GELECEĞİN SOSYALİZMİ

Sosyalizm ve Demokrasi için Arayışlar

Zeng Zhisheng

Baudrillard'ın Simülark Düzeni
Geleceğin Sosyalizmi Üzerine
Post-modern Feminizm
Roemer'in Sömürü Tezi
Post-modern Marksizm
20. Yüzyıl Sosyalizmi
Radikal Demokrasi
Yeni-Emperyalizm
Ekolojik-Marksizm
Pazar Sosyalizmi
Post-Modernizm
Renk Devrimleri
Post-Marksizm

KALKEDON

Geleceğin Sosyalizmi

Sosyalizm ve Demokrasi için Arayışlar

Marksist/Post-Marksist/Post-modern Eleştiri

Zeng Zhisheng

Editör :
Adnan Köymen
Çeviri:
Deniz Kızılçeç / Aylin Muhaddisoğlu

Kalkedon Yayıncılık
Dünya Solu ve Marksist Düşünce Dizisi:4

ISBN: 978-605-4511-23-5

Geleceğin Sosyalizmi
Sosyalizm ve Demokrasi için Arayışlar
Marksist/Post-Marksist/Post-modern Eleştiri
Yazar: Zeng Zhisheng

Kitabın İngilizce Baskısı: 2011

A Review on Marxist and Left Debates, Mart 2011
Canut International Publishers
Berlin-Londra

Çince Baskı: A Review on Marxist and Left Debates-2007 yılı
Yayınevi: Renmin Universitesi Yaymevi-Pekin

Editör : Adnan Köymen
Çeviri: Deniz Kızılçeç / Aylin Muhaddisoğlu

Copyright Kalkedon Yayınları

Kapak Tasarım: Semiha Şahin

Kalkedon Yayıncılık
Hırka-l Şerif Mahallesi
Bali Paşa Cad. 155/A
Fatih-İstanbul

Tel ve Fax: 0212-5124356
Web:www.kalkedonyayinlari.com
e-mail:kalkedonyayinlari@gmail.com

Bu kitap Can Matbaasında basılmıştır
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi,Kat 3 No 17 Topkapı- İstanbul

İçindekiler

Sunum 9
Çinli Editörün Önsözü 11

Bölüm I:
SOSYALİZM DEMOKRATİK POLİTİKA VE RADİKAL DEMOKRASİ 15
1. Küreselleşme ve Demokrasi 16
Küreselleşme, *Demokrasi Krizine Yol Açmakta mıdır?* 16
Ulrich Baker ve Dünya Toplumu 16
2. Küreselleşme ve "İmparatorluk" 20
3. Yeni Sol'un Radikal Demokrasi Bakış Açısı 23
Laclau ve Mouffe'nin Radikal Demokrasi Teorisi 23
Yeni Hegemonyanın Dört Boyutu 27
4. Douglas Lummis ve Radikal Demokrasi 29
Lummis'in Halk Üzerine Getirdiği Üç Tanım 29
Demokrasi Söylemlerinin Analizi 30
Diğer Söylemler 30
Gerçek Demokrasi 31
Radikal Demokrasi 32
5. Lebica ve Demokratik Devrim 35
Demokrasi için Kozmopolitan Bir Talebin Ortaya Çıkışı 35
Lebica ve Demokrasi için Örnek Model Tartışması 36
Demokrasinin Hastalıkları 37
Lebica'nın Küreselleşme ve Demokrasi Arasındaki İlişkiye Bakışı 40
6. Sosyalizm ve Demokrasi İlişkisi 41
Adam Schaff ve Sosyalist Demokrasi 44

Bölüm II:
GELECEĞİN SOSYALİZMİ VE 20.YÜZYIL SOSYALİZMİ ÜZERİNE 47
1. Kapitalizmin Son Dönem Trendleri ile İlgili Düşünceler 48
Kapitalizmin Aşamaları 50
2. Sosyalizmin Geleceği Üzerine Yeni Perspektifler 51
Saito ve Geleceğin Sosyalizminin Nitelikleri 52
Sosyalizm ve Özgür Boş Zaman 53
3. Geleceğin Sosyalizminin Hedefleri 54
Sosyalizmin Temelleri 55
4. Geleceğin Sosyalizmini Gerçekleştirmenin Yöntemleri 56

5. Geleceğin Sosyalizminin Yapısal Karakteristikleri Üzerine Görüşler **58**
Adam Schaff ve Geleceğin Sosyalizmi 58
Üretim Araçları Üzerinde Mülkiyet Sorunu 58
Geleceğin Sosyalizminin Sınıf Yapısı 60
İspanya'dan Alfonso Guerre'nin Yeni Sosyalizmi 61
Jose Felix Tezanos ve Sosyalizm 62
6. Sovyetler Birliği'nin Sosyalist Tarzının Özgün Nitelikleri ve Dağılmanın Nedenleri Tartışması **65**
Konunun İncelenmesinde Yöntem Sorunları 65
Sovyetler Birliği'nin Sosyalist Tarzına Bilimsel Bakış 68
Sovyetlerde Ortaya Çıkan Değişimin Nedenlerin Bilimsel Analizi 73
Politik Bakış Açısının Önemi 74
7. 21. Yüzyıl Başında Dünya Sosyalist Akımlarının Durumu ve Sosyalist Akımın Düşük Seyrinin Nedenleri **79**
Dünya sosyalist Hareketinde Son Dönemde Dikkat Çeken Yeni Eğilimler 81
8. Marksizmi ve Sosyalizmi Güncelleştirme ve Yerelleştirme Sorunu **84**
Marksizmi Güncelleştirme Kavramı 84
Ülkelerin Özgünlükleri 86
Marksizmin Yerelleşmesi Kavramı 86
Yerelleşme ve Marksist Araştırmada Felsefenin Rolü 88
Japonya'ya Özgü Sosyalist Strateji 88
9. Çin'deki Araştırmacıların 20. Yüzyıl Sosyalizmi Üzerine Düşünceleri **89**
Sosyalizm ve Rosa Luxemburg'un mirası 90

Bölüm III
EKOLOJİK MARKSİZM KAPİTALİST KRİZ TEORİLERİ VE MARX **93**
1. Ekolojik Marksizm Üzerine **94**
Ekolojik Marksizmin Gelişmesinde İkinci Aşama 97
2. William Leiss ve Ben Agger'in Kapitalist Kriz Teorisi **99**
3. James O'Connor'ın Kapitalist Kriz Teorisi **103**
Tarihsel Materyalizmin Ekolojik Çevre Teorisi ile Yeniden Kurulması 104
O'Connor'un "İkinci Çelişme" Teorisi 105
O'Connor ve Ekolojik Krizin Temel Kaynakları 109
O'Connor ve İkinci Tip Ekolojik Kriz 111
Üretimin Çevresel Koşullarındaki Değişimler ve Eko-sosyalizm 112
4. J. Bellamy Foster'in Eko-Marksizmi **115**
5. Ekoloji Üzerine Marx'a Getirilen Eleştirilerin Ele Alınması **117**
Eleştirilere Verilen Bazı Yanıtlar 117
Ekolojinin Tanımları ve Tartışmaların Odak Noktaları 118
John Bellamy Foster'ın Getirilen Eleştirileri Sınıflandırması 119
J. Bellamy Foster'in Eleştirilere Cevapları 119
Ekoloji ve Marx'ın Teorik Sisteminin Bütünlüğü 125

Bölüm IV
POST-MODERN FEMİNİZM VE MARKSİZM 127
1. Post-modern Feminizm 128
2. Post-modern Feminizmin Yükselişi 130
Foucault, Lacan ve Derrida'nın Etkileri 130
3. Post-modern Feminizm ve Çin'de Kadın Hareketine Olası Katkıları 132
Post-modern Feminizmin Getirdiği Eleştiriler 132
4. Post-modern Feminizm ve Post-Marksizm Arasındaki Bağlantılar 137
Post-modern Feminizm ve post-Marksizmin Teorik Kökleri 137
Post-Marksizmin Analizi 138
Post-modern Feminizm ve Post-Marksizm Arasındaki Etkileşim 139
Post-modern Feminizmin Post-Marksizmin Gelişimine Katkısı 141
Rosemary Hennessy'in "materyalist feminizmi" 143
5. Post-modern Feminizm ve Marksizm Arasındaki İlişkiler 145
Post-modern Feminizm ve Marksist Tarihsel Materyalizm 145
Post-modern Feminizm ile Marksizm Arasındaki İlişkiler 148
6. Post-modern Feminizm ve Marksizm Üzerine Karşılaştırmalar 151
Marx ve Engels'in Düşünceleri 152
Gayle Rubin'in Cinsiyet Sistemi Teorisi 154
Post-modern Feminizm ve Üçüncü Dünya'daki Kadın Hareketleri 156
Post-modern Feminist Teorilerin Aşamadığı Sorunlar ve Sınırlılıkları 158

Bölüm V:
POST-MODERNİZM VE POST-MARKSİZM 161
1. Modern ve Modernite 162
2. Post-modernizm 166
Post-modernizm ve Modernitenin Günahları 168
3. Post-modern Marksizm ve Post-Modernizm 169
Fredric Jameson: Marksizm ile Post-modernizmin Bileşimi 170
4. Laclau ve Mouffe'nin Post- Marksizmi 173
Yeni hegemonyanın Dört Kuralı 174
Laclau, Mouffe ve Radikalizm 177
Sosyalizmi Yeniden Tasarlama ve Tanımlama Çabası 177
5. Yapı-Bozumcu Post-modern Marksizm 180
Jacques Derrida'nın Marksizmi Yapı-bozumuna Tabi Tutması 180
Yapı-bozumunu Nasıl Tanımlayabiliriz? 181
Yapı-bozumunu Daha Yakından 183
Yapı-bozumcu Marksizm Nedir? 184
Derrida ve Marksizm 186
6. Habermas ve Eleştirel Hermenetik Marksizm 188
Habermas ve Lyotard İlişkisi 188

Habermas ve Hermenetik 189
Habermas'ın Post-Marksist Düşünceleri 190
Habermas ve Demokrasi 190

Bölüm VI:
JOHN E. ROEMER'İN SÖMÜRÜ TEORİSİ VE ANALİTİK MARKSİZM 195
1. John E. Roemer'in Emek-değer Dışı Sömürü Teorisi 196
2. Sömürüyü Mülkiyet İlişkileri ile Kanıtlamak 201
Tanımlayıcı Amaç ve Ahlaki Amaç 202
MODEL D – Ahlaki Olarak Problemsiz Birinci Model 202
MODEL E - Ahlaki Sömürü İçermeyen İkinci Model 203
MODEL F - Başlangıçtaki Haksız Eşitsizlik Modeli 204
3. Kapitalist Sömürü ve Kapitalist Özel Mülkiyet 206
Boş Zaman Geçirme Tercihi 207
Roemer'in Üç Karşı Tezi 207
Halk Kapitalizminin Eleştirisi 209

Bölüm VII:
ABD ve BRİTANYALI MARKSİSTLERİN PAZAR SOSYALİZMİ TEORİLERİ 213
1. İki Tip Pazar Sosyalizmi Modeli 214
2. David Schweickart'ın Pazar Sosyalizmi 215
Pazar Sosyalizmi Kapitalizme Eşit Görülemez 216
Merkezi Plan Ekonomisinin Dört Zorlu Sorunu 217
"Ekonomik Demokrasiye Dayanan Pazar Sosyalizminin" Üstünlükleri 219
Pazar Sosyalizminin Gerçekçiliği ve Üstünlükleri 222
3. James Lawler 222
Proletaryanın Politik İktidarı Ele Geçirmesinden Sonra Pazar Ekonomisi 223
Topluluk Denetiminin Uygulamaya Sokulması 224
Kooperatif İşletmeler: Sosyalist Pazar Ekonomisinin Kilit Oyuncuları 226
Sınırlandırılmış Bir Pazar Ekonomisi ve Komünizmin İlk Aşaması 228
4. Hillel Ticktin 229
Pazar Sosyalizmindeki Anlamsız Öğeler 230
Pazar Sosyalizmi Toplumu Sosyalizme Tamamıyla Karşıt Bir Toplumdur 231
Pazar Var Olmaya Devam Ettiği Sürece Sosyalizme Geçiş Olmayacaktır 233
Pazar Sosyalizmi Verimlilik Getiremez 234
5. Bertel Ollman 236
Pazar Sosyalizmi, Sosyalizme Erişimin Olamayacağı Bir Ütopyadır 236
Pazar Sosyalizminin, Komünizm, Sosyalizm ve
Sosyalist Devrim Üzerine Hatalı Yaklaşımları 239
Marx'ın Pazar Konusundaki Görüşleri Anlaşılmamıştır 242
6. Pazar Sosyalizmi Üzerine Genel Sonuçlar 245

Bölüm VIII:
YENİ EMPERYALİZM TEORİLERİ VE TARTIŞMALAR 249
1. İngiliz ve Amerikan Teorileri 250
Post-modern Emperyalizm 251
Yeni Emperyalizmin Nitelikleri 253
John Bellamy Foster'in " Emperyalizmin Yeni Dönemi" Adlı Kitabı 254
Roy ve Yeni Emperyalizm 255
2. "11 Eylül" Olayı: Yeni Emperyalizmin Dönüm Noktası 256
3. Samir Amin: Asimetrik Küresel Liberal Sistem 261
4. J Bellamy Foster ve Yeni İsyan Çağı 263
5. Wallerstein ve Yeni Sistem Karşıtı Güçler 266

Bölüm IX:
RENK DEVRİMLERİ VE YENİ EMPERYALİZM 271
1. "Renk Devrimlerinin" Ortaya Çıkışı 272
2. "Renk Devrimleri" ve ABD 277
3. "Renk Devrimlerinin" Yöntem ve Taktikleri 284
4. Çin Halk Cumhuriyeti ve Renk Devrimi Riskleri Üzerine 288

Bölüm X:
BAUDRİLLARD'IN GÖSTERGELER EKONOMİ-POLİTİĞİ 295
1. Baudrillard'ın Göstergeler Ekonomi-politiği'nin Getirdiği Eleştiri 296
Tüketim Toplumu: Gösterge Değerlerinde Farklılığın İşleyiş Mantığı 297
Baulliard'ın Farklılık ve Hiyerarşi Mantığı 299
2. Baulliard'ın göstergeler ekonomi politiğini eleştirisinin özü 302
Baulliard'ın Genel Ekonomi Politik Teorisinin İnşasına Girişmesi 305
Baudrillard'ın Genel Ekonomi Politiğinin İkinci Aşaması 308
Baudrillard'ın Genel Ekonomi Politiğinin Üçüncü Aşaması 309
Baudrillard'ın Eleştiri Okları 312
3. Baulliard'ın İkinci Sıçraması ve "Üretimin Aynası" 313
Sembolik Değişim İle Meta Değişimi Arasındaki Karşıtlık 313
Baudrillard'ın "Üretimin aynasını" Püskürtme Çabası 316
4. Gösterge Ekonomi Politiğinin Eleştirisinden Post-modernizme Yolculuk 318
Baudrillard'ın Simulark Düzeni Teorisi 318
Simülark Kültürünün Yükselişi (simulacrum) 319
Baudrillard'ın Ekonomi Politiğe "son vermesi" 321

Ek:1 Makale; 325
Laclau ve Moufee'nin "Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru" Adlı Kitaplarında, Post -Marksist Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim Teorileri

Yazarlar ve Çince Orijinal Kitabın Hazırlanma Süreci

Bu kitap 2005-2006 yılları içersinde Pekin Renmin Üniversite'si bünyesindeki MarksizmAraştırmaları Bölümü öğretim görevlileri tarafından ortaklaşa bir biçimde hazırlanmıştır. Başlangıçta Prof. Duan Zhongqiao ve Prof. Huang Jifeng araştırmanın yönelimini çalışmanın koordinasyonunu ve içerik düzenlemesinin planlamasını üstlenmişlerdir. Daha sonra Duan Zhongqiao başka bir araştırma projesine yoğunlaştığı için projede onun yerini Prof. Zeng Zhisheng almıştır.

Yukarıdaki üç akademisyen dışında araştırma projesine Renmin Üniversitesi'nden Prof. Zhou Xincheng ve Wang Miao; Heilongjiang Üniversitesi'nden Dr. Gao Yachun katılmışlardır. Kitabın 2, 7 ve 8. olmak üzere üç bölümünü Zeng Zhisheng, üçüncü ve altıncı bölümleri Duan Zhongqiao, birinci bölümü Gao Yachun; dördüncü bölümü Zhou Xincheng; beşinci bölümü Wang Miao; dokuzuncu ve onuncu bölümü Huang Jifeng hazırlamışlardır. Kitabın adı aynı zamanda işbölümünde baş editörlüğü üstlenen Zeng Zhisheng tarafından belirlenmiştir.

Kitabın İngilizce birinci baskısı Canut Yayınevi -Almanya ile Renmin Üniversitesi Yayınevi işbirliği ile hazırlanmış 2006'da Çin'de ve 2011 yılında İngiltere'de basılmıştır.

SUNUM

Bu kitap Renmin Üniversitesi Marksizm kürsüsü öğretim görevlilerinin günümüzde dünyayı değiştiren akımlar ve düşünürler *ile ilgili* yürüttükleri ortak bir akademik araştırma projesinin ürünlerini içermektedir. Kitap **Geleceğin Sosyalizmi Üzerine, Baudrillard'ın Simülark Düzeni, Post-modern Feminizm, Roemer'in Emek Dışı Sömürü Tezi, Ekolojik-Marksizm, Post-modern Marksizm, 20. Yüzyıl Sosyalizmi, Radikal Demokrasi, Yeni-Emperyalizm, Pazar Sosyalizmi, Post-Modernizm, Renk Devrimleri** ve **Post-Marksizm** olmak üzere 10 bölüm içermektedir.

Kitabın yazıldığı günlerde, ABD'den tüm dünyaya yayılan mali sermaye krizi ve bölgedeki taşları yerinden oynatan Arap halklarının ayaklanları gibi sarsıcı olaylar henüz ortaya çıkmamıştı. Fakat bu kitaptaki düşüncelerin önemli bir bölümü tamı tamına bu olayların habercisi olan gelişmelerin keskin gözlerle gözlemlenmesi ve analizi üzerinde şekillenmiştir.

Arap halklarının sosyal yıkıma, küreselleşmenin sonuçlarına karşı ayaklanması ve mevcut yönetimleri gayri meşru ilan etmesi, kitapta da ele alındığı gibi yeni-emperyalizmin askeri aygıtı ve batı medyası aracılığı ile yönlendirilmeye ve boğulmaya çalışılmaktadır. Kitapta **J. Bellamy Foster**'in de vurguladığı gibi, yine de son sözü nihai olarak halkların söyleyeceği ve yeni-emperyalizmin barikat ve havuzlama çabalarının yeni bir isyan çağını açacağı kesindir.

Jean Baulliard, Fransa'yı olduğu kadar tüm dünyanın ilgisini üzerine çeken bir düşünür olarak, eleştirmenler tarafından "post-modernizme karşı olan post-modern radikal" olarak değerlendirilmiştir. Kitapta düşünürün başlıca eserleri ve düşüncesinin geçirdiği ilginç evrim ve geç döneminde geliştirdiği radikal post-modern simülark düzeni teorisi ele alınmaktadır.

Yeni-emperyalizm eski silahları günün koşullarına göre dönüştürerek, silahlı güçleri ile başaramadığı değişimleri "barışçıl" yollarla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. 1960 ve 70'lerde sosyalist ülkeleri hedefleyen **kadife devrimler,** bugün **renk devrimleri** olarak eski sosyalist ülkeleri tamamen batılılaştırma ve kumanda edilen ülkeler haline dönüştürme amacıyla kullanılmaktadır. Çünkü yeni-emperyalizm bu ülkelerdeki sosyal sistemleri dönüştürmekle yetinmeyecek ve doğası gereği tam egemenlik ve kültürel ilhak peşinde koşacaktır. Araştırma, Batı destekli bu renk devrimlerinin analizi ile yeni-emperyalizmin bu boyutuna ışık tutmaktadır. 1990'ların ikinci yarısından itibaren Türkiye solunun bir bölümünün Türkiye için de bir "renk devrimi" teorisi ürettiği dikkate alındığında, bu analizin tartışmaya önemli bir katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

Klasik Marksizm ve klasik sosyalizm işçi sınıfının kapitalizmin sonuçlarına karşı çeşitli mücadelelerinin bir yansıması idi ve doğuşundan hemen kısa bir dönem sonra Rusya'da bir tez olmaktan çıkarak elle tutulur bir gerçeklik halini almıştı. Fakat asıl sorun sosyalizmin inşası ile birlikte başlıyordu, çünkü karşı karşıya kaldığı pratik, çetrefilli ve hesapta olmayan sorunların hiç birinin deneylerden süzülmüş hazır reçeteleri ve çözümleri bulunmuyordu. Hayatın dönüştürülmesi, klasik öngörü ve düşüncelerin yenilenmesini ve yeni yaratıcı deney ve arayışları talep ediyordu. Sosyalist güçlerin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da 1980'lerin sonu ve 1990 başlarında aldığı ve tüm dünyada sosyalist ve ilerici güçleri sarsan büyük yenilgi, tekelci kapitalist güçlerin karşı karşıya bulundukları aşılmaz çelişmeleri ortadan kaldıran bir sonuca yol açmış mıdır? Veya bu yenilgi 65 yıla sığdırılan muazzam başarıları önemsiz ve değersiz kılmayı başarabilir mi? Pazar sosyalistleri dahil, 25 düşünür kitapta bu soruların yanıtlarını aramakta ve **sosyalizmin geleceği** için yeni öneriler ortaya atmaktadırlar. Aslında kitapta ele alınan **eko-Marksizm** bu sorulara verilen en önemli teorik ve pratik yanıtlardan biridir

ve 20. yüzyıl Marksizm'ine ve 20. yüzyıl sosyalizmine yeni bir soluk katarak, Marksizmin ve sosyalizmin yenilikçi karakterini parlak bir şekilde yansıtmaktadır. Eko-Marksizm, Marx'ın kapitalizm koşulları altında insan ve doğa arasındaki ilişkilere getirdiği eleştirinin zamanımızın koşullarında yenilenmesi ve zenginleştirilmesidir. Bu akım şimdiden, kapitalizmin merkezlerindeki halkları uyarmakta ve örgütlemektedir.

Post-modern düşünce sadece modern çağın felsefelerine bir eleştiri ve tepki değil, pratikte kapitalist gerçeklikte reformlar talep eden bir akım olarak 20. Yüzyıla damgasını vuran düşün akımlarından biri oldu. Bu akımın Marksizm'i diğer modern akımlarla aynı kefeye koyup hücum etmesi bu gerçeği değiştirmemektedir. Bu hücumların Marksist felsefenin daha sonraki bazı çarpık yorumları karşısında kısmi bir haklılık taşıdığını kabul etsek dahi, post-modern düşüncenin Marksizm ile aynı çağdaş gerçekliği eleştirel bir biçimde soluduğu açıktır. Dolayısıyla, Marksizm ile post-modernizmin rekabet, çatışma ve karşılıklı etkileşim içinde olması kaçınılmaz olmuştur.

1980'lerde ortaya çıkan **post-Marksist politik teoriler** ve **post-modernist feminist** akımın beslendiği kaynaklar arasında **post-modern düşüncenin** önemli bir payı bulunduğu bilinmektedir. Bir yandan modern felsefelerin insanlık için hiç bir değeri kalmamıştır, öte yandan insanlık, toplumları ve insanları atomlara parçalayıp, ideolojik olarak sömürgeleştiren yeni bir çağa, sanayi sonrası çağa geçmiştir. Bazı post-modern Marksist düşünürlere göre bu yeni çağ yeni bir iletişim veya söylem teorisi ile aşılabilecek ve insanlığın özgürlüğe doğru ilerlemesi hızlanacaktır. Araştırmada, **J. Habermas, J. Derrida., F. Jameson, E. Laclau ve C. Mouffe,** post-Marksizm çerçevesi içinde incelenmektedir. Laclau ve Mouffe'nin Post-Marksist politik teorisi sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkiyi bu yeni çağın koşulları içinde yeniden ele alarak **yeni solu** tanımlamaktadır: Liberal demokrasinin çoğulcu bir temelde eleştirisinin, kendisi bizatihi devrimcidir ve soldur. Tersinden açıklanırsa devrimci ve sol olunabilmesi için eksiksiz bir çoğulculuğun benimsenmesi ön koşul olmalıdır. Halk hareketi ne kadar çok renkli ve ne kadar çok merkezli olursa, o denli sol ve devrimci olmaya adaydır. Post-Marksist teorinin radikal demokrasi zinciri klasik sosyalistlere ve klasik sendikacılara da kapalı tutulmamaktadır. Türkiye bir yandan bazı kentleri ile post-modern yaşam tarzına geçen, öte yandan bireylerinin hızlı sosyo-ekonomik statü değişiklikleri yaşadığı ve aynı zamanda bir etnisite/ kültür denizi olması ile Post-modern Marksist düşünceler için oldukça uygun bazı özellikler göstermektedir. Post-modernizm ve post-Marksizm evliliğinin Türkiye boyutuyla incelenmesi yeni tartışmaları teşvik edici olabilir. Kitapta analitik-Marksizmin önde gelen isimlerinden **Roemer**'in sömürü analizi detaylı bir biçimde ele alınmaktadır, kapitalist sömürünün eleştirisine yeni bir boyut ve tartışma katmaktadır.

Sunumu, araştırmanın koordinatörü ve yazar Zeng Zhisheng'in sözleriyle bitirmek istiyorum: ***"Marksizm'i yenileme çabası durmaksızın ilerletilen bir süreç olarak düşünülmelidir. Bu kitap, her şeyi ve son sözü söyleme iddiasında değildir; o sadece okyanusta küçük bir damladır. Fakat bu damla okyanustan gelmekte ve onun içerdiği içerik ve bilgileri doğrudan yansıtabilmektedir. Okuyucu bu içerik ve bilgilere dayanarak belirli bir bakış açısından günümüz dünyasının akımları üzerine kendi görüşlerini oluşturabilir, bu kitabın amacı bu doğrultuda mütevazi bir biçimde katkıda bulunmaktır".***

Eserin özen gösterdiği diyalogcu tarz, günümüzde farklı Marksist bakış açılarının kapitalizmi eleştirme ve aşma pratiğinde birleşme çabalarının geliştiğini göstermektedir.

Okuyucu Çin'de devrimci umutlarla kaleme alınmış olan bu eserde teorik eleştirinin anlamını daha derinden hissedebilecektir.

Cem Kızılçeç

Çinli Editörün Önsözü

Bu kitaptaki Marksist ve ilerici düşüncelerin önemli bir bölümü Çin dışındaki sol kanat düşünürler ve Marksist düşünür ve araştırmacılara aittir. Bu düşüncelerin bütünüyle doğru olmadıkları, hatta bazı yönlerden hatalı bakış açıları içerdikleri söylenebilir, buna karşın bu fikirler okuyucuya önemli bir aydınlanma getirebilecek nitelikte oldukça önemli bilgiler ve kaynaklar içermektedir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın çöküşünden bu yana 20 yıl geçti. Bu dönemde uluslar arası politik arena oldukça değişkendi ve uluslararası komünist hareket büyük değişimler yaşadı ve oldukça düşük seyreden bir döneme girdi. Öte yandan son 20 yıl içinde ekonomik küreselleşme roket hızıyla gelişti ve kapitalist toplumda bilim ve teknoloji her gün hızla ilerledi. Bununla birlikte kapitalizm kendi-kendisini yeniden düzenlemeye dönük çeşitli önlemler geliştirdi; tabii ki onun temel karakteri ve içsel çelişmeleri hala varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Diğer yandan ABD önderliğindeki gelişkin kapitalist ülkeler kendi çıkarları açısından sürekli genişlediler; bölgesel ve küresel hegemonya amaçlı yerel savaşları destekleyip sürdürdüler; bunların sonucunda "yeni emperyalizm" oluştu. Yeni emperyalizmin oluşması dünya çapında barışseverler arasında önemli bir muhalefet ve uyanışı geliştirdi ve sosyalizme yakın kitleler ve ilerici akımlar Marksizm ve sosyalizm üzerine canlı bir arayışa ve savunma konumuna yöneldiler. Bu gelişmeler ile birlikte dünya çapında Marksizm ve sosyalizm incelemeleri ve bunların savunusu görülmedik ölçüde genişlemiştir.

Bu kitabın ana içeriği belirli sorunlar üzerinde Marksist ve sosyalist akademisyenlerin ve esas olarak de sol kanatta bulunanların son dönem araştırma sonuçlarını değerlendirmektedir.

Kitabın **birinci bölümünde,** akademisyenlerin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın çöküşünden sonraki dönemde; sosyalizm koşullarında demokratik politikalar ve sosyalizm üzerine inceleme ve bakışlarını gözden geçirmektedir. Küreselleşme ve demokrasi arasındaki ilişkileri ve yeni akımlardan biri olan **radikal demokrasi** ve **yeni sol** akımı incelenmektedir. Bu bölümde sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkiler ve aynı zamanda günümüzün devrimi ile demokrasi arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Batılı akademisyenler Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın çöküşünden sonra demokrasi sorununu öne çıkararak tartışmaya açtılar; bazıları çöküşün nedenini bu ülkelerde demokrasinin olmayışına bağladılar. Bundan dolayı demokrasi üzerine çok sayıda yeni açılımlar geliştirdiler ve özelikle "radikal ve çoğulcu demokrasi" kavramını öne sürdüler.Fakat aynı zamanda sol kanat düşünürler bu düşüncelere karşı alternatif eleştirel yaklaşımlar da geliştirdiler. Bu konuda yazarın Laclau ve Mouffe'nin önemli bir kitabını değerlendiren makalesi kitabın ekine eklenmiştir. **Bkz.Ek 1.**

İkinci bölümde, akademisyenlerin ve çeşitli politikacı ve aktivistlerin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın dağılmasından sonra çıkardıkları sonuçlarla geleceğin sosyalizmi üzerine geliştirdikleri bakış açılarını ve öngörülerini ele almaktadır. Polonyalı felsefeci Adam Schaff; bunlar arasında önde gelen bir isim olarak geleceğin sosyalizminin öznesinin işçi sınıfı değil "orta sınıf" olacağını ileri sürmektedir. Ona göre geleceğin sosyalizmi demokraside "çoğulcu demokrasiyi" diğer bir deyişle "çok partili demokrasiyi" uygulamalıdır. Bu düşünce batıda bazı akademisyenler arasında Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin başarısızlığından sonra "sosyalizmi demokratikleştirme" şeklindeki düşünce eğilimi ile yakından ilgilidir. Bu bölüm aynı zamanda 20.yüzyılın en önemli deneyi olan Sovyet tipi sosyalizmin başarı ve başarısızlıkları değerlendirmekte ve 1991'deki dramatik dönüşümün nedenlerini incelemektedir. Okuyucular bu bölümde aynı zamanda Çinli bazı araştırmacıların 20.yüzyıl sosyalizmi **ve** Rosa Luxemburg ve onun temsil ettiği otonom sosyalizmi üzerine düşüncelerini inceleyebileceklerdir. Dünya sosyalist hareketinin bugün neden düşük bir seyir izlediği ve dünyadaki sosyalist parti ve akımların bu durumu aşmak için ne tür çözümler arayışına yöneldiği,bu bölümün önemli başlıklarından birini oluşturmaktadır.

Üçüncü bölümde, Eko-Marksist düşünce okulunun; kapitalizmin krizi üzerine geliştirdikleri yeni düşünceler incelemektedir. Onlar kapitalist birikim sürecinin sonucu olarak özgün tipte bir ekolojik krizin ortaya çıktığını ve ekonomik kriz ile ekolojik sorunların bağlantılı olduğunu savunmaktadırlar. Sermayenin karşı karşıya bulunduğu engellerin; kıtlaşan doğal kaynaklar, kentsel alanların kıtlaşması, sağlık sorunları, iyi eğitimli ücretli emek gereksinimi ve diğer bazı üretim ile ilgili koşullar gibi birçok **dışsal engeller** olduğunu düşünmektedirler. Bu dışsal engeller kapitalistlerin maliyetlerini artıracak ve karlarına yeni bir tehdit oluşturacaktır. Yaşam koşullarını; ormanları; ekimlik toprakların kalitesini, çevresel refahı sağlıklı ve hijyen koşulların sağlanmasını ve kentsel alanları korumayı hedefleyen çevreci akımın yanı sıra diğer eleştirici sosyal akımlar da verdikleri mücadelelerle kapitalistlerin maliyetlerini artıracaklar ve sermayenin gerek duyduğu esnekliğini kaybetmesine sebep olacaklardır. Sonuç olarak günümüzün kapitalizminin krizi artık Marx'ın öne sürdüğü gibi ekonomik kriz değil, gerçek bir ekolojik kriz haline gelmiştir.Bu bölümde eko-Marksizmin önde gelen düşünür ve militanlarının görüşleri ele alınacak ve açıklanacaktır.Okuyucu bu bölümde bazı ekoloji yanlısı düşünürlerin Marx'ın ekoloji sorununu ele almadığı hatta insanın doğayı sömürmesini savunduğu şeklinde görüşlerini ve bu eleştiri üzerinde karşı görüşleri ve Marx'ın ekoloji üzerine bakış açısını irdeleyebilecekler ve J.Bellamy Foster'in eko-Marksizm'e yaptığı katkıları izleyebileceklerdir.

Dördüncü bölümde, batı dünyasında güçlü bir dalga yaratan Post-modern feminist akımın radikal feminist teorileri üzerinde durulacak ve post-modern feminizm ile Marksizm arasındaki ilişkiler ve çelişmeler aydınlatılacaktır. Post-modern feminizm, klasik feminist akımlara önemli eleştiriler getirerek dünya feminist hareketine güçlü bir dinamizm katmıştır, bu dinamizm ile birlikte Marksist-sosyalist feminizm kendini daha güçlü bir şekilde yenileme çabasına girişmiştir.80'li ve 90'lı yıllarda bu feminist akımın görüşleri ve Marksizm üzerine bakış açısı oldukça muğlaktı. Post-Modern Feminist akım kadın hakları ve kadının özgürleşmesi konusunda bazı yönlerden oldukça ileri giden radikal bir yaklaşım geliştirmiştir, bunun bazı avantajları olduğu gibi dezavantajları da göze çarpmaktadır.Öte yandan postmodern feminizmin az ya da çok materyalizmden etkilenen bir Marksist yorum getirdikleri de görülebilecektir. Bu bölümde bu akımın önde gelen temsilcilerinin ve Marx'ın kadın sorunu üzerine görüşleri incelenecektir.

Beşinci bölüm, batılı sol kanat akademisyenlerin 1980'lerden itibaren Marksizm ve "post –modern çağ" üzerine incelemelerini yansıtmaktadır; post-modernizm ve post-Marksizm; 80'li ve 90'lı yıllarda batıda sıcak bir tartışmaya yol açmıştır. Örneğin Alman düşünürü Habermas Post-modernizme karşı çıkarken Fransız Lyotard, Habermas'la çelişmekte ve hararetli bir biçimde post-modernizmi savunmaktadır. Bazı sol kanat radikal aydınlar Marksizm'i açıklamada post-modernizmin yöntemlerini ve bakışını kullanarak günümüzün oldukça etkili olan "post-Marksizm" akımını oluşturdular. Genellikle post-Marksizm akımı: F.Jameson'un 'kültürel hermenetik Marksizmini'; Laclau ve Mouffe'nin "radikal ve çoğulcu ve demokratik Marksizmini"; Derrida'nın "yapı-bozumcu Marksizmini" ve Frankfurt Okulu'nun devamı olan Habermas'ın "eleştirel hermenetik Marksizmini" içermektedir. Bu bölümde çeşitli post-Marksist fikirler değerlendirilecektir.Bu akım post-modernist bakışa dayanarak günümüz kapitalizminin eleştirisine bazı katkılarda bulunmasına karşın onun Marksizm'e getirdiği haksız revizyonist eleştiriler, hatta Marksizmin bir çok teorisini "düzleme" çabası da dikkate değer bir olgudur.

Altıncı bölümde, Britanya ve Amerikalı **Analitik Marksizm** düşünce okulunun düşünürlerinden olan John E.Roemer'in "Emeğe Dayalı Olmayan Değer Teorisi" yaklaşımı temelinde sömürü teorisi incelenmektedir. Roemer; Marx'ın sömürü teorisinin yanlış olduğunu ve kapitalist sömürü sorununun **'mikro ekonomik denge modeli'** ile de açıklanabileceğini savunmaktadır.Analitik Marksizm okulu son yıllarda pazar sosyalizmi çerçevesi içinde "adalet" ve "eşitlikçilik" sorununu oldukça sık bir biçimde kendi tartışma gündeminde tutmuştur. Bazı akademisyenlere göre Marx'ın bakışından yola çıkıldığında kapitalistlerin işçileri sömürmesi ve artık değer elde etmesi adil görülebilir.Diğer bazı akademisyenler ise bunlara karşı eleştirel bir yaklaşımı savunmaktadırlar.

Yedinci bölüm, ABD'li ve Britanyalı Marksistlerin pazar sosyalizmi üzerine son dönemde yaptıkları tartışmaları içermektedir. Bazı akademisyenler Pazar sosyalizminin kapitalizm değil gerçek sosyalizm olduğunu savunmaktadırlar; öte yandan diğerleri pazar sosyalizminin kapitalizm olduğunu savunmakta ve sosyalizmde pazar ekonomisine karşı çıkmaktadırlar. Pazar ekonomisi üzerine bu tip değişik düşünceler konu hakkında daha kapsamlı ve derin düşünebilmemize yardımcı olmaktadır. Pazar ekonomisi üzerine; yukarıdaki iki bakış açısı da çekirdeğinden dolayı elmayı atmaktan yana değildir. Aynı Pazar ekonomisinin içerdiği problemler konusunda uyanık bulunmayı da göz ardı etmemektedirler.

Sekizinci bölümde, akademisyenlerin son yıllarda "yeni emperyalizm" olgusu üzerine eleştirel çözümlemeleri ele alınmaktadır.Yeni emperyalizm adlandırılması bugünkü Amerikan emperyalizmini tanımlamakta ve Amerika'nın günümüzün dünyasında "tek ve son imparatorluk" olduğunu anlatmaktadır. Muhafazakar düşünür Bacevich'in dediği gibi "beğenin veya beğenmeyin bugün Amerika; dünün Roma imparatorluğudur." 1990'lardan sonra ABD dünyada tek kutuplu bir imparatorluk haline gelmişti ve her yere hükmetmeye başladı. Ancak giderek daha fazla barışsever insanın Amerika'nın saldırgan niyetlerini ve hegemonyacılığının gerçek renklerini görmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu insanlar şimdi birleşmekte ve yeni emperyalizme karşı kapsamlı bir birleşik cephe oluşturmaktadırlar. J.Bellamy Foster ve I.Wallerstein dahil sol kanattaki bir çok akademisyen ve aktivist; yeni emperyalizmi eleştiren ve açığa çıkaran kitaplar yazdılar; bu bölümde bu kitaplar ve görüşleri hakkından değerlendirmeler bulunmaktadır.

Dokuzuncu bölümde, yeni emperyalizmin; yeni bir soğuk savaş stratejisi olarak; **renk devrimi** kavramı incelenmektedir.Böylece bugünkü yeni emperyalizmin başka bir yüzü açıklanmaktadır.ABD'nin eski Sovyetler Birliği'ne bağlı cumhuriyetlerde ve Orta Asya'da son yıllarda askeri olmayan araçlarla rejimleri yıkıp bu bölgelerde varlığını güçlendirme hedefini gerçekleştirmede izlediği yol incelenmektedir. Renk devrimleri taktiği; ABD'nin soğuk savaş döneminde uyguladığı **'barışçı rejim değişimi"-kadife devrimler-** politikasının devamı olan fakat yeni tipte bir taktiktir. Bu noktada tam bir uyanıklık gerekmektedir. Bu bölümde aynı zamanda Çin'in renk devrimleri konusunda kendisi için aldığı önlem ve yaklaşımlar ele alınmaktadır.

Onuncu bölümde, ünlü Fransız düşünürü ve sosyolog J.Baulliard'ın Marksist ekonomi-politik üzerine eleştirisi ve göstergeler ekonomi-politiğine eleştirileri ele alınmaktadır. J.Baulliard geç dönem çalışmalarında simülark düzeni adlı bir teori de geliştirmiştir.Bölümde bu düşünerin tüm teorileri ve geçirdiği dönüşümler incelenmektedir.Bulliard'ın bazı hatalı görüşleri se bulunmasına karşın,onun günümüz kapitalizminde ortaya çıkan yeni değişimleri açıklayan ve değerlendiren görüşleri dikkatle incelenmelidir.

Yukarıda; on bölüm halinde incelenen görüşler ve bakış açıları kapitalist dünyanın incelenmesi sonucu ortaya çıktığı ve kapitalizmi yansıttıkları unutulmamalıdır.Dolayısıyla onların incelemelerinde vardığı sonuçlar bizim için önemli bir başvuru değeri taşımaktadır.Tabii ki; bu fikirlerin olumlu yanlarını somurtmak ve içselleştirmek için doğru bir yöntem uygulamamız gerekecektir.Doğru olmayan yönleri incelemeli ve eleştirmeli, tek yanlı ve hatalı fikirlerin özgürce yayılmalarına göz yummamalıyız. Doğru olan yanları mevcut Marksist teorileri zenginleştirmede değerlendirmeliyiz; Marksizmin yenilenmesi çabası durmaksızın ilerletilen bir süreç olarak düşünülmelidir. Bu kitap, her şeyi ve son sözü söyleme iddiasında değildir; o sadece okyanusta küçük bir damladır. Fakat bu damla okyanustan gelmekte ve onun içerdiği içerik ve bilgileri doğrudan yansıtabilmektedir. Bu içerik ve bilgilere dayanarak belirli bir bakış açısından günümüz dünyasının teorik akımlarına bir değerlendirme getirilebilir; bu kitabın amacı bu hedefe mütevazi bir biçimde katkıda bulunmaktır.

Zeng Zhisheng

Bölüm I

SOSYALİZM, DEMOKRATİK POLİTİKA VE RADİKAL DEMOKRASİ SORUNLARI

Geçtiğimiz yıllarda, düşünürler daha sık bir biçimde demokratik politika ve sosyalizm üzerine durmakta ve sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkileri tartışmaktadırlar. Özellikle küreselleşme ile demokrasi arasındaki ilişki dikkat çekmekte, radikal demokrasi ve Yeni Sol akımın konumu, günümüz dünyasında demokrasi ve devrim sorunları sıcak başlıklar haline gelmiştir.[1] Bu bölümde, bu meseleleri açımlayacağız.

1- Küreselleşme ve Demokrasi İlişkisi

Küreselleşme, Demokrasi Krizine Yol Açmakta mıdır?

Küreselleşme ve demokrasi arasındaki ilişkiler meselesi, dünya ölçeğinde dikkat çekmektedir. Genel olarak, insanlar bu konuda belirgin şekilde farklı tutumlar sergilemektedir. Bazıları küreselleşmenin demokrasinin aşındırılmasma ve bir demokrasi krizine yol açtığına inanmaktadırlar, bazıları ile küreselleşmenin daha fazla demokrasi getirdiğini, çünkü otokratik ulus-devletleri yok ettiğine inanmaktadırlar. Aşağıda, sırasıyla bu görüşleri analiz edeceğiz.

"Küreselleşme, demokrasinin krizi midir?" Bu Alman düşünür Fritze Scharpf tarafından sorulan bir sorudur. Cevabı olumludur. Ona göre küreselleşme, demokrasiyi bir krize sokmakta ve aşındırmaktadır. Fritz W. Scharpf, ekonomik küreselleşmenin hızlanmaya başladığı 1990'lardan bu yana, ekonomik alanda ulus ötesi entegrasyon sürecinin her geçen gün güçlendiğini ve Doğu Avrupa'da sosyalizm çökmesine rağmen bundan Batı demokrasisinin kazançlı çıkıp güçlenmediğini, aksine Batı demokrasisinin daha da sorunlu bir hale geldiğine inanmaktadır. Çünkü ekonomik alanda uluslararası entegrasyon süreci, zengin ulus devletler tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında geliştirilen "kapitalizmi demokrasi yoluyla ehlileştirme" politikasını ortadan kaldırmıştır. Burada kalkarak şu sonuca ulaşmaktadır: küreselleşmiş ulus ötesi siyasette, demokrasi açığının büyümesi kaçınılmazdır. Küreselleşme, demokrasi krizinin ana sebebidir.

Scharpf'ın analizine göre, küreselleşme, demokrasi krizine esasen aşağıdaki bakımlardan katkıda bulunmaktadır:

---

[1] 1980'lerin ortasından itibaren bu konularla ilgili başlıca çalışmalar şunlardır ve bu yazımızda ele alınacaktır: Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe: Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru (1985); Robert A. Dahl: Introduction of Economic Democracy (Ekonomik Demokrasiye Doğru) (1985); Samuel Bowles ve Herbert Gintis: Democracy and Capitalism: Property, Community, and the Contradictions of Modern Social Thought (Demokrasi ve Kapitalizm: Mülkiyet, Toplum ve Modern Toplumsal Düşüncenin Çelişkileri) (1986); Carol C. Gould: Rethinking Democracy: Freedom and Social Co-operation in Politics, Economy, and Society (Demokrasiyi Yeniden Düşünmek: Politikada Özgürlük ve Toplumsal İşbirliği) (1988); Chantal Mouffe (Editörler): Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community (Phronesis) (Radikal Demokrasinin Boyutları: Çoğulculuk, Yurttaşlık, Toplum) (1992); Douglas Lummis: Radical Democracy (Radikal Demokrasi) (1996); George Lebica: Révolution et Démocratie (Devrim ve Demokrasi) (2003).

(1) Sermaye piyasalarının küreselleşmesinin ardından, ulusal ekonomik politikalarda özellikle de Keynesçi talep yönetimi politikası yardımı ile başarılan ülke içinde yeterli istihdam sağlama becerisi yitirilmiştir. Bölüşüm ilişkileri işverenlerin daha yararına bir hale gelmektedir. Bu arada, meta ve işgücü piyasalarının uluslarasılaşması, tüm ülkelerin "ekonomik zeminler" için rekabeti tetiklemektedir; bu rekabetin anlamı tüm ülkeler- daha iyi koşullar sunarak-kendi ülkelerine dış sermaye ve büyük şirketleri çekmeye çaba sarf etmektedir. Bu rekabet, hükümetin, işletmelerin ve sermaye sahiplerinin vergi yükünü hafifletmesine ve çalışma ve işçi-işveren ilişkileri ile üretim süreci üzerindeki sosyal düzenlemeleri kısıtlamasına sebep olmaktadır. Çalışma gelirinin ve tüketim harcamalarından vergiler pek kolayca istendiği ölçüde artırılamadığından, sosyal harcamalar kısıtlanmakta ve sosyal güvenlik sistemi daraltılmaktadır. Yukarıdaki olguların sonucu olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında alt edilen kitlesel işsizlik ve yoksulluk geri dönmüştür. Bunun siyasetteki en ciddi sonucu ise, yetenekli teknik işçilerden ve büro emekçilerinden oluşan orta sınıf statüsünün buharlaşmasıdır. Bu gidişin devam etmesi, yalnızca halkın önemli bir çoğunluğunun çıkarlarına zarar verdiği için değil, aynı zamanda toplumsal ahlak ve bilinci de tehlikeye atmakta, demokrasinin krizine yol açmaktadır. Kısacası, "kısıtlamalardan uzak" bu ekonomik yapıdan kaynaklanan toplumsal sorunlar, bir bütün olarak bakıldığında halkın demokratik siyasete ve demokrasiye güvenini zayıflatmıştır.[2]

(2) Ulus ötesi politika, neredeyse her zaman karmaşık çokuluslu müzakerelerin ve pazarlıkların sonucu oluşmaktadır. Bugünkü duruma bakıldığında; müzakere eden taraflardan hiçbirinin, kimin politik sorumluluğu alacağına tek taraflı olarak karar verememesidir. Ya da hiç bir devlet bir diğerinden müzakere sonucunun siyasi sorumluluğunu tek başına üstlenmesini isteyememektedir. Uluslararası müzakerelerde, müzakere eden tüm taraflar Batılı yerleşik anlayışa göre, demokratik kanallarla seçilerek meşru hükümetler oluşturmamaktadır. Bu hükümetlerin meşruiyetleri tanınsa bile, ayrı siyasi eğilimleri temsil eden seçmen gruplarını temsil ediyor olmaları ve onları temsil etmeleri gereklidir. Bu gruplar arasında siyasi hiçbir bağ olmadığından, bütünsel demokrasinin "temeli" olarak değerlendirilemezler.

(3) Ekonomik küreselleşme ve Avrupalılaşma nedeniyle, demokratik siyaset üçlü bir meydan okumayla karşı karşıyadır. **Birincisi,** savaş sonrası ortaya çıkan refah devletleri artık geride kalmış, bu politika terk edilmiştir **İkincisi,** "ekonomik zeminler" için rekabet, Batılı sanayi ülkelerinde genel olarak refahın düşüşü anlamına gelmektedir. Sonuncusu ise, ekonomik entegrasyon yurtiçi bölüşümü kötüleştirmektedir. Bir yandan, bazı insanlar dünyanın her yerinde yatırım yapmak için cazip imkanlar bulurken, emek ve sermaye arasındaki güç dengesi emeğin aleyhine değişmektedir. Öte yandan, "ekonomik zeminler" için rekabet, doğrudan ikinci bir bölüşüm sorunu yaratmaktadır. Düşük emek maliyetli ülkelerin yürüttüğü rekabet, öncelikle yüksek emek-maliyetli gelişmiş ülkelerdeki düşük kaliteli işçilere zarar vermekte onları işsizliğe veya daha düşük ücretlere mahkum etmektedir. Şüphe yok ki, uzun vadede orta düzeyde gelişkin ülkelerin sanayileşmesi, sermaye mallarına ve yüksek kaliteli bir işgücüne olan talebi artıracaktır.

---

[2] Fritz W. Scharpf:(Ulus-ötesi Politikada Demokrasi), Ullrich Baker vd.: Globalization and Politics (Küreselleşme ve Politika), s.126~127, Pekin, Çeviri ve Derleme yayınevi, 2001

Yukarıdaki analize dayanarak Scharpf, Batı demokrasisinin Doğu Avrupa'da sosyalizmin çöküşünden sonra her hangi bir zafer elde edemediğini; bunun yerine daha büyük sorunlarla baş başa kaldığına inanmaktadır. Suçlu, 1970'lerden bu yana giderek artan ekonomik alandaki ulus ötesi entegrasyondur.

Sosyal politikaların ulu ötesi yollardan ve uluslar arası örgütler aracılığı ile geliştirilebilmesi beklenmemelidir. Çünkü ulus ötesi politikanın ve bunların dayanacağı örgütlerin, ülkenin iç demokrasisi üzerinden meşruiyet ve destek kazanması imkansızdır ve ancak çokuluslu müzakereler sürer ve etkili sonuçlara ulaşılamaz.

Açık ki Scharpf, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da sosyalizmin başarısızlığından sonra, yoğunlaşan küreselleşme trendi konusunda karamsardır. Bu trendin, demokrasiyi daha da genişletip, teşvik etmediğini, tersine, zaaflarını ve zayıflıklarını güçlendirdiğini düşünmektedir. Bu zaaf ve zayıflama, temel olarak öncelikle çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması ve bunların ulus devletlerin politikasını zayıflatmasından kaynaklanmaktadır ve bu gelişme ulus devletlerin uzun bir tarihi süreç boyunca biriktirdikleri olan demokratik gelenekleri aşındırmaktadır.

Ulrich Baker ve Dünya Toplumu

Bir başka Alman düşünür olan Ullrich Baker de, küreselleşmenin demokrasi açısından getirdiği zorlu ve olumsuz tercihleri incelemiş ve bu durumun nasıl aşılabileceği üzerine derinlikli bir çalışma yapmıştır. Bu mesele konusunda Baker, Niklas Luhmann'ın şu görüşlerini ele alıp eleştirmektedir: Luhman'a göre sınırlar ardındaki devletler küreselleşme süreci içinde etkilerini kaybetmektedirler, aynı zamanda bu devletlerde bir siyasi tekel bulunmaktadır. Bu nedenle "dünya toplumu" kavramı; bir dünya politikası, dünya parlamentosu ve dünya hükümeti olmayan, apolitik bir toplum demektir. Bu toplum, merkeziyetçilikten tamamen uzaklaşmış bir toplumdur. Böylesi bir toplumsal sistem eski yapıda var olan sayısız düzenleyici kural ve kuruma ve demokratik düzenlemelere, bu tür meşruiyet organları ve kurumların varlığına son verecektir.

Baker, Luhmann'ın bu görüşlerini şöyle eleştirmektedir:

Birincisi, günümüzde devlet toplumsal uzamın (mekan) örgütlenmesinin bir biçimidir. Bu uzam içinde, var olan toplumsallığın tüm boyutları devletin sınırları içinde egemenlik ilkesi üzerinde yükselmektedir. Bu nedenle, Luhmann'ın sözünü ettiği "dünya toplumu" aslında Batı'nın dünya toplumudur ve Üçüncü Dünya'yı dışarıda bırakan bir dünya toplumudur.

İkincisi, "dünya toplumu" teorisi, ulus devletleri aşan, bir hayli sayıda yeni siyasi aktörün ortaya çıktığını ve bunların etkinlik kalitesi ve sayısal açıdan oldukça güçlendiklerini dikkate almamaktadır. Bu aktörler Luhman'a göre "apolitik" ve politika dışı olarak değerlendirilir, oysa bunlar, iktidar ilişkilerini, güç dengelerini, hukuk alanını ve yasama organlarını, yaşam tarzını, çalışma tarzının, küresel toplumu ve ulus devletlerdeki sanal internet ortamının şekillendirilmesinde çok büyük rol oynamaktadırlar; kısacası politik etkide bulunurlar.

Üçüncüsü, dünya toplumunun, bir dünya devletine ve bir dünya hükümetine sahip olmayan bir toplum olduğunu söylemek pek anlaşılır değildir, çünkü ekonomik açıdan bakıldığında, ulus ötesi faaliyetlerde bulunan dev şirketleri yöneten bir dün-

ya ekonomi bakanlığı olması imkansızdır. Dünyadaki devletlerin politikalarına baktığımızda, dünya ekonomisi kimsenin karşı çıkamayacağı kendi başına bir hareket etmesi gereken bir oyuncu gibi ele alınır. Ulus devletlerle olan bağlarından kurtulmalı ve ulus devletlerin müdahalesini aşmalıdır ve bu "özgür" oyuncu "apolitik" bir güç farz edilir. Fakat bu "özgür" oyuncu, ulus devletlerin aşılmasının yarattığı politik güç boşluğundan yararlanarak kendi siyasi iktidarlarını oluşturup geliştirip, yaratacaktır. Dolayısıyla Baker'a göre; bu gerçek de "dünya toplumu" görüşünün aslında sadece görünüşte politika-sonrası ve politika-ötesi bir dünya olduğunu göstermektedir; tam da bu sebeple ve anlamda, "dünya toplumu" ulus devletlerin düzenlediği siyasi bağlardan kurtulma anlamında yüksek dozda politik olan bir dünyadır.

Baker, küreselleşme çağında demokrasi açısından önümüze gelen zorlu ve olumsuz tercihleri aşmanın kolay olmadığı sonucuna varır. "Çünkü bir yandan demokrasideki bu çıkmaz "kozmopolit bir dünya demokrasisi" bakışı ile çözümlenemeyecektir... ve öte yandan da, ulus devlet sınırları içinde demokrasinin faaliyet alanlarını azamileştirmek ve genişletmek için yapılan tüm girişimler ve düşünceler, ulus ötesi faaliyet alanını- onun özgün gerçekliğini ve onun kendi iç dinamiklerini göz ardı etmektedir. Araştırmalarda, ulus-ötesi alanda var olan iktidar alanı, nesnel sorunlar, çatışmalar ilgi alanı dışında kalmaktadır. Ayrıca, bu hatalı bakışlar, ulus devletin, ulusal ekonominin ve parlamenter demokrasinin sahip olduğu tarihsel kurumsal gelenek ve davranış alışkanlıklarını mutlaklaştırmaktadırlar". [3]

Bu nedenle, Baker bir "dünya yurttaşlığı inisiyatifi" diğer deyişle bir "dünya partisi" önerir ve "dünya yurttaşlığının değerlerini ve hedeflerini aynı zamanda bu yurttaşların faaliyetlerini" savunur. Diğer bir deyişle, dünya yurttaşlığı, insanlığın tüm kültürlerinin ve dinlerinin değer ve geleneklerine dayanmalı ve bu yurttaşlar küresel düzeyde sorumluluk duymalı; özgürlüklere, farklılıklara saygı duymalı hoşgörüyü savunmalıdırlar. Dünya partisi, kendi değerlerine, geleneklerine ve özkendi dayanışmasına dayanan ulus devletteki eski tüm partilerden farklı olmalıdır.

Dünya yurttaşlığı inisiyatifi, küresel sorunları siyasal bakış açısının ve eylemlerinin merkezi olarak kabul etmelidir. Dünya yurttaşlığı inisiyatifi, somut alternatif politikalar üreterek ulus devletlere bükülmez öncelik verilmesine karşı çıkan bir programatik ve kurumsal bir çizgi oluşturmalıdır. Hedefi, "küresel alandaki" sorunları çözmek için daima ulus devletlerin siyasal sistemini açmak ve reforma tabi tutmaktır. Dünya yurttaşlığı inisiyatifi veya dünya yurttaşlığı partisi kesinlikle farklı kaynaklara sahip olmalıdır, örneğin: Fransa, Kanada, ABD, Polonya, Almanya, Japonya, Çin ve Güney Afrika gibi. Farklı devletler farklı görüşlere sahip olmasına rağmen, birbirleriyle işbirliği yapmalı ve kozmopolitik değerleri ve kozmopolit bir sistemi gerçekleştirmeye çalışmalıdırlar. Bugün önümüzdeki çözülmesi gereken sorun, uluslar-ötesi alanda demokrasiyi geliştirmek ve politikadışı politikayı gerçekleştirmektir. Sonunda, Baker şöyle bir slogan öne sürmektedir: Tüm dünya yurttaşları, birleşin![4]

---

[3] Ullrich Baker vd.: Globalization and Politics (Küreselleşme ve Politika), s.32~33

[4] Age, S. 70

2- Küreselleşme ve "İmparatorluk"

Yukarıdaki tartışmada bir başka bakış açısı da post-Marksist Amerikalı düşünür, Michael Hardt ve İtalyan düşünür Antonio Negri tarafından ortaya atılmıştır. Onlar İmparatorluk adlı ünlü ortak kitaplarında şöyle yazmışlardır: kapitalist üretim tazının ve değişim ilişkilerinin küreselleşmesinin sonucunda, ekonomik ilişkiler siyasal deneyimden daha da özerk hale gelmiştir ve sonuç olarak da siyasal egemenlik düşüşe geçmiştir. Ulus devletlerin egemenliği halen önemli olsa da, aşamalı olarak düşüştedir. Üretim ve değişimin öğeleri olan - para, teknoloji, insanlar ve metalar - artan ölçüde özgürce ulusal sınırları aşarak dolaşıma girmektedir. Bu yüzden ulus devletler, bunların hareketlerini düzenlemede ve ulusal ekonomi üzerinde otoritelerini korumak konusunda giderek daha az güce sahip olmaktadırlar. En güçlü ulus devletler bile, ne kendi sınırları içinde ne de dışında, artık üst-yetke ve egemen otoriteler olarak değerlendirilemez.[5] Bu nedenle, onlar yeni bir devlet biçimi olarak - "imparatorluğun" ortaya çıktığını savunmuşlardır.

Bu "imparatorluk" gözlerimizin önünde oluşmaktadır. Geçtiğimiz son on yıllarda ulusal bağımsızlık mücadeleleri ile sömürgecilik sistemi çökmüş ve küresel bir dünya pazarının oluşturulmasına ayak bağı olan Sovyetler Birliği ve **Comecon** ekonomik birliği yıkılmıştır. Bundan sonra karşı konulmaz ve geri çevrilemez bir eğilim olarak ekonomik ve kültürel değişim ve iletişimde küreselleşme doludizgin ilerlemiştir. Küresel düzlemde bir pazarın ve üretim hatlarının/işbölümünün oluşmasının ardından, bu temelde yeni bir yönetim ve iktidar mantığı ve yapısı, kısacası yeni bir egemenlik/iktidar tarzı ortaya çıkmaktadır. İmparatorluk siyasal bir nesnedir ve küresel değişimleri ve ilişkileri etkin bir şekilde kontrol etmektedir ve dünyayı yöneten en üst otoritedir.

Michael Hardt ve Antonio Negri, bu önermelerinin mantığını şöyle açıklamaktadırlar: küreselleşme koşulları altında, egemenlik yeni bir biçim almaktadır, tekçi bir iktidar mantığı çerçevesinde bir dizi ulusal ve uluslar-ötesi organizmalardan birleşmektedir. Hardt ve Negri bu yeni küresel egemenlik biçimini "imparatorluk" olarak adlandırmaktadır. Bu "imparatorluk" türü, "emperyalizmden" tamamen farklıdır. İmparatorluk emperyalizmin düşüşe geçmesi ile birlikte ortaya çıkmaktadır, oysa emperyalizm, Avrupa ulus devletlerinin, egemenliklerini kendi sınırlarının ötesine genişletmeleri çabası olmuştu. Emperyalizmle kıyaslandığında, imparatorluk bir iktidar ve güç merkezine sahip değildir ve sabit sınırlara dayanmamaktadır. Merkezsiz ve sınırsız bir iktidar aygıtıdır.

Michael Hardt ve Antonio Negri, imparatorluğu öncelikle, mekansal bütünlüğü başarıyla kapsayan veya diğer deyişle tüm "uygar" dünyayı gerçekten yöneten, kuramsal bir sistem olarak tahayyül ederler. Hiçbir ulusal sınır onun artan hakimiyetini sınırlandırmaz.

İkincisi, imparatorluk, kavramının anlamını şöyle açmaktadırlar: bu düzen tarihin sonunu başarıyla getiren ve bu nedenle mevcut durumu kalıcı olarak sabitleyen, geleneksel fetihçi düzenden esinlenen tarihsel bir rejim değildir. Diğer bir

---

[5] Michael Hardt ve Antonio Negri: İmparatorluk - Giriş, Nanjing, Jiangsu People's Publishing House, 2003

deyişle, imparatorluk tarihin gelişme hamlelerinde veya hareketlerinde ortaya çıkan iktidar biçimlerinden farklıdır; bu yeni düzen geçici sınırlara sahip olmayan ve tarihin ötesinde ve tarihin son noktasında olan yeni bir sistemdir.

Üçüncüsü, imparatorluğun kuralları, var olan toplumsal düzeni dünyasının her bir katmanına yayılan şekilde kontrol etmektedir. İmparatorluk yalnızca sınırları içindeki insan nüfusunu yönetmekle kalmaz, aynı zamanda kendisini yerleştirdiği bir dünya yaratır; yalnızca insan kurumlarına yönetmekle kalmaz, insanlara doğrudan hükmetmeye ve boyun eğdirmeye çalışır. Yönettiği nesne, tüm toplumsal yaşamdır, bu nedenle imparatorluk hayat üzerinde özgün bir iktidar kurma biçimini temsil eder.

Dördüncüsü, imparatorluğun pratiği daima kanlıdır; fakat imparatorluk daima barış getiren bir şey olarak sunulmuştur içinde-- tarih ötesi kalıcı ve evrensel bir barış vaat etmiştir.[6]

Michael Hardt ve Antonio Negri ayrıca, imparatorluğun, dünya çapında bir ağ gibi çeşitli kumanda mekanizmalarına sahip olduğunu ve bu ağ üzerinden melez kimlikler, esnek hiyerarşik yapılar ve çoğulcu değişim ve iletişim ilişkileri tasarladığını yazmaktadırlar. Bunun sonucunda, eski ulus devletlerin emperyalizmin orijinal dünya haritasında açıkça ayırt edebileceğimiz renkleri, bir araya harmanlanıp karıştırılmıştır; onlar artık bu yeni küresel imparatorluğun oluşturduğu gökkuşağına dahil olmuşlardır.

Michael Hardt ve Antonio Negri, bu "imparatorluk" idealinin ve küreselleşme sürecinin, özgürlük mücadeleleri için yeni bir olanak ortaya çıkardığını düşünmektedirler. Hatta, imparatorluğun "yaşayan özneleri " insanlar, bağımsız şekilde örgütlenerek bir "anti-emperyalizm" dahi yaratabilirler ve bu imparatorluk içinde ona karşı direnişler ve imparatorluğu devirme mücadeleleri ve ona karşı gerçek bir alternatif oluşturma çabası kesintisiz olarak sürecektir. Bu mücadeleler yoluyla, yeni demokratik biçim ve yeni bir anayasal iktidar yaratılacaktır ve bir gün orijinal imparatorluk dahi aşılabilecektir.

Michael Hardt ve Antonio Negri'ye göre, imparatorluk toplumunda, özne inşasında hiçbir somut konum ve bölge ile sınırlı olmayan bir olanak doğmaktadır. Sınırların evrensel ölçekte silinmesi sonrasında,(kapitalist) sistemin işlevleri yaygınlaşır ve derinleşir. İmparatorluğun bu yeni toplumsal sistemi, değiştirici öznenin zayıflaması sürecinde oluşmuştur denilebilir. Modernleşme tarihi sürecinde, gelişmiş kapitalist ülkeler kendi kurumsal biçimlerini ve geleneklerini üretmişlerdi ve sömürgeciler kendilerini göklere çıkarmışlardır ve kurdukları bu sistemlerin ve kurumların yeni bir uygar ve sivil toplumun temelini oluşturduğunu savunmuşlardır. Bunun tersine, içinde bulunduğumuz post-modern süreçte, sistemin çıktıları evrensel düzeyde bir anayasal(demokrasi) krize yol açmıştır. İmparatorluk sistemi, içinde virüs olan yazılım programı gibidir ve sürekli olarak çevresindeki anayasal/demokratik yapıları bir yandan düzenler, diğer yandan da onları tahrip etmektedir. Bugün, imparatorluk tarafından kontrol edilen toplumsal yapı, tüm bölgelerde hakim hale gelecektir.

---

[6] Michael Hardt ve Antonio Negri: İmparatorluk - Giriş Bölümü

İmparatorluğun kontrol etme araçları, aralarında kesin sınırlar olan üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama, hoşgörü aşamasıdır. İmparatorluğun ihtişamını ve özgürlükçü yüzünü temsil eder. Bu aşamada, imparatorluk her şeyi görmezden gelir ve her ırk ve renkten insanı ayrıma tabi tutmaksızın kabul eder. Farklılıkları bir kenara iterek, böylelikle evrensel hoşgörü ortamını gerçekleştirir. Bu yolla, özgün özneleri oluşturan tüm potansiyel öğeleri pasifize ederek; tarafsız bir güç ve iktidar alanı yaratmaya ve dünya çapında evrensel bir otorite bakış açısını oluşturmaya ve böylesi bir otoritenin meşruiyetini kabul ettirmeye çalışır. İmparatorluğun çekirdek gücü yarattığı bu yeni otorite bakış açısıyla oluşturulacaktır.

İkinci aşama, farklılaştırma aşamasıdır. Herkes tarafından kabul edilecek farklılıların insanlara benimsetilmesidir. Bu aşama, Soğuk Savaş sonrasında özellikle görünür hale gelmiştir. Sosyalizmden kapitalizme dönüştürme olarak değerlendirilen bazı çabalar küresel düzen güçleri-rejim- tarafından desteklenmiştir. Bu farklılıklar, politik değil daha ziyade kültürel biçimlerde sunulmuştur, dolayısıyla kültür barışçıl alanlarda mücadelede bir güç olarak rol alabilecektir. Üçüncü aşama, manipülasyon ve yönlendirme aşamasıdır. Bu aşamada, bu farklılıklar manipüle edilir ve hiyerarşik olarak farklılaştırılırlar. Sömürgelerdeki ezilen güçler, kendilerine otantik ve ayrı bir kimlik yaratmaya girişirler, bu arada imparatorluk ise, diğerlerinin içine girdiği kargaşa ve düzensizlikten yararlanarak kendisini zenginleştirir.

Michael Hardt ve Antonio Negri imparatorluğun egemenliğini tanımlamak için "alçalma" kelimesini kullanırlar. Bunun anlamı, bir yandan imparatorluğun saf değil melez bir yapıya sahip olması, öte yandan, imparatorluğun kuralları temel olarak ayrımlar yapmayı ve yapı bozumunu hedeflemektedir. Ayrım koyma ve yapı bozumu işlemi, imparatorluğun hakim olduğu toplumunun her aşamasında ortaya çıkabilmektedir ancak bu, imparatorluğun çöküşe doğru gittiği anlamına gelmemektedir. Egemenliğin günümüzde yaşadığı kriz, geçici veya özel değil, artık olağan ve normal bir şey haline gelmiştir. Benzer şekilde, imparatorluğun içinde bulunduğu bu "alçalma ve inişi" imparatorluğun egemenliğinin alçalması değil onun özünü oluşturan bir karakterini oluşturmaktadır. İmparatorluğun iktidarı ve gücü, tüm belirlenmiş ontolojik ilişkilerin yıkımı ve ayrıştırılması temelinde kurulmuştur.

Yukarıdaki değerlendirmeler diyalektik bir biçimde incelendiğinde, Michael Hardt ve Antonio Negri tarafından çizilen "imparatorluğun" gerçeklikten kopuk bir ütopya ve post-modern bakış açısının bir illüzyonu olduğu görülebilir. Kitapta kanıtlanmak istenen görüşün özü, İmparatorluk melez ve çoğul anarşik bir yapı özelliği göstermektedir. Kitapta kanıtlanmak istenen görüşün özü, mevcut toplumsal ve siyasal iktidar biçimlerinin, kapitalist küreselleşme koşullarında işlemez ve çıkışsız hale geldikleri ve egemen ulus devletlerin inişe geçtikleridir. Bunun yerine egemenlik, yeni bir form kazanmış ve yeni egemenlik tek bir yönetim mantığı altında birleşmiş bir dizi ulusal ve ulus-ötesi organizmalara dayanmaktadır. Bu kitap, Amerika'daki Harvard University Press tarafından 2000'de basıldığından bu yana, Batı'daki ideolojik çevrelerin yaygın bir ilgi çekmiştir.

Bazı post-modernistler, bu kitabı çağımızın Komünist Manifesto'su (Slovenyalı felsefeci Slavoj Zizek'in değerlendirmesi) ve Komünist Manifesto'dan sonraki en ciddi düşünce (New York Times) olarak değerlendirmişlerdir. Kitap Avrupa'daki sağ

kanat ideologlardan dahi olumlu tepkiler almıştır. Avrupa'daki sağ kanat politik düşünürlerin bir bölümü, imparatorluğu, ulus devleti ikame den politik olarak etkili olabilecek bir model olarak ele almaktadırlar; çünkü onlara göre imparatorluk siyasal yaşamın örgütlenmesi için seçici bir model sunabilecektir. Avrupa'daki Yeni Sağ akım esas siyasal amacını, sayısız ulusal topluluktan, bölgeden ve özgür şehirlerden oluşan ve yüzlerce bayrağın dalgalandığı bir çoğulcu Avrupa yaratmak olarak belirlemektedir. Farklı kültürlere sahip halkları, ademi-merkeziyetçi bir yapı içinde birleştirebilecek en uygun siyasal yapı imparatorluk türü bir siyasal yapı olabilir. Farklı yazarlar da kitaba eleştiriler getirmiş ve onu "küresel bir saçmalık" olarak nitelemiştir; Alan Wolfe, kitaptaki görüşleri "post-modernist bir bakışla "Tanrının Kentinin" çarpıtılması" olarak değerlendirmiştir; J.Bellamy Foster de eleştiriyi emperyalizm açısından ele almıştır.

Michael Hardt ve Antonio Negri, bu kitaplarında, küreselleşmenin insanlığa getirdiği yeni değişimleri oldukça keskin bir gözle ele almaktadırlar: sadece büyük ekonomik değişimleri değil, daha önemlisi, siyasette ve iktidar yapılarında yeni ve büyük değişimler gerçekten ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme, birçok derin tarihsel ve toplumsal kökleri olan siyasal güçleri ve yapıları sarsmaktadır; bunların yerini, hepsinden daha büyük ve kuvvetli bir süper güç – emperyalizmi aşan bir şey – imparatorluk almaktadır.

Michael Hardt ve Antonio Negri'nin bakış açısına göre "imparatorluk", maddeyi/tözü aşan bir şeydir; bir tür "manevi krallıktır" veya yaygın olarak dillendirildiği gibi "sanal bir krallıktır". Onlara göre, insanlar bu "manevi sanal krallıkta", kendi çabaları ile demokrasiyi genişletip, yaşayabilirler, özgürce "imparatorluğu" kendi istemlerine göre yapı bozumuna uğratıp, ardından yeniden inşa edebilirler. Gerçekten de Michael Hardt ve Antonio Negri'nin bu tezleri birçoklarına bilgisayar oyunlarını çağrıştırabilir, nitelikte görünüyor.

3- Yeni Sol'un Radikal Demokrasi Bakış Açısı

Laclau ve Mouffe'nin Radikal Demokrasi Teorisi

"Radikal demokrasi teorisi", Batı Avrupa'lı post-Marksist düşünürlerden Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'nin, Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokrat bir Politikaya Doğru adlı kitaplarında ortaya attıkları önemli bir kavramdır.

Laclau ve Mouffe'nin analizlerine göre, radikal demokrasi stratejisini gerekli kılan şey; hem demokrasinin hem de sosyalizmin-her ikisinin de- başarısızlığının ortaya çıkmış olmasıdır. 1789'dan 1848'e dek Avrupa'da kitlelerin kendi eylemleri olarak anlaşılmış olan çeşitli "demokrasi" hareketleri ortaya çıkmış ve önemli tarihsel hesaplaşma ve çatışmalara yol açmıştı; Bu dönemde, "halk" neredeyse örgütsüz yığınlar halinde 1789 Fransız Devriminde ve 1848'de barikat savaşları sürdürmüş, Britanya'da Çartizmi ve İtalya'da Mazzini ve Garibaldi Hareketlerini yaratmışlardır.1850'ler sonrasında ise, halk hareketleri sendikacıların ve yeni oluşan sosyal demokrat partilerin etki ve kontrolü altına girmeye başlamıştır. Ancak,bu arada kapitalist toplumun yerleşmesi, olgunlaşması ve kurumsallaşması nedeniyle, halkın

ülkenin egemeni olması "vaadi" gerçekleşmediği gibi giderek daha da zor bir hale gelmiştir.Gramsci'nin de değerlendirdiği üzere, kapitalizm sivil toplumun korunağı ve kalesi haline gelmiştir ve kapitalizm halkın kendi arasında birleştirebileceği şeyleri yeniden ayrıştırmakta ve kendine göre bir şekil vermeye çalışmaktadır. Bu arada sosyal demokrasinin temel eksiği açığa çıkmış ve bu akımın işçilerin tarihin öznesi olmasını imkansız hale getirdiği ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar radikal demokrasi akımının önünü açmaktadır.

Laclau ve Mouffe'ye göre, Marx toplumsal farklılaşma olgusunu, sınıf düşmanlığı teorisi üzerine kurmuştur, ve bu teori en başından beri ciddi sorunlara yol açmıştır. Oysa sınıf karşıtlığı bir toplumu iki zıt kampa bölmemekte ve sınıf farklılıkları politik arenadaki çatışma ve farklılıklarla örtüşmemektedir. Sonuç olarak, Marksizm'in toplumsal farklılaşmalara ilişkin getirdiği siyasi bakış açısı ve bunun etkileri dikkate alındığında, onun Jakobenizm'in temel özelliklerini devralmış olduğu görülebilmektedir. Bu bakış açısı parti politikalarını ve siyasal stratejileri, toplumda kopuş ve çatışma olan özgün sorun alanlarına ve bu çatışmayı yaşayan özel toplumsal gruplara yaslanmayı öngörmektedir. Böylece, yeni sol getirdiği radikal demokrasi teorisi ile Jakoben ve Marksist siyasal teoriler arasındaki devamlılık ve ortaklık gösteren öğeleri eleştirerek, Marksist radikal/devrimci demokrasi teorisini sorgulamaya girişmiştir. Yeni bir siyasal teori, yalnız ve yalnız, -birbirine yakınlaşan- ayrım ve çatışma noktalarını reddederek ve aynı zamanda tek bir sosyal gruba dayanan, monist ve yekpare bir siyasal zemin üzerinde mücadeleye karşı çıkarak ve toplumdaki çoğulculuğu ve kucaklayıcılığı göz önünde bulunduran bir bakış açısı ile oluşturulabilir.*

Laclau ve Mouffe Avrupa'daki demokratik devrimler tarihini de incelemişlerdir. 19. yy.daki mücadelelerin aslında anti-kapitalist radikal mücadeleler olduğunu; bunların proleter mücadeleler olmadığını öne sürmüşlerdir. Kapitalizmin ürünü olarak adlandırılabilecek olan gerçek anlamda proletarya mücadeleleri, sadece 19. yy. ortasında Britanya'da e Avrupa'da 19. yy. sonunda ortaya çıktı ancak bu işçi hareketleri de, kendilerini kapitalist üretim ilişkilerine adapte ederek muhalefetlerini giderek yumuşattılar, militan mücadele yerine, üretim ilişkilerinin reforma tabi tutulmasına odaklı mücadeleye yöneldiler. Önceki mücadelelerle karşılaştırıldığında, bu bir gerilemeydi ve bu nedenle "reformculuk" olarak eleştirildi. Dolayısıyla, sosyal demokrasi- işçiler ve kapitalistler arasındaki uyum ve yakınlaşmayı ifade ediyor ve bu iki sınıf ortak bir söylem etrafında birleşmiş oluyordu; aslında temelde aynı özde birleşen, fakat bir ölçüde farklı olan iki meşru eğilim ortaya çıkmıştı-sosyal demokrasi ve geleneksel sağ- düzenin sağı ve solu-....

Birinci Dünya Savaşı'nın son döneminde ve savaş sonrasında ortaya çıkan radikal işçi hareketleri karşısında, bir dizi yeni olgu ortaya çıktı: toplumsal düzenin felç/işlemaz hale gelmesi, fabrikalarda askeri bir çalışma düzeni kurulması, Taylor çalışma yönetimi sisteminin benimsenmesi ve vasıflı işçilerin üretimdeki rolünün değişim geçirmesi gibi. Bu yeni olgular hepsi birden iktidarı paylaşan hegemonik siyasi güçleri örgütsel bir krize soktu ve geleneksel işçi sınıfının yapısını ve davranışlarını değiştirdi. Savaş yaraları sarıldıktan sonra, İkinci Dünya Savaşı sonra-

* Okuyucular kitabın ekinde bu konuda yazılmış makalemi de inceleyebilirler

sındaki 20 yılda, yeni bir olgu olarak "kapitalist hoş yaşam semptomu" ortaya çıktı. Bütün bunlar kapitalist sistemin çatışma ve muhalefet öğelerin sınırsız bir şekilde uyuşturup somurtma yeteneğine sahip olduğunu ve herhangi bir potansiyel çatışmayı yumuşatıp asimile ederek homojen ve yekpare bir toplum oluşturabildiğini göstermekteydi. Sistem, insanları sadece kısmi reformlar için mücadeleye ikna edebilmekteydi. Kurulan refah devleti sistemi çok sayıda toplumsal talebe cevap verebilmesine karşın, öte yandan bir dizi karmaşık ve yeni çelişkilerle de karşı karşıya gelmişti. Bu çelişmelerin sonucunda, yeni muhalefet kaynakları ve zeminleri oluşarak, yeni bir yönelim ve yeni talepler üreten eşitlikçi ve radikal demokratik mücadeleler ortaya çıktı. Bu yeni atılım, "Yeni Toplumsal Hareketlerin" yarattığı yeni tipte bir devrimci demokrasi idi. Bu dönemde bir yandan, toplumsal ilişkiler ticarileşmiş ve bürokratikleşmişti, öte yandan da özgürlük ve demokrasi yönünde büyük bir düşünsel değişim ortaya çıkmış ve bu yeni bakış açısı eşitlik mücadelelerine kesintisiz bir ivme kazandırmıştır. Bu hareketler, demokratik devrim perspektifini derinleştiren kilit bir rol oynamıştır. Bunlarla birlikte yeni bir yaklaşım olarak "demokratik tüketim kültürü" ortaya çıkıyor ve yeni mücadele cepheleri açıyor ve eski yerleşik düşünce ve davranış alışkanlıklarına direnişi örgütlüyorlardı. Laclau ve Mouffe'ye göre, bu "yeni çatışma alanları" oldukça çeşitlenmektedir ve çoğulcu bir karakter göstermektedir, dolayısıyla demokrasi mücadelesinin kapsamı konusundaki arayışlar ve demokrasi mücadelesinin hedef ve koşullarının yeniden tanımlanmasına- yeni radikal ve çoğulcu demokrasi- kavramına geçilmelidir.

Laclau ve Mouffe'nin bakışındaki radikal ve çoğulcu demokrasi nedir? Birçok düşünür genelde "radikalizmi" heterodoks bir davranış biçimi olarak görmekte ve siyasi görüş ve eylemlerde bir tür aşırılık eğilimi olarak değerlendirmektedir. Genel olarak bu kavram solun en uçtaki bölümü; aşırı sol Sol veya ultra devrimci kanadını tanımlamada da kullanılmıştır. Fakat Laclau ve Mouffe'nin bu kavrama yüklediği anlam; radikalizmi "çoğulculuk" ile bağlantılandırır. Diğer bir deyişle, muhalefet eden özneler çoğulculuk ilkesini kabul edip, tekçi-yekpareci bakışı reddederse bu radikalizm olmaktadır; tersinden gidersek, radikal olmak için, çoğulcu olunmalıdır. Özne kavramında artık eski teslimiyetçi, onaylayıcı tekçi ilkeler terk edilmelidir. Ancak bu gökkuşağı yaklaşımı benimsenirse çoğulculuk radikal bir kavram olabilecektir. Tek-likte var çoğulculuk, bu ilkenin etkin olabilmesini ve işlerliğini sağlamaktadır; ancak bu çerçevede, çoğulculuk radikaldir.[7]

Laclau ve Mouffe, Muhafazakar ve Sağ politik akımın saldırısına karşı, Solun, kendisini tamamen demokratik devrim alanında konumlandırması ve baskı karşıtı çeşitli farklı mücadeleler ve muhalif özne grupları arasında eşitlerin birliğini oluşturmaya çalışması gerektiğini savunmuşlardır. Sol, özgürlük ve demokrasi idealinden vazgeçmemeli, demokrasiyi radikal ve çoğulcu demokrasi yönünde derinleştirmeye ve genişletmeye çalışmalıdır.[8]

Geçmişte genellikle, eski bir baskıcı sistemi şiddet yoluyla devirmek, demokrasinin önünü açacak koşul olarak görülmüştür, ancak ortaya çıkan sonuçlar bu geleneksel devrim öngörüsünün oldukça ötesinde şaşırtıcı sonuçlar doğurmuştur. Bu devrimler bazı tipik sonuçlar getirmiştir: örneğin, toplumun "rasyonelci" mantık-

---

[7] Einesto Laclau ve Chantal Mouffe: Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik bir Politikaya Doğru, s.186

[8] A.g.e. s. 198

la yeniden organize edilip yeni bir cendere altına sokulduğu merkeziyetçi sistemler kurulmuştur. Bu eski devrim anlayışı, yeni radikal demokrasinin gerek duyduğu çoğulculuk ve açıklıkla çelişmektedir.

Laclau ve Mouffe, bu tezlerini klasik sosyalizmin eleştirisi ile birleştirerek daha da açmışlar, klasik sosyalizmin üretim araçlarında özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile tüm bağımlılık biçimlerini kaldıran yeni tarihsel çağ açma vaadi içerdiğini savunmuşlardır. Ancak gerçeklik böyle olmamıştır. Laclau ve Mouffe'ye göre yeni radikal demokrasi stratejisi sosyalizmi içermekte ve sosyalizme yakınlaştırmaktadır; ancak tersi için aynı şey söylenemez. Bu yüzden, Laclau ve Mouffe, radikal demokrasi stratejisinin-programının- içerdiği öğelerden biri olan üretim araçlarının toplumsallaştırılması hedefi ele alınırken iki temel nokta atlanmamalıdır. Bu tür bir toplumsallaşma üretim araçlarının yönetiminde işçilerin özerkliğini mutlaka sağlamalı; fakat bununla yetinilmemelidir en kritik sorun toplumdaki tüm diğer öznelerin de nelerin üretileceğine, nasıl üretileceğine ve ürünlerin hangi biçimde bölüşüleceğine dair kararlara katılması sağlanmalıdır. Yalnızca bu koşullarda ürünler üzerinde geçek toplumsal kontrol sağlanabilir. Daha önceki geleneksel sol görüşün temel açmazları, metafizik bir yaklaşımla değişimin öncülerini belirlemesi, toplumsal alandaki etkin olacak gruplar öngörmesi, toplumdaki bölünme ve kırılma çizgilerini saptaması, ayrıcalıkların ne olduğuna dair kesin önermeler getirmesidir.

Mouffe Siyasetin Dönüşü adlı kitabında da, yeni radikal demokrasi stratejisinin yeni tarz bir hegemonya ortaya çıkaracağını yazmıştır. Bu hegemonya, demokratik mücadelelerin olası azami ölçüde artmasına ve demokratik mücadelelerin kapsamının genişlemesine yol verecektir.[9] Mouffe, gerek duyduğumuz şeyin, bir tür demokratik değerler "hegemonyası" olduğunu yazar. Bu hegemonya, demokratik pratiklerin çeşitlendirilmesi ve çoğaltılmasını gerektirmektedir; ve bu pratikler toplumsal ilişkilerin tüm alanlarında kurumsallaştırılmalıdır. Böylelikle öznelerin çeşitliliği ve çoğulluğu demokrasi matrisi üzerinden şekillendirilebilecektir. Bu tür bir hegemonyayı asla hiçbir güç yıkamaz.

Laclau, Identity and Hegemony: The Role of Universality in the Constitution of Political Logics – (Kimlik ve Hegemonya: Politik Mantığın Oluşturulmasında Evrenselliğin Rolü adı kitabında şu soruyu ortaya atar :"hegemonya nedir?" "Yeni Hegemonyanın" yöntemi, tamamen şu bakış açısına dayanmalıdır; bir topluluk içinde evrensel olan öğe etik öğe olmalıdır, etik tüm diğer dışlayıcı evrenselliklerin üstünde olmalıdır. Bu yeni tür "hegemonya", bir yanda etik ve öte yanda normlar arasında bir iç gerilim içerecektir; yeni toplumdaki girdilerin ve toplumsal davranışların belirsizliği bu iç gerilimden kaynaklanmaktadır. Laclau'ya göre yeni "hegemonyanın" etik bir yöntem olduğunun vurgulanması gerekmektedir vurguladığını söylemiştir. Yeni hegemonyanın kaynağı, bu temel etik bakışın kabul edilmesidir. [10]

---

[9] Chantal Mouffe: Return of the Political (Siyasetin Dönüşü), s. 20, Nanjing, Jiangsu People's Publishing House, 2001

[10] Einesto Laclau: Identity and Hegemony: The Role of Universality in the Constitution of Political Logics (Kimlik ve Hegemonya: Siyasal Mantığın Oluşumunda Evrenselliğin Rolü), lütfen bkz. Judith Butler vd.: Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left (Tesadüf, Hegemonya Evrensellik: Solda Güncel Diyaloglar), s.79, s.218~219, Nanjing, Jiangsu People's Publishing House, 2004

Yeni Hegemonyanın Dört Boyutu

Laclau, Structure, History and the Political (Yapı-Tarih ve Politika) adlı kitabında yeni hegemonyanın dört boyutunu şöyle tanımlamaktadır:

(1) Toplumdaki güç dengesizlikleri yapıcı bir rol oynamaktadır.

(2)Yeni hegemonyanın yegane dayanağı, evrensellik/tikellik ikiliğinin ortadan kaldırılması olmalıdır. Evrensellik yalnızca tek bir koşul altında var olabilmelidir; bu koşul şudur; evrensellik tikellik içinde kendisini ortaya koyabilmeli/yansıtabilmeli ve tikel yapıyı parçalayabilmelidir. Tersinden açıklanırsa, tikellik evrenselliğin kendisini ortaya koyabildiği bir alan haline getirilemez ise bu doğru politika olamayacaktır.

(3) Yeni hegemonya, boş bir imleyici üretmeye dönük olmalıdır. Evrensellik ve tikellik arasındaki belirsizlik korunabilirse; bu boş imleyici, tikelliğin evrensellikte temsil edilmesini ve içerilmesini sağlayabilecektir.

(4) Yeni hegemonyanın genişletilebilmesinin temelinde ilke şudur: yeni toplumsal düzenin yapısı için koşul temsili ilişkilerin genelleştirilmesidir.[11]

Laclau'ya göre, yukarıdaki dört boyut içinde birinci madde; evrenselliğin tikelliğe bağımlılığını vurgulamaktadır. Bunun nedeni, klasik devrimci harekete bir alternatif getirmek ve onu aşmaktır. Marx'ın siyasal modelinden esinlenen klasik devrimci bakış –tikel bir grubun proletaryanın, evrenseli (tüm toplumu) temsil eden bir konuma yükselmesini öngörmektedir; fakat bunun koşulu toplumda bir başka düşman grubun varlığının kabul edilmesi ve bu karşıt grubun tüm kötülüklerin kaynağı olarak kabul edilmesidir.

İkinci madde; evrenselliğin rolünü vurgular; insanlara evrensel kurtuluş vadeden stratejilerin içerdiği çekici güç bu maddede ifade edilmektedir. Evrenselliğin koşulları, peşinen bir temel itiraz üzerine oturtulur. Laclau ve Mouffe'ye göre, gerçek evrensel kurtuluş iktidarın ve gücün tasfiye edilmesini hedeflemelidir. Bunun anlamı, tikelliğe bağımlı olmayan bir tip evrensellik türüne ulaşmak için mücadele etmektir. Marx'ın sözünü ettiği "insanlığın kurtuluşu" ancak böyle yorumlanmalıdır. Marx daha da ileri gitmiş ve insanlığın en yüce idealinin tümüyle bir uyuma ulaşmak olacağını söylemiştir; diğer deyişle Marx tamamen uyumlu ve saydam bir toplumu hedef göstermiştir. Bu toplum, kendi doğası gereği tamamen özgür bir toplum olacaktır.

Laclau ve Mouffe, demokrasinin mantığı ile yeni hegemonyanın dizaynı arasındaki ilişkiyi de ele almışlardır. Laclau ve Mouffe, demokrasi mantığının herhangi bir hegemonya oluşturmaya yeterli olamayacağını savunmuşlardır. Çünkü demokrasinin mantığı, eşitlikçiğin gerektirdiği, daha kapsamlı toplumsal ilişkilerin tek karşılığı olan şeydir; ve demokrasinin mantığı, eşitsizlikleri ve eşitsiz bağımlılıkları ortadan kaldırmayı hedefleyen tek mantıktır. Demokrasinin mantığı, tartışılmaz ve sonlanmış bir mantık değildir, bu nedenle toplumsal yapıyı yeniden inşa eden bağlantılar oluşturamaz. Ancak, demokrasi mantığının yıkıcı faktörleri ile top-

[11] E. Laclau: Structure, History and Politics (Yapı, Tarih ve Politika), Bkz. Judith Butler vd.: Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left (Olasılık/Tesadüf, Hegemonya Evrensellik: Solda Güncel Diyaloglar), s. 218~219

lumsal sistemin olumlayıcı faktörleri, artık herhangi bir insani/antropolojik temelde birleştirilemez hale gelirse ve aynı zamanda bu antropolojik temel bu ikisini bir cephenin karşı tarafına ve tek bir sürece dönüştürürse, bu takdirde ikisi arasındaki olası her türden birlik, rastgele/tesadüfi olacak ve bu nedenle de işin doğası gereği, bağlantı sürecinin sonucu haline gelecektir. Bu durum tam da şudur: hiçbir hegemonya tasarımı, hiçbir koşulda demokrasi mantığı ile oluşturulamaz. Aksine, hegemonya tasarımı bir dizi, sonuç üreten amaca uygun gösterici toplumsal örgütlenme şemasından oluşmalıdır.[12]

Laclau ve Mouffe, günümüzde demokratik devrimin yeni bir toplumsal sistemin kaynağı olduğunu ve bu yeni sistemde iktidarın "sıfırlanıp boşlaşacağını" savunmaktadırlar. Bu nedenle, günümüzün demokratik toplumu, radikal ve determinist olmayan özneler tarafından iktidarın, yasanın ve bilginin alt üst edildiği yeni bir topluma dönüştürülecektir. Ve bu yeni toplum kontrol edilemez ve maceralı bir alan haline gelecektir, böylece sonuç olarak, herhangi bir kurumsallaşma çabası amacına ulaşamayacak; bilinen şeyler ve bilinmez olan şeyler nedeniyle belirsiz hale gelecektir. [13]

Bu nedenle, bugün demokrasi stratejisinin yeniden inşası, insanların her birinin birey olarak farklı bir doğası olduğunu göremeyen soyut ve evrenselci yanılgının terk edilmesini gerektirmektedir. Bugün, bu zamanı geçmiş bakış açısı demokratik devrimi engelleyen temel problem haline gelmiştir. Bu radikal demokrasi bakış açısı tikellikleri çeşitlilikleri çoğulculuğu ve heterojenliği kabul etmeyi gerektirmekte -- aslında soyut insan kavramı ile çelişen insani olan her şeyin kabulünü gerektirmektedir. Radikal demokrasi projesi mevcut demokratik sistemi korumaya çaba göstermeli ve onun birçok yeni toplumsal ilişkiler alanında uygulanabilme olanaklarını genişletmeye çalışmalıdır. Radikal demokrasi, daha önce var olan liberal ve demokratik geleneğe yeni bir boyut katmaya çalışmaktadır, bu yeni boyut insanların (halkın) haklarına artık bireycilik çerçevesinde bakılmaması, bunun yerine "demokratik hakların" gerçek anlamda gerçekleştirilmesidir. Bu proje bir tür yeni hegemonya yaratacaktır. Bu hegemonya, demokratik mücadelelerin olası azami bir biçimde çoğaltılması olanağını sunan karmaşık bir bütünlük olacaktır. Dolayısıyla Laclau ve Mouffe'nin tanımladığı bu hegemonya, "demokratik değerleri" içerecektir. Bu yeni demokratik uygulama çeşitliliği gerektirmektedir; çeşitlilik ve çoğulculuğun toplumdaki her türlü ilişkide kurumsallaştırmayı gerektirmektedir, ancak bu yolla öznelerin çeşitliliği demokrasi matrisi içinden kendilerini ortaya koyabilecek ve biçimlendireceklerdir. Bu radikal ve çoğulcu demokrasi stratejisi, çeşitliliğin, çoğulculuğun ve çelişmelerin varlığını öngörür, böylece ortaya çıkacak bir yeni hegemonyayı hiçbir güç yıkamayacaktır, çünkü radikal demokrasi tekçi bir demokrasi mantığıyla yönetilen bir toplumu kabul etmemektedir.

---

[12] E.Laclau ve Chantal Mouffe: Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik bir Politikaya Doğru, s. 211~212

[13] Chantal Mouffe: Return of the Political (Siyasetin Dönüşü), s. 12

4- Douglas Lummis ve Radikal Demokrasi

Lummis, öncelikle "demokrasi" kavramını tanımlar ve onun, halka ait olan, içkin olarak eleştiriyi kapsayan ve aynı zamanda devrimi içeren bir sözcük olduğunu düşünür. Fakat demokrasi egemenler tarafından kendi iktidarlarını meşrulaştırmak için aşırılmıştır. Artık onu egemenlerden geri alma ve onun eleştirel ve radikal gücünü kazandırmanın zamanı gelmiştir. Demokrasinin tarihi ikiyüzlülük ve aldatmacalarla dolu olsa da, demokrasi halen bir anlamda saf bir sözcüktür ve günümüzde hala insanlar için ulaşılması için çaba gösterilmesi gereken bir ideal olmayı sürdürmektedir. Bununla birlikte, Lummis "demokrasi"ye doğru bir tanımlama verilmesi gerektiğine inanmaktadır. "Demokrasi"nin anlamı, yalnızca demokratik olan şeyleri içermelidir; demokrasinin çarpıtılmış olan içeriğinin sergilenmesi ve ikiyüzlü bir biçimde kullanılmasının reddedilmesi gerekmektedir.

Lummis yaptığı çalışmada ilk adım olarak, "demokrasi" kavramının tarih boyunca içerdiği anlamları araştırmış ve onu yeniden tanımlamaya girişmiştir.

Lummis'in Halk Üzerine Getirdiği Üç Tanım

Lummis, kendi bakışı çerçevesinde "halk" kavramını yeniden tanımlamaya girişir ve eleştiriler üzerinden üç tanım geliştirir.

(A) Demokrasi, genellikle halkın iktidarı ve yönetimi olarak tanımlanmaktadır. göre geleneksel bakışta olan düşünürler ve politikacılar; halk kavramının radikal anlamını bastırmak için, köleleri, bazı ırkları, yoksulları ve bazı diğer grupları dışlayarak bu kavramın kapsamını daraltmaktadırlar. Çoğu durumda, bir ülkede üst sınıflar "halkın haklarına" saygı duyduklarını ve desteklediklerini söylediklerinde, aslında sadece kendileri ve kendileri gibi olanları kastetmektedirler; demokrasiyi övmeye giriştiklerinde ise, asla köleleri ve hizmetkarları dikkate almamakta, demokrasiyi sadece orta ve üst sınıflar için savunmaktadırlar.

(B). Bazen, iktidardaki bir parti veya iktidara gelmeye çalışan bir parti, kendisini demokrat olarak tanımlar fakat "halkı" "partisini destekleyenlerle" sınırlı olarak görür. Bu durumda bu partinin kurduğu hükümet de, kendisini destekleyen yönlendirilmiş kitleleri-halkın bu bölümünün desteğini ve kendisini destekleyen yağcıları- "halkın sağduyusu" olarak tanımlar.

(C). Yukarıdaki ikinci örneğin bir türü de şudur: bir parti kendisinin doğru bir bilince ve rotaya sahip olduğunu düşünür, bunun sonucunda da kendisinin halkın özlemlerini ve düşüncesini temsil ettiğini iddia eder. Bu parti aynı zamanda kendisini halkın iktidarı ve halkın sesi olarak görmektedir, fakat burada "halk" somut insanlardan oluşan bir kitleyi değil kendisine soyut bir biçimde bazı beklentiler yakıştırılan bir kavram olarak kullanılır. Tabii ki bu durumda bir çelişki ve sorun ortaya çıkmaktadır, çünkü gerçekte böylesi bir iktidar halkın iktidarını temsil etmemektedir.

Demokrasi Söylemlerinin Analizi

Ardından, Lummis demokrasinin çeşitli söylemlerini analiz etmiştir.

"Demokrasi, halkın refahına önem vermektir" söylemi üzerine, Lummis, bir partinin veya bir kralın da, halkın refahına dikkat gösterebileceğini fakat buna karşın otokratik ve anti-demokratik bir iktidar sürdürebileceklerini yazarak şu eleştiriyi getirir: demokrasi halkın bir tür "adil" başbakan veya başkan tarafından inayet, lütuf ve koruma görmesi olamaz; aksine, demokrasi "halkın kendi kendisini yönetmesidir".

"Demokrasi, halk tarafından desteklenen bir iktidarın olmasıdır" söylemi üzerine eleştiri: bu söylem kolaylıkla demokrasi ile karıştırılmaktadır. Örneğin, bir iktidar halka çeşitli vaatler vererek destek sağlayabilir, ancak bu demokrasi değildir; çünkü gerçek demokraside halkın hakları verilidir ve vazgeçilemez; verilen bir vaat karşılığında takas edilemez ve bu hak başkasına (bir lidere veya partiye) devredilemez.

Lummis, "Demokrasi ilerleme ve kalkınmadır" söylemini de iki açıdan eleştirmiştir: birincisi bazı ideologlar, demokrasinin gelecekte ulaşılabilecek ilerici bir sistem olduğunu otomatik işleyen bir tarihsel gelişim süreci içinde son nokta olarak demokrasiye ulaşılacağını savunmaktadırlar. Gerçekte ise demokrasi en eski yönetim biçimlerinden biridir, demokrasinin gerçek içeriği zaman zaman tarih içinde ortaya çıkabilmiş ve insanlar onun için mücadele etmiştir. Demokrasiyi savunmak için oturarak bekleyeceksek, sonsuza kadar beklememiz gerekecektir.

İkincisi, bazı ideologlar, ekonomik kalkınmanın bizzat kendisinin demokratik olduğunu iddia ederler. Ekonomik kalkınma, halkın ekonomik iktidarın temel öğeleri olan -- toprak, fabrikalar, ticari şirketler ve bankaların -- kontrolünü eline alması ise; bu söylem makuldür. Fakat ekonomik kalkınma yalnızca zenginliklerin ve servetlerin büyümesi ise, o zaman bu kalkınma ne kadar parlak olursa olsun, gerçek demokrasi olmayacaktır. Demokrasi, ekonomik kalkınma ile ilgili bir tarz değil, bir siyasi yönetim biçimidir.

Diğer Söylemler

Lummis, "Demokrasi, Amerika'daki anayasal ve demokratik sistemin bir adılıdır" söylemi üzerine şöyle yazar: Amerikan anayasal sisteminde var olan bazı yönler, yüksek bir değere sahiptir, fakat bu öğeler demokrasinin gerçek tanımı olarak görülemez. Amerikalılar henüz ekonomik demokrasi – işyerlerinde ve fabrikalarda demokrasisi sorununu çözmüş değillerdir, ülkelerinin izlediği anti-demokratik emperyalist politikaları engelleyebilecek yöntemleri henüz bulmuş değillerdir. Ayrıca, iktidarın her geçen gün daha yüksek bir yoğunlukta Washington'da merkezileşmesi sorununu henüz çözmemişlerdir. Amerikalılar bu gidişle büyük olasılıkla tarihlerindeki güçlü ve uzun süreli radikal demokrasi geleneklerini unutacaklardır.

"Demokrasi özgür seçimdir" söylemi: özgür seçim, belirli koşulların varlığı halinde çok önemli bir demokratik yöntemdir, ancak diğer bazı koşullarda ise seçim demagogların veya savaş yanlısı kliklerin iktidarı ele geçirmesinin bir aracı ve yolu olarak kullanılabilir. [14]

---

[14] Lummis: Radical Democracy (Radikal Demokrasi), s. 8~11.

Lummis, demokrasi üzerine söylemleri kapsamlı bir biçimde incelemiş ve burjuva demokrasisinin gerçek özüne dair derinlikli analizlerde bulunmuştur. Bu arada, Sovyetler Birliğin'deki demokrasiyi de analiz etmiş ve değerlendirmiştir: "bazı Marksistler sosyalizmin veya, komünizmin demokrasiyi nihayet getirdiğini ve hatta onu aştığını düşünmektedirler- üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti ortadan kaldırıldığında, otomatik olarak,demokrasi devlet ve politika hep birlikte ortadan kalkacak ve demokrasi sorunu da bulunmayacaktır.Oysa tarihsel deneyim, yeni bir ekonomik sistemin hiçbir şeyin garantisi olamayacağını göstermektedir ve sosyalist ülkeler de ancak mücadele yoluyla demokrasiye ulaşabilir". Bu nedenle, Lummis günümüz dünyasında, insanların henüz asla gerçek demokrasiye ulaşmadığını düşünmektedir ve geçmiş tarihlerdeki demokrasi de gerçek demokrasi olmamıştır. O zaman, gerçek demokrasi ne anlama gelmektedir?

Gerçek Demokrasi

Lummis'e göre "demokrasi sağduyu ve aklı-selimdir"; fakat demokrasinin sağduyu olduğunu söylemek, onun tüm insanlar tarafından aynı şekilde anlaşıldığı anlamına gelmemektedir; demokrasinin sağduyu olduğunu söylemek, demokrasi basit ve somut olduğu ve soyut bir felsefe olmadığı ve sıradan bir dille ifade edilebileceği anlamına gelmektedir. Demokrasi ayrıca, halkın bizzat kendi kendini yönetmesidir ve halkın kendi iradesiyle tek bir vücut olarak birleşmesidir sadece bu birlik yoluyla iktidara ilkeli bir biçimde sahip olunabilir. "Demokrasi oydaşmayı gerektirir" düşüncesi buna yakın bir anlam vermektedir.

Demokrasi sözcüğü, demos (halk) ile kratia (iktidar) sözcüklerinin birleşimidir. Demos kimlerdir? Kratis nedir? Demos ne tür bir kratis'e sahip olmalıdır? Demos kendi kratis'ini nasıl düzenler? İktidar, hangi sistemler ve düzenlemelerle güvence altına alınmalıdır? Lummis, demokrasinin herhangi bir özel politik veya ekonomik sistemle bağlantılandırılmaması gerektiğini savunur ve örneğin söz konusu bir politik veya ekonomik sistem demokrasi için iyi olmayabilir veya aksi de söz konusu olabilir. Demokrasi amaca ulaşmada kullanılacak bir yöntem değil; bir fikir ve bakış açısıdır. Demokrasi bir yönetim biçimi değil ancak; yönetimin/iktidarın ulaşmaya çalıştığı hedeftir; tarihsel bir varoluşu vardır, fakat tarihsel bir dava, tarihsel bir hedef değildir.

Lummis, genellikle demokrasi için verilen standart tanımının yukarıdaki temel görüşlerden tümden saptığını vurgular. Örneğin Oxford sözlüğünde, demokrasi "halkın kendi yönetimi" olarak tanımlanmaktadır. Columbia Ansiklopedisi'nde demokrasi "halkın devlet etkinliklerinin düzenlenmesine katıldığı hükümet biçimi" olarak tanımlanmaktadır ve bu tanımdaki sorun, "iktidar" sözcüğü yerine "hükümet" sözcüğünün kullanılmasıdır, bu nedenle demokrasinin gerçek anlamı gizlenmiş, demokrasi "devlet etkinlikleri" ile sınırlandırılmıştır. Lummis, devrimci ABD başkanı Abraham Lincoln'un "demokrasi halkın, halk tarafından ve halk için yönetimidir" şeklindeki tanımının olumlu olduğunu ve kendisinin verdiği tanımlamalara ilave edilebileceğini belirtmesine karşın, bu tanımın da çeşitli açılardan yetersiz kaldığını yazmıştır.[15]

[15] Lummis: Radical Democracy (Radikal Demokrasi), s. 14-15

Radikal Demokrasi

Lummis, liberal demokrasi, sosyal demokrasi, demokratik sosyalizm, Hıristiyan demokrasisi, halk demokrasisi ve karizmatik liderlere dayalı popüler demokrasi (Peroncu örnekte olduğu gibi) demokrasinin gibi birçok türünü açıkladıktan sonra, "radikal demokrasinin" onlara kıyasla, en iyi sistem olduğunu savunmuştur. Birincisi, bu demokrasi türü kendilerini radikal demokrat addeden insanlarla aynı safta yer alır, bu insanların söz ve eylemleri, geçmişte ve bugün aldıkları tutumlar daima uyum göstermektedir; ikincisi "radikalizm" sembolik olarak bir iddiayı içerir. Radikal demokrasi, demokrasinin kök değerlerine ve en temel biçimlerine sahip çıkmak anlamına gelen, köktenci bir yaklaşıma sahiptir ve tam olarak ifade etmek gerekirse, radikal demokrasi, demokrasinin kendisidir.[16]

Lummis ayrıca, "radikal"in örtük anlamının, demokrasinin özünü ve önemli bazı öğelerini açıkladığını, bu demokrasinin, siyasette radikal ve "sol" konumda olduğunu yazar. "Sol" kavramı, siyasal bir metafor olarak; 1789'da toplanan Fransa Kurucu Meclisi'nde ortaya çıkmış ve "halkın tarafında oturan" anlamında kullanılmıştır. Demokrasi ayrıca, iktidarın olağanüstü liderler, bürokratlar, sınıflar, askerler, şirketler, partiler, sendikalar, teknoloji dahil olmak üzere –bu tür güçlerin kontrolü altında merkezileştiği tüm yönetim ve iktidar biçimlerine karşı çıkar. Bu anlamda radikal demokrasinin, demokrasi tanımı, tüm bu iktidar biçimlerinin anti-tezini savunmak ve gerçekleştirmeye çalışmaktır.

Günümüz dünyasındaki hükümetlere ve ekonomik kurumlara bakıldığında, radikal demokrasi, her yerde yıkıcı ve zorlayıcı bir tutum almakta, yalnızca askeri diktatörlük rejimlerini değil, aynı zamanda sözde demokratik ülkelerde ve otoriter rejimlerin olduğu ülkelerde de bu tutumunu sürdürmektedir. Lummis, radikal demokrasideki "radikal" sözcüğünün, dilsel olarak "ana gövde" ve "başlangıç temeli" anlamına da geldiğini, dolayısıyla radikal demokrasi, tüm temeli oluşturur, tüm iktidarların kök kaynağıdır, tüm rejimlerin temelidir ve tüm siyasal terimlerde, kök sözcüktür. Bu sözcüğü halk dilindeki sıradan anlamı olan " acil" " hızlı" "aşırı" gibi anlamlardan ayırmak gerekmektedir.[17]

Lummis, radikal demokrasinin içeriğini daha da açarak, onun iki önemli özelliğine işaret etmektedir. Birincisi onun gerçek dünya ile ilişkisi; diğeri ise radikal demokrasinin değerleridir. Tüm iktidarların kaynağı, var olan gerçeklik üzerine halkın oluşturduğu yargılardır. Bunun anlamı siyasal iktidarın kaynağının yönetenler değil, yönetilenler olduğudur. İnsanlar, kul ve tebaa olmayı kabul etmedikçe, hiç kimse krallık taslayamayacaktır herkes tebaa olmaktan vazgeçtiğinde, hiç kimse kral olamaz.[18] Böylece Lummis, radikal demokrasinin içerdiği değeri; iktidara güç veren insanların aynı zamanda iktidarın sahipleri ve efendileri olması gerektiği bakışı olarak açıklamıştır.

Ancak, demokrasi insanların önüne zorlu bir ikilem koymaktadır. Bir yandan halk özgür olmalıdır ve onun özgürlüklerine saygı duyulmalıdır ve müdahale et-

[16] Age. s. 16-17

[17] Age. s. 16-17

[18] Age. s. 30

meksizin onu olduğu gibi kabul etmek gerekmektedir; fakat öte yandan, halkın bir iktidarı kontrol edebilmesi için, kendisini temsil edecek bir organ içinde örgütlenmesi gerekmektedir, bu durumda ise halkın kontrolü (gerçek değil) sadece ilke düzeyinde kalmaktadır. Bu ikilem, çok kültürlü olan dünyamızda karmaşık bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Avrupa dışındaki bir ülkede yaşamını sürdüren demokratlar iki yönden suçlanmaktadır: yeni sömürgeci zihniyetle yaklaşan bir ukala, bu ülkelerde demokrasinin henüz ham ve kaba olduğunu ve "buralardaki insanların demokrasiye hazır olmadığını ve demokratik bir kültüre sahip olmadığını" söylemektedir. Çeşitli gelişmekte olan ülkelerde yaşayan, anti-sömürgeci ve anti-emperyalist muhafazakar elitler ve aydınlar ise, "farklı değerler" içeren demokrasinin ülkelerine uyarlanma çabalarını kültür emperyalizmi olarak damgalamaktadırlar. Her iki tarafa verilecek en iyi cevap, demokrasinin bir sağduyu, aklı-selim yolu olduğunu söylemektir.[19]

Bu nedenle, Lummis Foucault'un geliştirdiği iktidar teorisine büyük değer verir ve özellikle onun toplumsal yaşam halka somut olarak iktidar hakkı sunmalıdır şeklindeki eleştirel görüşünün altını çizer. Ve bu eleştirinin, tam da radikal demokrasinin dayanağı ve çıkış noktası olabileceğini savunur. Öte yandan Lummis, Joseph Alois Schumpeter'in 1942'de ortaya attığı "demokratik yöntem, siyasal kararların oluşturulması ve gerçekleştirilmesini sağlayan bir kurumsal bir düzenlemedir: bireyler (yöneticiler), halkın oyunu kazanarak siyasal karar verme gücünü elde ederler" şeklindeki ünlü demokrasi tanımı üzerinde durarak bu yaklaşıma temelden karşı çıktığını yazar.

Lummis, Benjamin Barber'i de eleştirerek onun demokrasi üzerine düşüncelerini "politika- öncesi mermere oyulmuş" bir yaklaşım olduğunu ve bu yaklaşımın hata kabul etmeyen mükemmeliyetçi bir temel üzerinde kurulduğunu söyler. Hatta bu çerçevede Laclau ve Mouffe tarafından Hegemonya ve Sosyalist Strateji kitabında getirilen "politika öncesi demokrasi" görüşünü daha da sert bir biçimde eleştirir ve onların bu kavrama sadece ontoloji ile sınırlı bir anlam yüklediklerini yazar. (**Ç.N. Politika-öncesi kavramı insanlar ve toplumsal gruplar arasındaki çelişmelerin farklı yöntemlerle çözüldüğü politik kurum ve geleneklerin henüz oluşmadığı tarihsel dönemleri anlatmaktadır.)**

Lummis, Marx'ın erken dönem çalışmalarında yazdığı Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi başlıklı çalışmanın birinci bölümünde ifade edilen görüşlerin tam bir radikal demokrasi manifestosu olabileceğini ve radikal demokrasiye çok yakın görüşler içerdiğini ifade etmiştir. "Fakat ne yazık ki, ona göre Marx komünizmi benimsedikten sonra demokrasi sorunu üzerine bir daha asla detaylı olarak yazmamıştır ". Marx, komünist olduktan sonra dahi, başlangıçtaki demokrasi anlayışını terk etmemiş, ancak fakat bu yaklaşımını aşağılarda tutmuştur. Marx'ın komünizm teorisinde, bu demokrasi yaklaşımı korunduğu gibi, ona aynı zamanda yüksek bir anlam yüklenir. Yine de, Lummis'e göre, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi'nde verilen ayrıntılı demokrasi perspektifi, Marx'ın çalışmaları arasında özgün bir yer tutmaktadır. Lummis, Marx'ın erken döneminde demokrasi üzerine ürettiği fikirleri inceleyerek ve bunlara büyük değer biçmektedir; fakat bu konuda Lummis'in

[19] Age. s. 32-33

getirdiği çeşitli değerlendirmeleri incelediğimizde, onun Marx'ın o günkü tarihi koşullarda demokrasi sorununu nasıl ele aldığını ve Marx'ın demokrasi açısından gerekli gördüğü koşulları yeterince kavradığını söyleyemiyoruz.

Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi'nde, Marx derin bir gözlemle şu saptamayı yapmaktadır: "Monarşik krallık sisteminde bütün her şey, yani halk, kendisinin varoluş biçimlerinden sadece biri olan, siyasal yapı içinde ermiştir; oysa demokraside, yapının kendisi yalnızca belirleyicilerden biri haline gelir, gerçekten de demokraside yapı (anayasa) halkın öz-belirlenimi olarak ortaya çıkar. Monarşik Krallık sisteminde yapıya ait olan bir halk söz konusudur, demokrasi ise halk yapının sahibi haline gelir. Demokrasinin sırrı bütün siyasal yapıların çözümlenmiş oluşudur."[20]

Marx şöyle devam eder: "demokrasi insanlardan yola çıkar ve devletten nesnelleşmiş insanı ortaya çıkarır"; "demokrasi bütün siyasal yapıların özüdür, demokrasi bize devletin tikel bir yapısı biçimi altında olan toplumsallaşmış insanı verir"[21], "Hegel ise devletten yola çıkmakta ve insanı devlette öznelleştirmektedir ".[22] Bugün, Marx'ın erken döneminde getirdiği görüşlerin Lummis'in radikal demokrasi teorisinden çok da farklı olmadığını görebilmekteyiz. Çünkü erken döneminde, Marx hala, sol Hegelcilerin ve o dönemin radikal demokratlarının görüşlerinin etkisini taşımaktadır; daha sonra Marx düşünce ve pratik içinde fikirlerini geliştirerek, demokrasiye ilişkin eski soyut bakış açısını değiştirecektir. Nitekim,Komünist Partisinin Manifestosu adlı eserinde Marx şöyle yazmaktadır: "işçi sınıfının gerçekleştireceği devrimde atılacak ilk adım, demokrasi savaşının kazanılması için proletaryanın egemen sınıf konumuna yükselmesidir ".[23] Marx, proletaryanın egemen sınıf konumuna gelememesi halinde, demokrasinin de sadece içi boş söylemden ibaret kalacağını düşünmüştür. Bu nedenle, devrimci pratik içinde düşüncelerini derinleştiren Marx doğal olarak teorik çalışmalarında proletarya rejiminin-proletarya diktatörlüğünün- kurulması sorunlarına daha büyük bir ağırlık vermiş ve demokrasi sorunu üzerinde daha az durmuştur. Lummis ise, çalışmalarında yalnızca demokrasi ve radikal demokrasi söylemine ağırlık vermiş, gerçek pratiğe daha az ilgi göstermiştir. Marx ise ısrarla, Demokrasinin bir sistem veya bir paket olarak tanımlanması yerine, belirli bir aşamadaki gerçek bir varoluş durumu olarak ele alınmasına vurgu yapmış; demokrasi için mücadelenin "soyut demokratik sistemler tasarlamak değil" mevcut durumun ve işlerin gidişinin devrimci bir biçimde dönüştürülmesi olduğunu söylemiştir.[24]

Lummis, dikkat çekici olan bir ifadesinde, radikal demokrasinin bu dünyayı değiştirmeye ilişkin bir tür kahramanlık etiği sunmasını uygun görmediğini vurgulamıştır, radikal demokrasi, yalnızca sahip olduğumuz temel insani erdemlerin daha iyi kullanımına çaba göstermelidir. Radikal demokrasiye ulaşabilmek için, bu sağduyu değerlerine güvenmemiz gereklidir. Demokratik inançlar ve sağduyuya dayalı inançlar, kendi kardeşlerini ve çocuklarını öldürmeyen insanlar tarafından inşa

[20] Karl Marx ve Frederick Engels, Toplu Eserler, Cilt1, s.281, Pekin, People's Publishing House, 1965
[21] Karl Marx ve Frederick Engels, Toplu Eserler, Cilt1, s.281, Pekin, People's Publishing House, 1965
[22] Karl Marx ve Frederick Engels, Toplu Eserler, Cilt1, s.281, Pekin, People's Publishing House, 1965
[23] Marx ve Engels, Seçme Eserler, 2. Baskı, Cilt 1, s.293
[24] Lummis:, Radikal Demokrasi, s. 157

edilebilecektir. Bu ifadelerden Lummis'in radikal demokrasisinin "sağduyu erdemlerine" ve "sağduyulu inançlara" dayanılarak elde edilebilir olabileceği ve hiçbir mücadeleci ruh ve "kahramanca" çabayı gerektirmeyeceği anlaşılmaktadır, kaldı ki bu radikal demokrasi yaklaşımı yeni bir toplumsal sistem kurma yaklaşımını da içermemektedir. Demokratik inanç, radikal demokrasidir ve ona inanmak yeterlidir. Böylece bu tür bir radikal demokrasi kaçınılmaz olarak bir fanteziden ibaret kalacak, halkın çoğunluğuna ise sadece bir tutam demokrasi sağduyusundan başka bir şey getirmeyecektir.

5- Lebica ve Demokratik Devrim

Ünlü Fransız Marksist araştırmacı ve Marksizm tarihi uzmanı ve felsefeci, Georges Lebica, Révolution et Démocratie kitabını 2002'de yayınlamıştır. Bu kitapta, Profesör Lebica, içinde bulunduğumuz yeni dönemde demokrasi ve devrim sorunları üzerine yeni görüşlerini açıklamaktadır. Aşağıda, bu kitabı ele alacağız.

Demokrasi için Kozmopolitan Bir Talebin Ortaya Çıkışı

Yeni bir demokrasi talebinin ortaya çıkışı, "reel" sosyalizmin çöküşünün yanı sıra, hem eski tarz demokrasilerde ortaya çıkan değişimler, hem de birçok Üçüncü Dünya ülkesinde hüküm süren otarşinin sona ermesiyle ilgili olan bir olgudur. Bazı insanlardaki demokrasi talebi, özellikle de gençler arasında birçok yanılsamalar içermektedir. Örneğin, Cezayir'de,bazı insanlar pazarda insanların muz bulamadığı koşulları sosyalist sistem olarak düşünebilmektedirler.Arnavutluk'ta, birçok insan anavatanlarını geride bırakıp Fransa'da sürgün yaşamını tercih etmiştir.Birçok insanın hayalindeki demokrasi Amerikan tarzı demokrasidir ve havuzlu bir villaya, güzel kadınlara, paraya, arabalara vb. sahip olmak olarak algılanmaktadır. Rusya'da kurulan yeni rejimde yapılan, ilk başkanlık seçimleri sırasında, insanlar Batı demokrasisini ele alıp tartışırken, kendilerinin onlarca yıl boyunca uygulamış oldukları ve içinde yaşamış oldukları toplumsal sistemin sunduğu demokrasinin tamamen içi boş bir saçmalık olduğunu düşünen bir bakış açısından hareket edebilmişlerdir. Lebica soruyu şöyle sormaktadır; kozmopolitan bir demokrasi talebinin ortaya çıkmasının, piyasa kozmopolitizmiyle bir ilgisi var mıdır? Cevap evettir, çünkü göründüğü kadarıyla, bugün piyasalar özgün tipte bir demokrasi biçimi ortaya çıkartmaktadır ve bu yeni demokrasi ile piyasalar arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır.

Lebica'ya göre, örneğin, Çin'de hem iktidar sınırlanmadan varlığını sürdürmekte ve de piyasalar aynı şekilde sınırlanmaksızm doludizgin işlemektedir. Demokrasi her hangi bir çağ diliminde bir tür asgari "kabul edilebilir" bir programa indirgenmemelidir. Demokrasi toplumsal mücadeleler temelinde ortaya çıkmış olan bir geleneğin ve pratiklerin ürünü olarak görülmelidir. Tarihte, bir dönem demokrasi piyasalar ve sermaye açısından en etkili ve en uygun sistem olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla aslında, kapitalizm ve demokrasi birbirine karıştırılmakta ve özdeşleştirilmektedir.

Ulusal uzlaşı biçimi ve içeriği kazanan, kozmopolitan demokrasi talebinin ortaya çıktığı bugünkü koşullar altında, demokrasi nereye gidecektir? Demokrasiye hiç olumlu katkıda bulunmayan liberalizm, günümüzde milliyetçiliği, ırkçılığı ve yer yer dinlere olan talebi yükseltmektedir. Antik Yunan'dan günümüze değin, "dışlama" içermeyen bir demokrasi hiç olmamıştır. "Antik Yunan demokrasisi", elit yurttaşlara dayanan bir konsepte sahip olmuş, halkın çoğunluğunu -- yabancıları, köleleri ve kadınları dışlamıştır. Elbette, günümüzün demokrasisi, o zamanki demokrasiden çok daha gelişkin olmakla birlikte, parti ve seçim faaliyetlerinde hala dışlama olgusu mevcuttur. Örneğin Fransa'da, kadınlara seçme hakkı yalnızca 55 yıl önce verilmiştir, Avrupa ve Amerika'daki yabancı işçiler henüz hala seçimlerde ifade hakkı, hatta sınırlı bir ifade hakkı dahi elde edememişlerdir. Bugün tüm demokrasiler kırılgan bir durumda bulunuyor. Demokratik bir sistemde, demokrasiye karşı olan tüm siyasal ve toplumsal güçler, iktidar konumuna yükselebilmek için, demokratik süreci ve özgürlükleri kullanabilmektedirler. Yakın zamanda Naziler de böyle iktidara gelebilmişlerdir. Cezayir'de de böyle şeyler olmuştur; yükselen demokrasi hareketi anti-demokratik güçler tarafından tehdit olarak damgalanmış, suçlanmış ve bastırılmıştır. Bugün, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde, demokrasi karşıtı siyasal ve ideolojik akımlar pratik bir tehlike haline gelmiştir. 90'lı yıllarda Batılı güçlerce demokrasi sertifikası verilen Rusya, bugün onlar tarafından diktatörlük olarak eleştirilmektedir. Demokraside hiçbir kısıtlama olmamalı mıdır? Bu sorunun cevabını hala bilmiyoruz. Burjuvazi kendisini tehdit altında gördüğünde, hiç tereddütsüz faşizme başvuracaktır. Demokraside yönlendirme ve manipülasyon yok mudur? "Piyasanın kuralları " gerekçesi altında anarşik birçok uygulama ve eylem yapılabilmekte ve karların azamileştirilmesi ve her şeyin ticari bir meta haline gelmesinin yolu açılmaktadır, bu koşullarda insanlar kendi organlarını ve çocuklarını satmaya başlamaktadır.

Lebica ve Demokrasi için Örnek Model Tartışması

Lebica sorar, örnek demokrasi modeli veya demokratik modellerden söz edebilir miyiz? Demokrasiyi arzu eden veya güçlü bir şekilde talep eden ülkelere, uluslara ve siyasal gruplara sunulan sözde ileri gelişkin demokrasi ne anlama gelmektedir? Burada, hukuka vurgu yapan söylem önem kazanmakta, "hukukun üstünlüğüne dayalı rejim", "insan hakları", "uluslararası hukuk" ve diğer kavramlar üzerinden etkili olabilmektedir. Fakat bu söylem de "örnek demokrasi modeli" bakışını içermektedir. Ancak ne yazık ki, işler o kadar basit değildir. 19. yüzyıl Prusya Almanya'sı rejimi tarafından dillendirilen "hukuk devletinin" en ufak bir demokratik yönü bulunmamaktaydı. Ancak 1970'lerde, soğuk savaşta bu kavram değerli hale geldi, çünkü Birleşik Devletler tarafından "sosyalist dünya"ya karşı savaşta ideolojik bir silah olarak kullanılmaktaydı. Bugün, insanlarda "hukuk devletine" ulaşma özlemi hala devam etmektedir, fakat aslında bu talebin içeriği boşaltılmaktadır. "İnsan hakları" kavramı da aynı şekilde yozlaştırılmaktadır. Bazılarının dillerine doladıkları ve küresel olarak saygı gören bir kavram haline gelmiş olan insan hakları, gerçekte hiç de bir model rolü oynamamaktadır. Yakın zamandaki olaylara baktığımızda: Panama, Nikaragua, Granada ve Körfez ve Irak savaşları sonrasında oluşan "yeni dünya düzeni" koşullarında, ortada en temel yasalardan-kuvvete dayanmaktan- başka bir şey kalmamıştır. Burjuvazi ne zaman demokrasi üzerine nutuklarını arttır-

mak durumunda kalmışsa, demokrasi yolunu bloke etmiştir. Örneğin, Fransa burjuvazisi bunu 1793, 1848 ve 1871'de Paris Komünü karşısında yapmıştır. Bugünkü "demokratik modelimizde" bir başka yeni olgu da ortaya çıkmıştır – politikanın iticileştirilmesi, diğer deyişle bu depolitizasyon olgusudur ve halkın büyük çoğunluğu oy kullanmayı reddetmekte veya ilgisiz konumu tercih etmektedir. Herkesçe bilindiği üzere, dünyadaki birçok güçlü ülkenin liderleri, seçmenlerin %30'unun oyu ile iktidara gelmektedir. Fransa'da, bazı seçim bölgelerinde, halkın %60 ila 65'i oy kullanmamakta çekimser kalmayı tercih etmektedir, insanlar balık tutmayı oy kullanmaya tercih etmekte, devlet işleri karşısında kayıtsız kalmaktadırlar ve birçok eleştirmen haklı bir şekilde, bu olguyu demokrasinin yozlaşmasına ve iflas etmesine bağlamaktadır.

Demokrasinin Hastalıkları

Lebica, yazdığı eserde ütopya haricinde, hiçbir zaman soyut bir demokrasi olamayacağı sonucuna varmaktadır. Kötü bir biçimde tasarlanmış olan bugünkü özgürlük ve eşitlik, halen toprak ve mülkiyetten ayrı bir gerçekliğe sahip değildir. 1989'dan – Berlin duvarının yıkılmasından bu yana- hiçbir demokratik sistem hastalıklardan arınmış görünmemektedir; Batı Avrupa demokrasisi de fazlasıyla bu değerlendirmeye dahil edilebilir. Lebica, bu sorunu somut verilerle açıklamaktadır.

-Sözde "büyük yoksulluk", 21. yy.ın bir keşfi olarak sunulmakta.

-Sımfsallığa dayalı adalet ve medya, tümden devlete veya özel güç ve iktidar sahiplerine boyun eğmiştir.

-Bazı demokrasiler eşitsizlikler ve yozlaşmalarla çaptan düşmüştür. Bu durum kendisini, mesleki konum vergi ödeme gücü, ücret, eğitim ve bilgi açısından eşitsizlikler gibi kültürel göstergelerle ortaya koymaktadır. Bu noktada bir başka büyük keşif olarak "cehalet" ortaya çıkmıştır.

- Üçüncü Dünya geri ödenmesi olanaksız muazzam bir borç yükü altına sokularak aşırı bir talana maruz kalmış; açlık, yoksulluk ve ölümler girdabına çekilmiştir.

-Irkçılık, göçmenlere karşı uygulanan politikalarla yeniden canlanmıştır; yeni sömürgeci politikalar askeri maceraları ve müdahaleleri teşvik etmektedir.

- Medya kültüründen finans piyasalarına, Kuzey Amerika'nın çıkarına tabi kılınmıştır.

- Askeri alanda, ekonomide ve uluslararası ilişkilerde gizli anlaşmalar ve pazarlıklar egemen hale gelmiştir.

- Günümüzde yaygınlaşan siyasal ve finansal skandallar, artık sadece tekil olaylar olarak görülemez, bunlar genel düzeyi ilgilendirmektedir ve iktidar etme gücünün yaygın bir biçimde yolsuzlaştığını ve yozlaştığını göstermektedir. Bilimsel araştırma faaliyetleri de tekellerin çıkarlarına tabi kılınmıştır.

- Doğa ile ilişkilerde dünya çapında bir dengesizlik ortaya çıkmıştır.

- Yüksek oranda ticarileşmiş tüketim çılgınlığı, Avrupa'yı "ölü toprağa" çevirmekte ve temel kaynakların kitlesel yıkımına yol açıyor.[25]

[25] Georges Lebica, Révolution et Démocratie (Devrim ve Demokrasi), s. 124~125

Burjuva demokrasisinin bu hastalıklarını verilerle ortaya koyan, Lebica bu gerçeklerin günümüzün "modern" kapitalist demokrasinin bir yıkım tehdidi ile karşı karşıya olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden, aldatıcı demokrasi söylemlerine ve hayallere kapılmamak gerekir. Hiçbir kapitalist toplum demokrasi olarak değerlendirilemez. Kapitalizm anti-demokratik bir sistemdir.

Lebica, günümüz dünyasında şiddetin kol gezdiğini savunmaktadır. 20. Yüzyıldaki iki dünya savaşında, on milyonlarca insan ölmüştür. Daha sonraki dönemde ortaya çıkan sayısız "bölgesel" savaşlarda, örneğin Vietnam, Cezayir, Kamboçya, Kuzey Kore, Irak-İran, Ruanda ve Kongo savaşlarında şiddet ve ölüm kol gezmiştir. Lebica, açık şiddetin hakim olduğu bu savaşlar dışında, şiddetin gizlenmiş olduğu olgular olarak, milyonlarca çocuğun işçiliğe zorlanması, bunların eline silahların tutuşturularak savaş alanlarına sürülmesi ve hatta fahişeliğe zorlanması gibi örnekler üzerinde durmaktadır. Dahası, günümüzde, köpekler, kediler ve diğer evcil hayvanlar televizyon kanalları yayına girerken öte yandan sıradan halk için en temel sağlık koşulları göz ardı edilmekte sağlık destekleri geri çekilmektedir. Paris'te zenginlerin oturduğu 16. bölgede kullanılan su, yoksulların oturduğu 20. bölgede kullanılandan daha temizdir.

HIV/AIDS gibi kitlesel hastalıklar tedavi edebilir ve en azından kontrol altında tutulabilir olmasına karşın, ilaç sektöründe egemen olan tekellerin uyguladığı aşırı yüksek ilaç fiyatları nedeniyle durum kötüye gitmeye devam etmekte ve bu konudaki yeni araştırmalar engellenmektedir. Bunun ağır bedeli HIV/AIDS den ölenlerin sayısının, iki dünya savaşında gerçekleşen ölümlerin toplamını aşmasıdır. Çevresel kirlenme de aslında bir tür şiddettir. Bolluk ve kıtlık, bu iki terim "üretici güçler her şeyi belirler" teorisinin bir yan anlamı haline gelmiş ve Aral Denizini karbon-dioksit çukuru olan bir ölü denize dönüştürmüştür.

Günümüzde, bir başka şiddet türü de çalışma hayatında ortaya çıkmaktadır. Bu çalışanlar içinde, yeni bir yoksul tabakanın-düşük ücretlilerin- ortaya çıkması ve evrensel düzeyde genelleşen "ahlaki istismar" olgusunun yaygınlaşmasıdır. Heinz Lehmann'ın yazdığı " Emeğin İstismarı" adlı kitapta incelenen alt başlıklar şöyledir: ahlaki istismar, olağan hale gelen kötü davranışlar ve şiddet; emeğin istismarı, Fransa'daki dayanılmaz acılar, çalışma yaşamında terör, çalışma yaşamında şiddet, çocukların sefilliği ve çocuklar üzerinde şiddet, vb. Dünyada bugün kötü ve ağır çalışma koşulları nedeniyle, günde 5000 kişi veya yılda 2 milyon kişi hayatını kaybetmektedir. Özcesi, küreselleşme, var olan bu şiddeti cilalamakta ve üzerini örtmekte, bunu ayrıcalıklı tabakaların hak ettiği tatlı meyveler olarak sunmaktadır. Küreselleşme dünya çapında öncelikle, yönetilenlere ve sömürülenlere, hatta yaşayan tüm erkek ve kadınlara saldırmaktadır, çünkü efendiler ve mülk sahipleri bu yoksul insanların yaşamlarını garanti etmek zorunda değildir. Bu yüzden, güvenlik üzerine geliştirilen tüm söylemler de şiddet üzerine kuruludur, güvenlik için terörizme karşı mücadele söylemi de bir şiddettir, politikanın bir aracı olarak savaş zaten bir şiddettir, emeğin istismarı şiddettir, piyasa şiddettir, yolsuzluk şiddettir, sınıfsallığa dayalı adalet de bir şiddettir, televizyon kanalları şiddettir ve işsizlik ve dışlama şiddettir. Peki bu şiddeti kim yaratmaktadır? Lebica'nm yanıtı: sermaye çalışma sürecinde bu şiddeti üretmektedir; bu soruya verilecek devrimci yanıt bu olmalıdır. [26]

---

[26] Georges Lebica : Révolution et Démocratie (Devrim ve Demokrasi), s. 124~125

68 Hareketi'ni yaratanlar; tek çözümün devrim olduğunu haykırmışlardı. Şüphesiz, onların bu bakış açısı oldukça mantıklı ve aynı zamanda oldukça gelişkin bir kavrayıştı. Günümüz dünyasında da, bu çözüm gerekli hale gelmiştir. Devrim neden gereklidir? Mevcut sistemi nasıl tarihe gömebiliriz?

Yaşanan acı derslerin ışığında, tartışmasız hale gelen yanıt şudur: devrimin yolu, araçları ve hedefi demokrasi olmalıdır. Neo-liberalizm demokrasinin düşmanıdır. Her tarafı kuşatan ticarileşme, bireyin alanını da azami ölçüde daraltmaktadır, hatta eşler ve çocuklar satışa çıkarılmakta, onların organları da ticarete konu edilmektedir. Yasadışı insan ticareti doruğa yükselmiş, sadece seks ve köle ticareti 800.000 ila 900.000 kişiyi kapsar sayılara ulaşmıştır; bu "ticaretten" yılda 7- 8 milyar dolarlık bir kar elde edilmektedir. Doğu Avrupa ve Balkanlardaki yıkımla birlikte, bu rakamlar daha da yükselmeye devam etmektedir.

Öte yandan, neo-liberalizm, "piyasa demokrasisinin" kapitalist politikaların mezar kazıcıları olan toplumsal güçler tarafından kabulü anlamına gelmektedir. Karı maksimize etmek için, tüm güç ve olanaklar ekonomiye verilir ve ekonomik alanın düzenlenmesi ile ilgili tüm politikalar ve önlemler reddedilmektedir. "Yurttaşlar", büyük şirketlerin hissedarları tarafından manipüle edilen kuklalar olmaktan başka hiçbir güce sahip değildir. Bu nedenle, Lebica eserlerinde günümüzde demokrasi ve devrimin yakından ilişkilenmiş olduğunu ve aynı zamanda bunların tarihsel ve teorik olarak da birbirinden ayrılmaz olduğunu savunmaktadır.

Marx ve Engels,1848'de Komünist Partisi Manifestosu'nun yayınlanmasından itibaren, bu ikisinin, demokrasi ve devrimin ayrılmazlığını vurgulamışlardır : "demokrasiyi elde edebilmek için, işçi sınıfının, gerçekleştireceği devrimde atacağı ilk atılacak adım, proletaryayı egemen sınıf konumuna yükseltmektir".[27]

Açıktır ki, bu aşamada, tüm eski geleneksel sistemlerden en köklü kopuş gerçekleşmektedir. Bu yüzden, demokrasi özel mülkiyete son verebilecek en etkili silahtır. Engels bu sorun üzerine şöyle yazmaktadır: "özel mülkiyete yönelmiş acil ve köklü tedbirler koymada ve proletaryanın gündelik yaşam ve geçim koşullarını güvence altına almada bir araç olarak kullanılmadığı müddetçe, demokrasinin proletarya açısından hiçbir değeri olmaz."[28]

Bu nedenle komünistler teorilerini tek bir cümlede özetlemişlerdir: özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ve komünistler, dünyadaki tüm demokratik parti ve güçlerin dayanışması ve birleştirilmesi için mücadele etmektedirler."[29]

Çünkü proletarya tek gerçek devrimci sınıf olmasına karşın, proletarya hiçbir şekilde devrimin başlangıç çıkış noktası olarak - özel mülkiyetin tasfiyesini-hedeflemez. Diğer bir deyişle, komünistler ancak ve ancak küçük burjuvazi, köylülük ve burjuvazinin bileşilebilecek olası kesimi birleştiğinde devrimi başarıya ulaştırabilir. Lenin de bu sorunu böyle ele almıştır. Rusya'daki 1905'teki birinci devrim sırasında, "demokratik cumhuriyetin" kurulması stratejisini önermiş ve proletaryanın gelişkin bir demokrasi savaşçısı olarak rolünü oynaması gerektiğini savun-

[27] Marx ve Engels, Seçme Eserler, 2. Baskı, Cilt 1, s. 293
[28] Engels: Komünizmin İlkeleri, Bkz. Marx ve Engels, Seçme Eserler, 2. Baskı, Cilt 1, s. 239~240
[29] Marx ve Engels, Seçme Eserler, 2. Baskı, Cilt 1, s. 286 ve 307

muştur. Proletaryanın içinde bulunduğu sınıfsal konum onu gerçek bir demokrat yapmaktadır, çünkü proletaryanın zincirlerinden başka kaybedeceği bir şey yoktur, buna karşın proletarya demokratik bir sistem aracılığı ile tüm dünyayı kazanabilecektir.[30] Lenin bu konuda şöyle yazmaktadır: "her kim, sosyalizme siyasal demokrasi dışında başka bir yoldan varmak istiyorsa, kaçınılmaz olarak, hem ekonomik, hem de siyasal anlamda saçma ve gerici sonuçlara varacaktır."[31] Bu ifade aynı zamanda, proletaryanın eğitimi sorununun önemini ortaya koymaktadır. Lenin'in bu mantığına göre şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır, siyasal iktidarı elde etmek vazgeçilemez bir hedef olmalıdır, proletarya diktatörlüğü yeni demokratik devletin nihai biçimi olacaktır ve bu yeni demokratik devletin gerçekte, yalnızca "yarı devlet"tir, "ortak devlet"tir, "devlet olmayan devlet"tir veya "ucuz devlet"tir. "İşçi ve Köylü Sovyetleri yeni türde bir devlettir, yeni ve daha yüksek türde bir demokrasiyi içerir ve proletarya diktatörlüğünün bir biçimidir, bu demokrasi, devletin burjuvazi olmadan ve burjuvaziye karşı bir biçimde yönetilmesinin aracı haline gelmektedir. Tarihte ilk kez demokrasi, burada halka, emekçi halka hizmet etmektedir ve zenginler için demokrasi olma konumu sonra ermiştir..."[32]

Lebica'nın Küreselleşme ve Demokrasi Arasındaki İlişkiye Bakışı

Lebica ayrıca, küreselleşmenin dünya çapında iki sonuca yol açtığını savunmaktadır. Birincisi bir dünya proletaryasının ortaya çıkmasıdır. Bu kapitalist üretim ilişkileri altında işçilerin yeni bir konum ve kimlik kazanmasıdır. Bu yeni sınıf aynı zamanda sayıca çok geniş olan yönetilen yığınları oluşturmaktadır. Bunların yegane düşmanları vardır – neo-liberal politikalar.... İkinci sonuç; hakimiyettir, özellikle de süper emperyalizmin yol açtığı hakimiyettir. Bu hakimiyetin etkisi altına girmeyen özgür bir alan kalmamış gibidir- finans, ticaret, askeri, diplomasi, bilim, teknoloji, iletişim, gıda, kültür, sağlık vb tüm alanları kontrolü altına almıştır. Bu nedenle, önümüzdeki devrimin hangi yolu izleyeceğini öngörmek çok zorlaşmaktadır, ancak ana hatlarını kestirebilmemiz mümkün olabilecektir. Belirli bir kesim devrimi kabul ettiğinde ve onun yolu hakkında belirli bir bilgi sahibi olduğunda; sorun onu diğer insanlara nasıl öğretebileceğimizdir. Lebica " ben bu kitapta yalnızca devrimin amaçlarını açıklamaya çalışıyorum" diye yazar. Demokrasi mücadelesinin özgün koşulları mutlaka tanımlanabilmelidir; devlet aygıtındaki güç ilişkileri ve sınıf mücadelesinin içinde bulunduğu özgün durum; " yükleneceğimiz ve asıl vuruşu yapacağımız zayıf halkanın" nerede olduğu sorusu aydınlatılmalıdır. 1871 Fransız Devrimi sırasındaki komün deneyleri, Rusya'daki Şubat-Ağustos 1917 arasındaki ikili iktidar deneyleri dikkatle gözden geçirilmelidir.

Neo-liberalizmle birlikte ortaya çıkan kozmopolitan eğilime karşı, dünyanın her köşesinde ülkelerde giderek daha çok muhalefet edilmektedir, "anti-kozmopolitizm" biçiminde bir direniş akımı ortaya çıkmaktadır.

---

[30] Lenin: Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği, Bkz. Lenin, Seçme Eserler, 3 Baskı, Cilt 1, s. 558, Pekin, People's Publishing House, 1995

[31] A.g.e., s. 537

[32] Lenin: Amerikalı İşçilere Mektup, Bkz. Lenin, Seçme Eserler, 3. Baskı, Cilt 3, s. 568, Pekin, People's Publishing House, 1995

Ünlü bir Fransız sol kanat düşünürü, Marksist araştırmacı olan Lebica aynı zamanda bir aktivisttir; aynı zamanda uzun yıllar Pekin'deki Renmin Üniversitesi ve Küba Havana Üniversitesi'nde konuk öğretim görevlisi olarak politik felsefe dersleri vermiş ve doktora çalışmalarını yönlendirmiştir. Lebica, 11 Eylül olayı sonrasında, Birleşik Devletler ve diğer Batılı ülkelerin emperyalist eylemlerini ve kamuoyunu kendi lehlerine yönlendirme çabalarını teşhir edip eleştiren bir dizi makale ve çalışma kaleme almış; onların sahte demokrasi ve yanıltıcı terörizm karşıtı söylemlerini eleştirmiştir. Lebica bu makalelerinde onların işgalci ve yayılmacı olduklarını açıkça ortaya koymuş ve dünyadaki barışsever ve ilerici geniş çoğunluğun vicdanını ve sesini yansıtmakta ısrar etmiştir.

6- Sosyalizm ve Demokrasi İlişkisi

Son dönemde bir çok düşünür, sosyalizm ve demokrasi arasındaki ilişkiler sorunu üzerine tartışmalar yürütmektedir. ABD Komünist Partisi; parti meclisi üyesi Joelle Fishman, Emekçi Sınıflar Kapitalist Demokrasiye Karşı adlı kitabında, günümüzde güçlü bir komünist partinin bulunmasının demokrasinin genişletilmesi açısından kritik bir önemde olduğunu, komünistlerin demokrasi mücadelesinin önemli bir öğesi olduğuna vurgu yapmaktadır. "Sosyalizm yeterli bir demokrasiyi güvence altına alabilmek için yegâne çözüm olabilir; işveren ve kapitalist aynı şeydir; onlar işçilerin sosyalizm ve toplumsal mülkiyet konusunda en ufak bir bilinç kazanmasını istememektedirler; aslında faşizm de burjuvaziye dayanan terörcü bir devlet biçimidir; öte yandan sosyalizm ise, demokrasinin bir uzanımıdır ve demokrasinin işçi sınıfı tarafından genişletilmesidir. Joelle Fishman, Amerika'daki devlet biçimini de değerlendirerek, ABD'deki demokrasinin, çokuluslu şirketlerin çalışanları sınırsız sömürmesine izin verdiğine dikkat çekmektedir. İşçi sınıfı açısından bakıldığında ise, demokrasi çalışanların iktidarı elde etmesidir, ekonomik alanda mülkiyetin çalışanların kontrolüne geçmesi ve bütün bunların siyasal temsil sistemine yansıtılmasıdır. İşte bu sosyalizmdir ve demokrasinin temeli halkın katılımıdır. Günümüz dünyasında demokrasinin genişletilebilmesi için güçlü bir komünist partisinin varlığı çok önemli bir etkendir. Kitlesel bir parti, işçi sınıfını oligarşi, faşizm ve savaş tehlikesine karşı birleştirebilir bu temelde, kapitalizmin gerçek anlamda aşılmasının yolunu açabilir.

Fishman'a göre, yeterli düzeyde bir demokrasiye ulaşmak için, sınıf mücadelesinin temel alınması gereklidir, sınıf mücadelesi olmaksızın, yeterli düzeyde bir demokrasiye ulaşmak olanaksız olacaktır,[33] çünkü halkın yaşamını ve kaderini belirleyip, yönlendiren, bugünkü kapitalist ABD'de, halkın kullanabileceği bir demokratik kontrol sistemi bulunmamaktadır. Hükümet ve devlet işlerinin birçoğuna büyük şirketler karar vermekte ve toplumsal meselelerin tümünü etkilemektedirler. Dahası, anayasa ve yasal sistem, birçok durumda hükümetin büyük şirketlerin poli-

[33] Joelle Fishman: Working Class Democracy vs. Capitalist Democracy (Kapitalist Demokrasiye karşı İşçi Sınıfı Demokrasisi), Dünyada Teorik Düşüncelerin Trendi Dergisi s. 24, 2000(1)

tikalarına geniş kapsamlı müdahaleler yapmasına uygun değildir. Kapitalist sınıf, halkın kendi kitle örgütlenmeleri üzerinden anlamlı ve yeterli bir biçimde demokratik katılım gerçekleştirebilmesini engellemektedir, kapitalizm demokrasiyi oy kullanma düzeyine indirgemektedir. Tersine, sosyalizm halkın her türden kamusal örgütlenmelere ve faaliyetlere katılımını teşvik eder, onların yerel belediye ve hükümet organları ile kendi kendilerini yönetmelerinin yolunu açar, sosyalizm taban düzeyinde, tam bir katılım olmadan hayata geçirilemez.

Fishman'ın, demokrasi üzerine bakış açısı ve Amerika'da geleceğin sosyalizmine ilişkin getirdiği düşünceler, aslında gelişmiş kapitalist ülkelerdeki birçok komünist partisinin paylaştığı ortak düşünceleri yansıtmaktadır. Bu ülkelerdeki komünistler veya solda olan insanların önemli bir bölümü, Sovyetler Birliği ve Doğru Avrupa'da sosyalizmin başarısızlığının ana sebebinin bu ülkelerin sosyalizmin demokrasi açısından üstün olan yönlerine gerçek anlamda öncelik verilmemesi olduğunu düşünmektedirler. Sosyalist ülkeler ekonomide yüksek düzeyde merkeziyetçi yapıda bir planlı ekonomi ve politikada da yüksek düzeyde merkeziyetçi bir politik yapı oluşturmuşlardır. Bu nedenle, gelişmiş Batı ülkelerindeki sosyalizme inanan birçok insan, ekonomik ve politik alanda çeşitli demokratik yollar ve çözümler arayışına girmiştir.

Örneğin Amerikalı düşünür David Schweickart, kapitalizme üstünlüğünü ortaya koyup onu aşabilecek, eski Sovyetler Birliği'nden tamamen farklı bir sosyalist model öne sürmektedir. Bu sosyalist model "ekonomik demokrasiye dayalı Pazar sosyalizmi" modelidir. Bu model üç öğeden oluşmalıdır:

(1) Kapitalist topluma temelde çok benzeyen meta ve hizmet piyasaları olmalıdır;

(2) Kapitalist ücretli işgücü aşabilmek için işletmeler düzeyinde çalışanların demokrasisinin hayata geçirilmesi;

(3) Kapitalist sermaye piyasasını aşabilmek için yeni yatırımların belirlenmesi ve yönetilmesinde demokratik kontrol ve denetimin uygulanması.[34]

Schweickart'ın "ekonomik demokrasiye" dayalı sosyalizmi üç özelliğe sahip olacaktır: birincisi, tüm işletmeler demokratik bir şekilde işçiler tarafından yönetilecektir. İşçiler işletmeleri yönetecek, fakat üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayacaklardır, üretim araçları toplumun kolektif mülkiyetine geçecektir. Eğer bir işletme krize girerse, işçiler kendi kararları ile dilerlerse işletmeyi ayağa kaldırmak için onu yeniden düzenleyebilecek, veya bu şirketi terk edip başka bir iş arayacaklardır; ancak iflas durumu dışında çalışanlar işletmeyi satışa çıkaramayacaklardır.

İkincisi, günlük ekonomik yaşamda bir tür pazar ekonomisi uygulanacaktır; hammaddeler ve tüketim malları, arz ve talep tarafından belirlenen fiyatlardan işlem görecektir. Bu sosyalist model pazar ekonomisini uygulayacağı için, şirketler hammadde, makine ve ekipmanı diğer şirketlerden satın alabilecekler; kendi ürettikleri ürünleri de diğer işletmelere veya tüketicilere satabileceklerdir. İşletmeler, kar elde edebilmek azami çabayı gösterebileceklerdir, ancak buradaki işletme karı

[34] David Schweickart: Marx's Democratic Critique of Capitalism and Its Implications for China's Developmental Trajectory (Marx'm Kapitalizmi Demokrasi Açısından Eleştirisi ve Bunun Çin'in Kalkınma Yoluna Etkileri), Eğitim ve Araştırma Dergisi, 2005(10): s. 16

kapitalist kardan farklıdır, çünkü ücretli işgücü sistemi kaldırılmıştır. **Üçüncüsü,** yeni yatırımlar toplum tarafından kararlaştırılacak ve düzenlenecek; yatırım kararları- Pazar koşullarını da göz önünde bulunduran- demokratik bir planlama sistemi ile belirlenecektir. Demokratik planlama uygulaması bu sosyalist modelin en kritiktir yönünü oluşturmaktadır. İşçilerin özerk öz-yönetim modelinin uygulanması, işgücünün bir meta haline gelmesini önleyeceği gibi, bunun yol açtığı "emeğin yabancılaşması" olgusu da ortadan kalkacaktır.[35] Schweickart, bu nedenle, bu modeli "ekonomik demokrasiye dayalı pazar sosyalizmi" olarak adlandırmıştır.

Schweickart, pazar sosyalizminin üç temel yapıya dayanan bir ekonomik sistem olduğunu savunmaktadır: işçilerin özerk öz-yönetimi, yatırımlar üzerinde toplumsal denetim ve meta ve hizmetlerin pazarda dolaşıma girmesi. Fakat bu yapılar kapitalizmde olduğundan temelden farklıdırlar; bu sosyalizmde, işgücünün sermayedar kiralanması, üretim araçları üzerinde özel kapitalist mülkiyet ve kapitalizmde olduğu tarzda meta, hizmet, sermaye ve işgücü piyasaları bulunmamaktadır; özellikle işgücü piyasasının olmayışı çok net olarak görülebilir. Schweickart, Kapitalizme Karşı (Against Capitalism) adlı kitabında verdiği detaylı açıklamalar ile, bu sosyalist modelin kapitalizmle karşılaştırıldığında her açıdan üstünlüklü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu model kapitalizme göre daha eşitlikçidir, çünkü mülk sahipliğine dayalı geliri ortadan kaldırır; daha demokratiktir, çünkü demokrasiyi tabana işletmeler düzeyine indirir ve aynı zamanda makro-ekonomik planlama ve kalkınma kararlarını topluma vererek demokrasiyi yukarıya doğru da gerçekleştirir.

Günümüzün küreselleşen kapitalizminde sermaye kontrolsüz bir biçimde dünyanın her köşesine yayılmakta en fazla karı, en ucuz işgücünü sağlayacağı ülkelere gitmektedir, bu durum, sermayenin merkez ülkelerindeki iş alanlarını tehlikeye atmakta ve bu insanların toplumsal yaşamını yoksullaşmaktadır; öte yandan geniş çaplı göçmen işçi sorununa yol açmaktadır. Schweickart'e göre bu sosyalizm modeli kapitalizmin belki de en yıkıcı özelliğini olan bu kontrolsüz ve dolu dizgin deniz- aşırı sermaye akışını kontrol altına alacaktır.

Schweickart, Çin'deki ekonomik reformları da incelemiş ve burada ekonomik demokrasi konusunda olumlu adımlar atıldığı görüşünü savunmaktadır. Schweickart'e göre bu reform sürecinde ilk dönem uygulamaları ekonomik demokrasi modeli ile tam olarak uyuşmamaktadır, fakat reforma yön veren temel düşünceler, sosyalizmin özüne uygundur: başlıca ve en önemli sektörlerde üretim araçlarının mülkiyeti kamuya ait olması öngörülmüştür, toplum kaynakların hangi sektörlere tahsis edileceğini belirleyecektir, bölüşüm ilişkileri emek katkısına göre düzenlenecektir; sosyalizm bu koşulları sağlayabildiği takdirde adım adım bir Pazar ekonomisi kurulacak ve Pazar mekanizmasından yararlanılacaktır.

Schweickart'a göre, Çin'in kırsal bölgelerde geliştirdiği kolektif kasaba ve köy şirketleri modeli de başarılı olduğunu kanıtlamıştır, kasaba ve köy şirketleri modeli ile tarımda toprağın işlenmesinde uygulanan aile sorumluluğu sistemi birbirini tamamlamaktadır; Çinlilerin tarım topraklarını çiftçilerin özel mülkiyetine açmamaları da uzun vadede kapitalizme karşı bir önlemdir. Schweickart, "ekonomik

[35] David Schweickart: Kapitalizme Karşı, s. 72~73, Pekin, China Renmin University Press, 2002

demokrasiye dayalı Pazar sosyalizminin" içerdiği teorik modelin, Marksistlerin Çin'in mevcut durumunu anlayabilmesi açısından kavramsal bir çerçeve sağladığını öne sürmektedir. Schweickart, Çin ile ilgili gerçekçi bazı sorunları tartışmakta ve çeşitli öneriler de getirmektedir : "Çin için, ideal olan ekonomik sistem sosyalist sistem olmalıdır ve ideal politik sistem ise demokratik politika olmalıdır.[36]

Adam Schaff ve Sosyalist Demokrasi

Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin eski Merkez Komite üyesi ve ünlü bir filozof olan Adam Schaff, eserlerinde sosyalist demokrasinin "çoğulcu" (çok partili) olması gerektiğini savunmaktadır: "geleceğin sosyalist demokrasisi çoğulcu demokrasiyi geliştirmelidir" Schaff'a göre geleceğin sosyalizmi eskisinden farklı, yeni bir model yaratabilecek, insanlığın yeni yaşam koşul ve ihtiyaçlarına ayak uyduracak, kendisini yeni toplumsal hayata göre şekillendirecektir. Geçmiş pratik uygulamaları değerlendiren Schaff, şöyle yazmıştır: "öncelikle sosyalizm – sosyalizme uygun olan belirli nesnel ve öznel koşullar bulunmalıdır. Bu sosyalizmin ve toplumsal gelişmenin yasasıdır, bu yasayı yok sayıp, onun ötesine geçip sosyalizmi – kendi istemlerimize göre keyfi bir biçimde kurma çabası, kaçınılmaz bir şekilde başarısızlığa yol açacaktır. İkincisi, sosyalizm ve sosyalist devrim için toplumsal konsensüs ve toplumsal onay gereklidir ve Gramsci'nin de yazdığı gibi, bunlar olmaksızın sosyalizm hiçbir şekilde gerçekleşmeyecektir.

Üçüncüsü, demokrasi olmaksızın bir toplumu ayakta tutmak olanaksızdır; öte yandan halkın farklı siyasi görüşlere sahip olabilmesine olanak tanımayan liberal(özgürlükçü) bir demokrasi de ayakta duramayacaktır. Kurumsallaşmış ve gelenekleşmiş bir toplumsal denetim ve siyasal çoğulculuk olmaksızın, demokrasi olmayacaktır.

Dördüncüsü, demokrasinin içi boş bir söylem olarak kalmasını istemiyorsanız, demokrasiyi pratik bir gerçeklik olarak yaşama geçirmek gerekmektedir özellikle de demokrasiye karşılık gelecek ekonomik koşullar pratik olarak oluşturulmalıdır. Bu nedenle, toplumsal özerklik benimsenmeli ve uygulanmalıdır; toplumsal özerklik, üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı sömürü mekanizması toplumsal özerklik uygulaması ile aşılabilir.

Schaff'ın sosyalist ve Marksist-Leninist demokrasi teorisi konusundaki tutumu ve görüşleri, sert eleştirilere yol açmıştır. Schaff'ın görüşleri şu ana noktalardan eleştirilmiştir: "birincisi, Schaff, kapitalist demokrasiyi "gerçek demokrasi" ile özdeşleştirmekte, siyasal çoğulculuk olmaksızın, demokrasi olmayacağını ileri sürmektedir; oysa birçok olgu bu tezi çürütmektedir, çünkü dünyanın birçok bölgesinde siyasal çoğulculuk geleneği oldukça zayıftır; bu nedenle bu ülkeler ilerleme için kendilerine uygun farklı ekonomik ve politik demokrasi modelleri keşfetmek durumunda kalmaktadır. İkincisi, Schaff, sosyalist demokrasinin çoğulcu (çok-partili) olması gerektiğini iddia ederken dünyaya evrensel bir model giydirmeye çalışmakta, politik uygarlaşma için tek boyutlu ve tek çizgili bir model önermekte-

[36] David Schweickart: Marx's Democratic Critique of Capitalism and Its Implications for China's Developmental Trajectory (Marx'ın Kapitalizmi Demokrasi Açısından Eleştirisi ve Bunun Çin'in Kalkınma Yoluna Etkileri), Eğitim ve Araştırma Dergisi, 2005(10): s. 21

dir. Üçüncüsü, demokrasi ve özgürlüğü Marksizm-Leninizm ile çelişen kavramlar olarak ele alması ve hatta Marksizm-Leninist düşünceyi komünist-faşist pratiğin dayanağı sayması büyük tepkilere yol açmıştır.

Sol kanat düşünürlerin sosyalist demokrasi üzerine yukarıda ele aldığımız görüş ve uyarıları Marksistler için değerli bazı bakış açıları sunmaktadır. Amerikalı komünist Fishman tarafından savunulan demokrasi, işçi sınıfının bizzat kendi temsilcileri aracılığı ile ekonomik mülkiyet gücüne ve siyasi kontrol ve denetim yetkesine sahip olmasını öngörmektedir. Bu bakış açısı sosyalizmin temel bakışını özlü bir biçimde yansıtmakta ve sosyalizmle hiçbir şekilde çelişmemektedir. Amerikalı sol kanat düşünür Schweickart, "ekonomik demokrasiye dayalı sosyalizm" modeli ile işçilerin ekonomik anlamda gerçek demokrasiyi kazanabileceklerini ve demokratik öz-yönetim modeli ile toplumda çok daha makul ve dengeli bir bölüşümün ortaya çıkabileceğini ve yatırımların daha makul bir biçimde planlanabileceğini ileri sürmektedir; kanımızca bu da yaratıcı bir bakış açısıdır.

Fakat; Schaff'ın "siyasal çoğulculuk olmaksızın demokrasi olamayacağı" görüşü kamımca oldukça tartışmalıdır; ancak öte yandan onun "demokrasinin içi boş bir söylem olarak kalmasını istemiyorsanız, demokrasiyi pratik bir gerçeklik olarak yaşama geçirmek gerekmektedir; özellikle de demokrasiye karşılık gelecek ekonomik koşullar pratik olarak oluşturulmalıdır" şeklindeki görüşleri günümüzün demokrasisine gerçekçi bir eleştiri getirmektedir.

Kaynaklar

1- Marx ve Engels: Komünist Manifesto. Pekin: People's Publishing House, 1997

2- Marx & Engels Seçme Eserler 1. Cilt. Pekin: People's Publishing House, 1995

3- David Schweickart: Kapitalizme Karşı (Against Capitalism). Pekin: China Renmin University Press, 2002

4- Georges Lebica: Devrim ve Demokrasi (Révolution et Démocratie). French Cherry Season Press, 2003

5- Chantal Mouffe: Politik Olanın Dönüşü. (Return of the Political) Nanjing: Jiangsu People's Publishing House, 2001

6- Michael Hardt ve Antonio Negri: İmparatorluk (Empire). Nanjing: Jiangsu People's Publishing House, 2003

Bölüm II

SOSYALİZM VE GELECEĞİN SOSYALİZMİ ÜZERİNE

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalizmin çöküşünden sonra -diğer ülkelerdeki - Marksistler ve sosyalistler 1990'ların ortalarından itibaren sosyalizm üzerine düşünsel arayış çabalarını arttırmış ve 1990'ların ikinci yarısından itibaren oldukça etkili fikirler ortaya koymaya başlamışlardır. Bu canlanma özellikle sosyalizm ve geleceği konusundaki tartışmalara giderek daha çok kişinin katılması, uluslararası toplantıların genişleyerek artması ve tartışmaların içeriğinin zenginleşmesi ile belirgin hale gelmiştir. Örneğin Amerika'da, New York'ta düzenli olarak yapılmaya başlayan 'Sosyalist Konferans' 1996'dan bu yana her yıl, genel olarak her defasında 1000'in üzerinde katılımcı ile düzenli toplantılar düzenlemektedir; yine Fransa'daki 'Marksizm Uluslararası Konferansı' (Espace Marx) 1995'tan bu yana iki yılda bir, her seferinde 1000'in üzerinde katılımcı ile yapılmıştır. Buna ek olarak, son yıllarda ortaya çıkan 'Dünya Sosyal Forumu' toplantı ve eylemleri de çok büyük ilgi toplamaktadır. Her toplantıda binlerce, hatta on binlerce insan bu tartışma ve eylemlere katılmaktadır. Tüm kıtalardan Marksist iktisatçıları birleştiren Dünya Ekonomi Politikçileri Birliği (WAPE) 2006' dan bu yana her yıl farklı bir ülkede toplanarak ekonominin ve çalışma yaşamının önemli gündem maddelerini ele alıp tartışmaktadır.**Bkz, www.wrpe.org/WAPE**

Bunun yanında, çeşitli tipte büyük anma törenleri ve uluslararası sempozyumlar yapılmaktadır. Bu uluslararası toplantılar, birçok farklı konuyu kapsamakta, sosyalizmin sorunları ve sosyalizmin geleceğine ilişkin konular üzerindeki tartışmaları zenginleştirmektedir. Bu gelişmeler, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki alt üst oluş ve radikal değişime karşın insanların sosyalizme duydukları ilginin zayıflamadığını, aksine direnişin sürdüğünü ve yeni arayış çabalarının yükseldiğini göstermektedir. Sosyalizm hakkında tartışılan yeni konular da oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu bölümde ağırlıklı olarak geleceğin sosyalizmi üzerine görüşleri ele alacağız.

1- Kapitalizmin Son Dönem Trendleri ile İlgili Düşünceler

İngiliz Kent Üniversitesi'nden Sean Sayers '21. Yüzyıl'ın Sosyalist Perspektifleri' başlıklı konuşmasında, kapitalist toplumun 20.y.y.'ın ikinci yarısından itibaren büyük değişimler yaşadığını, kapitalizmin Marx'ın öngörmediği önemli dönüşümler geçirdiğini ileri sürmüştür. Kapitalizm gelişip güçlenerek küresel bir sistem haline gelmiştir. 'Küreselleşme' terimi, kapitalist sistemin son yıllarda yaşadığı köklü değişimleri tam olarak tanımlamaktadır. Küreselleşme bir bakıma yeni ve tamamen yeni bir olgu değildir; kapitalizmin gelişiminin çeşitli aşamalarında onun çeşitli farklı biçimlerde dünyaya yayıldığını ve farklı bölgelerdeki gelişmeleri güçlü bir şekilde etkilediği bilinmektedir. Oysa günümüzün küreselleşme dalgasında yeni olan şey; bugün neredeyse tüm dünyanın üniter-tekil bir ekonomik sistemin kontrolü altına girmiş olmasıdır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Çin'deki ekonomik sistem reformlarının ardından, küresel ekonominin parçalanmışlığı ve iki ekonomik kamp olgusu da sona ermiştir. 1914'ten bu yana dünyaya ilk kez tek bir bütünsel ekonomik sistem hakim olmuştur. Küresel Pazar, her şeyi ve tüm bölgeleri içine alan bir güç haline gelmiştir. Artık günümüzde, bu gelişmeye karşıt bir ekonomi politika izleyen veya onu hesaba katmayan bir ekonominin, soyutlanma, yoksulluk ve gerilik gibi olgulardan kurtulması mümkün değildir.

Sayers'e göre, bazı önemli olgular göz önüne alındığında, geride kalan yüzyılın, tam olarak Marx'ın öngördüğü şekilde gelişmemiş olduğu açıktır. Gelişmiş kapitalist toplumlar beklenmedik bir direnme ve dayanıklılık göstermiştir. Kapitalizmin ekonomik alanda başarıları ve politikada uyguladığı demokratik sistem, bugün hala Marx ya da diğer erken dönem klasik sosyalistlerin beklediğinden daha fazla bir canlılığa sahiptir. Hatta Marx'ın beklentisinin aksine, bazı ülkelerde işçi sınıfı yoksullaşması olgusu ortaya çıkmamış ve işçi sınıfı devrim silahına sarılmamıştır. Eğer günümüz dünyasında kapitalizmin Marksist açıdan başarılı bir eleştirisinin sürdürülebilmesi için, bu gerçekler göz önünde bulundurulmalıdır.

Sayers, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki komünist sistemin çöküşünden sonra, kapitalizmin bu bölgelerde kendine uygun sistemleri yeniden kurduğunu, fakat bu başarıya dayanarak "tarihin son aşamasına" gelindiğini söylemenin de oldukça yersiz ve hatalı olduğunu yazmaktadır. Çünkü kapitalist krizlere yol açan ekonomik ve sosyal şartlar sürmektedir ve Marx'ın işaret etmiş olduğu şekilde, kapitalizmin özüne ait çelişkiler de henüz aşılmamıştır. Son yıllardaki gelişmeler özellikle küreselleşmenin doğurduğu çelişmeler, yeni krizlere gebedir.

Şüphesiz, Marx'ın yaşadığı dönem ile karşılaştırıldığında, günümüz kapitalist toplumunun sınıfsal yapılarında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Marksistler bu konuda yeni bir bakış açısı geliştirmelidirler, fakat sınıf düşmanlığının ve sınıf çatışmalarının artık kapitalist toplumun başlıca özelliği olmaktan çıktığını düşünmemiz için henüz hiçbir neden yoktur. Sistemin özünde bulunan çelişkiler hala mevcut olduğu sürece, kapitalizmin, tarihin son aşamasını oluşturduğunu düşünmemiz doğru olmayacaktır. Sayers'e göre 21.y.y.'da bu tarihsel süreci ve kapitalizmin aşılmasını sağlayacak gelişmelerin işaretleri ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme çağında, sosyalizm hangi stratejiyi benimsemelidir? Sayers, sosyalizmin, küreselleşme çağında dahi küresel ölçekte tekil bir sosyalist inşa modeli benimsemesinin gerekli olmadığını düşünmektedir. Çünkü dünyadaki kapitalist düzenler bugün çok benzer ve yekpare bir görünüm imgesi vermesine karşın, bu gerçekçi değildir ve gelecekte bu farklılıklar daha net bir biçimde görülebilecektir. Dünya ekonomisine bakıldığında birbiri ile rekabet içinde olan birkaç ticari ekonomik bloklaşma görülmekte ve bu eğilim gelişmektedir. (Avrupa, Doğu Asya Bölgesi-ASEAN- ve Amerika). Bu bloklar arasında rekabet ve çelişkiler patlak verecektir. Bu ise, bu ülkelerin içinden bazılarının bağımsız sosyalist ülkeler olarak ortaya çıkıp gelişmesinin koşullarını yaratabilir.

Sayers, 20.y.y.'da yaşanan deneylerin kapitalist serbest pazardan bağımsız ekonomik alanların oluşabileceğini – bir sosyalist bloğun ve Çin'in uzun bir tarihi dönem boyunca varlığını sürdürebilmesinin bunun kanıtı olduğunu ileri sürmektedir. Bu sosyalist blok ve diğer sosyalist ülkeler dünyanın geniş topraklarını kontrol etmiş ve gelişmeleri için yeterli doğal ve insan kaynaklarına sahip olmuşlardı.Bunların karşı karşıya kaldıkları başarısızlık ve çöküşler, onların ekonomik olarak var olma şanslarının bulunmadığının kanıtı olarak gösterilemez. Bu başarısızlık yapılan çeşitli hataların sonucu olarak ortaya çıkmıştır, politik hatalar olduğu gibi ve ekonomik hatalar da söz konusu olmuştur. Sonuç olarak Sayers şu çıkarımı yapar: dünyada kapitalist sisteme karşı savaşan güçler ortadan kalkmayacaktır, bu güçler 21. Yüzyılda büyüyecek, gelişecek ve yayılacaktır. 21. Yüzyılda Sosyalizmin misyonu hala sürecektir.

Kapitalizmin Aşamaları

Batı'da birçok akademisyen kapitalizm üzerinde çok sayıda inceleme yürütmektedir. Öncelikle, kapitalizmin içinden geçtiği ve geçmekte olduğu aşamalar ile ilgili birçok yeni yorum ve gözlem yapılmıştır. Bazı akademisyenlere göre kapitalizm bugün, 'turbo kapitalizm' ve 'post-Fordizm' aşamasına girmiştir, bir bölümü ise bugün 'post kapitalizm' ya da 'geç kapitalizm' aşamasında olduğumuzu ileri sürmektedirler. Diğer bazı görüşlere göre, bugünkü 'yeni kapitalizm' ve 'küresel kapitalizm' veya 'finansal kapitalizm' dönemi olarak ele almak gerekmektedir.

Amerikalı sol kanat Marksist akademisyen Arif Dirlik sosyalizmin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki yaşadığı başarısızlık ve Çin'in açılma politikası sonucu ortaya çıkan kapitalizme geri dönüş sürecinin sonucunda, dünyanın tüm bölgelerinde, göz ardı edilebilir birkaç istisna dışında, sermayenin yayılmadığı hiçbir bölge ve ülke kalmadığını, dolayısıyla da bugünün kapitalizminin 'küresel kapitalizm' olduğunu ileri sürmektedir.

Arif Dirlik'in 'Küresel kapitalizmi' başlıca şu özellikleri göstermektedir: birincisi, yeni bir uluslararası iş bölümü oluşmuş ve üretim süreci küreselleşmiştir. **İkincisi,** üretim süreci merkezi olmaktan çıkmış ademi-merkeziyetçi bir örüntü ortaya çıkmıştır, yeni ve yüksek teknolojiye sahip olanların aralarında birleşerek yeni bir 'Hansa Birliği' oluşturduğu göze çarpmaktadır. Hangi ülkenin ya da bölgenin küresel kapitalizmin merkezi olduğuna karar vermek giderek zorlaşmaktadır. **Üçüncü olarak,** çok uluslu şirketler ekonomik faaliyetlerin merkezi ve itici güçleri haline gelerek kendi uzamlarını yaratmışlardır, yeni ekonomik uzam ulusal pazarlar olmaktan çıkmıştır. Dünyadaki üretim süreci ademi-merkeziyetçi bir yapı kazanmış olmasına karşın patent hakları hala yoğun olarak az sayıda çok uluslu şirketin elinde tekelleşmiş bulunmaya devam etmektedir. **Dördüncü olarak,** üretimin çok uluslu bir işbölümü içinde gerçekleşir hale gelmesi dünyada bugün yaşanan ve daha önce görülmemiş derecede ademi-merkeziyetçi olan yeni yapının en belirgin görünümüdür. Beşincisi, kapitalizmin tarihinde ilk kez, kapitalist üretim biçimi gerçekten küresel bir soyutlama haline gelmiş ve özgün Avrupalı tarihsel kökler geride kalmıştır.

Fransa'daki Etik ve Siyasal Bilimler Akademisi öğretim görevlilerinden Michele Albert, kapitalizmin tarihini yeniden değerlendiren kapsamlı bir çalışma yaparak şu görüşleri ortaya atmıştır: geride kalan 200 yıl içinde kapitalizm üç aşamadan geçmiştir; 1791'de başlayan ilk dönem, 'kapitalizmin devlete karşı olduğu' aşamadır ve yaklaşık olarak bir yüzyıl boyunca sürmüştür. Bu aşamada devlet, yasalar ve kurumlarla sınırlandırılmış, bu dönemde gerçek gerçek sivil toplum yapıları ortaya çıkmış ve devlet memurları ayrıcalıklarını büyük ölçüde yitirmilerdir. Devletler, Pazarın artan gücü karşısında kendilerini yeniden konumlandırmak durumunda kalmışlar, "jandarma devlet" rolüne bürünerek, gelişen ve büyüyen sınıf aynı zamanda 'tehlikeli sınıf' olan, sanayi proletaryası ile "meşgul oldular".

1891'de başlayan ikinci aşamada, kapitalizmin devlet tarafından düzenlenmeye başlandığı yeni aşamadır. Bu dönemde ele alınan tüm reformlar, pazarın ortaya çıkardığı sapmaları ve arazları düzeltmeye yönelmiş ve kapitalist şiddeti yumuşatmaya çalışmışlardır. Bu dönemde devlet, serbest pazarın ortaya çıkardığı anarşi ve adaletsizliklere karşı güçlü bir mevzi ve yoksul halkın koruyucu meleği görünümüne

bürünmüştür. İşçilerin verdikleri mücadelenin yarattığı basıncın etkisiyle, devletler - kanunlar, kararname ya da toplu sözleşme düzenleri üzerinden- vahşi kapitalizmi insancıllaştırma çabasına giriştiler. Üçüncü aşama 1991 yılından itibaren başlamaktadır: bu 'kapitalizmin, devleti aşmaya başladığı hatta aştığı' bir dönemdir. Devlet artık bir koruyucu melek ya da düzenlemeci ve ara bulucu bir güç değil, bir asalak, frenleyici bir unsur ve dayanılmaz bir yük olarak algılanmaktadır. 1991 öncesindeki yaklaşık yarım yüzyıl boyunca, "demokrasinin ve devletin" gücü kapitalizmi perdeleyerek parlak bir dekor oluşturdu aslında olan şey, kapitalizmin güç toplaması idi.

Bugün, esas olarak ekonomik küreselleşme nedeniyle, roller değişmiştir. Ekonomik küreselleşme, güçsüz ve iktidarsız devletleri tercih etmektedir; bu kuzey için olduğu kadar güney için de geçerlidir. Dolayısıyla, en azından 1991'den itibaren 'kapitalizmin, devleti aştığı ' bir döneme girildiğini söyleyebiliriz.

Albert, Fransa'dan örnekler vererek, kapitalist toplumdaki değişimleri somutlaştırmaya çalışmıştır. Fransa'da artık para tutkusu konusundaki utangaçlık duygusu kaybolmaktadır. Bu da, daha önce klasik Katolik geleneği benimseyen olan toplumun Anglo-Sakson modele doğru köklü bir geçiş yaşadığını gösteren bir semboldür. İkincisi, egoizm 'her koyun kendi bacağından asılır" anlayışı öne çıkmakta, buna karşın sendikalar ve dernekler vb. kolektif, yapılar görülmedik bir gerileme yaşamaktadır; üçüncüsü, toplum zorlu ve sıkıntılı bir dönemden geçmektedir, özellikle işçiler arasında rekabet ve bölünmeler artmış ve issizliğin artışı ile birlikte, işsiz kalma korkusu oldukça güçlenmiştir, mevcut iş yasaları bu durumu önlemeye yetmemektedir; dördüncü olarak, insanların tutum ve davranışları, özellikle televizyonun yarattığı kültür tekeli sonucunda oldukça yüzeyselleşmiş derinlikten uzaklaşmıştır. Albert, bu dört alanda görülen değişimin, Fransız toplumunun Amerikanlaştığını gösterdiğini ileri sürmektedir.

Albert, ayni zamanda Fransa Maliye Para Politikaları Komisyonu'nun bir üyesi olarak görev yapmış olan bir kamu görevlisidir, Fransız Cumhuriyet Onur Nişanı ve Almanya Cumhuriyeti madalyası almış, dünya çapında kabul gören bir ekonomisttir. Onun kapitalizmin geçirdiği değişimler hakkında getirdiği bakış açıları birçok akademisyen ve düşünürlerin görüşlerini de ifade etmektedir ve oldukça yetkin görüşler olarak kabul edilebilir. Albert, bugün dünyanın, ekonomik küreselleşmeden çok, Amerikanlaşma sürecini yaşamaya başladığını yazmaktadır, buna kapitalist Amerikanlaşma diyebiliriz. Bu "Amerikanlaşmayı" kapitalizmin bir tür geri dönüşü olarak düşünebiliriz, böylece " kapitalizmin kapitalizme karşı mücadele ettiği bir durum ortaya çıkmıştır" ve bu gelişme aynı zamanda 'gerilemekte olan kapitalizmdir'.

2- Sosyalizmin Geleceği Üzerine Yeni Perspektifler

Japon akademisyen Yoshihiko Saito '21. Yüzyılda Sosyalizm İçin Yeni Perspektifler' başlıklı makalesinde dünyadaki daha sonraki gelişmelerin, 19. Yüzyıl sosyalistlerinin beklentilerinin oldukça ötesine geçtiğini yazmıştır. 20. yüzyılın başlarında sosyalizmin bir gerçeklik haline gelmesi olsun, daha sonra yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan sosyalist çöküş ve dağılma olgusu ve bunun yanı sıra kapitalizmin 20.

Yüzyılda canlı bir gelişme göstermesi, bütün bunlar oldukça farklı ve hesapta olmayan gelişmeler olmuştur. Bugünlerde sivil toplumun gelişmesini kısıtlayan ülkeler(doğu) ile öte yandan kamu/sosyal sektörleri kısıtlayan ülkeler(batı) arasındaki uzaklık/uçurum kapanmıştır; her iki grup ülkenin de eski konumları küreselleşme dalgaları ile tamamen sarsılmaktadır.

Sivil toplumlar artık ulusal sınırları aşmış uluslar arası bir sivil toplum oluşmaya başlamıştır. Günümüz toplumunun öne çıkan başlıca sorunları olan çevre sorunu, etnik ve dini çatışmalar, kültürel sürtüşmeler, şiddet ve toplumsal dışlayıcılık, Marx'ın üretim tarzı teorisi ile açıklanamaz. 19. Yüzyıl sosyalistlerinin beklediği gibi 20.yüzyılda sosyalizm ve kapitalizm birbirini dengeleyecek- karşılıklı denge- duruma gelememiştir, kapitalizm gücünü korumuş ve öne çıkmıştır.

Dolayısıyla Saito'ya göre, sosyalizm artık kendisini eski hedeflerle kısıtlamamalıdır: işgücünün ve üretimin özerk öz- yönetimi, üretim ilişkilerinin toplumsallaştırılması ve emeğin ürünlerinin eşit bölüşümü gibi hedefler artık yetersiz kalacaktır. Sosyalizm, artık 'kimlik siyasetini' öne çıkararak birey öznenin gelişimini merkeze almalıdır. Ayrıca, sosyalistler yalnızca bölüşümü konusundaki görüşlerini değil, mevcut tüketim tarzı ve insanların tüketim davranışları üzerine görüşlerini de gözden geçirmelidir. Sosyalistler yalnızca maddi üretimi değil bununla birlikte, toplumsal uzam üretimini de ele almalı ve her iki alana birden odaklanılmalı, toplumsal sistemde uzanın geliştirilmesine önem verilmelidir. Ç.N toplumsal uzam Lebevre'nin geliştirdiği kavrama göre, bir toplumsal ürün olarak düşünülmektedir; uzam üretimi toplumsal üretim tarzı temelinde ortaya çıkan bir süreçtir. Lefebvre uzamın toplumsal olan için "hayati" bir önemde olduğu konusunda ısrarla durmuştur. Onun The Production of Space (Uzam Üretimi) adlı kitabı ilk olarak 1974 yılında Fransızca olarak yayınlanmış ve daha sonra **situationist** (durumcu)akımın eski bir aktif taraftarı olan Donald Nicholson-Smith tarafından 1991 yılında İngilizceye çevrilmiştir.

Saito ve Geleceğin Sosyalizminin Nitelikleri

Saito, birinci olarak radikal demokrasi ile sosyalizm arasındaki ilişkiyi yeniden tartışmaktadır: Marksist demokrasi teorisi, radikal demokrasi akımının getirdiği yeni yaklaşımlarla yeniden ele alınmalıdır. Radikal demokrasinin savunduğu özgürlük ve eşitlik teorisi aslında ekonomi ve üretim alanlarını kapsayacak bir biçimde genişletebilir. Böylece üretim sürecinde üreticilerin karar verme hak ve yetkileri daha güçlü bir şekilde savunulabilir; aynı zamanda ve ürettiğimiz ürünlerin eşit bölüşümü güvence altına alınabilir. Bunların da ötesinde, bir işletmenin neyi üreteceği, toplumsal artı ürünün nasıl değerlendirileceği vb. önemli karar yetkilerinin tümü üreticilere verilebilir. Radikal demokrasinin ilkeleri, bağımlılık ve baskıya karşı direnebilmek için güçlü teorik dayanaklar getirmektedir. Radikal demokrasiye göre, halkın direnişine -sadece- sınıf egemenliğine dayalı ekonomik sömürü yol açmamaktadır; insanlar cinsel ayrımcılığa, ırk ayrımına da mücadele etmekte, toplumda eşitlikçi ilişkilerin egemen olmasını talep etmekte, bütün bu direnişler toplumda demokrasiye ilişkin ortak bir sağduyu oluşturmaktadır.

Saito'ya göre ikinci olarak, sosyalizm yaklaşımı dönüştürülmeli ve sosyalist düşünce 'sivil vatandaşlık doktrini' olarak yeniden inşa edilmelidir. Kapitalizmin ge-

lişmesi sürecinde vatandaşlık, sermaye birikimi açısından önem taşımıştır. 18-19. Yüzyıllarda vatandaşlık olgusu devletle yakından ilişkili olmuş, eşit vatandaşlık haklarının bölünmez haklar olduğu kabul edilmişti. Fakat günümüzde vatandaşlık olgusu yeni nitelikler kazanmış; dört yeni gelişme ortaya çıkmıştır: 1. Bilgiye erişme hakkı önem kazanmıştır rolü ve bilgi bağlantılı bir vatandaşlık kavramı ortaya çıkmıştır. 2. Sınır-ötesi, küresel ekonomik faaliyetler, geçmişin devlete bağlı vatandaşlık kavramının sarsılmasına yol açmaktadır. 3. Görsel, işitsel yeni dijital ürünlerin özellikle internet üzerinden yaygınlaşması halkın gündelik yaşamının estetiğinin gelişmesini ve insanların beğenilerini teşvik etmektedir. Vatandaşlık artık eskisi gibi soyut düzeyde bireysel eşitlik ve haklar ortaya çıkmamakta, buna ilaveten çok çeşitli farklı somut biçimler ortaya çıkmaktadır. 4. Yeni ekonomik gelişmeler, insanların yaşam biçimlerinin çeşitlilik ve çoğul karakter kazanmasına ve bireyselleşmeye yol açmaktadır. 1970'lerden sonra gelişen toplumsal muhalefet hareketleri, bireyin öznelci dünyasının taleplerini kabul etmeye ve bunları temel almaya başlamıştır ve bu kabulü benimseyen toplumsal hareketler düzenli olarak yaygınlaşmaktadır. Sonuç olarak, bugünkü yeni küreselleşme koşullarında, sosyalistler kendilerini soyut eşitlik ve vatandaşlık haklarının bölünmezliği ve bütünselliği kavramı ile sınırlamamalıdırlar; bunun çoğulcu haklar ve çoğulcu vatandaşlık kavramı inşa edilmelidir.

Saito, üçüncü olarak, uzam üretimi ile sosyalizm arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Görünürde, uzamın sosyal sistemle hiçbir ilgisi olmadığı düşünülebilir, ne var ki, günümüzdeki anlamıyla uzam, insanların ekonomik, sosyal ve politik pratikleri sırasında edindikleri bir konum değil, her tür ve çok çeşitli pratik faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet için uzam, onun nesnesidir, devletin işi politik stratejiler geliştirmektir. Sermaye için uzam, tıpkı emeğin yarattığı ürünler gibi, üretim nesneleridir. Tüm sosyal uzam, iletişim ve enformasyon ağı ile tek bir vücut içinde entegre olmaktadır. İnsanlar, materyaller, para ve bilgi sürekli bir akış içindedirler hızlı bir biçimde değişimler geçirmektedirler. Kırsal ve kentsel alanlar, doğalarındaki şeyleri yitirmektedirler. Sürekli bir akış içinde olan uzamda, halkın günlük yaşamındaki çeşitli uzamlarda sahip olduğu haklar elinden alınmakta; böylece insanlar giderek kendi içlerine kapanmakta ve yalnızlaşmaktadır. İnsanların bu tür haklarını yitirdikleri uzamları geri kazanma mücadeleleri geleceğin sosyalizmin mücadele kapsamına dahil edilmelidir.

Sosyalizm ve Özgür Boş Zaman

Dördüncü olarak, Saito, sosyalizmle özgür çalışma-dışı zaman arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Sosyalizm, insanlara ait zamanın ele alınmasında kapitalizmden farklı bir yaklaşım benimsemelidir ve sosyalizm bu açıdan kapitalizmin karşıt kutbunda yer almalıdır. Günümüzde emeğin üretkenliği artmakta, her geçen gün daha az emek harcayarak çok daha fazla zenginlik üretebilmekteyiz. Sadece çalışma zamanının düzenlenmesi değil; çalışma dışı özgür zamanın nasıl düzenleneceği ve değerlendirileceği büyük önem kazanmaktadır. Eğer bu sorun göz ardı edilirse, dışlanan yoksul tabakalar ile çok daha geniş özgür boş zamana sahip olan ayrıcalıklı tabakalar arasındaki uçurum her geçen gün daha da büyüyecektir. İlerde özgür boş zaman, insanların geçimini kazanmak için harcadığı gerekli ortalama top-

lumsal emek zamanını aştığında, özgür boş zamanın adil bölüşümü ve boş zamanın verimli bir şekilde kullanılması sorunu önem kazanacaktır; sosyalizm bu sorun alanına eğilmeli ve inisiyatif almalıdır.

Sosyalist toplumun inşası ve geliştirilmesi süresinde toplumsal zamanın ve çalışma dışı özgür zamanın sistemleştirilmesine ilişkin bir politika oluşturulması düşünülmelidir. Bu politika veya bakış açısı çalışma sürelerinin azaltılması ve toplumsal üretici güçlerin geliştirilmesi gibi ekonomik önceliklere bağlı olmamalı, toplumsal adalet ilkesini temel almalıdır. Ortalama gerekli toplumsal çalışma/emek süresi kısalmaya başladığında ve tüm bireylerin emek sürecine katılması yönünde mesafe alındığında, yukarıdaki yaklaşım tüm bireylerin kendi yeteneklerini ortaya koymalarını teşvik edecek, bireyler kendi öz yeteneklerini daha güçlü bir biçimde geliştirebilecekler, böylece toplumsal öznellik daha zengin bir biçimde oluşacaktır. Özetle, Saito 21.yüzyıl sosyalizmi radikal demokrasi akımının bakış açılarından yararlanmalıdır, radikal demokrasinin, vatandaşların küresel düzlemde özgür hareket eden bir akışkanlık içinde düşünen, çeşitli toplumsal grupların kendilerine özgü uzamlar yaratmasını teşvik eden yaklaşımı ve çalişma dışı özgür zamanın yeniden yapılandırılmasına ilişkin bakış açısı sosyalizme yeni anlamlar ve içerikler kazandıracaktır.[1]

3- Geleceğin Sosyalizminin Hedefleri

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da sosyalizmin yaşadığı büyük altüst oluştan sonra, komünist ve Marksist sosyalizmi yeniden gözden geçirme gereksinim duymuşlardır. Uzun yıllar Amerikan Komünist Partisi'nin liderliğini yapan aynı zamanda bir işçi lideri olan Gus Hall son çalışmalarında Amerika'daki sosyalizmin "hak ve özgürlükler sosyalizmi" olacağını ve Amerika'nın kuruluş felsefesini belirleyen "hak ve özgürlükler bildirgesinin" sosyalizmde toplumun büyük çoğunluğu için çok daha geniş anlamlar ve pratikleri olanaklı kılacak bir süreç olarak yaşanacağını; halkın bizzat toplantı salonlarının, yazılı ve görsel basının yeni sahibi olacağını ve bu belgede söz konusu edilen özgürlükleri etkin bir biçimde kullanabileceğini savunmuştur. Hall şöyle yazmıştır:" bizde ABD'deki sosyalizmin hak ve özgürlükler sosyalizmi olduğunu söylememizin nedeni budur"

Hall, çalışmalarında öncelikle sosyalizmin kesin suretle kapitalizmi aşarak onun yerini alacağını teyit eder: "sosyalizm, kapitalist sistemin yerini alabilecek, onun açmazlarını giderecek en iyi sistemdir, çünkü kapitalizm yalnızca kendi amacına hizmet etmekte ve halkın çoğunluğunun talebine karşılık vermemektedir. Sosyalist Amerika Birleşik Devletleri bu ülkenin geleneği, tarihi, kültürü temelinde inşa edilecek, Amerika'nın ulusal koşullarına uygun olacaktır". Hall, sosyalizmin geleceği üzerine kapsamlı yeni yorumlar getirmiştir: birincisi sosyalist toplumun hedeflerine ilişkin şu önerileri getirmiştir:

---

[1] Saito: New Vision of Socialism in the 21st Century, (21.Yüzyılda Sosyalizmin Yeni Perspektifleri" Dünyadan Kitaplar-Bilgilendirme Dergisi, 2004(9)

1. Güvencesizlik, yoksulluk, işsizlik, açlık ve evsizliği tamamen ortadan kaldırılacaktır.

2. Irkçılık, ulusal baskı, anti-semitizm (Yahudi düşmanlığı) ve her tür ayrımcılık, önyargı ve bağnazlık ortadan kaldırılacak; kadınların eşitsiz statüleri sorunu son bulacaktır.

3. Demokrasi iyileştirilecek ve genişletilecektir. Dev büyük şirketlerin egemenliğine ve kapitalist devlet mülkiyetine son verilmeli; insanın kişiliğinin, yaratıcılığının ve yeteneğinin tam olarak ortaya koyulabileceği, gerçekten insancıl olan ve akılcı bir biçimde planlanmış bir toplum inşa edilmelidir.

Sosyalizmin Temelleri

Gus Hall, sosyalizmin temelleri hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır: Politik iktidar çalışan halkın elinde olmalıdır. Sosyalizm öncelikle fabrikaları, tarımsal işletmeleri ve toplumsal gereksinimlerin üretildiği sektörleri toplumsallaştırmalıdır. Büyük tekelci şirketler ve büyük bankalar için de kamusal mülkiyet sistemi uygulanmalı, tüm doğal kaynaklar ve enerji sektörü de kamusal mülkiyet sistemi içine alınmalıdır. Sosyalizm, burjuvazinin sıradan halk kitlelerini sömürmesine ve baskı altında tutmasına olanak veren iktidar gücü elinden alınmalıdır, ancak bununla birlikte sosyalizm tüm özel sektör faaliyetlerini ortadan kaldırmayacaktır. Sosyalist hükümet tüm ekonomiyi planlayabilmelidir, planlı ekonominin sağladığı olanaklarla, bilim ve teknolojinin geliştirilmesi, doğal kaynaklar ve doğal çevrenin korunması ve genel olarak sosyalist toplumdaki üretim kapitalist topluma göre çok daha üstün olabilecektir.

Sosyalist hükümet tam demokrasi temeli üzerinde faaliyet gösterecektir, demokrasi öncelikle ekonomik demokrasiden başlayacaktır; halkın ekonominin yönetimine katılmasının genişlemesi ölçüsünde, halkın iktidarı sağlamlaşabilecek, yeni düzenin istikrarı güçlenecek ve böylece Amerikan sosyalizminin başarı şansı artacaktır.

Sosyalist Amerika'da, sendikaların önemli bir işlevi, üretimin çıkarları ile işçilerin gelirleri arasında dengeli ve adil bir ilişkinin oluşmasını sağlamak olacaktır. Sendikalar, çalışma güvenliğini ve işçi sağlığını korumada belirleyici roller oynayacak, çalışma yoğunluğunun artışını frenleyecek, işletme ve fabrikalardaki kullanılan iş aletlerinin, makinelerin ve iş akışının çalışanların insani niteliklerine göre tasarlanmasında önemli roller alacak ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için çaba sarf edeceklerdir. Okullar, hastaneler, sosyal yardım, sosyal konut üretimi, kamusal toplu ulaşım, parklar ve yollar gibi kamu hizmetleri kapitalist toplumda büyük ölçüde ihmal edilirken, sosyalist toplumda bu tür kamu hizmetleri ve konut alanında büyük iyileştirmeler sağlanacaktır. Sosyalizmde üretim halkın artan maddi ve kültürel gereksinimlerini karşılama amacına dönük olarak şekilleneceği için, üretim düzenli bir biçimde genişleyecek ve buna paralel olarak istihdam artacaktır. Yaşam ve üretim alanlarında, otomasyon ve makineleşmenin gelişmesi ile çalışma süreleri kısalacak ve özgür boş zamanın artışı halkın yaşam standartlarını daha da yükseltecektir.

Sosyalizmle birlikte yoksulluğun ortadan kaldırılması çok daha kısa bir sürede gerçekleştirilebilecektir; çünkü bugünkü kapitalizm koşullarında silah endüstrisine ayrılan dev kaynaklar, kaynakların büyük şirketlerin kar gereksinimlerine göre kullanımı ve israfı son bulacak, küçük bir azınlığın suiistimal ile elde ettiği zenginlikler ve lüks tüketim kaynakları geniş tabakaların hizmetine sunulabilecektir.

Tüm eğitim hizmetleri ücretsiz olacak, ücretsiz eğitim ve öğretim koşulları içinde insanlar daha özgür bir biçimde iş tercihi yapabileceklerdir. Toplumdaki tüm bireyler, tıbbi bakım ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz ve tam olarak yararlanacaktır.

Sosyalizm ırkçılığı ve etnik baskıları hızlı bir biçimde ortadan kaldıracak ve bu problemlerden dolayı zarar gören tabakalar için tam bir eşitlik sağlayacaktır.

Gus Hall, sosyalist toplumdaki bölüşüm ilişkilerini de inceleyerek, sosyalizmde bölüşüm ilkesinin 'herkesten yeteneğine göre, herkese emek katkısına göre" geçerli olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca sosyalizmde halkın sıkı ve verimli çalışması için çok çeşitli teşvik ve ikna yöntemleri uygulanacaktır; ancak sosyalizmin "kaba eşitlikçilik" olarak anlaşılması ve buna uygun olarak herkesin gelirinin eşit olması beklentisi gerçekçi değildir. Sosyalizm herkesin gelirinin uygun geçim standartlarını karşılayacak düzeyde olmasını güvence altına alacaktır; fakat bireylerin topluma verdiklerine karşılık aldıkları, mesleki yeteneklerine ve verimliliğe göre farklılıklar gösterebilecektir. Sosyalizm toplumdaki tüm bireylerin çalışmanın meyvelerinden faydalanmasına imkan sağlayacak, halka daha yüksek bir manevi dayanak sunabilecektir, çünkü hiç bir kimse diğer insanların emeği üzerinden kar etme uğraşında olmayacaktır. Halk ve kamuoyu toplumsallığı bir kez amaç olarak benimsediği andan itibaren, tüm halk bu amacı gerçekleştirmek için çalışmaya istekli olacaktır. Çalışma artık bir yük olarak görülmeyecek; yaratıcı bir faaliyet olarak anlaşılacaktır. Herkes bir diğerine rakip olarak değil, dayanışma duyguları il yaklaşacaktır.

Dördüncü olarak, Hull, sosyalizmin tarihselliği üzerinde durarak, Amerika'nın geleceğinin sosyalizm olduğunu yazmıştır; çünkü sosyalizm, mantık ve pratik uygulama avantajları açısından kapitalizmin yerini alabilecek en iyi sistemdir. Kapitalizm, tıpkı önceki sosyal sistemler gibi, sonsuza dek var olmayacak, değişmek zorunda kalacaktır. Sosyalizm, insanlığın medeniyet merdiveninde bir sonraki kaçınılmaz adım olacaktır.[2]

4- Geleceğin Sosyalizmini Gerçekleştirmenin Yöntemleri

Gelecek sosyalizmin nasıl gerçekleştirileceği sorunu da düşünürler açısından yeniden sıcak bir arayış ve tartışma başlığı haline gelmiştir. Aşağıda bu konudaki görüşleri özetle ele alacağız.

Birincisi, eskiden yaygın olarak benimsenen görüşün aksine, sosyalizme ya barışçıl ya da şiddet içeren bir yol üzerinden ulaşılabilir görüşü genel olarak benimsenmektedir; Örneğin, Gus Hall, Amerika'da sosyalizme doğru ilerleme ve müca-

[2] Huang Hongzhi: Dergi Makalesi ABD'de Komünist Partisi'nin Savunduğu Haklar Sosyalizmi; Uluslarası Alanda Teorik Trendler Dergisi, **2002**(1)

dele sürecini analiz ederek Amerika'da sosyalizme barışçıl yoldan geçilebileceğini, parlamenter çoğunluğun kazanılabileceği oylama yolu ile geçişin mümkün olduğunu savunmuştur. Amerikan halkının büyük çoğunluğu sosyalizmi benimsediğinde ve ona özlem duyduğunda, Amerika'da barışçıl bir yoldan sosyalizme geçilebilir ve adım adım bu sosyalizm daha gelişkin düzeylere yükseltilebilir. Bununla birlikte, bu koşullarda, eğer egemen sınıf ve onun siyasi güçleri barışçıl bir şekilde iktidarı teslim etmeye istekli olmazsa, gelişen devrimin şiddete dayalı bir yola dönüşmekten başka bir seçeneği olmayacaktır.

İkincisi olarak, kapitalizm özgür ve barışçıl bir şekilde sosyalizme doğru bir dönüşüm geçirebilir. Bu görüş gelişmiş kapitalist ülkelerdeki bazı sosyalist düşünürler arasında oldukça yaygındır; sosyalizmin, kapitalizmin 'yerini' alabileceğini ve 'başka bir toplumun mümkün' olacağını savunmaktadırlar; fakat kanımca bunun nasıl gerçekleşebileceği konusunda yeterince odaklanmamaktadırlar. Bu düşünürler daha çok--kapitalist pazar ekonomisi, çok-partili politik sistem ve temsili demokrasi gibi- kapitalizmin bazı başlıca özelliklerini muhafaza etmeyi ve bu uygulamalardan sosyalizm için yararlanmayı ve öğrenmeyi önermektedirler. Hatta, bir sosyalist akademisyen büyük kapitalist işletmelere sosyalizme geçmeleri yönünde çağrı yapmayı uygun görmüştür : 'sosyalizmde de kapitalist şartlar altında ne yapıyorsanız yapmaya devam edebilirsiniz'[3] şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bu, yaklaşıma göre kapitalizm ve sosyalizmin karşılıklı olarak uyumlu oldukları, aralarında hiçbir sınırın bulunmadığı ve kapitalizmin kesinlikle pürüzsüz bir biçimde sosyalizme dönüşebileceği anlamına gelmektedir.

Üçüncü olarak, gelecekte, sosyalizm açık bir biçimde kapitalizme göre üstünlüklü ve ilerici rolünü ortaya koyacaktır; bu üç biçimde kendini gösterecektir: **Birincisi,** sosyalist devrimler ve kurulan sosyalist rejimler, geri kalmış ülkelerdeki milyonlarca işçinin politik ve ekonomik konumlarını temelden değiştirecektir. **İkincisi,** gelişmiş ülkelerdeki sosyalist partiler yasal ve barışçı yollarla iktidara gelerek demokratik sosyalizme özgü sosyal politikalarla kitlelerin yaşam şartlarını önemli ölçüde geliştirebilirler. **Üçüncüsü,** yukarıdaki başarıların ardından sosyalist güçlerin henüz iktidara gelmediği ülkelerde ise uluslar arası sosyalist akımın basıncı altında burjuva rejimleri önemli ödünler vermeye zorlanacak, refah devleti şeklinde sosyal politikaları benimseyecek ve halkın yaşam düzeyini belirgin bir biçimde iyileştirecektir.[4]

Dördüncü olarak, kapitalizmde meydana gelen değişimlere bağlı olarak sosyalizmin kavramlarında değişiklikler yapılmalıdır. Batı'daki gelişmiş kapitalist ülkelerin politik ve ekonomik yapılarında büyük değişimler gerçekleşmiş; bu değişimler, klasik sosyalist teoriler açısından ciddi zorluklar ortaya çıkarmıştır. Klasik sosyalist akımın sanayi proletaryası temeline dayandığını söyleyebilirsek, 'yeni sosyalist' akımın temelinin sayıları muazzam ölçüde artmış bulunan 'beyaz yakalı sınıf' olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda özetle verdiğimiz çeşitli düşüncelerde de görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerdeki sosyalist düşünürlerin, şiddet içerikli devrim,

[3] Chen Xueming: Sovyetler ve Doğu Avrupa'daki Altüst Oluştan Sonra Dış Dünyada Marksist Düşünceler s.133, Beijing, China Renmin University Press, 2002

[4] Chen Xueming: Sovyetler ve Doğu Avrupa'daki Altüst Oluştan Sonra Dış Dünyada Marksist Düşünceler. s 134~135

proletarya diktatörlüğü, tek partinin- komünist partisinin sosyalizmin inşasında önderliği, devlet mülkiyetinin hakim olduğu bir ekonomik yapı ve politik örgütlenmede demokratik-merkeziyetçilik gibi klasik sosyalist kavramları genellikle kabul etmediklerini görebilmekteyiz, bu kavramlara bağlı kalanların sayıları oldukça azalmış bulunmaktadır.

5- Geleceğin Sosyalizminin Yapısal Karakteristikleri Üzerine Görüşler

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki altüst oluştan sonra, birçok sosyalist, sosyalist akademisyenler, sosyalist eylemci ve politikacılar geleceğin sosyalizmine ilişkin yeni perspektifler ve bakış açıları ortaya koymuşlardır.

Adam Schaff ve Geleceğin Sosyalizmi

Polonya Birleşik İşçi Partisi eski merkez komitesi üyesi ve Polonya Bilimler Akademisi'nde akademisyen olan Adam Schaff, geleceğin sosyalizmin ilişkin çeşitli sistematik düşünceler geliştirmiştir. Schaff, geleceğin sosyalizminin üzerinde net yaklaşımlara sahip olması gereken başlıklarını şöyle açıklamaktadır:

Birincisi, geleceğin sosyalizminin ekonomik biçimleri, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ile özel mülkiyet arasındaki ilişki sorununu netleştirmeli; planlı ekonomi ile Pazar ekonomisi arasındaki ilişkinin yanı sıra merkeziyetçi ile ademimerkeziyetçi ekonomik model arasında doğru bir ilişki oluşturmalıdır.

İkinci olarak, özellikle sınıf yapısı olmak üzere geleceğin sosyalizminin toplumsal biçimleri netleştirilmeli, sosyalizmde hangi yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkabileceği sorusuna cevap aranmalıdır. Adam Schaff, "içinde işçi sınıfı olmayan bir sosyalizm mümkün müdür?" sorusunu ortaya atmıştır.

Adam Schaff, üçüncü olarak, geleceğin sosyalizminin politik biçimleri üzerinde durmuş ve devlet ve demokrasi arasındaki ilişki sorununun tartışılmasını ve sosyalizmde çalışan sınıfın ortadan kalkması halinde proletaryanın da ortadan kalkabileceği görüşünün tartışılmasını önermiştir. Geleceğin sosyalizminde politik çoğulculuk ile tek-parti sistemi arasındaki ilişkinin netleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Adam Schaff, dördüncü olarak, yeni sosyalist insan tipinin yetiştirilmesi ve sosyalizmde "etiğin" rolünü tartışmaya açmıştır. Beşinci olarak geleceğin sosyalizminde Marksizmin oynayacağı rol üzerine düşünceler ortaya atmıştır.

Üretim Araçları Üzerinde Mülkiyet Sorunu

Schaff, geleceğin sosyalizminin ekonomik biçimleri içinde, üretim araçları üzerinde mülkiyet sorununda dikkatin klasik görüşlerden farklı yeni fikirlere verilmesi gerektiğini savunmuştur: üretim araçlarının özel mülkiyetinin devrimci bir şekilde ortadan kaldırılması sosyalist devrim için gerekli fakat sosyalizm açısından ye-

terli bir durum değildir. Bu görüşün kabulü, Marx'm 'sermayeye' karşı savaş teorisine bağlı devrimciler de dahil olmak üzere, tüm sosyalistlerin kafasındaki karmaşayı çözümleyecektir. Yaşanan deneyler üretim araçlarında özel mülkiyetin varlığının sürmesinin üretici güçlerin gelişimini durdurmadığını göstermektedir; aynı şekilde üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyetin üretici güçlerin gelişimini hızlandırdığı kanıtlanmamıştır. Aksine, bu iki mülkiyet şekli arasında bir karşılaştırma yapıldığında; bilim ve teknolojinin geliştirilmesi, emek üretkenliğinin ve üretici güçlerin geliştirilmesi açısından oldukça ters sonuçlar ortaya çıkmaktadır, özel mülkiyetin avantajları ortaya çıkmaktadır. Adam Schaff'a göre, pratikte elde edilen deneyler, pazar ekonomisi ve kapitalizm koşullarında pazarda ortaya çıkan anarşik yapının ortaya çıkardığı üretimin fazlası krizlerinin toplumsal yaşamda olumsuz bir rol oynadığı henüz kanıtlanmamıştır. Pratik deneyler sosyalist ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizlerin, kapitalist ülkelerde olduğundan çok daha geniş çaplı olumsuz etkiler yarattığını göstermiştir. Pratik deneylere bakıldığında, kapitalist üretimin anarşik yapısı krizlere yol açmakla birlikte, bu krizlerin asıl nedeni pazar ekonomisi değildir; aksine bu krizlerin nedeni ekonomideki aşırı merkezileşmedir. Aşırı merkezileşme aynı zamanda toplumu ideolojiler, teoriler ve perspektifler açısından kısırlaştırmakta ve yoksullaştırmaktadır. Ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında önemli bir neden ekonomik planların uygulanmasını olanaklı kılacak yeterli teknik/matematik temelin olmayışıdır. Buradaki görüşler, Schaff'ın sosyalizmde özel sektör ve pazar ekonomisinin belirli bir derecede korunması gerektiğini düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Schaff, pazar ekonomisinin aşırı ölçülerde idolleştirilmesine ve fetiş haline getirilmesine karşı çıkmaktadır. Klasik sosyalist plan ekonomisi uygulamada etkili olmadığı ortaya çıkmıştır, fakat sosyalist partiler henüz bu konuda doğru bir noktaya gelememişlerdir. İkincisi, planlı ekonominin başarısızlığı Marksist kuramcıları ve uygulayıcıları büyük bir düşünsel kargaşaya sokmuştur; bazıları pazar ekonomisini yegane sihirli araç olarak görmekte ve Pazar ekonomisinin sosyalizmin ekonomik sorunlarını en iyi şekilde çözebileceğine inanmaktadırlar. Bu çok zararlı bir düşüncedir. Üçüncü olarak, pazar ekonomisi çılgınlığı halkın, sosyalist planlı ekonomi hakkında tamamen olumsuz düşünmesine yol açmakta ve insanlar Batı ekonomisinin tüm başarılarını pazar ekonomisine bağlamaya başlamaktadırlar. Aslında halkın kendi kafasında kurguladığı tarzda bir 'pazar ekonomisi' dünyanın hiçbir bölgesinde mevcut değildir. Dördüncü olarak Schaff, dünya ekonomisinin küreselleşmesi koşullarında serbest pazar ekonomisinin değil, ekonomik planlamanın giderek daha büyük bir gereksinim haline geldiğini savunmaktadır. Bugünün dünyasında ekonomilerin düzenli ve normal bir seyir içinde gelişimi açısından iki itici güç olarak, planlama ve pazarın koordineli bir biçimde yürütülmesine ihtiyaç duymaktadır. Planlamayı geliştirmek adına pazarı ihmal etmek ve pazar mekanizmalarını ortadan kaldırmak ne kadar zararlı ise pazar ekonomisini geliştirmek adına ve planlı ekonomiyi iptal etmek oldukça olumsuz sonuçlara yol açacaktır; muhtemelen ikincisi daha da olumsuz rol oynayabilir-. Plan ekonomisine dayalı sistemlerin yakın dönemde karşılaştıkları başarısızlıklar, pazar ekonomisinin çılgınca yüceltilmesine yol açmıştır, fakat bu başarısızlıklar plan ekonomisinin tümden geçersiz ve başarısız olduğunu kanıtlamamıştır. Plan ekonomisinin başarısız olmasının sebebi, modern bir ekonomik planın uygulanması için ihtiyaç duyulan teknik altyapının yetersiz olmasıdır. Do-

layısıyla, teknik açıdan gerçekleşecek ilerlemeler ile birlikte, plan ekonomisinin uygulanması, hatta global düzeyde uygulanması, daha fazla mümkün ve gerekli hale gelecektir.

Son olarak Schaff, geleceğin sosyalizminde, ekonomik yapıda 'merkeziyetçilik ve ademi merkeziyetçilik' uygulamalarının incelenmesi gerektiğini önermektedir. Mikro-elektronik teknoloji ve bilişim teknolojisinin uygulandığı yeni sanayi sektörlerinde ve hizmet sektörlerinde ademi-merkeziyetçi uygulamalar çok daha avantajlıdır. Buna karşın bu yeni sanayi sektörlerinde üretim yapabilmek giderek daha fazla yatırım gerektirmekte ve çok daha yüksek riskler taşımaktadır; özellikle çok yüksek araştırma ve geliştirme yatırımları gerekli hale gelmiştir; bu gerçekler ışığında sermayenin ve üretimin merkezileşmesi daha akılcı bir tercih olarak ortaya çıkmaktadır.

Geleceğin Sosyalizminin Sınıf Yapısı

Gelecek sosyalizminin alacağı toplumsal biçimler sorunu büyük ölçüde sosyalizmde ortaya çıkacak yeni sınıf yapısı ile ilgili bir sorundur. Schaff'a göre gelecekte içinde işçi sınıfının olmadığı bir sosyalizmin mümkün olup olamayacağı, can alıcı bir soru olarak, sosyalizmin çözmesi gereken yeni bir sorundur. Schaff, kendisinin Polonya'da yaşadığı kişisel deneyimlerinin Marx'ın toplumsal sınıf yapıları ile görüşlerini kanıtlamadığını savunmaktadır. Marx, kapitalizmde, daha güçlü bir şekilde iki kutuplu bir toplumsal yapının oluşacağı öngörüsünde bulunmuş, bu kutuplaşmanı orta sınıfın büyük bir çoğunluğunu proletaryanın saflarına katabileceğini savunmuştur. Ne var ki, 150 yılı aşan toplumsal pratik sonucunda varılan nokta tam tersi olmuştur. Proleterlerin ve burjuvaların sayıları küçülürken, orta sınıf genişlemekte ve etkisi büyümektedir. Bu olgu geleceğin sosyalizminin bir orta sınıf toplumu olabileceğini göstermektedir.

Schaff, geleceğin sosyalizminin uygulayacağı politik biçimler konusunda; devlet ile demokrasi ve politik çoğulculuk ile tek partili sistem arasındaki ilişkiyi önemli görmektedir. Schaff, bu sorunu çözmek için sosyalist devrimlerin tarihini gözden geçirmiştir: bazı sosyalist ülkelerde demokrasi kavramı çarpık bir biçimde ele alınarak, demokraside aynı zamanda bir diktatörlük yanının bulunduğu görülememiştir; bu yaklaşım tartışılmaz bir tabu haline gelmiş ve toplumsal yapıların içerdiği doğal bir nitelik olan demokratik işleyiş ve demokrasi ilkesi bir tehdit olarak algılanmıştır. Sosyalist ülkeler ve komünist akımlar bu yaklaşımın sonucu olarak oldukça büyük bir bedel ödemişlerdir ve ödemeye devam etmektedirler. Bununla birlikte, sosyalizm, yeni uygulamaya geçen bir sistem olması ve henüz yeterince olgunlaşmamış olması nedeniyle, proletarya diktatörlüğü ve zorlayıcı bazı araçlar kullanılmadan sosyalist rejim güvence altına alınamayacaktır. Birçok Marksist, sosyalist süreçte devletin gelecekte yok olacağına inanmasına karşın, Schaff edinilen tecrübelerin sosyalizmde devletin çok önemli bir araç olduğunu kanıtladığını, yeni bir sistemin devlet olmaksızın siyasi yapısını korumasını beklemenin hayalci ve ütopik bir düşünüş tarzı olduğunu belirtir. Schaff'a göre geleceğin sosyalizmi ekonomide kolektif mülkiyeti temel almamalıdır, bu uygulama korunursa 'komünist/faşist bir sistemin' oluşması olasılığı büyüktür ve bu sorun, geleceğin sosyalizminin tanımlanması açısından bir başka önemli sorun alanını oluşturmaktadır.

Schaff, ayrıca politik çoğulculuk ve tek partili sistem arasındaki ilişki konusuna dair düşünceler geliştirmiştir. 70 yıl boyunca Lenin ve Stalin'in teorileri doğrultusunda yürütülmüş olan proletarya diktatörlüğü deneyimlerinin felaketli uygulamaları sonucunda, sosyalist demokrasinin çoğulcu -çok partili- olması gerektiği tam olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Geleceğin sosyalizminin uygulayacağı demokrasi bu tür bir demokrasi olmalıdır.[5]

Schaff, sosyalizm sürecinde yeni sosyalist insanın oluşturulması ve yetiştirilmesi ve sosyalist etik üzerinde durarak geçmişin sosyalizm uygulamalarında bu hedefle çalışmalar yapılmasına karşın, çok şaşırtıcı bir hayal kırıklığı ile sonuçlandığını belirtmiştir. Eski toplumun insanlarını dönüştürme ve reforma tabi tutma başarılamadığı gibi bu konuda uygulanan politikalar insanların manevi dünyalarının dengelerini bozmuş ve onların etik kodlarının tahrip olmasına yol açmıştır. Geleceğin sosyalizmi bu sorunu ciddi şekilde ele alamaz ise, başarısızlık kaçınılmaz olacaktır.[6] Schaff, sosyalist akımın tarihinde 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Almanya'da "etik sosyalizm" akımına karşı amansız bir mücadele verildiğini belirterek: "şüphesiz bu mücadele haklıydı çünkü 'etik sosyalizm' teorisi gerçeklerden fazlasıyla kopuk ve absürd idi; ancak bu mücadele ters yönde bir savrulmayı getirdi ve sosyalist akım -olağanüstü derecede önemli bir şeyi - etik değeri- kaybetti, bunun sonraki etkileri büyük bir boşluk yarattı". Böylece Schaff'a göre mevcut sosyalist harekette, "özellikle komünist partilerin iktidarda olduğu sosyalist ülkelerin pratiğinde etik değerler ihmal edilmişti; oysa sosyalizmin inşasına girişen ülkelerin özellikle sosyalist inşa çabalarını teşvik edecek bir etik değerler sistemi kurması gerekmektedir".

Schaff, geleceğin sosyalizmde Marksizm'in konumu ve rolüne dair düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: Birincisi, "bilimsel bir teori olarak Marksizmin ruhu, uygulanabilirliğidir, bu aynı zamanda onun açık ve sürekli geliştirilmesi gereken ve çağlara bu yolla uyum sağlaması gereken bir teori olduğu anlamına gelmektedir." İkincisi, Marksizm geleneksel olarak işçi sınıfına ait bir ideolojidir. Marksizmin gelişim sürecinde, iki hatalı eğilim ortaya çıkmıştır, ilki dogmatizm ve katı değişmezlik; diğeri ise inkarcı ve revizyonist eğilim, her ikisi de Marksizm'e büyük zarar vermiştir. Üçüncüsü, Marksizm'in bazı teorik görüşleri tarihin gerçek akışı içinde yanlış çıkmıştır; bu nedenle de Marksizmin çeşitli teorilerinin tam bir biçimde yeniden ele alınması gerekmektedir. Marksizmin günümüz koşullarına uygun bir biçimde modernleştirilmesi ve buna uygun araştırma ve inceleme çabalarının yoğunlaştırılması gerekmektedir; geleceğin sosyalizminin güçlü ideolojik-teorik temeller üzerine oturabilmesi için böylesi modernleştirilmiş ve yenilenmiş bir Marksizm'e gerek duyulmaktadır.

İspanya'dan Alfonso Guerre'nin Yeni Sosyalizmi

Demokratik sosyalizmi benimseyen veya sosyal demokrasi diyebileceğimiz akıma dahil olan İspanyol Sosyalist İşçi Partisi'nde (PSOE) uzun yıllar Genel Sekreter

[5] Gorbachev, Brandt et al: Geleceğin Sosyalizmi s.112, Beijing, Central Compilation & Translation Press, 1998

[6] Gorbachev, Brandt et al: Geleceğin Sosyalizmi, s.113

yardımcısı ve İspanya'nın bir dönem Başbakan yardımcılığı görevlerini üstlenmiş olan Alfonso Guerre 'yeni sosyalizm' olarak tanımladığı bir dizi yeni görüşler ortaya atmıştır.

Alfonso Guerre bu 'yeni sosyalizmi' şöyle tanımlamaktadır:

1.Yeni sosyalizm demokrasi ile ilgili biçimleri ve uygulamaları optimal hale getirmeli, demokrasi yaşamın tüm alanlarına yayılmalıdır, vatandaşların aktif olarak tüm toplumsal sorunlara müdahil olmalarını sağlamalı; halkın kendi kendini yönetebileceği toplumsal öz düzenleme mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

2. Eşitliği pratiğe geçirerek, kültür ve eğitimi yaygınlaştırarak halkın özgürlükler konusundaki duyarlılığını geliştirmeliyiz.

3.Toplumsal zamanı ve toplumsal uzamı genişleterek, bireylerin yaratıcı çabaları teşvik edilmeli, insanlar daha sağlıklı ve daha yüksek katkılarla zenginleşmiş yaşam koşulları sağlanmalıdır.

4. Yeni sosyalizm toplumda çeşitli tabakaların marjinalleşmesine ve yoksullaşmasına yol açan etkenlerin ortadan kaldırmalıdır.

5. Sosyal dengeleri ve uyumu güçlendirerek, demokratik bir politik sistem açısından gerekli istikrarı sağlamak gerekecektir.

6. Uluslararası ilişkilerde barışı ve dengeleri gözeten politikaların geliştirilmesi önem kazanmalıdır; böylece uluslar arası aktörlerin güvenlik kaygıları giderilerek, uluslar arası ilişkilerde yumuşama eğilimi güçlendirilmelidir. Bu yaklaşım ve politikalarla silahlanma yarışına ayrılan muazzam kaynaklar halkın refahına, doğal çevre ve doğal kaynakların korunmasına yönlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Guerre, geleceğin sosyalizminin insanları baskı altında tutan tüm egemenlik ve dışlama biçimlerini-ekonomik-politik-kültür-ırk- ortadan kaldırmayı hedeflemesi gerektiğini savunarak, insanlığın özgürleşmesini sosyalizmin başlıca amacı olarak ele almaktadır.

Jose Felix Tezanos ve Sosyalizm

Aynı zamanda bir sosyoloji profesörü ve İspanyol Sosyalist İşçi Partisi'nin (PSOE) Yürütme Kurulu Sekreteri ve Parti eğitiminden sorumlu olan Jose Felix Tezanos, sosyalizmin henüz başaramadığı sorunlar üzerinde durmuştur. Jose Felix'e göre sosyalizm insanların akılcılığın ve toplumsal ilerleme düşüncesinin zirve yaptığı bir dönemde ortaya çıkmış, sosyalizm bir anlamda sosyalizm aydınlanma çağının ruhunu ve o dönemin özgürlükçü paradigmasını miras almıştır.

Bununla birlikte, "on yıllar süren sosyalist tecrübeden sonra, henüz hala, sosyalizm nedir? sosyalist özne kimdir? ve sosyalist strateji nasıl bir strateji olmalıdır?- gibi sosyalizmin temel sorunları net bir biçimde çözüme kavuşturulamamıştır.Geleceğin sosyalizmi için mücadele ve ona giden yol insanların net amaçlar olmaksızın sürdürdükleri bir arayış olmamalıdır; öte yandan da insanlara sosyalizmi net bir profile sahip olan, belirli ve sınırları kesin olarak belirlenmiş –sabit- bir toplumsal model olarak sunmamalıyız". Jose Felix görüşlerini şöyle açmıştır:

Birincisi, günümüzün teknolojik devrimlerinden-post-endüstri çağına girildikten sonra artık sosyalizmi, geleneksel sanayi toplumunun koşulları ile bağlantılı olan o eski biçimiyle düşünemeyiz, geleceğin sosyalizmi insan toplumunun gelişme sürecinde geride kalan-bir dizi kısır döngü içinde bocalayan- bu evreye göre tasarlanamaz.

İkincisi, tarihsel süreçte ortaya çıkmış olan sosyalizm pratikleri, demokrasinin derinleşme ve gelişim sürecinin bir parçası olarak görülmeli, sosyalist pratiklerin demokrasinin gelişmesine olumlu katkılarda bulunduğu şeklinde bir değerlendirme daha gerçekçi bir bakış getirmektedir.

Üçüncüsü, sosyalizm üzerine sürmekte olan teorik tartışmalar uzun vadeli bir bakışla sürece yayılmalı, tartışmalarda katı tutumlardan kaçınılmalıdır.

Dördüncüsü, geride kalan sosyalizmin olumlu teori ve pratiğini ve geleceğin sosyalizmi ile birleştirmeye çalışmalı, sosyalizmin toplumsal ilerlemede önemli bir itici güç olarak sahip olduğu rolü ve konumu sürekli ve kalıcı hale getirmeliyiz. Özgürlük, eşitlik ve ekolojik denge politikalarının başarısı açısından toplumsal ilerleme belirleyici bir öneme sahiptir.

Beşincisi, olarak, eğer geleceğin sosyalizmini başarılı bir biçimde tasarlamak istiyorsak, öncelikle yeni bir düşünme tarzları oluşturulmalı, sosyalizmin açılımları ve tanımları yeni paradigmalar temelinde yeniden biçimlendirilmelidir.

Altıncısı, sosyalizm toplumsal ilerlemenin teşvik edildiği bir süreç olarak düşünülmelidir.

Yedincisi, sosyalizmle ilgili olarak geçmişte getirilen bazı tanım ve tasarımlar kapitalist toplumla ilgili aşırı ölçüde basitleştirilmiş değerlendirmelere dayanmaktaydı, bunların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Jose, sosyalistlerin toplumsal gerçekliğin karmaşıklığını göz önünde bulundurmalarını, yeni arayış çabalarında teorik çoğulculuğa ve farklı teorileri sentezlemeye çaba göstermeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır: geleceğin sosyalizmine ilişkin yeni bakış açıları geliştirilmelidir.

Jose Felix geleceğin sosyalizmine ilişkin şu yeni bakış açılarını önermiştir:

"Birincisi, tek yönlü bir teorik bakış açısını terk edip, çoklu teorilerden yararlanan çözümler üretilmelidir. İkincisi, makro ölçekli, uzun vadeli ve tüm alanları kapsayan teorik sistemler kurmak yerine, orta vadeyi ve daha sınırlı başlıkları kapsayan-odaklanan- teoriler üzerinde çalışılmalıdır; örneğin insanlar arasındaki ilişkilerde hakimiyet ve baskı öğelerinin aşılması, ekolojik dengenin bozulması ile ilgili sorunlar, alt sınıflardaki çeşitli toplumsal grupların yaşadığı sorunlar ve çalışma yaşamının demokratikleştirilmesi ile ilgili sorunlar .... Üçüncüsü, sosyalizmi pratik olarak yaşama geçirmede devlete dayalı çözümler yerine, sosyalizmi pratikleştirmede çok yönlü başka destekleyici kanallar ve güçler düşünülmelidir. Dördüncüsü, sosyalist devrim ve inşada tek özneye bel bağlamak yerine farklı özneleri de kucaklayan bir sosyalizm stratejisi oluşturmak. Beşincisi, kapalı uçlu ve mutlak bir sosyalizm kavramı yerine açık uçlu ve entegre bir sosyalizm kavramına geçmek gerekmektedir."

Yukarıda görüldüğü gibi bu üç sosyalist düşünür geleceğin sosyalizmi ile öngörülerde bulunmuş ve çeşitli yeni düşünceler ortaya atmışlardır. Bu düşünceler

Marksist araştırmalara önemli katkılarda bulunabilir. Örneğin Afonso Guerre'nin 'yeni sosyalizm' perspektifi geleceğin yeni sosyalizminin, demokrasi uygulamalarını ve biçimlerini mükemmelleştirmesi üzerine kurulmuştur, vatandaşların toplumla ilgili işlere aktif olarak katılmalarını tasarlamaktadır. Bunlar arasında Adam Schaff'ın görüşlerine özel bir dikkat gösterilmelidir; çünkü Schaff bizzat kendisi uzun süre sosyalist sistem altında yaşamış ve eski sosyalist Polonya'daki iktidar partisinin hatalı yaklaşımlarına karşı uzun süre mücadele vermiştir.

Schaff, ' Günümüzün Sosyalizminin "Boşlukta Kalan Alanları" ("Blank Fields" of Contemporary Socialism) adlı eserinde, bazı önemli başlıklar üzerinde durmuştur. Schaff, geleceğin sosyalizminde bir işçi sınıfının olmayacağını, çünkü işçi sınıfının büyük olasılıkla orta sınıf haline geleceğini ve geleceğin sosyalizminin orta sınıfa dayanan bir sosyalizm olacağını öngörmektedir. Bu konu gerçekten de tartışmaya değerdir, çünkü üretici güçlerin geniş çaplı gelişmesi ve gelişkin özellikler kazanması ile birlikte işçi sınıfının konumunda büyük değişiklikler meydana gelmiştir, Marx'ın dönemindeki işçi sınıfı neredeyse ortadan kalkmıştır, işçilerin giderek büyüyen bir çoğunluğu orta sınıfın üyeleri konumuna gelmişlerdir. Özellikle de, sosyalist bir toplumda işçi sınıfı ve diğer sınıflar ortaklaşa bir biçimde zenginleşebilmekte, işçilerin toplumdaki sayıları giderek azalmaktadır; sosyalist toplumda işçiler mülkiyet varlıkları açısından da zenginleşmekte ve orta gelirli tabakalar arasına dahil olmaktadırlar. Dolayısıyla Schaff'a göre geleceğin sosyalizminde öncü rolü oynayacak sınıf konusundaki tartışmaların daha da ilerletilmesi gerekmektedir.

Schaff'ın sosyalist demokrasi ile ilgili eleştirilerinde bazı tartışmalı noktalar da bulunmaktadır, Schaff sosyalizmin inşası sürecinde çok partili demokrasiyi önermektedir; fakat bu sorun öncelikle söz konusu ülkedeki partilerin yapısı ile yakından ilgilidir; örneğin bu ülkedeki bazı partiler katı bir biçimde sosyalist gelişmeye direnç gösterebilirler ve politik krizler yaratma politikaları izleyebilirler; bu durumda toplumsal istikrarı sağlamak güçleşecek ve toplumun geniş bir çoğunluğu ortaya çıkan gerilimli ortamdan rahatsız olacaktır. Oysa siyasal yaşamı genellikle uzlaşmalar ve koordinasyon içinde yürütme konusunda belirli bir geleneğe sahip olan toplumlarda farklı partiler sosyalizme ilerleme konusunda aralarında uzlaşmalar yapabilir ve ortaklaşma sağlayabilirler. Diğer bir sorun ise şudur: sosyalist toplumda burjuva partileri varlığını sürdürmeye devam ettiği takdirde, işçi sınıfının iktidarı çoğu kez sallantılı olacak ve iktidar gücünü yeterince etkili bir biçimde kullanamayacaktır. Burjuva partilerinin direnişi dikkate alındığında, eski burjuva devlet aygıtı nasıl etkisiz hale getirilecektir; bu aygıt etkisiz hale getirilmesizin işçi sınıfının iktidarı nasıl güvence altına alınabilecektir. Geleceğin sosyalizminin demokrasisi 'çoğulcu' demokrasi mi olmalıdır? Ve bu 'çoğulculuğu' nasıl anlamak gerekir? Geleceğin sosyalizmindeki demokrasinin asıl özü nedir? Bu tür sorular üzerinde hala daha zengin bir düşünsel arayışa gerek bulunmaktadır. Yukarıdaki bazı sorunları tartışırken tarihsel deneyimleri de dikkate almak gerekmektedir, çok partili demokrasi koşullarında proletarya ve çalışan geniş kitlelerin iktidarı elinde tutup kontrol edebilmeleri oldukça hayalci görülmektedir; 20.yüzyıl pratiğine baktığımızda demokratik sosyalizmi benimseyen sosyal demokrat partilerin karşılaştıkları sorunlar, bu yolun en azından bugünkü koşullarda geçersiz olduğunu kanıtlamaktadır.

6- Sovyetler Birliği'nin Sosyalist Tarzının Özgün Nitelikleri ve Dağılmanın Nedenleri Tartışması

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve parçalanmasının nedeninin, sosyalizm değil fakat Sovyetlerin izlediği sosyalist tarzın başarısızlığı olduğu görüşü pek sık ileri sürülen bir görüştür. 20.Yüzyıl sosyalizminin başarısızlığı fikri de genellikle buna bağlanır. Gerçekten de, bir açıdan bakıldığında Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin faaliyetlerinin durdurulmasının nedenini Sovyet tarzı sosyalizme bağlamak şüphesiz doğru ve mantıklı bir önerme olarak görünmektedir. Fakat dikkatlice düşünüldüğünde bu önerme oldukça çelişmeli bazı yönler de taşımaktadır. Böylesi bir önerme Sovyetler Birliği'nin 70 yıl boyunca izlediği sosyalist pratik üzerine bütünsel bir değerlendirme anlamına gelmekte, özellikle de bu pratikteki hataların ve eksikliklerini ortaya koymaya çalışmakta ve bunların kökeni hakkında bir yargıyı içermektedir. Ayrıca, bu çözülmeye yol açan sebeplerin analizini de içerir. Bir başka deyişle bu önerme sistemin değişmesi ve parçalanmanın belirleyici sebeplerinin -sosyalizmin hatası mı olduğu, veya Marksizm ve Leninizm'den bir sapma mı olduğu – sorularına belirli bir yanıt getirmeye çalışır. Kanımca bu soruları yanıtlayabilmek için öznelci değerlendirmelerden çok bilimsel bir analiz yapmamız gerekecektir.

Konunun incelenmesinde yöntem sorunları:

Konumuza detaylı olarak girmeden önce, bu konuyu tartışırken izlenmesi uygun olabilecek yöntemler ve varsayımlar üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Birincisi, öncelikle Sovyetler Birliği'ndeki sosyalist pratik incelenirken ve bu süreçte ortaya çıkan problemler ele alınırken, Mikhail Gorbacev'in yönetimi ele almasından sonraki dönem, diğer daha önceki süreçten ayrıştırılmalıdır. Ekim Devrimi'nin zaferiyle birlikte başlayan, Sovyetler Birliğinin sosyalist devrimi ve sosyalist inşaya giriştiği günler ile Gorbaçov'in başa geldiği tarih arasında arasında 68 yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bu zaman dilimi içindeki rejimin kesinlikle sosyalizm olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle, Sovyetlerin izlediği sosyalist tarzı değerlendirmek demek, bu zaman dilimi içindeki pratikteki kazanımları ve olumsuzlukları değerlendirmek anlamına gelecektir. Sovyetler Birliği'nin tarihi süreci içinde Mikhail Gorbaçov'in başa gelmesi bir dönüm noktası oluşturmuştur. Gorbaçov'un, SBKP'nin Merkez Komitesi Genel Sekreterliğine getirilmesinden itibaren, partideki ve ülkedeki hakimiyet Sovyet halkını ve Marksizmi karşısına alan, "hümanist" demokratik sosyalizmi savunan liderler ve grupların kontrolüne geçmiştir. Gorbaçov "hümanist" demokratik sosyalizm çizgisini her alanda uygulamış ve rejimi sosyalizmden kapitalizme dönüştürmüştür. Gorbaçov'un iktidarda olduğu 6 yıldan fazla süren dönem aslında sosyalist sayılamaz (Mart 1985 'ten Aralık1991'e kadar), kanımca bu dönem, sosyalizmden kapitalizme doğru ilerlemede bir ara geçiş dönemi olarak görülebilir. Gorbaçev de yaptığı değerlendirmede bu dönemi böyle değerlendirmiş, fakat kendi bakış açısından hareketle o bu dönemi "devrimci geçiş dönemi" olarak adlandırmıştır. Bu 6 yıllık dönemde yaşanan ekonomik bunalımın, siyasi karışıklığın, sosyal istikrarsızlığın ve halk içinde oluşan yaygın hoşnutsuzluğun Sovyetlerin sosyalist tarzı ile bir ilgisi olmadığını kabul etmemiz ge-

rekir, çünkü Sovyetler Birliği tarihinde daha önce böylesi bir huzursuzluk dönemi hiç bir zaman ortaya çıkmamıştır. Bu dönemdeki olumsuz kaotik durum Gorbaçov'un "hümanist" demokratik sosyalizm çizgisinin ve onun bizzat kendisinin Marksizm ve sosyalizm'in temel ilkelerinden ayrılması sonucu meydana gelmiştir.

Bir başka deyişle, bunun nedeni Gorbaçov'in sosyalizmi terketmesiydi. Sosyalizmi terk etmenin getirdiği problemleri Sovyetlerin sosyalist tarzının üzerine yıkmak mantıksız bir yaklaşım olacaktır, fakat akademik çevrelerde bu yanılgıya çok sık düşülebilmektedir. Örneğin, bazı araştırmacılar parçalanma olduğunda parti üyelerinin bu olumsuz gelişmelere karşı kayıtsız kaldığını ve çözülmeye karşı herhangi bir örgütlü direnişin oluşmadığından hareket ederek "Sovyet Komünist partisinin zaten öteden beri pek bir halk desteğine sahip olmadığını ve buradan hareke edilerek Sovyetlerin sosyalist tarzının hatalı" olduğunun kanıtlanabileceğini savunmaktadırlar. Ancak bu olguların asıl sebepleri başkadır; Gorbaçev, 6 yıl boyunca "hümanist" demokratik sosyalizm çizgisinin ideolojik ilkeleri doğrultusunda yaptığı manevralarla, Sovyetler Birliği Komünist Partisini Marksist tipte bir proletarya partisinden sosyal- demokrat tipte bir burjuva partisine dönüştürmüştür. Gorbaçev'in izlediği bu çizgi ve pratikler bu parti açısından bir dizi çok ciddi sonuçlar getirmiştir: ideolojik kaos, örgütsel gevşeklik gibi.. böylece aldığı ilk darbede parti yerle bir olmuş, hatta mücadele etmeden yenilgiye teslim olmuştur. 1985 ten önce biri Sovyetler Birliği'nde komünist partisinin dağıtılması gerektiğini söylese idi, acaba nasıl bir tepki alırdı? Bir düşünelim, her hangi bir komünist bu çağrıya "sakin" ve "kayıtsız" kalır mıydı? Elbette o koşullarda hiç kimse böyle bir sorunu ortaya atma cesaretini gösterememişti ve gösteremezdi. Bu nedenle Sovyetlerin sosyalizm tarzını bilimsel açıdan değerlendirmeye giriştiğimizde sadece 1917 -1985 arasında neler olduğuna odaklanmak ve 1985- 1991 arası dönemi bu değerlendirmeye katmamak gerekir; çünkü kanımca her iki dönemdeki sorunlar birbirinden oldukça farklıdır.

Değerlendirmede ikinci yöntem sorunu iki sorunu birbirinden ayırd etmek gerektiğidir: birincisi, sosyalizmde sürekli olarak reformlar yapma gerekliliği veya kaçınılmazlığı sorunudur, ikincisi ise Sovyetler Birliğin'de iktidarı yitirme olgusunun kaçınılmazlığı olgusudur. Sovyetlerin izlediği sosyalist tarzın başarısızlığını kanıtlamaya çalışıldığında, genelde yapılan şey Sovyetlerin sosyalist pratiğinde görülebilen her türlü hata ve eksikliğin kanıt olarak listelenmesidir. Oysa Sovyetler Birliği ilk kurulduğunda örnek alabileceği yaşanmış bir sosyalizm inşa pratiği bulunmuyordu. Dolayısıyla, şüphesiz sosyalist devrim ve sosyalist inşa sürecinde çeşitli tipte hataların ortaya çıkması kaçınılmazdı, diyebiliriz. Uzun yıllar geçtikten sonra Sovyetler Birliği'nin tüm gelişim sürecini incelediğimizde çok sayıda hata ve eksiklikler bulabiliriz. Bir anlamda, kanımca daha kesin olan şey, hatalar yapılmasının kaçınılmaz olduğudur; çünkü sosyalizm insanlık tarihinde yepyeni bir hedef ve olanak olarak ortaya çıkmıştı ve emekçi halkın ortak yaratıcılığını yansıtması gerekiyordu. Halklar, bu yeni yolu ve hedefi karanlıkta el yordamı ile keşfetmeye çaba sarfediyordu; bu nedenle kaçınılmaz bir şekilde çeşitli hata ve başarısızlıklarla karşılaşılacaktı.

Eğer Sovyet sosyalist tarzının başarısızlığını sadece sosyalist devrim ve sosyalist inşa sürecinde yapılan hataları listeleyerek tanımlamaya kalkarsak sosyalizme olan

inancımızı zedeleriz ve kaybederiz. Kanımca iki tip hatayı birbirinden ayırt etmemiz gerekir; birincisi, Marksizm ve Sosyalizmin temel ilkeleri ışığında yapılan özel çalışmalar sırasında ortaya çıkan hatalardır. Bu tip hatalar ilk başta şartları ve gidişatı tümüyle bozsa da Marksist çizgiye bağlı kalındığı takdirde düzeltilebilir ve hatalardan alınan derslerle sosyalist amacı ilerletmemize katkıda bulunabilir. Diğer hata türü ise kapitalist bir çizgiye sahip olmaktır. Bu tip hatalar da Marksizmin temel ilkeleri terk edilir ve sosyalist çizgiden sapmalar olur. Bu tip hatalar sosyalist çizgiyi kaçınılmaz bir biçimde sönüme götürür ve kapitalizme yol açar, bu nedenle düzeltilmesi neredeyse olanaksız hale gelir. Yukarıda ki iki tip hatanın doğaları ve sorunlarının niteliği farklıdır. Birinci tip hatalar bize sosyalizmde sürekli reformlar yapılması gereğinin kaçınılmaz olduğunu hatırlatmalıdır: Yaptığımız hatalar yüzünden ve toplumda ortaya çıkan yeni çelişmeler sonucu ortaya çıkan sorunları düzeltmek ve sosyalizmin canlılığını ve yenilikçi karakterinin sürdürebilmek için reformlar gereklidir. Öte yandan ikinci tip hatalar ise kaçınılmaz bir biçimde sosyalist çizginin sonunu getirebilir. Sosyalist bir ülkede Komünist partisi sosyalizmi terk edip kapitalist bir çizgiyi seçtiğinde o ülkede sosyalizm nasıl varlığını sürdürebilecektir? O halde bu iki sorunu birbirinden ayırt etmeliyiz; bu sorunları birbiriyle karıştırır ve iktidarı yitirmenin kaçınılmazlığını, reformun gerekliliği gibi algılarsak Sovyetlerin sosyalist tarzının başarılarını ve başarısızlıklarını doğru bir şekilde değerlendiremeyeceğimiz kesindir.

Üçüncüsü, "Sovyetlerin sosyalist tarzının" başarısızlığını nasıl anlıyoruz? sorusudur. İnsanlar bu soruya farklı açılardan bakmaktadır. Sonradan ortaya çıkan sonuçlarına baktığımızda 80'lerin sonu ve 90'ların başında Sovyetler Birliği'nin geçirdiği değişim sadece Sovyet sosyalizminin başarısızlığına yol açmamış; aynı zamanda tüm dünyadaki sosyalist güçler açısından çok ciddi bir hayal kırıklığı ve bozgun havasının doğumuna neden olmuştur. Bu geriye doğru değişim ve çözülme uluslararası proletaryanın, burjuvaziye karşı mücadelesinde bir yenilgi olmuştur ve bu sosyalizmin dünya çapında yaşadığı bir gerileme anlamına gelmektedir. Sovyet sosyalizmi sosyalizm yolunda ilerleyemedi ve bu anlamda başarısızlığa uğradı diyebiliriz. Bu tür bir değerlendirme kabul edilebilir; fakat asıl tartışılması gerekenler diğer iki farklı anlayıştır. Bunlardan birincisi, Sovyetler tarzı sosyalizmin başarıları veya hataları ve eksiklikleri üzerine yapılacak değerlendirmedir. Salt Sovyet sosyalizminin sürmeyişi ve yıkılmasından dolayı, Sovyet sosyalist tarzının başarısız olduğu sonucunu çıkarabilir miyiz ? Bu sonucun çıkarılamayacağı konusunda genel bir görüş birliği bulunmaktadır. Veya Sovyet sosyalizminin sürmeyişi ve yıkılmasından dolayı, hatalar ve eksiklikler Sovyet sosyalizminin ana yönünü oluşturmuştu denilebilir mi? Bu soruya cevap bulmanın bir başka yolu da bu değişimin ve dağılmanın esas ve kesin sebeplerinin bulunup değerlendirilmesidir. Değişimin ve ülkenin kapitalizme sürüklenmesinin esas ve belirleyici nedeninin sosyalizmin başarısızlığı olduğunu söyleyebilir miyiz ? Az önce sorduğumuz bu iki soruyu bir araya getirdiğimizde aralarında bazı mantıklı bağlantılar bulabiliriz. Eğer, Sovyetlerin sosyalist tarzının bizzat kendisinin başarısız olduğu yargısını kabul edersek, bu takdirde kapitalizme doğru dönüşümün nedenini bu tarzın başarısız olmasına bağlayabiliriz.

Görüldüğü gibi yukarıdaki iki soru belirgin farklı yargılar olabileceğini göstermektedir ve o nedenle de bu soruların ciddi bir biçimde tartışılması gerekir.

Sovyetler Birliği'nin Sosyalist Tarzına Bilimsel Bakış

Sovyetler Birliği'ndeki sosyalist devrimin ve sosyalist inşa pratiğin inşasının nasıl değerlendirileceği sorunun oldukça tartışmalı bir meseledir. Onu tamamıyla inkar etmek ya da etmemek, "Sovyet sosyalist tarzı başarısızdı" iddiasına bağlıdır ve bu önerme de tartışmacılar arasındaki çelişkilerin asıl odak noktasıdır. Daha Ekim Devriminin ilk zafer günlerinden itibaren, karşıt siyasi güçler Sovyet sosyalizmine karşı saldırı ve iftira kampanyasını başlatmış ve sonuna kadar devam ettirmişlerdir. Gorbaçev de aslında ilerideki tarihsel koşullarda bu muhalif güçlerin temsilcilerinden biridir. Gorbaçev 26 Temmuz 1991 de, Parti Merkez Komite'sinin bir Plenum toplantısında şunları söylüyordu: "Onlarca yıldır partiye ve halkımıza empoze edilen bu tarz stratejik bir hatadır, çünkü yıllarca izlediğimiz bu yol gerçek bir sosyalizm değil, saptırılmış ve otoriter bir sosyalizmdi". Gorbaçev, bu toplantıda, şu fikirleri de ileri sürmüştü: "çökmekte olan şey Stalin tarafından inşa edilen bu tarz bir toplumsal yapı idi" ... "sorunlara bu temel ilke açısından yaklaşmalıyız" diyordu. Onun gerçeklerle bağdaşmayan bu açıklamaları tamamen keyfi idi. Herhangi bir gerçeğe ya da kanıta dayandırmaksızın, sadece burjuvazi bakış açısından yaklaşarak sosyalist pratiği bu sözlerle suçluyor adeta lanetliyordu.

Sovyetlerin sosyalizm pratiğini, proleter bir çizgide, Marksizmin bakış açısına dayanarak bilimsel ve nesnel bir biçimde değerlendirmemiz gerekir. Mao Zedung bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmıştır: "Sadece dünyanın ilk sosyalist ülkesi olan Sovyetler birliği değil, sosyalizmin inşası sırasında her ülke hata yapabilir. Sovyetler Birliği'nin uzunca bir süre ayakta olması dolayısıyla, çeşitli hatalar yapması da pekala kaçınılmazdır. Sovyetler Birliğin'de ortaya çıkan hataların asıl doğası nedir? Aslında bu hataların hepsi kısmi ve geçici hatalardır. Bazı hatalar 20 yıldan fazla sürmüş olmasına karşın, bu hatalar kanımca, kalıcı değil, kısa süreliydiler ve düzeltilebilir. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin pratiğini oluşturan ana öğeler ve bu pratiğin büyük bir kısmı doğru ve hatasızdır. Ekim devriminden sonra Rusya, Leninizm'i doğurdu ve bu devrimin ardından ilk sosyalist ülke oldu. Ayrıca, sosyalizmi inşa etti, Alman faşistlerine karşı mücadelede zafer kazandı ve güçlü, sanayileşmiş bir ülke haline geldi. Rusya'dan öğreneceğimiz çok şey var.,. Stalin'i değerlendirmek söz konusu olduğunda ise, onu tamamıyla yadsıyamayız, çünkü bazı hataları olsa dahi, yaptıklarının büyük bir kısmı doğru ve yararlı işlerdi. "[43]

Yıllar sonra değişimin ve kapitalizme dönüşün nedenlerini yeniden analiz ettiğimizde , "Stalin konusundaki değerlendirmemiz: onun başarılarının hatalarına göre daha ağır bastığıdır, Stalin'in inkar edilmesi kapsamlı bir ideolojik kafa karışıklığına yol açmaktadır" şeklinde, ülkemizde o günlerde yapılan değerlendirmenin yerinde olduğu yeniden ortaya çıkmaktadır.

Gerçekten de eski Sovyetler Birliği'nde Stalin'in yadsınması bir ideolojik karışıklık yaratmıştır.1950'lerin ortalarında Kruşçev, Stalin'i tamamen inkar etmekle Sovyetler Birliğin'deki gelecekte oluşacak krize doğru evrimi başlatmıştır. O nedenle aslında, Sovyetler Birliği'ni daha sonraki süreçte değişime götüren şey, Sovyet tarzı sosyalizmin kendisi değil Stalin'in tamamen inkar edilmesi, yadsınması olduğunu söyleyebiliriz.

Kanımca Sovyetlerin sosyalist tarzını -buna bazen Stalin tarzı da denilmektedir- doğru analiz edebilmek için aşağıdaki yöntemsel ilkeleri dikkate almalıyız;

Birincisi, sorunları bütünsel bir biçimde bütün yönleri ile birlikte analiz etmeliyiz, sadece sorunları ve başarısızlıkları ortaya koymamalı, başarıları da göz önünde bulundurmalıyız. Ayrıca, ana eğilim ile ikincil derecedeki eğilimleri birbirinden ayrıştırmalıyız. Bir başka deyişle, modeli bir bütün olarak değerlendirmeli, sadece bir noktaya takılıp, diğer parçaları bir kenara bırakıp ağaca odaklanıp ormanı görmeme tutumuna düşmemeliyiz. Dahası, sorunun analizinde önyargı ile hareket etmemeli, önceden peşinen bir kanıdan yola çıkıp, sonra bu kanıyı destekleyecek kanıtlar arama yöntemini uygulamamalıyız- bu hatalı yolu izlediğimizde başlangıçtaki kanımıza ters düşecek olguların dışarıda bırakılacağı kesindir. Lenin bir eserinde şöyle yazıyordu: " sosyal yaşamdaki gerçek olaylar o denli karmaşıktır ki, herhangi bir tartışmayı desteklemek için sayısız örnek ve malzeme bulabiliriz. Fakat salt bir kaç örnek bazı problemlerin açıklanması için yeterli kanıt olamaz. Olguları bütünsel bir biçimde tüm yönleri ile araştırmalı, bir olgunun asıl içeriğini yansıtan ana ve genel materyaller temelinde bir yargıya varmalıyız. Örneğin; Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan olumsuz evrim sürecinin temel sebebinin ekonomik alandaki hatalar olduğu görüşü sıklıkla dile getirilen bir görüştür. Fakat, aslında, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik alanı tüm yönleri ile incelediğimizde, pek çok sorun ve başarısızlığın yanı sıra büyük başarılar elde edildiğini de görebiliriz. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin ekonomik alanlarda tamamen başarısız olduğunu söylemek pek de makul bir görüş değildir. Sovyetler Birliği'nin devraldığı Rusya'da 1913' teki endüstriyel ürünlerin üretim miktarı Amerika Birleşik Devletleri'nin sadece % 6.3 'ü idi, 1985'te ise bu oran %80'e yükselmişti. Kısa bir tarihsel kesit içinde Sovyetler Birliği geri kalmış bir ülkeden dünyanın iki super gücünden biri haline dönüşmüştü, üstelik bu kazanım iki dünya savaşının getirdiği büyük yıkımların ardından gerçekleştirilmişti. Tabii ki, Sovyetler Birliği'nin ekonomisinde hiç bir sorun olmadığını söylemek istemiyoruz, örneğin, Sovyetler Birliği ağır sanayi sektörlerine e özellikle askeri üretime aşırı derecede önem vermiş, buna karşın hafif sanayiie ve özellikle gıda sektörüne ve tarıma aynı önem verilmemişti. Üstelik düşük verimliliğe neden olan bir ekonomik yönetim ve kumanda yöntemini benimsenmişti. Ekonomik alandaki diğer sorunlardan biri de pazarlarda bulunan ürün çeşitliliğinin az olması ve halkın yaşam standartlarındaki gelişme hızının göreli olarak yavaş bir biçimde artmasıydı. Elbette, hatalardan dersler çıkarmalıyız; ancak bu sorunlar, ekonomik alandaki başarılarla karşılaştırıldığında önemsiz veya ikincil durumdadır. Sovyetler Birliği ekonomisi bu problemler zemininde başarısızlığa düştü yargısından kaçınmalıyız. Bu konuda bütünlüklü bir analiz yapmalı, hem başarıları hem de başarısızlıkları göz önünde bulundurmalıyız.

İkincisi; bir olayı tarihsel arka planı ile birlikte analiz etmemiz gerekir. Bir başka deyişle, sosyalist devrim veya sosyalist inşa süreçleri ile ilgili sistemleri, politikaları veya bu alanlarda yönlendirici ideolojik çizgiyi analiz ederken ülke içinde ve dışındaki durumu; o tarihsel kesitteki bu politik ve ekonomik arka planı da hesaba katmalıyız. Tarihte yaşanmış bir olayı, o günden bu güne, pek çok şeyin değişmiş olduğu bugünkü koşulların içinden bakarak değerlendirmek doğru değildir.

Sosyalist bir toplum her tarihsel aşamada yeni durumlar ve yeni sorunlarla yüz yüze gelmekte ve sürekli gelişme ve değişim yaşamaktadır, bu nedenle varolan sistemler, politikalarda ve yönlendirici düşüncelerde, zamanın gereklerine göre sü-

rekli yeni düzenlemelere ve reformlara gereksinim duyulmaktadır. İçinde bulunduğumuz günümüzün bakış açısına bakıldığında mantıksız ve anlamsız gibi görünen bazı olaylar ve olgular o geçmiş dönemin koşulları ve gerçekleri açısından düşünüldüğünde gerekli ve mantıklı olabilmektedir. Örneğin bazı araştırmacılar bütün olumsuzlukların kökenini Sovyetler Birliği'nin uyguladığı planlı ekonomi sistemine bağlamakta ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü bu soruna dayandırmaktadır. Ancak, çok daha sonra ortaya çıktığı gibi, tıpkı piyasa ekonomisi sistemi gibi, planlı ekonomi sistemi de, ekonomiyi yönetme mekanizmalarından biridir ve her ikisi de ekonominin yönlendirilmesi ve regule edilmesinde kullanılabilmektedir. Kanımca, Sovyetler Birliği'nde planlı ekonomik sistemin tercih edilmesinde üretici güçlerin bu ülkede o dönemdeki niteliği ve gelişme düzeyi çok önemli bir belirleyici faktör olmuştur.20'lerin sonlarında Sovyetler Birliği ekonomisinin gelişkinlik düzeyi ve teknolojisi çok geriydi. Uluslararası alanda emperyalist ülkeler Sovyetler Birliği'ni alt etmek için bütün güçleri ile yükleniyorlardı. Sovyetler Birliği ülke içinde sosyalist bir toplum için gerekli olan üretim ve teknolojik temel yapıyı inşa etmek gibi zor bir görevle karşı karşıya bulunuyordu ve bu nedenle o koşullarda sosyalist sanayileşme sürecinin büyük ve hızlı adımlarla ilerletilmesi bir kaçınılmazlıktı. Sovyetler Birliği bu stratejiyi ve hedefleri başarabilmek için yüksek düzeyde merkezileşmiş bir planlı ekonomik sistem oluşturma çabasına girişti, geniş çaplı büyük ağır sanayi yatırımları, özellikle de savunma sanayi yatırımlarını başarıyla gerçekleştirebilmek için sahip olduğu kısıtlı iş gücünü, finansal ve fiziksel kaynaklarını merkezileştirmek zorunda kaldı. Bildiğimiz gibi Batının gelişmiş kapitalist ülkelerindeki sanayileşme süreci 50 yıl hatta 100 yıl gibi bir süreye yayılmıştı, oysa Sovyetler Birliği bu işi sadece 12 yıl gibi çok kısa bir süre içinde başardı.

Dahası, kendi öz ekonomik ve askeri gücüne dayanarak, Alman faşistlerine karşı önemli bir zafer kazandı. Bütün bu tarihsel olaylar ve gerçekler o tarihsel kesitte uygulanan planlı ekonomik sistemin tarihsel bir kaynağı ve arka planı olduğunu göstermekte ve inkar edilemeyecek olumlu bir rol oynadığım da kanıtlamaktadır. İkinci emperyalist paylaşım savaşından sonraki sürece baktığımızda özellikle 1960'lardan itibaren, ekonomik yapıda işletme ölçeklerinin ve yönetim tarzının değiştirilmesi ve üretim sürecinin daha karmaşık hale getirilmesi gerekmekteydi, ekonomik gelişme modelinin ekstansif modelden kalite ve verimlilik odaklı bir modele geçmesi gerekli hale geldiği koşullarda, planlı ekonomik sistem ülkenin ekonomik gelişmesinin ve uluslararası ekonomik ve teknolojik rekabetin gereksinimlerine cevap veremez hale geldi ve bu ekonomik sistemde yeni koşullara uyum sağlayacak reformlar yapılamadı. İşte daha o koşulların ortaya çıkmasından itibaren ekonomik reformlar Sovyetler'in gündemine alınmıştır. Sovyetler Birliğin'deki sosyalist inşa pratiğinden çıkarılacak derslerden biri de ekonomik sistemde yapılması gereken reformların gecikmiş olmasıdır. Nesnel ekonomik gelişmeler ve uluslararası sistemden gelen etkiler ekonomik sistemde reformları zorunlu kıldığı koşullarda zamanında hareket edilememiştir, bu gecikme sonucunda 70'lerin sonlarına gelindiğinde Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik büyüme yavaşladı, ekonomide karlılık ve verimlilik giderek azaldı ve kaynakları israf eden bir yapı ortaya çıktı ve bu dönemle birlikte geniş halk kitleleri içinde hoşnutsuzluk sesleri yükselmeye başladı. Bu olumsuz gelişmeler ve halkın hoşnutsuzluğu, politik sisteme muhalif olan düşman güçlerin sosyalizme saldırısı için geçerli bir sebep yarattı. Ancak bu olum-

suz gelişmeler planlı ekonomi sisteminin belirli bir tarihsel çerçeve içinde gerekli olmuş olduğu gerçeğini ve tarihte oynadığı olumlu rolü reddetmemiz için yeterli sebep olamaz ve olmamalıdır. Bir sorunu analiz ederken, sosyal çevreyi, oluştuğu dönem dahil, oluşumunu ve geçmişini dikkate almamız gerekir. Bu bakış açısı Marksizmin temel bir yöntemidir. Özel tarihsel şartları göz önünde bulundurmayan soyut görüşler ileri sürmemeliyiz.

Üçüncüsü, sorunları araştırırken , temel sosyalist sistem ile, bu sistemin içinde bir alt-sistem öğesini veya sistemle ilgili herhangi bir işletim mekanizmasını birbirlerinden ayırt etmeliyiz. Ben Sovyetler'in sosyalist tarzı derken, temel sistemi kastediyorum; diğer deyişle Sovyetler'in oluşturduğu sosyalist sistem anlaşılmaktadır. Sorunları araştırırken, yukarıdaki bu üç öğeden hangisini incelediğimizi veya tartıştığımızı bilmek durumundayız. Sovyetler Birliği kendisine özgün olan politik, ekonomik ve kültürel sistemler kurmuştu. Temel politik sistemi, işçi sınıfının önderliğinde işçi ve çiftçilerin ittifakına dayalı bir proletarya diktatörlüğü sistemi idi. Temel ekonomik sistemi, üretim araçlarının kamusal mülkiyetine dayalı idi ve bölüşümde emek katkısına göre bölüşüm ilkesi uygulanıyordu. Oluşturulan kültürel sistem, ideoloji, kültür, sanat ve toplumsal bilinç alanlarında Marksizm ve Leninizm'in önderliğini benimseyen bir sistemdi. Bu sistemler sosyalist idi, ve sosyalizmin temel ilkelerini yansıtıyordu. Bütün bu sistemler, sıklıkla dile getirdiğimiz Ekim Devriminin evrensel gerçekleriydi. Evrensel gerçekler olduğu sürece onlar her yerde tüm ülkelerde uygulanması gerekmektedir ve sosyalist ülkeler bu temel ilkelere sosyalist devrim ve sosyalist inşa süreci boyunca bağlı kalmalıdır.

Diğer tip sistemler (alt-sistemler) ise Ekim Devriminin ve Marksizm-Leninizm'in evrensel gerçeklerinin özel uygulanma biçimleri ve sonuçlarının bir araya getirilip Rusya'nın özgün koşullarına göre uygulandığı özgün politik ve ekonomik sistemlerdir. Bu alt sistemler bir arayış ve deneme-yanılma süreci içinde oluşturulmuştu. Bu nedenle bu alt-sistemleri daha geniş kapsamlı bir biçimde analiz etmemiz gerekir. Bu alt- sistemlerde doğru taraflar olduğu gibi hatalı yanlar da vardır; örneğin incelediğimiz bir alt-sistemin belirli bazı yanları, Sovyetler Birliği gerçekleri açısından uygun olabilir; fakat diğer bazı ülkelere uygulandığı takdirde istenen sonuçları vermeyebilir. Veya bir alt-sistem belirli tarihsel şartlarda o ülke açısından doğru ve uygun bir sistemdir, fakat şartlar değiştiğinde reform yapılmayı bekler ve reformlar yapılması gerekir.

Temel sistemin, sosyalizm açısından tayin edici olduğu görülmeli ve araştırmada ve pratik mücadelede asıl öncelik bu alana verilmelidir. Özel sistemler veya alt-sistemler veya sistemlerin işletim mekanizmaları ise temel sistemin uygulama yöntemleri ve kolları olduğundan bunların ikincil önemde olduklarını görebilmeli ve tartışmalarımızı buna göre yürütmeliyiz. Sovyetler Birliğin'de izlenen özgün sosyalist tarza uygulanan şey sosyalizmin temel sistemidir ve bunlar sosyalizmin temel ilkeleridir; bu ilkeler ve temel sistem doğrudur ve sosyalist toplumlardaki ortak özellik olmalıdır; bu ilke sorunundan vazgeçemeyiz. Sosyalizmi uyguladığımız ve sosyalist yola bağlı kaldığımız sürece, sosyalizmin bu temel sistemine bağlı kalmalıyız; yoksa sosyalist bir toplum inşa ettiğimizi savunamayız. Belirli bir sosyalist ülkede belirli tarihsel koşullarda uygulanan özel sistemlerini ve işletim mekanizmalarını tartıştığımızda ise, daha geniş bir esneklik içinde hareket edebiliriz ve

etmeliyiz, dışarıdan bunların tümünün doğru şeyler olduğunu veya tümünün yanlış olduğunu söyleyemeyiz. Bu özel sistemleri veya işletim mekanizmalarını üzerinde belirli değişiklikler yapmadan, olduğu gibi başka ülkeler veya başka partiler tarafından kopya edilmesi doğru bir şey olmayacaktır. Fakat onlardan öğreneceklerimizi alabilir, öğrendiklerimizi kendi ülkemizdeki koşullarla harmanlayabilir ve böylece sosyalizmin inşasında kendi ülkemize özgün olan yolu bulabiliriz. Bu bakış açısı, Mao Zedong'un 1956da yazdığı *"10 Başlıca İlişki Üzerine"* adlı eserinde de detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

Özetleyecek olursak; kanımca Sovyetlerin sosyalist tarzı (model) temelde doğrudur, fakat sisteme iyice odaklandığımızda bu modelin bazı kısımlarının hatalı olduğu da açıktır. Bütünsel olarak incelediğimizde bu modelde elbette çok sayıda eksiklik ve zayıf yönler vardır ancak bütününe baktığımızda başarısızdır veya hatalıdır demek oldukça güçtür.

Dördüncüsü, Sovyetlerin sosyalizm tarzı, insanlık tarihinde sosyalizm düşüncesinin yaşam pratiğine geçirildiği ilk deneyim olarak görülmelidir. Marx ve Engels insan toplumlarının gelişmesinin temel ve genel kurallarını özetlemiş ve kapitalist toplumun aşılmaz temel çelişmelerini derinlemesine analiz etmişlerdi. Bu çelişmelerin analizi üzerinden tarihsel materyalizmi, artı değer teorisini geliştirmiş ve sosyalizmi ütopyadan, bilimsel bir düzeye çıkarmışlardır. Ayrıca, birçok farklı yazılarında, geleceğin sosyalist toplumu için ileriye dönük temel düşünceleri ve çizgileri ortaya koymuşlardır. Lenin, Marksizm'i devralmış ve geliştirmiş, Rus halkının sosyalist devrim amacını sahiplenerek sosyalist bir sistem kurulmasına önderlik etmiştir. Dolayısıyla Lenin, sosyalist düşünceyi gerçekliğe dönüştüren ilk Marksist liderdir. Ekim Devrimi'nden kısa bir süre sonra ölmüş olsa da, Lenin sosyalist inşa ile ilgili ön çalışmaları ve aynı zamanda bazı önemli arayışlar gerçekleştirmiştir. Fakat oluşturulan sistemin bütününe özgü yönlendirici ve ilke ve politikalar ve özel alt-sistemler ve düzenlemeler gibi işlerin formüle edilmesi ve uygulanması büyük ölçüde Stalin'in yönetimde olduğu döneme kalmıştır; temelde onun döneminde kurulan sistemin temel yapısı ve temel çerçevesi 1980'lerin ortalarına kadar devam etmiştir. İşte bu nedenle, Sovyetlerin sosyalist tarzı, aynı zamanda **Stalin modeli** olarak da adlandırılabilmektedir. Bu tarz, Marksizmin ve sosyalizmin temel ilkeleri ve Rusya'nın özel ülke koşulları ve gerçekleri kaynaştırılarak ortaya çıkarılmıştır. Bildiğimiz gibi, Sovyetler Birliği dünyada sosyalizmin uygulandığı ilk ülkedir, kendisinden önceki deneyimlerden öğrenme fırsatı olmamıştır ve sadece Marx, Lenin ve Engels'in ortaya koydukları teorilere ve tezlere göre, pratikte bir arayışa girebilmiştir. Bu arayış, ister başarılı bir arayış deneyimi ister başarısız bir arayış olsun; uluslararası sosyalist ve komünist hareket için değerli bir kazançtır ve diğer sosyalist ülkeler açısından devrim ve sosyalist inşanın çabalarında çok zengin bir malzeme ve örnekler sağlamıştır.

Geçmişte yapılmış bu arayış çabaları içinde ortaya çıkan hatalar ve eksikliklere karşı töleranslı bir tutum içinde olmamız gerekir. Arayış süreci büyüyen bir insan gibidir; insanlar genç yaşlarda pek çok hata yaparlar, hatta oldukça çocuksu hatalar yaparlar, çünkü hata yapmak kaçınılmazdır. Arayış sürecinde tespit edilen eksiklikleri küçümseyip, alay konusu yapmak, önyargılı olup onlara karşı suçlayıcı bir tutum almamak gerekir. Yapmamız gereken bu hatalardan dersler çıkarmak, geçmiş tecrübelere dayanarak hataları düzeltmek ve ileriye doğru gitmenin yollarını keşfetmektir.

Dünyanın ilk sosyalist pratiğini küçümsemek, hata olarak kabul etmek, onu hiçe saymak Marksist bakış açısına hiç de uygun olmayan bir yaklaşımdır.

Bir başka noktayı da dile getirmek istiyorum; yaşanmış bir sosyalist pratiği nasıl değerlendireceğimiz sadece akademik bir sorun değildir. Çok acı bir ders olan Sovyetler Birliğin'deki evrim süreci şu gerçeği ortaya çıkarmıştır; bu ülkedeki sosyalizm karşıtı güçler Sovyetlerin sosyalist pratiğini tamamıyle reddeden bir bakış açısıyla "Stalin tarzını baştan aşağı yıkmaktan" "ekonomik altyapıdan üstyapıya kadar toplumsal yapıyı tamamen yeniden inşa etmek" ve "geçmişe ait olan herşeyi berhava" etmek gerektiği şeklinde fikirler ortaya atmışlardır. Onların bu değerlendirme ve söylemleri sadece çok sayıda parti üyesinin değil, halkın geniş kesimlerinin kafasını oldukça karıştırmıştır. Önce, bu şekilde insanların ve partililerin kafasını karıştırarak ve bu zemini dayanak yaparak; ülkede büyük bir politik huzursuzluk yaratabilme, bu hengame içinde iktidarı ele geçirebilme fırsatını ve sonunda kapitalist bir sistemi yeniden yürürlüğe koyma olanaklarını ele geçirmişlerdir. İşte bu kafa karışıklığının ardından ülkedeki kamuoyunu Sovyetler'in sosyalist pratiğinde hiç bir başarılı ve doğru bir yön bulunmadığı yönünde ikna etmeye başlamışlardır; ve bir dönem sonra bu toplumda çoğunluğun benimsediği temel düşünce haline gelmiştir. Bu nedenle, muhalif güçler daha ilerdeki yıllarda Komünist Partisini tasfiye etmekten bahsettiğinde sosyalizmi ve komünist partisini savunacak pek fazla insan kalmamıştı.

Bu dersi de özetlemek gerekirse; Sovyetlerin izlediği sosyalist tarzı değerlendirirken daha özenli olmalı; gerçek olgulara dayanan, olguları bilimsel bir yöntemle dikkatli bir biçimde gözden geçirerek, onun bir hata olduğunu varsaymadan analiz etmeliyiz.

Sovyetlerde 1990'larda Ortaya Çıkan Değişimin Nedenlerinin Bilimsel Analizi

Gorbaçev'in yönetimi devralmasından ve Sovyetler Birliği'nin sosyalizmden esas olarak kapitalist bir ülkeye dönüşmesinden bu yana tam 20 yıl geçmiş bulunuyor. Sovyetler Birliği'nin dağıtılması tarihini 25 Aralık 1991 olarak kabul etsek de kapitalist sistemin yeniden inşa edilmesinden bu yana yirmi yıl geçmiş bulunuyor. Politik durum artık belirli bir istikrara kavuşmuştur ve değişim sürecinin çalkantılı olayları geride kalarak tarih sayfalarındaki yerini aldı. Kanımca bu durumda artık bizler de, bu değişimin nedenlerini daha sakin ve bilimsel olarak analiz edebiliriz.

Dünyanın ilk sosyalist ülkesi saydığımız bu ülke sonunda kapitalist bir ülke oldu, bu sonuç dünyadaki genel sistemde ve güçler dengesinde bir dizi yeni değişikliklere neden oldu. Dolayısıyla değişik sınıflar ve politik parti ve akımlara mensup olan insanların bakış açılarının da birbirinden farklı olması bir gerçekliktir. Bu çok da doğaldır. Tıpkı, ünlü edebiyatçı Lu Xun'un da dediği gibi: " Belirli bir sınıfa dahil olan birey ve gruplar, sadece o sınıfın öngörü ve düşüncelerine sahiptir, bağlı oldukları sınıfın ilerisinde düşüncelere sahip olmazlar. Bu sözler kulağa sınıf kavramını bir tabu haline getirmanin avukatlığım yapıyormuşuz gibi gelebilir, ancak temel gerçek budur." [7]

[7] Bölüm VII - Mao Zedong'un Eserleri , People Press Yayınevi , 1999, sayfa 91.

Politik Bakış Açısının Önemi

Sovyetler Birliği'nin geçirdiği değişimi, kendimizi proletarya ve çalışan sınıfa mensup kitlelerinin yerine koyarak incelemeli, tarihsel deneyimleri özetleyip altını çizmeli ve tüm dünyanın bugünkü gelişmesinin etkileyen sosyalizme ileriye taşıma yaklaşımı ile ele almalıyız. Sovyetler'de ortaya çıkan değişim için "ileriye doğru tarihsel bir kazanımdır" ve "tarihsel hataların aşılması anlamına gelmektedir" v.b diyerek burjuvaziyi temsil eden insanların bakış açılarını benimsememiz doğru olmayacaktır.

Sovyetler Birliğin'deki değişim, çeşitli gerçeklerin neden ve etken olduğu, bir hayli karmaşık yönleri olan politik bir olaydır, bu nedenle bu meseleyi incelerken kullanacağımız yöntem de kesinlikle doğru bir yöntem olmalıdır.

Her şeyden önce bu değişime neden olan tüm faktörleri, ki buna ülke içi ve ülke dışı, parti içi ve parti dışı faktörler, geçmiş ve gerçekte olanlar ve ekonomi, politika ve toplumla ilgili tüm faktörler dahildir, ve tüm bunlar bütünsel bir biçimde incelenmelidir. İkincisi, olarak, bu neden ve etkenleri bir liste gibi alt alta dizmek yeterli olmayacaktır. Değişime asıl neden olan en önemli, temel ve belirleyici faktörleri bulmamız gerekir. Mao Zedung bu yöntem konusunda şöyle yazmıştır: "Karmaşık bir olayın ve olgunun gelişim sürecinde pek çok çelişki vardır ve çelişkilerin içerisinde de bir temel çelişki bulunur", Mao Zedung ayrıca ekler "O halde böylesi bir süreci araştırmak için, orada birden fazla çelişki varsa bütün çabalarımızı bu temel çelişkiyi bulmaya hasretmeliyiz. Çünkü ancak temel çelişkiyi keşfettiğimiz takdirde problem çözülebilir."[8]

Bu yaklaşıma göre bu temel çelişkiyi bulamadığımız takdirde Sovyetler Birliğin'deki değişim gibi karmaşık bir tarihsel ve politik bir sorunu açıklayabilmek çok zor olacaktır. Dahası bu sorunun cevabında ortaya çıkan farklılıkların nedeni hangi çelişmenin (nedenin) temel ve belirleyici olduğu konusundaki farklı görüşlerdir. Aşağıda bu noktada bir çözümleme yapmaya çalışacağım.

Sovyetlerde 1990'larda Ortaya Çıkan Değişimin Temel Nedeni

Hem ülke içinde hem de ülke dışında Sovyetler Birliğin'deki dönüşümü araştıran çalışmalara ve eserlere bakıldığında, bu dönüşümün nedenleri bakımından çok farklı bakış açılarının var olduğunu görebilmekteyiz. Değerlendirmelerin tümünde kendisine özgün bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu konuda kimileri 12 farklı bakış açısı olduğunu ileri sürmektedir; ancak benim kanımca bundan daha fazla bakış açısı da olabilir. Ne kadar çok farklı bakış açısı olması aslında asıl sorun değildir; kanımca özetle, tüm bu bakış açılarını iki ayrı kategori altında sınıflandırabiliriz; **ülke içi ve ülke dış faktörlere ağırlık veren görüşler.** Ülke dışı faktörler, ABD tarafından yönlendirilen Batılı kapitalist ülkelerdeki tekelci kapitalist sınıfın Sovyetler Birliğine karşı benimsediği "barışçıl dönüştürme stratejisine" işaret etmektedir. Kuşkusuz, değişim sürecinde ülke dışı faktörler çok önemli roller oynamıştır, ABD ve diğer batılı ülkeler bu dış faktörler üzerinde daha çok durmaktadır. Ancak kanımca ülke dışı faktörler, dışsal faktörlerdir. Hepimiz biliyoruz

[8] Bölüm I Mao Zedung'dan seçmeler, People's Press Basımevi, 1991, sayfa 320、322

ki, ülke içi faktörler süreç için daha önemlidir, dış faktörler ondan sonra gelir ve dış faktörler iç faktörlere göre rol üstlenirler. O nedenle, kanımca Sovyetler açısından iç faktörler belirleyicidir.

İç faktörler de ikiye ayrılabilir. Biri sosyalist pratikte ortaya çıkan eksiklik ve hatalar faktörüne işaret etmektedir; kanımca bu faktörler dolaylı ve ikincil nedenler olarak ele alınabilir, diğeri ise Gorbaçov liderliğindeki yönetimin iktidara geldikten sonra benimsediği hatalı rotayı ve 1985 Mart'mdan sonra gelişen sorunlara ve problemlere işaret etmektedir. Kanımca bunlar da dolaysız veya birincil önemde nedenler olarak ele alınabilir. Bu ikisi arasından bir tanesi kilit çelişme olarak temel ve kesindir.

Kimi araştırmacılar, sosyalist pratik süreci içinde var olan eksik ve hatalı yönlerin Sovyetler Birliğin'deki değişimin asıl nedeni olduğunu savunmaktadır. Onlar bu bakış açısını kanıtlamak için, bütün bir sosyalist devrim ve sosyalist inşa sürecinde gerçekten varolan tüm sorunları ve hataları sıralamaktadırlar. Örneğin, ekonomik strateji, ekonomik sistem, politik yaşam, ulusal politika ve parti inşası alanında-parti içi demokrasi- alanında yapılan tüm hataların bir listesi çıkarılmakta ve en sonunda bir sonuca varılmaktadır: Sovyetlerin sosyalist modelinin kendisi başarısız olduğu için bu ülkedeki sosyalizmin kapitalizm tarafından yıkıldığı ileri sürülmektedir. Bu şekilde izlenen sosyalist modeldeki hatanın, bu değişimin esas nedeni olduğu görüşü açıklanmaya ve desteklenmeye çalışılmaktadırlar. Kanımca, bu bakış açısı tartışmalıdır ve sorgulamayı gerektirir. Çünkü: Birincisi, sosyalist pratik sürecinde pek çok sorun olduğunu ve bu sorunlara tek tek baktığımızda bazılarının gerçekten de çok ciddi sorunlar olduğunu söylememize dahi gerek yoktur. Ancak, daha önce de analiz ettiğimiz gibi, bir bütün olarak ele alındığında, başarıların hatalara kıyasla daha ağır bastığı belirtilmelidir, bu nedenle de Sovyetlerin sosyalist modelinin kendisinin bir hata olduğunu söyleyemeyiz. Sovyetlerin sosyalist modelinin belirli bazı eksiklikleri olduğunu ve bu nedenle de olduğu gibi kopyalanmaması gerektiğini, çok önceleri ilk olarak Mao Zedung da belirtmiştir. Mao Zedung, Kruşçev'in Stalin'i tamamıyle inkar ettiği günlerde bu ülkenin sosyalist pratiğini nesnel bir biçimde değerlendirmeye çalışmış, bu alanda kendisinin başında olduğu bir araştırma ve inceleme birimi oluşturmuş ve Sovyetler'in sosyalist pratiğinin çok yönlü bir bakış açısıyla incelenmesi gerektiğini belirtmişti. İkincisi, bu eksiklik ve hatalar sosyalist inşa sürecinin, alt-sistemleri, işletim mekanizmaları, bu alanlardaki politikalar alanında ortaya çıkmıştır, fakat Sovyetlerde doğru olan temel sosyalist sistem uygulanmış ve bu temel sistem hatalı değildir.

Bu nedenle bu tip hataları ve eksiklikleri düzeltmenin yolu sosyalizmi çökertip yerine kapitalist bir toplum getirmek yerine, varolan kurumları reforma tabi tutmak ve bu yönde çalışmaları artırmaya ihtiyaç duyulmalıdır. Oysa Mikhail Gorbaçev girıştiği "reformlarla" tam da, sosyalizmin bu temel sistemini değiştirmeye kalkmış bu da sosyalizmin sonu olmuştur.

Üçüncüsü, sosyalist pratik sürecinde varolan eksiklikler, belirli bir dereceye kadar Sovyetler Birliğin'deki son değişim süreci ile de bağlantılıdır. Veya tersinden söylersek son değişim, Sovyetlerin sosyalist pratiğinde var olan çeşitli hatalar ve eksikliklerle bağlantılıdır. Bu iki farklı tipteki sorunun veya nedensel faktörün tamamen birbirleri ile bağlantısız olduğunu düşünmek de doğru değildir. Çünkü, sos-

yalist pratik sürecinde varolan çeşitli eksiklikler toplumsal huzursuzluğun artmasına belirli derecede katkıda bulunmuş, bu zaaflar ülkedeki muhalif güçlerin eline bu sosyal çelişmelerden yararlanma ve ülkeyi bir kaos ortamına götürmelerine fırsat vermiştir. Ancak, bu sorunları ve hataları yalnızca potansiyel nedenler olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu tür potansiyel sorunların ve hataların, gerçek yıkıcı faktörler haline gelip değişime neden olmaları veya olmayışları komünist partisinin izlediği temel çizgiye bağlıdır.

Eğer bir komünist partisinin önderliği, Marksist bir ideolojik-teorik çizgiye ve buna uygun bir temel politik çizgiye bağlı kalabilirse, bu tip eksiklikler reformlar ve düzeltmelerle aşılabilir ve ülkedeki sosyalist dava ilerletilebilir.

Son değişimin asıl kritik nedeni, bizzat bu hata ve eksiklikler değildir, çünkü bunlar bir anlamda ve bir dereceye kadar kaçınılmaz hatalar olarak görülebilir, asıl kritik olan sorun Komünist partisinin bu tip hatalara nasıl yaklaşacağı sorunudur.

Bu açıdan, yukarıdaki ikiliden politik çizgi belirleyici faktördür. Bu yüzden her ne kadar 1917-85 arası sosyalist pratikteki eksiklikler ile Sovyetler Birliğin'deki son değişim dönemindeki sorunlar arasında, bir ilişki olduğu kesin bir biçimde söyleyebiliyor isek de, bu ilişkinin doğrudan bir neden olmadığı açıktır. Mantıksal açıdan baktığımızda da görecelik ve nedensellik özdeş değildir. Durum böyle ise, Sovyetler Birliğin'deki sosyalist sistemin yıkılmasından hareketle uygulanan sosyalist modelin başarısız ve hatalı olduğu sonucuna varamayız.

Açıkçası, kanımızca değişimin öncelikli, esas ve belirleyici nedeni iç nedenlerin ikincisidir- diğer deyişle, Gorbaçev liderliğindeki grubun "humanist" demokratik sosyalizm çizgisini hakim öğe haline getirmesi, Marksizmin temel ilkelrine ihanet etmeleri ve sosyalist yolu terketmeleridir. Çünkü komünist partisinin önderliği sosyalizmi terk ettiğini ve kapitalist yolu takip edeceğini ilan etmiştir ve emperyalist "barışçıl dönüştürme stratejisi" de tam da bu nedenle başarılı olabilmiştir. İşte tam da bu nedenle de sosyalist pratik sürecinde ve Sovyet modelinde var olan hata ve eksiklikler potansiyel nedensel faktörler olmaktan çıkıp gerçek faktörler haline gelebilmiştir.

Şunu da özellikle belirtmem gerekir ki; "humanist" demokratik sosyalizm çizgisi sosyalizm içinde görülebilecek bir tarz değildir. "Hümanist" demokratik sosyalizm çizgisi, ideolojik-teorik açısından; burjuva tarzı bir ideolojidir ve Marksizme karşıt özel bir ideolojik sisteme sahiptir. Demokratik sosyalizm, sosyal sistem açısından kapitalist sistemin reforma tabi tutulmuş bir biçimidir veya kapitalist sistemin alt edilmesini değil reformlara tabi tutulmasını talep etmektir. Tarihsel açıdan baktığımızda ise, demokratik sosyalizm, sosyalist ülkelerde sosyalizmden kapitalizme doğru bir geçiş köprüsüdür. Gorbaçov bu gerçeği açıkça belirten bir ifade kullanmıştır, "Yaşamım boyunca amacım komünizmi tasfiye etmekti." Bu nedenle de Sovyetler Birliği dağıldığında, amacına ulaşmış olduğunu ve sonuçtan "tatminkar ve mutlu olduğunu" dile getirmiştir. Onun yaptığı bu itiraf, ülkeye getirdiği "hümanist" demokratik sosyalizmin temel içeriğini gayet açık bir bir biçimde yansıtmaktadır.

Bu takdirde şu soruya yanıt aramalıyız: peki "humanist" demokratik sosyalist çizgi Sovyetler'deki politik altüst oluşu ve sistemdeki dönüşümü nasıl başarabilmiştir? Aşağıda bunu üç açıdan açıklamaya çalışacağım:

Birincisi, doğrudan parti yapısı ile ilgili sorunlar:

Gorbaçev önderliğindeki liderler grubu, komünist partisini "hümanist" demokratik sosyalizm çizgisine göre dönüştürerek, S.B.K.P'yi burjuva karaktere sahip olan sosyal-demokrat tipte bir parti haline getirmişlerdir. Gorbaçov, komünist partisinin, çalışan sınıfların öncüsü olma karakteri taşıyan bir parti olması şeklindeki Marksist parti ilkesine karşı çıkarak, komünist partisinin, benzer şekilde düşünen Sovyet vatandaşlarının gönüllü bir biçimde katılabileceği genel bir örgüt olması düşüncesini savunmuş ve partinin bu konuma dönüştürülmesi için çalışmıştır.

Gorbaçev ve ekibi, partinin, komünizm nihai hedefi ve ideali için mücadele eden ideolojik yapısına itiraz etti ve partinin hedefini "humanist" demokratik sosyalist bir toplum kurmak şeklinde üzere değiştirmeyi önermiş ve bu doğrultuda çaba göstermiştir. Bu hedefi ile bağlantılı olarak Marksizm-Leninizm'in partinin yönlendirici ideolojisi olması gereğine karşı çıktı; bunun yerine partide ideolojik çeşitliliğin ve çoğulculuğun hakim olması gerektiğini savundu.

Örgütsel çizgi olarak; Marksist partilerin temel örgütsel çizgisi olan demokratik-merkeziyetçilik ilkesine karşı çıktı, bu ilkenin yerine "genel-evrensel demokrasi" ve "konsensüs demokrasisi" ilkelerini getirdi. Dahası Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin, Sovyet halkının sosyalizmi inşa pratiğinde, önder politik çekirdeği ve sosyalizm davasının yönlendirici gücü olması gereğine karşı çıkarak, bunun yerine partinin "parlementer tipte bir parti" olmasını ve onun faaliyetinin parlementer ve seçimsel faaliyetler ile sınırlandırılması gerektiğini savundu. Gorbaçev savunduğu ve mücadelesini verdiği bu türden görüşlerle, Marksist ilkeleri çiğneyerek, komünist partisini örgütsel açıdan sosyal- demokrat tipte bir partinin tas tamam bir kopyası haline getirdi.

Gorbaçev'in bizzat kendisi de bu gerçeği onaylamış ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 28. Kongresinde partinin adının komünist yerine sosyal- demokrat olarak değiştirilmesinin ilke olarak bir sorun olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kongreden bir yıl sonra komünist partisi tasfiyeye zorlandığında, zaman açısından isim değişikliğini dahi tartışmak olanağı kalmamıştı. Özetle komünist partisi kafası karışık insanlarla dolu, sadece politik sorunları konuşan bir tartışma kulübü haline gelmiş, örgütsel bakımdan gevşek, mücadele yetenek ve gücünden yoksun bir insanlar yığını haline gelmişti. Bu nedenle parti düşman güçlerin yoğun baskısıyla karşılaştığında direnme gücü bulamadı ve sadece kendini feshederek teslim oldu ve onlara boyun eğdi. 90 yıllık bir tarihsel geçmişe ve parlak devrimci geleneklere sahip olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi bu nedenle bir vuruşta dağılmış oldu; kanımca bu Marksistler açısından derin ve kapsamlı bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

İkinci adım, demokratik sosyalizm çizgisinde bir sosyal sistem tercihi yapılarak, sosyalizm yerine kapitalizmim sistemlerinin benimsenmesidir. Partinin "humanist" demokratik sosyalizm ilkelerine göre sosyal-demokrat tipte bir partiye dönüştürülmesi, Sovyetlerdeki sosyal sistemin sosyalizmden kapitalizme dönüştürülmesine neden ve dayanak olmuştur. Gorbaçov, sosyalist sistemi "totaliter ve keyfi" bir sistem olmakla suçluyor, ekonomik temelden üstyapıya kadar tüm toplumsal sistemde geniş kapsamlı bir "reform" yapmak istiyordu. Önceki sosyal

sistemde yaşamın tüm alanlarında tekelleşme olduğunu düşünüyordu. Örneğin politik alanda komünist partisi önderliğinin politik rejimi tekelci bir biçimde kendi kontrolü altında tuttuğunu savunuyordu. Ekonomik alanda da üretim araçlarının kamusal mülkiyet altına olmasının, ekonomik bir tekel oluşturduğunu, diğer mülkiyet biçimlerine dayalı işletmelerin ve sektörlerin olmayışını tekelcilik olarak değerlendiriyordu. İdeolojik alanda da Marksizmin bir tekel oluşturduğu savunuluyor, Marksizmin ideoloji, kültür ve eğitim alanlarında önderliğinin "insanlığın geliştirdiği diğer zengin düşüncelerden" yararlanmayı engellediği ileri sürülüyordu. Gorbaçev'e göre, bu tekelleşme "halkın politikaya, rejime, üretim araçlarına, kamu mülkiyetine ve sosyalist kültür karşısında yabancılaşmasına" neden olmaktaydı. Bu nedenle, "reformun" esas görevi bu tekelleşmeyi ve yabancılaşmayı ortadan kaldırmaktı. Bunu başarmanın yöntemi komünist partisinin sisteme önderliğini geçersiz kılmak, proletarya diktatörlüğünü ortadan kaldırarak, bunun yerine kapitalist burjuvazinin yönetim biçimi olan çoğulcu ve çok partili bir politik sistem kurmak, parlamenter demokrasiyi ve dönüşümlü bir başkanlık sistemini getirmek, üretim araçlarında kamusal mülkiyet sistemini ortadan kaldırarak, özelleştirmeler yoluyla , burjuva özel mülkiyeti geri getirmek ; ideolojik alanlarda Marksizmin önder rolü ve hakim konumunu sona erdirerek, bunun yerine tüm ideolojilerin eşit rekabet edeceği bir ortam yaratmak için çaba sarf ediliyor, bu doğrultuda görüşler savunuluyordu.

Aslında bu içerikleri taşıyan kapsamlı bir "reform" aslında sosyalizmin temel niteliklerinin ve başlıca temel ilkelerinin tümüyle reddedilmesi ve kapitalist politik, ekonomik ve kültürel sistemlere yeniden geri dönüş anlamına geliyordu.

Üçüncüsü, ülkede cereyan eden politik mücadeleye "hümanist" demokratik sosyalizm çizgisinin bakış açısından yaklaşılarak komünist partisinin bu mücadelenin gerçek özünü ve sınıfsal karakterini görmesine engel olunmuştur. Bu nedenle komünist partisi düşman güçlere karşı mücadele yürütürken sürekli tavizkar politikaları tercih etti ve karşıt güçlerle uzlaşmalar arayışına girdi ve en sonunda bu mücadele çizgisi onu teslim olmaya ve iktidarını karşıt güçlerin eline vermesine yol açtı. Sovyetler Birliğin'de ortaya çıkan dönüşüm aslında, iki sosyal sistem ve iki sınıf arasında geçen şiddetli bir mücadeleydi. Bu mücadelenin özü politik iktidarı ele geçirmekti; kanımca bu mücadelenin esası şöyle açıklanabilir: emperyalist ülkelerce desteklenen, anti-komünist ve anti-sosyalist muhalif güçler (demokratlar) koordineli bir biçimde, proletaryaya ve çalışan emekçi kitlelere saldırıyorlardı, sonunda iktidarı ellerine geçirdiler. Bununla birlikte, komünist partisinin "humanist" demokratik sosyalizm ideolojisini benimsemesinin bir sonucu olarak, ciddi politik sorunların aleni ve vülger bir biçimde uluorta-düzensiz tartışılmasını teşvik etmiş bu da anti-komünist, anti-sosyalist güçlerin bu süreçlere katılıp kamuoyunu yönlendirebilmeleri için önemli bir fırsat sunmuştur. Rejim karşıtı güçlerin bu sürece katılmalarına izin verilmesi sonucunda bu rejim karşıtı unsurlar açık mücadele yürütme olanağı bulmuşlar; aralıksız bir biçimde kendi politik amaçlarını açıkça ilan edebildikleri gösteriler grevler ve okullarda boykotlar düzenlemişler ve ülke içinde etnik-ulusal çatışmaları derinleştirmeye çalışmışlardır. Daha sonraki süreçte komünist partisi, anayasada değişiklik yaparak bu düşman unsurların "sivil toplum örgütleri" adı altında örgütlenmelerine olanak tanımış daha sonra getirilen anayasa

değişikliği ile çok-partili bir politik sistem kurulmasına kapıyı açarak, politik sistemde komünist partisinin önderliğini ortadan kaldırmıştır. Ardından, komünist partisi, "özgür seçimler" sloganı ile gürültü koparan düşman güçlerin yerel yönetim seçimlerinde etkili olma çabasına göz yummuş, muhalif güçlerin sosyalist rejimin toplumsal tabanda önemli dayanak noktaları olan belediye yönetimlerini ele geçirmelerinin yolunu açmıştır. Bunun sonucunda Rusya Cumhuriyeti dahil 6 bağlı cumhuriyette, Moskova, Leningrad gibi önemli kentlerde belediyeler bu güçlerin eline geçmiştir. Ayrıca komünist partisi "9+1 antlaşması" ile Sovyetler Birliği'nin devlet egemenliğinin parçalanmasına göz yummuş ve en nihayetinde "19 Ağustos 1991" olayının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, parti kavgasız ve gürültüsüz bir şekilde, kendisinin dağıtılması ve parti malları ve binalarının devlete devredilmesi kararına boyun eğmiştir. Bütün bu şiddetli politik mücadeleler boyunca muhalif güçler komünist partisini saldırgan bir biçimde hücum ederken, parti bunun karşısında uzlaşmacı ve tavizkar bir mücadele tarzı yürütmüştür. Komünistler geçmiş mücadele geleneğine sarılmak yerine, iktidarı tümüyle kaybettikleri güne kadar uzlaşma çizgisi sürdürdüler ve teslimiyetçi bir tutum aldılar. Bu, bir Marksist için utanç verici ve inanılmaz bir olaydı, fakat aslında bu "humanist" demokratik sosyalizm çizgisinin kaçınılmaz bir sonucu idi.

Vardığımız sonuçları kısaca şöyle özetleyebilirim:

Birincisi, kanımca Sovyetlerin 1917-85 arasındaki sosyalist pratiği kabaca % 70 başarılı %30 başarısız olmuştur ve başarıları öncelikli başarısızlıkları ise ikincil önemdedir. Sosyalizmin inşasında ortaya çıkabilecek bu tip hata ve eksiklikler düzeltilmeli ve sürekli bir mükemmelleştirme çabası içinde olunmalı ve bu amaçla reformlar yapılmalıdır, bu anlamda sosyalizmde reformlar kaçınılmazdır, fakat buradan hareketle Sovyetlerdeki sosyalizm pratiğinin başarısız olduğu sonucuna varmak temelsiz bir yargı olacaktır.

İkincisi, Sovyetler Birliğindeki dramatik değişimin asıl nedeni sosyalist pratiğin hata ve eksiklikleri değil, Gorbaçov'un başını çektiği bir grup yetkilinin Marksizm ve sosyalizmin temel ilkelerini terk etmesi ve "hümanist" demokratik sosyalist çizgiyi uygulamaya girişmeleridir. Başka bir deyişle, Sovyetler Birliği'ndeki değişimin temel sebebi sosyalizmin başarısızlığı değil sosyalizm bayrağının terk edilmesidir.

7- 21. Yüzyıl Başında Dünya Sosyalist Akımlarının Durumu ve Sosyalist Akımın Düşük Seyrinin Nedenleri

21.Yüzyıl başında dünya sosyalist akımları birçok ilginç özellikler göstermektedir. Örneğin 1990'larde, Çin ve Vietnam reform ve dışa açılma politikaları ile yeni başarılar kazandılar. Küba Komünist partisi bazı önemli ilerlemeler kaydetti Japon ye Hindistan'da ve Güney Afrika Cumhuriyetin'deki komünist partiler bazı parlak gelişmeler kaydetti; Brezilya Venezüella ve diğer Güney Amerika ülkelerindeki komünist partiler bazı ilerlemeler yaşadı. Moldovya'daki parti iktidara geldi. Venezüella ve Nepal'de sosyalist/demokratik ve halk güçleri önemli ilerlemeler kaydetti.

Ancak bütün yukarıda belirtilen gelişmeler dünya sosyalist akımlarının genelde düşük seyreden yapıdan kurtarmaya yetmiyor. Bugünkü durumda kapitalist ül-

kelerdeki komünist partiler bazıları dışında "marjinalleşme" eğilimindedir. Rusya Federasyonu komünist partisi durumunu korumakta bazı eyaletlerde çok başarılı sonuçlar alabilmektedir. Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin çoğu demokratik sosyalist sosyal partilere dönüşmüşlerdir. Gelişmekte olan ülkelerdeki komünist partilerin gelişmesi ise genel olarak zayıf durumdadır.

Bütün bu genel düşük seyir durumunun bir dizi derin sosyal ve tarihsel kökleri bulunmaktadır.

Birincisi; Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da meydana gelen trajik gelişmeler dünya sosyalist akımına ağır bir darbe vurmuştur. Bugünkü düşük seyrin iki farklı koşul içinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Birinci koşul devrimci yükseliş ve iktidar çabalarının başarısızlığından sonra ortaya çıkmakta, diğeri ise yeni sosyalist sistemi kurmada başarısızlık şeklinde olmaktadır. Bu iki farklı durum çok farklı sonuçlar doğurmaktadır. Nedenleri ortaya çıkış biçimleri ve bu iki tipteki düşük seyrin etkileri farklı sonuçlar vermektedir.

S.B ve Doğu Avrupa'nın çöküşünden sonra ortaya çıkan ikinci tipe girmektedir. Bu Avrupa ve Asya da yer alan 10 ülkeyi ilgilendiren muazzam bir geriye gidiş ve tam kapsamlı bir kapitalist restorasyondur. Bu herhangi bir devrimci iktidar değişikliği çabasının başarısızlığı ile kıyaslanmayacak olan devasa derinlikte ve çapta bir darbedir ve bu durumu geriye çevirmek ve tarihi ileriye doğru itmek herhangi bir devrimci iktidar çabasında uğranılan başarısızlığı aşmaktan çok daha büyük güçlükler doğurmaktadır.

İkincisi; bugün teknolojik devrimler ve küreselleşme hızla gelişmektedir; bilgi-işlem teknolojileri ve ürünleri ile kışkırtılan modernleşme sürecinin değişimi çok hızlı olmaktadır. Bu gelişmelerin öncüsü gelişmiş kapitalist ülkelerdir ve bu gelişmeler onlara gelişme ayrıcalığını daha önce ve öncelikle tatma olanağını vermektedir. Bu avantajla onlar gelişmekte olan ülkeler üzerinde sömürülerini güçlendirmekte ve kendi ülkelerinde çalışanlara sınırlı da olsa maddi ve kültürel iyileştirme yapabilme olanağı sağlamaktadır. Kendi iç çelişmelerini ve kısmen krizlerini yumuşatabilmektedirler, bu durum da burada yaşayan insanlarda kapitalizmi yıkma değil de reforma tabi tutma özlemini beslemektedir. Kanımızca, bu nedenle gelişmiş ülkelerde sosyalist akımlar uzun vadede zayıf kalmaya devam edecektir. Bu bir kehanet değil fakat bugünkü olgulardan hareket eden bir olasılık tahminidir.

Üçüncüsü, yeni bilimsel ve teknolojik devrim sanayin yapısında ve sosyal sınıf yapılarında önemli değişiklikler getirmektedir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde mavi yakalı çalışanlar içinde kol emeği ile çalışanlar adım adım azalmaktadır. Buna karşın kafa emeği ile çalışan beyaz yakalıların oranı yükselmektedir. Orta sınıftaki bireylerin sayısı yükselmekte sanayi işçilerinin sayısı azalmaktadır. Komünist partisinin dayandığı temel sınıflar olan çalışan sınıflar, orta ve alt tabakadaki çalışan sınıf ve tabakalar doğal olarak zayıflamaktadır. Bunlar gelişmiş kapitalist ülkelerdeki komünist partilere çok önemli etkide bulunacak ve dünya sosyalist akımlarının geleceğine büyük bir etkisi olacaktır.

Dördüncüsü, kapitalist toplumda meydana gelen bu derin değişiklikler Marksist partilerin teorilerini ilkelerini ve politikalarını yeniden düzenlemesini gerektirmektedir. Bunun sonucunda partiler kendilerini her yönden yenileştirmeleri gerekmektedir. Bu süreç birçok sorunlar ve zorluklar ile dolu olabilir. Bu süreç baş-

latılmıştır, fakat başarı elde etmesi için daha uzun bir yol kat edilmesi gerekmektedir. Bunları başaramayan bir partinin sosyalist akımlara ve diğer çeşitli toplumsal hareketlere önderlik etme görevini omuzlaması oldukça zor olacaktır. Bu da dünya sosyalist akımlarının daha uzun bir süre düşük seyir izlemesi olasılığını arttıran temel nedenler arasındadır.

Dünya sosyalist hareketinde son dönemde dikkat çeken çeşitli yeni eğilimler

Aşağıda kısaca dünya sosyalist hareketinde ortaya çıkan yeni değişimler üzerinde duracağız.

Marksizmin yerelleştirilmesi sorunu: Marksizmin canlı ruhu onun somut tarihsel koşullara yaratıcı bir biçimde uygulanmasıdır. Sosyalizmin 20.Yüzyılda elde ettiği zaferler buna bağlı olmuştur öte yandan S.B ve Doğu Avrupa'daki trajik değişiklikler ise Marksizmin doktriner bir biçimde uygulanmasının kötü örnekleridir. Bu arada "teorik otorite" olarak kabul edilen Sovyetler Birliği Komünist partisinin ortadan kalkmış olması insanların Marksizm'i yaratıcı bir biçimde uygulaması için bazı olumlu koşullar da sunmuştur. Örneğin Britanya Komünist Partisi, Britanya'ya özgü sosyalist yol stratejisini benimsemiş, Ç.K.P " Çin'e özgü sosyalizm teorisini" ileri sürmüş; J.K.P "Japonya Sosyalizmi "teorisini geliştirmiş; F.K.P "yeni komünizm teorisini" ortaya atmıştır. Hindistan Komünist Partisi (Marksist) "Halkın Demokratik Devrimi " teorisini geliştirmiştir; benzer birçok çaba halen sürdürülmektedir. Bazı komünist partiler arayış çabalarına henüz "yerel" isimler vermez iken buna karşın onların çabaları da Marksizm'i kendi ülkelerinin gerçeği ile birleştirme temel ilkesi doğrultusunda ilerlemektedir. İçinde bulunulan zamanın gerçeklerini dikkate alma ve yaratıcı uygulama çabası öne geçmiştir.

Sosyalizmi inşasında izlenen modellerinin çeşitlenmesi: 20.yüzyılın önemli bir bölümü boyunca Marksistler sosyalizmi inşa etmede tek doğru yolun Sovyetler Birliği'nin geliştirdiği model olduğunu kabul etmekteydi. Bunun dışında bir arayış ve pratik ters karşılanır ve kısıtlanmaya çalışılırdı. Sovyetler Birliği modelinin bir dizi katı yönleri bu ülkelerdeki trajik değişikliklerin meydana gelmesindeki faktörlerden biridir. Bu model tamamen olumsuzlanacak bir model olmamasına karşın bazı önemli zaaflar taşıdığını kabul etmemiz gerekiyor. Bu olumsuzlukların bugün daha açık bir biçimde görülebilmesi ve tartışılabilmesi sadece Sovyetler Birliği modelinin tek doğru sosyalizm inşa modeli olmayacağını ortaya çıkarmamış, aynı zamanda diğer ülkelerdeki sosyalizmi inşa modellerinin taklit edilmesinin de doğru olmayacağını öğretmiştir. Her bir ülkenin gelişmiş bir sosyalizme doğru ilerlemesi sosyalist inşa pratiği içinde o halkın yaratıcı çabasını gerektirmektedir. Bugün sosyalizmi inşa etmek için çabalayan bütün ülkeler kendi ulusal koşullarına uygun özgün karakteristikler uygulama ve arayış sürecindedirler, örneğin Kuzey Kore ve Küba'nın bu yönde arayışları hızlanmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki komünist partileri de kendi inşa edecekleri sosyalizmin Sovyetler Birliği ve diğer reel sosyalist ülkelerden farklı olacağına vurgu yapmaktadırlar. Onların düşüncesi de kendi ülkelerinin karakteristiklerine uygun bir sosyalizmdir.

Sosyalizme giden yolda Avrupa ve Amerika ülkelerinin barışçı bir şekilde demokratikleştirilmesi stratejisi arayışları: İkinci dünya savaşından sonra dünya kayda değer gelişmeler yaşadı, barış ve ekonomik/sosyal gelişme eğilimi bu

yeni dönemin önemli öne çıkan temaları haline geldi ve "savaş ve devrimler" çağı olarak analiz edilen koşullar adım adım temel eğilim olmaktan çıkmaya başladı. Bu şüphesiz dünyanın herhangi bir ülkesinde devrimci koşulların ortadan kalmış olduğu anlamına gelmemektedir, nitekim bu dönemde önemli Küba, Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya devrimi dahil birkaç ülkede başarılı devrimler ortaya çıkmıştır. 1970'lede Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da faşist ve gerici güçleri gerileten demokratik devrimci ortamlar ve değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu yeni koşullarda kapitalist ülkelerdeki komünist partileri demokratik yoldan barışçı bir şekilde iktidarı ele geçirme yöntemini savunmaya başladılar. Bunlar kapitalist toplumda yeni sosyal güçlerin geliştiğine ve böylece işçi sınıfı ve diğer çalışan halkın, ülke içinde uygulanan liberal burjuva demokrasisi içinde fırsatları kullanarak iktidara ulaşabileceklerini; kapitalizmde bazı sosyalist reformlar yapılabileceğini ardından sosyalist toplumu gerçekleştirebileceklerine inanmaktadırlar.

Örneğin, 2007 yılında Almanya'daki Demokratik Sosyalizm Partisi, Almanya'nın batı eyaletlerinde güçlü olan sol kanat sosyal demokratlardan bir grup- WASG ile birleşerek, Almanya'nın batı bölgelerinde de büyük bir atılım yapmıştır. Demokratik Sosyalizm Partisi, daha önce sadece Almanya'nın doğu bölgelerinde ve Berlin'de güçlü bir konumda iken şimdi tüm ülke çapında şansı artmıştır. Parti'nin adı ve programatik fikirleri değiştirilerek Sol Parti adını almıştır; yeni parti programı, sosyaldemokrasiye açık bir kapitalizm eleştirisi içeriği kazanmıştır. Bu parti Almanya'nın genelinde 3. Parti konumundadır gelecek genel seçimlerinde % 13 oy oranını yakalaması beklenmektedir. Bu partinin temel ideolojisi Marksizm ile demokratik çoğulcu sol anlayışı birleştiren bir ana eksen üzerinde oturmaktadır; ekonomi politikasında sol-sosyal demokrat çizgiler öne çıkmaktadır; partinin Almanya politikasında ve kültüründe sosyal ve ilerici bir rol oynamakta ve işçi sınıfının kapitalizme karşı mücadelesini teşvik etmektedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki Marksist partilerin yenileşme çabaları: S.B ve Doğu Avrupa'daki trajik değişikliklerden sonra gelişmiş kapitalist ülkelerdeki partiler sosyal gelişmeye ayak uydurmaya çalışan yenileştirmelere giriştiler. Bu yenileşmelerin odak noktaları aşağıdaki başlıkları içermektedir.

a- Sovyetler Birliği partisinin teori ve politikasına bağımlı bir partiden kendi teori ve ilkelerini kendisi formüle eden bağımsız bir parti oluşturma.

b-Doktriner dogmatik bir Marksizm'den, Marksizmin yaratıcı uygulamasına geçmek.

c-temel dayanak olarak sadece kol emekçilerine ve orta sınıfa dahil olan çalışanlar yerine hem kafa hem kol işçilerini temel dayanak olarak almaya yönelmek.

d- Genel siyasi yelpazenin sol kanadında bulunan partiler-Sosyal demokrat vb-partiler ile çatışmaya dönük bir partiden orta sınıf ve bu sol kanat partileri ile birlik ve işbirliğine yönelmek.

e-Yüksek düzeyde merkeziyetçi bir parti örgütlenmesi modelinden adım adım demokratik mekanizmaların daha güçlü olduğu partilere geçiş.

f-Geleneksel yol ve yöntemlerle çalışan bir partiden işleri modern yöntemlerle yürüten bir parti modeline geçiş.

Bu yenileşmeler mevcut Marksist partileri geleneksel özelliklerinden uzaklaştırmakta modern partilere dönüştürmektedir.

Komünist partileri ile sosyal partiler arasındaki ilişki biçiminin düşmanlıktan bir arada yaşama ve karşılıklı kabule dönüşmesi: Dünya arenasında hem komünist partiler hem de sosyal partiler genel politik yelpazede sol kanat partiler kategorisi içinde görülebilir. Fakat işçilere dayalı akımlar ve sosyalist akımlar içinde bunlar sol ve sağ kanatlara ayrılmaktadır. 80 yılı aşkın pratik içinde bir yandan birçok çelişme ve çatışmalar bulunmakta; buna karşın hala bir miktar karşılıklı danışma veya işbirliği hatta karşılıklı dönüşüm veya birbirine dönüşme olgusu bulunmaktadır. Ancak geçtiğimiz son 80 yıla bütünsel bir değerlendirme yaparak bakarsak karşılıklı düşmanlık ve mücadele eğilimi hakim unsurdur. Tarihsel deney göstermektedir ki; komünist partiler ve sosyal partiler karşılıklı olarak birbirlerine saygı duyarlarsa; birbirlerine danışır ve işbirliği ararlarsa iki taraf birlikte bundan yarar görebilir. Öte yandan birbirlerine hücum eder, ölçüsüz bir biçimde savaşır birbirlerine baskı yaparlarsa bundan her iki taraf da zarar görmektedir. 21.yüzyılın başından bu yana komünist partiler ile **sosyal partiler** arasındaki ilişkiler olumlu yönde değişime girmiştir. Bunlar ilişkilenme ve işbirliğine daha fazla önem vermekte birbirlerine karşı daha kontrollü mücadele yöntemlerini denemektedirler; kanımızca bu gelişme işçi sınıfına dayanan akımlara -sendikal hareket dahil- ve sosyalist akımlara yararlı bir gelişmedir.

Sosyalist güçler ve partiler arasındaki uluslararası işbirliği ve dayanışmalar yeni biçimler almaktadır: S.B ve Doğu Avrupa'daki trajik değişikliklerden sonra; dünya sosyalist hareketinde birkaç büyük parti etrafında merkezileşen yeknesak örgütsel ve politik ilke ve yönelimlere sahip enternasyonal çalışma anlayışı sönmekte ve bunun yerinin yeni işbirliği ve ilişki biçimleri almaktadır. Şöyle ki, partiler arasında ikili ilişkiler gelişmekte ve ikili ilişkiler temel ilişki biçimi olmaktadır. Bütün bu ilişki ve ortak faaliyetler gönüllülük, eşitlik ve bağımsız ilişki anlayışı içinde yürümekte; anormal sayılabilecek zorlayıcı eşitsiz bağımlılık olguları içeren ilişkiler ve birbirlerinin iç işlerine müdahale anlayışı ortadan kalkmaktadır.

Diğer yandan, bölgesel nitelikli uluslararası konferanslar önemli bir uluslararası ilişki biçimi olmaktadır; beş kıtada bu tür konferanslar düzenlenmektedir. Brüksel, Atina ve Latin Amerika'da St. Paolo (Brezilya) da gerçekleştirilen sol partilerin toplantıları bunlara güzel birer örnektir.

Düzenli yürütülen uluslararası akademik konferansların artması: Rusya, Fransa, Almanya, Amerika, İngiltere, Çin ve Hindistan'da; Marksizm, Kapitalizm, Sosyalizm, ekonomi-politik ve insan ve toplumların gelişmesini içeren önemli bazı konuları içeren toplantılarda teorik diyalog ve alışverişler yapılmaktadır.

Bölgesel nitelikli sol partilerin oluşması: 8- 9 Mayıs 2004'te **Avrupa Sol Partisi** kurulmuştur. Bu partilerin toplam 500 bine yakın üyesi bulunmaktadır. Bu bölgesel partinin kendisine ait temel bir yönelimi ve kuralları bulunmaktadır. Bu partiler seçimlerde 732 sandalyeden 36'sını elde etmiştir. Bu birlik Avrupa'daki sosyalist akımların ortak gelişme ve dayanışma geleneğinin bir devamını oluşturmaktadır ve Avrupa'daki sosyalist akımın gelecekteki gelişmesi üzerine derin etkide bulunacaktır.

Sonuç olarak, tarihsel ve gerçekçi nedenlere bağlı olarak 21. yüzyılda önümüzdeki uzun vadede sosyalist akımlar düşük seyir izleyeceklerdir; fakat bu düşük seyir içinde yeni ve olumlu değişim etkenlerinin tohumları da bulunmaktadır. Bunlar yeni yüzyılda dünya sosyalist akımlarının umudunu oluşturmaktadır.

8- Marksizmi ve Sosyalizmi Güncelleştirme ve Yerelleştirme sorunu

Bu bölümde Japon Marksisti ve Komünist partisi yöneticilerinden S. Kazuo'nun Marksizmin güncelleştirilmesi ve yerelleştirilmesi çabaları üzerine görüşlerini yansıtacağız. S. Kazuo bu konuyu **Sosyalizmin Geleceği** adlı kitabında oldukça detaylı bir biçimde ele almıştır.

S. Kazuo'ya göre bu sorun sosyalizmin geleceği ve ilerdeki başarıları açısından yaşamsal önemde bir sorundur. 160 yıl boyunca başka hiç bir teori Marksizm ve Bilimsel sosyalizm gibi canlı bir gelişme dinamiği gösterememiş ve tarihin ileriye doğru ivmesini geliştirmede bu denli derinlemesine etkide bulunmamıştır. Bugünkü durum Marx ve Engels zamanına kıyasla bugünkü dünya durumu dramatik bir değişiklik göstermesine karşın, tarihin **genel gelişme seyri** önde gelen klasik Marksist düşünürlerin eserlerinde ortaya koydukları fikirlerin ötesine geçmemiştir

S. Kazuo şu soruyu ortaya atmaktadır: Marksist bilimsel sosyalizmin değeri nerede yatmaktadır? Kanımca, bu onun zamana uyum sağlaması ve onun her ülkenin somut pratiği ile entegre olması nedeniyledir. Lenin'de bir yazısında açıkça buna vurgu yapmıştır: sadece ve sadece " öncelikle çeşitli **"çağların"** temel ayırdedici çizgilerini göz önünde bulundurarak ve bunu her ülkenin somut pratiği ile entegre ederek (tek tek ülkelerin tarihinin tekil parçalarını değil) ; taktiklerimizi doğru bir biçimde geliştirebiliriz; ancak verili bir çağın temel karakteristiklerini temel almak kaydiyle bir veya diğer bir ülkenin özgün spesifik karakteristiklerini anlayabiliriz" Ve bu temelde güncel koşullara denk düşen bazı görevler belerleyebiliriz.

Marksizmi Güncelleştirme Kavramı

S. Kazuo, Marksizmi güncelleştirme kavramını tanımlamaya girişmektedir: "Marksizmi incelerken "problem" duyarlıklı bir yöntem izlemeliyiz. Genel olarak "problem" kavramını beş kademe veya düzeyde ele alabiliriz: hayati problem / büyük problem /önemli problem / genel bir problem veya küçük bir problem. Marksizmin incelenmesinde ve sosyalist stratejinin **belirlenmesinde hayati problem içinde bulunduğumuz çağ problemidir, diğer deyişle zamanın ruhunun kavranmasıdır,** çünkü Marksizm çağımızın sürecini ilerletir ve buna karşılık aynı zamanda Marksizmin kendisi de çağın gelişmesi ile - pratiğin ve bilimin gelişmesi ile - sürekli olarak geliştirilmelidir.

Sürekli gelişen bir teori olarak,Marksizmde her bir tarihsel sıçrama zamanın derin damgasını taşır.Marksizmde teorik sıçrama, Marx ve Engels'in veya Lenin'in yaptıkları gibi Marksistlerin,çağın karakteristiklerini inceleme temelinde araştırmalarını yaratıcı bir biçimde ileriye doğru taşımaları sonucunda olabilmektedir.Zamanın nabzını tam bir şekilde elimizde tutmamız ve zamanın gelişme trendi üzerine derin bir öngörü ile yaklaşmamız gerekecektir. Marksizmde her bir tarihsel sıçrama zaman ayak uydurma karakterini yansıtmaktadır. Engels ve Lenin bunu şöyle açıklamaktadır: Engels: **"Her bir çağda, dolayısıyla bizim çağımızda da, teorik düşünce tarihsel bir üründür, bu farklı zamanlarda çok farklı biçimler kazanır ve bununla birlikte çok farklı içereklere sahip olur"** Lenin: **"Devrimci zamanlarda, genel olarak yaşamın akışında olduğu gibi nesnel**

durum da aynı hız ve şiddetle değişmektedir. Ve biz de taktiklerimizi ve acil görevlerimizi verili herbir duruma uyarlamayı sağlamak zorundayız" diyordu.

Günümüzde Dünya büyük bir dönüşüm, biçim değişikliği ve gelişme yaşamaktadır. Bununla eş zamanlı olarak günümüzün başlıca temaları şöyle göze çarpmaktadır; barış ve kalkınma, çok kutupluluğa doğru gidiş eğilimleri, küreselleşminin geri döndürülemez bir süreç haline gelmesi, bilim ve teknolojinin her geçen gün her geçen saat hızla ilerlemesi birçok farklı ideojik düşünce eğiliminin bir arada bulunması ve devletlerarasında toplam ulusal etki güçleri düzleminde rekabetin artması ve daha da keskinleşmesi. ABD'nin yanında Çin ve Avrupa Birliği'nin önemli güçler olarak göze çarpması, ve bir dizi ikinci derecede önemli ülkenin dünya politikasında rol oynaması, Rusya grubu, Hindistan, Japonya, Brezilya, Güney Afrika gibi.

Zamanımızın bu oldukça sarsıntılı akışını dikkate alarak uluslararası gelişmeler alanında geniş bir vizyon sahibi olabilmek ve kapsamlı bir uzun vadeli stratejik düşünsel bakış açısına sahip olmak önemlidir. Bu karmaşık ve değişken durumda ; çeşitli içsel yasaları bulunan süreç ve olguların araştırılması ve kavranmasında soğuk kanlı bir yaklaşım geliştirerek; Marksizmi ve sosyalist stratejileri güncelleştirme gibi büyük bir sorunu doğru bir biçimde ele alabiliriz .

Aslında, Marksizmi güncelleştirmek demek, onun geliştiği veya geliştirildiği anlamına gelmektedir. Çünkü teori insan tarihinin belirli bir aşamasındaki kavrayış anlamına gelir ve onun gelişmesi ekonominin bilimin ve teknolojinin kültürün gelişmesi vb ile kısıtlanmakta veya belirlenmektedir. Tarihi, zamanı ve mekanı aşan büyük bir teori ve düşünce yoktur; hangi teori olursa olsun onun tarihsel bir dizi sınırlılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla o teorinin izleyicilerinin güncel sorunları eski teorilerle açıklaması olanaksızdır. Mart 1895'de ölümüne yakın bir dönemde Engels: Marx'ın eserine-Fransa'da Sınıf Mücadeleleri- yazdığı önsözde Önsöz: 1848 den 1850 'ye başlıklı bir yazı yazmıştı. Yazıda Engels komünist akımın 50 yıllık pratiğini ve "ortak karakteristiklerini" özetle değerlendirmiş ve açıksözlü bir biçimde şöyle yazmıştı: "Tarih de bizim yanıldığımızı kanıtladı; o günlerdeki bakış açımızın bir yanılsama olduğunu açığa çıkardı. Hatta tarih daha fazlasını da bize gösterdi, sadece o gün sahip olduğumuz hatalı kavramları geçersiz hale getirmekle kalmadı, aynı zamanda tarih bize proleteryanm içinde mücadele edeceği koşulları tamamen dönüşüme uğrattığını gösterdi, 1848'deki mücadele tarzı bugün için her açıdan geride kalmıştır, işte özellikle bu değişimi bugünkü koşullarda daha yakından incelememiz gerekmektedir."

Engels şunu da ilave ediyordu ; "Tarih bizim ve - bizim gibi düşünen herkesin- yanıldığını kanıtladı. Tarih, kıta Avurupasında (Ç.N İngiltere dışta kalmaktadır) ekonomik gelişmenin henüz kapitalist üretim tarzının tasfiyesini mümkün kılacak olgunluk düzeyinden uzun bir uzaklıkta bulunduğunu açıkça ortaya koydu; 1848 den bu yana kıta Avrupasını kaplayarak süren ekonomik devrim ile bunu kanıtladı; bunu büyük sanayiin Fransa, Avusturya Macaristan, Polonya ve yakın günlerde Rusya'da kök salmasına neden olması ile kanıtladı,ve bu arada Almanya'yı olumlu anlamda birinci sınıf bir sanayi ülkesi halini getirerek – bütün bunlar kapitalist temel üzerinde gerçekleşti - dolayısıyla 1848 yılından bakıldığın-

da,kapitalizmin hala büyük bir gelişme potansiyeline sahip olması söz konusuydu". Engels şu sonucu çıkarmıştı: "Bu gerçek o gün için -1848 de - ve ondan sonrası için sosyal devrim davasını sadece sürpriz bir saldırı ile kazanmamızının ne kadar imkansız olduğunu da göstermiştir" Bu ifadelerin anlamı, Marx ve Engels'in dahi kendi zamanlarında herşeyi çok açık koyamadıklarını ortaya koyuyor, bu anlamda onların uzak bir gelecekteki sorunlar için öngördükleri bazı şeyler de aynı şeyi düşünebiliriz.

Komşu Çin'deki Marksist lider Mao da şunu vurgulamıştı : "Marx hayatta iken gelecekte ortaya çıkabilecek bütün problemleri görememişti; dolayısıyla bütün bu problemleri çözememişti. Rusyadaki problemler sadece Lenin tarafından çözülebildi aynı şekilde Çin deki problemler sadece Çin halkı tarafından çözülebilir. Gerçek bir Marksist-Leninist,güncel durum ışığında Marksizm-Leninizmi kavramalı ona bağlı kalmalı ve onu geliştirmelidir"

Marx'ın bizzat kendisi de genellikle bir "akademisyen" idi, ve o asla iktidara gelmemişti dolayısıyla o işçi sınıfının yönetme ve iktidar problemlerine yoğunlaşmadı, bu alanda sadece genel önermeler ve toparlamalar yaptı. Akademisyen önermelerini teorik olarak kurgular, tam akademik bakış açısı "eksiksiz-mükemmel bakış açısı" olmalıdır. Marx'tan farklı olarak Lenin ise Rusya'daki devrime önderlik etmiş ve iktidar düzeyine ulaştı, dolayısıyla o proleteryanın devlet iktidarının inşası sorunu üzerine daha fazla ve yoğun düşündü ve işin pratiği içindeydi. Dolayısıyla zamana ayak uydurmak için,dünya politikasında,ekonomisinde kültür bilim ve teknoloji alanıda Komünist Partisi manifestosunun yayınlanmasmından bu yana sadece 160 yıl gibi kısa bir süre içinde dahi gelişebilen büyük değişiklikler dikkate alınmalıdır.

Ülkelerin Özgünlükleri

Ayrıca işçi sınıflarının ve sosyalistlerin yaşam koşullarında, sosyal çevrelerinde meydana büyük değişiklikleri de dikkate almalıyız. Bu değişikliklerin ortaya çıkardığı yeni sorunları tam olarak hesaba katmalıyız.Bunun nedeni sosyalist pratiğin derinleşmesinin ülkenin gereksinimlerine ve gerçeklerine bağlı olmasıdır.Marksizmin ve sosyalizmin pratiğinin geliştirilmesi her ülkenin somut pratiği üzerinde olabilir.Dolayısıyla Marksizmin teorik formu ve gerçekleşme formu farklı ülkelerin güncel koşullarına göre farklılaşmalıdır,ve ülkelerin devlet yapılarında meydana gelen değişikliklere göre değişecektir. Dünyayı ve ülkeleri, Marksizme dayanarak sürekli bir biçimde inceleyerek, pratiksel deneyim biriktirebilir,Marksizmin güncelleşmesini sağlayabiliriz, diğer deyişle Marksizmi ancak geniş anlamda pratik kavramı içinde geliştirip zenginleştirebiliriz .

Marksizmin Yerelleşmesi Kavramı

Marksizmin gücü ve değeri her ülkenin somut pratiği ile birleştirilmesinde açığa çıkabilecektir, bu en özet biçimde Marksizmin yerelleşmesi budur. Marksizmin yerelleştirilmesi kavramı, farklı ülke karakteristikleri çerçevesinde – Marksizmin her bir ülkedeki somut pratik ile birleştirilmesi yoluyla – biçimlendirilen Marksizmi ifade eder.Son çözümlemede Markizmin yerelleşmesi, teori ile pratiğin etkileşimi süreci içinde ortaya çıkan sorunları çözümlemektir.Marksizm ge-

lişmiş bir bilimsel sistemdir, ancak onun değeri bir ülkenin onu özümsemesi-soğurması- ve zaman içinde geliştirmesi ile ortaya çıkabilir. Marksizmin yerelleşmesi, bir ülkede ve bir tarihsel aşamada ; ülkenin somut uluslararası çevresi ve zamanın karakteristikleri arka planı içinde - Marksizmin temel çıkış fikirlerinin veya evrensel doğrularının ülkenin pratiği ile birleştirilmesidir.Marksizmin yerelleşmesi ; Marksizmin temel görüşlerinin veya evrensel doğrularının, her bir ülkenin yenilenme ; inşa reform ve gelişme pratiği ile birleştirilmesidir.Bu iktidara gelen ve sosyalizmi kurmaya girişen ülkeler için de geçerlidir. 20.yüzyıl sosyalizminde bu önemli bir sorun olmuştur, Sovyet partisi kendi sosyalist inşa modelinin en iyi ve en başarılı model olduğunu öne sürerek, diğer ülkelerin de aynı yolu izlemeleri için baskılar yapmıştır, Doğu Avrupa ülkeleri, Yugoslavya ve hatta Çin bu konuda önemli baskılarla karşılaşmışlar ve daha sonra bu sosyalist akımda önemli bölünmelere ve sorunlara kaynaklık etmiştir. Üçüncü Enternasyonal de bu konuda bir dizi hata yapmıştır, bazı müdahaleleri olumlu bazı müdaheleleri de olumsuz bir rol oynamıştır.

Marksizmin tam bir şekilde yerelleşmesi, dogmatizme ; kitaplara tapmaya ve akademik Marksizme ve aynı zamanda ülkenin özgün karakteristiklerini, kültürünü üstyapısını dikkate almak gerekçesine sarılarak Marksizmi inkar eden sağ ve "sol" eğilimlere karşı çıkılmalıdır.

Yerelleşmede özen gösterilecek dört başlık

1-Yerelleşmede öncelikle Marksizmin ruhu ve ozü korunmalıdır; diğer deyişle Marksist duruş ; bakış açısı ve yönteme bağlı kalınmalıdır. Bununla birlikte Marksizm her bir ülkenin niteliklerini ve stilini taşımalı, onu görüldüğünde ve duyulduğunda hoş karşılanan bir biçime kavuşurmalıdır. Marksizm sadece ve sadece bu yolla o ülkede filizlenir ve başarılı ürünler verebilir.

2- İkinci önemli yön, önde gelen ve önemli bazı Marksistlerin somut koşullar içinde ortaya attıkları tezlerin doğru ele alınmasıdır.Bunlar bir başka ülkenin güncel ve yerel koşulları ile uyuşmadıkları için mekanik bir biçimde kopye edilmemelidi. Bunun yerine, mücadele sürecinde ortaya çıkan yeni problemleri çözebilmek için yeni teoriler yaratılmalı, ve ülkenin güncel koşul ve gerçeklerine uygun olarak yeni yöntemler denenmelidir. Marksizmin ve sosyalizmin başarılarını geliştirmek için Marksizmin sistemine yeni teoriler katılmalıdır.Bir ülkede sağlanan başarıya yol gösteren teori Marksizmin sistemine büyük bir katkı sağlamaktadır.

3. Zamanı geçmiş tezleri veya başlangıç tezlerini veya ilkelerini Marksizmin asıl özünü kaybetmemek koşuluyla terkedebilme cesaretini gösterebilmeliyiz.Zamana ayak uydurarak, yeni gerçeklerle birleşen ve zamana uygun düşen yeni teoriler yaratmalıyız.Bu açıdan bugün Küba,Çin,Vietnam ,Venezüella, Nepal ve Güney Afrika, Laos ve Moldovya'da iktidarı paylaşan Marksist sosyalistlerin giriştikleri deneyleri yakından incelemek büyük önem taşımaktadır.Çünkü bunlar daha önce Klasik Marksist eserlerde yer almayan bazı ve denenmemiş bazı yolları ve yöntemleri denemektedirler. Muhalafette olan ve politik iktidarı sadece sınırlı olarak paylaşan **Avrupa Sol Partisi** de birçok yönleri ile yakından incelenmesi gereken yeni ve büyük bir sosyalist deneydir.

4-Yerelleşme kavramı aynı zamanda Marksizmin her bir ülkenin koşulları ile birleşme sürecinde somutlaştığı , teorik ve soyut biçimini terkederek pratikleştiği

anlamına gelmektedir.Bu anlamda tüm teorileri ele alırken temel çıkış noktamız pratiğe yanıt oluşturmaktır. Devrimci ve sosyalist pratiği ilerletmek esas olduğu için teorik modelin saflığını –teorik faaliyet kaçınılmaz olarak bu saflığı hedefler- "bozmaktan" korkmamalıyız.

Kapitalizme karşı sosyalizm için mücadeleler sürmeye devam ettikçe, Marksizmin de gelişme halinde olduğunu ve gelişmeye devam ettiğini kabul etmeli ve devrimci iyimserliğimizi korumalıyız. Bugün tarihin geriye-barbarlığa-doğru savrulduğunu veya yeniden demokrasiyi ve humanizmi kazanma sorununa geri dönmek zorunda kaldığımız bir tarihsel gerileme içinde bulunduğumuzu ileri süren, karamsar, sağ ve "sol" sosyalist eğilimlere karşı çıkmak çok önemlidir.Yerelliğe aşırı vurgu yapan etnik-kültürel sosyalizme de dikkat etmeliyiz.Küreselleşme veya 1990'larda alınan büyük yenilgi, kapitalizme karşı mücadeleyi durduramamış, sosyalizme olan özlemleri yok edememiştir.Çağımızın en genel anlamda kapitalizmden sosyalizme geçiş eğilimi değişmeden kalmıştır.

Yerelleşme ve Marksist araştırmada felsefenin rolü

Ancak Marksist sosyalizm günümüzde iki problemle karşı karşıya bulunmaktadır : birincisi Marksizm ve sosyalizm dogmacılar tarafından dogmalaştırılmaktadır, ikincisi işçi sınıfına güvenmeyen bazı sözde Marksistler tarafından tamamen revize edilmektedir.Marksizmde ve sosyalizmde dogmatizm tümüyle reddedilmelidir, bunun nedeni Marksizmin sürekli gelişme halinde olan bir şey olmasıdır, Marksizmin sistemindeki her bir parçanın bir doğuş ve yükseliş aşaması ve inişe geçiş aşaması ve zamanını doldurmuş olduğu bir aşaması bulunur.

S. Kazuo'ya göre bu iki tip savrulmanın kaynağında birbirleri ile bağlantılı iki araştırma tarzı sorunu bulunmaktadır, birincisi araştırmada olguların ve süreçlerin titizlikle ele alınmaması, ikincisi ise araştırmayı öznelci bir tarzda yürütmektir, diğer deyişle bazı olguları keyfi bir biçimde seçerek yargılar oluşturmak veya dogmatik bir biçimde dikkatimizi görmeye aşina olduğumuz olgulara sabitlemektir.S. Kazuo'ya göre bu sorunların köklü bir şekilde aşılabilmesi için sosyalistlerin felsefe alanına özellikle Marksist felsefeye büyük önem vermesi gerekmektedir, Lenin'in Marksizm'in oldukça krizli bir döneminde başarılı statejiler geliştirmesinde felsefe alanına duyduğu ilginin büyük önemi bulunmaktadır,Lenin bir felsefeci olmamasına karşın en ağır pratik koşullarında felsefe araştırmalarına hiç bir şekilde ara vermemiş ve onlarca defter tutan araştırmalar yapmış,Marksist felsefenin bazı yönlerini tam olarak kavrayamamasına rağmen bazı yönlerini oldukça iyi kavramıştı.

Japonya'ya özgü sosyalist strateji

S. Kazuo eserinde bugün dünyada birçok sosyalist ve komünist partinin sosyalist stratejilerini yerelleştirmeye çalıştıklarından söz etmektedir. Örneğin Japonya'da medya ve halka yakın belediye çalışması çok daha önemlidir, bu Japon kültürü ile bağlantılıdır, bu nedenle komünistler medya çalışmasına çok önem vermişler ve günlük 2 Milyon 100 bin satan Akahata Shimbun (Kızıl bayrak gazetesi) adlı bir gazeteyi desteklemişlerdir. Bu gazete Pazar günleri sayfa adedini 36 sayfaya çı-

kartmaktadır. (Ç.N Bu ülkenin nüfusu 127milyondur). Japonya'daki komünistler de parti programlarından ayrı olarak Japonya koşullarına uygun bir özgürlük ve demokrasi manifestosu hazırlamışlardır.Japonya'da sosyalizme halkın çoğunluğunun desteği alınarak, parlemento üzerinde ve parlemento içinde yeterli bir destek sağlanabileceğini, ve bu desteğin sürdürülmesi halinde adım adım sosyalizmin inşa edilebileceğini savunmaktadırlar. Japonya'da sosyalizme doğru ilerlerken ilk adım, Japonya üzerindeki ABD'nin hegemonyacı boyunduruğunu ve büyük Japon tekellerinin hakimiyetini kıracak bir demokratik devrim gerekecektir,bu amaçla komünistlerin önderliğinde bir demokratik koalisyon hükümetinin oluşturulabilmesi olanağı da olasılık dahilinde görünmektedir. Demokratik hükümet Japon tekellerini kontrol altında tutabilen bir ekonomik yapı kuracak, demokratik ve eşitlikçi programlarla halkın desteğini genişletmeye ve büyütmeye çalışacak,sosyalizme geçişin politik koşullarını güçlendirmeye çalışacaktır.

9. Çin'deki Araştırmacıların 20. Yüzyıl Sosyalizmi Üzerine Düşünceleri

2000'li yıllarda Çin'de dünya sosyalizminin tarihsel pratiğinin dersleri ve geleceği üzerine önemli araştırmalar yapılmış ve bir dizi yeni araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır. Bunlar arasında, Pu Guoliang'ın 20.yüzyıldaki dünya sosyalist akımı üzerine yaptığı araştırmalarda vardığı sonuçlarla başlamak istiyorum. "Kanımca 20.yüzyıldaki dünya uluslararası sosyalist akım, üç ana kola veya akıma bölünebilir, Reformist Sosyalizm-demokratik sosyalizm, doğulu-merkeziyetçi sosyalizm ve aşağıdancı otonom sosyalizm.

Birinci tip, batının gelişmiş kapitalizminin egemen olduğu bölgelerinde, ana akım olarak gelişti, gelişme süreci içinde bu akım adım adım, temelde, kapitalizmi alt etmekten vazgeçmeye yöneldi; liberalizme yakınlaştı ve giderek onun içinde eridi.

İkinci tip,doğulu- merkeziyetçi sosyalizm, genelde Doğu ülkelerinde-Çin ve Rusya tipik olmak üzere- iktidarı ele geçirmiştir, fakat bu akım Marx'in öngördüğü toplumu yaratamadı. Halk kitlelerinin kendi öz kontrolüne dayanan ve demokratik bir toplumu kuramadı. Aksine, yeni bir bürokrasi toplumu ortaya çıkardı. Üçüncü tip, otonom sosyalizm ise, politik eylemler sürecinde büyük bir başarı elde edememesine karşın, önemli manevi esinlemelere kaynaklık etmesi açısından başarılı oldu." Pu Guoliang, Rosa Luxemburg'un bir dönem Sovyetler Birliği'ndeki bazı uygulamalara getirdiği eleştirilerin anlamlı olduğuna vurgu yaparak, Rosa Luxemburg'un özgün yanları olmasına karşın onun sosyalizm yaklaşımının, otonom sosyalizm akımı içine dahil edilebileceğini savunmuştur : "Rosa Lüxemburg bu sosyalist akımın erken döneminin önemli düşünürüdür. Ekim Devrimi'nden sonra onu Antonie Pannekoek izledi. Ardından,Troçki 20'li ve 30'lu yıllarda onları izledi; Çin'de Çin Komünist Partisi'nin kurucularından, Chen Duxie,ve ikinci Dünya Savaşından sonra da birçok sol düşünür, otonom sosyalist akımı bugüne taşımıştır ve yukarıdaki iki sosyalizm tipine karşı durdular ve eleştirdiler. Rosa Lüxemburg, kendine özgün felsefesi ve keskin eleştirici yaklaşımıyla öne çıkan bir teorisyendi. Rosa Lüxembourg'un çizgisi otonom sosyalizm akımı geleneğinin bir temsilcisi olarak, Lenin'in Marksist çizgisi gibi, Marksizmin düşünce tarihinde özgün ve özel bir çizgidir. Daha

önce bizler uzun süre boyunca Rosa Luxemburg gibi A.Gramsci'yi de Leninist çizgide olan fakat Leninist çizgi ile aralarında taktik bazı farklılıklar taşıyan düşünceler olarak düşünmüş ve bu çizginin özgünlüğünü dikkate almamıştık".

Otonom sosyalizm, Marx'm düşünce sistematiğinde içerilmiş bir yaklaşımdır. Marx, sosyalist devrimi, proletaryanın kurtuluşunu proletaryanın kendi öz eylemi olarak düşünüyordu. Proletaryanın dışında veya onun üzerinde herhangi bir güce, partiye veya bireye özel bir görev yüklemiyordu.

Marx, proletarya devletinin, proletaryanın bizzat kendisinin yönetimde olduğu bir yapı olduğuna inanıyor ve geniş bir demokrasi uygulamasını içeren bu yapının - proletarya diktatörlüğünün- Paris Komünü'ne benzeyeceğini düşünüyordu. Çin'de ise uzun bir dönem Rus modelinin dar bakış açısı egemen oldu. Bu bakış açısına göre, Marksizm'de içerilmiş olan, otonom sosyalizm anlayışı geride bıraktığımız bir dönem boyunca bir sapkınlık olarak araştırmacıların halkın kapatılmıştı. Bu durum değiştirilmelidir, Marx'm sosyalist otonomi üzerine savunduğu ilkeler yeniden canlandırılmalı, Marx'ın bu yaklaşımının düzeltici işlevi harekete geçirilmelidir. Bu yolla, alışageldiğimiz "ikameci" sosyalizm anlayışından kendimizi özgürleştirebiliriz". "Öte yandan, otonom sosyalizmin modern politik yaşamın gerçeklikleri içinde, pratik uygulamasının güçlükleri konusunda, kafamız açık olmalı diye düşünüyorum. Ancak önemli olan, otonom sosyalizmin temel ruhunun kavranması, bu temel yaklaşıma uygun biçimlerin aktif bir biçimde keşfine ve geliştirilmesine yönelmemiz gerektiğidir ve bu yaklaşımın; sosyalizmin temel prensibi olarak insanların kalbinde derin bir yer edinmesini sağlamamızdır. Bu bakış açısıyla, Luxemburg'un düşünce mirası bizler için gelecekte de önemli bir düşünce kaynağı olabilecektir".

Sosyalizm ve Rosa Luxemburg'un mirası

Pu Guoliang Rosa Luxemburg'un sosyalist düşüncelerinin mirasını şöyle özetlemektedir:"Rosa'ya göre, ancak proletaryanın bizzat kendisinin yönetimde olduğu böylesi bir iktidar yapısı "özgür üreticilerin birliği" olan komünist toplumuna kuruluşuna doğru hızla ilerlemenin gerekli koşullarını yaratabilirdi. Luxemburg, Marx'm bu yöndeki düşüncelerini derinlemesine kavrayarak miras almıştı ve bu düşüncelerden yola çıkarak, o dönemin Alman sosyal demokrasisi (sosyalizm kastediliyor) içindeki opportunizm ve reformizme ve aynı zamanda da merkeziyetçi uygulama içinde olan Rus Bolşevizmine karşı çıkmıştı. Kanımca Rosa'nın birçok önemli yazısı, otonom sosyalizmin temel ruhunu yansıtmaktadır.

Rosa'ya göre, partinin üst düzey merkezi önderleri, kitlelerin inisiyatif ve canlılığını kısıtlıyordu ve giderek daha fazla bürokratizme kayıyordu. Rosa, bu sorunu proletarya kitlelerinin alt tabakalarının çözeceği umudunu taşıyordu. Rosa'ya göre proletarya hiçbir şekilde, 7 kişilik bir merkez komiteye eş görülemez, ona göre bu olumsuz çalışma tarzlarının tek ilacı, kitlelerin canlı politik yaşamına, kitle inisiyatifine dayanmaktır. Rosa, işçi hareketinin -sendikalar ve diğerlerinin- merkezileşmiş kolektif örgütsel yapılarının hızla geliştiği ve işçi sınıfının bu örgütsel gücüne dayanarak, "iktidara sahip olma hakkı" düşüne kapıldığı; o günkü tarihsel koşullarda; bu uyarıya daha fazla gerek duyuyordu.

Rosa, proletarya kitlesinin burjuva anlamda bir "öncü" ye gerek duymadığını düşünüyordu. Proletarya kendi kendisinin öncüsü idi. Bu düşüncelerden yola çı-

kan Rosa, Alman sosyal demokrasisinin radikal devrimci kanadının önemli bir temsilcisi oldu. Luxemburg, benzersiz kuşkuculuğu ve keskin öngörüleri ile bu tip bir sosyalizmin ölümcül zaafını görebilmişti, daha sonra gelişen sorunlar bu eleştirilerin haklı olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Rosa, Rus Merkezi Demokrasisinin Örgütsel Problemi adlı yazıda, Bolşevizm'in parti inşası üzerine tezlerinin tehlike ve risklerini keskin bir biçimde açığa çıkartmıştı. Sosyalist örgütlenmenin merkezileşmesi, "parti askerlerinin" merkez örgütünün talimatlarını, mekanik veya körü körüne izlemelerine dayandırılmamalıydı. Bunun yanı sıra bir yanda eğitimli yerleşik parti kadroları, diğer yanda sınıf bilincine sahip olduğu kabul edilen proletarya liderleri arasında aşılmaz bir duvar olmamalıydı.

Rosa'ya göre, Lenin'in öngördüğü merkeziyetçilik, iki temel ilkeye dayanıyordu. Birincisi; Partinin bütün örgütleri ve eylemleri tamamen ve en küçük detayda dahi, merkezdeki örgütün kontrolüne tabi olacaktı. İkincisi; partinin örgütlü çekirdeği ile parti çevresi katı bir çizgiyle ayrılmalıydı. Rosa'ya göre bu, Blanki'nin dar çevreci –klikçi- yaklaşımının mekanik bir bicimde sosyal demokrat işçi hareketine uyarlanmasıydı.

Rosa, yüksek sesle sesleniyordu: Halk kitlesi bir bütünlük halinde yönetime ve kamusal yaşama katılmalıydı. Aksi taktirde sosyalizmin bir avuç masa başı aydınının talimatı ve insafına terk edileceğini söylüyordu. Bu diktatörlük, sınıfın işi olmalı, sınıfın adına hareket eden az sayıda öncünün değil. Proletarya diktatörlüğü, daima kitlenin aktif katılımına dayanmalı ve kitlenin doğrudan etkilemesine açık olmalıydı. Bu diktatörlük, bütün halkın ve kamuoyunun kontrolü altına girmeli ve halk kitlelerinin sürekli geliştirilen politik eğitiminden güç almalıydı.

Kaynaklar

1- Geleceğin Sosyalizmi, Brandt Gorbachev, Pekin, 1994

2- Yayınevi: Central Compilation & Translation Publishing House.

3- Michele Albert, Kapitalizme Karşı Kapitalizm, Pekin,1999. Social Sciences Academic Press

4- Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın Çöküşü Sonrasında Dünyadaki Marksist Akımın Durumu Üzerine, Chen Xueming. Sayfa 133. Pekin, 2002. China Renmin Üniversitesi Yayınevi

5- Dorothy L. Sayers: 21.Yüzyılın Sosyalist Perspektifleri makalesi; Uluslararası Alanda Teorik Eğilimler Dergisi, 2000 yılı (1), s.12

6- Arif Dirlik: Dünya Sisteminin Analizi; Küresel Kapitalizm :Modernleşme Teorisinin Gözden Geçirilmesi adlı makalesi, Strateji ve Yönetim Dergisi, 1999 yılı, sayı (1)

7- Saito: 21.Yüzyılda Sosyalizmin Yeni Perspektifleri

Bölüm III

EKO-MARKSİZM, KAPİTALİST KRİZ TEORİLERİ VE MARX

1- Eko-Marksizm Üzerine

1970'lerde oluşan eko-Marksizm hem Batılı yeşil politik akımın hem de Batı Marksizmi akımının yepyeni bir şeklinin ürünü olan bir akımdır. 20.y.y.'ın son çeyreğinden itibaren Batı Marksizmi'nin en etkili ekollerinden biri olmuştur. İtalyan teorisyen Luciana'nın da belirttiği gibi, ekolojik Marksizm akımı Marksizm'in, yeni bir gelişme aşamasını temsil etmektedir.

Ekolojik Marksizm'in ortaya çıkışının karmaşık bir sosyal ve tarihsel geçmişi vardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı'daki gelişmiş ülkelerde bilimsel ve teknolojik devrimin itici etkisi ile üretici güçler hızlı bir gelişme göstermiş ve bu ülkeler sosyal devlet ve refah politikaları uygulayarak sınıf çelişmelerini oldukça yumuşatmışlardır. Ne var ki, bu ülkelerin izlediği ekonomik gelişme modelleri doğal kaynakların aşırı bir biçimde sömürülmesine bağlı olmaya devam etmiş, kapitalizmin çelişmeleri işlemeye devam etmiştir. Bu dönemde kapitalist sınıfın sınırsız kar elde etme çabası ile doğal kaynakların sınırlılığı arasındaki çelişme hızla büyümüş ve dünyadaki çevre dengesi üzerinde olumsuz etkilerini güçlü bir biçimde hissettirmeye başlamıştır.

Bu sırada kapitalist azami kar dürtüsü kapitalist merkezlerdeki ülkelerin genişlemeci politikalarını daha da kışkırtmış, dünyanın göreli olarak daha az gelişmiş bölgelerine yönelik ekolojik sömürgecilik hızlanmış ve gelişmekte olan ülkeler acımasız bir doğa ve doğal kaynak sömürüsü ile karşı karşıya kalmışlardır; gelişmekte olan ülkelerde ve bölgelerde ekolojik çevrenin bozulmasıyla sonuçlanmıştır. 1960 ve 1970lerden itibaren kendisini hissettirmeye başlayan küresel ekolojik kriz evrensel düzeyde bir kaygı uyandırmaya başladı ve bu temelde yeşil politik hareketin yükselmesine sebep oldu. Ekolojik Marksizm de bu yeşil akımın içinde bir eğilim olarak oluşmaya başladı ve işe kapitalist üretim tarzının kaçınılmaz olarak yol açtığı ekolojik krizin sergilenmesi, eleştirisi ve aşılmasına yönelik güçlü düşünceler oluşturmaya başladı. Ekolojik Marksizm başlangıç döneminde yeşil hareket içinde sol kanadı temsil etmiş ve daha çok radikal eko-sosyalizm görünümü almıştır.

Ekolojik Marksizm, isminden de anlaşılacağı gibi, ekolojik ideoloji ve Marksizm'in birleşimiyle oluşmuş bir düşünce okuludur; ekolojik Marksistler, Marksizm ve ekoloji arasında güçlü bir evliliğinin mümkün olduğunu savunmuşlardır. Kanımızca, gerçekten de bu iki kol birbirlerini iten türde bir ilişki yerine, birbirlerini organik olarak tamamlayabilirler ve birçok radikal ekolojistin Marx ve Engels'in insan-merkezci olduğuna dair yönelttikleri (antroposentrizm) saldırı oldukça yersizdir. Aslında Marx'ın toplumsal gelişme üzerine oluşturduğu görüşler, insanların doğaya karşı yabancılaşmasını eleştirmekte ve insanların doğadan yararlanma sürecinde sermayenin oynadığı yıkıcı role dikkat çekmekte, sermaye yığma ve birikim sürecinin yol açacağı yıkımın önüne geçilerek, bireysel ve toplumsal gereksinimlerin ön planda olduğu bir insan-doğa ilişkisini önermektedir. O.Connor'un da belirttiği gibi " ekolojik rasyonel üretici güçlere büyük özen gösterilmelidir".[1]

---

[1] James O'Connor: Doğal Nedenler: Ecological Marksizm Üzerine Makaleler s.3~4, Nanjing, Nanjing University Press, 2002

Dolayısıyla, Marx'ın doğa ile insan ilişkisi üzerine teorisinin, sermayenin-nesnel olan- sürekli ve körce bir biçimde üretimi ve üretici güçleri genişletme yasasına (tutkusuna) teslim olduğunu düşünmek için oldukça ön yargılı bir yaklaşım olacaktır.

Ekolojik Marksizm, Marx ve Engels'in teorilerinde hala netleştirilmemiş belirli boşluklar bulunmasına karşın, onların insan ve doğa arasındaki ilişkiye getirdikleri bakış açılarının kesinlikle inter-aktif ve diyalektik bir ilişkiyi öngördüğünü savunmaktadırlar. Marx ve Engels'in kapitalizmin içerdiği ekoloji-karşıtı temeli bilince çıkarmışlar ve yazdıkları eserlerde bu konuda başlangıç niteliğinde önemli teorik çıkış noktaları koyabilmişlerdir.

Marx'm olumlu katkısını onaylamakla birlikte, ekolojik Marksizm genellikle, Marx'm çalışmalarında başlıca ağırlığı insan toplumlarının gelişim sisteminin incelenmesine verdiğini; doğa ve doğal sistemler üzerine son derece sınırlı bir teorik çalışma yaptığını düşünmektedir. Marx tarihsel materyalizm üzerine çalışmalarında ve önemli eserlerinde, insanların maddi üretim süreci ile doğa arasındaki ilişkiyi incelerken temel olarak üretim aletleri üzerinde odaklanmış; ya da başka bir deyişle, doğal çevrenin konumu ve doğadaki ekolojik gelişim sürecinden ziyade çalışan bireyler üzerinde oluşan sömürünün ortaya çıkış biçimini açıklamaya çalışmıştır. Marx'a göre, alet kullanımı insan ile doğa arasındaki karşıtlığı somutlaştırır; bu karşıtlık araçsal bir karşıtlıktır. Bu ilişkide bir taraftan içsel amaç özneden çıkarak nesneye nüfuz eder; diğer taraftan ise nesnenin somut nitelikleri alet aracılığıyla özneye ulaşır, nesnenin zorunluluğu belirlenim ve içerik kazanır. Marx geliştirdiği teorilerde, doğa ile insan arasındaki ilişkinin, farklı üretim tarzlarında ve farklı toplumsal formasyonlarda aldığı biçimleri başarılı bir biçimde sergilemiştir; buna karşın doğanın otantik bağımsız gelişme süreci ve doğanın insan faaliyetleri üzerine yaptığı etki- bu etki teşvik edici ya da kısıtlayıcı olabilir- yeterince incelenmemiş veya sınırlı bir inceleme düzeyinde kalmıştır.

Öte yandan Marx'a göre doğayı, toplumdan ayrı bir biçimde ele almak anlamsız olacaktır,doğa daima toplumsal faaliyet ile bağlantılıdır.Marx bunu ilk eserlerinde şöyle ifade etmiştir: "tüm yerküre üzerinde insan faaliyetinin izlerini taşır".." artık günümüzde insan tarihini önceleyen bir doğa.. dünyanın hiçbir köşesinde kalmamış gibidir – belki Avustralya civarındaki –inci adaları haricinde". "Tarihsel ve pratik olarak baktığımızda doğa ile ilişki insan faaliyetlerinin merkezine oturmuştur; çünkü insanlar temel gereksinimlerini karşılamak için doğaya dayanmaktadırlar. Öte yandan teorik olarak yaklaştığımızda doğayı toplumdan ayrı olarak ele almak yanılgılı bir soyutlama olacaktır" ... "Birincisi yaşamın temeli olan bir (doğa) diğer bir ikincisi bilimin temeli olan bir(doğa) şeklindeki bakış açısı, kuruluş mantığı açısından bir yalandan ibarettir" Marx' a göre doğa ve toplumgerçeğin- birbirinden tamamen ayrı olan parçaları değildir; daha ziyade bu ikisi arasında bir birlik (özdeşlik değil), doğa içinde oluşan bir birlik bulunur; Marx, toplumu bu birlik içinde bir farklılık, bir yön olarak düşünmektedir. Bu nedenle de Marx kapitalizmin işleyişini "doğal yasalara" göre işleyen bir sistem olarak düşünür. Bununla birlikte Marx'ın yukarda eleştirdiği ayrımdaki "ikinci doğanın" yasaları hiçbir şekilde --fizikçilerin araştırdığı—"birinci doğanın" yasaları ile aynı değildir.

Böylece Marx doğanın gelişmesine de tarihsel bir bakış açısı getirmiş, insan toplumlarının ve doğanın tarihini karşılıklı etkileşim –birbirini sınırlama- ilişkisi olarak görmüştür. Çalışmalarında özellikle kapitalizmin incelenmesi ve eleştirisi üzerine yoğunlaşan Marx Engels ile birlikte kaleme aldığı; Alman İdeolojisi adlı eserinde şöyle yazmıştı:"günümüzün kapitalizmi --herhangi bir tarihsel dönemde olduğundan daha fazla – tarihi doğa ile eklemlendiği birleşim yuvasından çeker çıkarır. Aynı zamanda tersi de geçerlidir; bu nedenle kapitalizm koşullarında bu ikisi arasındaki ilişkiyi net bir biçimde sergilemek özel bir önem taşımaktadır".Bu öncülden hareket eden Marx tarihle ilgili mevcut bakış açılarını da şöyle eleştirir: "günümüze kadar olan tarih bakış açısında –tarihin bu gerçek temeli- insan toplumlarınm doğa ile girdikleri maddi ilişkiler- ya tamamen görmezden gelinmiştir, ya da küçük önemsiz bir detay olarak ele alınmış, diğer deyişle tarihsel sürecin izlediği yol ile bağlantısız bir şey olarak düşünülmüştür. .... İnsan yaşamın üretimi – bu gerçek üretim- bu tarih anlayışına göre – ilkel tarih gibi – düşünülür. Öte yandan da gerçek tarihsel olan süreç, olağan-sıradan yaşamdan koparılır ve dünya ötesi (dünyevi olmayan) bir şey olarak düşünülür. Böylece insan ile doğa arasındaki ilişki tarihin dışına çıkartılarak, doğa ile tarih arasında bir anti-tez ilişkisi kurulmaktadır"

Marksist ekolojistler genellikle, Marksist teorilerin ekolojik sorun açısından ve ekolojik bakış açısı ile reforma tabi tutulması ve daha da zenginleştirilmesi çabasının zorunlu bir çaba olduğunu düşünmektedirler. Onlar sadece insanın doğallığa dönüşünün-ilerleyişinin yeterli olamayacağını, insanlık tarihinin de doğallaştırılması gerektiğini de vurgulamaktadırlar. Onlara göre Marksizmin kavramları,- maddi doğaya- dışarıya doğru daha da genişletmelidir çünkü doğanın tarihi, -- 'birinci' doğaya da 'ikinci' doğa olsun- insanlığın gelişim tarihi üzerinde giderek daha fazla etkide bulunmaktadır. Eko-Marksistlere göre, Marksizm'in kavramları aynı zamanda içe doğru da genişletilmelidir: çünkü insanın biyolojik evrimi ve insanların giderek toplumsallaşan üreme –yeniden üretim- koşullarındaki yeni değişimler insan toplumlarının ve doğanın tarihini daha fazla etkilemektedir.

Ekolojik Marksizm'in ortaya çıkış ve gelişimini iki aşamada inceleyebiliriz:

İlk aşama, 1970 – 1980 arasındaki oluşum safhasıdır. İktidardaki Polonya İşçi Partisi üst düzey yöneticilerinden Adam Schaff, Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Frankfurt okulu düşünürlerinden komünist Rudolf Bahro eko-Marksizm'in öncüleridir. Adam Schaff, ekolojik hareketin içine giren ilk komünisttir, aynı zamanda 'Roma Klübü'nün yürütme kurulu başkanı konumunda çalışmıştır ve gerçek anlamıyla bir ekolojik Marksist bakışa sahiptir. Rudolf Bahro ise 80'lerde oldukça güçlü olan Avrupa barış hareketinin ve ekolojist akımın içerisinde sol kanat görüşleri temsil eden bir figür olmuştur. Rudolf Bahro, teorik çalışmalarında, ekolojik hümanizmi ve demokratik sosyalizmi savunmuş ve 'kırmızı' (sosyalist akım) ile 'yeşil' (ekolojik akımın) politik güçlerin yakınlaşarak birlikte mücadelesini yaratmaya çabalamıştır. Bahro, ekolojik Marksizm'in görüşlerini uygulamaya koyan ilk kişi olarak 'Kırmızıdan Yeşile' adlı bir başyapıt hazırlamıştır.

Frankfurt Okulu düşünürlerinden Herbert Marcuse de ekolojik Marksizmin ilk öncü düşüncelerini ortaya atan isimdir. Marcuse, modern sanayi toplumunun sürekli bir biçimde teşvik ettiği 'zorunlu tüketimin' insanın gerçek doğasına uygun

olmayan bir biçimde maddi tüketim talebini ve zevk tüketimini doruğa çıkardığını ileri sürmüştür. Bu gelişme sonucunda insanların kafası karışmakta ve bu 'yanılgılı talepler', 'gerçek talep' olarak algılanmakta ve insanlar sınırsız bir tüketim spiraline girmektedirler, insanlar böylece ekonomik, politik ve kültür gibi tüm cephelerde metaların bağımlı köleleri haline gelmektedir. Dolayısıyla da bireyler, giderek daha da tek boyutlu ve çarpıtılmış bir kimliğe sahip olmakta ve meta fetişizminin etkisi altına girmektedirler. Marcuse, kapitalizmin ekolojik ve doğayla ilgili krizlerin temel sebebi olduğunu düşünmektedir.

Yukarıdaki çıkışlara karşın 'eko-Marksizm' kavramını ilk kez öne süren düşünür, Ben Agger'dir. Ben Agger, Kanada'da Waterloo Üniversitesi'nde sosyoloji profesörüdür. Ben Agger, çalışmalarına Marksist kriz teorisini günümüz koşulları içinde geliştirme üzerinden başlamış ve ardından günümüzün kapitalizminde ekolojik krizi inceleyerek bu alanda yeni bir teori ortaya koymuştur. Ben Agger, 'Batı Marksizmi Üzerine Bir Giriş' adlı bir başyapıt kitap hazırlamıştır. Bu kitapta 'Eko-Marksizme Doğru' başlıklı oldukça zengin düşünceler içeren önemli bir bölüm bulunmaktadır.

Birinci aşamada etkili olan ekolojik Marksistlerin içinde William Leiss ve Andre Gorz da önemle belirtilmelidir. William Leiss Kanadalı sol kanat bir akademisyendir; Leiss, Frankfurt Okulu'nun kapitalizmde ortaya çıkan yabancılaşma sorunu üzerine yaptığı analizi geliştirmeye çalışarak, tüketimde ortaya çıkan yabancılaşma olgusunu eleştirmiş ve ilk kez 'düzenli-durumda büyüme' ekonomik gelişme modeli kavramını ortaya atmıştır. Leiss, bu dönemde 1972 yılında 'Doğa Üzerinde Hakimiyet' ve 1976 da 'Tatminin Sınırları' adlı iki eser hazırlamıştır.

Andre Gorz, Fransa'da önemli bir sol kanat teorisyendir. Gorz, 'Kapitalizm, Sosyalizm ve Ekoloji' adlı kitabında, kapitalizm, sosyalizm ve ekoloji arasındaki ilişkileri ele almış sosyalizmin geleceğini ve yeni paradigmalarını tartışmıştır. Gorz, sosyalizmin yeni stratejisi üzerinde durmuş ve eleştirilerini tekelci kapitalizmi üzerine yoğunlaştırmıştır. Gorz, İş Bölümü, Politika olarak Ekoloji ve Ekonomik Mantığın Eleştirisi aslı iki eseri ekolojik Marksizmin oluşmasında oldukça etkili olmuştur.

Bu ilk aşamada, eko-Marksistler ekolojik krizin temel sebepleri, küresel ekolojik krizi önleyebilecek toplumsal güçler ve mücadelede benimsenmesi gereken araçlar ve yöntemler üzerine ve geleceğin toplumunun alacağı biçimler üzerinde yoğun ve özenli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Özellikle de eko-sosyalizmin politika, ekonomi, kültür ve toplumsal yaşama dair temel programatik yönelimlerini netleştirmeye çalışmışlardır. Bütün bu çalışmalar, ekolojik Marksist görüşlerin sistemli hale gelmesine katkıda bulunmuştur.

Ekolojik Marksizmin Gelişmesinde İkinci Aşama

İkinci aşama, 1980'lerin sonlarından itibaren başlayan gelişim aşamasıdır. Bu aşamada, ekolojik Marksizmin teorisi oldukça sistematik hale getirilmiş, kapitalist üretim tarzı ile ekolojik kriz arasındaki ilişkiler ortaya koyularak, böylece kapitalizmin eleştirisine yeni bir boyut getirilmiştir. Bu aşamada eko-sosyalizm kavramı kapsamlı bir biçimde netleştirilerek ve ekolojik hareketin politik programı ve toplumsal idealleri şekillendirilmiş; böylece bir önceki dönemdeki belirsizlikler aşılmıştır.

Ekolojik Marksizm'in böylece olgunlaşması ile birlikte, ekolojik hareket üzerinde etkisi giderek artmaya başlamış 'yeşilin kızıllaşması' olgusu bu dönemdeki başlıca gelişme olarak göze çarpmaktadır. Sonuç olarak geriden gelen 'kırmızı' güçlenerek ekolojik akım içinde daha etkili bir konuma yükselmiştir.

Bu dönemde, başlangıçta yola çıkan ekolojik Marksistlere yeni önemli isimler katılmıştır, bunlar arasında George Lebica, Rainer Grundmann, David Pepper and James O'Connor gibi isimler öne çıkmaktadır.

George Lebica daha erken yaşlarında Fransız Komünist Partisine katılmış olan bir aktivist idi; Lebica daha sonra Fransa'daki radikal sol-kanat akımın başlıca teorisyenlerinden biri haline gelmiştir. Lebica, 1980'lerin sonlarında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da yaşanan büyük alt üst oluştan sonra içlerinde 'Ekoloji ve Sınıf Mücadelesi' başlıklı önemli bir makalenin de yer aldığı birçok makale tez yayımlamış, küresel ekolojik kriz ile eko-sosyalizm arasındaki ilişkileri tartışmıştır. Lebica, gelişmiş ülkelerdeki işçi hareketinin artık yeni bir aşamaya doğru ilerlediğini, bunun 'işçi hareketinin kültürel devrim aşaması' olarak tanımlanmasının uygun olacağını savunmuştur.

Almanya'da sol-kanat bir akademisyen olan Rainer Grundmann, küresel ekolojik krizin analizinde Marksist tarihsel materyalizmin teorilerinden yola çıkmak gerektiğini savunmuş, Marx'ın bir düşünür olarak özellikle 'insan-merkezci' bir bakış açısına sahip olduğunu vurgulamıştır. Grundmann, Marx'm insan ve doğa arasındaki ilişkiler üzerine teorilerini açarak, özellikle bazı Marksist düşünürlerin "Marx'ın Yapay Doğa Teorisi" olarak niteledikleri görüşleri yeniden incelemiş ve Marksist düşünce geleneğine önemli katkılarda bulunmuştur.

David Pepper ise ekolojik-Marksizm teorisinin gelişmesine 1990'larda önemli katkılarda bulunan bir figürdür. David Pepper'in iki önemli eseri arasında 'Modern Çevreciliğin Kökenleri ve 'Eko-sosyalizm: Derin Ekolojiden Sosyal Adalete' adlı kitaplar bulunmaktadır. Pepper, kendisini çevreci akım içindeki bir 'Marksist Solcu' olarak tanımlamıştır. Pepper'in başlıca teorik katkıları, çevreci akım içinde iki eğilimi 'kırmızı-yeşil politik eğilim' ile 'yeşil- yeşil politik eğilimin' sınırlarının belirlenmesi olmuştur, ayrıca çalışmalarında eko-sosyalizm ve çevrecilik arasındaki ilişki üzerine sümekte olan tartışmayı derinleştirmiş ve eko-sosyalizmin temel ilkelerinin belirlenmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Amerikalı sosyolog James O'Connor 'Kapitalizm, Doğa ve Sosyalizm' adlı önemli kitabın baş editörüdür. James O'Connor, başyapıtı olan 'Doğal Sebepler: Ekolojik Marksizm üzerine Denemeler' adlı kitabında, kapitalizmin ekolojik krizini tarihsel materyalizm açısından açıklamaya ve ekolojik krizi aşacak stratejiler geliştirmeye çalışmıştır. Tabii ki bunların dışında da birçok etkili eko-Marksist vardır ve daha sonraki kuşakta en fazla dikkat çeken ve katkıda bulunan isimlerden biri de Amerika'dan J.Bellamy Foster'dir. Eko-Marksizmin teorileri 1990'lardan itibaren Batıdaki Marksist okullar arasında en dinamik açılımları temsil etmektedir.

Kapitalizmin krizinin incelenmesi eko- Marksizm'in önemli odak noktalarından biridir. Eko-Marksizmin teorilerinin oluşum sürecinde - ilk ve ikinci aşamada da- kapitalizmin krizi üzerinde odaklanılmıştır, fakat ikinci aşamada bir bakış açısı değişikliği göze çarpmaktadır. İlk aşamadaki bakış açısı ekolojik krizin ekonomik krizin önüne geçtiğini vurgularken, ikinci aşamadaki bakış açısı kapitalizmde

ekolojik kriz ile ekonomik krizin iç içe olduğuna ve ikisinin bir arada var olduklarına vurgu yapmıştır.

Her iki aşamada da kapitalist ekolojik krizin temel sebebinin kapitalizmin sınırsız artı değer peşinde koşması olduğu kabul edilmesine karşın ilk aşamadaki bakış açısı esas olarak Batı Marksizmi'nin bir iç kolu olan hümanist Marksizm geleneğini bağlı kalmış, özellikle de Frankfurt okulundan etkilenmiştir, bilindiği gibi bu okul kapitalizmin krizi incelerken yabancılaşma kavramını merkeze almıştır. Eko-Marksizmin teorik gelişmesinin ikinci aşamasındaki bakış açısı krizin analizinde Marksist tarihsel materyalizmi ve Marksist kriz teorisini temel almaya çalışmıştır, dolayısıyla da daha derin ve teorik açıdan daha ikna edici sonuçlara ulaşabilmiştir.

Batı dünyasında oluşan ekolojik Marksizm okulu, bugünkü koşullarda genellikle esas olarak **Marksist ekolojik felsefe** biçiminde gelişmektedir. Bu akım genellikle Batı'nın özellikle de Kuzey Amerika'nın dünya Marksizmi'ne kattığı yeni bir Marksist felsefedir. Bu, günümüzün Marksist felsefesinin gelişiminde Marksist araştırmacıların ürettiği özgün bir felsefedir. 1980'den bu yana Çin'de de bazı felsefeciler ekolojideki Marksist ekoloji felsefesi üzerine belirli başlıkları tartışmışlardır. Ancak Marx'ın ekoloji üzerine düşünceleri konusundaki araştırmalar oldukça yetersizdir. Bu yüzden, günümüz dünyasında hem yerli hem de yabancı araştırmaların daha çok ekolojik felsefe odaklı olduğunu söyleyebilirim.

Öte yandan dünyadaki iktisat teorilerinin gelişimin baktığımızda, Marx'a ait olan ekoloji ve ekolojik- iktisat düşüncelerini özünde Marksist ekolojik-iktisat teorisi olarak tanımlayabiliriz. Marksist ekolojik-iktisat da dünya çapındaki ekolojik-iktisadın bir koludur. parçasıdır. Bunun yanı sıra Marksist düşünce okullarının son durumuna baktığımızda da, Marx'm ekoloji ve ekolojik-iktisatla ilgili düşüncelerinin ekolojik-Marksizm akımına götürdüğünü görmekteyiz. Ekolojik Marksizm Marx'ın ekolojik-iktisada dair teorisinin güncel değerini daha zengin bir şekilde anlamamıza katkıda bulunmaktadır.

2- William Leiss ve Ben Agger'in Kapitalist Kriz Teorisi

Marx'ın kapitalist kriz teorisi, kapitalizmin özünde barındırdığı temel çelişkilerin analizi üzerinden geliştirilmiştir. Üretimin toplumsallaşması ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki çelişki, tek tek işletmelerin kendi içinde koordineli ve planlı bir üretim yapması buna karşın tüm toplum ölçeğinde ise anarşik bir üretim yapısının ortaya çıkması şeklinde kendisini göstermektedir. Bu temel çelişmenin ikinci ortaya çıkış biçimi ise: bir yandan üretim sürekli olarak genişlerken öte yandan ise işçilerin alım güçlerinde göreceli olarak düşüş eğiliminin ortaya çıkmasıdır. Bu çelişkiler belirli bir noktaya ulaştıklarında ekonomik krizi tetikleyecek ve ekonomik kriz ile birlikte proletarya için devrim koşulları oluşabilecektir. Buna karşın kapitalizmin üretim ilişkilerinde sürekli ayarlama ve düzenlemelere gittiğini de görebilmekteyiz, özellikle de 1930'larda Keynesçi politikaların uygulamaya sokulması dikkat çekicidir, bu politikalarla birlikte devletin kapitalist ekonomiye

artan ölçüde müdahale etmesi ve müdahil olması ve ekonomide düzenleyici bir aktör olarak yer aldığını görebilmekteyiz. Aynı zamanda bu politikalarla birlikte refah devleti –sosyal devlet politikaları benimsenmiş kapitalizmin özünde bulunan temel çelişmeler bir dereceye kadar yumuşatılmıştır. Dolayısıyla bazı kuramcılar Marx'm ekonomik kriz teorisinin zaman aşımına uğradığını ileri sürmüşler ve Marx'ın bu teorisinin yerini almak üzere 'meşruiyet krizi', 'devletin mali krizi', 'ekolojik kriz' vb. başkaca kriz teorileri önermişlerdir.

'Ekolojik kriz' teorisi ilk olarak 1970'lerde içlerinde William Leiss ve Ben Agger'in bulunduğu bir grup kuramcı tarafından ortaya koyulmuştur. Bu grup, ekolojik krizin kapitalizmin en temel sorunu haline geldiğini, bu ekolojik krizin, ekonomik krizin yerini aldığını savunmuşlardır. Ben Agger'in ifadesiyle: "bugünün kriz teorisi, hem (Marx'ın kar oranlarında düşüş eğilimi sonucu oluşan çelişme ve kriz öğeleri gibi) kapitalizmin doğasında bulunan yapısal çelişmeleri, hem de bugünkü gelişkin güncel kapitalizmin derinleştirdiği yabancılaşmayı, yabancılaşma ile birlikte insanlığın varoluşunun bölünmesini, ekolojik kirlenme ve tahribatı ve ekolojik çevrenin sunduğu doğal kaynakların gaddarca yağmalanmasını temel almalıdır".[2]

Kapitalistler, çıkar güdüsü ile üretimin boyutların sürekli bir biçimde genişletmekte ve bilim ve teknoloji aracılığı ile doğayı insafsızca sömürmekte, bunun sonucunda da yaşam ortamımızı telafi edilmez bir yıkıma sürüklemektedirler. Özellikle de, gelişmiş kapitalist devletler 'ekolojik sömürgecilik' politikasıyla gelişmekte olan zayıf ülkeleri hammadde ve endüstriyel atık depolar olarak kullanmakta, aynı zamanda yüksek kirlilik ve atık üreten sektörleri bu ülkelere taşımaktadırlar.

William Leiss, Ben Agger ve diğer ilk dönem eko-Marksistlerin özellikle Frankfurt okulunu izlediğini belirtmiştik. Bu okul, kapitalizmin insanları sürekli olarak 'çarpıtılmış istem ve talepler' peşinde koşmaya yönlendiren bir manipülasyon sistemi kurduğunu ve bu yolla insanlar üzerinde hegemonya sağladığını ve sermayenin çıkarlarını bu şekilde koruduğunu savunmuştur. Eko-Marksistler de benzer bir teori kurarak, kapitalizmdeki ekolojik krizi "yabancılaşmış tüketim" kavramı üzerinden açıklama çabasına girişmişlerdir. Bu teorinin mantığı ekolojik krizi kapitalizmdeki –yönlendirilmiş - 'aşırı tüketime' bağlamaktadır. 'Aşırı tüketim', 'aşırı üretimi' kışkırtmakta, bu da doğanın insanoğlunu taşıma kapasitesini zorlayarak, kaçınılmaz çevresel ve ekolojik sorunlar yaratmakta, insan ile doğa arasındaki denge ve maddesel alışveriş (Alm. Stoffwechsel) bozulmaktadır. Dolayısıyla da sürekli artan ve manipüle edilen kör tüketim ekolojik çevreye zarar veren başlıca sorun olarak görülmelidir.

Leiss, 'Tatminin Sınırları' adlı eserinde, modern sanayi toplumunun insanları garip bir hayat tarzına yönlendirdiğini ortaya koyar: "insanlar şehirlerde yüksek binalarda otururlar, enerji,gıda ve diğer gereksinimleri, hatta atıklarını boşaltma gereksinimlerinin karşılanması için devasa ve karmaşık bir sistem kurulmuştur. Öte yandan bu insanlar sürekli artan tüketimle, diğer yaşam alanlarında, özellikle de iş alanındaki sıkıntılarını aşabileceklerini düşünürler, dolayısıyla da çılgın bir tü-

[2] Ben Agger: Batı Marksizmine Giriş (Western Marxism: An Introduction) ps269, California, Goodyear Publisher, 1979

ketimle sıkıntılarını boşaltabileceklerini düşünerek, tüketim ile tatmin olmayı ve mutluluğu eş görmeye başlarlar. Diğer bir deyişle, tüketim artışını ve para harcamayı mutluluğun tek ölçütü olarak görmeye başlarlar. Leiss, tüketimi tatmin ve mutluluk ile eş görmenin, tipik bir nitelik olduğunu – bu olgunun modern sanayi toplumunun muazzam derin bir yabancılaşma yarattığını kanıtladığını savunmuştur.

Andre Gorz da kapitalist tüketimi eleştirmiş, ekonomik bakış ile ekolojik bakış arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Kendi ifadesiyle: "üretici güçlerle ilgili ekonomik yasalar ile ekolojik çevrenin gelişme yasaları tamamen farklıdır, ekolojik çevrenin gelişme yasaları doğal kaynakların korunmasını gerektirir; ekolojik rasyonel bakış açısı, insanların kendi bireysel taleplerini karşılamada en iyi yolu sunmaktadır; asgari miktarda ve en dayanıklı olan ve en yüksek kullanım değerine sahip olan şeyler tercih edilmeli ve bu gereksinimlerin edinilmesinde ve üretiminde asgari emek, sermaye ve kaynak kullanılmalıdır. Bunun tersine, ekonomik üretici güçler, sermayenin üretici güçleri azami kar elde etmeyi, en yüksek etkinlikte (kalitede) ürünler üretmeyi ve en yüksek miktardaki satış hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, ekonomik üretici güçlerin bu sistemini ayakta tutan şey tüm azami tüketim ve azami talep tutkusudur. Sermayenin, ödüllerini " diğer deyişle sermayenin büyümesi ve sermaye birikimini" ancak böylesi bir azami tüketim ve talep tutkusu sayesinde alabilmesi olanaklı olabilmektedir.

Tek tek işletmeler düzeyinde baktığımızda, üretici güçlerin azami ölçüde ve durmaksızın geliştirilmesi çarpık bir ekonomik atık sistemine yol açmaktadır. Oysa ekolojik bakış açısından bakıldığında bu durum, kaynakların israfı ve doğal çevrenin tahribatı gerçeğidir. Ekonomik bakış açısında göre ise bu olgu büyümenin kaynağı olarak görülmektedir.[3] Dolayısıyla, özel mülkiyete ve azami kar tutkusuna dayalı kapitalist üretimin anarşik yapısının sebep olduğu 'aşırı üretim' ve 'aşırı tüketim' kaçınılmaz olarak doğal kaynakların ilkel bir tarzda sömürülmesi ile sonuçlanacaktır. Kapitalizm şartları altında tek tek şirketlerin üretimlerini ve işlem tarzlarını, kendi ekonomik çıkarlarına ters düşecek bir şekilde yürütmeleri, toplumsal kolektifin çıkarlarını ve insanlığın uzun vadeli çıkarlarını olanaksızdır, dolayısıyla da küresel ekolojik kriz kaçınılmaz hale gelmektedir.

Bu çelişme sistemin özüne ilişkin bir çelişmedir, sürdürülebilir ve yeşil bir kapitalizm ile aşılması olanaksızdır : "kapitalizmin ekolojik çelişkisi koşullarında sürdürülebilir ve yeşil bir kapitalizm tasarımı yalnızca gerçekleşmeyecek bir hayal, kendi kendini aldatmaktan öteye gidemez.[4] Gorz, ekonomik rasyonellik bakış açısının en önemli özelliklerinden birinin tüm toplumu tüketime odaklaması ve insanları tüketime yönlendirmek için elinden geleni yapmasıdır. Başka bir deyişle bu, insanların sınırsızca tüketebilmeleri için mümkün olduğu kadar fazla üretim yapmaktır. Andre Gorz, ekonomik rasyonelci bakışın zararlarını şöyle eleştirmektedir: "bu, bir taraftan insanlar arasındaki ilişkileri para ilişkisine dönüştürmekte; öte yandan insan ile doğa arasındaki ilişkiyi araçsalcı bir hakimiyet ilişkisine dönüştürmektedir; esas sorunu ise işçilerin insani doğalarını kaybetmesine yol açmasıdır" Gorz, kapitalizmin ekonomik rasyonellik temeline dayanan bir toplum olduğunu, kapitalizmdeki pazar ekonomisinin, üretimi azami arttırma, pazarın ve tüketimin sürekli

[3] Andre Gorz: Capitalism, Socialism and Ecology, s.32~33, London, 1984

[4] Andre Gorz: Capitalism, Socialism and Ecology, s..32~33, London, 1984

genişletilmesi güdüsünün, yaşamın dayandığı temel öğelere ve yaşam kalitesine büyük bir tahribat verdiğini açıklamış ve ekolojik krizin temel sebebinin kapitalist birikim mantığı olduğunu savunmuştur. Kapitalizm bu mantığı işletmek için, insanları azami tüketime yönlendirmekte, azami meta tüketimini manipüle etmektedir.

Eko-Marksistler, kapitalizmin ekolojik krizinin 'tüketimin yabancılaşmasından" kaynaklandığını düşünmeleri sebebiyle, ekolojik krizi aşmak etmek için 'yabancılaşmış tüketimi' açığa çıkarmaya ve eleştirme çabasına odaklanırlar ve bu konuda insanları aydınlatmaya çalışırlar. Ben Agger, ekolojik krizin, beklenti-hayal kırıklığı yıkımı diyalektiği üzerinden çözülebilmesi umudu olabileceğine işaret eder: "'yabancılaşmış tüketim' olgusu ile karakterize edilen bugünün kapitalist toplumu, beklenti-hayal kırıklığı krizine gebedir ve bu kriz insanları kapitalist üretim ve tüketim yanılgısından uyandırabilecektir". Ben Agger beklenti-hayal kırıklığı yıkımı krizini somut ve detaylı bir biçimde açıklamaktadır: **Birincisi,** çağdaş kapitalist toplum, meşruiyetini halkın sınırsız meta tüketimi beklentisinden almaktadır. Diğer bir deyişle, çağdaş kapitalist toplumun meşruiyeti halkın sınırsız tüketimle ilgili beklentilerinin manipüle edilmesi temeli üzerinde kurulmuştur; **ikincisi,** ekolojik sistem sınırsız büyümeyi taşıma ve destekleme yetisinde olmadığından, ekolojik kriz kaçınılmaz olarak bir arz (sunum) krizine yol açacaktır, **üçüncüsü,** insanlar refah içinde bir maddi yaşam beklentisini, yabancılaşmış emeğin telafisi olarak görmeye alışmaktadırlar, arz krizi ise onlarda büyük bir hayal kırıklığı yıkımına yol açacaktır. Kapitalizmin maddi taleplerini sınırsız ve sonsuz bir şekilde karşılayabileceğine dair duydukları güveni kaybedecek, bunun sonucunda da tüm kapitalist sisteme şüphe ile bakmaya başlayacaklar ve insanın-kendilerinin- gerçek gereksinimleri üzerine düşünmeye ve sorgulamaya başlayacaklardır; **dördüncüsü,** hayal kırıklığı yıkımı ve insanın gerçek ihtiyaçlarının ne olduğu üzerine yeniden düşünme sürecinde, eski tüm talep ve eski değer kavramları yıkılacak ve yeni beklentiler ve bu beklentileri karşılayabilecek yeni yollar üretilecektir. Kısacası, yaşanacak bu diyalektik şok, insanların talep yapılarında bir devrime yol açacak, 'daha fazla' ile 'daha iyi' arasında kurulan düşünme mantığı bağını kıracak, bunun yerine 'daha iyi' ile 'daha az' arasında bir birlik kuran yeni bir düşünce ortaya çıkacaktır. Leiss bu düşünsel dönüşümü, insanların niceliksel kriterlerden niteliksel kriterlere geçişi olarak tanımlamaktadır. Oysa Gorz'a göre bu değişim toplumu doğrudan eşitlik arayışına yöneltecek ve eşitlikçi sosyalist ideallerin gelişmesini teşvik edecektir.

Bu nedenle, eko-Marksistler, günümüz kapitalizmi tarafından savunulan 'tüketim için tüketim' kavramından farklı bir mutluluk kavramını benimsetmek ve halkın nihai memnuniyetinin tüketim ile değil, rasyonel bir üretim faaliyetlerine bağlı olduğunu göstermeye çabalamaktadırlar. Leiss, yazılarında tüketimi mutluluk ve tatmin ile özdeşleştiren yabancılaşmanın aşılması gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur. Leiss, Fourier, Marx ve Marcuse gibi bazı düşünürlerin yapıtlarında önemli bir yaklaşım olduğunu savunmuştur: "insanlar tatmin ve mutluluğu kendi yaptıkları öz-faaliyetlerinde aramalıdır; insanlar mutluluğu nihai olarak kendi öz-üretim faaliyetlerinde elde edebilirler; çünkü: **birincisi,** insanlar doğrudan kendi öz-üretim faaliyetleri içinde kendilerini geçekleştirebilirler ve gerçek manada yaratıcı bir şekilde yaşayabilirler; Dahası bu hayat oldukça zengin ve renklidir ve insanlar bu nitelikte üretici faaliyetlerden haz alabilirler. **İkincisi;** insanların yaşamını dolduracak olan bu öz-üretim faaliyeti çarpık bir tüketimi hedeflemeyeceği

için, üretim ile tüketim arasındaki direkt çarpık bağlantı da kesilebilecek, talep düşecek ve kapitalizmin üretim tutkusu kısıtlanmış olacaktır. Bu nitelikteki bir öz-üretim tarzı insan ile doğa arasındaki karşıtlığın keskinleşmesini engelleyecek, insan ile doğa arasında uyumlu bir ilişkinin yolları açılabilecektir. Tamamen değişen bu yeni ilişkiler içinde, insanlar büyük bir tatmin ve mutluluğa ulaşabileceklerdir.

Gorz ise vurguyu insanlık ve hümanizm ile uyumlu olan **ekolojik rasyonelliğe** yapmaktadır, ekonomik rasyonel bakış açısı eleştirilmelidir. İnsanlığın ekonomik rasyonellikten ekolojik rasyonelliğe geçiş süreci aynı zamanda insanların tüketimden rasyonel ve ekolojik üretime yöneldikleri bir süreç olacaktır, insanlar tatmine böylesi bir yaşam tarzı içinde ulaşabileceklerini düşüneceklerdir. İnsanlar, ancak ve ancak ekonomik rasyonelliğin prangalarından kurtulduktan sonra ve tüm toplumun asıl tatminin üretimde olduğunu görebildiği bir yola girilmesiyle birlikte, bireyler için özgür bir gelişme alanı açılmış olacaktır.

Eko-Marksistler halkın dikkatini tüketimden üretim alanına kaydırmayı savunurken, insanların tüketimi tamamen terk etmesini değil, tüketimde tamamen yeni bir bakış açısı ve yeni bir tarzın gelişmesini savunmaktadırlar. Bu yeni tarza göre "ne kadar çok tüketim olursa o denli yüksek mutluluk" olabilir kavramı tarihin çöplüğüne atılacak, insanlar 'daha iyi' ile 'daha azı' birleştirmeye çalışacaktır. Gorz, "daha uzun ömürlü ve çevreye zarar vermeyen ürünlerin sayısı arttıkça, pekala daha az tüketerek daha iyi bir yaşama ulaşabilmenin mümkün olduğunu" savunmuştur. Aynı zamanda insanlar daha çok tüketimin mutlaka daha yüksek bir tatmin anlamına gelmediğini; daha çok para ve daha çok tüketimin mutlaka daha iyi bir yaşama götürmediğini ve paranın satın alabildiklerinden daha değerli talepler olabileceğini gördüklerinde, "ekonomik rasyonelliğin" prangalarından özgürleşeceklerdir".

İnsanlar, tüm değerlerin nicelik ölçüsüne vurulamayacağını ve paranın her şeyi satın alamayacağını, para ile satın alınamayan birçok şeyin en değerli, önemli, ya da en vazgeçilemez şeyler olabileceğini görmeye başladıklarında 'pazara dayalı bugünkü düzen' temelinden sarsılacaktır. Gorz'a göre tüketimdeki 'daha çok' ile 'daha iyi' şeklinde kurulan ters mantığın gerçek anlamda kırılması bunun yerini üretime değer veren ve 'daha çok' ile 'daha azı' birleştiren yaklaşım egemen hale geldiğinde, insanlık yeni ve daha üst bir mecraya girmiş olacaktır: bu dünya 'daha az üretim ile daha iyi bir yaşam' dünyası olacaktır. 'Daha az üretim', 'ekolojik rasyonelliği' temel alan yeni bir üretim tarzıdır. Bu yeni dünyada, pazar ilişkileri ortadan kalkacak, toplumdaki tüm bireyler ortak mutluluğun tadını çıkarabilecek ve tüm bireyler öz-değerlerini gerçekleştirme olanağına kavuşabilecektir.

3- James O'Connor'ın Kapitalist Kriz Teorisi

1980'lerin sonlarında, ekolojik Marksizm'in kapitalist krizle ilgili en yaygın kabul gören bakış açısı, kapitalizmin 'çifte kriz" içinde olduğunu ileri süren teoriye dayanmaktadır. James O'Connor "Doğal Sebepler: 'Ekolojik Marksizm Üzerine Makaleler' adlı önemli yapıtında bu teoriyi sistematik olarak açıklamaktadır. Daha önce söz ettiğimiz gibi, William Leiss ve Ben Agger kapitalizmin ekolojik krizinin, kapi-

talizmin baş sorunu haline geldiğini ve ekonomik krizin önüne geçtiğini savunmuşlardır. Oysa O'Connor farklı bir görüş getirmiş, kapitalizmin hem ekonomik kriz ve de aynı zamanda ekolojik kriz ile baş etmek zorunda kaldığını öne sürmüştür. O'Connor'a göre Marx'm tarihsel materyalizm teorisi, sermaye birikimi teorisi ve ekonomik kriz teorisi, günümüzün krizlerini açıklayıcı yeteneklere sahiptir, "yalnızca bu teorilerin çağdaş değerine vurgu yapmak yeterli olmayacaktır, aynı zamanda bu teorilerin eko-Marksizm'in geliştirilmesinde başlangıç noktası olabileceğini savunmalıyız."

Tarihsel Materyalizmin Ekolojik Çevre Teorisi ile Yeniden Kurulması

O'Connor, ne Marx'm ne de Engels'in 'ekolojik- iktisatçı' olmadıklarını, fakat onların çok açık bir biçimde kapitalizmin doğal kaynakları, ekolojik doğayı ve insan doğasını tahrip ettiğini ortaya koyduklarını savunmuştur. Onlar, kapitalizmdeki üretim, değişim, bölüşüm ve tüketim süreçlerinin doğal kaynakları sömürdüğünü ve tahrip ettiğini, muazzam bir israf ve yıkıcı bir atık sistemine yol açtığını ortaya koymuşlar, sermayenin dünya çapında bir doğa kıyımına yol açması karşısında insanlığı uyarmışlardır.

Marx ve Engels'in ekolojik çevrenin tahribatı sorununu, kapitalist birikim ve sosyal ve ekonomik dönüşüm teorilerinin (kapitalizmden komünizme geçiş) merkezine koymadıkları doğrudur. Kapitalist gelişme sürecinin ortaya çıkarabileceği doğal kaynak tükenmesi ve doğal çevre bozulmasının böylesi bir yüksek düzeye çıkabileceğini düşünememişlerdir. Dolayısıyla onların bize ekolojik-iktisat ile ilgili olarak bıraktıkları mirasın, temiz ve boş bir defter sayfası olduğunu söyleyebiliriz. Onların ekolojik çevre sistemi, doğal enerji sistemleri üzerine yaptıkları incelemelerin sonuçlarını, tarihsel materyalizm teorilerinin sistemine, kapitalist birikim ve ekonomik kriz teorilerinin sistemine dahil etmediklerini görebiliyoruz. Dolayısıyla onların ekolojik çevre tahribatının 'sebepleri' üzerinde sistemli bir teori üretmediklerini söyleyebiliriz. Öte yandan, günümüz dünyasının Marksistleri ve diğer ileri görüşlü insanlar kapitalizmin doğa üzerindeki yıkımını güçlü bir biçimde açığa çıkartır ve teşhir ederken, burada da bir olgu göze çarpmaktadır: bu eleştiriler de henüz sistemli bir teorik düzeye çıkartılamamıştır. Küresel ekolojik çevredeki bozulmanın 'sebepleri', genellikle dar bir çerçeve içinde 'genel açgözlülüğe, kar hırsına, doğal kaynaklar ve pazarların ele geçirilmesi için yürütülen kontrolsüz rekabete, üretim maliyetlerini doğal sisteme yıkan bir büyüme modelinin benimsenmesine bağlanmaktadır. Bazı insanlar da sorunu yaşam/geçim araçlarının (ürünleri) üretildiği sanayi sektörlerindeki problemlere bağlamakta ve IMF ve Dünya Bankası'nın yatırım politikalarını eleştirerek, bu kurumların ekolojik-çevreyi göz ardı eden yatırımlara para ve kredi aktardığını ileri sürmektedirler. Benzer şekilde, bu Marksist ve ileri görüşlü çabalar da ekolojik yıkımın sebepleri üzerine sistematik bir teorik analiz sunmaktan yoksundur.

Dolayısıyla, O'Connor'm düşüncesine göre, Marx'ın tarihsel materyalizmi ekolojik Marksizm'in ilerletilmesinde bir başlangıç noktası oluşturma yeteneğine sahip olmasına karşın, bugünkü ekolojik krizin sebeplerinin doğru ve sistematik bir analizi için, Marx'ın tarihsel materyalizm teorik sistemi yeniden inşa edilmelidir. Özellikle de bu teorik sistem içindeki üretici güçler teorisi ve üretim ilişkileri teorileri yeniden ele alınmalıdır.

O'Connor klasik Marksist tarihsel materyalizm teorisinde içerilen üretici güçler kavramının iki ilişkiyi içerdiğini ileri sürmektedir, birinci ilişki, insanın üretim sürecinde doğanın sunduğu nesneler ile girdiği teknik ilişki-doğa ile ilişki-; ikinci ilişki ise insanın aletler makinelerle girdiği ilişkiler ... Üretici güçlerle ilgili bu klasik kavram sorunludur ve 'kültürel' ve 'doğal' üretici güçleri göz ardı etmektedir. Aynı şekilde, klasik Marksist üretim ilişkileri kavramının merkezinde mülkiyet ilişkileri -mülkiyet biçimleri ve toplumsal ürüne el koyma ve bölüşüm ilişkileri bulunmakta, 'kültür' ve 'doğa' alanındaki ilişkileri kapsamamaktadır. Aslında, hem üretici güçler hem de üretim ilişkileri kültürel ve doğaldır. Bu iki öğe toplumsal emek sürecinin bir parçasıdır. Dolayısıyla, çağdaş tarihsel materyalizm üretici güçler ve üretim ilişkileri kavramlarını yalnızca yukarıdaki 'dar anlamda' ilişkiler ile sınırlamamalı, toplumsal emek sürecinde doğa ve kültür dünyası ile girişilen ilişkileri de kapsamalıdır. Diğer bir deyişle, klasik Marksizm'deki emek süreci ya da maddi üretim süreci ile ilgili kavramlara kültür ve doğa temalarını da eklemlemek gerekmektedir.

O'Connor, hem üretici güçlerin hem de üretim ilişkilerinin manevi-kültürel normlarla/kurumlarla bağlantılı olduğunu savunmuştur. Emek/çalışma süreci, hem maddi hem de manevi/kültürel boyutlar içermektedir, dolayısıyla üretici güçler ve üretim ilişkileri hem nesnel bir boyut hem de öznelci bir boyut içermektedir. Bu düşüncelere ek olarak, O'Connor, klasik tarihsel materyalizmde ekolojik çevrenin veya doğanın emek sürecine göreli olarak özerk bir biçimde etkide bulunması gerçeğini ele alan bir doğa bakışma sahip olmadığını (ya da böylesi bir doğa yaklaşımının oldukça olduğunu) ileri sürmektedir. Aslında insan, emek sürecindeki faaliyetleri ile bir yandan doğayı yeniden biçimlendirirken, aynı zamanda doğa da insanı yeniden biçimlendirmektedir. Böylece, üretim sürecinde insanın üretici güçleri ile doğanın üretici birlikte hareket etmekte ve ortaya çıkan ürüne bir değer katmaktadır; bu en belirgin şekilde tarımda görülebilir.

O'Connor sonuç olarak Marx'ın üretici güçler ve üretim ilişkileri üzerine teorilerinin kültürel/manevi boyutu ve doğa ile ilişki boyutunu ihmal etmesi dolayısıyla, onun tarihsel materyalizm görüşünün kültürel niteliğinin sınırlı kaldığını ve böylece teorinin materyalist yönünün de zayıfladığını savunmuştur.

O'Connor bu görüşlerini ilerleterek, Marx'm kapitalist birikim süreci, rekabet, ekonomik kriz, sermayenin merkezileştirilmesi, tekellerin oluşması ve bunlarla bağlantılı diğer meselelerle ilgili konumunu değerlendirmeye girişir :" Marx'ın bu teorilerine insan ve doğa arasındaki maddi alışveriş (Alm. Stoffwechsel) tamamen gözden kaçırılmamış olmakla birlikte, aynı zamanda doğanın insanla birlikte üretim sürecine-ortaklaşa- katkıda bulunduğu belirli bir düzeyde kabul edilmesine karşın, bu gerçeklerin küçümsendiğini söyleyebilirim". [5]

O'Connor'un "İkinci Çelişme" Teorisi

O'Connor, tarihsel materyalizmin yeniden inşa edilmesi çabasına girişerek, kapitalizmde var olan 'ikinci çelişki' üzerine bir kavram geliştirmiştir. Ona göre kapitalizmin ikinci çelişkisinin açığa çıkarılması, küresel boyutta oluşan çevresel yı-

[5] James O'Connor: (Doğal Nedenler: Ekolojik Marksizm Üzerine Makaleler) Natural Causes: Essays on Ecological Marxism, s.73

kımı daha derinlemesine kavramamıza yardımcı olabilir. Kapitalizmin 'birinci çelişkisi', Marx tarafından tanımlanan şekliyle üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir; fakat bir 'ikinci çelişme' de bulunmaktadır: başka bir ifadeyle, ikinci çelişmenin bir ucunda, üretici güçler ve üretim ilişkileri bulunmakta diğer uçta ise üretimin çevresel koşulları bulunmaktadır. 'İkinci çelişme' kavramında 'üretimin koşullarının' doğru anlaşılması hayati önemdedir. Eğer 'birinci çelişmenin' kapitalizmin 'içsel-içkin' sistemine ait olduğunu kabul edersek, 'ikinci çelişmenin' de kapitalizmin 'dışsal' sistemine ait olduğunu söyleyebiliriz. Kapitalizmin dışsal sistemindeki çıkmazına işaret bu çelişme üretimin çevresel koşullarının sermayeleşmiş-sermayenin egemenliğinde-olmasından kaynaklanmaktadır. O'Connor, getirdiği analizle, üretimin çevresel koşullarının içerdiği ürünlerin, Pazar yasalarına göre üretilmiş olan metalar olmadıklarını fakat bunların Pazar yasalarına göre üretilmiş metalar gibi hesaplandığını ve ele alındığını kanıtlamaya çalışmıştır, üretimin çevresel koşullarının içerdiği ürünler aslında sanal değerlere sahip olan sanal ürünlerdir. O'Connor bu analizini geliştirirken Marx'm tanımladığı "üç tip üretim koşulunu" yorumlar: **birincisi,** dışsal maddi koşullar veya sabit sermaye ve değişken sermaye arasındaki gri alanda yer alan doğal ürünler; **ikincisi**, üretimin bireysel koşulları, diğer deyişle işçinin 'çalışma gücü ve yetenekleri'; **üçüncüsü** de toplumsal üretimin toplumsal veya genel koşulları; örneğin altyapı gibi..

O'Connor klasik tarihsel materyalizmin, kapitalist birikim ve kriz teorisinin eko-Marksist teorinin oluşumunda çıkış noktalarını oluşturma yeteneğine sahip olmasına karşın, bu teorilerin kapitalizmin 'ikinci çelişmesini' incelemek için yeterli olmadıklarını ileri sürmüştür. Çünkü Marx'ın bu teorileri, sermayenin topluma ve üretimin çevresel koşullarına verdiği zarar ve tahribatlar üzerinde sınırlı bir biçimde durmaktadır; bu tahribatın kapitalist şirketlerin maliyetlerini arttırdığı ve aynı zamanda karlarını tehdit ettiği, başka bir ifadeyle bunların ekonomik kriz riskini arttırdığı gerçeği pek işlenmemiştir. Diğer yandan başka bir gerçeği, insanların üretimin çevresel koşullarını ayakta tutmak ve korumak için verdikleri toplumsal ve politik mücadelelerin kapitalist şirketlerin maliyetlerini arttırdığına da pek değinmemiştir. O'Connor, özetle Marx'm kapitalist gelişme sürecinin giderek artan bir biçimde " doğal çevreden gelen kısıtlayıcı engellerle" yüz yüze gelmek zorunda kalacağını ve bu sorunun ekonomik kriz ile el ele giden bir ekolojik krize yol açabileceğini göremediğini ileri sürmektedir.

O'Connor kendi teorisini klasik Marksist teorilerle karşılaştırır: klasik Marksizmin ekonomik kriz ve sosyalizme geçiş teorisinin başlangıç noktası, kapitalizmdeki üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişmedir. Bu çelişme belirli bir düzeyde keskinleştiğinde, üretim gereksinimleri ile sermaye birikimi ve artı değerin gerçekleşmesi(artı-değer üretimi) çatışma içine girecektir; "Lenin de kapitalist üretimin artık değer üretimi olduğunu ileri sürmüştür; sosyalist devrimin temel itici gücü modern proletaryadır ve kapitalist üretim ilişkileri, toplumsal devrimin başlıca hedefi haline gelecektir." Toplumsal devrim, politik sistemin, devletin ve eski değişim sisteminin dönüştürülmesini kapsayacaktır.

Fakat eko-Marksizmin, ekonomik kriz ve sosyalist devrim teorisinin çıkış noktası ve çözmeye odaklanacağı çelişme farklıdır: bu çelişme bir ucunda, kapitalist üretim ilişkileri ve üretici güçlerin bulunduğu, diğer ucunda kapitalist üretimin çev-

resel koşullarının bulunduğu çelişme olacaktır. Bu çelişme etkisini –belirleyici rolünü- üretim gereksinimleri ile sermaye birikimi ve artı değerin gerçekleşmesi(artı-değer üretimi) şeklindeki diğer çelişme üzerinde de oynayacaktır. Günümüzün sosyal devriminde, proletarya yalnız değildir, devrimde rol almak isteyen yeni güçler " yeni toplumsal hareketler" ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin içsel çelişmesini hedef alan "eski güçlerle" dışsal çelişmesini hedefalan güçler toplumsal devrimde yan yana mücadele edeceklerdir. Böylece O'Connor'a göre toplumsal devrimin asıl hedefi üretimin çevresel koşullarının yeniden üretiminin koşullarını değiştirmek olmalıdır.

O'Connor'a göre, klasik Marksist bakış açısı sermayenin en büyük düşmanının bizzat kendisi-sermayenin kendisi- olduğunu düşünmektedir: üretimin toplumsallaşma düzeyi arttıkça üretim araçlarının özel mülkiyeti giderek dayanılmaz bir hal alacak, artık değer üretiminin koşulları daralacaktır. Sermayenin emek üzerindeki politik iktidarı ne kadar güçlü olursa, emek üzerindeki ekonomik sömürü o denli yüksek olacaktır, derecesi o kadar yüksek olacak, diğer bir ifadeyle, artı değer oranı yükselecektir. Bu durumda Pazarda potansiyel kar oranları düşecek ve üretilen ürünleri (üretim maliyeti artı ortalama kar oranı) piyasa fiyatlarında satmak zorlaşacaktır. Bu durumu değerlendiren bazı sermaye gruplar emeğin üretkenliğini yükseltecek tedbirler alma yönünde karar verecek, çalışma hızını arttıracak, ücretleri düşürmeye çalışacak, aynı çalışma zamanı içersinde daha fazla üretim için ellerinden geleni yapacaklardır; bu da ücretlerin düşmesi sonucunu doğuracaktır. Bazı sermaye gruplarının böyle bir tercih yapmaları sonucunda, onların beklemedikleri bir sonuç ortaya çıkacak ve tüketicilerin (çalışanların) alım güçleri ve toplam talep düşecektir; bu kapitalizmin "birinci çelişmesinin" sonucunu kendisini göstermesi demektir. diğer tüm şartlar değişmediyse, o halde daha çok kar üretilmesi ya da emek istismarı seviyesinin yükselmesiyle daha az kar elde edilecek ve pazar talebi azalacaktır. Sonuçta klasik Marksist teoriye göre, üretim fazlası ve çalışanların (tüketicilerin) yetersiz satım gücü arasındaki bu çelişki kapitalist ekonomik krize sebep olmaktadır. O'Connor'a göre klasik Marksist kriz teorisinde kapitalizm yalnızca ekonomik krizlere maruz kalmıyor, aynı zamanda bu krizler ona yeni bir canlılık vererek kapitalizmin ömrünü uzatabiliyor. Bu ekonomik krizler sonucunda sermaye birikimi artmakta ve sermaye birikimi modelleri gözden geçirilip, yeni ayarlamalar yapılmakta ve kapitalizm bünyesindeki rasyonel olmayan yönleri ayıklayabilmektedir. Sermaye sınıfı ekonomik krizleri genellikle kendi çıkarına uygun yöntemlerle çözmektedir; yaptıkları yeni düzenlemeler genellikle üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesine uyarlanacak şekilde yeniden düzenlenmesidir; buna karşın üretici güçlerle ilgili düzenlemeler de yapmaktadırlar. Bu düzenlemeler sermaye gruplarının yeniden örgütlenmesini, devlet ve yasaların yeniden düzenlenmesini, sermaye grupları ile devlet arasındaki ilişkilerin de yeniden ayarlanmasını gerektirmektedir. Klasik Marksist teoriye göre sermayenin iç örgütlenmesi ve üretim ilişkilerinde yapılan yeniden düzenleme ve ayarlamalar ne kadar köklü olursa –bu üretimin o denli daha fazla toplumsallaşması ve sermayenin toplumsallaşması anlamına gelmektedir. Böylece Marx'ın sözünü ettiği - sermayenin ve özel mülkiyetin olumsuz diyalektik aşılması (Alnı- negative aufhebung) olgusu ortaya çıkmaktadır; sermaye kendini inkar etmektedir; bunun en ileri biçimi-devlet kapitalizmi- devlet mülkiyetindeki sermaye olgusudur. Marx'a göre kapitalizmin muhaliflerinin eylemleri-örneğin kooperatif mülkiyet altındaki işçi işletmeleri- ile orta-

ya çıkan "pozitif diyalektik aşma" ve sermayenin kendi içinde ürettiği "negatif diyalektik aşma" el birliği halinde sosyalizme geçişi hazırlamaktadır, kapitalizm -nesnel bir süreç olarak- kaçınılmaz bir biçimde yerini sosyalizme bırakacaktır.

O'Connor'a göre yukarıda özetle verilen klasik kapitalist kriz analizi bir çok açıdan gerçekçi olmakla birlikte, eko-Marksist kriz analizi ile karşılaştırıldığında tek taraflı ve analiz gücü sınırlıdır. Çünkü klasik bakış açısı 'üretimin çevresel koşullarının' – hep var olacağını- sınırsız bir arz olabileceğini varsaymaktadır, kapitalizmin üretimin çevresel koşulları ile ilgili ortaya çıkabilecek tıkanıklıkları aşabileceğini ve kapitalist büyümeyi durduracak yegane şeyin talepteki daralma olabileceğini düşünmektedir. Oysa eko-Marksist bakış açısına göre, eğer ücretler, doğa ile ilgili, altyapı ve toplumsal uzamla ilgili maliyetler radikal bir biçimde arttığında kapitalizmin 'ikinci çelişmesi' keskinleşecektir. "Bu durumlara örnek olarak, Amerikan iç savaşı (kuzey-güney savaşı) sırasında görülen 'pamuk krizi'; 1960'larda ücret artışlarının ve sosyal harcamaların üretici güçlerdeki büyümenin çok çok üzerine çıkması olgusu ve 1970'lerdeki 'petrol krizini' saymak mümkündür".

O'Connor maliyetleri yükselterek krize katkı sağlayan iki olgudan söz etmektedir: ilki, bazı sermaye gruplarının karlarını korumak veya yeniden eski seviyesin çıkarmak için yaptıkları şeylerdir: örneğin, işçilerin çalışma koşulları ihmal edilmekte- dolayısıyla sağlık maliyetleri artmaktadır-, tarım topraklarına zarar vermekte -dolayısıyla toprağın üretici güçleri zayıflamaktadır- ya da kentlerdeki belediye çalışmalarının zayıflamasına ve altyapı bozulmaları karşısında alınması gereken tedbirler ihmal edilmekte veya kentlerdeki trafik düzeninin bozulması veya suçluluk artışı dolayısıyla polis hizmetlerinin maliyetleri artmaktadır. Bütün bunlar sermaye güçleri açısından, üretim sürecinde ortaya çıkan uzun vadeli maddi ve toplumsal maliyetlerin artması anlamına gelmektedir.

O'Connor, yaptığı araştırmada, kapitalizmin ilk gelişme dönemlerinde, işgücünün, doğal kaynakların ve toplumsal uzamın elverişli durumda olduğunu, dolayısıyla maliyeleri kontrol edebilmenin çok daha kolay olabildiğini ortaya koymaktadır. Zaman içersine kapitalist gelişme ve sermaye, insanın çevresindeki her şeyi ve toplumdaki tüm bireyleri bir şekilde kendi işleyiş alanı içine çekmiş ve kapitalist üretimin potansiyel maliyet kalemleri artmış ve genel maliyet içine dahil olmaya başlamıştır. Örneğin doğal ürünler ve doğanın korunması ile ilgili yükümlülükler maliyet hesabına dahil olmuş, doğanın tahribat düzeyi yükselmiş, işgücünün eğitim maliyetleri de göreli olarak artmıştır. Sonuçta tüm ekonomik, ekolojik ve sosyal maliyetler artmış hammadde temini zorlaşmış ve kirliliğe maruz kalmayan çok az kamusal kaynak kalmıştır- çevre koruma maliyetleri artmıştır. Bu da, Marx'ın ifadesiyle 'sermayenin faktörü maliyetlerini' yukarı çekmiştir.

O'Connor'a göre krize katkı sağlayan ikinci neden, işçi ve kadın hareketleri, çevre koruma hareketleri ve kent merkezli anti-kapitalist hareketler gibi bazı toplumsal hareketlerdir. Bu hareketler, sermayeden "üretimin çevresel koşullarının" daha rasyonel bir şekilde korunmasını talep etmektedirler. Çalışanlar için daha iyi tıp ve sağlık hizmetleri, tarımsal toprakların korunması ve belediye hizmetlerinin iyileştirilmesi şeklinde talepler artmaktadır. Tüm bunlar sermayenin maliyetini arttırır ve onun esnekliğini azaltır. Kısacası, O'Connor'a göre üretimin çevresel koşullarının şartlarının "sermayeleşmesi", özellikle doğal çevrenin ve doğanın sermayeleşmesi ser-

mayenin kendisini yeni koşullara uyarlamasını zorlaştırmakta ve onun esnekliğini azaltmaktadır.

O'Connor kapitalizmde kar oranlarında düşüş eğilimine yol açan **'birinci çelişme'** ile 'ikinci çelişmenin' birbirlerini destekleyen şekilde hareket ettiklerini vurgulamaktadır. 'Birinci çelişme' sömürü düzeyi ile ilgilidir ve kapitalizmin emek güçleri üzerindeki politik ve sosyal iktidarının yoğunluk derecesini yansıtır ve üretim fazlası krizlerine yol açma eğilimini besler. Bu çelişme sistemin yapısal iç çelişmesidir ve üretimin çevresel koşulları ile doğrudan bir bağı yoktur. 'İkinci çelişmeyi' Marx'ın sözünü ettiği kullanım değerleri üretimi ile izomorfik bir ilişki içinde düşünebiliriz, tüketim mallarının bölüşümü ve bunların içerdiği değerleri, sabit sermaye varlıkları ve bunların değerleri, doğal çevre ile ilgili etkenlerin değişken sermayeye dahil olması; toprak rantının düşmesinin kapitalist karları azaltması gibi olgular kapitalizmin dışsal çelişmesinin kapsamı içindedir. **'İkinci çelişme'** ile bağlantılı olan bu olgulardan hiç biri kar oranların düşmesine yol açan 'birinci çelişme' kadar güçlü bir kriz etkeni oluşturmamaktadır.

O'Connor, 'birinci çelişmenin' sermayeyi daha çok talep üzerinden sıkıştırdığını tekrar vurgular, kapitalist işletme karlılığını sürdürmek ya da korumak için maliyetleri düşürmeye giriştiğinde, hesapta olmayan bir sonuç ortaya çıkmakta, pazarda ürünlere olan toplam talep aşağıya düşmektedir.

Oysa 'ikinci çelişme' sermayeyi maliyetler açısından sıkıştırmaktadır: kapitalist işletmelerin bir bölümü sermayelerinin karlılığını korumak maliyetlerini doğanın üzerine yıkmaya çalıştığında,- örneğin atıklarını temizlemeden doğaya saldığında- diğer şirketlerin maliyetleri veya tüm kapitalist sınıfın masraf ve maliyetlerinin artmasına yol açmış olacaktır. Dolayısıyla toplamdaki kapitalist karlılık azalacaktır. O'Connor şöyle bir karşılaştırma sunar: "sermayenin talep düşüşü ile sıkıştırıldığı durumda, artı-değer üretimi ile ilgili bir sorun yoktur, fakat problem artı-değerin gerçekleştirilmesinde çıkmaktadır; öte yandan sermayenin maliyetler yönünden sıkıştırıldığı durumda ise artı-değerin gerçekleşmesi ile ilgili hiçbir sorun yoktur, fakat artı-değerin üretilmesinde problem çıkmaktadır." Böylece, O'Connor günümüzün kapitalizminde sermayenin iki sorunla bir arada baş etmek zorunda kaldığı sonucuna varır: hem pazardaki talebin daralmakta hem de maliyetler yükselmektedir; diğer bir deyişle, sermaye hem 'birinci çelişme' hem de 'ikinci çelişmeyi' çözmek zorundadır. O'Connor'a göre bu yeni açıklama, hem Keynesçi makro-ekonomik düzenleme teorisinin hem de, neo-klasik ve neo-liberal 'bırakınız yapsınlarcı' politikanın çıkışsızlığını ortaya çıkartmaktadır.

O'Connor ve Ekolojik Krizin Temel Kaynakları

Ekolojik krizi aşırı ve çarpık tüketime atfeden Leiss ve Ben Agger'den farklı olarak, O'Connor, ekolojik krizin temel sebeplerini kapitalizmin içinde aramış; kapitalist birikim, ekonomik kriz ve ekolojik kriz arasındaki içsel bağlantıları bulmaya çalışmıştır. O'Connor kapitalizmin iki çeşit ekolojik krizi olduğunu ileri sürmüştür: biri kapitalizmin genel birikimi tarafından tetiklenen ekolojik krizdir. Diğeri ise ekonomik krizle bağlantılı olan ekolojik kriz ya da ekonomik krizin tetiklediği ekolojik krizdir. Ekonomik krizin bu iki türünü dikkatli bir biçimde ayırt etmek gerekmektedir. Kapitalizmin genel birikimi tarafından tetiklenen ekolojik krizi açık-

layan O'Connor, kapitalist birikimin üretkenliğin/verimliliğin sürekli bir biçimde yükseltilmesine ve işçi sınıfının yeniden üretiminin sürekli daha düşük maliyetlere çekilmesine ('göreceli artı değer') dayandığını belirtir. Üretkenliğin artışı ücretli işçilerin eskisinden daha çok hammadde işleyebilmesi demektir. Ekonomi büyüdükçe (diğer şartların aynı kaldığını varsayarsak) hammaddelere olan talep artacak ve sonuçta: hammadde giderleri, sabit sermaye bölümü içinde (C) (Marx, constant capital) daha büyük bir paya sahip olacak, dolayısıyla üretilen metanın değerinde de daha büyük bir paya sahip olacaktır. Diğer bir deyişle kapitalist şirketler karlarının daha büyük bir bölümünü hammadde harcamalarına ayırmak zorunda kalmaktadırlar. O'Connor, bu olgulardan hareketle, hammadde ve doğal kaynak talebinde artış olduğunu ve hammaddelerin kullanıma hazır hale getirilmesi için gerekli yatırımların ortalama maliyeti arttıracağını, böylece şirketlerin kar oranlarının düşeceğini ve kapitalist birikimin zayıflayacağını ileri sürmektedir. Öte yandan kapitalist şirketler bu darboğazları aşmak için donanım, teknoloji ve altyapıya yatırım yaparak, yeni maden çıkarım alanları ve mineral yakıt kaynakları ve işlenebilir topraklar keşfetmek için yoğun bir çaba içine girmektedir. Veya hammadde ve enerji fiyatlarının yükselişi, kapitalist şirketleri doğal hammadde kaynaklarını dönüşümlü bir şekilde-daha etkin kullanmaya- ya da onların yerini alabilecek alternatifler aramaya yöneltmektedir.

O'Connor yukarıdaki durumun tersi olan alternatifi de ele almıştır: hammadde kaynaklarının daha verimli bir biçimde üretilmesi ve kullanılması gerçekleştiğinde ise ortalama maliyetler düşmekte sektördeki ortalama karlılık ve sermayenin birikimi artmaktadır. Fakat bu durumda kullanıma açılan ve kullanılan doğal hammadde miktarları da hızlı bir büyüme göstermektedir. Hammaddelerin düşük fiyata sahip olması, hızlı tüketime ve kaynakların hızla tükenmesine yol açmaktadır, ilaveten kar oranları artmakta ve doğal kaynaklara olan talep yükselmekte ve kapitalist birikim süreci hızlanmaktadır. Dolayısıyla tehlikeli bir kısır döngü oluşmaktadır; şöyle ki: yüksek kar oranları yüksek sermaye birikim oranlarına yol açmakta, karşılığında ise doğal hammaddeler üzerindeki talep yükselmektedir. Daha yüksek düzeyde hammadde gereksinimi, hammadde üretim maliyetlerinin azaltılması için baskı yaratmakta ve maliyetler azaldıkça, karlılık yükselmekte ve kapitalist birikim artmaktadır.

Öte yandan doğal hammaddelerin fiyatlarının ucuz olması halinde ise, tüketim, tükenme ve kaynak israfı riski daha artmaktadır. Hammadde fiyatları göreli olarak düşük ise, kar oranları yükselmekte, sermaye birikimi oranı artmakta ve aynı zamanda kaynakların tüketim ve tükenme hızı artmaktadır.

İster doğal hammadde, enerji ve diğer 'sabit sermaye ve değişken sermaye öğelerinin' maliyeti yüksek ve bu öğelerdeki fiyat artışları devam ediyor olsun; veya da tam tersi bir eğilim olsun, bir husus kesindir: bu iki durumda da hem sermaye birikimi hem de ekonomik büyüme, Marx'ın Kapital'de sözünü ettiği ekonomideki **birinci sektördeki**(üretim araçları-makine v.b üreten sektör) yatırımların artışının bir sonucudur. **Birinci sektör** ne kadar hızlı büyürse, ortaklama üretkenlik artışı, ortalama kar oranları ve toplam ekonomik büyüme oranları o denli yüksek olacaktır. Öte yandan, diğer şartların değişmediğini varsayarsak, ekonominin büyüme oranı ne kadar yüksek olursa, doğal kaynak tüketimi ve kaynakların tü-

kenme oranı da o kadar yüksek olacaktır ve bu durumda -büyük olasılıkla- yan ürünler ve yoğun bir doğal kirlenme ortaya çıkabilecektir.

O'Connor, aslında verili bir ekonomik büyümenin de yüksek oranda doğal kaynak tüketimine ve kirliliğe yol açabileceğini yazmıştır. Küresel ısınma, biyolojik-çeşitlilik, ozon tabakasının incelmesi, asit yağmuru, deniz kirliliği, ormanların tahrip edilmesi, enerji ve maden kaynaklarının tükenmesi, toprak kaybı ve diğer başlıca olumsuz ekolojik değişimlerin hepsi son dönemlerde kapitalist ülkelerde ortaya çıkan hızlı sanayileşme ve hızlı bir sanayileşme yaşayan devlet sosyalizmi modelinin bir sonucudur. Aslında bu da bu yüksek büyüme birinci sektördeki büyümenin bir sonucu olmuştur.

O'Connor ve İkinci Tip Ekolojik Kriz

O'Connor'un analizinde ekonomik krizler tarafından uyarılan ekolojik kriz, ikinci tip ekolojik kriz olarak ele alınmıştır; bu kriz sermaye birikimine eşlik eden bilinen 'standart' ekolojik krizden oldukça farklıdır. Ekonomik krizlere bütünsel olarak baktığımızda bunların kapitalist gruplar arasında aşırı rekabet, garip bir verimlilik tutkusu ve kapitalistlerin maliyetleri aşağıya çekme uğraşlarının sonuçları olarak oluştuğunu görmekteyiz. Bunların dışında kriz, işçiler üzerindeki ekonomik ve fizyolojik baskıların yoğunlaşması, maliyetleri dışsallaştırılarak doğaya ve çevreye yıkılması olgusunun genişlemesi ve çevresel bozulmanın şiddetlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik kriz ve kapitalistlerin maliyetleri azaltma yönünde aldığı tedbirlerle, çevreye zarar veren ve daha önce yasaklanmış olan teknolojiler terk edilir, daha ileri modern teknolojilerin devreye girer. Bu da teknolojik kirliliğe yol açar. Buna ek olarak, ekonomik kriz sermayenin döngü/devir süresini azaltma çabasının da bir sonucudur; bu da işletmelerin işçi sağlığı ve çalışma güvenliği, üretilen ürünlerin çevreye ve insan sağlığına etkisini, kentlerin belediye hizmetlerini ve altyapının sürdürülebilirliğini daha da az önemsemelerine sebep olacaktır.

O'Connor, kapitalist birikimden kaynaklanan ekolojik krizin, ekonomik krizin sebep olduğu ekolojik krizden oldukça farklı olduğunu, fakat bu krizlerin her hangi bir tarihsel kesitte birlikte oluştuklarını ve olumsuz etkilerini bir arada sergilediklerini ileri sürmektedir. Kriz nedeni ile zorda olan işletmeler ya da sanayi sektörleri tasarruf etmek için çevresel koruma temiz çevre için gerekli harcamaları kısacaklardır. Zor durumdaki bu tür işletmeler doğal kaynaklardan yararlanma ve bunları kullanıma hazırlama sürecinde, ekolojik bakış açısını terk edecekler ve hoyratlaşacaklardır. Öte yandan hızla büyüyen "başarılı" işletmeler ve sanayi sektörleri sürekli genişleyen pazarlarına hitap edebilmek için doğal kaynakları daha hızlı bir biçimde tüketmeye girişecek; enerji ve hammaddelerin kullanımında verimlilik ilkesini ihmal edecekler, doğal çevrenin korunması ile ilgilenmeyeceklerdir.

Diğer yandan O'Connor ekolojik krizin de ekonomik krizi tetikleyebileceğini düşünür. Bizzat sermayenin öz niteliğinden kaynaklanan ekolojik sorunlar: pazardaki aktörlerin davranışları sonucu oluşan hammadde kıtlığı, yüksek toprak rantları, trafik sıkışıklığı maliyeti, enerji maliyetlerinin artışı ve diğer etkenler kar oranlarını düşürecektir; örneğin tıpkı 1974'deki "petrol krizinin" olumsuz ekonomik etkisi gibi enflasyon riskini tetikleyecektir.

Aynı zamanda, ekolojik krizden kaynaklanan çevreci hareketler de ekonomik krizin derinleşmesine yol açabilir. Bu tür toplumsal hareketler, politik hareketler ve devlet politikalarındaki değişiklikler, ekolojik ve ekonomik alanda etkisini göstermekte ve bunların süreçlerine müdahale etmektedir. Çevreci hareketler, işçi ve sendikal hareketler, kentlerdeki belediyeci hareketler ve diğer türden toplumsal hareketler, kapitalist şirketlerin davranış esnekliklerini engelleyebilmektedir, onların maliyetlerini arttırabilmekte, sermaye yatırımlarını sınırlamalarına yol açmakta ve kapitalist birikim sürecini sekteye uğratabilmektedirler.

Sonuç olarak, özetle, kapitalist birikim süreci ekonomik krizlere yol açmaktadır, ekonomik krizler ve ekolojik krizlerle bağlantılı hale gelmiştir ve birbirlerini güçlendirmektedirler. Sermayenin dışsal engelleri olan sorunlar kendilerini: doğal kaynakların kıtlaşması ve tükenmesi olarak, kentsel alanlarının korunmasının maliyetlerinin artışı, halkın artan sağlık harcamaları, daha eğitimli işçi gereksiniminin eğitim harcamalarını yükseltmesi v.b. bir dizi sorunlar olarak ortaya koymaktadır ve bunlar üretimin dışsal koşullarıdır. Bunlar, kapitalist şirketlerin maliyetlerinin artmasına sebep olmakta ve onların karlarını tehdit etmektedir. Buna ilaveten hayat şartlarını, ormanları, toprağın kalitesini, çevresel rahatlığı, sağlık koşullarını ve kentsel toplumsal uzamı korumayı amaçlayan çevreci hareketler ve diğer muhalif toplumsal hareketler de şirketlerin maliyetlerini yükseltmekte ve sermaye davranış esnekliğini kaybetmektedir.

O'Connor'm çıkardığı sonuç şudur: kapitalist birikim sürecinde ortaya çıkan krizler, ekolojik sorunlara yol açabilme riski taşımaktadır, öte yandan da ekolojik sorunların artışı, çevreci ve diğer muhalif toplumsal hareketler bu tür sorunlara verdikleri tepkiler- her iki etken birlikte hareket ederek ekonomik krizleri derinleştirecektir. Bu, ekonomik kriz ve ekolojik krizin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bir sürece yol açmaktadır: bu durum kendisini üretim sürecinde, Pazar ilişkilerinde, muhalif toplumsal hareketlerin hızlanmasında ve politik alanda göstermektedir. Sermaye, kendi dışsal üretim koşullarına şartlarına zarar vererek, kendi kendini inkara (Alın Negative sublation) doğru gitmektedir. Bu bakımdan hem ekolojik kriz hem de ekonomik krizin nesnel kaçınılmaz nedenleri ve süreçleri bulunmaktadır, öte yandan aşağıdan gelişen çevreci ve diğer muhalif toplumsal hareketler, bu sürecin ikinci yönünü oluşturmaktadır.

Üretimin Çevresel Koşullarındaki Değişimler ve Eko-sosyalizm

O'Connor eko-sosyalist topluma giden sürecin temel olarak 'kapitalizmin ikinci çelişkisinden' beslendiğini düşünmektedir. Ne Marx, ne de diğer Marksistler, kapitalist üretimin çevresel koşullarının gireceği krizden yola çıkarak, eko-sosyalist topluma geçişin koşullarının oluşmakta olduğunu gören bir teori geliştirmedikleri açıktır. O'Connor kendisini böylesi bir teorik temeli oluşturmaya adamıştır.

O'Connor, yeniden bir karşılaştırma yaptıktan sonra, klasik Marksizm'de ekonomik krize yol açan nedenlerin kapitalistlerin maliyetleri kısma gereksinimi, emeğin çalışma yoğunluğunu arttırma ve sermaye yapısında yeniden düzenleme gereksinimleri olduğunu belirtmiştir. Kapitalizmde üretici güçler sürekli bir biçimde gelişmekte ve reformlarla üretici güçlerdeki bu gelişmeye adapte edilen üretim ilişkileri sürekli daha toplumsallaşmış biçimlere doğru evirilmektedir; bu kapita-

lizmin vazgeçemediği kaçınılmaz bir eğilimdir. Aynen klasik Marksist teoride olduğu gibi, eko-Marksizm de kapitalist gelişmenin yalnızca krizlerle dolu olmadığını, aynı zamanda sıçramalar yapmak için krizlere gereksinim duyduğunu düşünmektedir. Eko-Marksizm, üretimin çevresel koşullarında krize yol açan nedenleri şu faktörlere bağlamaktadır: kapitalistlerin maliyetleri kısma gereksinimi, toprak rantlarının düşmesi, üretimde daha esnek yöntemlerin devreye sokularak üretim şartlarının yeniden düzenlenmesi v.b. O'Connor, kapitalizmin, krizleri her zaman sermayenin çıkarları lehinde çözmeye çalıştığını belirtir: bunun bir yolu, üretici güçlerin koşullarında değişikliklere gitmektir, örneğin üretim sürecinde daha doğrudan işbirliği ve işbölümü gerçekleştirilir.

Diğer bir yol ise yeniden-üretim sürecinde toplumsal ilişkilere müdahale edilerek yapılan değişikliklerdir, bunun örneği ise, üretim sürecini daha sıkı bir şekilde kontrol etmeye dönük düzenlemeler getirmek ya da üretim sürecinin daha etkin bir biçimde planlanmasıdır. Yapılan tüm düzenlemelerde- hangi yönde olursa olsun- temel koşul, kapitalist şirketler arasında yeni bir işbirliği, devlet sistemi içinde yeni bir konsensus, sermaye ve devlet arasında doğrudan ya da dolaylı olan yeni bir işbirliğidir. Diğer bir deyişle eko-Marksizme göre yapılan düzenlemeler kaçınılmaz olarak, insan ile doğa, insan ile insan ve aynı zamanda doğal ve toplumsal çevre arasındaki metabolizmanın (maddesel alışverişlerin) daha toplumsallaşmış bir şekilde yönetilmesine götürmektedir. Bu işbirliği ve toplumsallaşma derinleştikçe, üretimin çevresel koşulları daha da politikleşecek, kolektif ve planlı yönetilir ve işletilir hale getirecektir. Planlı yönetim ne kadar daha gelişkin düzeylere çıkar ise, üretim sürecinin toplumsallaşması da o oranda gelişecek, meta ve sermaye fetişizmi doruklara çıkacak, böylece özel mülkiyete dayalı sermayenin 'doğal' ve orijinal nitelikleri diyalektik aşılma ile karşı karşıya kalacaktır; bu aslında Marx'ın sözünü ettiği sermayenin olumsuz diyalaktik aşmaya maruz kalması olayıdır (Alm. negative aufhebung). Sonuç olarak, krizler sosyalizme geçişin imkanlarını ve koşullarını yaratmaktadır.

Bununla birlikte O'Connor üretimin çevresel koşullarının toplumsallaşmasının yalnızca sosyalizme geçişin başlangıç ve en temel koşullarını oluşturacağını fakat bunun sosyalizme geçiş için yeterli olamayacağını ileri sürmüştür. Sosyalizmin oluşması fizik ötesi ve soyut bir temele dayanamayacağına göre belirli somut koşulların oluşması gerekmektedir. Kapitalizm üretici güçlerdeki gelişmeyi kapsamak ve onlardaki gelişmeye adapte olmak için üretimin çevresel koşullarında çeşitli ayarlama ve düzenlemeler yapmakta ve sermaye daha toplumsal biçimler almaktadır; fakat bu asla kapitalizmin 'doğal' bir biçimde kendiliğinden sosyalizme dönüşme eğilimi taşıdığı anlamına gelmemektedir. Kapitalizm ancak, -bu ayarlama ve düzenlemeleri- politik ve ideolojik alandan gelen müdahaleler sonucunda yapar ise, kendi sonunu hazırlayan-yıkıcı- türde reformlardan söz edilebilir. O' Connor bu görüşünü şöyle açmaktadır: belirli üretim koşulları (üretimin çevresel koşulları) – bu koşulların bir öğesi olan teknik koşullar ve işçi-işveren ilişkileri – birden fazla sayıda farklı toplumsal ilişkiler tarzına uyum sağlayabilmektedir. Dolayısıyla, bu farklı tarzdaki toplumsal ilişkiler söz konusu üretim koşullarının yeniden üretilmesine hizmet edebilmektedirler. Öte yandan da verili bir toplumsal ilişkiler tarzı birden fazla farklı türdeki üretim koşullarına- bu koşulların bir ögesi olan teknik koşullar ve işçi-işveren ilişkilerine- hizmet edebilmektedir. Bu iki önerme-

den çıkan genel sonuç şudur: toplumsal ilişkiler tarzı ile üretimin çevresel koşulları arasındaki "uygunluk" ilişkisi oldukça değişkendir ve katı bir uygunluk ilişkisi yoktur. Bu nedenle de bir kriz durumunda, iki yönlü mücadeleler baş gösterir. Sadece üretici güçler düzlemindeki yeni üretim koşullarının, üretim ilişkileri düzlemindeki yeni üretim şartlarına uygun hale getirilmesi çabası sürdürülmemektedir, aynı zamanda ikincisinin birincisine uygun hale getirilmesi çabası da sürdürülmektedir. O'Connor, son dönem kapitalizminin yeni bir olgusu ile ilgili olarak bir saptama yapar: üretimin koşullarının yeniden üretilmesi açısından işlev görebilecek, sosyal ve politik biçimler çok çeşitli olabilmektedir; bu nedenle günümüz dünyasında ortaya çıkan krizlerin sonucunda farklı toplumsal ve politik biçimler ortaya çıkabilecektir.

Dolayısıyla, sosyalizme giden tek bir yol değil farklı yollar ortaya çıkabilecektir. O'Connor, yolumuzun oldukça uzun olduğunu, fakat bütün yolların sosyalizme çıkacağını belirtmiştir. O'Connor sosyalizmin inşası ile ilgili şu fikirleri öne sürmektedir: "göründüğü kadarı ile klasik sosyalist inşa modeli yerini yeni tipte bir sosyalist inşa modeline bırakmaktadır; daha insani olan ve sosyal çevre dahil olmak üzere üretimin çevresel koşullarını inşa etmeye çalışan bir sosyalist inşa bakış açısı gelişmektedir. Burada en büyük öncelik üretimin doğal çevresel koşullarına verilecektir. O'Connor, "birinci dünya" ve "ikinci dünyada" yaşayan insanların sosyalizme özlem duyduklarını fakat onun gerekli olduğuna daha az inandıklarını; oysa 'üçüncü dünyada' yaşayan insanların sosyalizmi öncelikle bir gereksinim olarak gördüklerini; özlem faktörünün onlar için ikinci derecede önemli olduğunu belirtmiştir.

O'Connor, çevreci yeşil hareket, feminist akım ve yeni toplumsal hareketlerin sermayeyi ve kapitalist devleti, üretimin koşullarını toplumsallaştırma yönünde zorladığını, öte yandan da Marx'ın kriz teorisinin temeli olan 'kapitalizmin birinci çelişkisinin' harekete geçirdiği işçi hareketinin sömürüye karşı mücadelesinin de sermaye için bir "toplumsal engel" haline geldiğini yazmıştır. Doğanın hoyrat bir biçimde kullanımı yeşil-çevreci hareketi daha da keskinleştirerek sermaye için yeni bir "toplumsal engel" ortaya çıkaracaktır.

Özetle, kapitalizmin krizleri üretimin koşullarında değişimler yaratacak, kaçınılmaz olarak daha fazla devlet kontrolüne, büyük şirketlerde de daha planlı bir üretime yol açacak, sonuçta daha fazla toplumsallaşmış ve politikleşmiş bir kapitalistyönetim ve işleyiş ortaya çıkacaktır; bu kapitalizm doğal çevre konusunda daha duyarlı davranışlar geliştirecek; üretim koşullarındaki durumlar giderek daha etkin bir politik ve yasal denetim altına alınacaktır. B gelişmeler karşısında sermaye şirketlerinin maliyetlerini doğaya yıkma çabaları oldukça zorlaşacaktır.

Pazarın gerekleri doğrultusunda azami kar tutkusu sonucunda, teknolojinin ve doğanın fütursuz ve kontrolsüz bir biçimde kullanımı sonucunda ve benzer doğa ve çevre karşıtı etmenlerin sonucunda bir gün muazzam bir 'doğal direniş' dalgası ortaya çıkacak ve güçlü çevreci toplumsal hareketler kendisini hissettirecektir. "Özellikle de bugünün krizlerle dolu kapitalizm döneminde, --sebepleri üzerine ne gibi teorik yorumlar sunulursa sunulsun—sermaye güçleri, sürekli bir biçimde üretim ve dolaşım döngüsünü kısaltmaya çalışmaktadır. Bu da, doğal çevre, sağlık ve çalışma güvenliği ile ilgili yasal düzenlemeleri kötüleştirmektedir. Büyük olasılık-

la ekolojik çevre sorunları ile baş etmek yerine, sermayenin yeniden düzenlenmesi ile ilgili reformlar tercih edilecektir.

O'Connor, tıpkı sermayenin meta pazarları cephesinde yarattığı yıkım gibi, artı değer üretiminin giderek büyümesiyle, üretim karları da büyük zarar görecek, artı değer üretimi büyük ölçüde-geniş anlamda- doğanın yıkıcı bir şekilde kullanılmasına dayanacaktır. Tıpkı aşırı üretim krizinin, üretici güçleri ve üretim ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi gereksinimini zorladığı gibi, üretim yetersizliği krizi de üretim koşullarının yeniden düzenlenmesini gerekli kılmaktadır.

Aynı şekilde, klasik Marksist teoride; üretim ilişkilerinde yapılan düzenlemeler – bunların üretici güçlerin gelişmesine uyum ve adaptasyon sağlaması için- yapılan ayarlamalar; daha yüksek düzeyde toplumsallaşmış üretim ilişkilerinin kurulması anlamına gelmektedir. Oysa O'Connor'a göre, üretim koşullarında yapılan düzenlemeler ve ayarlamalar, iki yönlü bir faaliyettir: bir yandan üretim koşullarında daha toplumsallaşmış biçimler ortaya çıkmakta öte yandan toplumsal ilişkiler alanında daha yüksek düzeyde toplumsallaşmış biçimler ortaya çıkmaktadır ve üretim koşulları artık yalnızca bu tip yeni ve daha üst düzeyde toplumsal biçimler altında gerçekleşebilmektedir. Özetle, O'Connor'a göre: üretim ilişkilerinde daha üst düzeyde toplumsallaşmış biçimler, üretici güçlerde daha toplumsallaşmış gelişmeler ve üretimin koşullarında daha toplumsallaşmış biçimler- bunlar üçü bir arada- sosyalizme geçişin koşullarını oluşturmaktadır. Krizler bu doğrultudaki oluşumları harekete geçirmektedir.

O'Connor'un kapitalizmde bir temel çelişme değil –iki-; bir tür kriz değil-iki-türden kriz yaşandığı şeklindeki görüşlerini özetlemeye çalıştık, yukarıda açıkladığımız gibi, O'Connor kriz dönemlerinde-krizi aşmak için- yapılan düzenleme ve ayarlamaların da tek boyutlu değil iki boyutlu olduğunu da açıklamıştır. Bütün bu görüşler O'Connor'm eko-Marksist teorilere yaptığı önemli katkılardır.

4- J. Bellamy Foster'in Eko-Marksizmi

Batılı düşünürlerin Marksizm ve ekoloji arasındaki ilişki üzerine kavrayışı üç aşamadan geçmiştir. Bunlar ekolojik Marksizm, ekolojik sosyalizm ve Marksist ekoloji şeklinde tanımlayabiliriz. Üçüncü aşamayı- Marksist ekoloji teorisini- ünlü Amerikalı düşünür **J.B Foster** temsil etmektedir diyebiliriz. Onun ve benzer araştırmacıların teorik çalışmaları ekolojik Marksizm'in olgunlaşmasını sağlamaktadır. Bu çalışmalar, Marksizm'in bütünsel teorik sistemi içinde olmak üzere ekolojik teorinin çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çalışmalarla Marx'ın daha başından itibaren sahip olduğu ekolojist kimlik yeniden açığa çıkarılmakta ve insan uygarlığının gelişiminde bugün ortaya çıkan ekolojik çevreyle ilgili sorunları çözmede Marx'ın vazgeçemeyeceğimiz bir kaynak olduğu teyit edilmektedir. Böylece Marksist ekoloji teorileri olarak: Marx'm ekolojik-elsefesi, ekolojik-iktisadı ve ekolojik-sosyolojisi şeklinde kaynaklar yaratılmaktadır. Kanımızca bu ekolojik Marksizm'in açık görülebilir bazı teorik hataları ve eksiklikleri olabilir. Hatta bazı düşünürlerin gerçekten de Marksist doğrultudan oldukça uzaklaştığı da görülebilmektedir. Bu gibi sorunlarda net olmamız ve bilimsel ve arkadaşça eleştiriler getirmemiz gerekmektedir. .

J. Bellamy Foster'in yaratıcı çabalarını şöyle özetleyebiliriz: Foster, Marx'ın teorilerinin gelişim sürecini kendisine dayanak yapmış, öte yandan da kendi düşünceleri ile Marx'ın düşünceleri arasında içsel bağlantıları araştırarak, yeni bir çıkış noktası oluşturmuş ve kendi Eko-Marksist teorisinin ön/başlangıç temelini oluşturmuştur. Foster'in çalışmaları üç bölümden oluşmaktadır: birincisi, teorisinin bir felsefi bölümü bulunmaktadır, onun felsefesi ekolojik materyalizmi yöntem ve temel dayanak olarak almaktadır; ikincisi, Foster çevreci sosyolojiyi benimsemiş ve bunun merkezine insan ile doğa arsındaki maddesel alışverişin kopuşu teorisini yerleştirmiştir. Üçüncü bölümde ise,Foster kapitalizmin eleştirisini bir öncül olarak benimseyerek, kapitalizm ile ekolojinin tamamen çeliştiğini ileri süren teori üzerinden, yeni bir komünizm perspektifi ortaya koymuştur. Kanımca onun yöntemi ve izlediği çizgi oldukça öğreticidir.

Aslında, Marx'm teorilerinin ekoloji üzerine düşünceleri kapsayıp kapsamadığı konusundaki tartışmanın arkasında bir gerçeklik yatmaktadır: bu soruyu ister olumlu veya da olumsuz yanıtlasınlar– her iki grup da - günümüzdeki ekolojik sorunu ele alırken, Marx'ın teorilerini göz ardı etmenin mümkün olmadığının farkındadır. Bu nedenle, Marx'ın teorilerinin ekoloji üzerine düşünceleri kapsayıp kapsamadığına dair bir tartışma olsa dahi, Marx'ın bu konudaki teorilerine tamamen ilgisiz kalabilmek kesinlikle mümkün olamamaktadır. Bu gözlemimiz gerçek ise karşımıza şöyle bir soru çıkmaktadır: ister olumlu yanıt verenler, ister diğerleri, ya da olumlu yanıt vermelerine karşın, diğerlerinin etkisi altında kalan araştırmacılar, her üç grup da bu olgunun arkasındaki diğer bir gerçeği ihmal ediyor olabilirler. Çünkü modern öncesi olmaktan daha çok, modern bir düşünür olan Marx'ın fikirleri, insanlığın bu günkü düşüncelerinin arasında meşru ve geçerli bir yer edinmiştir. Ölümlü bir insan olarak, aramızda olmamasına karşın onun düşünceleri, teorileri ve tezleri hala modern ve ileri düşünceler olarak yaşamaktadır. Alman eko-Marksisti Lothar Weiss, bu yaklaşımı şöyle açıklamaktadır. "Kanımca yapmamız gereken şey, ekolojik sorunlar dâhil olmak üzere ayağımızı günümüzün pratik sorunlarına basmalı, Marx'ı ve onun düşüncelerini yeniden okur ve incelerken günümüzdeki sorunları başlangıç ve arka plan olarak ele almalıyız. Marx'ın düşüncelerini incelerken de –geçmiş dönemlerin sınırlılıklarından dolayı bugüne dek gizli kalabilmiş çalışmalarını ve düşüncelerini ortaya çıkarmalı ve bunları geliştirmeliyiz. Hatta ayağımızı günümüzdeki sorunlara dayamış olarak, onun eserlerini yeniden ve kapsamlı bir şekilde incelediğimizde, yepyeni bir Marx görebileceğimizi ileri sürebilirim"

Günümüzün dünyası Marx'ın teorilerini ve Marksizmi ekolojik ve evrimci bir perspektiften yeniden yorumlama, geliştirme ve yeniden inşa etmeyi talep etmektedir. Batılı düşünürler, özellikle kuzey Amerika'daki bazı Marksist araştırmalar 1960 ve 1970'lerden bu yana böylesi bir arayış içerisindedir. Amerika'da Genel Ekoloji adlı bir Marksist okul ortaya çıkmıştır. Birçok ekolojik Marksist arasında Amerikalı J. Bellamy Foster'in çalışması bu alandaki son gelişmeleri yansıtmaktadır ve birçok ekolojik Marksist arasında en önemli sonuçlara varmıştır. Ayrıca J.Bellamy Foster, Marx'm politik ve teorik tutumuna sıkı biçimde bağlı olan militan bir akademisyendir.

5- Ekoloji Üzerine Marx'a Getirilen Eleştirilerin Ele Alınması

Aşağıda, Marx'ın teorilerinde ekoloji üzerine düşüncelerin, içkin bir biçimde var olup olmadığı sorusunu ele alıp tartışacağız. Dolayısıyla, bu görüşleri ciddi bir biçimde ele almak ve gerçekleri ortaya koymak önemli bir görev haline gelmektedir.

1980'lerden bu yana, ekoloji, ekolojik-iktisat, Marksizm, ekolojik-Marksizm üzerine odaklanan çeşitli düşünürler Marx'ın doğa ve ekonomiye dair bakış açılarını oldukça radikal ve yıkıcı ve bir biçimde eleştirmişlerdir. Marx'ı doğa ve ekonomi üzerine görüşlerinin doğayı dışladığını ve ekolojik-iktisat açısından oldukça tutucu olduğu ileri sürülmüştür. Hatta, Allen Cotteret, Çevre Ekonomisi Üzerine adlı kitabında "Marx'ın iktisadının doğal çevreyi ihmal ettiğini, sadece ekonomik gelişimi göz önünde tuttuğunu ve yeryüzünü zengin bir depo, dibi olmayan bir atık kutusu olarak gördüğünü" yazmıştır. Hatta, bazı düşünürler, Marx'ın ekolojist olmadığını söyleyerek buradan hareketle onun ekolojik konuları umursamadığını ve insan ile doğa arasındaki uyuma önem vermediğini bu yüzden onun düşüncelerinin günümüzdeki pratiğe ışık tutamayacağını iddia etmektedirler. Kanımca Batı Marksizmi akımına bağlı bazı düşünürler ve bazı ekolojist Marksistler, Marx'm felsefe ve ekonomi üzerine temel görüşlerine çeşitli hatalı yorumlar getirmektedirler. Hatta bu eleştirilere göre 20.yüzyılın sosyalist ülkelerindeki ekolojik çevre tahribatının nedeni Marx'm doğa ve ekonomiye dair görüşleridir. Bu eleştirilerin kabul edilmesi oldukça zor görünüyor.

Bu düşünürlerin Marx'a ait doğa ve ekonomi üzerine görüşlerine getirdikleri eleştirilerin birçoğu üç önemli teorik soruna odaklanmaktadır. **Birincisi,** Marx'ın doğa ve ekonomiye dair görüşlerinin doğa ve ekolojinin değerini yadsıdığını iddia ediyorlar ve aynı zamanda sosyalist ülkelerdeki ekonomik gelişim süreci içinde ortaya çıkan ekolojik çevre tahribatını buna bağlıyorlar. İkincisi ise, Marx'ın "toplumsal emek/çalışma süreci" üzerine teorisinin, ekolojik duyarlılıktan uzak olduğunu iddia ediyorlar. Örneğin Japon ekonomist Tamadai Hourou ve Britanyalı Benton Marx'ın "Komünist Manifesto" eserinde tanımladığı emek süreci teorisinin insanın üretici güçlerini ve yeteneklerini abarttığını, Marx'ın bu eserde ekolojinin öncelikli temel kaynakları olması gereken toprak ve doğayı sadece birer çalışma aracı veya emeğin nesnesi olarak gördüğünü belirtmektedirler. **Üçüncü eleştiri** ise, Marx'm "emek-değer" teorisinde doğaya yönelik bir yaklaşım ve bir saptama bulunmadığını öne sürmektedir. Örneğin, Alman ekonomist Hans İmmler'e göre Marx, değerin yaratılmasında sadece emeği öne çıkarmış ve böylece doğa kavramını iktisattan dışlamış, doğanın emeğin değerine yaptığı katkıyı göz ardı etmiştir.

Onların bu iddialarına karşılık, birçok düşünür ise bu eleştirilere kulak vermekte ve samimi bir biçimde yaklaşarak karşı tezler ileri sürmektedir. Bu karşı tezlerin bir bölümü üzerinde özetle durmak istiyorum:

Marx'a Getirilen Eleştirilere Verilen Bazı Yanıtlar

Amerikalı ünlü Ekolojik Marksist düşünür, J.Bellamy Foster ise **Marx'ın Ekolojisi;Materyalizm ve Doğa,** adlı kitabında Marx'ın ekolojiye dair görüşlerini analiz ederek sergilemiş ve Marx'm diğer ekolojistlere göre bu alanda daha detaylı ve kapsamlı çözümlemeler getirdiğini yazmıştır.

Çin'deki ekolojik ekonominin kurucusu ve önemli bir Marksist ekonomist olan Xu Dixin, Marx'ın 100. ölüm yıldönümü dolayısıyla yazdığı "Ekolojik-iktisat ve Marx" isimli makalede şu fikirlere vurgu yapmıştır; "Marx'ın bir çok eserinde, özellikle de ölümsüz bir eser olan "Komünist Manifesto"da Marx ekolojik denge üzerine ve insan ile doğa arasında gerçekleşen maddesel alışveriş (Alm.stoffwechsel) üzerine bir çok gönderme yapmıştır. Bazı ekolojik-iktisatçıların, Marksist ekonomi-politiğin ekolojik-iktisadı göz ardı ettiğini iddia etmeleri temelsizdir".

Genç bir ekoloji felsefecisi olan Xie Baojun, "Doğa Üzerine Bir Ekonomik Bakış Açısının Eko-felsefi Açıklaması" adlı kitabında "değer boyutlu ekolojik doğal bakış açısı" olarak ifade ettiği bir yaklaşım öne sürmüştür. Xie Baojun, Marx'm doğayı bir doğal ekoloji sistemi olarak gördüğünü ve bu sistemin insanoğlu ile çok yönlü değersel bağlantısı olduğunu açıklamaktadır: "Marx'ın yaklaşımı doğa değerini içerdiği gibi aynı zamanda da bütünsel bir bakış açısı getirmekte doğal ekolojiyi de kapsamaktadır. Marx'a bütünsel bir açıdan bakıldığında, onun doğanın değerini ve etkisini inkar etmediğini görebiliriz. Tam tersine, Marx **doğal üretici güçler** olarak ifade ettiği zengin bir kavram kullanmış doğa ile ilgili yeterince olumlu bir değerlendirme yapmış, doğaya karşı düşmanca bir yaklaşıma karşı çıkmıştır.

Ekolojik Marksizm'in doğuş ve şekillenmesinin derin sosyal ve tarihsel kökleri bulunmaktadır. Ekolojik Marksizm gelişkin kapitalist ülkelerde Marksizm'in geliştirilmesi çabası içinde ortaya çıkmış olan bir teoriler sistemi olarak Marksizmin yeni bir aşamasını oluşturmaktadır. Ekolojik Marksizm, çağdaş ekoloji ile Marksizmin kaynaştırılmasının bir ürünüdür ve insan uygarlığının endüstriyel uygarlıktan ekolojik uygarlığa geçişini yansıtan bir teorik sistemdir. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki Marksist düşünce okulları içinde en önemli ve etkili olan okul haline gelmiştir. Kanımızca Ekolojik Marksizm günümüzün Marksizmi'nin gelişme yönlerinden birini temsil etmekte ve günümüzün uygarlığının içinde bulunduğumuz geçiş döneminde yeni bir teorik çağrı yapmaktadır. "

Ekolojinin Tanımları ve Tartışmaların Odak Noktaları

Öncelikle, 'ekoloji' kavramının temel anlamını ortaya koymamız gerekiyor. 'Ekoloji'nin ilk bilimsel tanımını 19'uncu yüzyılda yaşamış olan Alman fizyolog Ernst Haeckel, **Organik Morfoloji'ye Genel Bir Bakış** isimli kitabında vermekteydi. Bu tanıma göre ekoloji, organizmaların çevreleri ile olan karşılıklı etkileşimini inceleyen bir bilim dalıdır. Ekolojik düşüncelerin 1960 ve 1970'li yıllarda kaydettiği yükseliş sonucunda ve aynı zamanda yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekolojik sorunların küresel ölçekte vahametinin gitgide artması sonucunda, **ekoloji** teriminin çağrışımları ve anlamı büyük değişikliklere uğramıştır.

ABD'li ekoloji uzmanı ve Marksist Richard Levins, 'ekoloji' teriminin günümüzdeki belli başlı dört anlamını şöyle özetlemektedir:

1. Doğa anlamında ekoloji, yani insanın hayatta kalmasının maddi temelini ve dayanaklarını sağlayan doğanın ekonomik sistemi anlamında kullanılmaktadır.

2. Bir bilimsel disiplin olarak ekoloji, doğanın ekonomik sistemini incelemeye yönelmiş biyolojiyle ilgili bir bilim dalıdır.

3. Ekoloji, bir kavram anlamı da taşımaktadır. Bu kavram doğanın bir ekonomik sistem oluşturduğu anlayışına göre oluşturulmuş bir dizi etkin bakış açısını, fikirleri ve inançları içermektedir.

4. Ekoloji, bir toplumsal düşünce akımıdır. Ekolojik kavramlar doğrultusunda bugünkü toplumu değiştirmeyi amaçlayan bir tür politik hareket veya akımdır.

Ekolojiye dair düşüncelerin Marx'm teorilerinde içkin bir biçimde var olduğunu şeklindeki tezimizi, 'ekoloji'yi, özellikle yukarıda belirttiğimiz dört anlam kategorisinden ilk üçü açısından ele alacağız. Aslında, ekolojiye dair düşüncelerin Marx'm teorilerine içsel bir biçimde dâhil olduğu gerçeğine karşı çıkan görüşler de daha çok bu üç anlam üzerinde durmakta ve özellikle ilk iki anlama odaklanmaktadırlar.

Bu itirazı getiren bazı anti-Marksist veya Marksist olmayan düşünürler, Marx'ın düşüncelerinin ekolojik sorunların çözümünde hiç bir yarar sağlayamayacağını, felsefe ve ekonomi açılarından da çözüme bir katkı sunamayacağını savunmaktadırlar. Hatta Marx'ın eserlerinde ekolojik sorunlar üzerine oldukça önemli önermeler bulunduğunu kabul eden bazı araştırmacılar dahi bu konuda ciddi itirazlar ileri sürebilmektedirler.

John Bellamy Foster'ın Getirilen Eleştirileri Sınıflandırması

Amerikalı eko-Marksist düşünür ve Monthly Review Dergisi editörü **John Bellamy Foster,** yukarıda değindiğimiz eleştiri ve itirazları altı temel başlık altında özetlemektedir:

1) Marx, içinde yaşadığı çağın bilimsel kısıtlarından dolayı, ekolojik sorunları ele alabilecek bilimsel dayanaklardan yoksundu ve bundan dolayı da Marx'ın teorilerinde ekoloji üzerine düşünceler olamazdı görüşü,

2) Marx eserlerinde ekoloji ile ilgili konulara kayda alınmayacak ölçüde az bir yer ayırdığı görüşü,

3) Marx'ın ekoloji üzerine düşünceleri, onun sadece erken dönem çalışmalarında özellikle de yabancılaşma üzerindeki fikirleri çerçevesinde ortaya atılmıştır; fakat daha sonraki eserlerinde ekoloji üzerinde pek az durulmuştur görüşü,

4) Marx, doğaya karşı **'Prometeusçu'** bir bakış geliştirmiştir ve dolayısıyla Marx, insanın doğa üzerinde teknolojik bir kontrol/hakimiyet geliştirmesine vurgu yapmıştır görüşü,

5) Marx, kapitalizmin sağladığı teknolojik ve ekonomik gelişmenin ilerlemesinin ekolojik sorunları çözebileceğine ve "birleşmiş üreticilerin" egemenliği anlamına gelen geleceğin komünist toplumunda - maddi bir bolluk koşulları altında- bu sorunun çözüm yoluna gireceğine inanmaktaydı şeklinde ileri sürülen görüş,

6) Marx, insanlar ve hayvanlar arasında ayrıma, insanın hayvana göre üstünlüğünü fazlasıyla vurgulayan "türcü veya tür ayrımcısı bir bakış açısına sahipti" görüşü.

J. Bellamy Foster ve Yukarıdaki Eleştirilere Cevaplar

Kanımca yukarıda aktardığımız J. Bellamy Foster'in Marx'a getirilen eleştirileri sınıflandırması oldukça mükemmeldir. Aşağıda, bu altı eleştiriye karşı sırasıyla ve bir tartışma geliştirmeye, diğer bir deyişle, eleştirilere yanıt vermeye çalışacağım.

Haeckel'in "ekoloji" kavramından yola çıkacak olursak, modern ekolojinin doğuşunu hayvan türlerini inceleyen Aristo ve onun öğrencisi olan Teoprastrus'a kadar geri götürebiliriz. Teoprastrus, hayvanlar ile çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi M.Ö. 4. yüzyıl gibi eski bir tarihte ortaya koymuştu. Dolayısıyla, ekoloji üzerine araştırmaların Antik Yunan'da başladığı söylenebilir. Tabii ki, Antik Yunan'da modern ekolojiye benzer sistematik bir teori oluşturulamamıştı. Ancak Marx'ın yaşadığı dönemde etkili olan Hegel'in doğa felsefesi, Feuerbach'ın hümanizmi ve natüralist materyalizmi, Darwin'in evrim teorisi ve çağdaşı Justus Freiherr von Liebig'in **"Organik Kimyadan Tarım ve Fizyolojiye"** adlı eseri, Marx'ı insan ile doğa arasındaki ilişkiyi incelemeye teşvik etmişti. Kanımca, Marx, bu çalışmalarında modern çağdaki ekolojik sorunun kilit yönlerini kavramayı başarmıştır (bunu az ileride açıklayacağız). Bu yüzden, 19. yüzyılda yaşayan Marx'ın 20. yüzyılda olgunlaşan çağdaş ekolojiyi ele almasının mümkün olmadığı yönündeki iddiaların nesnel bir temeli yoktur. Hatta bazı araştırmacılar, Marx'ın "ekoloji" sözcüğünü doğrudan kullanmadığından hareket ederek, Marx'ın ekoloji üzerine düşüncelerini görmezden gelmektedirler. Aslında Marx, "ekoloji" terimini biliyor olmalıdır. Bilindiği gibi Engels de, Heackel ile tanışıyordu. Sorun, bir kavramın terimlendirilmesinde değil, bu kavramın taşıdığı içerikte yatmaktadır. Heackel, Darwin'in Türlerin Kökeni eserinde kullandığı "doğanın ekonomisi" ve "doğa ekonomisi" kavramlarından esinlenerek, "ekoloji" terimini kullanan ilk kişi olmuştur. Darwin, "doğanın ekonomisi" terimini, tüm biyolojik ya da inorganik doğadaki tüm bilinen canlı türlerinin işgal ettiği alanı belirleyen ilişkiler ve bağlamları tanımlamak kullanılmıştır. Darwin'deki "doğanın ekonomisi" kavramının içeriği, tam anlamıyla Marx ve Engels'in "doğanın tarihine" ilişkin bakış açısına dâhil edilmiştir. Bu yüzden Marx ve Engels, Darwin'in 1859 yılında yayınlanan "Türlerin Kökeni" eserinde evrim üzerine ortaya koyduğu fikirlerin "doğa bilimleri üzerindeki kendi düşüncelerinin temelini oluşturduğunu" dile getirmişlerdir.

Marx'ın "ekoloji" terimini bilmesine rağmen, Darwin'in "doğanın ekonomisi" kavramının yerine-aynı anlamı vermek üzere- "doğanın tarihi" terimini kullanması, Marx'ın yaptığı bu terim tercihinin bilinçli bir tercih olduğunu göstermektedir. Bu tercihin iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi, o günlerde henüz ekoloji kavramı hala tam olarak olgunlaşmamış ve yerleşmemiştir. Bu yüzden, bu ekoloji teriminin teorik gücü ve çekiciliği zayıftır. İkincisi, Marx ve Engels, "doğanın tarihi" kavramını Heackel'deki "ekoloji" anlamının yanı sıra "insan ile üretim arasındaki ilişkiyi" açıklamak için **Bacon'cu** bir anlamda da kullanmışlardır. Marx ve Engels'in "ekoloji" kavramını, hem "ekoloji" anlamında hem de **Bacon'cu** bir anlamda-iki anlamlı olarak- kullanmaları olgusu, yukarıdaki dördüncü eleştiriye karşı bir yanıt oluşturabilir.

Dördüncü eleştiri, Marx'ın teknolojinin doğa üzerindeki hakimiyet ve sömürüsünü onaylayan bir yaklaşım içinde olduğunu iddia etmektedir. Oysa, Marx, Komünist Manifesto'da "üretici güçlerin son yüzyılda kapitalist sınıfın egemenliği altında kaydettiği gelişmenin daha önceki çağlardaki gelişmelere kıyasla çok daha büyük olduğuna" dikkat çekmiş ve şu soruyu sormuştu: "Doğanın keşfi, makinelerin kullanımı, kimya alanında ortaya çıkan bilimsel buluşların tarım ve sanayide uygulanması, deniz ve demir yollarının kullanıma açılması, telgrafın kullanımı, geniş kıtaların keşfedilmesi ve insanların bu kıtalara yerleşmesi, nehirlerin

ve su kanallarının kullanıma açılması ve sanki sihirli bir değnek harekete geçirmişçesine ortaya çıkan bir nüfus patlaması,- acaba hangi çağda toplumsal emeğin üretici güçlerinin böyle bir güce sahip olacağını tahmin edebilirdik?" Bu alıntıda Marx'ın teknolojiye ve doğaya ilişkin getirdiği bakışını nasıl yorumlamalıyız? Bazı teorisyenler, Marx'ın eserlerindeki genel tutumu ve içeriği göz ardı ederek, değerlendirmelerini yukarıdaki alıntı ile ve Marx'm ekonomi-politik ile ilgili eserlerinde geçen bazı ifadelerle sınırlamaktadırlar. Bu nedenle, Marx'm **Bacon'culuğun** etkisi altında kaldığını, teknolojinin doğa üzerinde sömürü ve hakimiyetini savunan **"Prometheus-çu"** bir bakışa sahip olduğunu öne sürmektedirler. Komünist Manifesto'dan alınan yukarıdaki alıntıyı değerlendirirsek, yazılanları yalıtık bir bicimde düşündüğümüzde, bu alıntıdaki ifadeden Marx'ın kapitalizme ve onun yarattığı üretici güçlere hayranlık beslediği düşünülebilir. Ancak, Komünist Manifesto'nun bütününe bakıldığında, Marx'ın burada kullandığı ifadeler aslında bir övgü değil, en fazlası bir dikkat çekme çabasıdır. Marx'ın buradaki asıl amacı, nesnel bir tablo çizmek ve kapitalizmin geliştirdiği muazzam yeni üretici güçlere dikkat çekmektir. Dahası, üretici güçlerin bu muazzam gelişmesi ile, kapitalizmin ürünü olan sefalet ve kötü koşullar altında yaşam mücadelesi veren insanların durumu arasında ciddi bir karşıtlık bulunduğunu gördüğü için Marx bu çelişmeye dikkat çekmektedir. Burada Marx'ın amacı, tüm insanlığa kapitalist toplumu alt etmesi için gereken gayreti ve kararlılığı sağlamaktır. Marx, aynı kavrayışla, Bacon'un "doğanın yasalarını ortaya çıkarmak için, insanın doğaya egemen olması gerekir" şeklindeki önermesini de alıntılamıştır. Ancak, Bacon'un "teknik buluşların doğanın dönüştürülmesine hizmet edeceği" şeklindeki önermesini Marx'ın doğaya ve tarihe bakışının bir öğesi olarak ele aldığımız takdirde, Marx'ın en azından insanın teknoloji aracılığıyla doğa üzerinde hâkimiyet kurmasını ve doğanın sömürülmesini desteklediğini öne sürmek insafsız bir yargı olacaktır. Tam tersine, Marx'ın teknoloji aracılığıyla insan ile doğa arasında bir uyum ve koordinasyon sağlamak istediğini söylememiz gerekiyor ve bu daha gerçekçi bir değerlendirme olacaktır. Çünkü dikkatle incelediğimizde Marx'ın ekoloji üzerine çarpıcı düşüncelerini "doğanın tarihsel gelişimi" üzerine yazdıkları düşünceler arasında açıkça görmek mümkündür ve bu bakışaçısını güçlü bir şekilde içermektedir. Aslında, Marx'ın eserlerinin tümünde doğa ile insan arasında bir uyumun sağlanması gerektiği ve bu uyumun eninde sonunda sağlanabileceğine inanç besleyen umutlu ifadeler mevcuttur. Marx, erken dönem çalışmalarında yer verdiği "tam gelişkin natüralizm, hümanizme eşittir; tam gelişkin hümanizm de natüralizme eşittir" şeklindeki ifadesine ve geç döneminde daha da zenginleştirdiği fikirlerine ve ekonomi-politik üzerine yazılarına baktığımızda Marx'ın kapitalist üretim ilişkilerinin insan ile doğa arasında bir yabancılaşmaya neden olduğu şeklindeki açık eleştirisini görebiliriz; Marx yazılarında, bu yabancılaşmanın ancak komünist topluma geçiş ile birlikte ortadan kaldırılacağını belirtmiştir.

Marx'ın "Prometheus-çu" olup olmadığını anlamak için, bu soruyu Marx'm düşüncelerinin bütünlüğü ve tarihsel arka plan içerisinde ele almak gerekir. ikinci ve üçüncü eleştiriye ancak böylesi bir yaklaşımla bir karşı tartışma geliştirmek mümkün olabilir. Hepimizin kabul ettiği gibi, felsefi alanda ekoloji üzerine çalışan düşünürler, genel olarak insan toplumu ile doğa arasındaki ve insan ile doğa arasındaki ilişkileri tartışmışlardır. Bazı düşünürler, Marx'ın yazdıklarında bugünkü çağdaş ekolojik sorunların çözümü ilgili yararlı ve geçerli olabilecek pek fazla bir

ürün olmadığını,ekoloji sorununa hiç girilmediğini, sadece onun ilk -erken dönem- eserlerinde bu konuya yer veren çeşitli görüşlerin bulunduğunu öne sürmektedirler.

Şüphesiz Marx, insan ile doğa arasındaki ilişkileri esas olarak Alman İdeolojisi ve 1844 Ekonomi ve Felsefe El Yazmaları gibi erken dönem çalışmalarında işlemiş ve tartışmıştır. Dahası, Marx'ın bu ilk dönem çalışmalarında Hegel'in ve Feuerbach'ın doğa ve insan ilişkisi üzerine felsefi düşüncelerinin etkileri de görülebilmektedir. Marx'ın geç dönemindeki ekonomi-politik üzerine çalışmalarında da, insan toplumu ile doğa arasındaki ve insan ile doğa arasındaki ilişki hakkında doğrudan tartışmalar bulunmamaktadır. Fakat anladığımız kadarı ile, yukarıda sözünü ettiğimiz eleştiricilerin değerlendirmeleri iki noktaya dayanmaktadır: birinci nokta, bir düşünürün bir alanda herhangi bir düşünceye sahip olup olmadığını ya da bu düşünürün bu alanda ileri sürdüğü düşüncelerin onun toplam düşünce sistemi içinde taşıdığı anlam ve önemi değerlendirirken, onun bu alanda-toplam yazdıklarına kıyasla- ne kadar çok yazdığına ve tartıştığına bakılmaktadır. İkinci nokta ise, Marx'ın erken dönem çalışmaları ile geç dönem çalışmaları birbirinden koparılmaktadır. Marx'ın erken dönem çalışmalarında yer verdiği yabancılaşma üzerine tartışmaları içinde, insan ile doğa arasındaki ilişki de başlıklardan biridir. Onun geç dönem çalışmalarında-sermaye ve ekonomi-politik araştırmalarında- insan ile doğa arasındaki ilişki hakkında doğrudan pek fazla tartışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Marx'ın geç dönem çalışmalarında insan ve doğa ilişkileri sorunu ile ilgilenmekten vazgeçtiği seklinde hatalı bir izlenim doğmaktadır.

Kanımca bu iki noktada özetlediğimiz bakış tarzı temel bir sorunla ilgilidir. Bunları soru halinde sunmak istiyorum : 1) Marx'ın bu konudaki önermelerini ve savlarını, onun toplam düşüncelerinin evrimi ve arka planı içinde ele almak gerekmez mi? Ya da Marx'ın bu konudaki önermelerini ve savlarını onun ilgilendiği genel soruna bakmadan değerlendirebilir miyiz? 2) Marx'ın erken ile geç dönem eserleri arasında bir iç tutarlılık olup olmadığına, ya da onun düşüncelerinin mantıksal ve tarihsel bir gelişim gösterip göstermediğine bakmamız gerekmez mi ?

Marx, henüz liseyi bitirdiği günlerde gençlerin meslek tercihi üzerine kaleme aldığı bir yazıda dahi tüm insanlığa hizmet etmeyi savunmuştu. Yazdığı Doktora Tezi'nde ise, Hegel'in zihinci(mentalist) bakış açısından etkilenmiş olsa bile, "felsefenin tüm dünyaya yayılması gerektiğini ve dünyanın felsefi bir dönüşüme ihtiyacı olduğunu" savunmuştu.

Ve, Marx 1844 Ekonomi ve Felsefe El Yazmaları'nda şöyle yazmıştı : "komünizm, insanın özel mülkiyetten, --yani insanın kendi özüne yabancılaşmasından-- olumlu bir tercihle çıkışıdır... işte bu komünizm ... hem insan ile doğa, hem de insan ile insan arasındaki çelişmelerin gerçek anlamda çözülmesi olacaktır. "

Dahası, Marx ve Engels'in tarihsel materyalizm üzerine teorilerinin olgunlaşmasının göstergesi olan Alman İdeolojisi de şu önermeyi içermekteydi: "Biz komünistler tek bilim tanırız, o da tarih bilimidir. Tarih iki açıdan incelenebilir, diğer bir deyişle, tarihi doğanın tarihi ve insanların tarihi olarak ikiye ayırabiliriz; ancak bunlar, birbirinden ayrılmaz bir bütündür; insan var olduğu sürece, birisi diğerinin koşulu olur."

Bilindiği gibi, Marx'ın ekonomi-politik üzerine çalışmaları, Marx'ın tarihsel materyalizm ve diyalektik materyalizmi kullanarak -olgunlaşmış hale gelmiş bulunan-

kapitalist toplum üzerinde yaptığı araştırmalarının meyveleridir. Marx, bu çalışmaları sonucunda şu bilimsel yargıya varmıştır: Kapitalizm, ölmeye mahkûmdur ve komünizm mutlaka onun yerini alacaktır. Marx bu fikirleri üretirken onu ilgilendiren genel sorun, insanlığın gerçek özgürleşmesi sorunudur. Bu "gerçek özgürleşmenin" nasıl kavranması gerektiği konusunda Marx, iki önemli kenar notu düşmüştür: "Felsefi özgürlüğün" zıddı olarak "gerçek özgürleşme" "jeolojik, hidrolojik koşulların, insan vücudunun, ihtiyaçların ve emeğin özgürleşmesidir." Oysa felsefi özgürlük " genel insanın, yalnız(yalıtık) insanın ve bireyin" özgürleşmesi ile ilgilenmektedir.

Burada da görüldüğü gibi Marx, insanlığın bütünsel özgürleşme davası hakkında teorik bir açılım yapmak üzerine yoğun bir şekilde düşünmeye başlamasından itibaren doğa üzerine düşünmekten veya insan ile doğa arasındaki ilişki üzerine düşünceler oluşturmaktan asla vazgeçmemiştir. Kapital'de doğrudan doğa sorunu üzerine veya insan ile doğa arasındaki ilişki hakkında nispeten kısa bir tartışma bulunmaktadır. Fakat Marx'm bu eserindeki teorik öncülünü ve merkezi kategorisini oluşturan "genel emek" veya soyut emek, kavramını nasıl tanımladığını gözden kaçırmamalıyız: "Emek süreci, her şeyden önce ve en önemlisi, insan ile doğa arasındaki bir süreçtir. Bu süreç - insanın kendi eylemi aracılığı ile- insan ile doğa arasındaki maddesel alışverişlerini (Alm. stoffwechsel)- etkilediği, düzenlediği ve kontrol ettiği bir süreçtir." Marx, emeği tanımlamak için 'maddesel alışveriş' (stoffwechsel) kavramını geliştirmiş ve insan ile doğa arasındaki maddi ilişkiyi bu kavram temelinde tanımlamaya çalışmıştır. Marx'ın bu eserde getirdiği genel emek tanımına baktığımızda, onun bu konuda erken dönem eserlerindeki ana doğrultudan ve savunduğu fikirden kopmadığını görmek mümkündür. Daha doğrusu, j.Bellamy Foster'in de belirttiği gibi, "Marx, erken dönem çalışmalarında savunduğu emeğin yabancılaşması üzerine teorisini geç dönem çalışmalarında sömürü ve emeğin yıpratılması konusunda yaptığı analizle daha somut terimlerle ifade ettiği gibi, erken dönemde kullandığı doğanın yabancılaşması teorisini de geç dönem çalışmalarında maddesel alışverişteki (stoffwechsel) kopma olarak daha özgün bir hale getirmiştir.."

Dolayısıyla, Marx'ın geç dönemindeki düşünceleri, erken dönemindeki düşüncelerinin somutlaşmış ve özgünleştirilmiş halidir. Burada bir kopukluk değil, tersine bir tutarlılık görebilmekteyiz.

Üstelik Marx'ın tüm yaşamı boyunca ilgilendiği genel sorun hiç bir değişiklik geçirmemiştir. Bu nedenle, yukarıdaki ikinci ve üçüncü eleştiriler oldukça boşa çıkmaktadır.

Beşinci eleştirinin konusu, doğanın getirdiği kısıtlamalar, yani ekolojinin sınırlamaları sorunu ve geleceğin toplumunda, yani komünizmde ekolojik bilincin gerekli olup olmayacağı sorusudur. Bu sorun özünde, tam gelişkin bir kapitalist temel üzerinde oluşmaya başlayacak olan komünist toplumda, insan toplumu ile doğa arasındaki maddesel alışveriş sürecinin rasyonel bir şekilde yönetilmesine gerek olduğu veya olmadığı sorunudur.

Örneğin, bu konuda, Marx'ın Kapital'de tarımın ve çiftçilerin kapitalist sistemde gördüğü zararı ve sömürüyü eleştirmesi, teorik açıdan büyük önem taşır. Marx, bu yüzden, Liebig'in bulduğu "toprağın geri verim yasası", "asgari etken kanunu" vb. gibi tarımsal üretim ile ilgili yasalarla ilgilenmiş ve bu yasaların önemini vurgulamıştır. Üstelik Marx, tarımsal üretimin genel yasalarına uymanın ve bu konuda bir

bilinç edinmenin önemini açıklayarak, bu alanda Batı'nın Antik tarihinden de örnekler vermiştir: "toprağın bilinçsizce ve keyfi bir şekilde tarıma açılması ve ıslah edilmemesi halinde, Basra Körfezi'nde, Mezopotamya'da ve Yunanistan'da görüldüğü gibi toprakların çoraklaşacağına" dikkat çekmişti. Marx'a göre, komünist toplumda da insanlar doğa ile maddesel alışveriş sürecini rasyonel bir şekilde yönetmelidir. Dahası, insanlar komünist toplumda bu süreci kapitalist toplumdaki gibi çarpık bilinçle değil, karşılıklı koordinasyon, uyum, bir arada yaşama ve karşılıklı gelişmeyi amaçlayan bir tarzda ve bilimsel bir tarımsal ve ekolojik bilgiye dayanan teknolojiler ve iktisadi ve siyasal sistemler kullanarak yöneteceklerdir. Burada da görüldüğü gibi, Marx'ın komünizm teorisi de insan ile doğa arasındaki ilişkiyi doğru bir temele oturtmaya çalışan bir bakış açısına sahiptir ve insan ile doğa arasındaki maddesel alışverişin rasyonel ve bilinçli bir şekilde yönetilmesini-iç mantığı itibariyle- içermektedir.

Kanımca altıncı eleştiri de dayanaksız kalmaktadır: çünkü Marx, Darwin'in insanın evrim sürecinin alt düzeyde gelişkin hayvanların devamı olduğunu ve insanın doğanın bir ürünü olduğuna dair düşüncesini incelemişti. Hatta Doktora Tezi'ni yazarken dahi, Darwin'in fikirlerine aşina idi; çünkü Marx'ın bu tezinde incelediği Epikür, doğayı ve onun görüngülerini materyalist bir bakış üzerinden açıklamaktaydı. Ancak Marx, insan ile hayvanlar arasında bilinçli bir ayrım ortaya koydu ve bunun teorik temellerini açıklamaya girişti: "insan, hayvanlardan türeyen ve biyolojik bir niteliğe sahip olan, hayvanlar gibi beslenmesi gereken ve hem içgüdüsel faaliyetler, hem de düşük seviyeli fiziksel faaliyetlerde bulunan bir canlıdır; fakat farklı olarak insan, bilinçli/duyumsal(sensous) bir canlıdır. İşte tam da - emek/çalışma sürecinde oluşan ve geliştirilen- bu bilinçliliği/duyumluluğu nedeniyle insan belirli bir özgürlüğe sahip olabilmiş ve kendi istem ve ölçütlerine göre üretim yapabilir duruma gelebilmiştir." Marx'a göre, bu üretim ve çalışma süreci, aynı zamanda hem kapitalist sınıfın proletarya üzerindeki sömürüsünün temelini oluşturmakta, öte yandan da kapitalizmin alt edilip komünizmin gerçekleştirilmesinin koşullarını hazırlamaktadır, böylece de ekolojik çevre ile ilgili sorunların bilinçli çözümünün koşulları oluşmuş olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, insan, hayvanlara karşı üstünlüklü bir konumdadır ve tam da bu nedenlerle, insan, **insan** olabilmektedir. Fakat bu, Marx'ın düşüncesinin hayvanları aşağıladığı ve onların yaşam haklarına saygı duymadığı anlamına gelmemektedir. Nasıl olur da "türcü" olmak bu kadar kusurlu görülebilir? "Tam gelişkin hümanizmin natüralizme eşit olduğuna" inanan Marx gibi gerçek bir materyalist için bunu söylemek oldukça zordur; çünkü eğer bir insan, kendi türüne ve kendi türünün bireylerine saygı gösteriyorsa, başka türlere ve başka türlerden canlılara saygı göstermemesi mümkün değildir.

Eleştirilere verdiğimiz bu yanıtlar, aslında bir anlamda Marx'ta ekoloji üzerine düşüncelerin bulunduğunu ve ekolojiye karşı düşüncelerin kesinlikle bulunmadığını kanıtlamayı amaçlamaktadır. Ancak bununla yetinemeyiz, niçin bazı insanların Marx'm düşüncelerini farklı düzeyde ve farklı açılardan ele alarak, farklı yorumlayabildikleri üzerinde de düşünmemiz gerekir. Yukarıda verdiğimiz yanıtlarda da kısmen görüldüğü gibi, bazı eleştirmenlerin Marx'ın düşüncelerinin anlamını bilinçli bir şekilde çarpıtarak, Marx'ın ifadelerini kısmen yanlış yorumladıkları söylenebilir; böylece onların Marx'ın düşüncelerini kavramayı ne kadar isteseler de,

Marx'm düşüncesindeki çeşitli olumlu noktaların onun teorilerinin bütünlüğü içinde tutarlı bir parçayı oluşturduğunu görmediklerini söyleyebiliriz. Marx'ın genel amacının aslında ekoloji ile ilgili olumlu bu düşünceleri –mantıksal olarak – kucakladığını ve içerdiğini göremiyorlar diyebiliriz. Veya da, Marx'ın fikirlerinin gelişim sürecini ele aldıklarında, düşüncelerin gelişimindeki iç tutarlılığını göz ardı ederek ve bu süreçteki radikal kopuşlara aşırı vurgu yapmakta, böylece Marx'm geç dönem düşünceleri ile erken dönem düşünceleri arasındaki içsel bağlantıları ve tutarlılığı küçümsemektedirler diyebiliriz. Diğer bir deyişle, özetle bu düşünürler Marx'ın ekoloji üzerine düşünceleri, onun teorilerinin bütünsel çerçevesinden bakarak ele almamaktadırlar diyebiliriz.

Ekoloji ve Marx'ın Teorik Sisteminin Bütünlüğü

Yukarıdaki tartışmaya, Marx'ın teorik sisteminin bütünselliği içinde baktığımızda ise, bazı araştırmacılar Marx'ın teorilerinde olumlu değerler ile bilimsel yönelim arasında bir birlik olduğu düşüncesini taşımaktadırlar. Diğer bazıları da, Marx'ın ve Marksistlerin,temel olarak insanın özgürlüğü ve insanın çok yönlü bütünsel gelişimine giden yolun genel yasalarını araştırdıklarını ve bu amaçla daha önceki araştırmaların teorik sonuçlarından ve aynı zamanda tüm insanlığın deneyimlerinden yararlanmaya çalıştıklarını ileri sürmektedirler.

Kanımca Marx'ın teorik sisteminin bütünlüğü şöyle anlaşılabilir: Marx ve Engels'in düşünceleri, daha erken dönemlerinden itibaren geç dönemleri de dahil olmak üzere, insanlığın özgürleşmesi ile doğanın özgürleşmesini bir bütünsellik olarak gören genel bir paradigma içersinde iç tutarlılık gösteren bir evrim geçirmiştir. Marx ve Engels, doğayı, insanı ve toplumu incelerken, doğa ile tarihin diyalektik bütünlüğü ilkesine bağlı kalan bir tarihsel bir metodoloji uygulamışlardır ve aynı zamanda onların felsefi, iktisadi ve bilimsel sosyalizm üzerine teorileri organik bir bütün oluşturmaktadır.

Kaynaklar

1- Ben Agger: Batı Marksizmi: Bir Giriş. Pekin: Çin Renmin Üniversitesi Yayınları, 1991

2- James O'Connor: Doğal Sebepler: Ekolojik Marksizm Üzerine Makaleler. Nanjing Üniversitesi Yayınları, 2003

3- J.Bellamy Foster; Marx'ın Ekolojisi;Materyalizm ve Doğa

4 - Marx&Engels Toplu Eserler, Alman İdeolojisi

Bölüm IV

POST-MODERN FEMİNİZM ve MARKSİZM

1- Post-Modern Feminizm

Giriş

Feminizm, hem birbirleri belirli tutarlılığı olan çeşitli ideoloji ve bakış açılarını içeren bir sosyal düşünce akımı ve aynı zamanda bu düşünceler doğrultusunda faaliyet içinde olan bir toplumsal harekettir. Bir toplumsal hareket olarak, dünya genelinde, büyük ilgi çekmeyi başarmış aynı zamanda ve bir düşünce akımı olarak da etkili bir uluslararası ideoloji düzeyine yükselmiştir.

Feminist hareketin şu andaki durumu göz önünde tutulduğunda, bu hareketin gelişim sürecinde üç ardışık dalga halinde ilerlemiş olduğu söylenebilir. Birinci dalga 19. yüzyılın sonlarından 1920'li yıllara kadar sürmüştür. Batılı kapitalist ülkelerdeki kadınlar, burjuvazinin önderlik ettiği erken dönem Aydınlanma düşüncesinin etkisi altında birinci feminist dalgayı başlatmışlardır. Bu aşamaya liberal feminizm damgasını vurmuştur. Bu dönemdeki mücadeleler sonucunda kadınlar Batı'daki önde gelen kapitalist ülkelerde oy kullanma hakkını ve çeşitli benzer yasal haklar elde etmişlerdir. Feminizmin ikinci dalgası 1960'ların ve 1970'lerin başlarında ortaya çıkmıştır. Bu aşamada özellikle gelişkin kapitalist ülkelerde yaşayan kadınlar, cinsiyet ayrımının aşılarak olarak çalışma yaşamında eşit işe eşit ücret alınması, ahlâki ve etik düşünce alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve buna benzer taleplerle güçlü mücadeleler sürdürmüşlerdir. Bu aşamada öne çıkan akımlar, sosyalist feminizm ve radikal feminizm olmuştur. Üçüncü dalga feminist harekete, Batı'da yaygınlaşan post-modernist düşünce damgasını vurmuştur ve 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca süren dönem üçüncü dalga post-modern feminizmin etkili olduğu dönem olmuştur.

Burada iki kavramı – post-modern feminizm ile post-feminizmi birbirinden ayırt etmemiz gerekiyor. Bunlar. tamamıyla birbirlerinden farklı olan iki kavramdır. Post-feminizm, teorik alanda, birçok farklı düşünce eğilimini içinde taşıyan daha kapsamlı bir terimdir varlık gösterir. Varoluşçu-feminizm, post-modern feminizm ve psikanalizci-feminizm türlerinin hepsi de post-feminizm kategorisine dahil edilebilir.[1]

Post-feminizm, ağırlıklı olarak post-yapısalcılık, post-modernizm, post-sömürgeci teoriler, psiko-analizci teoriler ve 20. yüzyılda geçerli olan diğer bazı fikir akımlarından etkilenmiştir. Post-feminizm, bir yandan, feminist akımın kavramlarını zenginleştirmeye çalışmış ve kadının çağdaş toplum içindeki yeri, kadının psikolojik ve cinsel kimliği üzerinde araştırmalar yürütmüş; diğer yandan, ataerkil söylemi yapı-bozumuna uğratma yöntemi ile yoğun çabalar göstermiştir. Post-feminizm ile karşılaştırdığımızda, post-modern feminizmin göreli olarak daha dar bir alanı kapsadığını söyleyebiliriz. Post-modern feminizm, esas olarak, 1980'li ve 1990'lı yıllarda yaygınlaşan post-modern düşüncelerin etkisinde gelişen ve şekillenen yeni-feminist teorileri ve feminist düşünceleri kapsamaktadır.

---

[1] Sophia Phoca and Rebecca Wright: Post-feminizm, çev. Wang Li, Beijing, Culture and Art Publishing House, 2003.

Post-modern Feminizmin esin kaynakları

Post-modern feminizm, geleneksel feminist hareketin asıl temelini oluşturan fikirlere dayanmakla birlikte, öte yandan da post-modern düşünürlerin – Fransız büyük düşünür Foucault, psikanalist Lacan ve yapı-bozumcu Derrida'nın - fikirlerini de içeriğine dahil etmiş ve bunları kendi yapısı içinde harmanlanmaya çalışmıştır. Post-modern feminizm, toplumsal-cinsiyet eşitsizliği konusunda yeni bir bakış açısı getirmiş ve kadının özgürleşmesi sorunsalına yeni açılımlar katmıştır.

Post-modern feminist teorilerin oluştuğu arka plan, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki ani değişimlerin ve başarısızlığın açıkça ortaya çıktığı bir dönemdir. Dünyadaki iki kutuplu politik ve askeri bloklaşma ortadan kalkmaktaydı, uluslararası sosyalist politik hareket en düşük seviyelere çekilmişti ve bu koşullarda post-modern feminist teoriler oldukça etkili olmaya başladı. Post-modern feminizmin öne çıkan özelliği mevcut daha öneki feminist teorileri gözden geçirmeye yönelip, onları eleştiriye tabi tutması, hatta bu eleştirileri belirli derecede radikalleştirmesidir. Post-modern feminist teoriler, 1990'ların genel ortamı içinde ve günümüze kadar yansıyan oldukça önemli etkiler yapmıştır; bu bakımdan Marksistlerin bu akımı ve etkilerini tartışması büyük önem taşımaktadır.

Post-modern feminizm ve post-Marksizm her ikisi de, 1980'li yıllarda etkili olan post-modern teorilerin etkisi altında yükselen düşünce akımları idi. Bunlar arasında, birçok teorik bağlantı ve benzer teorik özellikler ve yöntem benzerlikleri görülebilmektedir.

Post-Marksist akım şüphesiz Marksizmin eleştirici manevi mirasını devralmıştır, fakat bu akım, post-modernizm, post-yapısalcılık, feminizm ve diğer çağdaş teorilerden yararlanarak bunları Marksizm ile harmanlamaya çalışan, Marksizm'i yapı-bozumunu tabi tutmayı ve onu aşmayı amaçlayan bir akımdır. Bir anlamda, post-modern feminizm, post-Marksist teorilerin zenginleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu yüzden, bu iki teoriyi özetlemek ve birbirleri ile karşılaştırma gereğini duymaktayım. Post-modernizm ve post-Marksizm her ikisi de güçlü bir eleştirel ruha sahiptir, bu özellik onları teori ve aydın çevrelerde cazip bir alternatif haline getirmiştir.

Post-modernizmden esinlenerek ortaya çıkmış olan post-modern feminist akım, gelişim süreci içerisinde orijinal Marksizm ile de etkileşim içinde olmuş; Marksist tarihsel materyalizmi eleştiriye tabi tutmuştur, ancak genel olarak Marksizm ile ilgili olarak öne sürdüğü bütünsel değerlendirme, çeşitli sınırlılıklar ve tek taraflı görüşler içermektedir. Bu yüzden, post-modern feminizm ile Marksizm arasındaki ilişkiler ve tartışmaların araştırılması önümüzde duran önemli bir görevdir.

Belki, Post-modern feminizmin, Marksizmin kadının özgürleşmesi üzerine teorilerini doğru ve kapsamlı bir şekilde incelemediğini söylemek ve Marksist feminizm kadar etkili olamayacağını düşünmek mümkündür; ancak post-modern feminizmin de- diğer feminist teorilerle karşılaştırıldığında- pratikte kadınların özgürleşme mücadelesine ışık tutabilecek özgün bazı teorik avantajlara sahip olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Bu anlamda, onun varlığını tam olarak olumlamalıyız. Bununla birlikte, post-modern feminist teorilerin oldukça zor üstesinden gelebileceği bazı sınırlılıkları ve kusurları olduğunu da kabul etmemiz gerekir. Aşağıda bu konularda analizimizi derinleştirmeye çalışacağız.

2- Post-modern Feminizmin Yükselişi

Post-modern feminizmin, feminizmin yeni bir okulu olarak ortaya çıkması bir bakıma kaçınılmaz bir durumdu, çünkü bu akım içinde doğduğu çağı yansıtan özgün teorik bakış açılarına ve özelliklere sahip bulunmaktadır.

Post-modern feminizmin 1980'li ve 1990'lı yıllarda yükseldiğini belirtmiştik; bu akım feminizmin ve post-modern akımın ortak teorik bir ürünüdür. Ortaya çıkışı ve gelişimini içsel ve dışsal nedenleri ile şöyle açımlayabiliriz: şüphesiz bu akım geleneksel feminizmin bir tür devamıdır, feminist hareketin 3 dalga içinde gelişen tarihsel sürecinde çeşitli feminist teoriler aralarında, rekabet, çatışma ve karşılıklı alışveriş ilişkileri yaşamışlardır. Post-modern feminizmden daha önce varlık gösteren üç önemli akım, liberal feminizm, sosyalist feminizm (Marksist feminizm) ve radikal feminizmdir Marksist feminizm ile sosyalist feminizm uygulamada birbirlerinden ayırt edilemeyecek kadar birbirlerine yakın olan akımlardır. Genel olarak bu üç akımın da belirli teorik sınırlılıklar taşıdıklarını, kadınlar üzerindeki boyunduruk ve baskının nedenlerini yeterince tatmin edici bir şekilde açıklayamadıklarını söyleyebiliriz.Bu teorilerin her biri, kadınlar üzerindeki boyunduruğun temel ve hatta yalnızca bir tek nedeni olduğunu vurgulamışlardır; ikinci olarak, hepsi de, ataerkil kültürü incelemeye ve eleştirmeye özel bir önem atfetmiş, ataerkil ilişkilerle mücadele etmişlerdir.Bu sınırlılıklar, pratikte onların gelişimlerini güçleştirmekte ve teorik gelişmelerine de olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Kanımızca, mevcut feminist teorilerin, yeni bir bakış açısı ile gözden geçirilmesine gereksinim bulunmaktadır. Sözünü ettiğimiz bu tıkanıklıklar aynı zamanda post-modern feminizmin doğuşuna neden olmuş bu okulun doğuşu için bir fırsat oluşturmuştur. Diğer yandan, post-modern feminizmin doğuşu ve gelişmesi, dış nedenin – post-modernizmin ortaya çıkışı ile yakından bağlantılıdır.

Post-modernizm, 1960'lı yıllarda, Batıdaki gelişmiş kapitalist toplumların post-endüstrileşme veya sanayi sonrası sürece girmesi ile birlikte yükselişe geçen bir düşünce akımıdır. 1980'li yıllar post-modernizmin en revaçta olduğu dönemdi, daha sonra 1990'h yıllarda düşüş ve dağılma sürecine girmiştir. Post-modernizm, modern gelişkin Batı toplumunun bir eleştirisi ve onun üzerine getirilen düşüncelerdir. Batılı çağdaş ve modern(18.19 Yüzyıl) felsefi akımların bir yandan eleştirisine girişmiş öte yandan onların bazı fikirlerini devralıp kendi bakış açısı doğrultusunda geliştirmeye çalışmıştır. Post-modernizm aynı zamanda kültür alanı ile ilgili olan bir eleştirel akımdır ve kültürel düşünceler, felsefeler, bilim, teknoloji ve rasyonalizm üzerine önemli eleştiriler getirmektedir. Post-modernizmin başlıca teorik özellikleri, tek-merkezcilik, temelcilik ve tözcülük karşıtı olmasıdır, Marksizm ve liberalizm gibi büyük anlatılarının geçersizliğini savunmakta, rasyonalizmi eleştirip, farklılık-çeşitlilik ve belirsizlikleri öne çıkartmayı hedeflemektedir. Post-modernizm, moderniteyi sorgulamayı onu ve öznelliği (subjectivity) yapı-bozumuna tabi tutmaya çalışmaktadır.

Foucault, Lacan ve Derrida'nın Etkileri

Post-modern feminizm, post-modern okulun düşüncelerinden ve özellikle büyük Fransız düşünür Foucault'un iktidar ve söyleme ilişkin eleştirel teorilerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Foucault, dünyada yürürlükte tüm rejimlerde ve sis-

temlerde gördüğü baskıcı yapı ve kurumları söylem analizi yöntemi ile açığa çıkararak özgürlük ve eşitlik için mücadeleyi radikalleştirmeye odaklanmıştı. Bu baskıcı iktidar yapıları söylem analizi yöntemi ile açığa çıkarılmalı ve onların hakikati temsil iddiaları parçalanmalıdır. Bu tezler ve yöntem, post-modern feministlere yeni bir bakış açısı getirmiştir. Psikanaliz temelli düşünür Lacan'm "sembolik düzen" teorisi de post-modern feminizmi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kökenleri konusunda yeni bir temelde- psikanaliz teorileri ışığında- arayışa yönlendirmiştir. Post-modern feminizm aynı zamanda Derrida'dan da etkilenmiştir. Derrida yapı-bozum olarak adlandırılan bir eleştirel teori geliştirmiş, bu teoriye dayanarak felsefi metinlerin içerdiği ve kendisinin ikili-karşıtlıklar olarak adlandırdığı (paradoksları) açığa çıkarmaya çalışmakta "varoluşun metafiziğini" sorgulamayı hedeflemekteydi. Post-modern feminizm yukarıdaki akımlardan aldığı esinlerle, geleneksel feminizmin "artık açıkça görünür hale gelmiş" tıkanıklıklarını ve sınırlılıklarını eleştirmeyi ve aşmayı hedeflemekteydi. [2] Nitekim post-modern feminizm getirdiği yeni teorik yöntem ve perspektifle kendisini geliştirerek zenginleştirmiş, sıkıntı içinde bulunan daha önceki feminist düşüncelere yeni bir enerji ve taze kan enjekte ederek üçüncü dalga feminizmin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Post-modern feminizm iki ana düşünsel kamp içermektedir, birinciler, tözcüler ya da fundementalistler olarak adlandırılabilir, bu kamptakiler geleneksel feminizm teorisini miras alıp onu yeniden gözden geçirerek yenilemeyi düşünmektedirler. Kadının özgürleşmesi sorununu yapı-bozum yöntemi ile ele almaktadırlar. Genel olarak, kadın ve erkeğin iki karşıt kategori olarak düşündükleri için bunlar "tözcüler" olarak adlandırılmıştır. Bu grubu temsil eden tanınmış isimler, toplumsal cinsiyet sistemi teorisinin kurucusu Gayle Rubin ve feminist ilkeler temelinde bir hukuk sistemi kurulmasını savunan Catherine Mackinnon'dur.[3]

İkinci düşünce kampı ise, "yapı-kuruculardır" bunlar, "erkek" ve "kadın" kavramlarını reddetmekte ve cinsiyet eşitliği kavramının, erkek egemen şövenist bir düşünce mantığının devamı olduğunu ve bu kavramın kadınların üzerindeki sömürü boyunduruğun kökeninde yatan nedenleri esaslı bir şekilde ortaya koyamayacağını savunmaktadırlar. Bu grubun önde gelen temsilcileri de Denise Riley ve Judith Butler'dır. Bu grup çeşitli post-modern düşünceleri daha güçlü bir biçimde içselleştirerek kendi kavramlarına dahil etmiş ve kadın özgürlüğü mücadelesinde daha somut hedefler için çaba göstermek yerine, feminist toplumsal bilinci, düşünüş alışkanlıklarını, insan öznelliğini ve erkek egemen şovenist ideolojiyi yeniden şekillendirmeyi öncelikli görev olarak belirlemişlerdir. Post-modern feminizmin her iki kolu da feminist düşünceleri ve feminist eleştiriyi toplumsal ve kültürel düzeylerde geliştirme çabasına ağırlık vermişlerdir.

Post-modern feminizm, bir yandan post-modernizmin düşünme perspektifini içselleştirmiş öte yandan da, mevcut feminist teorileri yeni bir teorik perspektifle geliştirme çabasına girişmiştir. [4]

---

[2] Rosemarie Putnam Tong: Feminist Düşünce : Daha Kapsamlı Bir Giriş, çev. Ai Xiaoming et al, Wuhan, Central China Normal University Press, 2002.

[3] Bao Xiaolan Editor in Chief: Batıdaki Feminist Araştırmalar Üzerine Bir Değerlendirme, Sanlion Bookstore, 1995.

[4] Lie Yinhe: İnsan Haklarının Yükselişi, China Social Sciences Press, 1997.

Post-modern feminizmin başlıca perspektiflerini şöyle özetleyebiliriz: büyük mega-teorilere karşı çıkar ve yalnızca ademi-merkeziyetçi, yerel ve küçük teorilerin etkili çözümler sunabileceğini savunur; kadınlar üzerindeki baskıyı meşrulaştıran geleneksel erkek egemen söyleme karşı, kadınca bir savunma söylemi geliştirerek mücadele eder, geleneksel ikili karşıtlıklara dayalı metafizik varoluş bakış açısına karşı çıkar ve çoğulcu modeli savunur; tözcülüğe ve evrenselciliğe, genellemelere karşı çıkar, buna karşın kadınların kendi arasında ve kadın ile erkek arasında var olan farklılıklara vurgu yapar ve ulus, ırk, sınıf ve din farklılıkları nedeniyle, birçok özgün ve farklı pratiklerin ortaya çıktığını savunur. Kadınların kendi yaşamlarında başlarından geçen özgün deneyimlerin paylaşılmasına ve bunların yazılı görsel ürünler olarak belgelenmesine özel bir önem verir, geleneksel soyut cinsiyet eşitliği kavramına karşı çıkar, bunun yerine, cinsiyet farklılıkları üzerine temellendirilmiş yeni bir cinsiyet eşitliği kavramını yaygınlaştırmaya çalışır; mücadelede erkeklerle çok yönlü işbirliği olanağını araştırır ve erkek ile kadın arasında uyumlu bir berberliği önemser, bunu savunurken farklılıkları gözeten bir eşitlikçi yaklaşımı, eşitlikçiliğin bireyselliği, kadının özgünlüğünü ve kadının bağımsızlığını engellemeyecek bir biçimde ele alınmasının gereğine vurgu yapar.

3- Post-modern Feminizm ve Çin'de Kadın Hareketine Olası Katkıları

Marksizm'e göre belirli bir teorinin kaynağı pratikte aranmalıdır ve sonuçta pratiği özümseyen teori pratiğe yön vermektedir, bu gerçek feminist teori ve düşünceler için de geçerlidir. Feminist hareketin ilk iki dalgası içinde verilen mücadeleler sonucunda, ABD'de ve Avrupa'daki gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşayan kadınlar, özgürlükler ve haklar alanında önemli başarılar elde ettiler, bu durum gelecekteki kadın pratikleri açısından güçlü bir esin kaynağı oluşturmuştur. Fakat Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da gerçekleşen büyük alt üst oluş, kapitalizme dönüş ve iki çatışan blok (doğu-batı) arasındaki meydan okuma koşullarının ortadan kalkması ve bu dönemde uluslararası sosyalistin önemli bir gerileme dönemine girmesi ile birlikte, feminist hareket de bir durgunluk dönemine girmişti. Bu genel olumsuz gelişmelerin de etkisiyle feminist hareketin var olan güçlükleri daha da artmış, teorik ve pratik belirsizlikler çoğalmıştı ve bu durum özellikle Marksist feminist hareketi olumsuz etkilemiş kendisini yenileme çabaları oldukça zayıflamıştı. Bu durum post-modern feminizm açısından önemli bir olanak sağlamış, bu akımın diğer feminist akımlara getirdiği eleştiriler etkili olmaya başlamıştır. Bu olanağı değerlendiren post-modern feminizm böylesi bir arka planda hızla kendi teorilerini oluşturmaya başlamıştır.

Post-modern feminizmin getirdiği eleştiriler

Post-modern feminizm diğer akımların teori ve pratiğini aşmaya çabalayan bir eleştiriye girişmiştir. Post-modern feministler, liberal feminizmin doğal haklara dayanan yasalcı çizgisinin ve sosyal adalete dayalı bakışının, kapitalist ataerkil kül-

türün etkilerini tamamen görmezden geldiğini ileri sürmüştür. Bu liberal feminizmin bizzat kendi düşüncesinde ataerkil sistemin etkilerini taşıdığını göstermektedir; liberal feminizm, bilinçsiz ve dolaylı biçimlerde feminist harekete ataerkil kültür mantığını enjekte etmektedir, bu liberal feminizmin en büyük açmazıdır. Oysa patriarkal ideoloji ve onun kurum ve alışkanlıkları feminist hareketin en önemli mücadele hedeflerinden biri olmalıdır. Örneğin Gayle Rubin (Rubin, 1984) feminist hareket içinde cinsellik (seks) üzerine anlayış farklılıklarını şöyle özetlemektedir: "...bu konu üzerine feminist saflarda iki eğilim bulunmaktadır. Bir eğilim kadınların cinsel davranışları üzerindeki kısıtlamaları eleştirmekte, onların cinsel yönden aktif olmalarına yüksek bir bedel ödetmek isteyen sisteme açıkça karşı çıkmaktadırlar. Cinsel bakış açısında bu yaklaşımı savunan gelenek hem kadınlara hem de erkeklere hizmet edecek bir cinsel özgürlük kavramı ve talebi geliştirmiştir. İkinci eğilim ise cinsel özgürleşmeyi içkin olarak erkeklerin ayrıcalıklarının uzanımından ibaret görmektedir; bu yaklaşımın egemen olan muhazafakar, anti-cinselci söylemle paralellikler taşıdığı bir gerçektir.

Marksist sosyalist feminizm ise, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetini, kapitalistlerin çalışan sınıflar üzerindeki hakimiyetinin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirmektedirler. Post-modern feminizm, sosyalist feminizmin yalnızca toplum içerisindeki ekonomik ve sınıf ilişkilerini dikkate alıp eleştirdiğini ve bu yaklaşımın yalnızca spesifik olarak kapitalist sistemde geçerli olabileceğini savunmuşlardır. Ancak bu sosyalist bakış kadınların üzerindeki boyunduruğun gerçek kökenlerini oluşturan nedenleri açıklayamamakta ve bu durumu aşacak net bir strateji önermemektedir. Üstelik kapitalizmden çok daha öncesinde toplumlarda cinsiyete dayalı işbölümü bulunuyor ve kadınlar üzerinde bir hakimiyet sürüyordu.

Radikal feminizm, kadınların boyunduruk altında olmalarının sebebinin, ataerkil sistemin bir sonucu olduğunu savunmuşlardır. Bu ataerkil sistemde, erkek cinsi grubu, kadın gruplarını hakimiyetleri altında tutacak iktidar gücüne sahiptir. Radikal feministler, iktidar kavramını açarak, bunun otorite, tüm bireyleri sömürme ve yönetme hakkı olduğunu, birleşik/yekpare ve kalıcı bir varoluşa sahip olduğunu savunmuşlardır. Oysa post-modern feministler, iktidarın, merkezileşmeden uzak, dağınık bir yapıya sahip olduğu ve herhangi bir kurum ya da grupta yoğunlaşmadığı konusunda ısrar ederler.[5]

Post-modern feministlere göre ileriye doğru mücadele kadınlardan, bizzat kadınların kendisinde başlamalıdır.Mücadelenin hedefi, ileri gelecekte kadınların statüsünde sağlanabilecek yükseliş sağlanması yerine, hemen bugünden,somut kazanımların elde edilmesine odaklanmalıdır; örneğin eğitim olanaklarının geliştirilmesi, iş yaşamında daha iyi fırsatlar veya aile içi şiddetin önlenmesi v.b

Post-modern feministler diğer feminist akımların, bir anlamda Aydınlanma geleneğinin birer versiyonu olduklarını ve erkek-merkezli bakış açısını ve ataerkil düşünüş tarzını hala aşamamış olmakla eleştirmişlerdir. Oysa feminizm erkek-merkezli bakış açısını ve ataerkil düşünüş tarzının söylem ve önermelerini yapı-bozuma uğratmalıdır. Post-modernizm'in yapı-bozum teorisi ve yöntemleri bu alanda yeni feminist akıma önemli bir katkı sağlayabilir.

---

[5] Zhuang Yuxia: Post-modernizm ve Feminizmin İlişkileri, Jiangxi Social Sciences, 2002.

Pratik kadın mücadelelerinde, Post-modern feminizmin bazı önemli avantajları olduğunu söyleyebiliriz. Feminist hareketin önceki tarihsel dalgalarını gözlemlediğimizde, ilk iki dalgada önemli kazanımlar elde edildiğini görmekteyiz. Öte yandan şöyle bir gözlem yapmak da mümkündür, bu mücadelelere daha çok Batı Avrupa ve ABD'deki - gelişkin kapitalist ülkelerdeki beyaz renkli orta sınıf kadınlarının özlem ve talepleri damgasını vurmuştur; örneğin cinsel özgürlükler ve cinsel ayrımcılığa karşı mücadele önemli bir başlık olmuştur. Bu nedenle bu feminist hareketin sözcüleri ve düşünürleri arasında tüm dünyadaki ve bütün bölgelerdeki kadın mücadelelerinin basitçe aynı hedefleri benimsemesi gerektiği gibi bir eğilim doğmuş; kendi deneyimlerini tüm dünyaya genelleştirmeye çalışmışlardır. Bu evrenselleştirici eğilim sonucunda diğer ırklara, halklara, alt sınıflara mensup kadınlara karşı belirli önyargılar oluşmuş, çok farklı deneyler ve ortamlar içinde olan kadınların talep ve mücadelelerinde önemli öncelik farklılıkları veya talep farklılıkları olabileceği göz ardı edilmiştir.

Buna karşın Post-modern feministler dünya çapındaki kadın taleplerindeki farklılaşmayı göz önünde bulundurarak, "farklılıklar" temeline bir yan yana gelmeyi öne çıkarmışlar; diğer feminist akımların düşüncelerinin kadınlar arasında, sınıf, ırk, yaşadıkları bölge, kültür, hedefler açısından var olan farklılıkları görmezden gelmekle eleştirmişlerdir : "ABD'de ve Avrupa'daki gelişmiş ülkelerde yaşayan ortasınıf beyaz tenli kadınlara özgü ideolojileri ve davranış tarzlarını evrenselleştirmek ve genelleştirmek tüm dünyadaki farklı kadın taleplerini kucaklamak açısından elverişsizdir." Yeni feminist düşünce Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan kadınları da içerecek şekilde oluşmalı, tüm dünyadaki kadınları kapsamalı,feminizm yalnızca gelişmiş devletlerdeki orta sınıf beyaz kadınlara özgü bir ayrıcalık olarak düşünülmemelidir. Bu bakış açısı, feminizmi, farklı bir açıdan politikleştirme anlamına gelmektedir. Böylece post-modern feminizm, sorunu yalnızca iki cinsiyet arasındaki ilişkiler ile sınırlı olarak ele almamakta; aynı zamanda, sömürgecilik ve emperyalizmin eleştirisi ile ilgili bir bilincin geliştirilmesini de içermiş olmaktadır. Böylece, feminist mücadelenin mücadele ve faaliyet alanları genişlemiştir. Bunun sonucu olarak da, dünyada çok daha fazla kadın, eşit ve bağımsız gelişim için bu takıma katılmayı seçecektir.

Yukarıda değinmiş olduğumuz bu özelliklerinden dolayı, post-modern feminizmin, feminist teorinin geliştirilmesine ve zenginleştirilmesine oldukça katkıda bulunduğunu görebiliriz.

Post-modernizm, günümüzde hala etkili olan bir teorik akımdır, gelişmekte olan ülkelerde etkisi geç daha başlamıştır ve dünyada kültür, sanat ve felsefe gibi bir çok alanda önemli etkiler bırakmıştır. Kanımca, feminizm ve post-modernizmin birleşiminin bir ürünü olan post-modern feminizmi daha derinden, araştırıp incelemek gerekir. Aynı zamanda, günümüzün dünyasında, kadınların özgürlüğü ve gelişimini hedefleyen hareketler dünya çapında karşı konulmaz bir trend haline gelmiştir. Feminist hareketler dünyanın belirli gelişkin bölgelerinde yaşayan ve daha dar kapsamlı sınıf ve tabakaları kapsayan mücadeleler olmaktan çıkmış, dünyanın bütün bölge ve kıtalarında, daha geniş –alt tabakalar da dahil olmak üzere- sınıf ve taba-

kaları kapsayan hareketlere dönüşmüştür. Kadın hareketi, birkaç neslin art arda sarf ettiği çabaların sonucunda, uluslararası ilerici politik hareketin göz ardı edilemeyecek önemli bir bölümü haline gelmiştir. Kadınların özgürlük mücadelesi insanlığın özgürlüğü için sürdürülen davanın vazgeçilmez bir bölümü olarak görülmelidir. Oldukça etkileyici güce sahip feminist teoriler ve söylemler, insanlığın özgürleşmesi için yürütülen geniş kapsamlı mücadelenin, her geçen gün daha da artan öneme sahip bir bölümünü oluşturmaktadır.

Günümüzde, Çin'de henüz feminizm,ve özellikle post-modern feminizm üzerine çalışmalar oldukça yetersizdir diyebilirim.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve sosyalist sistemin temellerinin atıldığı 1956 dan itibaren, Çinli kadınlar, kadın özgürlüğü ve kendilerini özgür bir biçimde geliştirmeleri açısından önemli yeni fırsatlara sahip olmuşlardır ve günümüzde de sahip oldukları özgürlükler ve kendi özgür gelişmelerinin içinde bulunduğu düzey açısından, dünyadaki diğer bazı ülkelerde yaşayan, kadınlar ile kıyaslandığında, daha olumlu bir düzeye erişmiş oldukları görülmektedir. Fakat gerçek yaşama baktığımızda, hâlâ cinsel ayrımcılığın yaygın bir şekilde varlık gösterdiğini de söylememiz gerekiyor. Örneğin; erkekler, ekonomi ve politika alanlarında, ayrıca belirli çalışma alanlarında iş bulma, yükselme ve eğitim olanaklarına erişme bakımından net bir şekilde çok daha avantajlı bir konuma sahipler. Hatta zaman zaman, aile içi şiddet vakaları, cinsel taciz ve kadınlarla ilgili başka türlü sosyal problemler de ortaya çıkabilmektedir.

Kanımca Çin özgülünü ele aldığımızda Çin'deki kadın özgürlüğü mücadelesi dünyadaki feminist akımların bir bölümünün savunduğu tarzda, sert ve radikal politik mücadeleler veya bu tür sosyal hareketlerle ilerletilemez. Çünkü iktidarı paylaşan politik partiler kadın özgürlükleri alanında çok aktif olduğu gibi kadınlar iktidarı paylaşmaktadır, kadın özgürlüklerinin daha da geliştirilmesi açısından öznel engellerden çok, özellikle nesnel engellerin çok daha fazla olduğunu söyleyebilirim; bunu söylerken öznel sorunların bulunmadığını bu açıdan tamamen mükemmel bir durum olduğunu kesinlikle söylemek istemiyorum. Çin'deki feminist hareket kendisi için ülke koşullarına uygun olarak, geniş kadın kitlelerini kucaklayabilecek, yaşam (gündelik yaşam dahil)ve kültür alanlarını kadm bakış açısı ile devrimcileştirecek bir mücadele stratejisi geliştirmelidir. Post-modern feminizm, tam da bu tarzda bir startejiye yararlı olabilecek bazı öğeler içermekte, sosyal, kültürel ve ideolojik alanlarda yaşanan cinsel ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu anlamda, Çinli kadınların, özgür gelişmelerine katkıda bulunacak yollar arayışlarında, onlara katkıda bulunacak ve referans olabilecek önemli bir kaynak olarak görülebilir.

Bunlara ek olarak, Çin'de yaşayan kadınların gelişme statüleri, yaşadıkları bölgeye ve milliyetlerine göre oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Bazı azınlık milliyetlere mensup olan kadınlar ve kentleşmeden uzak dağlık bölgelerde yaşayan kadınların, bu bölgelerdeki sosyo-ekonomik koşulların geri olmasından dolayı, oldukça sınırlı bir gelişim içinde oldukları görülmektedir. Çin'deki düşün çevrelerinin bu özgün kadın problemlerini çözüme kavuşturmak için, bu konulara çok daha fazla yoğunlaşmaları ve bu hususlara ilişkin olarak önemli bir çaba ortaya koy-

maları gerekmektedir. Post-modern feminizm, farklılıkları göz önünde tutarak eşitlik sağlamayı ve yanyana mücadele etmeyi savunan bir teoridir. Farklı kadınların deneyimlerinde üstün oldukları alanlarda, diğer kadın mücadelelerine katkıda bulunmasını öngören bir yaklaşım benimsenmektedir. Post-modern feminizm, basitleyici bir anlayışla, yalnızca kadınları baskı altında tutan erkeklerin tümünü düşman gören ve basitça erkeklerle eşit statü kazanma uğraşısı içerisinde olan bir teoriye sahip değildir. Bunun yerine, kadınların yine kadın gibi kendilerine özgün yapıları davranarak çok çeşitli yolları kullanarak kendilerine en uygun olan talep ve mücadele biçimini keşfetmelerini savunmaktadır.

Ancak bu "farklılık" kavramını ve farklılıkların birliğini doğru bir biçimde kavrayabilmek oldukça karmaşık bir teorik sorundur. Kanımca, feminist hareket, kendisini farklı kadın deneyimlerinin söylem ve yazı olarak paylaşılması, kimlik ve tanınma gibi başlıklarla sınırlamamalı; bunun yerine. farklı tarafların sahip olduğu farklılıklar arasındaki içsel bağlantıları ve birliği ortaya koymaya ve keşfetmeye dönük çaba göstermelidir. Kadınların özgün ve farklı yaşam alanlarında ortaya çıkan farklılıkları pratik içinde ortak ve güçlü bir hedefe doğru yönlendirmek önemlidir. Bu başarıldığı, takdirde, Çin'deki feminist hareket için oldukça değerli kazanımlar ortaya konulabilecektir.

Çin'deki feminist hareket açısından oldukça elverişli bakış açıları sunan post-modern feminist teorilerden yararlanırken, şunları da çok net bir şekilde dikkate almak uygun olacaktır: her zaman için bir madalyonun iki yüzü vardır. Post-modern feminizm teorilerine daha yakından baktığımızda, onun da çeşitli sınırlılıkları ve tek yanlı olan yönleri bulunabilmektedir. Daha da önemlisi, post-modern feminizm, özellikle ideolojik düzeyde yapılandırılmış ve bir anlamda ideolojist bir feminist teori olarak göze çarpmaktadır, dolayısıyla ideolojik alanda çatışmacı bir özelliğe sahiptir ve özelde de Marksizmi önemli bir rakip ve mücadele hedefi olarak görmektedir. Öte yandan sosyalist bir ülke olan Çin'deki ideoloji ve kültür alanlarında Marksizm yönlendirici ideoloji konumundadır; dolayısıyla Çin'de yaşayan kadınların problemlerini çözmek için pratikte post-modern feminizmin çeşitli teorilerinden ve bakış açılarından yararlanma doğrultusunda çaba gösterirken onun bu yönlerini doğru bir şekilde ele almalı ve diyalog süreçleri içinde onun yararlı yönlerini içselleştirmeliyiz.

Özetle ifade edersem, post-modern feminist teoriye ilişkin daha derin araştırmalar sürdürmek, Çin'deki kadın özgürlüğü mücadelesine ilişkin teorik problemleri çözüme kavuşturma ve Marksist-sosyalist feminist teorinin gelişimini güçlendirme çabaları açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Aynı zamanda, pratik mücadele açısından, kadınların içinde bulunduğumuz zamana özgü güncel problemlerini çözüme kavuşturma, kadınların bütün alanlarda statülerini daha da iyileştirme, toplumsal kültür ve ideolojileri alanlarında hala varlığını sürdüren geri düşünceleri, cinsel ayrımcılığı ortadan kaldırma çabaları açısından da çok önemlidir.

Teori ve pratiği, söz ve eylemi doğru bir şekilde bütünleştirmek yaklaşımı, post-modern feminizmin teorilerinden yararlanmada önemli bir yol gösterici olabilir.

4- Post-modern Feminizm ve Post-Marksizm Arasındaki Bağlantılar

Post-modern feminizm ve post-Marksizm, bu teorik akımların her ikisi de, 1980 ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkan post-modern teorinin güçlü etkisi altında ortaya çıkmışlardır. Her ikisi de, teorik çevrelerin oldukça ilgisini çekmiş ve hararetli tartışmalara yol açmışlardır. Aşağıda Post-modern Feminizm ve Post-Marksizm arasındaki bağlantıları ortaya koymaya çalışacağım.

Post-modern feminizm ve post-Marksizmin teorik kökleri

Post-Marksizm nedir ? Bu teorik akım post-modernizmin bir yan ürünü olarak düşünülebilir ve post-modernizmin 1960'h yıllarda henüz oldukça muğlak olduğunu biliyoruz. [6]

Post-modernizmi büyük bir ağaç olarak düşünürsek bu durumda "post-Marksizmi" de onun bir dalı veya "meyvesi" olarak düşünebiliriz. Bu yüzden, "post-modern feminizm" teorisini de "post-modernizm" ağacının bir başka bir "meyvesi" olarak düşünebiliriz. Post-Marksizm ve post-modern feminizm teorileri ortak bir teorik kökene sahiptirler ve bu da post-modernizmdir.

Feminizm, birçok kültürel düşünce üzerinde önemli etkileri olan ve devrimci ve ilerici bir anlam ve içerik taşıyan içinde çeşitli kolları olan genel bir teorik okuldur. Feminizmin post-modernizm ile buluşması bir anlamda kaçınılmazdı- bu noktayı daha önceden ayrıntılı bir şekilde ele almış olduğumuz için burada yeniden aynı açıklamaları yapmayacağım. Her iki teori birbirleri ile ilk ilişkiye girmelerinden itibaren doğal olarak elele tutuşmuşlar ve yola birlikte devam etmişlerdir ve bir anlamda post-modern feminizmin teorileri tam da bu şekilde yapılandırılmıştır.

Post-modern feminizm, post-modern düşünce kaynaklarından ve buna yakın duran düşünürlerden beslenmiştir. Dolayısıyla birçok benzer yanları vardır, her ikisi de mevcut kurulu olan geleneği aşmak ve altüst etme amacını güden teorik düşüncelerdir ve pratikte ortak hedeflere sahiptirler; düşledikleri ideal bir plan çerçevesinde mevcut kurulu toplum yapısını değiştirmek istemektedirler. Bu anlamda, post-modern feminizm, yalnızca post-modernizmin olumlu ve yapıcı yönlerini içselleştirmemiş, aynı zamanda Foucault, Lyotard, Derrida tarafından savunulan, çeşitlilik, çoğulculuk ve hedefledeki farklılıkları göz önünde bulundurma gibi yararlı bakış açılarından da faydalanmıştır. Fakat öte yandan daha dikkatli baktığımızda, post-modern feminizm, post-modernizmi toptancı bir biçimde de benimsemiş, onu kendi amaçları ile tümüyle uyumlu olarak değerlendirmiş ve post-modernizmin olumsuz ve yıkıcı yanlarını da içselleştirmiştir.

Çok özet bir gözlemle, post-modernizmin geleneksel ideolojiye getirdiği eleştirinin, mevcut "erkek merkezci" düşünüş tarzını "imha etmeyi" hedeflediği söylenebilir. Foucault, modern çağın (özellikle18-19 yy.) ideolojilerinden biri olan rasyonalizmin konumunu sarsmıştır; Foucault, akılcı öznellik veya da öznellik kavramının

[6] Zeng Zhisheng: Post-Marksizm'in Alanı, Academic Research, 2004.

yapı-bozumuna girişmiş, ideolojik alanda erkeklerin sahip olduğu hakların sembolü olarak öne çıkarılan "adam"(man) kavramını-kadınları dışlayan bu kavramı- yerle bir etmiş, özetle ideolojik ve felsefi alanda kadınları dışlayan metafiziği eleştirmiştir.

Lyotard ise, tüm geleneksel metafizik düşünce sistemini hedef almış, öte yandan "büyük anlatıların" ya da genel teorilerin ideolojik alanda özgürlükleri kısıtlayabilecek bir tehdit olduğunu savunmuş ve mevcut toplumdaki ideolojik sistemin erkek-merkezli ve erkek egemen bir düşünüş tarzını yeniden ve yeniden ürettiğini ileri sürerek bu ideolojik sistemin ürettiği tüm normların kadınların özgür gelişimini engellediğini ve onları baskı altında tuttuğunu vurgulamıştır.

Derrida, Batı'nın felsefi geleneğindeki, öz-imge, erkek-kadın ve konuşma-yazma arasındaki ikili karşıtlıkları (paradoksları) yapı-bozumuna uğratmayı hedef almış, geleneksel çoğulcu bakış açısını eleştirmiş ve böylece, doğrudan erkeklerin sınırlı bakış açısını yansıtan "erkek egemen düşünce" geleneğini sarsmış, erkeklerin kadınlar üzerinde iktidarını ve kadınların erkeklere boyun eğdiği durumu yansıtan geleneksel cinsiyet modeline hücum etmiştir. Derrida, cinsler arası ilişkilerde eşitliği sıfır derecede eşitlik konumuna yükseltmeyi hedeflemiştir.Bütün bu düşünceler feminizmin teorik olarak yapılandırılmasına ve politik pratiğini geliştirmek açısından uygun koşullar yaratmıştır.

Her ne kadar, bu düşünürlerin düşünceleri, feminizmin, genel bir teori ortaya koyarak kadınlarda özne olma bilincini uyandırmada ve kadınların, toplumdaki pasif konumlarını değiştirme çabalarında olumlu etkiler bırakmış olsa da beraberlerinde bazı olumsuz etkiler ve tek yanlılık öğeleri de olabilmiştir; bu olumsuz yönleri daha dikkatli ve soğukkanlı bir biçimde ele almalıyız kanısındayım.

Post-modernizmin ve yukarıdaki düşünürlerin bu teori ve düşünceleri, eski düşünüş alışkanlıklarını, ahlak kurallarını ve değer formatlarını, farklı bakış açıları ile yapı-bozumuna tabi tutulmuştur. Bu düşünce eğilimleri, ataerkil egemenliğe karşı isyancı bir tutum içinde olan ve doğuşundan itibaren içinde mağdur ve yıkıcı bir ruh hali taşıyan feminizmin manevi değerleri ile tamamen bağdaşmıştır. Britanya, Fransa, ABD ve diğer ülkelerdeki post-modern feministler, önemli teorik dayanaklarını ve eleştirel analizlerini yukarıdaki teorik söylemler temelinde yapılandırmışlardır. Örneğin Cixous'un "beden dili", Kristeva'nın "simgesel dili" ve Irigaray'ın "dilsel dişilik üretimi" eserlerindeki yaklaşımları tümüyle, Derrida, Lacan ve diğer post-modernistlerin etkisini taşımıştır.

Post-Marksizmin analizi

Post-Marksizm kavramı, oldukça yeni ortaya çıkmış bir kavramdır ve bu akım hakkında oluşan düşünceler ve yargılar yeterince tutarlı ve net değildir.[7]

Kanımca post-Marksizm kavramını, geniş ve dar anlamda olmak üzere iki açıdan ele alabiliriz. Geniş anlamda, "post-Marksizm," üç anlamı içermektedir: birincisi, Marx ve Engels'ten sonra ortaya çıkmış olan bütün Marksizmler "post-Mark-

[7] Makale, Zeng Zhisheng: Post-Marksist Düşüncelerin Değerlendirilmesi,Teaching and Research, 2003.

sizm" olarak adlandırılabilir. Bu sınıflandırma, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Bernstein ve Kautsky tarafından savunulan "İkinci Enternasyonal" Marksizmi, ardından Lenin ve Stalin tarafından savunulan "Doğu Marksizmi ve 1930 larda Lukacs ve Korsch'un öncü çabaları ile "Doğu Marksizmi"ni eleştirerek karşısında yer alan "Batı Marksizmi" de dahil olmak üzere oldukça geniş anlam içerebilir. David McLellan'ın **Marx Sonrası Marx** adlı eserinde yer alan nitelemeler, bu sınıflandırma metodunu kabul etmiştir.

Post-Marksizm'in ikinci anlamı ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış olan heteredoks Marksizm türlerinin"post-Marksizm" olarak anılmasıdır. Örneğin, Alman akademisyen H. Fleischers, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çoğulculaşmış olan tüm Marksizm türlerini "post-Marksizm" olarak adlandırmıştır. Üçüncü anlamda ise, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan büyük alt üst oluştan sonra ortaya çıkan ve oluşan tüm Marksizm türleri, "post-Marksizm" şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Dar anlamıyla "Post-Marksizm" ise 1960'lı yılların sonlarında, Amerikalı akademisyen Deniel Bell'in, "post-modernizmin" öncü fikirlerini taşıyan olan The Coming of Post-Industrial Society (Yaklaşan Sanayi Sonrası Toplum) eserini yayınladığı 1973 sonrası dönemde ortaya çıkmış olan Marksist akıma atıfta bulunmaktadır. Bilindiği üzere, The Coming of Post-Industrial Society (Yaklaşan Sanayi Sonrası Toplum) adlı kitabın yayınlanmasından sonra, "post- sosyalizm," "post- komünizm" ve "post-yapısalcılık" gibi "post" eki ile kullanılan birçok kavram ve terim ortaya atılmıştır. Fakat Daniel Bell bu itabında, "post-Marksizm" şeklinde bir kavram kullanmamıştır. Dar anlamıyla "Post-Marksizm" esas olarak, ancak 1985 yılında, Einesto Laclau ve Chantal Mouffe'nin Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal ve Demokratik Bir Politikaya Doğru adlı eserlerinin yayınlanmasından sonra yaygınlaşmış ve çok daha fazla insan tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Bu olayın ardından da, "Post-Marksizm" gerçek anlamda bütünsel bir akım ve teorik temel oluşturmuştur. Bu kitapta, Laclau ve Mouffe, "hegemonya" kavramının tarihsel kuşaklar boyunca gelişimini inceleyerek klasik Marksizmin eleştirisi üzerinden yeni bir sol-kanat teori --"çoğulcu, radikal ve demokratik bir sol " yapılandırmaya çalışmışlardır ve Marksizm'e getirdikleri bu yeni yorumu açıkça "post-Marksizm" olarak adlandırmışlardır.

Uluslararası akademik topluluk içerisinde genellikle "post-Marksizmin" yukarıda açıklanan dar anlamı benimsenmektedir. Aslında, bu dar anlamıyla post-Marksizm, Batı feldefesi içinde oluşan post-modern felsefenin derin izlerini taşıyan bir akımdır. Bu akımı oluşturan önde gelen isimler ve teorik eğilimler özellikle: Laclau ve Mouffe'nin "post-Marksist radikal politika düşüncesi "; Jacques Derrida'nın "yapı-bozumcu Marksizmi", F.Jameson'un "Marksizme dayalı kültür eleştirisi " ve Habermas'm "post-hermenetik Marksizm düşüncesi" olmuştur.

Post-modern feminizm ve post-Marksizm arasındaki etkileşim

Post-modern feminizm ve post-Marksizmin her ikisinin de birbirlerine benzer teorik özellikler taşıdığını ve içiçe geçtiklerini belirtmiştik. Her ikisi de "eleştiri ve isyan ruhu" taşımaktadırlar.

Klasik feminist teorileri ve post-modern düşünceleri içselleştirerek oluşan Post-modern feminizmin, en önde gelen ve en dikkat çekici karakteristik özelliği, eleştirel ve isyancı bir ruh taşımasıdır. Post-modern feminizmin kendi teorik temelini oluşturmasına olanak sağlayan da post-modern teorik temellerdir.

Daha somut ifadeler kullanmak gerekirse, 1980'li yıllardan itibaren post-modern feminizmin hedefi daha çok kadınlar arasındaki faklılıkları dikkate alan bir temelde veya birçok farklı toplumsal özneyi kapsayan, ortak bir "özgürleşme projesini" hedefleyen bir teorik çerçeve oluşturmak olmuştur; bu anlamda kör bir tarzda büyük mega bir kavram ve birleşik hedefin peşinde koşmayı reddetmiştir.

Bu şekilde, orta sınıf beyaz tenli kadınlara odaklanmış olan geleneksel teorik yönelimi değiştirmiş ve teorik araştırma çabalarında konu başlıklarını çeşitlendirmiş, birçok farklı düşünce akımından bu amaçları için yararlı gördüğü farklı bakış açılarını içselleştirmeye çalışmıştır. Diğer yandan, post-modern feminizm, geleneksel soyut cinsiyet eşitliği görüşünün yerine, cinsiyet farklılıklarına dayanan yeni bir cinsiyet eşitliği görüşü getirmiştir.

Post-Marksizmin birçok kolu veya önemli düşünürü bulunmaktadır, bunlar da geleneksel teorilere karşı isyancı bir eleştiriel söylemi benimsemişlerdir. Bu post-Marksizmin, post-modern feminizm ile ortak noktasıdır. Her ne kadar, Jameson'un "post-Marksizmi" Marksizm ve post-modernizmi birleştirerek, Marksizmi geliştirmeyi ve yenilmeyi amaçlıyorsa da onun teorileri de post-modernizmin isyancı ruhunu ve tarzını benimsemiştir.

Öte yandan, Derrida ve Habermas'ın "post-Marksizmi", Marksizme pek de gerçekçi bir yorum getirememiş olan bir "yapı-bozum" çabası olarak görülebilir. Derrida'nın "post-Marksizmi", Marx'ın metinlerini yeniden yorumlamada "yapı-bozumcu" yöntem ve bakışı kullanarak, bir yandan Marx'ın eleştirel ruhunu vurgu yaparken, öte yandan da büyük mega anlatılara, (logo-centrism) **söz-merkezciliğe** ve bütünselciliğe karşı isyancı bir ruhla hücum etmiştir.

Laclau ve Mouffe'nin savunduğu "post-Marksist radikal politika teorisi " bu isyancı nitelikleri çok daha somut bir şekilde yansıtmaktadır. Post-Marksizm, anti-merkezci ve anti-tözcü temeller üzerinde kurulmuş olan ve bu anlamda klasik Marksizm ile bağdaşmayan radikal bir Marksizmdir. Post-Marksizm, Marksizmi, "kurtarıcı bir dini doktrinden" uzaklaştırıp gerçek "teori" olarak geliştirmeyi savunmuşlar ve klasik Marksizmin teorilerine asla katı ve dar bir biçimde sahip çıkmamak gerektiğini öne sürmüşlerdir.

Böylece post-Marksizm ve post-modern feminizmin – 1980'li ve 1990'lı yıllarda yükselişe geçen bu iki önemli akımın da - "eleştirel ve isyankar" özelliklere ve ruh haline sahip oldukları oldukça net bir şekilde görülebilmektedir.

İkincisi post-Marksizm ve post-modern feminizmin teorileri arasında birçok kesişim noktaları bulunmaktadır ve bu dikkate değer önemli bir gerçektir. En göze çarpan şey ise, post-Marksizmin temsilcisi olan ünlü kişiliklerden bayan Mouffe'nin, post-modern feminizm teorisine önemli katkılarda bulunmuş olmasıdır.

Mouffe ve Laclau birlikte ortak bir eser olan Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal ve Demokratik Bir Politikaya Doğru adlı kitaplarını 1985 yılında, yayınladılar. Bu kitap, akademik çevrelerden evrensel çapta bir ilgi görmüş, aynı zaman-

da hem eleştiri ve de övgüler almıştır. Mouffe ve Laclau, söz konusu kitapta, kendilerinin, "post-Marksist" olduklarını ilan etmiş ve teorilerini, "post-Marksizm" olarak tanımlamışlardı. Mouffe, 1970'li yıllardan itibaren, feminist hareket ve onun teorik yönleri üzerinde araştırmalara eğilmiş, post-modern feminizm teorisini önemli ölçüde geliştirmiştir. Yeni-feminist hareket kavramını kullanarak birçok makale ve eleştiri kaleme almıştır. Bunlardan en önemlisi, 1995 yılında yayınlanmış olduğu "Feminizm, Vatandaşlık ve Radikal Demokratik Politikalar" başlıklı makaledir.

Mouffe, bu makalede, hem liberal feminizmi ve hem de sosyalist feminizmi eleştirmiştir. Liberal feminizm üzerine getirdiği yorumda, liberal hareketin, belirli sabit değerleri temel alan politik taleplerle mücadele ettiğine dikkat çekmiştir. Bu değerler, aşk-sevgi, insani ilgi, arkadaşlık ve diğer insanlara yakınlık gösterme gibi duygu ve kimliklerdir. Öte yandan, Mouffe, sosyalist feminizmin de, kadınlara kimlik olarak annelik ve aile içerisinde sınırlanmış bir özel yaşam rolü verdiğini belirtmiş ve sorgulamıştır. Birçok feminist, getirilen bu yeni eleştirel bakış açısını desteklemişlerdir. Liberal feminizmin ve sosyalist feminizmin, her ikisinin de, içinde ikilik barındıran kadın kimliğini, kadının doğal dişilik özelliklerini temel alarak oluşturmaya çalıştıkları düşüncesi yaygınlaşmıştır. Kadın kimliğinin bu şekilde tanımlanması bazı kadın gruplarını dışlamakta ve daha geniş bir cephe oluşturulmasını engellemektedir. Bu eleştiriye karşı çıkan bazı feministler, tüm kadınların, ya birilerinin kızı ya da kız kardeşi olarak dünyaya gelmelerinden dolayı kaçınılmaz olarak belirli bir aile pratiği yaşamak zorunda kaldıklarını iddia etmişlerdir. Fakat bu eleştiri pek tatminkar değildir, liberal ve sosyalist feminist bakış açısının belirli bir derecede dışlayıcı yön taşıdığı eleştirisi gerçekçidir.

Post-modern feminizmin post-Marksizmin gelişimine katkısı

Mouffe'nin post-Marksist teorisi, Marksizmin eleştirici geleneğinden önemli öğeleri miras almakta, Marksizmin insanın bütünsel özgürleşmesini gerçekleştirme çabasını benimsemekte ve hatta farklı bir tür sosyalist yönelim içermektedir. Fakat öte yandan da Mouffe, Marksizmin temel teorilerini ve politik pratiğini açık bir şekilde eleştirmiştir.

Mouffe'nin post-modern feminist düşünceleri, aynı zamanda, post- Marksist teoriye önemli katkılar sunmuştur. Mouffe, Marksizmin eleştirel ruhunu, post-modernizm, post-yapısalcılık, feminizm ve diğer çağdaş teoriler ile birleştirmeye çalışarak, radikal ve çoğulcu bir demokrasi teorisi oluşturmaya çalışmıştır. Radikal ve çoğulcu demokrasi teorisi, Mouffe'nin post-Marksist teorisinin merkezi kategorisini oluşturur ve kapitalizmin eleştirisinde ısrar ederek yeni bir anti-kapitalist sosyalizm çizgisi geliştirmiştir. Bu yönleri ile bu teori gelişmiş Batı dünyasındaki sol düşünce açısından yeni bir umut yaratmış ve büyük bir etki yaratmıştır. [8]

Mouffe, klasik Marksizmin sınıf ve sınıfsal çıkar kavramını yapı-bozumuna tabi tutarak, bunun yerine farklı "kimlik-ler" kavramını koyar ve bu şekilde, birleşik ve yekpare bir çalışan sınıf kavramını reddetmiştir. Günümüzün dünyasında, artık or-

[8] Makale, Chen Binghui, Mouffe'nin Post-Marksist Teorisi, Marxism and Reality, 2003.

tak bir nesnel çıkar olmadığını ve işçi sınıfı şeklinde bütünleşmiş birleşik bir öznenin oluşmayacağını ileri sürer. İçerisinde yaşadığımız bugünkü toplum, her geçen gün çoğulculaşan ve çok çeşitli farklılıklar barındıran bir toplumdur. Toplumda yaşanan çok çeşitli çelişki ve farklılıklar basitçe ve indirgemeci bir yaklaşımla nesnel sınıf çıkarlarına dayalı çelişmeler olarak görülemez. Bu yüzden de, Mouffe, sosyalist özne olarak işçi sınıfının yerine, rastgele yapılandırılmış farklı kimlikler şeklinde kendilerini ifade eden çoğul öznelerden söz eder ve ve sosyalist özneler olarak bu öznelere dayanmayı umut eder.

Mouffe Feminism, Feminizm Yurttaşlık ve Radikal Demokratik Politika (Citizenship and Radical Democratic Politics) adlı eserinde kadın kimliğine ilişkin olarak ortaya koymuş olduğu önermeler onun, Marksizm'in sınıf kavramını yapı-bozumuna tabi tutma çabasını çok iyi bir şekilde sergilemektedirler. Mouffe, bu makalede : " anti-tözcü bir bakış açısı feminist politikaların inşa edilmesine yol açabilecektir ve bu tür feminist politikalar, radikal demokrasinin ulaşmaya çalıştığı amaçları içerirler" Elbette Mouffe, sol içinde yaygın olan tözcü bakış açısının kaçınılmaz olarak muhafazakar politikalara yol açacağını savunmamıştır, pekala tözcülüğün ilerici bir politik çizgi oluşturacak şekilde ele alınabileceğini de kabul etmektedir. Fakat farklı türden ezgi ve baskılara karşı ortak bir mücadele cephesi sentezleme amacını güden bir demokratik devrim stratejisi oluşturmak açısından tözcülüğün uygun bir temel sağlayamayacağını savunmuştur.

"Tözcü bakış açısı ile oluşturulacak bir sosyalist özne ve kimlik kavramı radikal ve çoğulcu demokratik politika bakış açısı ile çelişecektir ve bu tür br özne kavramı günümüzün politik mücadelelerinin gerektirdiği bakış açısına uymayacaktır".[9]

Diğer feminist akımlar, kadınlarının toplumsal-tarihsel konum ve kimliğinin gözardı edilmesi halinde feminist politik hareketin, ayaklarını basacağı zeminin sağlam olamayacağını savunmuş ve kadınlara hitep eden bir program ve strateji için, kadınların kadın olarak birleştirilmesinin gereğine işaret etmişlerdir. Mouffe ise, bu bakış açısının tam karşıtı bir görüşü savunarak, şu ifadeleri kullanmıştır : "geleneksel tözcü dişi kimlik yapı-bozumuna tabi tutulmaksızın, sosyal ilişkilerin çeşitliliğine dair tam bir kavrayış sağlanamaz; özgürlük ve eşitlik ilkeleri tüm bu çeşitlilik arz eden sosyal ilişkiler alanlarını kapsamalıdır. Birleşik/yekpare homojen olan hiç bir sosyal yapı olamaz, aksine tüm yapılar çoğuldur ve her türden özneyi ve konumu içermektedirler; radikal demokrasi mücadelesinin safları tüm bu çoğul özneleri ve konumları kapsayacak onları seçkisiz/rastgele bir ilişki içinde birleştirecektir".[10]

Mouffe, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, toplumda çeşitli yeni direniş türlerinin ve karşıtlıkların doğduğunu, feminist hareket ve daha başka yeni sosyal hareketlerin geliştiğini ve tüm bunların basit bir şekilde, sınıf çelişmelerine ya da sınıf mücadelelerine indirgenemeyeceğini savunmuştur. Sosyal ilişkileri daha gerçekçi bir biçimde kavrayabilmek için, klasik Marksist sınıf kavramının yerine, geçici, çeşitlilik içeren, heterojen, değişken, açık uçlu bir post-Marksist kimlik bakış açısı getirilmeli, sınıf politikalarının yerine kimlik politikaları benimsenmelidir.

---

[9] Mouffe, Siyasetin Dönüşü, çev. Fahri Bakırcı, Ali Çolak. Epos Yayınları, 2010.

[10] A.g.e.

"Böylece günümüzde ortaya çıkan yeni sosyal hareketlerin daha güçlü bir biçimde gelişebilmesi için bir teorik temel destek sunar".

Mouffe, daha da ileriye giderek feminist politik strateji ile radikal demokratik politik strateji arasındaki birbirini destekleyen olumlu ilişkiye vurgu yapmıştır. Diğer feminist akımları eleştiren Mouffe : " birçoklarının sandığı gibi –kadınları varoluş koşullarını kadın olarak gören düşünce- bir kenara atılırsa, feminist politik hareketin temelleri hiç de zayıflamayacaktır. Bunun tersine,tözcü dişi kimliğin aşılması ve tarihe havale edilmesi, feminist hareketin birliğini ve ortak mücadeleyi engellemez. Aksine bu kimliğin aşılması halinde, çok çeşitli ve çoğul kadın taleplerini ve mücadelerini sentezlemeye ve birleştirmeye çalışan radikal demokrasi stratejisi daha da zenginleşmiş olacaktır. Radikal ve çoğulcu demokratik feminist politika anlayışının amacı, bir çok sosyal ilişkide ortaya çıkabilen bağımlılık ve baskı biçimlerine direnmeyi amaçlamaktadır. Bu baskı ve bağımlılık biçimleri yalnızca cinsiyetle ilintili ilişkilerde ortaya çıkmamaktadır. Kanımca böyle bakabilirsek, ilerci özneyi farklı söylemler vasıtasıyla nasıl yapılandırabileceğimizi görebiliriz. Dahası kadın kimliğini - sınıf, ırk ya da cinsiyet – tekçi yekpare bir konuma indirgeyen bakış açısı ile karşılaştırdığımızda, bizim savunduğumuz çoğul özne konumları ileriye doğru değişim için bir kuvvet oluşturmak açısından çok daha uygundur."

Yukarıda ele aldığımız özellikleri dikkate aldığımızda, Mouffe'nin post-modern feminizm teorisini geliştirirken, post-Marksist radikal demokrasi teorisini daha ileriye taşıdığını görebiliyoruz.

Rosemary Hennessy'nin "materyalist feminizmi"

Bazı feminist teoriler de, post-modern özne yaklaşımını eleştirmelerine karşın bunlar da bir şekilde, post-Marksist teorinin çerçevesine zenginleştirme ve geliştirilme çabaları olarak ele alınabilir. Örneğin, Rosemary Hennessy'in "materyalist feminizm" kavramı, Lacan, Mouffe, Foucault ve diğer bazı post-modern teorisyenlere getirilen eleştiriler temelinde oluşturulmuştur. Hennessy, 1992 de yayınlanan "Materyalist Feminizm ve Söylem Politikası" adlı ünlü kitabında post-modern yaklaşımın kadınların maddi yaşamı ile taşıdıkları düşünceler arasındaki bağları açıklamada genellikle başarısız olduğunu yazmıştır. Hennessy'in düşüncelerini ve eleştirilerini kısaca aktarmak istiyorum: "onlara göre kapitalizm koşullarında cinsellik bir söylemler toplamı olarak ele alınmaktadır ve bu söylemlerin hakim/egemen dillendirilme biçimi önceden yapılandırılmış ataerkil ve hetero-cinsel kurumlara dayanmaktadır. Böylece, onların bu yaklaşımı şu anlamı içermektedir: birincisi; ataerkillik,hetero-cinsellik veya emperyalizm gibi total bütünsellikler (çoğul karşıtı), insanların yaşamlarını baskıcı bir biçimde belirlemeye devam etmektedir.Bu yaklaşımı Sylvia Walbie'nin eserinde görebilmekteyiz. Sylvia Walbie'ye göre geç dönem kapitalizminde üretim ilişkilerinde meydana gelen değişiklikler sosyal ilişkileri alabildiğine atomize etmiş, fakat buna karşın yukarıda sözünü ettiğim baskıcı sistemler zayıflamamış aksine güçlenmiştir. Örneğin bu değişikliklerin etkisini orta sınıf ailelerdeki kadın pratiklerinde görebiliyoruz; bu tip ailelerde cinsel hiyerarşi zayıflamakta ve kadınlar ev kadınlığına daha az zaman ayırmaktadırlar, kocalarından ayrı ve bağımsız eğlenebilmek için daha fazla olanaklara sahiptirler, yeni evlilikler yapma konusunda daha özgürdürler ve evlenmeksizin çocuk sahibi olabil-

mektedirler. Öte yandan erkeklerin durumuna baktığımızda, bir önceki nesile göre önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır: orta sınıf ailelerin bu "beyleri" ve "babaları" artık geleneksel "evin efendisi" rolünü oynayamıyor, ev işleri ve çocuklarla daha fazla ilgilenmeleri gerekiyor. Fakat ataerkil ev içi iş bölümünde böylesi yeni yumuşamalar ortaya çıkması ataerkilliğin sona ermesi anlamına gelmemektedir; çünkü kadının ev içi çalışması ve çocuk bakma faaliyeti hala küçümsenmektedir. Bu orta sınıf kadınlar her şeye rağmen kocalarına kıyasla ev işlerine ve çocuk bakımına çok daha fazla zaman ayırmak durumundadırlar; fakat cinsel ayrımlar üzerine kurulmuş olan capitalist işgücü piyasası koşullarında çok daha düşük ücretler elde etmektedirler.

Öte yandan bu tip orta sınıf ailelere mensup kadınlar giderek büyük oranlarda işgücü piyasasına girmektedirler. Bugünkü kapitalist toplumda özel alan ile kamusal alan arasındaki ayrım üzerine ideoloji giderek daha geçirgen bir hale geldiği için, bu kadınların iş yaşamına girmesi ile birlikte "kapitalist ve ataerkil sömürgecilik" daha da güçlenmektedir. TV, internet ve reklamcılık endüstrisi özneleri cinsel bakımdan doyuma ulaştırarak onların bilinç-altını ve bedenlerini hakimiyeti altına almaktadır ve bu açıdan medya çok önemli bir kontrol aracı haline gelmiştir. Bilişim teknolojileri gündelik yaşamımızı her geçen gün daha fazla hakimiyeti altına almaktadır, bunun sonucu olarak --üzerinde yükseldiği önceden biçimlendirilmiş hetero-cinsel ahlak temelinde-- ataerkillik hala canlılığını ve etkisini korumaktadır.

Hennessy'in **materyalist feminizmi** muhalefet pratiğini eleştiri olarak görmektedir. Feminist bir pratik türü olan eleştiri pratiği öznenin bilincini yükseltme açısından çok önemlidir. Fakat materialist feminizmin eleştiri ve özne kavramı ampirik yaklaşımdan oldukça farklıdır. Diğer feminist akımlar bu ampirik yaklaşıma uygun olarak, bilinç veya idrakın temelini öznenin kendi deneylerinin oluşturduğuna inanmışlar ve öznenin bilincini yükseltmeyi bu anlayışla ele almışlardır. Oysa materyalist feminizmin eleştiri pratiğindeki, **bilinç ve bilinçlendirme** ideoloji yoluyla bir öznellik oluşturma çabası olarak ele alınmaktadır. Bu **materyalist feminizmin** bu bilinçlendirme yaklaşımı ampirizmin açmazını (bireyin kendi bilincini, kendi dolayımı (medyası) üzerinden söylemin ve tarihin etkisine açması anlayışını) aşmaktadır. "Marksist ideoloji kuramına göre, eleştiri, kesin ve belirli bir biçimde kriz ve ideoloji ile ilişkilendirilir ve bu kurama göre egemen ideoloji, ataerkil ve kapitalist toplumsal sistemlerin içerdiği çelişmelerin ürettiği toplumsal imgede oluşturduğu yarıkların üzerini örtmeye ve gizlemeye--sürekli bir biçimde—çalışmaktadır. Böylece ideoloji sürekli bir biçimde bir kriz yönetimi çabası içindedir. Eleştirel faaliyet bir ideolojik faaliyettir, eleştiri toplumsal imgede oluşan bu yarıklardan hareket eder, onları tarihselleştirir ve onları alternatif bir anlatının dayanağı haline getirmeye çalışır."

Hennessy, söylemin oluşturduğu farklı özneler ve onların öznellikler ile kadınları sömüren eşitsiz hiyerarşi arasında bir bağlantı kurmaya çalışır ve böylece "genel kadın" kavramını aşmaya çalışır. Söylem ve bilgi ile elde edilebilecek sonuç, aslında maddi bir değişikliktir. Söylemin yarattığı maddi sonuçlardan birisi de öznenin yapılandırılmasıdır, fakat bu özne, eşitsiz hiyerarşiden kaynaklanan farklılıklar tarafından engellenmektedir. Dolayısıyla farklılığı yalnızca çeşitlilik olarak değil, aynı

zamanda, eşitsizlik olarak düşünmemiz gerekir. Hennessy'e göre dil-söylem ile toplum arasındaki maddi ilişki, söylem yolu ile bir tür ideoloji olarak teori haline getirilebilir, çünkü ideolojik olan teoriler toplumla ilgili teorilerdir. Böylece Hennessy getirdiği "materyalist feminizm" bakışı ile, post-Marksizm ve post-modern özne bakış açısını bir türlü harmanlamıştı. Hennessy, özne, söylem ve dil üzerine post-modern bakışı eleştirmesine karşın, getirdiği açıklamalarda kadınların çoğul pratikleri (politik,ekonomik ve kültürel pratikler) kavramından yararlanmakta ve Post-modern Marksizme yakın durmaktadır.[11]

5- Post-modern Feminizm ve Marksizm Arasındaki İlişkiler

Post-modern feminizm, tıpkı post-modernizm gibi geleneksel bakış açılarını eleştiren bir akımdır ve dolayısıyla insanlara çarpıcı gelmiştir. Böylece, **Post-modern feminizm,** kadınların ideolojik şekillenmelerine, bilinçlerine, kültürel düşüncelerine, yaşam tarzlarına büyük etkide bulunmuştur. Fakat bu akımın teorilerinin sahip olduğu sınırlılıklar ve tekyanlı bakış açıları ve özellikle "bol bol teori ve söylem, az eylem" şeklinde tanımlayabileceğimiz özel yapısı bu akımı verimsiz bir konuma sürüklemiştir. Marksist açıdan bakıldığında onun çeşitli teorik açmazları daha belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Post-modern feminizm, insan toplumunun tarihsel gelişme süreci ve geleceği üzerine oluşturulmuş bulunun tüm büyük teoriler ve tüm mega anlatılara karşı çıkmak gereğinin altını çizen bir akım olarak kendisini Marksist teori ile derin bir çatışma içersinde görmektedir.

Yakından bakıldığında post-modern feminizmin Marksist tarihsel materyalizm ve Marksizm üzerine fikirlerinde çeşitli yanlış okumalar ve eksiklikler göze çarpmaktadır. Kanımca bu nedenle post-modern feminizm ile Marksizm arasındaki ilişkiyi tam olarak anlamak ve analiz etmek önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu iki akımı karşılaştırmak, insanlığın özgürleşmesine yol göstermeyi amaçlayan Marksist teoriyi doğru bir şekilde kavramak açısından gerekli bir çaba olarak görülmelidir.

Post-modern feminizm ve Marksist tarihsel materyalizm

Post-modernizm gibi post-modern feminizm de, Marksist tarihsel materyalizmin temel bakış açılarını özellikle onun kalbini oluşturan toplumsal formasyon teorisini eleştirerek, yapı-bozumuna tabi tutmaya çalışmıştır, çeşitli Marksist teorileri, tözcülük, determinizm ve indirgemeci bakış açılarının etkileri ile sakatlanmış teoriler olarak değerlendirir ve suçlayıcı bir tutum alır.[12]

Her şeyden önce post-modernizm, tarihsel materyalizmi tüm baskıları, "sınıfsal sömürüye indirgemekle" eleştirir. Çünkü genellikle, post-modernizm, ürettiği teorileri, insanlığın günümüzde post-endüstriyel toplum ya da post-kapitalist top-

[11] Makale, Huang Jifeng: Materyalist Feminizm, Modern Theoretical Trends, 2004.

[12] Makale, Yi Jihong: Amerikalı Akademisyenlerin Post-modern Feminizm'in Marksizme Karşı Tutumu Üzerine Değerlendirmeleri, Foreign Theoretical Trends, 1996(7).

lum koşulları içinde bulunduğu görüşünden hareket ederek düşünsel arayışlarını bu çerçevede geliştirir. Post-modernizme göre, bu yeni tarihsel dönemdeki üretim ilişkileri artık net ve belirgin olmaktan uzaktır ve genellik ve evrensellik taşımamaktadırlar. Bunun yerine, mevcut üretim ilişkileri, belirli bir sistematik özellik göstermemekte, neredeyse bir kaotik bir karmaşa görünümü sergilemektedir, bu yeni koşullarda, geleneksel sınıfsal analiz yöntemi ve sınıf mücadelesi kavramları, her ikisi de geçerliliklerini kaybetmişlerdir. Post-modern düşünce kapitalist toplumsal formasyonun tarihsel süreci içinde varolan süreklilik ve değişim olgularını, onun çeşitli aşamaları arasında devamlılık öğelerini pek önemsememektedir. Post-modern feminist düşünürler de, Marksist tarihsel materyalizmin, çeşitli farklı baskıcı sistemleri, sınıf baskısına indirgeyerek cinsiyet ayrımcılığını, ırk ayrımcılığını, ataerkil sistemin baskısını ve diğer somut baskı türlerini ihmal ettiğini ileri sürmektedirler. Post-modern feminist düşünürler de Post-modern toplumsal analizi benimseyerek, post-endüstriyel toplumu veya post-kapitalist toplumu radikal bir biçimde eleştirmektedirler. Bu yeni toplumsal yapıda, tüketimcilik hakim konuma yükselmiştir, sınıf mücadelesi soyut bir kavram olarak düşünülmektedir ve insanlar, artık kendi kimliklerini tanımlamada sınıfsal konumlarından hareket etmemektedir. Çünkü artık insanların kendilerini içinde hissettikleri gruplar toplumsal üretim süreci içinde oluşan ekonomik statülerine göre belirlenmemektedir; buna örnek olarak kadınları ya da homoseksüeller grubunu verebiliriz.

Örneğin, cinsiyet ayrımcılığına dayalı baskıları ele aldığımızda, bu baskıya kimlerin neden olduğuna karar vermek oldukça zordur, kapitalistler mi? yoksa alt tabakadan sıradan işçiler mi? Aslında, çalışan sınıfa dahil olan erkeklerin bir kısmı açıkça cinsiyetçi zaaflar içindedirler. Bu tür yaklaşımlardan hareket eden, post-modern feministler, post-kapitalist toplumda yaşayan insanların kapitalist hakimiyet ve sömürüden kaynaklanan acılar ve ekonomik sıkıntılar yaşamadıklarını, cinsiyet ayrımcılığı ve ırk ayrımcılığı uygulamalarının, katı bir biçimde sınıfsal ayrımlarla ilişkilendirilemeyeceğini ileri sürmektedirler. Mutlakçı sınıf ayrımları bakış açısı fazlasıyla basit, kati ve esnek olmayan bir yaklaşımdır ve bu nedenle de, feminist hareketi veya yeni toplumsal akımları oluşturan toplumsal çelişmeler sınıf sorununa ya da sınıf mücadelesi sorununa indirgenmemelidir. Böylece post-modern feministler kadınlar üzerindeki baskıyı açıklamada sınıf kavramının yerine, seçkisiz, çeşitlendirilmiş, heterojen, değişken ve açık uçlu kimlik ve özne kavramını koymaya çalışmışlardır.

Kanımızca bu eleştiriler pek gerçekçi görünmemektedir, post-modern feministler tarihsel materyalizmi, cinsel baskıları, ırk ayrımcılığını görmezden gelen "indirgemecilik" ile suçlamalarına karşın, bizzat kendileri kadınlar üzerindeki baskının asıl kaynağını açıklayamamaktadırlar. Çünkü yakından baktığımızda -cinsel ayrımcılık ve ırk ayrımcılığı- gibi çeşitli farklı baskı biçimleri, "insanlara" değil kapitalist sisteme bağlı olan olgulardır; insanlara bağlanamadığı gibi "alt sınıflara mensup erkeklere" de bağlanamaz. Öte yandan, toplumdaki üst tabakalara mensup kadınlar da, bu ayrımcılık uygulamalarına katkıda bulunmakta ya da bu uygulamalardan çıkar sağlamaktadırlar. Bu yüzden, bu tür baskıları üretim ilişkileri ve üretim ilişki-

[13] Makale, Huang Jifeng: Post-modern Feminizm ve Tarihsel Materyalizmin İtham Edilmesi, Theoretical Frontier, 2003

lerinin belirlediği sınıf ilişkilerinden kopuk bir biçimde analiz etmeye giriştiğimiz takdirde, cinsiyet ayrımcılığına ve ırk ayrımcılığına çözüm bulma ve açıklama getirme çabaları boşa çıkabilecektir.[13]

İkincisi, tarihsel metaryalizmin, sınıf analizi yönteminin genelleştirilmesini eleştirmektedirler. Post-modern feminizm teorik alanda, post-modernizmin "büyük anlatıları" sorgulama yaklaşımını benimsemiştir. Bu anlamda, tarihsel materyalizmin sınıf analizi yönteminin fazlasıyla genelleştirilmiş olduğunu ve insanın içine girdiği pratiklerin oldukça farklılık ve çeşitlilikler sergilediği gerçeğini görmezden geldiğini düşünmektedirler. Post-modern feminizm, kadın pratikleri arasındaki farklılıklara, karmaşıklığa ve değişkenliklere vurgu yapmakta ve kadınları birçok dağınık, çeşitli küçük gruplara ayırmaktadır. Bu yaklaşımı ile, post-modern feminizm, post-modernizmin kör noktasına bir adım daha yaklaşmaktadır – yalnızca şeyler arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurulmakta, bunlar arasındaki evrensel/genel bağlantılar – evrensel bağlantılar içinde bulunan bu şeylerin ortak bir öz ve içerik göz ardı edilebilmektedir.

Post-modern feminizm, post-modernizmden farklı olarak, "politika çağının" sonuna gelinmiş olduğu görüşünü savunmamakta ve çeşitli politik örgütlerle ittifaklara ve ortak mücadelelere gerek olduğunu yazmaktadırlar; fakat buna karşın, yine de kadınların kendi özgürlük mücadelelerini kendilerinin yürütmesi gerektiğine daha fazla vurgu yapmaktadırlar. Bu akımın önemli bir özelliği ideolojik sistemlere ve politikaya karşı tepkisel davranması ve politikayı sevmemesidir.

Üçüncüsü, post-modern feminizmin "genelleştirmeye" karşı çıkışı, genellikle teorilerinde oldukça önemli problemlere yol açmaktadır. Öncelikle, post-modern feministlerin evrensel ve genel bir konum benimsemeksizin feminist mücadeleleri ortak bir temele dayandırmaları ve ve gerekli geniş ortak desteği sağlamaları mümkün olamamaktadır. Post-modern feministler sık bir biçimde bu bakımdan eleştiriler almaktadırlar. Post-modern feministler insanlar arasındaki ortak çıkar duygusunun, yerel, geçici ve göreli olduğunu ve belirli öne çıkan talepler etrafında birleşik bir mücadele cephesinin asla oluşmayacağını ileri sürmektedirler. Bu tür bir düşünsel eğilim, post-modern feministlerin baskıya karşı direniş çabalarını zayıflatabilmektedir. Sosyalist feminizm, özellikle post-modern feminizmin özellikle anti-politik yönünü eleştirmekte ve feminist hareketin kendisini, klasik Marksizmin toplumsal hedefleri ile ilişkilendirmesi gerektiğini savunmaktadır.

Dördüncüsü, post-modern feminizm Marksist tarihsel materyalizmin sosyal-tarihsel gelişme ile ilgili teorisinin, basitçe determinist olduğunu ileri sürmekte; Marx'ın insan toplumlarının gelişimini toplumsal üretici güçlerin gelişimine indirgeyerek basit bir şekilde, teknik/teknolojik determinizmi savunmuş olduğunu savunmaktadırlar. Sosyalist hareketin tarihinde, İkinci Enternasyonal'in bazı teorisyenlerin tarihsel materyalizmi basit bir şekilde teknik determinizm olarak yorumlamış oldukları doğrudur, fakat onların bu yorumu Marx ve Engels'in görüşleri ile tamamen çelişmektedir.

Post-modern feministler, toplumsal tarihin gelişmesinin, seçkisiz/gelişigüzel, belirleyenleri olmayan bir karakter taşıdığını ve bu tarihsel sürecin aktörlerinin ve bunların eylemlerinin, seçkisiz, rastgele oluştuğunu varsaymaktadırlar. Böylece tarih, rastlantılar, birbiri ile ilişkisiz eylem ve tercihlerle dolu olan ve belirleyeni-ol-

mayan (non-determinist) bir süreç olarak görülmektedir. Oysa Marksizme göre tarihsel gelişme sürecini belirleyen toplumsal üretici güçler ile üretim ilişkileri ve öte yandan ekonomik temel ile üstyapı arasındaki temel çelişmeler olmaktadır. Oysa post-modern feministlere göre, tarihsel gelişme sürecini belirleyen herhangi bir temel etken ya da köklü bir etken bulunmamakta; ilaveten toplumsal ve tarihsel gelişme süreci içinde herhangi bir hedef veya belirli bir mantık da bulunmamaktadır. Dolayısıyla post-modern feministlere göre tarihsel materyalizm gibi büyük anlatılar yalnızca reddedilmeyi ve yapı-bozumuna tabi tutulmayı hak etmektedir. Onlara göre ileriye doğru toplumsal gelişmeyi sağlayabilmek için nihai olarak gerekli olan şey haklı bir söylem oluşturmak ve bu söylemin oluşturacağı güç olabilir, bu anlamda radikal bir söylemle radikal bir değişim öznesi inşa etmek gerekmektedir. Böylece kadının özgürleşme mücadelesinin başarısı, gerçekten radikal bir feminist söylem oluşturmaya ve bu söylemin kadınlar tarafından idrak edilip benimsenmesine indirgenmektedir.

Post-modern feminizm ile Marksizm arasındaki ilişkiler

19. yüzyılda doğmuş olan Marksizm, 20. yüzyılda doğmuş olan post-modernizm ile önemli bir ortak yön karakteristik taşımaktadır; çünkü her ikisi de günümüzün toplumsal gerçekliğini eleştirmektedirler. Bu yüzden, post-modern feminizm, kendi gelişim süreci içinde, kaçınılmaz bir şekilde Marksist teori ile çeşitli tipte ilişkiler içinde olmuştur; kanımca bu ilişkileri özdeşleşme, ilişkilenme, rekabet ve çatışma ilişkileri olarak niteleyebiliriz.

Post-modern feminizm ve Marksist teori arasındaki benzerliğin temel görünümü bu iki akımın da günümüz dünyasının iyileşmesine özen göstermeleri ve geleneksel teorileri eleştirmeleridir. Bu ortaklığın yanısıra temel düzeyde büyük bir farklılık da taşımaktadırlar. Post-modern feminizm, günümüz toplumunda cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı somut ve mikro alanlara ilişkin analizleri öne çıkarırken, Marksizm doğuşundan itibaren, kapitalizmin makro koşulları üzerine yapılan eleştirilere ve bütünsel bir alternatif arayışına önem vermiştir. Post-modern feminizm, kadınların özgürleşme mücadelesinin başarıya ulaşmasının yolunun esas olarak ideoloji ve kültür düzlemlerinde yapılacak eleştiri çabalarına bağlarken; Marksizm, özellikle toplumun ekonomik temellerinin ve tüm toplumsal sistemin eleştirilmesine önem vermekte, kapitalist sosyal sistemi temelden yıkmayı ve böylece ardından bireylerin ve tüm insanlığın özgürleşmeye doğru ilerleyeceği geniş bir yol açılmasını hedeflemektedir.

Marksizm ve post-modern feminizm her ikisi de geleneksel ve klasik özne kavramını aşma çabası içindedirler ve bu yönde önemli adımlar atmışlardır. Marksizm eski materyalizmi ve idealizmin özne anlayışını aşarak özneyi, öz-bilinçlilik benlik- bilinci görme yaklaşımını eleştirmiş ve özneyi pratik içinde tarihsellik geçişsel bir karşılıklı nüfuz ilişkisi içinde ele almaktadır; insan ya da birey belirli tarihsel koşullar içinde olan gerçek insandır- bu bireyin özü özgür ve bilinçli eylem ile birlikte, o toplumsal ilişkilerin birleşik toplamıdır. Marx'a göre insanın en önemli ve belirleyici eylemi üretici eylemidir ve insan bu eylemin yanı sıra ikincisi teorik ve üçüncüsü iletişim eylemleri sürdürmektedir ve bu eylemler birbirleri ile iç bağlantıları olan bir bütünsellik oluşturmaktadır. Dolayısıyla Marx'a göre insanın bu

üç alandaki eylemi kadın ve erkek bireyleri de kapsamaktadır. Post-modern feminizm ise, mikro bir teorik yaklaşımla "kadın" kavramını yapı-bozumuna tabi tutarak; "kadın" kimliğinin göreli ve çoğul bir kavram olduğunu ve bu kadın kimliği erkeğin karşıtı konuma yerleştirilir. Bu tercihin sonucunda post-modern feministler günümüzün şövenist toplumundaki erkek öznenin de öznelliğini yapı-bozumuna tabi tutmayı gerek duymakta ve aynı zamanda bu süreçte, dişi öznenin "yeni öznelliğini" inşa etmeye çalışmaktadırlar.

Yukarıdaki örneklerde de gördüğümüz gibi, post-modern feminizm ile Marksizm arasındaki görünür önemli benzerliklerin yanı sıra, post-modern feminizmin, belirli bir derecede Marksizmin eleştirel ruhundan etkilendiğini ve onun bu eleştirel yönünü radikalleştirme çabası içinde olan radikal ve isyancı bir akım olduğunu görebiliyoruz. Fakat öte yandan, post-modern feminizmin eleştirisi, soyut bir yaklaşımla önceden kurgulanmış/inşa edilmiş bir ideal ve dolayısıyla soyut bir hedef temeline oturmaktadır; oysa Marksizmin eleştiri tarzı gerçek özne ve gerçek bireyden yola çıkmakta, gerçek yaşam-dünyası içindeki öznenin somut pratiğini -devrimci ve pratik anlamda mevcut "şeylerin gidişatını" devrimcileştirmeyi temel almaktadır. Marx, ünlü "tezler" adlı çalışmasında modern felsefeyi aşan bu çok önemli düşünsel sıçramayı gerçekleştirmiştir. Post-modern feministler, kendilerini insan toplumunun ileriye doğru gelişimine katkıda bulunabilecek tüm büyük teorik anlatılara karşı çıkmaya odakladıkları için Marksizm'in rolü konusunda da gerçekçi bir değerlendirme yapamamaktadırlar. Aşağıda bu akımın Marksizme ilişkin genel değerlendirmelerini özetlemeye çalışacağım:

Birincisi, post-modern feministler, Marksist teorinin bir "büyük anlatı" olduğunu düşünür ve bu yüzden de, onu eleştirirler. Post-modern feminizmin önemli teorik görüşlerinden birisi, "tüm büyük anlatıları inkar etmektir". Bu teori doğrultusunda bu akım kendisini, tüm büyük ve geniş kapsamlı modern teorileri eleştirmeye adamıştır, bu teorileri onları bir **topluluk teorisi** (cemaat/topluluk/community) oluşturmaya götürmüştür. Post-modern feminizm bu topluluk teorisi çerçevesinde küçük çaplı özel toplulukların öznelliklerini - onların etik ve politik öznelliğini yaşadıkları deneyimler temelinde yeniden biçimlendirmeyi- dönüştürmeyi hedeflemektedirler. Post-modern feminizm nedensellik teorisine (sebep-sonuç bağlantısını) karşı çıkmakta; makro anlamda sosyal kavramları reddetmektedir. Onlara göre yalnızca ademi-merkeziyetçi, yerelci ve küçük teoriler işe yarar ve etkili olabilecektir. Batı'nm gelişmiş kapitalist toplumları, post-endüstriyel toplum dönemine girdikten sonra, insan toplumunun tarihsel gelişme süreci ile ilgili genel söylemler- Marksist teori dahil olmak üzere - sorgulanmaya başlanmıştır. Post-modern feminizm de bu yeni trende uygun bir şekilde, cinsiyet, ırk ve sınıflara ilişkin makro analizlere karşı çıkarak ve bu tür analizlerin fazlasıyla kaba ve indirgemeci olabileceklerini düşünmüştür. Ele alınacak büyük bir toplumsal grup(örneğin toplumsal sınıflar) içinde sayısız değişkenler ve farklılıklar olabileceği için, bu toplumsal grupla ilgili yürütülecek varsayımlar pratik ve gerçekçi olmayacaktır. Yukarıdaki sımrlıklarından post-modern feminist teorisyenler tarafından savunulan feminist mücadeleler, pratikte etkili sonuçlar elde edememekte ve kadınların özgürleşmesi ile ilgili teoriler büyük bir katkıda bulunamamaktadır. Sonuç olarak geçmişte kadınların ortak talepleri için mücadele eden feministler sadece cinsel roller üzerinde duran feministlere dönüşmüş olmaktadırlar.

İkincisi, post-modernizm gibi post-modern feminizm de, günümüz kapitalist toplumunda ortaya çıkan değişimlerin ardından, Marx'ın bir dizi temel teorisinin geçerliliğini kaybettiğini düşünmüşlerdir. Bu öznelci bakış açısına göre, Post-modernist düşünürler, tüm büyük anlatıların nihai bir "hakikat" biçiminde kutsandığını ve bu tür bir "tapınçın" insanların dünya görüşlerinde çıkış noktası haline getirilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir; oysa artık bilim ve teknolojinin dev adımlarla ilerlediği koşullarda, insanlar bu tür mega anlatıların "mutlak hakikati" temsil etmediğini görebileceklerdir. Dolayısıyla Marksizm, insanları yönlendirecek bir dünya görüşü olarak ele alınmamalıdır. Post-modernist düşünürlere göre Marksizmin temel teorileri pratikte sınanmış ve kanıtlanmış teoriler olmadıkları için, pratikte kanıtlanmamış bir teorik sistemin "hakikat" olarak onaylanması olanaksızdır. denetlenmemiş ve ampirik dünyada doğrulanmamışsa, gerçek olduğu kabul edilemez. Post-modern feministlere göre, Marksizm henüz sınanmamış ve doğrulanmamış bir teoridir.

Ancak 1990'lı yıllardan itibaren birçok post-modern düşünür, Marx'ın çalışmalarının değerini ve bunların ölümsüzlüğünü vurgulayan düşünceler ortaya koymaktadırlar. Örneğin, Daniel Bell, (The Coming of Post-Industrial Society) Yaklaşan Sanayi-sonrası Toplum adlı kitabında, Marx'ın sanayi toplumu döneminde yaşamış bir düşünür olmasına karşın, sanayi sonrası dönemin "bazı önemli nitelikleri" üzerine " mükemmel öngörülerde" bulunduğuna dikkat çekmiştir.[14]

Foucault, son günlerde yazdığı bir çalışmasında "günümüzde, Marx'ın oluşturduğu ideolojik sistemin getirdiği yeni ufku dikkate almaksızın ve bu ideolojinin içerdiği bir dizi düşünceyi -dolaylı veya dolaysız olarak- dikkate almaksızın bir tarih yazımı çabasının olanaksız" olduğunu ileri sürmüştür.[15]

Derrida, (Spectres of Marx) **Marx'ın Hayaletleri** adlı temel bir eserinde, Marx ve onun mirası olmaksızın insanlığın geleceğinin aydmlatılamayacağını savunmuştur.

Post-modern düşünürlerin ileri sürdüğü bakış açısına göre, günümüz dünyasında varolan sistemlerin ademi-merkeziyetçi ve heterojen bir yapı kazanmış olmalarından dolayı, günümüz dünyasındaki toplumsal sistemi de bütünsel ve entegre bir yapı olarak inceleyebilmek ve kavramak oldukça güç olacaktır; dolayısıyla günümüz dünyasındaki sistemlerde eleştireceğimiz ve karşı çıkacağımız merkezi bir problem olamaz. Örneğin, kapitalizm de bütünselliği olan entegre bir sistem karakteri göstermemekte, bu sistem üzerine bilgimizi dayandırabileceğimiz bir eksen bulunmamaktadır.

Bazı post-modern düşünürlere göre, Marksistler düşüncelerini, ekonomik nedenselliğe ve ekonomik rasyonalizme dayanan, üretim ve sınıf gibi evrensel kategoriler üzerinde temellendirdikleri için, kadınlar, siyahiler, homoseksüeller üzerinde varolan baskıları açıklama gücüne sahip olamamaktadırlar.

Üçüncü olarak, post-modern feminizm, Marx'ın başlıca teorilerini, ekonomik determinizm olarak eleştirmektedir. Oysa, Marx'ın toplumsal formasyon teorisi, toplumun ekonomik temelini, toplumun gerçek temeli olarak tanımlarken, toplumdaki

---

[14] Michel Foucault. Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayıncılık, 2006.

[15] Jacques Derrrida: Marx'm Hayaletleri, çev. Alp Tümertekin, Ayrıntı Yayınları, 2001.

tüm baskı biçimlerini basitçe ve indirgemeci bir tarzda ekonomik temel ile açıklama yaklaşımına karşı çıkmış ve toplumun ekonomik temeli ile üstyapısı arasında oldukça karmaşık etkileşimlerin bulunduğunu ve bu ikisi arasında karşılıklı etkileşim ilişkisinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Yakından bakıldığında, Marksizm, cinsel ayrımcılık, ırkçı ve sömürgeci önyargılar gibi özgün baskı türleri üzerine odaklanan post-modern feminizm'den farklı olarak, bu baskı türlerinin herbirini ve bunların belirimlerini, toplumdaki temel sınıfsal hakimiyet tarzı ve temel sınıf çelişmeleri ile -içinde bulundukları- karmaşık karşılıklı etkileşim süreci içinde kavramaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Örneğin, toplumsal merdivenin daha alt kademelerinde bulunan işçileri ele alalım, bu sınıf içindeki bireylerin cinsel ayrımcılık ve ırk ayrımcılığı başlığı ile ilgili olarak ideolojik ve pratik konumları, üst sınıflara dahil olan bireylerin konumlarından olduça farklıdır. İşçilerle ilgili bu tür bir olumlu bir konum belirlemesi yapmak, onların hiç bir şekilde bu baskılarla ilgili olmadıkları veya işçilerin bu tür olumsuz davranışlarının önemsiz görüleceği anlamında anlaşılmamalıdır. Söylemek istediğimiz şey, toplumsal-politik mücadele sürecinde bu tür baskıların - kapitalist sistem koşulları altında- aşılmasının yolu, toplumun ilerlemesini asıl engelleyen gücün, hakim sınıfların iktidarı olduğudur; diğer deyişle toplumda ezilen ve tabi konumda olan sınıflar değildir. Bu sınıfların içinde bulundukları maddi koşullar ve kapitalizmin ve ona karşı mücadelelerin tarihi dikkatle incelendiğinde, bu gerçek net bir şekilde görülebilir. Kanımca, post-modern feminizm, Marksizm'i ekonomik indirgemecilikle eleştiren önyargılı yargısının oldukça kuşku götürür olduğu açıktır.

6- Post-modern Feminizm ve Marksizm Üzerine Karşılaştırmalar

Marx, 1868 yılında Ludwig Kugelmann'a yolladığı mektupta şunları yazmıştı: "Tarih hakkında birşeyler bilen herhangi birisi, aynı zamanda şunu da pek ala bilir, içinde kadın öğesi olmadan büyük sosyal devrimlerin gerçekleşmesinin imkânsızdır. ....Toplumsal gelişkinliğin düzeyi -tam olarak- kadınların oluşturduğu toplumsal grubun (alt tabakadaki özellikle eğitimsiz kadınlar da dahil olmak üzere) sosyal konumları üzerinden ölçülebilir." [16]

Bu yüzden, kadınların katkıları olmadan bir sosyal devrimin olamayacağı ve tabii ki onlarsız insanoğlunun varlığını sürdüremeyeceği aşikârdır. Feminist teoriler, cinsiyet eşitliği için verilen ilerici mücadele ve pratiklerin bir özeti ve aynı zamanda da, kadınların özgürlüğü ve gelişimi çabasında yol gösterici bir rehber ve işaret ateşidir. Post-modern feminizmin ortaya koyduğu çabalar, günümüzde kadınlarının yüz yüze kaldığı problemleri aşma ve feminizmin gelişimine katkıda bulunması açısından büyük önem taşımaktadır.

[16] Karl Marx and Frederick Engels Toplu Eserler, Chinese edition I, Vol. 32, Beijing, People's Publishing House, 1975.

Marx ve Engels'in Düşünceleri

Tüm post-modern feministler kadın özgürleşmesi sorunu üzerine aynı teorik bakış açısına sahip değildir, aynı zamanda Marx ve Marksizm'in kadın özgürleşmesi sorunu üzerine görüşleri açısından da aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte onları, Marksizme karşı tutumları açısından kabaca iki ayrı kategoriye ayırmamız mümkündür:

Birincisi, çoğu post-modern feminist, orijinal Marksizmin bir feminist teori geliştirmiş olduğunu reddetmektedir. Bu grup, her ne kadar Marx ve Engels, cinsiyete dayalı işbölümü ve kadınların bedeli ödemeyen ev içi çalışması konularını ele almış olmalarına karşın, bu başlıkların tarihsel materyalizm teorisinin bir parçası olarak ele alınmadığını, bu yüzden de, Marx ve Engels'in, "erkek merkezci" geleneksel eğilime teslim olduklarını, ekonomik ve politik alanın sorunlarına odaklandıklarını ve kadınlar üzerindeki baskı sorununa pek az eğildiklerini düşünmektedir.

Kanımca bu eleştiri açısından, Marx'ı ve Marksist eserleri ve bu konuda getirdikleri ifadeleri daha ileri düzeyde analiz ederek değerlendirmek gerekmektedir. Marx'ın özel olarak yoğunlaşarak kadınlar üzerindeki baskılar konusunu analiz etmediği gerçekten de doğrudur; fakat onun eserlerine yakından baktığımızda, bunların içeriğinde, kadınlar üzerinde baskılar gerçekliğinin ardında gizli olan yapısal ilişkiyi kavrayabilmek açısından güçlü bakış açıları bulunmakta; Marx, Engels ve diğer Marksistlerin eserlerinde kadınların özgürleşmesi sorunu ile ilgili zengin düşünceler bulunduğu yadsınamaz bir gerçekliktir.[17]

Bu Marksistlerin tümü, kadınların özgürleşmesi sorununu, insanoğlunun-insanın- özgürleşmesi sorununun bir parçası olarak düşünmüşlerdir. Alman sosyalist liderlerinden August Bebel, 1879 yılında **Dün, Bugün ve Günümüzde Kadın** adlı eseri yayınlamış. 1883 yılında, aynı eseri gözden geçirerek ikinci baskısını yayınlamıştı. Bu kitap o dönemde çok olumlu karşılanmış ve ilerici bir rol oynamıştır, ancak bu eserin ütopik sosyalizmin bazı tonlarını taşıdığı ve dönemin sosyalist akımı içindeki içerisindeki sosyalist reformizm eğilimlerini yansıttığı da bilinmektedir. Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** adlı kitabında, Bebel'in kitabında var olan bir bölüm olgunlaşmamış ve hatalı düşünceleri dolaylı bir biçimde hedef alıp eleştirdiği de bilinen bir gerçektir; bunu özel bir mektubunda açıkça belirtmiştir. Engels aynı zamanda bu eserinde açıkça, sosyalist hareketin, kadınların özgürleşmesi mücadelesine vereceği destek açısından, acil olarak gelişkin bir teorik temele ihtiyaç duyulduğunu belirtmekteydi. Bu bağlamda, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Engels'in bu soruna ilişkin çalışmalarda belki de bir açılış olarak değerlendirilebilir.

Engels, burada, kadınların üzerindeki boyunduruk, özel mülkiyetin ortaya çıkması ve toplumsal yapının baba soy toplumuna dönüşmesi –bütün bunların- tekeşli çekirdek aile yapısının oluşumu ile yakından bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Tek-eşli çekirdek ailelerin doğuşunun tek nedeni, özel mülkiyetim toplumsal devamlılığının korunmasına bağlanmıştır. Erkek egemenliği ilk önce, baba soy biçimine ve daha sonraki dönemde de ataerkil biçime bürünmüştür ve erkek ege-

---

[17] Makale, Martha Gimenez, Lise Vogel. "Günümüzün Marksist Feminist Düşüncesine Giriş" Science & Society, New York, The Guilford Press, 2005.

menliği sistemi **"mülkiyet sahibi olan erkekler ile, mülkiyet sahibi olmayan kadınlar arasında ortaya çıkan "sınıfsal" bölünmenin"** bir sonucudur. Engels, şu ifadeyi de kullanmıştır : "tek-eşliliğin temelinde doğal koşullar değil, ekonomik koşullar yatar. "bu uygulama hiçbir şekilde bireysel cinsel-aşkın meyvesi değildi. Tek-eşlilik tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu tipte bir fırsat ve ihtiyaç evliliği olmaya devam etmiştir."[18]

Engels'e göre cinsler arası ilişkiler, yalnız ve yalnız, kadınların erkeklere olan ekonomik bağımlılıkları ortadan kalktığında, eşitlikçi ve "gerçek" aşk temelleri üzerinde yapılanabilecektir.[19]

Dolayısıyla, Engels'e göre : "Kadının özgürleşmesinin birinci ön koşulu, tüm kadın/dişi cinsinin yeniden toplumsal üretime – günümüzün sanayi üretimine katılmaları ve böylece, kadınların artık ekonomik olarak erkeklere bağımlı kalmamalarıdır; kadının özgürleşmesinin **ikinci** ön koşulu ise, modern anlamda büyük sanayinin daha da ileri düzeyde gelişmesidir. Kadınların gerçek anlamda özgürleşme sürecinin başlaması-şafağı- sadece ve sadece yüksek derecede gelişkin sanayi toplumu ile birlikte mümkün olacaktır. **Üçüncü** ön koşul ise, ev işlerinin toplumsallaşmasıdır, örneğin özel ev içi işlerin genel toplumsal üretimin bir parçası haline getirilmesidir. Sınıflı toplumun ortaya çıkmasından önceki çağlarda, ev içi işler bir tür "kamusal karakter" taşıyordu, fakat tek-eşli aile yapısının ortaya çıkmasından sonra.. ev işleri... toplumdan ayrıldı. Artık ev içi işler "özel bir hizmet" haline geldi; ve eş (eşler) birincil hizmetçilere dönüştüler ve toplumsal üretken emek sürecinden dışlandılar". [20]

Marx ve Engels'e göre, "nihai olarak" kadınların özgürleşmesinin gerçekleşebilmesi için sağlanması gereken temel koşul, kapitalist sistemi ortadan kaldırarak sosyalist bir sistemi inşa etmektir. Engels de Marx gibi, sosyal gelişkinliğin düzeyinin değerlendirilmesinde, kadınların sahip oldukları sosyal statülerin ölçüt olacaklarını düşünmüştür. Bununla birlikte, aynı zamanda Engels, kadınların işgücü pazarına girmelerini ve toplumsal üretken emek sürecine katılmalarını insanlığın tarihsel gelişiminde ileriye doğru bir adım olarak değerlendirmektedir.

İkinci olarak, post-modern feministlerin küçük bir bölümü, Marx'ın ve Marksizmin, kadınların özgürleşmesine ilişkin düşünceler ve bakış açıları geliştirmiş olduğunu kabul etmekle birlikte, bu bakış açılarını sorgulamakta veya Marx'ın kadınların özgürleşmesine ilişkin geliştirmiş olduğu düşünceler üzerinde öznelci bazı yorumlar ve eklemeler yapmaktadırlar. Cinsel baskının ortaya çıkmasında etkili olan temel koşulun, özel mülkiyetin doğuşu ve sınıfların ortaya çıkması olduğu düşüncesine karşı çıkılmakta, fakat yine de bu etmenlerin kadınlar üzerindeki cinsiyet baskısında belirli bir rol oynadığını da kabul edilmektedir. Öte yandan post-modern feministler, kadınların boyunduruk altında bulunmasının kökenlerini bulmak amacıyla, bu soruna etkide bulunan diğer etmenleri ortaya çıkarmak için azami gayret göstermektedirler.

---

[18] Karl Marx, Friedrick Engels, Seçme Yapıtlar, Sol Yayınları, 1977.
[19] A.g.e.
[20] A.g.e.

Gayle Rubin'in cinsiyet sistemi teorisi

Örneğin, ünlü post-modern feminist aktivist ve antropoloji profosörü Gayle Rubin, çalışmalarında, Marx ve Engels'in sosyal işbölümünün ortaya çıkışının kadınların boyunduruk altında tutulmasının kökenlerinde yatan köksel neden olduğuna dair görüşlerini eleştirel bir bakış açısı ile dikkate almış ve analizlerinde bu düşünceyi belirli derecede uygulamıştır. Gayle Rubin, aynı zamanda Marksist ekonomi-politiğin görüşlerini de dikkate alarak kadınların boyunduruk altında bulunmaları olgusunu sosyal ilişkiler alanı bağlamı içerisinde değerlendirmeye özen göstermiştir. Gayle Rubin, 1975 de kaleme aldığı " Cinsiyetin "Ekonomi-politiği " Üzerine Notlar (The Traffic in Woman: Notes on "Political-economy of Sex) adlı ilk önemli makalesinde, oldukça empatik bir yaklaşımla cinsiyet eşitsizliğinin kökeninde yatan nedenleri tartışmış ve – iki öğeyi- cinsiyet bölünmesi sistemi ve daha sonra bundan türeyen cinsiyete dayalı iş bölümünü- bir arada ele almıştır. Gayle Rubin, bu sorunlara ilişkin olarak sürdürdüğü somut araştırmalarında, yapısalcı akıma mensup olan antropolog Levi-Strauss'un insanlığın gelişim tarihinde evlilik sistemlerinin gelişimi ve ensest tabusu ile ilgili teorileri ve Freud'un "Oedipus kompleksi" teorisini, Marx ve Engels'in özel mülkiyetin ve sınıflı toplumun ortaya çıkmasının kadınların boyunduruk altında bulunmasının asıl kaynağı olduğu görüşü dahil olmak üzere birçok bakış açılarını ele almış ve bunlar arasında kıyaslamalara girişmiş, kadınlar üzerindeki baskıyı açıklamak üzere kendisine ait olan bir "cinsiyet sistemi" teorisi oluşturmuştur. Fakat Gayle Rubin'in bu teorisinin, **cinsler arası çelişme ve çatışma temeline dayandırılmış olduğu kadınlarla ilgili olarak sınıfsal, ırksal, etnik ve ulusal farklılıkları** göz ardı ettiği de bir gerçekliktir.[21]

Rubin, bu teorisinde cins (seks) ve cinselliğin (gender) toplumsal bir süreç içinde üretildiğini ve inşa edildiğini savunmuş, kadınların boyunduruk altında bulunmalarının temel nedeninin – bu ikisinin belirli bir durumdaki konumu ile açıklanabileceğini belirtmiştir. Rubin'e göre kadınlar biyolojik olarak dişi doğmaktadırlar, fakat cinsel kimliklerini- sadece- kadın ile erkek arasındaki karşılıklı kan bağı ilişkileri içinde daha sonradan edinmektedirler, Rubin, tezlerinde, armağan kavramından yararlanır; biyolojik dişi insan, bu karşılıklı alışveriş içinde erkek (verici) ile dişi (armağan) arasındaki ayrımın farkına vardığında cinsel kimliği oluşmaktadır. Rubin'e göre cinsel kimlik, toplumsal olarak dayatılan bir şeydir, cinsler arası bölünmeyi toplumsallık dayatmaktadır. "Cins (seks)..diye bildiğimiz şey kültür tarafından belirlenmektedir,.... Her toplumda bir cinsiyet sistemi bulunmaktadır – bu sistem bir dizi düzenlemelerden oluşmaktadır, insanlar bu sistem üzerinden, cinsinin biyolojik maddesi ile yeniden üretimi biçimlendirmekte, toplumsal müdahalede bulunmakta ve geleneksel bir tarzda tatmin olmaktadırlar....". Rubin, günümüzün kapitalist toplumunda cinsel pratikler ve cinsel alandaki değerler ile ilgili var olan hiyerarşik sistemi açıklamak için "erotik piramit" ve "cazibe dairesi" kavramlarını kullanır.

Cazibe dairesi içindeki cinsel ilişkiler ve cinsel ilişki pratikleri toplum tarafından onaylanan ve ayrıcalıklı olarak değerlendirilen ilişkilerdir, bunlar erotik piramidin

---

[21] Bao Xiaolan, Batıdaki Feminist Araştırmaların Değerlendirilmesi, Beijing, Sanlian Bookstore, 1995.

tepesinde görülen cinsel ilişkilerdir; diğer türde cinsel ilişkiler cazibe dairesinin dışındadır ve toplum tarafından aşağılanır. Evlilik çerçevesinde yürütülen, heteroseksüel, tek-eşli, çocuk yapmayı içeren ve ticari olmayan türden cinsel ilişkiler piramidin en üstündedir ve cazibe dairesinin içindedir, homoseksüel ilişkiler, evlilik dışı, sürekli cinsel partner değiştirme tercihi içinde olanlar, alışılagelmiş ve bilinen cinsel zevk alma yollarını benimseyen (mazoşist veya arkadan ilişki vb) cinsel ilişkiler,veya para karşılığı cinsel ilişkiler değerler piramidinin en altındaki cazibe dairesi dışında kabul edilen cinsel pratiklerdir.

Tüm bu yaklaşımları ile Rubin, cinsiyete dayalı ayrımcılığı, toplumsal üretken emek sürecinin dışında ele almaya çalışarak aşmaya çalışmaktadır. Tüm kadınlar üzerinde, geleneksel ataerkil sistemden kaynaklanan baskılar söz konusu olmasına karşın, çeşitli kadın gruplarının gerçek problemleri oldukça farklılaşabilmektedir; bütün bu farklılıklara karşın feminist hareket için birleştirici bir ortak strateji olanaklıdır. Rubin'in cinsiyet sistemi ve benzer yaklaşımlar, kadınların üzerindeki boyunduruğun kapitalist özel mülkiyet sistemi ile bağlarını oldukça zayıf bir faktör olarak değerlendirdiği için bu teorilerin sadece gölge ile ilgilendiklerini ve asıl gerçek içerik ile ilgilenmediklerini söyleyebilirim ve bu nedenle pratikte oldukça ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Marksist teorinin kadınların özgürleşmesine ilişkin yaklaşımı dünyanın bugünkü temel gerçekliği olan -kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı- içinde bulunulduğu olgusunu dikkate almaktadır. Diğer deyişle, kapitalist toplumda çeşitli değişimler ve reformlar ortaya çıkmış olmasına karşın, kapitalizmin temel nitelikleri sürmeye devam etmekte olduğu için, Marksizmin kadının özgürleşmesi ile ilgili temel teorilerinin hala geçerli olduğunu söyleyebiliriz.[22]

2006 yılında, ABD'de Erwin Marquit ve arkadaşları tarafından yayınlanan Doğa, Bilim ve Düşünce dergisinin ilk sayısında, günümüzün dünyasında Marksist feminist düşünceler üzerine bir özel sayı yayınlanmış; önemli feministlerin tezleri derlenmiştir. Bu dergideki makalelerin tümünde genellikle şu bakış açısı vurgulamıştır: feminist düşünce ve feminist hareketin gerçek bir ilerleme kaydedebilmesi, feminist akımın bir yandan dünyada bugün var olan yaygın benimsenen teorilerden olumlu yönleri alması; öte yandan da günün gerçekleri ile Marx ve Engels'in teorik yaklaşımlarını birleştirmesine bağlı olacaktır.

Günümüz kapitalizmindeki yeni gelişmeler ile birlikte, Engels'in sözünü ettiği "kadınların ev içi çalışmalarının toplumsallaşması" bakımından çeşitli ilerlemelerin sağlanması olanaklı hale gelmiştir. Günümüzün kapitalist toplumunda, kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırlar daha da zayıflamakta, ev işlerinin ücretli çalışma biçiminde aile bireyleri dışındaki kişilere veya şirketlere yaptırılması uygulaması yaygınlaşmakta ve kadının ev içi yükleri önemli ölçüde azalmaktadır. Evdeki yaşlı insanların ve çocukların bakımını üstlenmek, yemek ve temizlik yapmak gibi geçmişte karşılığı ödenmeden kadının yaptığı ev işleri ticarileşmektedir ve bu koşullarda her geçen gün daha fazla orta sınıflara mensup kadınlar iş gücü piyasasına katılmaktadır. Bu olgular kadının durumundaki değişikliklerin Marx'ın savunduğu gibi üretim ilişkilerindeki değişimlerle yakından ile ilintili olduğunu göstermektedir; kapitalist sistem üretici güçlerdeki sürekli gelişmelere ayak uydurabil-

[22] A.g. e. Bknz. "Önsöz Yazısı"

mek için üretim ilişkilerinde- kapitalizmin temel çerçevesini aşmaksızın- reformlar yapmak zorunda kalmaktadır ve bu açıdan bazı yeni gelişmeler kadınlar açısından daha avantajlı koşullar yaratabilmektedir.

Post-modern feminizm ve Üçüncü Dünya'daki kadın hareketleri

Her ne kadar post-modern feminizm, "bol bol teori ve söylem, fakat az eylem" tarzında bir dereceye kadar haklı bir eleştiri almasına ve teorik açıdan bazı tek yanlı fikirlere sahip olmasına karşın genel koşullar dikkate aldığımızda olumlu bir rol oynadığı çok açıktır. Bu akım, post-endüstriyel toplum olarak da anılan gelişkin kapitalist ülkelerdeki toplumsal yapının özelliklerinin bir ürünüdür ve feminist hareketlere katkıda bulunmak açısından kendisine özgün bazı avantajları da bulunmaktadır.

Dünyadaki kadın hareketleri ve bu alandaki teorik çabaların tarihine baktığımızda, ABD ve Avrupa'daki gelişmiş kapitalist ülkelerdeki çabaların dünya çapında belirleyici ve önder konumda bulunduğu açıkça görülebilmektedir. Bu ülkelerden feministler, öncü feminist kavramları ve teorileri yarattıkları gibi, aynı zamanda, kararlı pratik çabaları ve zengin deneyimleri ile dikkatleri çekmektedirler. Öte yandan, dünyanın çeşitli bölgelerinde kadın özgürleşmesi ve gelişmesi açısından duruma baktığımızda, büyük farklılıklar ve dengesizlikler görülmektedir. ABD'de ve Avrupa'daki feminist hareketler Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadın özgürleşmesi ve kadın gelişmesi sorunlarına ve aynı zamanda kendi ülkelerinde yaşayan azınlık veya göçmen etnik gruplara mensup olan kadınların sorunları üzerine önemli çabalar göstermektedirler. Post-modern feminist teorilerin, Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınlar ve gelişmiş kapitalist ülkelerdeki göçmen veya azınlıklara mensup kadınların sorunlarına yol göstermek açısından belirli avantajlara sahip olduğunu belirtmek gerekiyor.[23]

Post-modern feminist teorilerin bu avantajlarını şöyle ele alabiliriz:

Birincisi, post-modern feminizm, korü körüne modernleşme çabalarını eleştirmekte ve kalkınma ekonomisi ile ilgili kurum ve düşün çevrelerini Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan kadınlar, göçmen ve azınlıklara mensup kadınların durumu ile ilgili çabaların arttırılması konusunda etkide bulunmaya çalışmaktadır. Bu ülkelerdeki kadınların, özgürleşme ve toplumsal statü açısından zayıf konumlarının temel nedeni, bu ülkelerdeki toplumsal gelişmenin genel maddi ve ekonomik koşullarının geri düzeyi ile bağlantılıdır. Bu yüzden, bu gruptaki kadınlar arasındaki özellikle ekonomik ve eğitim açısından en alttaki tabakadaki kadınlarla ilgili çalışmalar kadın yazarlar ve akademisyenlerin daha fazla ilgisini çekmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, Batı ülkelerindeki politik çevreler ve düşünürler, Üçüncü Dünya ülkelerindeki kalkınma sorunlarına büyük bir ilgi göstermişlerdi; ancak bu dönemdeki yaklaşımlarda bu ülkelere karşı çeşitli emperyalist yargılar etkisini göstermekte ve "aydınlanmış-uygar" Batı gelişmenin tek ölçütü olarak ele almaktaydılar. Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan halkaların kültürleri aşağılanmış, bu dönemdeki teorik yaklaşımlarda "modernleş-

[23] Ed. Xu Baoqiang, Wang Hui: Kalkınma İllüzyonu, Beijing, Central Compilation & Translation Press, 2001

me" ve "kalkınma" kavramları özdeşleştirilmiş, bu ülkelerin kalkınması kaçınılmaz olarak modernleşmeyi getireceği öngörülmüştü; tek sorun özellikle ekonomik kalkınma sürecinin hızlandırılması olarak görülüyor, modernleşmenin içeriği ve çok yönlü karakteri tartışma ve ilgi alanının dışında kalıyordu. Bu çalışmalarda toplumun yarısını oluşturan kadınların ekonomik ve politik konumları pek az yer almaktaydı. Ancak 1960'lı yılların sonlarından itibaren, önemli bazı Batılı iktisatçılar, kalkınma ve modernleşme sorunlarındaki dar bakış açılarını eleştirerek, sorunların daha karmaşık olduğunu kabul etmeye başlamışlar, sağlanan ekonomik kalkınma sonucunda, beklendiği gibi kadınların sosyal statülerinde bir iyileşme ortaya çıkmadığını, tersine bu alandaki gelişmenin çok zayıf kaldığını belirlediler. Post-modern feminist düşünürler bu gerçeklik üzerinde önemli öncü çalışmalar yaparak, Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınların sesi oldular ve bu ülkelerdeki kadınların gerçeklerini ve deneylerini yansıtan önemli yazılı eserler hazırladılar: bu ülkelerdeki kadınların kalkınma ve modernleşmede itici bir rol oynayabileceklerini savundular. Post-modern feministlere göre, bu kadınların özlem ve beklentileri, onlar adına başka özneler tarafından tanımlanmamalı, kadınlar kendi deneyimlerini ve hikayelerini kendileri dile getirmeli ve kendi mücadele söylemlerini yaratmalıydılar. Bu bakış hareketle oldukça yaygın bir metin ve söylem oluşturma çabasına giriştiler ve bu ülkelerdeki çok çeşitli kadın gruplarının farklı özlemlerini yansıtmaya çalıştılar.

İkincisi, Post-modern feministler yazdıkları kitap ve makalelerde ABD ve Avrupa'daki kadınlara, önemli bir mesaj vermişlerdir: Üçüncü Dünya kadınlarını tek bir yekpare grup olarak görmek doğru olmayacaktır, onlar arasında çok farklı alt gruplar bulunmaktadır. Öte yandan Üçüncü Dünyadaki feminist hareketin bazı liderleri ve bu ülkelerdeki bir bölüm akademisyen feminist hareketi gelişkin ülkelere özgü-Batı'ya uygun- bir akım olarak değerlendirmekte ve ayrıcalıklı beyaz kadınların hareketi olarak tepeden bakmaktadırlar: "Batı ve ABD'deki feminizm kapitalist toplumdaki orta-sınıf kadınlarının cinsel özgürlük ve cinsel ayrımcılığa karşı hareketidir". Örneğin Trinh T. Minha: "Batılı feministler genellikle Üçüncü Dünya'daki kadınların geri ve uygarlık yoksunu yönlerine vurgu yapmaktadır; hatta bu tür uygunsuz görüşler, sömürgeciliğin ve yeni-sömürgeciliğin egemen olduğu günümüz dünyasında kutsal ve değiştirilemez kurallar olarak kutsanabilmektedir."[24]

Post-modern feministler Birleşmiş Milletler çatısı altında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarda görevli "kadın gelişimi" uzmanlarının Üçüncü Dünya kadınlarını homojen bir blok olarak gören bakış açısını güçlü bir şekilde eleştirmeleri, gelişmekte olan ülkelerdeki feminist hareketten gelen yukarıdaki eleştirileri yumuşatmıştır. Aynı zamanda Batı'daki feminist akımlarda var olan eski önyargıları zayıflatmış; dünya feminist hareketinin çok farklı yaşam pratiklerini kapsaması gerektiği düşüncesini yaygınlaştırmıştır; böylece cinsel farklılık kavramının içeriği, daha çok sayıda kadın sorununu kapsayacak şekilde oldukça genişletilmiştir.

---

[24] Bao Xiaolan, Batıdaki Feminist Araştırmaların Değerlendirilmesi, Beijing, Sanlian Bookstore, 1995.

Üçüncüsü, post-modern feminizm, toplumsal kültür ve ideoloji alanlarında kadının gücünü ve etkisini göstermeye dönük söylemleri inşa etmeye büyük önem vermiştir, böylece bu alanlardaki geleneksel bakış açılarına karşı yeni bir söylem oluşturulmuştur. Uluslararası kuruluşlarda ve hükümetlere bağlı kurumlarda çalışan "liberal kadın gelişimi" uzmanları genellikle kadınlar arasındaki sınıf ve tabaka temelinde var olan farklılıkları dikkate almamışlardır. Öte yandan diğer feminist akımlar kadın sorunlarının ve taleplerinin ele alınmasında üretim ilişkileri ve ekonomik temelle ilgili etkenlere ağırlık vermişler ve ideoloji ve kültür alanındaki sorunları ve bu alanda sürdürülmesi gereken mücadeleyi ihmal etmişler; kadınların cinsel kimlik bilincinin geliştirilmesinde söylemin önemi göz ardı edilmiştir. Oysa post-modern feminizm tam da bu cephelerde aktif olmak gerektiğini savunmuş toplumsal bilinçlilik ile hegemonya/iktidar arasındaki ilişkilerin önemini vurgulamıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kadın hareketleri açısından maddi sosyo-ekonomik koşullar hayati olmakla birlikte ideolojik ve kültürel alan ihmal edilmemelidir; bu anlamda post-modern feminizm bu ülkelerde de destek sağlayabilmiştir. Post-modern feminist akım tarafından geliştirilen-farklılıklar içeren- söylem inşası ve özne inşası yöntemi ve cinsel kimlik bilincini güçlendiren ideolojik çalışmalar yeni bir mücadele kanalı açmış bulunmaktadır. Bu çalışma hem Batı'da hem gelişmekte olan dünyada, geleneksel ideolojilerin gerçekten de kadınların özgürleşmesini ve gelişmesini ne kadar güçlü bir şekilde engelleyebildiğini ve ataerkil ideolojinin aşılmasının önemini ortaya koymuştur.

Özetlemek gerekirse, post-modern feminizm yalnızca yerleşik klasik modernleşme söylemini eleştirmemekte, aynı zamanda toplumun ve ataerkil düşüncenin dişi-benlik duygusu üzerine geliştirdiği baskıcı söylemleri eleştirerek, bunların kadın özgürleşmesini nasıl sınırlayabildiğini ortaya koyabilmiştir.

Post-modern feminist teorilerin aşamadığı sorunlar ve sınırlılıkları

Post-modern feminist akım getirdiği birçok teorik açılım ile diğer feminist akımlardan farklı bir perspektif ortaya atarak, dünya kadınlarının özgürleşme ve gelişme çabalarına ve feminist teorilerin zenginleşmesine olumlu katkılarda bulunmaktadır. Fakat bu akımın teorilerinde aşılamayan çeşitli sorunlar, boşluklar ve eksiklikler de bulunmaktadır. Aşağıda bu yönleri ele almaya çalışacağım:

Birincisi, bu akımın teorilerinde var olan anti-politik veya politika-sonrası (post-political) eğilimler, feminist mücadelelerde gerekli olan ortak bir hedef bilincini zayıflatmaktadır. Bu akıma getirilen eleştirilerde ilginç bir ifade dikkat çekmektedir: " kadınların henüz kendi haklarının bilincine ulaştığı günümüzde, post-modern feministler, onları evrensel insani karakterdeki haklarından mahrum etmektedirler" Diğer klasik feminist akımlar ile post-modern feminizm arasındaki ayrılık noktası, kadın kimliği ve özne kavramı üzerine geliştirmiş oldukları farklı bakış açılarında yatmaktadır. Post-modern feminizm öznelliğin(subjectivity) "yapı-bozumuna" tabi tutulmasının gerekli görmekte ve akışkan ve değişken bir özne kavramını savunmakta; öte yandan "dişilik" gibi bir kavramın tözcü bir bakış açısı içerdiğini belirterek, - gerçek özneden hareket etmek yerine--feminist mücadelenin amacını, söylem ve ideolojinin "öznesini" inşa çabasına indirgemektedir. Böylece bir anlamda, post-modern feminizm feminist hareketin politik faaliyetlerini yapı-bozumuna uğ-

ratmış olmaktadır ve buradan çıkan sonuç feminist hareketin gerekli olan ortak bir hedef bilincini yitirmesi olmaktadır.[25]

İkincisi, post-modern feminizm, dünyadaki kadınların özgürleşme ve gelişim yolunda ortak mücadelesinin paylaştığı ortak nitelikleri görmezden gelmektedir. Post-modern feminizmin bazı teorik düşünceleri tamamen post-modern teorilerin bakış açısını taşımaktadır; bu nedenle yapı-bozumcu yöntemi uygularken körü körüne/sınırsız eleştiri ve reddiyeci bir yaklaşım benimsemektedirler; bunun anlamı yapı-bozumu ile yeninin inşası (bozma ile yapma) arasında düzgün bir ilişki kurulamamaktadır. Her fırsatta tözcülüğe ve evrenselciliğe hücum ederek, -rasyonel olsun olmasın-, bunların yerine çoğulcu ve yerelci teorileri ikame etmeye çaba sarf etmektedirler. Bu da feminist mücadelelere belirli bir olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Kadın hareketinin gerçek pratiği, birçok kolektif ve ortak yönlere sahiptir, buna ilaveten kadınların gerçek toplumsal konumlarını göz önünde bulundurduğumuzda, bütünsellik ve evrensellik ilkeleri ile yaklaşılarak kültürleri ve bölgeleri aşan makro feminist teorilerin üretilmesi gereklidir. Kanımca feminist teori açısından böyle bir hedef hem gerçekçi bir öngörü ve aynı zamanda teorik bir öngörüdür.

Üçüncüsü, post-modern feminizm teorisinin benimsediği "farklılıklar" ilkesine oldukça abartılı bir vurgu yapmaktadır ve bu büyük bir eksi olarak göze çarpmaktadır. Gerçekte, her ne kadar kadınların, durumları, ait oldukları etnik gruplar ve sınıf ve tabakalar açısından büyük farklılıklar gösterseler de, onların ataerkil sistem karşısında konumları, statüleri ve koşulları, dikkat çekici bir yakınlık taşımaktadır. Kanımca bu çarpıcı yakınlık nedeniyle kadınların ortak bir mücadele hedefi olduğunu söyleyebilirim ve aslında feminist hareketlerin orijinal doğuş kaynaklarını da bu ataerkil baskı belirlemiştir. Feminizm, dünya kadınlarını ortak sorunlar etrafında kararlı bir ortaklaşmaya ve birliğe teşvik etmelidir. Post-modern feminizmin kadınlar arasındaki farklılıklara yaptığı aşırı vurgu feminist hareket içinde iç bölünmeleri derinleştirerek ve dayanışma ortamını bozabilmektedir.

Dördüncüsü, post-modern feministlerin ciddi bir "akademizm" ve "teoricilik" zaafı içinde oldukları ve bunun pratikliği ve politik bakış açısını zayıflattığı eleştirisi yaygın bir eleştiri olarak dillendirilmektedir. Gerçekten de post-modern feminist yazar ve düşünürlerin yazı ve söylemleri oldukça soyut ve muğlak, anlaşılması güç bir izlenim vermektedir, pratik devrimci eylem ve mücadelelere, gösteriler ve protestolara katılıma karşı bir soğukluk da göze çarpmaktadır; liderleri ve yazarları düşünceler bahçesinde fikir üretmenin tadını çıkarmayı seven, narsist özellikleri ile dikkat çekmektedir.Zamanla, geliştirdikleri söylemler feminist mücadelelerin omurgasını oluşturan ileri unsurlar arasında giderek daha az ilgi çekmektedir.[26]

Post-modern feministler, çabalarının büyük bölümünü muhalif kadın söylemleri üretmeye ve keşfetmeye adamaktadırlar; kadınların gerçek yaşamda karşı karşıya kaldıkları tüm somut baskılar (örneğin: kadını hedef alan aile içi şiddet, cinsel tacizler v.b) saf bir söylem sorunu olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımın so-

---

[25] Li Yinhe: Feminizm Üzerine, Jinan, Shandong People's Publishing House, 2005.

[26] Rosemarie Putnam Tong: Feminist Düşünce : Daha Kapsamlı Bir Giriş, çev. Ai Xiaoming Wuhan, Central China Normal University Press, 2002

nucu olarak, kadınları baskı altında tutan günümüzün toplumsal sistemini değiştirme sorununu, söylem sorunu olarak ele alarak, kadın özgürleşmesi mücadelesinin pratik alanlarında gerekli inisiyatifi gösterememektedirler.

Özetlemek gerekirse, post-modern feminizmin gerçekten de, toplumsal kültür ve ideolojik düzlemlerde, cinsel ayrımcılığı ortadan kaldırmayı ve kadınların özgürleşmesini hedefleyen bir yol arayışı içindedir. Bu anlamda bu akımın kadın sorunlarına yalnızca somut ve maddi sosyal sorunlar düzleminde yaklaşan klasik feminist akımlara kıyasla ileriye doğru büyük bir adım attığını söyleyebiliriz. Elbette post-modern feminizmin eleştirileri dikkate alınmalıdır, ancak Marksist feministler cinsel ayrımcılık dahil olmak üzere kadınlar üzerindeki her türlü baskıyı toplumsal gerçekliğin temel çizgileri ile içiçe bir biçimde incelemede ısrar etmelidirler; başka bir deyişle özgül baskı biçimlerinin incelenmesi sınıflı bir toplum olan kapitalizmin genel toplumsal gerçekliği ile birlikte ele alınmalıdır. Marksizm bireyin ve insanlığın özgürleşmesi için evrensel bir yol sunmaktadır ve bu baskı altındaki kadınların, işçilerin ve ulusların özgürleşmesini içeren kapsamlı bir sistematiğe sahiptir. Kanımca geçerli olan yöntem teori ile pratiği birleştirmek, feminist pratiğe yol gösterecek Marksist teorileri zenginleştirmek ve böylece kadın hareketleri için daha kapsamlı stratejiler ortaya koyabilmektir.

Kaynaklar

[1- Bao Xiaolan Editor in Chief: Batıdaki Feminist Araştırmalar Üzerine Bir Değerlendirme, Beijing, Sanlian Bookstore, 1995.

2- Xu Baoqiang and Wang Hui: Kalkınma İllüzyonu, Beijing, Central Compilation & Translation Press, 2001

3- Sophia Phoca and Rebecca Wright: Post-feminizm, çv. Wang Li, Beijing, Culture and Art Publishing House, 2003

4- Rosemarie Putnam Tong: Feminist Düşünce : Daha Kapsamlı Bir Giriş, çev. Ai Xiaoming et al, Wuhan, Central China Normal University Press, 2002.

Bölüm V

MODERNİTE, POST-MODERNİTE VE POST MARKSİZİM

1- Modern ve Modernite

"Modern" insanların oldukça aşina olduğu bir kavramdır, fakat yine de belki de birçok insan, "modern" olanı doğru bir şekilde tanımlamada zorlanabilmektedir. Öyleyse "modern" gerçekten ne anlama geliyor? Bazı akademisyenler, "modern" sözcüğünün oldukça eski bir kavrama atıfta bulunduğunu ve ilk olarak beşinci yüzyıl gibi erken bir dönemde kullanılan Latin dilinde[1] "modernus" şeklinde ortaya çıkmış olduğunu savunmaktadırlar. Bazı diğer akademisyenler ise "modern" kelimesinin ilk olarak 16. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığına inanmaktadırlar. O günlerde "modern" ve "çağdaş" eşanlamlı kelimelerdi ve her ikisi de, ortaçağdan ya da eski antik çağlardan kopuş sürecini kapsayan zaman dilimine işaret etmekteydiler. Jane Austen, içinde yaşadığı 18. Yüzyıl koşullarında "modern" kelimesini bir değişim ve belki de bir "ilerleme" durumu olarak tanımlamıştı. Jane Austen ile aynı dönemde yaşamış olan bazı düşünürler ise, "modernleşme", "modernizm" ve "modern okul" kelimelerini, güncelleme (zamana ayak uydurma) ve ilerleme anlamına gelecek şekilde kullanmıştır. 19. yüzyılında ortalarında da "modern" kelimesi daha çok yükselmeyi ve ilerlemeyi ifade ediyordu. Örneğin, 1846 yılında yayınlanan Ruskin'in Modern Ressamlar adlı eserinde, moderni doğaya sadık kalan ve geleneksel olandan farklı olan bir tarz olarak ele almaktadır. Fakat uzunca bir dönem boyunca, insanlar, "modern" kelimesini, geçmiş ile bağıntılı olan bir şey ve günümüze işaret eden "çağdaş" kelimesi ile karşıtlık içinde olan bir terim olarak ele almışlardır.[2]

Bazı akademisyenler, Avrupa'da 18. yüzyılda yaşanan Aydınlanma Çağı'nı, "modernite" sürecinin başlangıcı olduğunu varsaymaktadırlar. Doğal olarak aynı zamanda, kapitalist sistemin ilk endüstri devrimini (1750-1830) de "modernite" olgusunun başlangıcı olarak değerlendirirler. 1750 yılında, Britanyalı mühendis ve araştırmacı James Watt iplik eğirme makinesini icat etti. 1751 yılında, Fransız Diderot ve çalışma arkadaşları tarafından yazılan "Encyclopedia" adlı eser yayınlandı. Tüm bunlar, burjuvazinin, tarihsel arenaya çıkma vaktinin gelmiş olduğunu gösteriyordu. İşte tam da bu dönemlerde, kapitalist "modern" gerçek anlamda kendisini göstermeye başladı. Bu evre, Amerikalı Akademisyen Daniel Bell'in "Post-Endüstriyel Toplumun Ortaya Çıkması" kitabını yayınladığı 1973 yılına kadar sürmüştür. Eğer bu yeni evreye geçiş ile ilgili bir simge nesne veya aletten bahsetmek gerekirse, bu şüphesiz 1949 yılında Amerikalı bilim adamı Wiener tarafından icat edilen bilgisayar olacaktır.

"Modernite" ve "modern" birbiri ile oldukça yakından bağlantılı olan terimlerdir. "Modern" yalnızca hangi dönem içinde olunduğunu belirten bir zaman sınırlaması anlamına sahip iken, "modernite" yalnızca bir çağın zaman sınırlarına işaret eden bir terim olmayıp, aynı zamanda, söz konusu çağın ortak özelliklerine, tarzlarına işaret eden bir terimdir. Frankfurt okulunun ünlü düşünürlerinden Habermas'a göre "modernite bir kez inşa edildiğinde, modernite kesinlikle tüm eski, zamanı geçmiş

---

[1] Yao Dazhi: Post-modern Nedir ?- 20. Yüzyıl Sonlarına Doğru Batı Felsefesi, Beijing, Orient Press, 2000.

[2] Raymond Williams: The Politics of Modernism: Against the New Conformists,(Modernizm Poitikaları: Yeni Konformistlere Karşı) Çev. Yan Jia, Beijing, Commercial Press, 2002.

normların belirlediği kısıtlamaları aşacaktır. Bu yüzden, bir tür estetik bilinç olarak "modernite" önceki tüm normlara karşı isyankar bir çaba anlamına gelmektedir. Fakat kuşkusuz, modernite kendi inşası ve yerleşmesi ile birlikte kendine özgü yeni normlar belirleyecek ve kendisine özgü yeni bir gelenek şekillendirecektir. Böylelikle, bu modernite yeni "modernite ile çatışma içerisine girecektir"[3] Fransız düşünür Lyotard "moderniteyi" bir düşünüş, bir ifade ve bir duygu tarzı olarak tanımlar.[4] Amerikalı düşünür Jameson ise "moderni tenin" dört ilkesi olduğunu ileri sürmüştür.

1. İlke: moderniteyi dönemselleştiremeyiz.

2. İlke: modernite bir felsefe, bir kavram veya benzer bir şey değil, bir anlatı kategorisidir.

3. İlke: modernite anlatısı öznellik/öznelci kategoriler temelinde örülemez; çünkü bilinçlilik ve öznellik temsilen anlatılamaz; kurulabilecek anlatılar sadece modernitenin çoklu halleri üzerine oturabilir.

4. İlke: bugün, modernin post-modern kopuşla aşılması hipotezini dikkate almayan her hangi bir modernite teorisi geçerli olamaz.[5]

Görüldüğü gibi, Jameson'un "modernite" üzerine yaklaşımı, moderniteye "post-modernist" bir bakış getirmektedir; çünkü Jameson "moderniteyi" bir "anlatı/söylemsel kategori" (bilinç ve öznellik temsilen anlatılamaz) olarak ele almakta ve "post-modern" ile "modern" arasında bir "kopuş-yırtılma" ilişkisi olduğunu düşünmektedir.

"Modern" ve "modernite" sözcüklerine yakın olan bir diğer sözcük de **modernleşmedir.** "Modernleşme" kavramı, modernitenin genelleştirilmesini ve daha da derinleştirilmesini anlatmaktadır. "Modernleşme," çevremizdeki her şeyi, "modernin" talep ve gereksinimlerine cevap verecek şekilde dönüştürmek, tüm eskimiş ve zamanın gerisinde kalmış şeyleri geçmişte bırakmak ve "modernin" gereksindiği her şeyi tüm alanları kapsayacak ölçekte gerçekleştirmeye çalışmaktır. Örneğin, Çin'deki Marksist politik yazında, "üç alanda üretimin" modernleştirilmesinden söz edilmektedir: maddi şeylerin üretimi, tinsel üretim ve insani üretim: bunlardan **birincisi,** maddi üretim alanında "dört alanda modernleşme"* kavramıdır; **ikincisi,** tinsel üretimde modernleşme, ideolojik ve kültürel alanlarda ileriye doğru yürümek; **üçüncüsü,** insani üretimin modernleşmesinde de doğum öncesi ve doğum sonrası bakımın ve aile planlamasının ileriye doğru iyileştirilmesi kastedilir.

Şüphesiz bunlar genellikle Çin'e göre yeni anlayışlardır. "Modernleşmenin" çok karmaşık ve dinamik bir süreç olduğu genel kabul görmektedir. "Modernleşmenin" derinliği ve genişliği, bir toplumun uygarlaşma ve gelişme derecesini yansıtmak-

---

[3] Habermas: Modernity versus Postmodernity,(Modernite Post-moderniteye Karşı) see New German Critique, New York, Winter Publishing House, 1981.

4 Jean-Francois Lyotard: Universal History and Cultural Differences,(Evrensel Tarih ve Kültürel Farklılıklar) see Lyotard Reader, London and Cambridge, Andrew Benjiamin Press, 1989.

5 Frederic Jameson: Modernite, Post-modernite ve Küreselleşme, Beijing, China Renmin University Press, 2004

* Çin basınında tarım, sanayi, teknoloji ve savunma alanlarında modernleşme, dört alanda modernleşme olarak anılmaktadır.

tadır. "Modernleşme" kavramı, aynı zamanda, sosyal sistemle de yakın bir biçimde ilintilidir. Çağdışı ve tutucu bir sosyal sistem, "modernleşmenin" gelişme sürecini engelleyecek ya da geciktirecektir, gelişkin ve ilerici bir sosyal sistem ise "modernleşmeyi" tam olarak destekleyecek ve geliştirecektir. Elbette bazı çağdışı ve tutucu, hatta gerici toplumlar dahi yaşamlarını tehdit eden bir krize girdiklerini fark ettiklerinde, "modernleşme" çabalarına girişmeye zorlanmaktadırlar; ancak bunların çabaları genellikle son çözümlemede sınırlı düzeyde bir "modernleşme" olmaktadır.

"Modern," "modernite" ve "modernleşme" ile bağlantılı bir başka kavram da "modernciliktir" (modernizm). "Modernçilik," "moderniteye" saygı duymak onu yüceltmek, "modernleşmenin" desteklenmesi ve "modern" yaklaşımın savunulmasıdır. Amerikalı düşünür Michael Bell, 19.yüzyılın son on yılından, İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar olan dönemde (1890-1939) modernizmin oldukça popüler bir yaklaşım olduğunu savunmuştur. Modernizm, ABD ve İngiltere'de, 1910 ile 1925 yılları arasında zirve yapmış ve bilişsel yapısı ile Marx, Freud ve Nietzsche'nin ideolojik çizgileriyle uzlaşı içinde olmuştur. Bu üç ideoloji "devi" insan yaşamının anlamı üzerine muazzam bir düşünsel dönüşümü başarmışlardır. Marx, sosyal ve ekonomik süreçlerin oluşturduğu dışsal krallık alanlarını analiz etmiş ve kapitalizmdeki hakim sınıfların desteklediği "yanlış ve çarpık" bilinçliliği açığa çıkarmıştır. Freud, tinin içsel krallığını keşfetmiş, bilincin karmaşık yollarla --bastırma ve aşağıya itme yoluyla-- içgüdüsel arzuların gerçek özünün açığa çıkmasını nasıl engelleyebildiğini göstermeye çalışmıştır. Nietzsche, Sokrat'tan itibaren gelen Batı felsefesinin bütün bir metafizik felsefi geleneğini ele almış, bu geleneğin zamanı geçmiş ve aşılması gereken yanılsama içerdiğini, bu geleneğn aynı zamanda içsel depresyonu ve dıştan gelen kontrolü yansıttığını savunmuştu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra modernizmin "düşüşe" geçtiği gibi bir görünüm ortaya çıkmıştır; onun yerini, yavaş yavaş post-modernizm almaya başlamıştır. Post-modernizm modernizmi şiddetli bir biçimde eleştirmiş ve onu hemen hemen tümden inkar etme yolunu seçmiştir. Hiç kuşkusuz olarak, bu tutumun tarihsel materyalist değil, bir tarihsel nihilizm olarak görebiliriz. Oysa, insanoğlu, modern çağında, kolayca inkâr edemeyeceğimiz bir derecede büyük başarılara imza atmıştır. 18. yüzyıldaki **Aydınlanma Çağı** ile birlikte "modernleşmenin" büyük perdesi açılmıştır. Aydınlanma düşünürlerinin gözünde, modernite, insanlık için büyük ve onurlu bir dava ve hedef idi. Bilim ve kültürün tüm insanoğluna fayda sağlayacak ölçüde tüm insanlığı kucaklayacak şekilde yaygınlaşması için mücadele etmişler; tüm bireylerin eşit koşullara sahip bir şekilde doğması gerektiğini savunmuşlar; demokratik, liberal, eşitlikçi, insana özen gösteren ve gelişime açık bir toplumun yaratılmasını; diktatörlüğün yerini yasaların egemen olduğu siyasal ve hukuksal sistemlerin almasını, ekonomik gelişme ile birlikte tüm vatandaşların mutlu bir yaşam sürmesine olanak tanıyan bir toplumun inşa edilmesi umuduyla çabalar göstermişlerdi....

200 yıldan fazla süren bu tarihsel döneme geri dönüp baktığımızda, Aydınlanma Çağı düşünürlerinin bu büyük ideallerinin birçoğunun gerçekleştiği kanıtlanmıştır. Burjuva devrimleriyle birlikte çoğu ülkede, otokratik kraliyet rejimleri yıkılmış ve böylece insanoğlu, "tebaa toplumundan" "yurttaşların sivil toplumu" dönemine geçiş yapmış oldu; insani ekonomik alanda büyük sıçramalar gerçekleştirilerek

üç büyük "sanayi devrimi" başarıldı. Marksizm de – insanoğlunun bütünsel özgürleşmesini olanaklı kılmanın yollarını araştıran mega bir teorik sistem olarak bu dönemde ortaya çıkmış ve insanlığın gelişim sürecinde temel değişikliklerin ortaya çıkmasını teşvik etmiş, tarihte ilk kez bir dizi sosyalist ülkenin inşa edilmesine yol açmıştır. Bu dönemde insanoğlunu, gelişkin modern bilim çağına taşıyan, evrensel çapta etkili olacak şekilde insanların hayat kalitesini iyileştiren ve insanların yaşamlarını ve sağlık durumlarını önemli ölçüde iyileştiren muazzam bilimsel ve teknolojik buluşlar yapılmıştır.

Bununla birlikte, post-modernist düşünürler, Aydınlanma Çağı'ndan itibaren sürdürülen modernleşme davasını, büyük ve geri dönüşsüz bir başarısızlık ve hata olduğunu iddia ederek modernizme karşı itici bir tutum benimsemişlerdir. Kanımca, post-modernizmin modernizme karşı geliştirdiği eleştirinin temel özü : modernizmin, aydınlanma düşünürlerinin ideallerinin o güne dek henüz gerçekleştirmemiş olmasıydı; hedeflenenlerin aksine, yaşanan iki felaketli dünya savaşı, nükleer tehditler, uyuşturucu trafiği, zengin-yoksul ayrımının keskinleşmesi, çocukların çalıştırılması, kadınların maruz kaldığı seks köleliği ve ticareti v.b insan yaşamının birçok alanındaki kötülükler devam etmekteydi.. Post-modernizmin bu yaklaşımı ve eleştirisi geniş bir yankı uyandırmış, bazıları onu onaylarken, diğerleri da ondan uzak durmayı tercih etmiştir.

Modernizmi nasıl değerlendirebiliriz? Habermas, modernizm üzerine isabetli bir yorumda bulunmuş, modernitenin sonuçlanmamış bir dava olduğunu, modernitenin pek çok problemle karşılaşmasına rağmen henüz tükendiği bir sona ulaşmadığını ve hâlâ tüketebileceği bir çok potansiyellere sahip olduğunu yazmıştı. Peki modern tüketilmemiş ise "post-modern" ne anlama gelmektedir?

Habermas, aydınlanma akımının iki yönlü bir miras bıraktığını ileri sürmektedir: ilerlemeler ve gerilikler, bu anlamda modernleşme rasyonalizm, demokrasi, özgürlük, eşitlik, bilim, etik, hukuk ve sanat gibi ilerici yönleri; dünyanın uluslar arası güçler tarafından işgali ve ardından ortaya çıkan "yaşam-dünyasının sömürgeleştirilmesi" olgularının da gerilikleri içermektedir. Öte yandan, Habermas, getirdiği eleştiride, çeşitli post-modernist düşüncelerin yalnızca modernleşme sürecinde yaşanan sorunlara ve geriliklere odaklandıklarını, aydınlanmayı ve onun akılcılığını ve modernizmini adil ve kapsamlı olarak layıkıyla değerlendiremediklerini; onun geri ve ileri yönlerini birlikte ele alan bütünsel bir değerlendirme yapamadıklarını yazmıştır. Kanımca, bu anlamda, Habermas'ın değerlendirmesi oldukça gerçekçidir; gerçekten de Post-modernistler, yalnızca modernizmin kötücül sorunlarına dikkat çekmekte onun katkısını tümüyle yadsımaktadırlar. Bu noktada şöyle bir soru sorabiliriz: modernleşme olmadan böylesi gelişkin bir ekonomi ve toplum var olabilir miydi ? Yanıt olumsuz olacaktır. Modernleşmenin getirdiği tüm şeyleri hiçlediğimizde, sadece Aydınlanma Çağı'nın diyalektik olarak aştığı feodal toplumun üstyapısına geri dönülebilir. Bu nedenle, moderne karşı çıkan bazı post-modernistler kaçınılmaz olarak, yeniden-canlanmacı (revivalism) ve muhafazakâr düşüncelere yönelmektedirler. Bu anlamda Habermas'ın, bir değerlendirmesinde post-modernistleri "eski muhafazakârlar", "neo-muhafazakârlar" ve "genç muhafazakârlar" olarak nitelendirmesi şaşırtıcı değildir. Modernleşmenin gerçekten de pek çok olumsuzluğu yarattığı doğrudur ancak bu, insan toplumlarının

tarihsel gelişim sürecinde ortaya çıkması normal sayılabilecek bir olgudur; insanlığın tarihinde düz bir çizgide ilerlemiş bir çağ ya da dönem var mıdır ki? Feodal toplumda da hiç olumsuzluk yok muydu? Pekala çok fazlaydı. Feodal toplumda henüz modern ekonomi ve nüfus patlaması ortaya çıkmamıştı ve insanlık hâlâ ilkel ve doğal bir çevre içinde yaşamını sürdürmekteydi. Post-modernistlerin "post-modern" toplumunda hiçbir olumsuzluk yok muydu? Bu sorunun yanıtı kuşkusuz evet olacaktır. Yakından baktığımızda 1960'lardan itibaren (post-modernistler bu tarihi "postmodern" dönemin başlangıcı saymaktadırlar) "post-modern" toplumun da, Derrida'nın başyapıtlarından **Marx'ın Hayaletleri**'nde ele aldığı "10 felaketin" hiçbirinden kaçamadığını görebiliyoruz.

Post-modernizmin, moderniteye getirdiği en büyük eleştiri şüphesiz kapitalizm eleştirisidir. Kapitalist toplumun aksaklıklarını ve felaketlerini açığa çıkarmış ve eleştirmişlerdir. Bunda yanlış bir şey yok, ancak tümden yadsımacı tutumları, sol anarşizmin bakış açısını yansıtmaktadır. Marx ve Engels, Komünist Manifesto'da kapitalizmi acımasız bir sertçe eleştirmelerine karşın, kapitalizmin tarih sahnesinde oynadığı rolü gerektiği ölçüde olumlamaya itina göstermişlerdir: "Burjuvazi, tarihsel olarak en devrimci rolü oynamıştır."[6] "Burjuvazi, bir yüzyıldan daha az süren egemenlik dönemi boyunca, önceki nesillerin toplamının yarattıklarından çok daha kitlesel özellikte, çok daha büyük ve geniş çaplı üretici güçler yaratmıştır." Marksizm ile kıyaslandığında, post-modernizmin modernite karşısındaki tutumları açık bir biçimde tek yanlılık içermektedir. Daha da kötüsü, Lyotard ve Baudrillard gibi kimi post-modern düşünürler, Marksizmi de modernizme dahil etmişler, onu modernizmin tipik ürünlerinden biri olarak değerlendirmişler ve onu "büyük bir anlatı" olarak bir kenara bırakmayı önermişlerdir, şüphesiz bu değerlendirme bir hayli tartışmalıdır.

2- Post-modernizm

"Post-modern" kavramının da belirli bir tarihi bulunmaktadır; bazı akademisyenler -örneğin: Amerikalı akademisyen Ihab Hassan- editör Federico de Onis'in, "post-modernizm" terimini, 1930'lu yılların başlarında yayınlanmış olan İspanyol ve İspanyol-Amerikan Edebiyatı Antolojisi kitabında kullandığını yazmıştır. Trotanoy, da bu terimi, 1940'lı yılların başlarında editörlüğünü yaptığı Çağdaş Latin Amerika Antolojisi'nde kullanmıştır. Öte yandan D.C.Somerville, bu terimi 1947 yılında, tarihçi Arnold Toynbee'nin Tarih İncelemeleri adlı kitabının ilk cildinin derleme çalışması içinde kullanmıştır. 1950'lerde ise, Charles Olson yazılarında sık bir biçimde "post-modernizm" terimini kullanmıştır. Amerikalı düşünürlerden, Douglas Kellner ve Steven Best, post-modernizm teriminin daha eski tarihlere uzandığını belirtmişlerdir. Onlar, Britanyalı ressam John Watkins Chapman'ın, 1870'li yıllarda yaygınlaşan ve Fransız empresyonist resimlerden daha modern ve avant gardyenilikçi özellikler taşıyan resimleri "post-modern tablolar" olarak nitelediğini belirtmektedirler. 1917 yılında Rudolf Pannowitz tarafından yayınlanan Avrupa Kül-

[6] Marx and Engels Seçme Eserler, Edition 2, C.1.

türü'nün Krizi adlı kitabında da, "post-modern" kelimesi, Avrupa kültüründe nihilizm ve değer krizi olgularını tanımlamak için kullanılmıştır. Aynı zamanda, bu kitapta, aynı dönemlerde militarist, nasyonalist ve elitist "post-modern tiplerin" ortaya çıktığından da söz edilmektedir. Kültür tarihçisi Bonnard Luxemburg 1950'li yıllarda, kendi eserlerinden derlemiş olduğu (Popüler Kültür) **Popular Culture** (1957) isimli kitabının giriş bölümünde "post-modern" kavramını, kitle toplumunda beliren yeni bir yaşam koşullarını tanımlamak için kullanmıştır; Bonnard Luxemburg sosyal ve kültürel yaşam alanlarda bir tür köklü değişimin oluşmakta olduğunu öngörmekteydi. Aynı yıl içerisinde, ekonomist Peter Ferdinand Drucker, (Geleceğin İşaretleri: Yeni "Post-modern" Toplum Üzerine Bir Rapor) **Landmarx of Tomorrow: A Report on the New 'Post-Modern' World** isimli eserinde bir tür post-modern toplum tablosu çizmiştir. Peter Ferdinand Drucker'in çizgilerini verdiği bu post-modern toplum, büyük ölçüde, daha sonraki dönemde ortaya çıkacak olan "sanayi-sonrası toplum" ile aynı özellikleri taşımaktadır. Drucker, bu tür bir post-modern toplum hakkında olumlu ve iyimser umutlar besliyor, post-modern dünyada yoksulluğun ve cahilliğin sona ereceğini, ulus devletlerin düşüşe geçeceğini ve modernleşmenin dünya çapında destekleneceğine inanmaktaydı. 1964 yılında, İngiliz tarihçi Geoffrey Barraclough, Çağdaş Tarihe Giriş isimli kitabını yayınlamıştı. Bu kitapta, önceki tüm eserlerle kıyaslandığında, post-modernizm üzerine çok daha açık ve sistematik bir bakış açısını bir şekilde ifade edebilme özelliğine sahip olduğu görülebilmektedir. Barraclough, bu kitapta ilk kez modern tarihi izleyen bir dönemi tanımlamak için "post-modern" terimini kullanma önerisinde bulunmuştur. Barraclough, kitabında bu yeni çağın nitelikleri ve bileşenleri üzerine oldukça eksiksiz öngörülerde bulunmuştur: bilim ve teknolojide devrimci sıçramaların ortaya çıkacağı, yeni-tip bir emperyalizm ve buna karşı Üçüncü Dünya ülkelerinde gelişecek devrimci direnişler, bireysel yaşamdan kitle toplumu yaşamına geçiş, yeni bir dünya görüşü ve yeni kültürel biçimler v.b.

Yukarıdaki kısa özetleme "post-modern" kavramının ilk gündeme getirilmesinden felsefe ve sosyoloji çalışmalarına uygulanmasına kadar oldukça uzun bir zaman geçtiğine işaret ediyor. Aynı zamanda Amerikalı akademisyen, Daniel Bell'in "Post-Endüstriyel Toplumun Ortaya Çıkışı" adlı kitabının 1973 yılında yayınlanmasının da basit bir tesadüf olmadığı görülmektedir. "Post-Endüstriyel Toplumun Ortaya Çıkışı" eseri ile birlikte felsefe, siyaset ve sosyoloji gibi birçok disiplinde de, "post" ekini almış kavramların kullanımının oldukça yaygınlaştığını görebiliyoruz.

"Post-modern", tıpkı sözcüğün ima ettiği gibi "modern sonrası" dönem anlamını vermektedir; ancak aslında anlamın bununla sınırlı olduğunu söyleyemiyoruz. Post-modern düşüncenin en önde gelen isimlerinden Lyotard bu konuda şu ifadede bulunmuştur: "ben post-moderni, mega-anlatılar karşısında kuşkucu bir tavır takınma olarak tanımlamaktayım."[7] Lyotard'ın burada söz ettiği "mega-anlatılar" ya da "büyük anlatılar" modernite döneminde hakim olan düşünce akımlarının etkisi ve kavramları ile oluşturulmuş teoriler, "özgürleşme teorileri" kastedil-

[7] Jean-Francois Lyotard (1979).Postmodern Durum: Bilgi Üzerine Bir Rapor, çv. Ahmet Çiğdem. Vadi Yayınları. See also Wang Min'an et al: Postmodern Philosophical Discourse—From Foucault to Said, Hangzhou, Zhejiang People's Publishing House, 2000

mektedir. Örneğin, bu modern dönemde oluşturulmuş "büyük anlatıları" şöyle tanımlayabilirim: (1) Adem'in aşk güdüsüyle işlediği ilk suçun hoş görülmesi temelinde oluşturulan Hristiyan kurtuluş anlatısı; (2) Bilgi ve eşitlikçilik ilkesinin benimsemesi sonucunda cahillikten ve kölelikten kurtuluşun gerçekleşeceğini savunan **Aydınlanmacı** anlatı; (3) Evrensel düşüncenin somut ve diyalektik bir süreç içinde ilerlediğini savunan geniş kapsamlı spekülatif anlatı (Hegel kastediliyor); (4) Üretimin ve çalışmanın toplumsallaşması yoluyla sömürünün ve yabancılaşmanın ortadan kaldırılacağını savunan Marksist anlatı; (5) Teknoloji ve sanayinin gelişmesi yoluyla yoksulluğun aşılabileceğini savunan kapitalist anlatı.[8] Bu anlatıların hepsinin ortak noktası tarihsel bir süreç öngörmeleri, bu süreci özgün bir olayla başlatmaları ve bu tarihsel sürecin son noktasında özgürlüğe ulaşılmaktadır. Anlaşıldığı gibi Lyotard, tüm bu "mega-anlatıları" "özgürleşme anlatılarını" ve aslında "modernizmi" eleştirmektedir. "Modernizmin"eleştirisi ile "post-modernizm"kurulacaktır. Lyotard'ın "post-moderniteyi, mega-anlatılar karşısında kuşkucu bir tavır olarak tanımlayabilirim."[9] şeklindeki önermesi bu anlamda kullanılmıştır. Özetlersem, başlangıçta edebiyat ve sanat eleştirilerinde, edebiyat ve sanat tarzlarını tanımlamada ve tarihçiler tarafından yeni bir tarihsel çağı tanımlamak için kullanılan bu terim daha sonra 1970'li ve 1980'li yıllarda bazı filozofların eleştirel teorileri içinde yer almaya başlamıştır.

"Post-modernitenin" özü "modernin" eleştirisidir. "Modern" niçin eleştirilmektedir? Lyotard da dahil olmak üzere birçok post-modernist düşünürün gözünde, "modernitenin" günahları en azından aşağıdaki başlıkları içermektedir.

Post-modernizm ve modernitenin günahları

Birincisi, modern dönemin mega özgürleşme anlatıları, Kant'ın ünlü **Aydınlanma Manifestosunda** da yaptığı gibi "biz" veya "bizler" teriminden yola çıkmaktadır; örneğin, evrensel insanlık tarihi "bizim" tarihimiz olarak tanımlanmaktadır. Bu da diğerlerinin "onlar" ve "ötekiler" konumunda bulunanların "bizim düşünme ve davranma biçimlerimizi" kabul etmeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Böylece "biz" adına ortaya konan bu özgürleşme anlatıları kaçınılmaz olarak "terörü" ve "diktatörlüğü" benimsemek ve uygulamak durumunda kalacaklardır.

İkincisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 50 yıl içerisinde meydana gelen sayısız olay, "büyük anlatıların" giderek daha güvenilemez olduklarını kanıtlamaktadır. Bütün bunlar modernitenin başarısızlığının açık kanıtlar sunmaktadır. Örneğin, 1953'de Berlin'de, 1956'da Budapeşte'de, 1968'de Prag'da ve 1980'de Polonya'da yaşananlar, 1968 yılında Paris'te ortaya çıkan devrimci gençlik hareketi ve 1974-1979 yılları arasında ortaya çıkan ekonomik kriz, bütün bu olaylar Marksist tarihsel materyalizmin ve liberal demokrasinin "büyük anlatılarını" çürütmüştür.

Üçüncüsü, "büyük anlatılar," "hakikatin beyaz terörünü" ve "hakikat tekelini"

---

[8] Jean-Francois Lyotard: Evrensel Tarih ve Kültürel Farklılıklar (Universal History and Cultural Differences) See The Lyotard Reader.

[9] Jean-Francois Lyotard (1979) Postmodern Durum: Bilgi Üzerine bir Rapor, çv. Ahmet Çiğdem. Vadi Yayınları. See also Lyotard et al: Postmodernism, translator Zhao Yifan, Beijing, Social Sciences Academic Presss, 1999

üretmişlerdir. Çünkü tüm "büyük anlatılar" hakikat adına konuşmaktadırlar, Aydınlanma'dan itibaren, hakikat söylemi "meta-söylem" (söylem üstü veya ötesi) haline gelmiştir. Diğer deyişle hakikat üzerine geliştirilen söylemler tüm diğer söylemler arasında ayrıcalıklı ve öncelikli bir konuma sahip olmuştur. Hakikat bir standart ve ölçüt olarak yüceltilmiş, böylece tüm diğer söylemlerin, anlamlarını kazanmak için ona ayak uydurmaları ve ona dayanmaları gerektiği vazedilmiştir. Bu tür üstsöylemler diğer zayıf söylemleri ötelemektedir; bu nedenle post-modern düşünürlere göre söylem çoğulculuğu desteklenmelidir.

Dördüncüsü, bu "büyük anlatılara" meşruluk bahşeden öznedir; aynı zamanda, "hakikati" ayrıcalıklı ve öncelikli bir konuma yerleştiren de öznedir. Oysa, post-modern düşünürlere göre insan, özne olarak var olmaz, aslında bu özne kavrayışı insanlığın düşünce ve felsefe tarihinde oldukça yeni bir "buluş" sayılır ve bu tür bir özne kavramı modernitenin söylem ve kültürünün özgün bir ürünüdür. Bu anlamda post-modern teoriye göre "insan bir özne olarak ölmüştür".[10]

Yukarıda anlatılanlardan post-modernizmin "modernizm" matriksinden gelişen ve "modernizme" isyan bayrakları çeken felsefi, sosyolojik ve politik bir düşünce olduğunu görebiliriz. "Post-modernizm" oldukça karmaşık bir düşüncedir. Çeşitli düşünürler post-modernizmi, farklı kategoriler içerisinde değerlendirmekte ve kendi içinde sınıflandırmaktadırlar, örneğin Ben Agger, post-modernizmi katkıda-bulunucu post-modernizm ve aşırı eleştirel post-modernizm olarak iki kol olarak sınıflandırır; Todd Gitlin, sıcak post-modernizm ve soğuk post-modernizm olarak sınıflandırır; David Griffin, yapı-kurucu post-modernizm ve yapı-bozumcu post-modernizm, ya da yıkıcı post-modernizm ve revizyoncu(gözden-geçirici) post-modernizm olarak sınıflandırır; G.Graff, sinik ve kötümser post-modernizm ile hayalci ve kontrolsüz post-modernizm olarak sınıflandırmaktadır. Hal Foster ise post-modernizmi **reaksiyon koyucu post-modernizm ile direnmeci post-modernizm** olarak ayırmaktadır, ona göre bunlardan birinci eğilim mevcut güncel durumu övmekte; diğeri mevcut güncel duruma direnmektedir, bu nedenle birinci eğilimi "yeni muhafazakâr post-modernizm," diğerini ise, "yapısalcılık-sonrası post-modernizm" olarak niteler.

3- Post-modern Marksizm ve Post-Modernizm

Post-modern Marksizm, kısaca "Post-Marksizm, post-modern düşünürlerin felsefe, sosyoloji, politika ve diğer bazı alanlarda Marksizm ile post-modern düşünceleri birleştirme çabalarının ürünü olarak açıklanabilir. Post-Marksizm aynı zamanda post-modernistlerin post-modern teorilerden yararlanarak Marksizme ilişkin farklı yorumlar geliştirmeleri anlamına da gelmektedir. Aşağıda "post-Marksizmin" önemli bazı düşünürlerinin görüşlerini ele alacağız.

[10] Jean-Francois Lyotard: Evrensel Tarih ve Kültürel Farklılıklar (Universal History and Cultural Differences). See The Lyotard Reader.

Fredric Jameson: Marksizmle post-modernizmin bileşimi

Fredric Jameson, günümüz ABD'sinde kültür üzerine çalışmaları ile tanınmış en önemli ve etkili Marksist kültür eleştirmeni ve aynı zamanda Batı Avrupa'da 1920lerde oluşmaya başlamış olan "Batı Marksizmi" akımından de derinden etkilenmiş olan bir felsefecidir. 1971'de yayınlanan kitabı, **Marksizm ve Biçim** ile Amerika'daki ideolojik çevrelere, Frankfurt Okulu, Lukacs, Adorno ve diğer önemli batı Avrupa'lı Marksist eleştirel düşünürleri tanıtmış, aynı zamanda Marksist eleştirel yöntemi Amerika'daki ideoloji ve kültürle ilgili düşün çevrelerinde yaygınlaştırmıştır. Jameson'un bu kitap ile Amerika'daki düşün dünyasına getirdiği başka bir önemli katkı da, ABD'deki "sanayi-sonrası tekelci kapitalizmi" açıklayabileceğini düşündüğü yeni bir paradigma olarak "post-endüstriyel Marksist" bir yaklaşımın inşa edilmesi gerektiği düşüncesini ortaya atmasıdır.

Jameson, 1975'de yazdığı bir yazıda "modernitenin sone erdiği" şeklindeki tezi tümüyle onayladığını ifade etmiş ve 1980'lerin başlarında, yazılarında açıkça "post-modernizm" terimini kullanmaya başlamış ve kendisine özgü bir "post-modernizm" teorisi geliştirmeye girişmiştir. Jameson, **Bilinç-dışı Politika** (The Political Unconscious) adlı eserinde post-modernist düşünceyi, kapitalist gelişim sürecini ile bağlantılandırarak açıklamaya çalışmış ve dönemin çeşitli Marksist teorilerini ve politik önermelerini gözden geçirmiştir. Bu kitabın onun Marksizm ile post-modernizmi ilk birleştirme çabası olduğunu söyleyebilirim.

Jameson'un özgün post-modernist teorisi, önemli Marksist ve Troçkist eğilimli düşünürlerden Ernest Mandel'in Geç Kapitalizm adlı eserinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu kitapta, Mandel, kapitalizmin son dönemlerdeki gelişim özelliklerini analiz etmek için, Marx'm Kapital'de kullandığı bakış açısını kullanmayı denemiş ve kapitalist ekonomideki son gelişmelerin-Marx'ın **Kapital**'de açığa çıkardığı-- kapitalist üretim tarzının hareket yasalarını kanıtladığını savunmuştur. Mandel'e göre, Faşizmin başarısızlığı ve işçi sınıfı devrimlerinin koşullarının değişmesi, kapitalist birikim koşulları ve modelinde temel değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuş ve kapitalizmin yeni birikim modeli, **"geç dönem kapitalizmi"** olarak adlandıracağımız yeni bir dönem açmıştır. Geç dönem kapitalizmi, Marx'ın analiz ettiği kapitalizme göre daha saf, gelişkin ve kendi kendine yeterli bir modeldir. Bu kapitalizm metaların gücünü, hemen hemen sosyal ve bireysel hayatın tüm alanlarına yaymış; bu gücü tüm bilgi ve iletişim (enformasyon) alanlarına ve hatta insanların bilinç-altına dahi enjekte etmektedir. Mandel ile paralel olarak, Jameson, kapitalizmin gelişiminde her bir safhanın belirli bir kültür türüne karşılık geldiğini savunmuştur: örneğin, serbest rekabetçi kapitalizm, tekelci kapitalizm ve uluslararası kapitalizme karşılık gelen kültürler sırasıyla, realizm, modernizm ve post-modernizmdir.

Jameson, ilk dönem çalışmalarında, "post-modernizmi" eleştirmiş ve özelliklerini şöyle özetlemişti: "derinliğin yitirilmesi, tarihsellik bilincinin yitirilmesi, öznenin yitirilmesi, mesafe kavramının yitirilmesi" fakat Jameson daha sonraki çalışmalarında post-modernizme yakınlaşmış ve onu olumlamış ve savunmuştur. Jameson,"post-modern' kavramının kullanımına karşı olan görüşleri eleştirirken şu ifadeleri kullanmıştır: "bugün artık post-modernin içerdiği karakteristik özellikler ikincil konumdan hakim konuma gelmişlerdir, bu değişim artık oldukça belirgin bir

biçimde kendisini göstermektedir. Dolayısıyla, post-modernin daha önceki biçim ve tarzlardan farklılaşmasını vurgulamak için yeni bir çağa girildiğini ileri sürmek için her türlü dayanağa sahip bulunuyoruz."[11] Tüm bunlara ek olarak, Jameson, post-modernizmin önemli bir yeni çerçeve sunduğunu ileri sürmüştür.[12]

Jameson,"Post-Marksizm Üzerine Beş Tez" ve "Gerçeklik İçinde Marksizm" başlıklı iki makalesinde düşüncelerini sistematik bir biçimde ortaya koymuş Marksizm ile post-modernizmi birleştirme çabalarını ilerletmiştir.

Birincisi, Jameson, **"Gerçeklik İçinde Marksizm"** başlıklı makalesinde Marksizm üzerine olumlu değerlendirmeler yaparak, Marksizmin içinde yaşanılan gerçeklik içinde sahip olduğu önemi teyit etmiştir. Marksizmin, kapitalizmle uğraşan bir bilim olduğunu "ya da daha tam bir şekilde dile getirmek gerekirse, Marksizm'in kapitalizme içkin aşılmaz çelişkileri açığa çıkaran bir bilim" olduğunu öne sürer. "Marksizm'in ölümünü" kutlayan, kapitalizmin ve piyasa sisteminin kesin bir zafer kazandığını ilan eden söylemin mantık dışı olduğu ortaya çıkmaktadır.[13]

Öte yandan, Marksizm'in ölümü ile, kapitalizmin nihai zaferinin bir arada ve aynı anda selamlanması ise çok daha çelişkili bir durumdur. Marksizm, kapitalizmi konu edinmiş olan biricik bilim dalıdır. Marksizm'in bilişsel alandaki misyonu ve sahip olduğu sonsuz güç, onun kapitalizmin tarihsel kökenlerini tanımlayabilme yeteneğidir.[14]

"Post-Marksizmin Beş Tezi" adlı makalesinde de, Jameson da aynı düşünceleri ifade etmiş; Marksizmin kapitalizme içkin aşılmaz çelişkileri açığa çıkaran bir bilim olduğunu, Marksizmin çok daha evrensel nitelikli bir tarza sahip olmasıyla teorik bir üstünlüğe sahip olduğunu ve Marksizm'in özünün "teori ile pratiğin birleştirilmesi" diğer deyişle onun "doğası gereği bir devrim teorisi" olduğunu yazmıştır. Jameson, "sınıf teorisine" karşı çıkan "post-Marksist" görüşü eleştirmiş ve bütünsel ve karmaşık olan sosyal alandaki olgulardan hiçbirisinin sınıfın içerdiği anlam kadar karmaşık olmadığını yazmıştır, "bu karmaşıklık özellikle bugün için daha da geçerlidir". Sınıf kategorisini, az çok modası geçmiş bir kavram ve Marksizmi bir tür Stalinizm olarak kabul etmek büyük bir hata olacaktır ve bu hatalı bakış böylelikle sınıflar gibi son derece zengin bir inceleme alanını gözardı etmektedir, oysa bu alan hala yeni arayışları gerektiren bir alandır.[15]

İkincisi, Jameson, kapitalist sistemde temel ve köklü bir değişikliğin ortaya çıkmamış olduğuna dikkat çekmektedir. Jameson, "post-Marksizmin" kapitalizm analizi ve algılarının şu hataları içerdiğini detaylı olarak ele almıştır:

(1) **Post-Marksist algı:** artık, kapitalizmin sınıflı bir kapitalist toplum karakteri bulunmamaktadır, kapitalizm "post-kapitalizme" dönüşmüş, kapitalizmin Marx tarafından açığa çıkarılmış nitelikleri "post kapitalist" toplumda artık bulunmamaktadır.

---

[11] Douglas Kellner and Steven Best (2001). Post-modern Teori, çv. Mehmet Küçük. Ayrıntı Yayınları.
[12] Frederic Jameson: Geç Kapitalizm'in Kültürel Mantığı.
[13] Frederic Jameson (1997). "Marxism and Reality"de yayınlanan Marksizm'in Gerçekliği
[14] A.g.e
[15] Frederic Jameson (1997). "Marxism and Reality"de yayınlanan Marksizm'in Gerçekliği.

(2) **Post-Marksist uzlaşmacı yaklaşım:** her ne kadar kapitalizme özgü çeşitli yapılara benzer bazı şeyler halen mevcut olsa dahi, bunlar çeşitli nedenlerden iyileştirilmiş ve insanların talep ve özlemlerine daha uygun hale getirilmişlerdir. Bu yüzden, bütünlüklü bir kurumsal reform yapılması olanaklıdır, devrimin zamanı geçmiştir.

(3) **Post-Marksizmin perspektifi:** aslında kapitalizm sürmektedir; ancak bu sistemin zenginlik ve refah yaratma ve hatalarını düzeltebilme yetenekleri Marksistler tarafından küçümsenmiştir. Dolayısıyla kapitalizm modernleşmeye ve evrensel bir reforma giden tek görünür yoldur.

Jameson, bu görüşlere şiddetli bir biçimde eleştirerek : "benim en temel düşüncem, günümüzün kapitalizminde temel herhangi bir değişikliğin yaşanmamış olduğudur; yaşanan değişiklikler ise Bernstein zamanında yaşamış bazı insanların yanılgılı illüzyonlarının ötesine geçmemiştir."[16]

Üçüncüsü, Jameson, post-moderniteyi, kapitalizmin yeni bir evresi olarak düşünür; kapitalizmin bugüne dek üç evreden geçmiş olduğunu savunur: ilk evre yerel veya ülke içi kapitalizmdir; ikinci evre modern kapitalizm ya da emperyalizmdir; üçüncü evre ise post-modern dönemdir. Jameson, üçüncü evreyi ya da kapitalizmin post-modern safhasını-çok uluslu şirketlere dayalı uluslar arası kapitalizmingelişme sürecini şöyle tanımlar: bu yeni sistem ne coğrafi olarak ne de bölgesel sınırlandırmalar tanımaz, kendisine coğrafyalar üstü bir alan yaratır ve mevcut, orijinal kapitalist alanları hedef alan sömürgeleştirme faaliyetlerini olabildiğince hızlı bir biçimde genişletir. Aynı zamanda da yeni yayılma alanlarına post-modernleşme sürecini götürür; post-modern kapitalizm kendi gelişim sürecini ve yayılmasını yeni metalarla ve coğrafyalar üstü ve uzay-üstü bilişim teknolojisiyle gerçekleştirmektedir.[17]

Kapitalizmin, üçüncü evresinde devam eden küreselleşme süreci emperyalist dönemde olduğundan daha etkin ve derindir. Sermayenin ve piyasanın genişleme ve hakimiyet kurma alanları ve faaliyetleri kapitalizmin önceki evrelerinde olduğundan çok daha genişlemiştir. Jameson, Mandel gibi üçüncü teknolojik devrimin (nükleer enerji ve bilişim teknolojisi) ve "örgütlü-kendisini ayarlayabilen kapitalizm" olgusunun günümüzün geç kapitalizmini ve yeni küreselleşmeyi kavramada önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu ikisi de, yeni tip metalar ve aletlerin üretilmesine destek olmakta ve yeni tipte bir küresel alanın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bunlar dünyayı "küçültmekte" ve kapitalizmi yeni bir düzeye yükseltmektedir. Bu nedenle, geç Jameson'a göre bu geç kapitalizmin özelliklerini, özellikle bilişim teknolojisi veya kontrol teorisi olarak özetleyebiliriz..[18]

Dördüncüsü, Jameson, geç kapitalist evre ile bağlantılı olarak Marksizm üzerine de değerlendirmeler yapmıştır: "günümüzün post-Marksizmi, kapitalizmin modern evreden post-modern evreye geçiş yaptığı dönemde ortaya çıkmıştır.[19] Jameson, kapitalizmin bu yeni post-modern çağında, Marksizm de tüm diğer siyasi hareketler,

---

[16] A.g.e
[17] A.g.e
[18] A.g.e
[19] A.g.e

bilgi türleri ve belirli bir teoriden güç alan direniş hareketleri gibi, kendisini kesinlikle modern çağda, kapitalizmin ikinci evresinde yani emperyalizm evresinde ortaya çıkmış olan tüm Marksizm türlerinden ayrıştırmalıdır. Günümüzün Marksizmi küreselleşme ile tümüyle farklı bir ilişki geliştirmelidir. Post-Marksizm-günümüzün Marksizmi- daha önceki dönemlerde etkin olan "Marksizmlerle" kıyaslandığında, kültürel eleştiriyi daha fazla ve açık bir biçimde içselleştirmeli, günümüzün tüketim toplumunu ve kapitalist tüketimciliğe daha radikal bir biçimde şekilde karşı çıkmalıdır.

Jameson, kendisini Marksist bir aydın olarak tanımlayarak, kendisini Marksist temelde kültürel eleştiriye ve bu yönde araştırmalara adamıştır. Marx'ın kapitalizm eleştirisinde kullandığı teorileri ve analiz yöntemlerini kullanarak, çağdaş kapitalizmi – geç kapitalizmi ya da post-modern dönemi – açıklamaya ve eleştirmeye girişir. Jameson, Marksizmin sınıf teorisi ve kapitalist sistemi kökünden değiştirecek toplumsal devrim teorisi gibi anahtar konumda bulunan bakış açılarını ve teorileri savunmuştur. Fakat diğer yandan, kanımca Jameson, birçok "post-modernist" görüşün "büyüsüne" kapılmış ve bazı yeni kültürel eğilimlerin etkilerini abartmıştır. Jameson, post-modernizmi, günümüz kapitalizminin yeni kültürel mantığı olarak değerlendirmiş, geç kapitalizmin kültürünü post-modern bakış açısı ile inceleyerek bu kültürü "imgesel, parçalı, mozaik tipte ve parçalanmış/çözülmüş" bir kültür olarak nitelemiştir. Douglas Kellner ve Bernard'm ortak çalışmalarında da belirttikleri gibi, Jameson'un bir dizi post-modern görüşü, Marksist görüşleriyle tam olarak bağdaşmamakta ve hatta savunduğu bir dizi Marksist görüşü geçersizleştirmektedir. Jameson, bazen post-modern "kültürcü" yaklaşımları, Marksist ekonomik-politik temelli Marksist analize tercih ederek kültürde sınıfsallığı ve ekonomik temelin kültür üzerindeki belirleyici etkisini göz ardı etmektedir. Buna karşın Jameson yazılarında çok çeşitli farklı bakış açılarını, dengeli ve şık bir biçimde harmanlamaktadır. Burada söz konusu olan potansiyel problem yararlanılan bazı bakış açılarının diğerleri ile karşılıklı uyumsuzluk sergileyebilmesi veya sert bir gerilim içinde olmalarıdır. Bu konuda çarpıcı bir örnek onun klasik Marksizm ile post-modernizm arasında kurduğu zorlama ittifak ilişkisidir.[20]

4- Laclau ve Mouffe'nin Post- Marksizmi

Laclau ve Mouffe ilk olarak, Hegemonya and Sosyalist Strateji: Radikal, Demokratik bir Politikaya Doğru isimli ünlü kitaplarıyla tanındılar. Laclau ve Mouffe, bu kitapta, post-yapısalcı ve post-modernist görüşlere dayanarak 20.yüzyıldaki sosyalist hareketleri neredeyse tümüyle olumsuzlayan düşünceler ortaya koymuşlardı. Laclau ve Mouffe bu eserde Marksist "evrenselci" gelenekten kopuşu savunmuş ve insanlara geçmişlerine karşı vefa duygusuna kapılmaksızın post-Marksizm ile kucaklaşmaya çağırmışlardı. Onların bir "yeni hegemonya" teorisi ve

[20] Douglas Kellner ve Steven Best (1991). Post-modern Teori: Eleştirel Soruşturmalar. çv. Mehmet Küçük. Ayrıntı Yayınları.

"radikal ve çoğulcu bir demokrasiyi" hedefleyen bir yeni post-Marksist sosyalist mücadele stratejisini savunduklarını söyleyebilirim. Farklı bir açıdan yaklaştığımızda Laclau ve Mouffe'nin liberal demokrasiye veya katılımcı demokrasi olarak anılan sisteme yeni bir alternatif üretmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Onlara göre liberal demokrasi consensus oluşturmaya çalışırken farklı görüşleri, halkları ırkları, sınıfları, cinsleri,dünya görüşlerini bastırmakta ve ezmektedir. Bir ülkede veya bir toplumsal hareket içinde çoğul farklılıklar bulunmaktadır ve bu farklılıklar konsensüse direnmektedirler. Ayrıca günümüz toplumundaki özneler tek kimlikli değil çok-kimliklidir. Post-Marksist radikal demokrasi stratejisi ve akımı sadece farklılıkları, muhalifliği ve iç zıtlaşmaları bir ön kabul olarak benimsemekle kalmaz daha da ileriye giderek kendi başarısının bunlara bağımlı olduğunu ilan etmelidir. Toplumda çok çeşitli baskıcı güç ilişkileri-güce dayalı iktidar ilişkileri- mevcuttur; bu baskıcı ilişkiler görünür ve göze batıcı hale getirilmeli, toplum içinde yeniden müzakere ve pazarlık konusu haline getirilmeli ve olumlu yönde değiştirilmelidir. Radikal demokratik akım mevcut demokrasiyi farklılıklar ve muhaliflikler zemininde yeniden inşa etmeye çabalamalıdır, bu başarıldığı takdirde toplumda var olan baskıcı güç ilişkileri göze batar hale gelecek ve bunların aşılaması olanağı doğabilecektir.

Böylece Laclau ve Mouffe aslında geliştirdikleri "yeni hegemonya teorisi" ile "yeni bir Gramsci yorumu" oluşturma girişiminde bulunmuşlardır. Onların geliştirdiği yeni hegemonya teorisi de Gramsci'nin hegemonya teorisinden esinlenmiştir. Aşağıda bu yeni hegemonya teorisinin dört kuralını özetlemeye çalışacağım:

Yeni hegemonyanın dört kuralı

Birinci kural: ***Güçlerin ya da erklerin dengesiz olması yapıcı bir faktördür.*** Laclau'un açıklamasına göre, "yeni hegemonya" teorisinin birinci kuralı evrenselliğin tikelliğe bağımlı olması gereğine işaret etmektedir. "Oysa Marx'ın politik özgürleşme modelinde şunu görmekteyiz: evrenselliğin koşulları peşinen temel bir çatışma veya düşmanlaşma oluştururlar". Bu gücün ilk boyutudur. Gücün ikinci boyutu örgütlerde ve çeşitli toplumsal alanlarda dengesiz bir biçimde dağılmış olmasıdır. Gücün bu iki boyutu, evrenselliğin tikelliğe tabi olduğunu varsayar. Ve hiçbir evrensellik saf bir evrensellik üzerinden etkili olamaz, aksine yalnızca merkezi tikelliğin oluşturduğu çekirdeği çevreleyen eşitler zincirinin genişlemesinden üretilebilecek olan göreceli bir evrensellikten söz edilebilir.

İkinci kural: ***Hegemonya sadece evrensellik ile tikellik ikiliği ortadan kalktığı için vardır. Evrensellik sadece bir tikellik içinde kendisini ifade ettiği için varolmaktadır ve özelliği altetmektedir. Aksine tikellik evrenselliğin etkisini ortaya koyabildiği bir alan haline gelemez ise, tikellik politika (politik talep) haline gelemez.*** İkinci kural, evrenselleştirilmiş etkiye vurgu yapar. "Sınıf savaşı" kavramında olduğundan farklı olarak, bu kurala göre mücadele ve düşmanlık öğelerini, bir toplumsal grubun kısmi kimliği (örnek kadın işçilerin feminist kimliği) ile ilişkilendirmeye çalışmak gerekecektir. Fakat bu arada, eşitler zinciri içinde bulunan herhangi bir anlamlı mücadele konusu tüm kısmi kimliklere kıyasla öne çıkabilir baskın öğe konumuna yükselebilir ve kendisini daha kapsamlı bir biçimde ifade eden bir tür "kollektif irade" konumuna yükselebilir.

Üçüncü kural: ***Hegemonya anlamsız/boş belirteçler üretmeye eğilimlidir. Evrensellik ile tikellik arasındaki karşılaştırılamazlığı koruyabildiğimiz takdirde, bu belirteç tikel olanın evrensel olanı temsil edebilme olanağı elde edebilecektir.*** Üçüncü kural, yeni bir kollektif iradeyi olası kılabilecek eşitlikçi bir söylemin nasıl bir yapı taşıması gerektiğini açıklamaktadır. Kitlelerin oluşturduğu cephe bir anlamda çeşitli politik güçlerin ittifakıdır. Boş ve soyut terimlerle ifade edilen bir özgürlük söylemi aşılmadıkça, gerçek özgürleşme söylemi oluşturulamayacaktır.

Dördüncü kural: ***Hegemonyanın genişletilebileceği alan şöyle tanımlanabilir: Temsili ilişkilerin evrenselleştirilmesi, toplumsal düzenin yapısı için koşul olmalıdır.*** Dördüncü kural,[21] mücadele eden grupların temsilcileri veya örgütleri konusunu ele almaktadır. Bir temsilcinin söylemi temsil ettiği grubun söylemi haline gelebilir. Söz konusu temsilci deneyimini evrenselleştirebilir. Böylelikle, temsilcinin, temsil ettikleri ile ilişkisi onun bir evrenselleşme aracı/aleti haline gelmesi anlamına gelecektir. Evrenselleşme böylece bir yandan özgürleşmenin öncülü olurken, aynı zamanda özgürleşmeye giden bir yol haline de gelebilir.

Bir bütün olarak ele aldığımızda Laclau ve Mouffe'un "yeni hegemonya" teorisinin temellerini şu şekilde özetleyebilirim:

Birincisi: Laclau ve Mouffe "yeni hegemonyanın" "sıfır noktasının", diğer deyişle başlangıç ilkelerinin Marx'ın, **Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Bir Katkı** adlı eserinin giriş bölümünde işlenmiş olduğunu savunmuşlardır. Marx, proletaryadan, ilk kez bu çalışmasında bahsetmiş ve "proletaryanın mevcut dünya sisteminin çöktüğünü ilan ediyor.. Proletarya, bir kez felsefeyi, bu önemli tinsel silahı edindiğinde Alman halkı özgürleşecektir" ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Marx, bu önsözde, Almanya'daki politik devrimi tartışırken : "Kısmi ve sadece politik bir devrim olarak kalacak olan bir devrimin temeli nedir? Onun temeli şu olabilir: Sivil toplumun bir bölümü kendisini özgürleştirir ve evrensel bir toplumsal hakimiyet sağlar; bu tikel sınıf, kendi tikel konumundan hareket ederek toplumun genel özgürleşmesini üstlenir. Bu sınıf toplumu bir bütün olarak özgürleştirir; fakat önemli bir koşulla- toplumun diğer üyelerinin de kendilerini bu sınıfla aynı durum içinde görmeleri koşuluyla-; diğer deyişle e.g., toplumun diğer üyelerinin de paraya ve eğitime sahip olmaları koşuluyla veya bunları istediği zaman elde edebilmeleri koşuluyla". [22] Laclau ve Mouffe Marx'ın bu önermesinden hareketle "hegemonyayı" proletaryanın ve diğer yurttaşların özgürleşmesi olarak ele almışlar ve daha sonra Marx'ın bu önermesinin yanlış yorumlanması sonucunda ise hatalı "sınıf teorisinin" ortaya çıktığını düşünmüşlerdir.

İkincisi; Gramsci'nin anlayışına göre "hegemonya" yönlendirici yetkinlik anlamında otorite, etki veya nüfuz anlamındadır; kontrol ve yönetme gücü sağlar. "Hegemonya" gücü baskı ve askeri güçle elde edilmez. Felsefi ve etik alanlarda hegemonya "rıza yolu" ile elde edilir. Laclau ve Mouffe, Gramsci'nin "hegemonya" teorisini eleştiriye ve reforma tabi tutarak daha da geliştirerek, sonunda "radikal ve çoğulcu demokrasi" teorisini kurmuşlardır.

---

[21] Einesto Laclau: Structure, History and Politics, bknz. Judith Butler (2000). Olumsallık, Hegemonya, Evrensellik: Solda Güncel Diyaloglar, çv. Ahmet Fethi. Hil Yayınları.

[22] Marx and Engels Seçme Eserler C.1, s.15 and 13

Üçüncüsü, "Radikal ve çoğulcu demokrasi" teorisi, İkinci Enternasyonal'e bağlı sosyal demokrat partilerin ve 20.yüzyılda Üçüncü Enternasyonale bağlı komünist partilerin devrimci mücadelelerine ilişkin "eleştirel duyum ve gözlemlere" dayandırılmış; aynı zamanda "çağdaş politik topografya" üzerine yeni düşünceler üretmiştir. Diğer deyişle, çağdaş kapitalist dünyada ortaya çıkan yeni sosyal hareketlerin rolüne vurgu yaparak devrimin öznesini değiştirmeyi hedeflemiştir. Böylelikle "hegemonya"dan "radikal ve çoğulcu demokrasiye"– "yeni hegemonya" teorisine geçiş yapar. Bu "yeni hegemonya" teorisi ile "sınıf teorisi" reddedilerek, otonomiye, farklılığa ve muhalifliğe vurgu yapılır ve radikal ve çoğulcu demokrasinin geliştirilmesinin altı çizilir.

Dördüncüsü; Laclau ve Mouffe'ın "yeni hegemonya" teorisi, geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan gelişmelere bir cevap oluşturma arayışının ürünü olarak ortaya çıktığı gibi, aynı zamanda **Üçüncü Enternasyonal'**in devrimci mücadeleleri ele alışında yaptığı "sol" hatalara ilişkin olarak getirdiği analizler ve eleştiriler ile belli bir rasyonel ve makul temel üzerinde yükselmektedir.

Laclau ve Mouffe stratejik hedef olarak "radikal ve çoğulcu demokrasiye" ulaşmayı savunmuşlardır. Bu onların "radikal sol" olduklarına dair bir izlenime yol açmaktadır, ancak daha yakından incelediğimizde ve onların Marx'ın sınıf teorisini – 20.yüzyıl proletarya devrimlerinin elde ettiği önemli başarıları ve sosyalizmin bazı önemli kazanımlarını - yadsıdıkları göz önüne alındığında, aslında onların "radikal sağ" oldukları söylenebilir. Kanımca bu "yeni hegemonya" teorisi oldukça soyut ve aldatıcıdır, oldukça yoğun bir etik değer yönü içerir ve gerçeklikten uzaklaşır. 'Kalem arkadaşları' Slavoj Zizek'in dahi onların gizli birer Kantçı olduğunu yazması birçok insana şaşırtıcı gelmemiştir.

Slavoj Zizek, aralarındaki farklılıkları ele aldıkları ve tartıştıkları bir kitapta şu ifadeleri kullanmıştı: Bu dostlar, soyut (hegemonik, cinsel olarak edimsel.....), aşkın ve biçimsel bir model öneriyorlar ... "sahte sonsuzluk" mantığına teslim oluyorlar: hiç bir nihai karar verilemiyor, bunun yerine sonsuz ve karmaşık bir kısmi yer değişikliği süreci öngörüyorlar. Toplumsal uzam ile ilgili aşkın biçime sahip olan bir matris önermesi ile – Bu anlamda Laclau'nun hegemonya teorisi biçimci değil midir?[23]

Aynı kitapta, Laclau ve Mouffe'nin dostlarından, Judith Butler de Laclau'yu şöyle eleştirmiştir: "Onun rekabet halinde olan politik grupların-ortak bir yoksunluk temelinde- bir "eşitler zinciri" oluşturabileceğine dair görüşü pek gerçekçi görünmüyor".Çev Notu: Butler ortak yoksunluk ile bu politik grupların politik kimliklerinin tamamıyla oluşmamış olduğunu kastediyor. Butler'e göre, Laclau'nun soldaki politik grupların mücadelelerini "kimlik" temeli üzerinde yürüteceği şeklinde varsayımının hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. İkinci Enternasyonal'in sağ kanat teorisyenleri yani birinci kuşak revizyonistlerin de "Kantçı" olduğunu biliyoruz; dolayısıyla Zizek'in, Laclau da dahil olmak üzere, bazı insanları "gizli Kantçı" olarak isimlendirmesi pek tesadüfi değildir.

---

[23] Judith Butler (2000). Olumsallık, Hegemonya, Evrensellik: Solda Güncel Diyaloglar, çv. Ahmet Fethi. Hil Yayınları

Laclau ve Mouffe ve radikalizm

Konumuz açısından Laclau ve Mouffe'nin teorilerindeki "radikal" kavramını ele almamız yararlı olacaktır. Birincisi öncelikli olarak, buradaki "radikalizm" klasik devrimci Marksist görüşlerden kopuş anlamında kullanılmaktadır. Bu kopuş iki şekilde düşünülmektedir:

(1) Sosyalizm teorisinde "dar" ve işçici" kavramlar bulunduğu iddiasıyla "dar işçiciliğe" kuvvetle itiraz edilir ve sosyalizmin işçi sınıfı önderliğinde sınıfsız bir toplum ve yeni bir üretim tarzı yaratmak için sürdürülen bir hareket olduğu gerçeğine karşı çıkılır.

(2) Laclau bu radikalizmi sosyalizmin devrimci bakış açısına karşı çıkmak anlamında kullanır ve bu düşünceyi **Millerci** sosyalizme karşı çıkmak şeklinde bir söylemle savunur.(Ç.N Jacques-Alain Miller 1960'lı yıllarda Alhusser'in bazı öğrencileri ve "sol" Marksist çevrelerle Fransız Komünist Partisi'ni içerden devrimcileştirmeye çalışan Cahiers pour l'Analyse Marksist-Leninist adlı bir dergi yayınlamıştır. Bu derginin ilk sayılarında önemli bir ağırlığı olan Miller dergide dindarca bir Marksist ideolojik bağlılık düşüncesini savunmuştur. Aynı zamanda ünlü filozof Lacan'ın damadı olan Millèr daha sonra yaşamı boyunca yayın haklarını elinde bulundurduğu Lacan'ın eserlerinin derlenmesi, çevirisi ve yayınlanması ile uğraşmıştır. Bazıları onun Lacan'ı bürokratikleştirdiğini ileri sürmüş Lacan İle Miller arasındaki ilişkiyi Lenin ile Stalin arasındaki ilişkiye benzetmiştir.)

İkinci olarak, Laclau ve Mouffe'nin "radikalizmi", modern felsefenin yerine postmodern felsefeyi koymayı ve post-modern felsefenin radikal politik hedeflerin tamamlanmasında vazgeçilmez bir dayanak olduğu anlamına gelmektedir. Laclau ve Mouffe'nin tanımladığı çoğulcu demokrasisi veya "çoğulcu demokratik sistemi" aslında klasik liberal batı demokrasisidir ve aynı zamanda sınıf teorisinin ortadan kalkmasından sonraki demokrasidir.

Sosyalizmi yeniden tasarlama ve tanımlama çabası

Laclau ve Mouffe'nin sosyalizmi ve sosyalist stratejisi temel olarak aşağıdaki yaklaşımları içermektedir:

Sosyalizmi yeniden tasarlamak: Mouffe, **Siyasetin Dönüşü ve Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru** adlı eserlerinde, sosyalizmi ve sosyalizmin amaçlarını yeniden tanımlamak için "radikal ve çoğulcu demokrasi" kavramını ortaya atmıştır. Birincisi, "Radikal ve çoğulcu demokrasi" demokrasinin en geniş toplumsal ilişkiler alanlarına doğru genişletme ve yayma çabasıdır. "Amacımız, sosyalizmin amaçlarını yeniden çoğulcu demokrasi çerçevesi altında toplamak ve bu amaçlarla ve liberal politik sistemin organik bir bütün içinde birleştirilmesi gerektiği konusunda ısrarcı olmaktır. [24] Açıkça görüldüğü gibi, Laclau ve Mouffe geleceğin sosyalizmini öncelikle "radikal ve çoğulcu demokrasi" olarak görmektedirler; bu anlamda "radikal ve çoğulcu demokrasi" sadece

[24] Chantal Mouffe (1993). Siyasetin Dönüşü, çv. Ali Çolak, Fahri Bakırcı, Epos Yayınları.

sosyalist mücadelenin hedefi değil aynı zamanda sosyalizmin en temel içeriği olarak görülmektedir. **İkincisi,** sosyalizm ekonominin demokratikleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Üçüncüsü, "liberal sosyalizm" savunulmaktadır. Sosyalist yönelimli bir hegemonik blok liberal demokrasiyi radikal ve çoğulcu bir demokrasiye, daha adil ve eşitlikçi bir topluma doğru ilerletebilir. Laclau ve Mouffe, Bobbio ve Rossellini'nin sosyalizm sadece liberal demokratik sistemde gerçekleştirilebilir şeklindeki görüşlerini olumlayarak, liberalizm ve demokrasinin hiçbir şekilde birbirleri ile çelişen terimler olmadığını, tersine, bir araya gelmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Sosyalist hareketin amacı, sosyalist ilke ve inançları liberal demokratik ilke ve uygulamalar- anayasal sistem, parlamenter sistemi ve çok partili rekabete dayalı politik sistem seçim sistemi gibi- ile birleştirmektir.

Sosyal "dönüşümün" öznesinin değiştirilmesi: Yukarıda da belirtildiği gibi, Laclau ve Mouffe, 20.yüzyılda gerçekleşmiş sosyalist hareketleri "dar sınıf teorisi" ile yönlendirilmiş hareketler olarak değerlendirmişlerdir. Diğer bir deyişle, onlar yalnızca proletaryanın sınıf çıkarlarına ve proletaryanın "hegemonyasına" vurgu yapmaktadırlar. Onlara göre klasik Marksizm işçi sınıfına ontolojik bir öncelik vermekte ve onu sosyalist hareketin toplumsal temeli olarak görmek yerine, ayrıcalıklı bir öncülük konumuna yerleştirmektedir. Leninizme göre, işçi sınıfı ve onun öncü kolu (işçi sınıfı partisi) toplumdaki çeşitli farklı demokratik talepleri destekler ve onları ortak düşmana karşı birleştirirken kendi sınıfsal kimliğini korumalıdır; bu farklı demokratik talepler, Leninist "hegemonik" pratik aracılığı ile yeni bir politik mevzilenme ve yapı oluşturacaklardır. İşçi sınıfı partisi, bu demokratik talepleri desteklemeyi- kendi nihai çıkarlarına doğru ilerlemenin koşulu ve amaçlarına ulaşmada gerekli olan taktik adım olarak görmelidir. Laclau ve Mouffe'ye göre yukarıdaki teoriye dayanan bu Leninist yaklaşım "öncü parti" ile "kitleler" arasındaki ilişkiyi dışsal ve kumandacı bir ilişki olarak ele almak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla, Laclau ve Mouffe'ye göre- günümüzde olduğu gibi- demokratik talepler daha da çeşitlendiğinde ve kitlelerin eylemleri daha da karmaşık bir hale geldiğinde, kaçınılmaz olarak proletaryanın nesnel çıkarlarına göre davranmak isteyen öncünün (partinin) kimliği ile "önderlik edilen" diğer toplumsal gruplar arasındaki çatlak giderek büyüyecektir.[25] Klasik Marksist hegemonya kavramı sadece sınıfsal bir tözcülüğe sahip değildir aynı zamanda "toplumdaki bir sınıfın veya grubun bir diğerine "önderlik etmesi" gibi bir yaklaşımla demokratik olamayan bir içeriğe sahiptir. Bu özellikle Lenin'in bu konudaki formülasyonu için geçerlidir ve bu formülasyon üzerinden otoriteryanizmin tohumları atılmıştır.

Böylece bu sınıf teorisi .... çeşitli farklı demokratik talepleri birleştirme olanağını engelleyecek, geniş kitleler arasında ortak bir kolektif irade oluşturma hedefi ile çelişecektir.[26] Ayrıca onlar Marksizm'in "halk" kavramını tam olmayan belirsiz bir kategori olarak ele almasına itiraz etmektedirler. [27]

---

[25] Einesto Laclau and Chantal Mouffe (1985). Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal, Demokratik Bir Politikaya Doğru, çv. Ahmet Kardam. İletişim Yayınları.
[26] A.G.E.
[27] A.G.E.

İçinde bulunduğumuz bu yeni ve karmaşık koşullarda demokratik devrimin öznesi "hegemonya" için mücadelenin özneleri kimler olabilir? Laclau ve Mouffe, bunun yanıtının "yeni toplumsal hareketler" olduğuna işaret etmektedirler. Yeni toplumsal hareketler, kentlerdeki insanların kentsel sorunlar etrafındaki mücadelelerini, ekolojik çevre ile ilgili mücadeleleri, otorite karşıtı mücadeleleri, geleneksel kurumlara karşı mücadeleleri, feminist mücadeleleri, ırkçılıkla mücadele, azınlıkların yetki ve iktidar için mücadelelerini, cinsel azınlıkların mücadeleleri gibi çok çeşitli mücadeleleri kapsamaktadır. Bu tür çok çeşitli yeni mücadelelerin ortaya çıkması ileri derecede gelişmiş endüstriyel toplumlarda çok çeşitli yeni ilişki biçimlerinin ortaya çıktığını, bunlar arasında çelişkiler ve rekabetlerin bulunduğunu göstermektedir; işte yeni politik özne bu çelişmeli ilişkiler içinde oluşturulacaktır. Görüldüğü gibi günümüz Laclau ve Mouffe, günümüz dünyasındaki yeni toplumsal yapıda öznelerin çoğaldığını ve çeşitlendiğini dolayısıyla bu koşullarda "birleşik ve yekpare bir özne kategorisinden ve bütün özneleri birleştirecek bir özne tanımlamaktan vazgeçilmesi gerektiğini savunmuşlardır". [28]

"Radikal ve çoğulcu demokrasinin" sosyalist amaçları: Mouffe, Siyasetin Dönüşü adlı kitabında, Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru isimli ortak eserlerinde, Laclau ve kendisinin, radikal ve çoğulcu demokrasi teorisinin sosyalist amaçlarını tanımlamaya çalıştıklarını belirtmiştir.[29]

Laclau ve Mouffe, açıklamaya özneyi yeniden tanımlama ile girmişlerdir: "özne kategorisini yekpare ve üniter olmayan, şeffaf ve parçalı bir varlık olarak yeniden inşa edilmesi, toplumda farklı öznelerin konumları gereği - aralarında- birbirleri ile özgün çelişmeler yaşadıklarını görmemizin yolunu açacaktır. Böylesi bir özne kategorisi ile toplumda çoğulcu ve demokratik kavramları derinleştirme olanağı artacaktır. Demokratik devrim ileriye doğru belirli bir eşiği aşmış bulunmaktadır. Çeşitlilik mevcut karşıtlıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bunlar da bizim önümüze, radikal ve çoğulcu demokrasi kavramları temelinde yeni bir teorik alan açmaktadır- yazımızda bu noktadan itibaren bunu merkeze alacağız- yukarda açıkladıklarımız bu kavramı geliştirmemizin ilk ön koşullarını vermektedir. Yalnızca öznelerin konumları yekpare ve üniter bir yapılanmaya geri döndürülemeyeceği kabul edilir ise – yalnızca ve yalnızca- bu koşulda çoğulculuk radikal sayılabilir. Çoğulculuk-yalnız ve yalnız- çeşitli grupların kendi grup kimliklerinin varoluşunu, kendi içlerinde bir ilke olarak benimseyebildikleri ölçüde radikal olabilir. Bu radikal çoğulculuk, kendisine ait koşul ve kuralların her birinin -eşitlikçi perspektifin (egaliterian) aşılıp geride bırakılması sonucunda- kendi kendini oluşturması durumu gerçekleşebildiği ölçüde demokratik olabilir. Bu nedenle, radikal ve çoğulcu bir demokrasi (stratejisi) projesi, çeşitli alanlarda eşitlerin-eşitlikçiliği mantığının genelleştirilmesi temelinde, mücadele alanlarının azami ölçüde özerkleşmesi için mücadeleden başka bir şey. [30]

---

[28] Einesto Laclau ve Chantal Mouffe (1985). Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal, Demokratik Bir Politikaya Doğru, çv. Ahmet Kardam. İletişim Yayınları.

[29] Chantal Mouffe (1993). Siyasetin Dönüşü, çv. Ali Çolak, Fahri Bakırcı. Epos Yayınları.

[30] E.Laclau ve Chantal Mouffe (1985). Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal, Demokratik Bir Politikaya Doğru, çv. Ahmet Kardam. İletişim Yayınları.

Yukarıdaki ifadelerden, Laclau ve Mouffe'nin, Marksizmi "aşma" çabalarında, aslında Marksizmi derin bir şekilde analiz etmeden bir kenara iterek, Marksizmin yerine geçmek üzere kendilerine özgü yeni bir teori oluşturduklarını görebiliyoruz. A.Meiskins Wood ve Glass'ın da belirttiği gibi, Laclau ve Mouffe, Marx ve Marksizm'i tamamıyla yanlış okumuşlardır. [31]

5- Yapı-Bozumcu Post-modern Marksizm

Jacques Derrida'nın Marksizmi Yapı-bozumuna Tabi Tutması

"Yapı-bozum" kavramı Derrida tarafından üretilmiştir. "Yapı-bozum" nedir? Derrida çeşitli yazılarında yapı-bozum ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapmıştır : "o daha çok bir araçtır, stratejik araç –okuma, yorumlama ve yazma kuralları toplamıdır. 1988 yılında kendisine "metnin dışında hiçbir şey yoktur" şeklinde ünlü önermesinin sırrı sorulduğunda Derrida yapı-bozumunu şöyle tanımlamıştı: "onun tanımlarından biri sınırsız olan bağlamı dikkate alma çabasıdır, diğer deyişle bağlama en yoğun ve en geniş dikkatle eğilme çabasıdır, dolayısıyla da durmak ve yorulmak bilmeksizin yeniden-bağlam oluşturma çabasıdır. Diğer deyişle bizzat bir metnin kendisini yorumlamak için başvuracağımız şey yine metinlerdir; hatta bir okuyucunun düşündüğü/sandığı gibi gerçek "metinler" için dahi bu böyledir. Yorumlama faaliyetinde metinsel olmayan ve gerçek anlamda nesnel olan bir başlangıç noktası olamaz. Bu anlamda yapı-bozumu bir metni çeşitli bağlamlarla ilişkisi içinde anlama çabası olarak tanımlanabilir"

Derrida, yapı-bozumun ne bir imha ne de bir yıkım olduğunu yazmıştır. Ona göre yapı-bozum klasik felsefenin (metafiziğin) ardında yatan- basit ve kendi içerisinde uyumlu hiyerarşiyi-ve aynı zamanda bu metafiziğin içerdiği iç gerilimi- görünür bir biçimde açığa çıkarmak- ve metafiziğin içerdiği hiyerarşik yapı kompleksini içerden kırmak ve alaşağı etme çabasıdır. Her şeyden önce yapı-bozumcu strateji pozitif bir eylemdir, kesin değildir, fakat pozitiftir. [32]

Yapı-bozum yakından ve dikkatli okuma sırasında açığa çıkan bir olaydır. Düşünür, bu okuma sırasında metne onun içerdiği söylemin nasıl yapılandırıldığını görme amacıyla baktığında, bu yapı içinde potansiyel istikrarsızlık öğelerini görecektir.

Derrida'nın 2002 yılında, Pekin Üniversitesi'nde, Çin Sosyal Bilimler Akademisi'nde, Nanjing Üniversitesi'nde, Fudan Üniversitesi'nde, Hong Kong Çin Üniversitesi'nde verdiği konferanslarda insanların onunla en çok konuşmak istedikleri "yapı-bozum" konusu idi. Bu ilgi insanların bu kavram hakkında oldukça az bildiklerini gösteriyordu.

---

[31] Douglas Kellner ve Steven Best (1991). Post-modern Teori: Eleştirel Soruşturmalar, çev. Mehmet Küçük. Ayrıntı Yayınları.

[32] Jacques Derrida: (Bir Delilik Düşünceyi Gözetim Altında Tutmalı) A Madness Must Watch Over Thinking, Shangai, Shangai's People Publishing House, 1997.

Yapı-bozumunu nasıl tanımlayabiliriz?

Derrida'nm 2002 yılında Çin'de verdiği konferanslar sırasında Çinli akademisyenlerin sorularına verdiği yanıtları ve daha önceki yıllarda "yapı-bozum" kavramına ilişkin olarak getirdiği açıklamaları da göz önünde tutarak onun "yapı-bozum" kavramını şu şekilde özetleyebiliriz:

Birincisi, "yapı-bozum" "post-yapısalcılık" ile aynı anlama gelmemektedir ve "yapısalcılık" öncesine işaret etmektedir; "yapı-bozum" yapılara yoğunlaşmak anlamına gelmektedir. Yapı-bozum işlemini uygulamak aynı zamanda yapısalcı bir tutum sergilemektir, fakat aynı zamanda, anti-yapısalcı bir tutum içerisinde olmak anlamına da gelmektedir.

İkincisi, "yapı-bozumculuk" "post-modernizm" değildir. "Yapı-bozumculuk" ile "post-modernizm" arasında oldukça önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Üçüncüsü, yapı-bozum imha (yıkma) ya da eleştiri değildir. Yapı-bozum bir tür ideolojik çalışmadır ve bu çalışma hala devam etmekte olan bir ideolojik çalışmadır aynı zamanda gelecek olaylar boyunca da devam edecektir. Yapı-bozum negatif değil aksine pozitiftir; yapı-bozum "imkânsızlığın" olumlanmasıdır.

Dördüncüsü, "yapı-bozum" yalnızca tarihe dikkatle eğilmeye gerek duymaz, aynı zamanda, tarihten yola çıkar ve her bir şeyi bölüm bölüm ele alır. Bu tarzda bir yapı-bozum tarihtir. Yapı-bozum tarihsellik- dışı değildir; tarih üzerinde özel bir tarzda düşünmek ve bu yapı-bozumcu yöntem ile tarihi nötralize etme eylemidir.

Beşincisi, yapı-bozum felsefe gibi basit değildir. Felsefi düşünmeyi aşmayı ve bizzat felsefenin içerisinde bir yapı-bozum gerçekleştirmeye uğraşır. Yapı-bozum ne felsefedir, ne de bir metodolojidir. Tarihte yapı-bozumunun ortaya çıkması, kapsamlı bir düşünüş, bilinçlilik, özne ve hatta modernite ile bağlantılı olmayan bir olaydır, örgütsel bir olaydır. [33] Bu yüzden Derrida, onu aynı zamanda bir "ideoloji" olarak tanımlamıştır.

Altıncısı, Derrida "yapı-bozum" sözcüğünün başka bir dile çevrilmesi sorununu –bir profesör arkadaşı ile- tartışırken şu ifadeleri kullanır : "en azından olası ise, onun anlamının veya çağrışımının olumsuz belirleniminden kaçınılmalıdır. Dolayısıyla çeviride sorun yapı-bozumunun ne olmadığıdır veya da-daha ziyade- ne olmamalı sorunudur."

Okuyucular yukarıda yazdıklarımızı okuduktan sonra dahi hâlâ "yapı-bozum" kavramının ne olduğu konusunda çok net bir düşünce geliştirmemiş olabilirler. Öyle ise, Karrer'in ***Deconstruction*** adlı kitabında yapı-bozumcu inceleme/araştırma stratejisi üzerine yapmış olduğu analize bir göz atalım. Belki de bu analiz, bizlere, Derrida'nın "yapı-bozum" kavramına ilişkin daha derin bir kavrayış sunabilir.

Kareer, "yapı-bozumcu stratejinin," şu dört yönü içerdiğini yazmaktadır:

Birincisi, geleneksel felsefede (metafizik) **ikili karşıtlıklar** içeren çeşitli önermeler yapı-bozumuna tabi tutulur. Bunun anlamı yapı-bozumcu incelemenin –belirli bir zaman boyutu içinde- önermenin içerdiği hiyerarşik düzeni dönüştürür.

---

[33] Jacques Derrida'nın Çin'deki Konferansları, ed. Du Xiaozhen, Beijing, Central Compilation & Translation Press, 2003.

İkincisi, ikili karşıtlıklar içeren bu klasik önermeler -pratik içinde- alaşağı edilir ve sistemleri tamamen dönüştürülür. Bu anlamda yapı-bozum eylemi, sistemi yıkmak amacıyla tam da sistemin içerisinde çalışır.

Üçüncüsü, bir yandan bir kavramın yapısal soyağacını bütünsel olarak inceleyebilmek için pratikte en mantıklı/bilge ve en içkin nitelikleri taşıyan yöntemi kullanırken, öte yandan da belirtik olmayan ya da tanımlanamaz bir açıdan ele alarak söz konusu tarihi dönemi incelemek, bu tarihi dönemin -bu hayati kısıtlanmışlıkla kendi sürecini oluştururken- neleri gizlediğini, ötelediğini ve unuttuğunu/göz ardı ettiğini açığa çıkarmak.

Dördüncüsü, önermelerin veya tezlerin retorik faaliyetleri incelenir ve metin içindeki merkezi kavramlar veya öncüller keşfedilir. Bu metindeki söylemin mantığı aşırıya götürülerek – bu "sözde" tezin içerdiği merkezi kavram veya öncülün çok muğlak ve kendi içinde çelişkili bir şey olduğu ve bir iç tutarlılık göstermediği ortaya koyulur. İşte bu yolla önermedeki **ikili karşıtlıklar** açığa çıkarılır.[34]

Amerikalı akademisyen Pauline Marie Rosenau, ***Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*** adlı eserinde, çeşitli post-modernist düşünürlerin "yapı-bozum" yaklaşımlarını şu şekilde özetlemiştir: (1) yapı-bozum bir açıklamadır ya da bir açıklamanın açıklanmasıdır. Yapı-bozum yadsımanın eleştirici gücünden yararlanır, öte yandan açıklama ise aktif bir bakış açısı ortaya koyar. (2) Yapı-bozum bir çeşit yorumlamadır. Yapı-bozum bir metnin içerdiği gizemi açığa çıkarır; metni ayrıştırıp/çözündürerek metindeki iç anlamı, iç hiyerarşiyi ve öncüllerini açığa çıkarır. (3) Yapı-bozum eleştirici, sol ve devrimcidir. Devrimci bir yol açar, mevcut statükoyu sarsar, egemen söyleme meydan okur, hiyerarşiye ve bürokrasiye hücum eder.

Bu noktada, Fransızcada "déconstruction" (yapı-bozum) terimini de analiz etmeliyiz. Bu sözcük, "dé" ve "construction"dan oluşmaktadır. Öndeki ek "dé," "ayırma" "parçalama" ve "karşı koyma" anlamına gelmektedir, "construction" ise "yapılandırma," "inşa etme" ve "yapı" anlamına gelir. Oysa, Derrida, birçok yazısında "yapı-bozum" kelimesinin, yıkım, karşı çıkma ve eleştiri anlamlarını taşıdığını reddetmiştir, buna karşın sözcüğün tarihsel köklerine baktığımızda, onun kaçınılmaz bir şekilde, yıkım, karşı çıkmak ve eleştiri anlamlarını içerdiği görüyoruz, üstelik Derrida'nın kendisi de, "yapı-bozumun" anti-yapısalcı (anti-structuralism) bir duruşa sahip olduğunu kabul etmektedir. Yapısalcılık karşısında karşıt bir duruş sergilediğinden dolayı, diğer felsefi akımlara karşı da karşıt bir duruş sergileyebileceğini düşünebiliriz. Gerçekten olgulara baktığımızda bu yargımız doğrulanmaktadır; çünkü Derrida, geleneksel Batı felsefelerinin önermelerinin katı iç hiyerarşilere sahip olduğunu ve ikili karşıtlıklar içerdiğini savunmakta, "yapı-bozumcu" stratejiyi kullanarak bu önermeleri çökertmek gerektiğine inanmaktadır. Bu strateji iki aşamalıdır: birinci aşamada "alt üst etmeye" girişilir, ikinci aşamada "değiştirme" işlemi gerçekleştirilir. Derrida'ya göre, birinci evrede, ikili karşıtlığın bir ucu diğerini aşağıya iter; değer ve mantık kriterleri ile üstün bir konuma geçer. İnsanlar, bu karşıtlığı çözümlemek istiyorlarsa bu hiyerarşiyi spesifik bir zaman içerisinde alt üst etmelidirler. Hiyerarşinin bu şekilde alt-üst edilmesi nötralizasyon

---

[34] Chantal Mouffe (1993). Siyasetin Dönüşü, çv. Ali Çolak, Fahri Bakırcı, Epos Yayınları.

yolu ile gerçekleştirilmelidir. Bu ikili hiyerarşiyi açık bir şekilde yadsımak yeterli değildir, dolayısıyla ikinci aşamadaki işlemin yapılması gerekecektir; bu işlem karşıtlığın stratejik olarak çözümlenmesidir. Bu ikinci aşamadaki hedef-bizzat söz konusu kavramı kullanarak- yeni bir kavram ortaya atmaktır.

Yukarıdaki tanımlamalarımıza karşın, Derrida'nın "yapı-bozum" ile ilgili olarak verdiği tanımların hâlâ belirsiz ve kafa karıştırıcı olduğunu söylenebilir. Bu yüzden, aşağıda onun bu konudaki düşüncelerini özetlemeye çalışacağım:

Yapı-bozumunu daha yakından kavramak

Derrida'ya göre, Batı kültüründe insanlar ikili karşıtlıklar içinde düşünmekte ve düşüncelerini **ikili karşıtlıklar** şeklinde ifade etme eğilimindedirler. Bir şey siyah değil de beyazdır; erkektir dolayısıyla dişi değildir, sebep değil de daha çok sonuçtur. Derrida'ya göre, yaygın ikili karşıtlıklar mesela: bilinçlilik ile bilinçdışı olma, var olma ile yokluk, yazma ile konuşmadır; karşıt uçlar birbirlerini karşılıklı olarak dışlamaktadırlar.

Birincisi, "yapı-bozum" bir eleştiri eylemidir. Derrida, yapı-bozumun bir eleştiri eylemi olmadığını ve onun hedefinin eleştiri olduğunu söylemiştir; fakat öte yandan Derrida yapı-bozumun- daima- zaman zaman "kendinden emin" "bilmiş" eleştiriden ve eleştirel teorilerden etkilendiğini de yazmıştır...."yapı-bozum eleştirel doktrinlerin yıkılmasıdır". Kanımca eleştiriye ve eleştirel teorilere etki eden bir eylemin ve eleştirel doktrinleri ortadan kaldıran bir eylemin, eleştiriden başka bir şey olmayacağı açıktır.

İkincisi, "yapı-bozum" bir alt üst etme eylemidir. Derrida'nın görüşlerine göre, "yapı-bozumun" ana görevi, geleneksel felsefi önermelerdeki **ikili karşıtlıkların** katı hiyerarşisini alt üst etmektir – örneğin, "varoluşun metafiziği" ile ses-merkezciliğin(fono-centrism) bir birleşimi olan söz-merkezciliğe (logo-centrism) karşı koymak gibi. Derrida'nın kavrayışına göre "yapı-bozumun" başlıca hedefi budur. Derrida'ya göre, Batı kültüründe insanlar **ikili karşıtlıklar** içinde düşünmekte ve düşüncelerini ikili karşıtlıklar şeklinde ifade etme eğilimindedirler. Bir şey siyah değil de beyazdır; erkektir dolayısıyla dişi değildir, sebep değil de daha çok sonuçtur. Derrida'ya göre, yaygın ikili karşıtlıklar mesela: bilinçlilik ile bilinçdışı olma, varolma ile yokluk, yazma ile konuşmadır; karşıt uçlar birbirlerini karşılıklı olarak dışlamaktadırlar.

Üçüncüsü, "yapı-bozum" bir tür "ideoloji" ya da "düşünce"dir. Derrida yapı-bozumun felsefe değil edebiyat olduğunu söylemiş ve bu yüzden de, onu, "ideoloji" [35] olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda, yapı-bozumun kesinlikle tarihsellik-dışı olmadığını vurgular. Yapı-bozum tarihi özel bir tarzda yeniden düşünür.[36]

Derrida, ideolojilerin tarihlerinin de, örneğin Marksizm ve Aydınlanma düşüncesinin tarihleri de yapı-bozumuna uğratılması gerekmektedir. Kanımca bütün bu söylenenlerden "yapı-bozumun" modern çağda (Ç.N 16-17-18-19 Yüzyıl) ortaya

[35] Derrida'nın Çin Konferansları, editör. Du Xiaozhen, Beijing, Central Compilation & Translation Press, 2003.
[36] A.g.e

çıkan üstyapılar -politik düşünceler, ideolojiler ve kültürel düşünceler v.b – üzerine uzun uzadıya-inceden inceye- düşünmek ve yeni düşünceler ve görüşler ortaya atmaktan daha farklı bir şey olmadığı söylenebilir.

Şüphesiz Derrida'nın "yapı-bozumu" Marksizm ile de ilişkilendirmektedir, çeşitli düşünürler Derrida'nın ele aldığı şekliyle Marksizmin "Yapı-bozumcu Marksizm" olduğunu ileri sürmüşlerdir. Peki, Derrida'nın "yapı-bozumcu Marksizmi" neleri içermektedir?

Yapı-bozumcu Marksizm Nedir?

Öncelikle, Marx, "ön-yapı-bozumcu" (pre-deconstructivist) olarak düşünülmektedir. Derrida, Marx'ın **Alman İdeolojisi** gibi ilk eserlerinde "yapı-bozumun" görüldüğünü ileri sürmektedir. Marx'ın bu eserlerinde görülen çeşitli –tam olmayan ve tutarlılığı zayıf olan- düşünce ve teorileri yapı-bozum olarak nitelenebilir. Marx'ın klasik Alman felsefesine-ideolojisine- getirdiği sert eleştirilerin ardında, onun bu ideolojiyi bir illüzyon olarak görmesi gizlidir. Marx'ın Max Stirner'a getirdiği eleştiri "otomatik telefon çağrısı" oyununa benzetilebilir (Ç.N çok hatlı telefonlardaki seri aktarma sistemi-circular hunting-). Bu oyunda, Marx, yorulmaksızın maddi gerçekliğin olası gücünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bütün bu çalışmaları ile Marx – paradokslar içerse de- yeni ve doğru bir yol açmıştır. Marx'ın **Alman İdeolojisi** adlı eseri aslında- sadece – bir olumsuz hayaletler tablosu açılımıdır. Marx kendi oluşturduğu yeni tabloyu da bir film sahnesinin dondurulması gibi sunar. Bu sunumun yüzeyi ironik bir biçimde düzleştirilmiştir. Eserin metni fiktif bir düzenleme (taxonomy) veya hayaletler istatistiği veya nesnelerin sınıflandırıldığı bir tablo veya genel olarak varlıklar hayaletler biçiminde sunulmuştur. Ve hareketsiz bir tablonun gerek duyduğu statikliğe karşın onun bu eserinde (Marx) hiçbir istikrar içinde durup dinlenmek veya beklemek yoktur.[37]

İkincisi, Marx başlattığı çalışmaları bitirememiştir, dolayısıyla onun metinlerinin de yapı-bozum alanına dahil edilmesi ve yapı-bozum ile yeniden yorumlanması gerekmektedir. Bu anlamda, Derrida'ya göre Marx, Engels ve Lenin yalnızca yeni bir yol açmışlar, fakat çalışmalarını bitirememişlerdir. Derrida, Marx, Engels ve Lenin'in çalışmalarını nasıl değerlendirmektedir? Derrida, bu çalışmaların insancıl çalışmalar olduklarını ve her yönden "iyi miraslar" olarak nitelendirilmeleri gerektiğini düşünmektedir.

Derrida, Marx'ı **"ön yapı-bozumcu"** olarak tanımlamıştır, bu şu anlama gelmektedir; her ne kadar Marx, Alman İdeolojisini eleştirse de, aynı zamanda, bu konuda belirli bir "isteksizlik veya çekingenlik " yaşamıştır, çünkü eleştirilerini yazarken eleştirdiği şeylerle ilgili örtük onaylamayı gizlemek zorunda kalmıştır. Bu yüzden, Marx'ın Alman ideolojisine getirdiği eleştiri de bir "otomatik telefon çağrısı" oyununa benzetilebilir. Marx'ın bu oyunu, Plato öncesinden başlatır ve tüm Batı felsefesi tarihini kapsar. Derrida'ya göre, aynı zamanda Marx da Batı felsefesi geleneğinin içindedir. Tıpkı "post-modernizmin babası" Lyotard'm savunduğu gibi Marksizm de "büyük anlatılar" ya da "üst-anlatılardan" bir tanesidir. Bu yüzden Marksizm de

[37] Jacques Derrida, Marks'ın Hayaletleri, çev. Alp Tümertekin, Ayrıntı Yayınları, 2001.

sorgulama ve kuşkunun hedefi olması gerekir. Bu anlamda, Derrida ve Lyotard'm görüşleri ortaklaşmaktadır. Sonuç olarak, Derrida, Marksizmi radikalleştirmeyi amaç edinen yaklaşımın bir tür "yapı-bozum" olduğuna inanmaktadır.

Üçüncüsü, Derrida **Marx'ın Hayaletleri** (spectre) eserinde Marx ile ilgili bir hayaletler veya hayaller teorisi ortaya koymaktadır. Bu eserde Derrida Marx'm eleştirici ruhu ile Marx'm "hayaletlerini" ayırt etmeye çalışmıştır. Sosyalist ülkelerde gerçekleştirilen çeşitli eşitlikçi uygulamalar Derrida tarafından "hayaller" (spectre) olarak düşünülmektedir; ona göre bu hayaller şimdi yerini başka hayallere bırakmıştır; ve bu ülkelerde ortaya çıkan yeni olgular Marx'm eşitlik idealinin karşısında olduğu şeylerdir ve Marx'ın eleştirici ruhunun hedef aldığı olumsuz şeylerdir. Derrida bu eşitlikçi uygulamaları "hayaller" olarak nitelerken muhtemelen bunların asla gerçekleştirilemeyeceklerini düşünmektedir. Şimdi bu olgular tekrar hayaller/hayaletler gibi gerçek yaşamdan çıkmış ve ortadan kalkmışlardır, dolayısıyla insanlar bunların sadece birer "hayal" (spectre) olduğunu ve gerçekleşmeyeceklerini düşünmek isteyeceklerdir, pratikte uygulanabilir olan ise sadece Marx'ın eleştirici ruhudur.

Derrida böylece Marx'ın "hayaletleri" ile Marx'm eleştirici ruhu şeklinde bir paradoks kurmuştur. Derrida bu eserinde Marx'ı ve Marksizm'i değerlendirirken, hem "ghost" hem de "spectre" terimini kullanır (Ç.N Türkçeye hayali görüntüler, hayalet, ruhlar/cinler olarak çevrilebilir); Derrida bunları iki önemli eserden almıştır. Birincisi Marx/Engels'in Komünist Manifesto'sunda "ghost" (komünizm hayaleti) sözcüğü kullanılır; Marx bunu iki anlamda kullanmıştır, birinci anlamı bazı insanların onu (komünizmi) bayrak edinmesi ve izlemesi anlamında, diğeri bazılarının ondan ürkmesi ve çekinmesi anlamında. "Spectre" sözcüğünü ise Shakespeare'in Hamlet trajedisinden alır. Derrida'nın bu iki terimi çok çeşitli anlamlarda ve çeşitli şeylerle benzerlikler (metaforlar) kurmak için kullandığını düşünebiliriz; kendisi de bunu belirtmiştir. Fakat her halükarda bu terimlerin ikili bir karaktere sahip olduğunu düşündüğünü tahmin edebiliyoruz; bir olumlu anlam ve bir de olumsuz anlam içermektedirler. Derrida bu sözcükleri hem Naziler ve faşistler için hem de Leninist ve Stalinistler için kullanmıştır. Kanımca o ünlü cümlesinde hem olumsuz hem de olumlu bir anlam bulunmaktadır.

Leninist ve Stalinistler için kafasında belki de olumlu bir anlam bulunduğunu söyleyebiliriz, fakat Derrida'ya göre onların çabaları sadece bir "hayal" olduğu için projelerini gerçek yaşamda gerçekleştiremezler; Derrida bunu şu cümle ile ifade eder : "ruhun gelmesi onun var olduğu anlamına gelmez". Derrida'ya göre Marx'ın eleştirici ruhu hem iyiye/olumluya doğru ve hatta hem de kötüye/olumsuza doğru yönelebilir.

Burada bu bölümü yazarken, şöyle düşünmek istedim, Marx'ın eleştirici ruhu sadece olumsuz "hayalleri" eleştirme ile uğraşmamalıdır- örneğin bugün sosyalizmde ısrar eden ülkelerde hala varlığını sürdüren "olumsuz hayalleri" eleştirmeyi kastediyorum; kanımca Marx'm eleştirici ruhu aynı zamanda olumlu "hayallerle" de - bu olumlu hayallerin nasıl daha uzun bir süre korunabileceği ile de uğraşmalıdır; tabii ki ayrıca bu "Marksist eleştirici ruh" Derrida'nın bunları neden sadece bir "hayal" olarak ele aldığını da aydınlatmalıdır.

Derrida, Marx'ın Alman İdeolojisi'nde çok çeşitli "hayaletlerden" bahsettiğini ileri sürmüştür. Bunlar: yüce bir varlığın mevcudiyeti (das höchste Wesen), Tanrı; varoluş veya öz; dünyanın değersizliği/boş olması; iyi ve kötü varlıklar (die guten und bösen Wesen); varoluş ve onun hüküm sürdüğü dünyalar (das Wesen und sein Reich); İnsan-Tanrı (der Gott-mensch); insan; halkın ruhu/ruh hali (Volksgeist). Bu sayılanlar, Ermiş Saint Max tarafından tanımlandığı gibi hepsi ama hepsi bir hayalden diğerine dönüşmektedir. Derrida'ya göre Marx'ın ontolojisi Ermiş Saint Max gibi Plato'nun- imgeyi, hayal, idol ve halüsinasyon ile katı bir şekilde birleştirme - geleneğini sürdürmüştür. "Derrida'ya göre, Marx'dan kalan mirasın merkezinde Kutsal Ruh sorunu bulunmaktadır".

Çünkü Derrida'ya göre Komünist Manifesto'da kullanılan ifadedeki gibi -"bir komünizm hayaletinin" dolaşması- gibi; Marx'ın mirası da gündelik hayatımızın tüm alanlarında-ayakları yerden kesilmiş – halde çevremizde görünmektedirler. Gerici güçler onun ruhunu kovmaya (kötü cinleri kovalama) çalışsalar da Marx'ın hayaleti hala ebedi bir biçimde var olmaya devam etmektedir.

Dördüncüsü, Derrida'nın yapı-bozumcu Marksizmi, kapitalizmi eleştirmiştir. Derrida kapitalizmi acımasız bir şekilde eleştirirken Marx'ın eleştirici ruhuna başvurarak, günümüzdeki kapitalist "yeni dünyada" kendisini gösteren "on felaketli probleme" işaret eder: (1)Yeni "işsizlik" kavramına dayalı olarak belirlenen yeni işsizler ordusu ve çeşitli yeni işsizlik biçimleri ortaya çıkmıştır; (2) Evsiz-barksız vatandaşların artması ve bunun yanı sıra vatandaşlığa alınmayan toplumdan dışlanmış insanların (kaçaklar ve göçmenler) olağanüstü artışı. (3) Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin kendi arasında ve Avrupa ABD ve Japonya arasında süren acımasız ekonomik savaşlar; (4) Kapitalizm serbest piyasa ekonomisinde ortaya çıkan çelişmeleri kontrol edememekte, bu çelişmeleri aşmada yardımcı olacak kavramlar ve normlar üretememektedir. (5) gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarının taşınamayacak derecede ağırlaşması ve bu ülkelerdeki diğer sorunlarla birlikte bu ülkelerde yaşayan insanların büyük bir kısmının umutsuzluğa ve yoksulluğa zorunlu kalmaları; (6) Silah ticaretinin artışı. Devasa bir karaborsa silah piyasasının oluşması ve kontrol önlemlerinin çok yetersiz kalması (7) Nükleer silahların yaygınlaşmasının kontrol edilememesi; (8) İki tür savaş olgusunun artması bir yandan eski arkaik düşünceler ve fantomlarla yönlendirilen yeni yüksek teknolojilerin de kullanıldığı savaşlar; öte yandan çeşitli toplumsal grupların ulusal egemenlik, sınır ve toprak sorunları etrafında yürütülen savaşlar –bu ikinciler ilkel düşüncelerin fantomu ile kışkırtılmakta- dinsel fundementalizm ve ırkçılık kullanılmakta oluk oluk kanlar akmaktadır.; (9) Günden güne artan gizli toplulukların ve gizli örgütlerin hareket tarzlarının kısıtlanamaması; (10) uluslararası hukukun ve uluslararası kurumların ciddi bir biçimde devre dışı bırakılması ve uluslararası kuralların tamamıyla çiğnenmesi. [38]

Derrida ve Marksizm

Kanımca yukarıda çizgileri verilen ve Derrida'nın savunduğu bu – "yapı-bozumcu Marksizm," Marksizm değildir. Onun yaklaşımı yalnızca, yapı-bozumcu düşünürlerin Marksizm ile ilgili düşüncelerini dillendirmekte ve Marksizme karşı bir ko-

[38] A.g.e.

num oluşturmaya çabalamaktadır. Derrida, birçok yerde, kendisinin Marksist olmadığını ve geleneksel Marksizm düşüncesini benimsemediğini öne sürmüştür. Elbette ki Derrida dürüst bir düşünürdür. Marksizmin saldırıya uğradığı ve gömülmeye çalışıldığı bir dönemde, adalet duygusu ile bunlara karşı çıkmaya cesaret etmiş ve Marksizmin manevi mirasını sahiplenmenin gerekliliğini savunmuştur ve bu tutumu oldukça övgüye değer bir davranıştır. Fakat Derrida'nın Marksizm karşısındaki tutumu yalnızca bundan ibaret kalmaktadır.

İkincisi, Derrida'ya göre Marx'ın kapitalist piyasaya, sermayenin gelişme yasasına, parlamenter demokrasideki özgürlüklere ve insan hakları ile ilgili getirdiği eleştiriler kuşku götürür niteliktedir.

Derrida'nın diğer post-Marksist düşünürlerle ortak olan iki yönü bulunmaktadır: birincisi Marx'ın temel kavramları olan " toplumsal emek süreci, üretim tarzı, toplumsal sınıf" gibi kavramlardan kurtulma çabası ve bunun sonucunda Marksizm'in izleyicilerinin ürettiği tüm "Marksist" aygıtların tarihinden özgürleşmek gerekmektedir: devletler, partiler, örgüt hücreleri, sendikalar ve diğer doktrin üretim merkezlerinden özgürleşmek gerekmektedir.

İkinci ortak yön: post-modernizmin ekonomik temeli olan sanayi-sonrası toplum değerlendirmesini temel almaları ve bu ekonomik temelin Marx'ın dönemi ile farklı olmasıdır. Bu düşünceye göre toplumsal yapıda bu açıdan başlıca şu üç değişiklik ortaya çıkmıştır: Birincisi, işçi sınıfının sayısı azalmakta, normal dönemlerde elde ettikleri gelirler işçilere göreli olarak daha iyi bir yaşam sunabilmektedir. Göreli olarak gelişkin Batılı toplumlarda orta tabakaların sayısı artmaktadır. Bütün bunlar devrim talebini zayıflatmaktadır. İkincisi, özellikle küreselleşme koşullarında ve ortaya çıkan yeni toplumsal yapı koşullarında Marx'ın emek değer teorisi açıklama gücünü yitirmektedir. Kanımca bu yeni koşullarda artık değerin üretimi devam etmekle birlikte, bu sürecin karmaşıklığı artmış ve hesaplanmasında güçlükler ortaya çıkmış olduğu kabul edilebilir; ancak Derrida'nın bu teoriyi gerçekçi bir şekilde incelemediği ve kavrayamadığı açık bir biçimde görülebilmektedir. Derrida bir yandan Marx'ın eleştirici ruhuna gereksinim bulunduğunu yazarken; onun emek-değer teorisi ile ilgili; "sonsuz bir çıldırma hali"; onun soyut emek teorisi ile ilgili olarak ise "bir delilik söylemi" şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Üçüncüsü, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da 1990ların başında meydana gelen tarihsel dönüşüm ve Çin'in 1980'lerde yaşadığı ekonomik dönüşüm sosyalizmin üretim araçlarının kamusal mülkiyeti ilkesini ve bu mülkiyet ilişkileri temelinde yükselen bölüşüm ilkelerinin geçerliliğini sarsmıştır.

Bu yeni toplumsal koşullarda Post-modern Marksist teorisyenlerin savunduğu eşitlik kavramı temel olarak politik, kültürel ve ahlaki boyutla sınırlandırılmaktadır; ancak bu yaklaşım Marx'ın düşünceleri ile oldukça farklıdır. Çünkü Marx'a göre eşitliğin elde edilmesi üretim ilişkilerinin değiştirilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Kanımca bu durumda post-modern Marksist düşünürler için eşitlik kavramı gerçekten de bir "hayalet" olarak düşünülmektedir; bunun nedeni sadece mevcut koşullarda eşitliğin gerçekleştirilmesinin "zor" olması değil, bu Marksist kavramın kendisinin gerçekçi bir şekilde kavranmasının da zor olmasıdır. Derrida ile diğer "post-Marksizmler" arasındaki fark ise, Derrida'nın kendisinin çok daha önceden sahip olduğu yapı-bozumcu felsefesidir.

6- Habermas ve Eleştirel Hermenetik Marksizm

Habermas oldukça geniş çaplı akademik araştırma ortaya koymuştur. Habermas genellikle Frankfurt Okulu'nun üçüncü kuşağının temsilcilerinden sayılır ve onun da post-Marksizm içinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Öte yandan Habermas, Frankfurt Okulu'nun sosyal eleştirel teorisinden, Gadamer'in yeni yorumsamacı (hermenetik) felsefesinden, Paris Yapısalcılık Okulu'ndan, Britanyalı ve Amerikalı dilbilimi okullarından etkilenmiştir. Tüm bu etkiler, onun oldukça karmaşık teorik düşüncelerine katkıda bulunmaktadır.

Habermas ve Lyotard ilişkisi

Çalışmaları farklı bilimsel sistemlerin parçası olan tüm insani bilim (beşeri bilimler) alanlarını kapsamaktadır. Amerikalı araştırmacılardan Douglas Kellner ve Steven Best'in dile getirdiği gibi, Lyotard'm üst-anlatılara (mega-anlatılar) ilişkin olarak getirdiği eleştiriler ile Frankfurt Okulu'nun ideoloji üzerine getirdikleri eleştiriler oldukça benzerlikler taşımaktadır. Habermas ve Lyotard, her ikisi de günümüz kapitalist toplumunda hakim bir rol üstlenen meşruiyet sağlama ilkelerini eleştirmektedir. Böylece, Lyotard'm hedeflediği birçok şey Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisinin hedeflerine oldukça yakındır. Bu ikisinin günümüz dünyasındaki toplumsal yapılara ilişkin olarak geliştirdikleri eleştirel bakış açısı bakımından kayda değer bir farklılık göstermemektedirler. Tüm bunlara ek olarak, Habermas ve Lyotard, her ikisi de "araçsalcı rasyonalizmi" eleştirmiştir ve aynı zamanda her ikisi de bu eski tip rasyonalizmin yeniden canlandırılmasına ve rasyonalizmin toplumsal yeniden üretimin bir aleti/aracı haline getirilmesine karşı çıkarlar.

Frankfurt Okulu düşünürlerinden Adorno ve Horkheimer'e göre Aydınlanma Düşüncesinin rasyonalizm tarafından yönlendirilen bir toplum umudu yozlaşmış ve bir "demir kafese" dönüşmüştür. İnsanlar özgürlüksüz bir yaşama mahkum edilmiş, anlamlarını yitirmiş kuralları izlemek zorunda kalmışlardı. "Araçsalcı akıl(rasyonalizm)" insanları manipüle eden ve çıkarcı konumdadır ve yaşamın tüm alanlarına-yönetimde ekonomide ve bilim alanında- egemen olmuştur; öylesine egemen olmuştur ki, ondan kaçış umudu kalmamıştır. Habermas, bu yaklaşımı bir ölçüde karamsar bularak yeni bir yol arayışına girdi; ona göre bu durumdan bir çıkış yolu vardı: toplumsal krizleri aşmak için bu **araçsalcı rasyonalizmi** dengeleyecek **iletişimsel rasyonalizmi** geri getirmek gerekiyordu.

Habermas 1981 de yayınlanan iki ciltlik eseri **İletişimsel Eylem Teorisi** adlı kitabında **iletişimsel rasyonalizm** kavramını kapsamlı bir biçimde ele almıştır; bu kavramda kilit öğe iktidardır. Habermas bu eserinde aşağıdaki dört genel başlık üzerinde durmuştur: rasyonel eylem kavramı; doğru bir eylem teorisi sorunsalının tartışılması; toplumsal düzen kavramı ve günümüzün kapitalist toplumunun çözümlenmesi. Habermas, **Ahlaki Bilinçlilik ve İletişimsel Eylem** (Moral Consciousness and Communicatative Action) adlı eserinde iletişimsel eylemi şöyle tanımlamıştır:

İletişimsel eylem, döngüsel bir süreç olarak anlaşılabilir, bu süreçteki aktör iki yön içerir: birinci yönüyle bu aktör, eylemin başlatıcısıdır ve durumları ken-

disinin sorumlu tutulacağı -kendi- eylemleri içinde kavramaktadır; ikincisi bu aktör bir üründür. Bu aktör kendisini çevreleyen işlemlerin bir ürünüdür, aynı zamanda ait olduğu- iç yapıştırıcısı dayanışma olan- toplumsal grubun ürünüdür, bu aktör aynı zamanda küçüklükten itibaren içinde olduğu sosyalizasyon sürecinin ürünüdür.

Habermas'm ideoloji üzerine geliştirdiği teori ise Frankfurt Okulu'nun sosyal eleştirel teorisinin ve Gadamer'in yeni yorumsamacı (hermenetik) felsefesinin ile birleşimidir. Habermas ideolojinin eleştirisini hermenetik'e dahil ettiğinden dolayı onun geliştirdiği teori "eleştirel hermenetik teori" olarak da adlandırılabilir.

Habermas ve Hermenetik

Habermas'ın hermenetiğe ilişkin bakış açısı kabaca üç yönden incelenebilir:

Birincisi, Habermas'm hermenetik yaklaşımı, yüzeysel nesnelliği ve geleneksel sosyal bilimlerin (eleştirel teori de dahil olmak üzere) kesinliğini şiddetli bir biçimde eleştirir.

İkincisi, Habermas'ın hermenetik yaklaşımı, doğa bilimlerini ortaya koyduğu teorileri daha rasyonel kılmaya çaba sarf etmektedir.

Üçüncüsü, Habermas'ın hermenetik yaklaşımı, doğal bilimleri ile sosyal yaşam dünyası arasında daha iyi bir iletişim kurulmasını kolaylaştırmaya çalışır.

Habermas birçok çalışmasına Marksist teorileri de dahil ettiği için onun geliştirdiği teori, aynı zamanda, "eleştirel hermenetik Marksizm" olarak da adlandırılmaktadır. 1970'li yıllardan sonra, "post-modernizm" Batı'da geniş çevreler tarafından itibar gören bir düşünce haline geldiğinde, başlangıçta Habermas, bu düşünceye karşı oldukça sert bir eleştirel tutum benimsemişti. Habermas, henüz modern çağın sona ermediğini düşünüyordu ve post-modernizmin ortaya çıkmasına anlam veremiyordu. Bu nedenle "post-modernistleri" "muhafazakarlar" ya da "önmuhafazakarlar" olarak adlandırıyordu. Fakat post-modern düşüncenin iyiden iyiye yükselişe geçmesi ile birlikte, bilinçli olarak ya da bilinçsiz bir şekilde bu düşüncenin etkisinde kalmaya başlamıştır. Bundan dolayı bazı araştırmacılar Habermas'ı post-modern teorisyenler arasında saymaktadır. Örneğin, Amerikalı akademisyenler Kellner ve Best, Habermas'ın düşüncelerinin post-modern teorisyen Lyotard'ın düşünce şekline çok yakın durduğunu düşünmektedirler. Her ne kadar Habermas ve Lyotard arasında bir dönem bir anlaşmazlık ve tartışma ortaya çıkmış olsa de bu sorun yalnızca "kardeşler arasında yaşanan bir anlaşmazlık" olarak görülebilir. Her ikisi de sola açık liberal demokratik söylem politikalarını desteklemekte, her ikisi de adalet kavramlarını öne çıkartmakta ve söylem politikalarını desteklemekte ve yeni toplumsal hareketlere büyük umut bağlamaktadırlar.

Habermas, **Post-Metaphysical Thinking** (Post-Metafizik Düşünce) adlı eserinde, metafizik düşünce tarzını, post-yapısalcı ve post-modern teorilerin bakış açılarına oldukça benzer bir şekilde eleştirmiştir.[39] Bu yüzden, kanımca Habermas'ın teorilerini, özellikle de son dönemlerde ortaya koymuş olduğu Marksizm ile ilişkili teorilerini, "post-Marksizm" içinde değerlendirebiliriz.

---

[39] Steven Best, Douglass Kellner, Postmodern Teori, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, 1998.

Habermas'ın Post-Marksist Düşünceleri

Aşağıda Habermas'ın post-Marksist görüşlerini özetlemeye çalışacağım.

Birincisi, Habermas, yeni toplumsal koşullarda Marx'ın tarihsel materyalizm kategorilerinin birçoğunun güncelliklerini yitirmiş olduklarını ve bu yüzden de, yeniden yapılandırılmaları gerektiğini düşünmektedir. Habermas, Marx'ın kapitalizmin gelişme trendleri, kapitalizmin nihai kaderi, üretim güçler ve üretim ilişkileri üzerine teorisi, ekonomik altyapı ve üstyapı, toplumsal emek süreci ve insanlık tarihinin evrimi üzerine geliştirdiği başlıca tarihsel materyalist kategorilerin güncelliklerini yitirmiş olduklarını ve bunların yeni yorumlara ihtiyaç duyduklarını düşünmektedir. Sınıf ilişkilerinde değişiklikler, bilim ve teknolojinin kilit konumunda üretici güçler haline gelmesi, artı değer elde etme biçimlerinde ortaya çıkan değişiklikler ve kapitalizmin krizlerinin ortaya çıkış koşulları gibi birçok toplumsal gerçeklik büyük değişimler geçirmiştir. Bu yüzden, Habermas, tarihsel materyalizmin yeniden yapılanması gerektiğine inanmaktadır. Habermas'a göre birincisi, "insanların iletişimsel eylemi/pratiği" kavramını tarihsel materyalizm ile tanıştırarak onu gerçekten insana odaklanan bir bilim haline dönüştürmek gerekmektedir. İkincisi, üretici güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki bugünkü duruma uygun olmadığından, onun yerine toplumsal emek pratiği ile iletişimsel eylem pratiği arasındaki çelişmeyi merkeze almalıyız, Çünkü günümüzde "toplumsal emek sürecinin rasyonelleştirilmesi" ile "toplumsal grupların arasındaki iletişimin rasyonelleştirilmesi" en önemli konular haline gelmiştir. Bu yeni çelişmenin doğru ele alınması ve aralarındaki gerilimlerin giderilmesi ile toplumsal gelişme ilerletilebilir. Üçüncüsü, sosyalizm hedefi yerine **iletişimsel ütopyacı toplum** hedefi benimsenmelidir. Habermas'a göre insanların özlemleri ve Marx'ın öngördüğü sosyalist ve komünist toplum gibi arayışlarda çözüm aranılan sorun: kişiler arası iletişim pratiklerinin rasyonelleştirilmesi sorunudur. Bu yüzden de, içinde "rasyonelleşmiş iletişimin gerçekleştirilebileceği bu toplum " sosyalist ve komünist toplum kavramına göre çok daha anlamlı ve gerçekçidir.

İkincisi, Habermas, Marksizmin demokrasi teorisinin yetersiz olduğunu ve çeşitli ilavelerle genişletilmesi gerektiğini düşünmektedir. Marksizmin dayandığı temel değer **işlevselci** yaklaşımdır; Marx, demokrasiyi yalnızca bir sınıfın hükmetme aracı olarak, **işlevselci** bir bakış ile ele almış ideolojileri de bunu gizleyen biçimler olarak düşünmüştür, bu bakışın yeterli olmadığı net bir şekilde ortadadır ve Marx'ın belirli bir derecede, daha önceki teorileri kopyaladığı dahi ileri sürülebilir.

Habermas ve demokrasi

Habermas'ın demokrasiye ilişkin düşüncelerini şöyle özetleyebilirim: Demokrasi ilke olarak yalnızca müzakere sürecine tüm bireylerin katılmasını ve ancak onların onayladığı yasaların meşru olduğunu kabul eder. Demokrasinin bu ilkesi söylem ilkesinden köklenir ve toplumdaki hukuk düzeni ile çapraz kesişen çizgiler oluşturmalıdır. Habermas, hukuk sistemini uzlaşmanın aracı medyası olarak değerlendirmektedir, ona göre hukuk sistemi söylem ilkesinin "meşru hukuki sistem" biçimi almış, kurumsallaşmış biçimidir. Meşru hukuk sistemi bireylerin ve grupların yasaların oluşum sürecine eşit bir biçimde katılabilmesini sağladığı gibi aynı

zamanda da onların bu yasaların iletişimsel öncüllerinin oluşmasına katılabilmesini güvence altına alır. Habermas'ın demokrasi teorisinin özü, söylem teorisi artı aracı medya rolünü oynayacak meşru hukuk düzenidir. Ancak söylem ilkesi meşru yasalar ortaya çıkarabilir, çünkü yasalar söylem temelinde ortaya çıkar. Habermas, bu demokrasi yaklaşımı temelinde, "katılımcı demokrasi" ve "kitlesel demokrasi" kavramlarını öne sürmüştür. Habermas, "katılımcı demokrasiye" ilişkin şu düşünceleri savunmuştur: "insanlar, facticity[40], meşruluk ve dürüstlük ilkelerinin güvence altına alınmasını istiyorlarsa, söz konusu ilkeler "demokratik katılımcı" yaklaşımla yeniden tanımlanmalıdır. Gerçek demokrasi yalnızca gerçek anlamda "katılımcı bir demokrasi" uygulandığı takdirde ortaya çıkabilir. Habermas'ın savunduğu "kitle demokrasisi" kavramı ise demokrasinin kapsamının ve hedeflerinin genişletilmesi olarak anlaşılmamalıdır; "kitle demokrasisi" kavramı demokrasinin doğasının değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Kitle demokrasisi kavramı, demokratik meşruiyetin araçsal değerine normlarının belirlenmesine katkıda bulunmak yerine demokratik yasallaşmanm araç olarak varlık gösterme değerine önem yüklemektedir.

Üçüncüsü, Habermas Marx'ın ekonomik teorilerinin de güncelliğini yitirdiğini savunmaktadır. Çünkü günümüzün ekonomisi, Marx'ın yaşadığı günlerde olduğundan önemli farklılıklar göstermektedir. Habermas, Marx'ın ekonomik teorisinin yalnızca "liberal kapitalizm" döneminde uygulanabilir olduğunu düşünmektedir. Oysa günümüzde yürürlükte olan kapitalist sistem "örgütlü tekelci devlet kapitalizmi" aşaması içindedir. Marx'm Kapital'de sözünü ettiği kapitalizm bugün ve gelecekte asla ortaya çıkmayacaktır; özellikle kapitalizmin ekonomik krizlerinde esaslı değişimler yaşanmıştır: bugün kapitalizmde yaşanan ekonomik kriz, ekonomik alandan daha başka farklı alanlara kaymıştır: politik kriz, sosyal krizler, kültürel krizler ve ideolojik krizler ortaya çıkmaktadır. Habermas'a göre önem sırasına göre bugünkü krizler, entegre ekonomik kriz, meşruiyet krizi, rasyonalite krizini ve motivasyon krizlerini içermektedir. Habermas'a göre rasyonalite krizinde yönetim bir krize girer, planlama sistemi karmakarışık bir hal alır, yönetimin üyeleri çelişkili davranışlara ve araçsalcı-rasyonelci eylemlere girmeye başlarlar, artık durum basitçe bir ekonomik krizin ötesine geçer ve oldukça kapsamlı bir kriz aşamasına yükselir ve rasyonalite krizi oluşur, artık sistemin entegrasyonu tehdit altındadır ve bunun sonucunda toplumsal entegrasyon da tehlikeye girer. Motivasyon krizi ise bir ülkedeki toplumsal-kültürel sistemin – karşı karşıya kaldığı değişimin özelliği- (öylesi bir değişim ortaya çıkar ki) bu sistemin çıktıları devlet ve çalışma sistemi için olumsuz/ters yönde bir işlev görmeye başlar. Günümüzün kapitalist toplumunda

[40] Olduğu gibi bir olgu olma durumu. Facticity (İngilizce) (Fransızca: facticité, Almanca: Faktizitat. Bu sözcük, insanın varoluşunda kolay kontrol edilemeyecek halleri anlattığı gibi;"gerçekçi olgulara" yakın duran bir anlam da taşımaktadır. Terim ilk olarak Fichte tarafından kullanılmıştır. Ondokuzuncu yüzyıl pozivitizminde, gerçekçi olgulara ve gerçekçiliğe gönderme yapan bir terim olma özelliği taşımıştır. Yeni-Kantçı filozoflar tıpkı Habermas'ın Between Facts and Norms (Faktizitat und Geltung) adlı eserinde yaptığı gibi (facticity) terimini ideal kavramına karşıt bir kavram olarak düşünmüşlerdir. Sözcük 20. yüzyıl kıta Avrupası felsefesinde, özellikle de, fenomenoloji felsefesinde ve varoluşçu felsefede Edmund Husserl, Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre ve Maurice Merleau-Ponty'nin çalışmalarında ve daha sonra da Giorgio Agamben, Jean-Luc Nancy ve François Raffoul gibi yeni felsefecilerin çalışmalarında özel bir yer tutmuş, sözcüğe yeni ve oldukça ilginç anlamlar yüklenmiştir.

sadece ekonomik alanda yaşanan krizler dahi-yukarıdaki diğer krizlere dönüşmeyen-Marx'm eserlerinde öngörülen ekonomik kriz modelinden çok farklıdır. Bugünkü ekonomik kriz artık rejim krizi niteliği taşımamakta ve sınıf mücadelelerine yol açmamakta ve kapitalizmin hakimiyetini tehdit etmemektedir. Günümüzün kapitalist devletleri çeşitli toplumsal güçleri dengeleyebilecek yeni işlevler ile donanmışlardır. Günümüzün kapitalizminde bir yandan proletaryanın sınıf bilinci köreltilirken, sınıflar arası uzlaşmalara dayalı bir yapı toplumsal sistemin temel özelliği haline gelmiştir.

Dördüncüsü, Habermas sisteme karşı radikal bir duruş sergilenmesini ve bugünkü ilerici sol politik mücadelede geçmişteki burjuva demokratik özgürlükçü (özellikle 17-18 yy) mücadelelerin slogan ve hedeflerinin öne çıkartılması gerektiğini savunmaktadır. Habermas sol politik güçlerin toplumsal değişim mücadelesinde burjuva-kentli orta tabakaların potansiyel taleplerinin desteklemelerinin önemine vurgu yapmaktadır.

Habermas, Marx'ın toplumsal değişimi iki koşula bağladığını ileri sürmektedir: birincisi proletarya ve burjuvazi arasındaki mücadele şiddetlenir ve proletarya bu mücadelenin bilincini elde eder, diğer bir deyişle, proletarya devrim bilincine elde eder. İkincisi, Marx'a göre kapitalizmin ciddi bir kriz içine girmesi gerekmektedir. Bu kriz, üretimin toplumsallaşması ile üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti arasındaki çelişmenin keskinleşmesinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik krizin başlıca karakteristik özelliği "üretim fazlası" krizidir. Günümüzün örgütlü kapitalizminde bu koşulların hiç biri bulunmamaktadır; çünkü bu geç kapitalist toplumda "devletin ekonomiye ve topluma müdahalesinin yoğunlaşması" olgusu ve "bilimsel araştırma faaliyetleri ile teknolojik yenilenme arasındaki bağlar ve bağımlılık olgusunun güçlenmesi" şeklinde özetlenebilecek iki yeni gelişme ortaya çıkmıştır. Bu iki yeni olgu, daha önceki dönemin serbest bir şekilde gelişen kapitalizmini onun özgün düzenlerini ve statüsünü ortadan kaldırmıştır. Bunlara ek olarak proletaryanın devrimci bilinci ortadan kalkmıştır; çünkü proletarya artık kapitalizmde uygulanan refah devleti politikalarından avantajlar sağlamaktadır ve kapitalizme karşı direnmesi ve isyan etmesi için nedenler ortadan kalmıştır.

Kapitalistler, işçilerin çeşitli çıkarları ile işletmelerin çıkarlarını birleştirmekte, uzlaştırmaktadırlar. Çalışan sınıflar ile burjuvazinin talepleri birbirinin içine girerek karşılıklı bir asimilasyon olgusu ortaya çıkmıştır: özlem ve arzular, yaşam standartları, dinlenme ve eğlenme biçimleri, zevk aldıkları şeyler ve ideolojileri iç içe geçmiştir. Bu durumda, Marx tarafından tanımlanan sosyal devrim koşullarının tümü ortadan kalkmıştır. Bu yüzden, Habermas'a göre toplumsal değişimin amacı üretici güçleri geliştirmek ve toplumsal maddi zenginlikleri arttırmak olamaz; toplumsal değişimin amacı "iletişimsel eylemin" rasyonelleştirilmesi olmalıdır. Dil, "iletişimsel eylemin" rasyonelleştirilmesi ve toplumsal gelişimin teşvik edilmesinde rol oynayan belirleyici bir etmen haline gelmiştir.

Yukarıdaki resmetmeye çalıştığımız, post-modern Marksist okullar, Marksizme karşı farklı tutumlar sergilemektedirler. Onların tutumları üzerine bir değerlendirme yapmak gerekirse söz konusu okulların konumlarını kabaca üç grupta sınıflandırabiliriz: sol, tarafsız ve sağ. Aralarında farklılıkları bir yana bıraktığımızda bu okulların tümünün kapitalizmin eleştirisinde ve Marksizmin değerlendiril-

mesinde temel olarak post-modernist bir duruş ve yöntemleri benimsediklerini görebiliyoruz. Sonuç olarak bu okulların çözümlemelerinde parlak gözlemler ve hatalı değerlendirmeler birbirleri ile iç içe geçmektedir; kanımca bu iki yönün dikkatli bir şekilde ayırt edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

1- Michael Levitin: Modernizm. Shenyang: Liaoning Education Press, 2002

2- Jean-Francois Lyotard: Postmodern Durum – Post-modernizm, çev. Ahmet Çiğdem, Ara Yayıncılık, 1990.

3- Douglas Kellner and Steven Best: Post-modern Teori, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, 1998.

4- Judith Butler, Slavoj Žižek, Ernesto Laclau: Olumsallık, Hegemonya, Evrensellik - Solda Güncel Diyaloglar, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, 2009.

5- Habermas: Tarihsel Materyalizmin Yeniden İnşası Üzerine, 1976.

6- Chen Xueming : Habermas' ın Geç Dönem Kapitalizm Üzerine Tezleri Üzerine Değerlendirme. Chongqing Publishing House, 1993

Bölüm VI

JOHN E. ROEMER'İN SÖMÜRÜ TEORİSİ VE ANALİTİK MARKSİZM

1- John E. Roemer'in Emek-değer Dışı Sömürü Teorisi

1970'lerde yükselen Analitik Marksizm okulu içinde yer alan ve önemli temsili bir kişiliği olan John E. Roemer, ünlü bir Amerikan iktisatçısı ve politik eylemci olup Yale Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde profesörlük yapmaktadır. Analitik Marksizm'e yaptığı en büyük katkı, günümüz Batı iktisadının araştırma yöntemlerini kullanarak Marksizmin geleneksel sömürü teorisinde önemli bir revizyon yapmış olması ve emek-dışı değer temelli bir sömürü teorisi ortaya koymasıdır.

Roemer, kapitalist sistemin ahlâk-dışılığı savını ortaya koyduğu için Marx'ın düşüncesinin çok büyük bir bölümünün hala önemini koruduğunu kabul etmektedir. Çağdaş neo-klasik iktisatçılar tarafından coşkuyla savunulan kapitalizmin ahlâkı bakımdan tarafsız olduğu savı karşısında, Marksist iktisatçıların önemli görevlerinden birisi, üretim araçlarının özel mülkiyeti temelinde gelişen kapitalist ekonomik sistemin geçerliliğine ahlâki temelde meydan okumaktır.

Marx'ın kapitalizmi mahkum etmesi, büyük ölçüde kapitalistlerin işçileri sömürmesi olgusuna odaklanır. Ne var ki, sömürü kavramının iki anlamı vardır: **birincisi,** sömürünün teknik anlamıdır, yani "olgusal akli değerlendirme yolu" ile bazı insanların diğer bazı insanların emeğine el koyması olgusudur; **diğeri** ise sömürünün ahlâkı temelde açıklanmasıdır, yani ahlaki değer yargısı bakımından bazı insanların bazı insanları haksız olarak kullanmasıdır. Bu temelde Roemer'e göre, Marx'ın sömürü teorisi kapitalist ahlâkı mahkum ediyor olsa da; iki sorun içermektedir. Birincisi bu teori, emek değer teorisine dayanmaktadır ama ne yazık ki, emek değer teorisi yanlıştır; dolayısıyla emek değer teorisine dayanan sömürü teorisi tartışmalıdır. Emek değer teorisi yanlış olmasına karşın; Marx'ın sömürü teorisinde tanımladığı gibi, kapitalistin işçileri **teknik anlamda sömürdüğü** nesnel bir gerçekliktir. Ancak bu olgu, günümüzün Batılı iktisatçılarının yöntemiyle de kanıtlanabilir. İkincisi, en azından şu söylenebilir, eğer Marx'ın emek değer teorisi doğru olsa bile, bu teoriye yaslanılarak teknik anlamdaki sömürü teorisi kapitalist sistemi ahlâki olarak eleştirme görevinin üstesinden gelememektedir; çünkü bu haliyle sömürü teorisi, bir değer yargısından çok tanımlayıcı bir özellik taşımaktadır. Tam da bu değerlendirmelerden yola çıkan Roemer, kapitalizmi ahlâki olarak eleştirmek için emek- değer dışı bir sömürü teorisi ortaya koymaktadır.

A. Batılı iktisatçıların mikro-ekonomik denge modeli de kapitalistlerin işçileri sömürmesini emek-değer teorisine dayanmaksızın -teknik anlamda -ortaya koyabilir

Kapitalist sömürü nedir? Marx'ın açıklamalarına göre, işçinin ürettiği artı-değere karşılığı ödenmeden el konulmasıdır. Daha doğrusu, kapitalist toplumda işçilerin emek gücü bir meta haline gelmektedir; kapitalistler bütün üretim araçlarına sahip olurken, işçiler üretim araçlarından yoksundur, dolayısıyla işçiler emek güçlerini kapitalistlere satmak zorundadırlar. Diğer bütün metalarda olduğu gibi bir meta olan işçilerin emek güçlerinin değeri, onun yeniden üretilmesi için toplumsal bakımdan gerekli emek zamanı ile belirlenir; ancak işçinin emek gücü özel bir metadır ve kendi değerinden daha fazla değer üretir; kapitalist işçinin emek gü-

cünü pazardan satın alır. İşçiler üretim sürecinde kendi emek güçlerinin değerinden daha fazla değer üretirler. Ancak kapitalistler işçilere yalnızca onların emek güçlerinin değerini öderler. Bu ikisi arasındaki fark, artı-değerdir. Bu artı-değere kapitalist bir ödeme yapmadan el koyar. Bu, Marx'ın söylediği gibi kapitalist sömürüdür. Hiç kuşkusuz kapitalist sömürü teorisi, emek-değer teorisine dayanır. Birçok modern Batılı iktisatçı gibi Roemer de emek değer teorisinin yanlış olduğunu düşünüyor ve emek-değer teorisine dayanan sömürü teorisine pek sıcak bakmıyor. Ancak Roemer, aynı zamanda Marx tarafından ortaya konan kapitalistlerin işçileri sömürmesinin varolduğunu ve bu sömürünün Batılı iktisatçıların mikroekonomik denge modeli tarafından ortaya konulabildiğini söylüyor. Bunu kanıtlamak için Roemer, standart bir mikro-ekonomik denge modeli tasarlamıştır. Bu modelde rekabet, açık pazar fiyatları ve buna göre belirlenen ücret oranı bulunmaktadır ve aynı zamanda bazı insanlar sömürülen ve bazıları da sömüren konumundadır.

MODEL A

Roemer tarafından tasarlanan mikro-ekonomik denge modeli, yalnızca bir çeşit metanın üretimini hedefleyen basit bir ekonomik model (buna kısaca Model A diyeceğiz). 1000 kişiden oluşan bir toplum varsayalım. Bu toplumda yalnızca bir meta, diyelim mısır üretiliyor ve tüketiliyor. Mısır üretmek için yalnızca emek girdisine ve mısır tohumuna ihtiyaç var; toplumdaki herkes aynı üretim becerisine ve kapasitesine sahiptir ve mısır üretimi için gerekli teknik ve bilgiye ulaşabilmektedir. Herkesin önceliği kendi geçimi, bir başka deyişle belli bir üretim düzeyini (diyelim bir birim) elde edip orijinal olarak mısır tohumluğu için ayırdığı payı yenilemesi durumunda çalışmaya devam etme istemi taşımaktadır ve daha fazla mısır tüketme yerine boş zamanını değerlendirmeyi düşünmektedir.

Bu toplumun başlangıçta sermaye olarak 500 birim mısır tohumuna sahip olduğunu ve mısır üretimi için iki üretim tekniği olduğunu kabul edelim. Birisi çiftçilik tekniği ve diğeri fabrika tekniği. Eğer çiftçilik tekniği benimsenirse, üç iş gününde tohumluk mısır tohumu bir birim mısır üretilebiliyor;eğer fabrika tekniği benimsenirse bir iş gününde iki birim brüt mısır ürünü, ya da bir birim net mısır ürünü (bir birim tohumluk mısır yenilendikten sonra kalan ürün) ve bir birim tohumluk mısır üretilebiliyor. Bu iki teknikle sürdürülen üretim çevrimi, he iki üretim tarzında da yedi gündür.

Şimdi, ilk sermayenin-tohumluk mısırın eşit dağıtıldığını ve her bir kişinin yarım birim tohumluğunun olduğunu varsayalım. Kişilerin tercihleri, üretim teknikleri ve ilk sermayenin eşit dağılımı türünden yukarıda belirtilen koşullarda bu ekonomik modelin denge çözümünde (optimal sonuç), herkes iki gün çalışır, yani ½ gün fabrikada ve 1 ½ gün çiftlikte. Daha doğrusu, kişi fabrika tekniğiyle ½ günde mısır ürettiğinde ½ birim mısır tohumunu eker ve bir birim brüt mısır elde eder. Bir birim mısırın yarısını başlangıçta sahip olduğu tohumluk mısırı yenilemek için kullanır ve diğer yarım birimi de kendisinin tüketimi için ayırır. Geçimini sağlayan mısır miktarı bir birimken ½ birim mısırı da bir kenara ayırmak zorundadır. Dolayısıyla çiftliğe gider. Çiftlikte sermaye olarak tohumluk olmadan ½ birim mısır üretmek için 1 ½ gün harcar. Roemer, hangi teknikte yalnızca emekle mısır üretilebileceğinin sorulabileceğini dile getiriyor. Belki çiftlik tekniği ormandan mısır toplamaktan iba-

rettir. Emeğin bu kolektif üretim süreciyle de mısır üretilebilir. Ancak fabrika tekniğiyle kıyaslanırsa, aynı miktarda mısır üretmek için daha fazla emeğe ihtiyaç olacaktır. Ne var ki, üretim tekniğinin somut biçiminin bu konuyla doğrudan bir ilgisi yoktur. Önemli olan, bu ekonomide geçimin sürdürülmesiyle ilgili iki yolun varsayılmış olmasıdır. Birisi üretim için sermaye kullanır. Buradaki sermaye, kıttır ve emek girdisi içermez. Bu modelde sermaye, tohumluk mısır anlamına gelir. Diğeri, herkesin bu modelde belirtilip belirtilmediğine bakılmaksızın üretimi kendisinin gerçekleştirdiği çiftlik üretimi tekniğidir. Roemer, bu modeldeki denge çözümünün kendi kendine yeterlilik şeklinde sonuç vereceğini söylemektedir; çünkü burada farklı kişiler arasında bir alışveriş/değişim bulunmuyor. Herkes yalnızca kendisi için çalışıyor. Ne emeklerini satıyor, ne de başkalarının emeğini kiralıyorlar. Hiç kimse ürettiği mısırını başkasına satmıyor.

Bu denge çözümü temelinde Roemer, toplumdaki yeniden üretim için **toplumsal bakımdan zorunlu emek zamanı** kavramını ortaya atıyor. Sermaye olarak tohumluk mısır ve tüketim ihtiyacı biçimindeki verili tekniklerle 1000 birim mısırın üretilmesi için toplumsal olarak zorunlu emek zamanı ihtiyacı 2000 gündür, ya da bireysel açıdan söylendiğinde, bir birim mısırın üretilmesi için toplumsal bakımdan gerekli emek zamanı 2 gündür. Daha genel anlamda söylendiğinde, belli miktar mısırın üretilmesi için toplumsal bakımdan zorunlu emek zamanı, bu miktar mısırın üretilmesi için gerekli toplam emek miktarı ile bu süreçte tüketilen tohumluk mısırın yeniden üretimi kadardır. Yukarıdaki bu modelin terimleriyle söylenecek olursa toplum, ilk olarak fabrika üretimi sırasında bütün tohumluk mısırını kullanacak ve 500 birim net mısırı üretmek için 500 iş günü harcayacaktır. Kalan 500 mısır birimi ise çiftlikteki 1500 iş günü aracılığıyla üretilecektir. Toplumsal bakımdan zorunlu emek miktarı, herkesin ihtiyacı olan toplam mısırı üretmek için gerekli emeği yansıtır.

Toplumsal olarak zorunlu emek miktarı temelinde Roemer, teknik anlamda bir sömürü tanımı veriyor: "Eğer belirli sayıda aktörün bulunduğu bir ekonomide bazı aktörler kendi tüketim sepetlerini elde etmek için toplumsal olarak gerekli olandan daha fazla süre çalışmak zorunda kalıyorsa (toplumsal olarak zorunlu emek zamanından daha fazla) ve diğer bazıları da kendi tüketim sepetlerini elde etmek için toplumsal olarak gerekli olandan daha az süre çalışıyorlarsa orada sömürüden söz edilebilir." Bu durumda birinciler sömürülen, ikinciler ise sömüren konumundadır. Bu tanımlamaya göre Model A'da sömürü söz konusu değildir; çünkü herkesin kendi emek zamanı, yalnızca toplumsal olarak zorunlu emek zamanı kadardır.

MODEL B

Model A'nın ön koşulu, ilk tohumluk mısırın eşit dağıtımıdır. Eğer dağıtım eşit olmazsa ne olur? Model A temelinde Roemer bir başka model öneriyor (buna da kısaca Model B diyeceğiz): Şimdi Model A'daki 1000 aktör arasından her birinde 50 birim mısır olan 10 zengin aktör ve öte yandan da ellerinde hiç tohumluk mısır bulunmayan, yalnızca emek güçleri bulunan 990 yoksul aktörün olduğunu varsayalım; ayrıca bu modelde her failin belli bir fayda işlevi var - bu işlev tüketilen mısır ile tüketilen emek arasında oluyor, yani hiç kimse ek bir emek harcamadan

mısır elde etme olanağı bulunmadıkça mısır elde etmek için daha fazla zaman harcamak istemiyor. Model B'deki diğer koşullar Model A'dakinin aynısı. Roemer, Model B'deki tohumluk mısır dağıtımının başlangıçta **eşit olmadığını** kabul ediyor. Bu durumda Model A'daki kendi kendine yeterli düzenleme, bir dengeyi sağlamaz (zengin ile yoksulun optimal seçimi gerçekleşemez);çünkü bu düzenlemenin sonucu yalnızca şu olabilir: malı olmayan her yoksul fail, bir birim mısır elde etmek için çiftlikte üç gün çalışacaktır. Oysa malı olan her zengin aktör, bir birim tohumluk mısırıyla birlikte, kendi tüketimi için bir birim net mısır üretmek için fabrikada bir gün çalışacaktır.Buna karşılık,zenginler eğer emek pazarını kullanacak olursa, yoksul faillerin emeğini kiralayan kapitalistler durumuna geleceklerdir. Bu durumda hem zengin hem de yoksullar, daha iyi durumda olacak ve denge gerçekleşmiş olacaktır. Roemer, dengenin gerçekleşmesi için en önemli konunun ücret oranının 1/3 mısır/işgünü olarak belirlenmesi olduğunu belirtiyor. Bu değer 1/3'ten daha fazla olursa denge gerçekleşmeyecektir; çünkü çiftlikteki günlük gelir: bir birim mısırın 1/3'üdür. Eğer fabrikadaki ücret çiftliktekinden daha yüksek olursa bütün yoksullar fabrikaya gelecektir, ancak bu durumda fabrika onlara yeterli tohumluk mısır sağlayamaz. Ücret oranı bu değerden daha düşük de olmamalıdır; çünkü bu durumda yoksullar fabrikaya gitme yerine çiftlikte çalışmaya devam etmek isteyeceklerdir.

Dolayısıyla emek pazarı yalnızca 1/3 birim mısır/işgünü olduğunda açık olabilecektir. Bu ücret oranında hiçbir yoksul fail, çiftlikte ya da fabrikada çalışmayı kendisine dert etmeyecektir; çünkü iki yerde de reel geliri aynı olacaktır. 1/3 birim mısır/işgünü ücret oranıyla 990 yoksul fail, 0 3 gün kapitalistler için belli miktarda emek harcamaya istekli olacaktır. Onların emeği 0'dan 3x990=2970 güne kadar herhangi bir zaman diliminde sağlanabilir. Zengin failler tarafından kiralanan yoksul aktörlerin sayısı ise, zengin faillerin sahip oldukları kullanılacak tohumluk mısırı işlemeye yetecek kadar, yani 500/3 yoksul fail olacaktır. Bu yoksullar fabrikada çalışacak ve her biri bir birim mısır elde etmek için üç günlük emek harcayacaktır. Kalan 823.33(990-500/3) yoksul fail çiftlikte çalışacak ve her biri ihtiyacı olan bir birim mısır elde edecektir. Zengin aktörler-kapitalistler 0 gün çalışacaklardır. Zenginler tarafından kiralanan yoksullar kapitalistler için 1000 birim mısır üreteceklerdir. Bu mısırın 500 birimi, onların ilk tohumluk mısır sermayelerini yenilemek için kullanılacak, diğer 500/3 birimlik mısır ise ücret ödemeleri için kullanılacaktır ve geriye kalan 2/3×500=333.33 birim mısır ise onların kârı olacaktır.

Teknik anlamdaki sömürü tanımı temelinde Roemer, Model B'de sömürü olduğunu; çünkü bu modelde zorunlu emek zamanının hâlâ 2 gün olduğunu yazar. Bu 2 günlük süre tohumluk mısırın dağılımının değişmesiyle değişmez, çünkü toplumsal olarak zorunlu emek zamanının sermaye bölüşümü ile ilgisi yoktur. Zorunlu emek zamanı, yalnızca toplam tüketime, tekniğe ve elde edilebilen toplam sermaye ve emeğe bağlıdır. Roemer, her bir kapitalistin hiç çalışmazken işçilerin ve köylülerin 3 gün çalışmak zorunda olduklarını söylemektedir.

Dolayısıyla, Roemer, kendi mikro-ekonomik denge modelinin aynı zamanda Marx tarafından açıklandığı gibi, işçilerin kapitalistler tarafından sömürülmesini de açıkladığına inanıyor. İşçiler tarafından harcanan emek, toplumsal olarak zorunlu emek miktarından daha az olduğu için işçiler sömürülüyor. Bunun ötesinde Roemer, açıklamalarını sürdürerek, sömürünün emek değeriyle hiçbir ilgisinin olmadığını öne sü-

rüyor. Oysa geleneksel Marksizm, sömürünün emek değeriyle, dolayısıyla emek pazarındaki gelişmelerle yakından ilgili olduğunu düşünmektedir. Roemer Marx'ın emek-değer teorisi temelinde oluşturduğu sömürünün teknik anlamı konusundaki açıklamayı reddetmek için bir başka model getiriyor. Bizim kısaca Model C diyeceğimiz bir model. Bu **"izole bir sermaye pazarı"**mn bulunduğu bir model olacaktır. Roemer, emek pazarı aracılığıyla ortaya çıkan sömürünün aynı zamanda emek pazarından yoksun bir ekonomik modelde de ortaya çıkabileceğini kanıtlamak istiyor.

MODEL C

Roemer, yukarıdaki modelde, (Model B) bir izole emek pazarının olduğunu kabul edelim; yani bu pazardaki aktörlerin sadece birbirlerinin emeğini değiş tokuş ettiklerini varsayalım diyor. Ayrıca (Model C)'de bir izole sermaye pazarının olduğunu da kabul edelim. Buradaki teknikler, aktörlerin sayısı, ve başlangıç sermaye tutarı izole emek pazarına sahip olan (Model B) aynı olsun. Model C'deki biricik fark, halkın bir emek pazarı oluşturmaması olsun, ya da bazı nedenlere halk emek kiralama sistemine karşı çıkıyor. Ancak bu halk izole sermaye pazarında sermaye ödünç almaya ve borç vermeye karşı çıkmıyor olsun.

Model C'deki izole sermaye pazarında da, 1000 aktör iş yapıyor ve somut sermaye – 500 birim tohumluk mısır, 50'şer birim mısıra sahip 10 zengin aktör var ve geriye kalan yalnızca emek gücü olan 990 yoksul aktör var. Tıpkı izole emek pazarında olduğu gibi izole sermaye pazarında da iki teknik var: eğer çiftlik tekniği benimsenirse; tohumluk mısır olmaksızın bir birim mısır, üç iş gününde üretilebiliyor. Eğer fabrika tekniği benimsenirse, iki birim brüt mısır ürünü ya da bir birim net mısır ürünü, bir birim tohumluk mısırla birlikte bir işgününde üretilebilmektedir. Bu durumda insanlar birbirlerinden-sermaye olarak- tohumluk mısırı ödünç alabilecek ya da borç verebilecek, ancak herkes yalnızca kendisi için çalışmak zorunda kalacaktır. Geçim ve çalışma tercihi izole emek pazarındaki ile (ModelB) aynı olacaktır. Herkes yalnızca başlangıçtaki ilk orijinal sermayesini yeniden üretmeyi ve bir birim mısır tüketmeyi isteyecektir. Bunun ardından daha fazla mısır üretmek ve tüketmek yerine boş zaman geçirmeyi tercih edeceklerdir. Kuşkusuz emek harcamadan daha fazla mısır sağlayabilirlerse bu daha iyi olacaktır.

Bu modeldeki denge çözümü nedir? Şudur: On zengin, haftalık %66 faiz oranıyla tohumluk mısırlarını yoksul faillere ödünç vermeyi kabul etmelidir. Bu oranda eğer bir yoksul fail zengin bir aktörden üç birim mısır ödünç alırsa, altı birim mısır üretmek için üç günlük emek kullanacaktır. Üç birim mısırı borç için geri ödeyecek ve iki birim mısırı da faiz olarak ödeyecektir. Sonunda bir birim mısırı da kendi tüketimine ayıracaktır.

Model C'deki bu yeni düzenlemenin çiftlikte üç gün çalışmasından hiçbir farkı yoktur. Dolayısıyla onun için durum fark etmeyecektir. Mısırı borç veren zengin ise bu düzenlemeden hoşnut olacaktır. Bu işlem sayesinde hiç emek harcamadan iki birim mısır elde etmiş olacaktır. Bu faiz oranında zengin aktörün elindeki tohumluk mısırın bütün yoksul faillere yetmeyeceğine, geriye kalan 823.33 köylünün çiftlikte kalıp çalışmaya devam edeceklerine dikkat edilmelidir. Bu sonuncu grup için söz konusu düzenlemenin bir öncekinden hiçbir farkı yoktur, bu nedenle onlar da bu düzenlemeye itiraz etmeyeceklerdir. Peki faiz oranı daha düşük olabilir mi? Hayır,

olamaz; çünkü olursa, her yoksul aile ödünç sermaye almak isteyecektir (besbelli ki ödünç sermaye alanlar daha fazlı mısır elde edecek ve çiftlikte çalışmalarına kıyasla daha fazla boş zamana sahip olacaklardır. Ancak tohumluk mısır sermayesi miktarı sınırlıdır ve bütün köylülerin fabrika tekniğinde çalışmasına izin vermemektedir. Peki faiz oranı daha yüksek olabilir mi? Yine hayır; çünkü bu durumda hiçbir yoksul aktör, mısır ödünç almak istemeyecektir ve zenginler de çalışmak zorunda kalacaktır. Bu nedenle faiz oranı yalnızca %66 olduğunda mısır ödünç verme işinde, arz ile talep arasında bir denge sağlayabilecektir.

Roemer, sözü edilen emek pazarı modelinde görülenin aynısının sermaye pazarı modelinde de görüleceğini, denge durumunda sömürünün varolabileceğini, on zenginin sömürücü konumda olacağım ve bunların söz konusu faiz oranı koşullarında çalışmadan yaşamlarını sürdüreceklerini, 990 yoksulun ise sömürüleceğini ve onlar için fabrikada ya da çiftlikte çalışma arasında bir fark olmayacağını söylüyor. Bu durumda aradaki fark, izole sermaye pazarı modelinde sermaye ödünç almanın emek satmanın yerine geçmesi ve aynı zamanda sermaye ödünç vermenin emek kiralamanın yerine geçmesidir. Kuşkusuz izole sermaye pazarında (Model C) proleterler belki de kendilerinin kontrol ettikleri fabrikalarda çalışabilecekken, izole emek pazarı modelindeki proleterler (Model B) ise belki de kapitalistlerin çalıştırdıkları ustabaşılarının denetimi altında çalışıyor olabileceklerdir. Ancak sorunun özü bu değildir. Burada, sömürü sorunuyla ilgilendiğimiz için izole sermaye pazarındaki koşullar ile, izole emek pazarı koşulları tamamen aynıdır. Roemer, izole sermaye pazarı modelinin bir şeyi kanıtladığını açıklıyor: **emek gücü alış verişi olması ve işgücü pazarının olması koşulu** bir sömürü teorisinin vazgeçilmez parçası olamaz. Aksine Roemer'e göre, sömürü, işgücü pazarının olmadığı fakat sermaye pazarının olduğu bir modelde de ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak, Roemer'e göre Marx tarafından açıklandığı gibi teknik anlamdaki kapitalist sömürü için, emek-değer teorisi zorunlu ve vazgeçilmez değildir; çünkü bu tür bir teknik sömürüyü kanıtlamak için Batılı burjuva iktisat teorilerine dayalı bir mikro-ekonomik denge modeli de kullanılabilir.

2- Sömürüyü Mülkiyet İlişkileri ile Kanıtlamak

Sömürüyü --dolambaçlı ve başarısız bir yolla değil -- artı değer teorisiyle değil, doğrudan mülkiyet ilişkisi üzerinden açıklayabiliriz.

Model B ve Model C'de neden sömürü ortaya çıkıyor? Roemer, bunun iki nedeninin olduğunu öne sürüyor: sermayenin görece kıtlığı ve kullanılabilir sermayenin farklı ellerde olmasıdır. Birinci neden konusunda, eğer kullanılabilir, sermaye hazır kullanılabilir işgücü miktarına kıyasla yeterli ise, kâr oranı düşecektir ve dolayısıyla sömürü ortadan kalkacaktır. Sömürünün ikinci nedeni ise; sermayenin kaynağı (ister geçmişte yapılan üretim yoluyla biriktirilmiş bir şey olsun, isterse de bireyler tarafından haksızca el konulan doğal kaynaklar olsun) özel mülkiyet haline geliyorsa ve eşitsiz olarak dağılmış ise ve bir pazar koşulları söz konusu ise **sömürü ortaya** çıkmaktadır.

Tanımlayıcı Amaç ve Ahlaki Amaç

Roemer'in teknik anlamdaki sömürü tanımına göre işçiler sömürülmektedir; çünkü ücretleriyle satın alabildikleri tüketim mallarında bulunan emek miktarı, işçilerin harcadıkları emek miktarından daha azdır. Kapitalistler ise sömürücüdür; çünkü kârları ile satın aldıkları metalarda bulunan emek miktarı, harcadıkları emek miktarından daha fazladır. Roemer, insanların teknik anlamda sömürüyle neden ilgilenildiğini soruyor ve neden sömürüyü ölçmek istediklerini için soruyor. Roemer'in görüşüne göre Marx'ın matematiksel yöntemle bir sömürü teorisi geliştirmesi, hem bir **tanımlamacı amaç** hem de ahlaki amaç taşımaktadır. Tanımlamacı amaç ile sömürü açıklanırken, kârın varlığı açıklanmaktadır. Ahlaki amaç bakımından ise sömürü, işçilerin kapitalistler tarafından haksız davranışa uğradıklarını göstermek için kullanılıyor. Ancak Roemer'e göre, eğer kapitalist sömürünün önemli bir kavram olduğuna inanılıyorsa, bu sorun ahlaki değerlendirmelerin dışında tutulmalı ve öyle değerlendirilmelidir.

Roemer'in yukarıda ele alman modelinde sömürü, sermayenin eşitsiz dağılımının bir sonucu olarak ortaya çıkıyor(mısır tohumları eşitsiz bölüşülmüştür). Bu örnekte, işçilerin sömürüsü bir haksızlık olarak görünmektedir, bunun nedeni sömürünün, sermayenin ilk dağılımının eşitsiz olamsı sonucu doğduğuna inanılmasıdır ve bu haksız birşeydir.1 Bir başka deyişle, e Roemer'e göre bir sömürü teorisi değer yargısı bakış açısından haksızlıkla ilişkilendirilmez ise böylesi bir teorik açıklama, kapitalizmin ahlaki olarak eleştirilmesi amacına yardımcı olamayacaktır.

Roemer bu konuda görüşünü açmak için, ahlaken adaletsizlik olarak eleştirilmesi çok zor olan; fakat teknik anlamda sömürünün yaşandığı iki örnek veriyor.

MODEL D - Ahlaki Olarak Problemsiz Birinci Model

Kısaca Model D diyeceğimiz; birinci model, yalnızca tek bir noktada yukarıdaki Model A'dan farklıdır. Bu modelde toplumsal aktörler kendi aralarından K(emek kiralayanlar) Sınıfı ile S Sınıfı(işgüçlerini satanlar) biçiminde ikiye ayrılıyor. Birinciler emek kiralayan sınıf iken ikinciler işgüçlerini satan sınıf oluyor. İşgüçlerini satan sınıftaki her kişi, ilk olarak ½ birim net mısır üretmek için fabrikada ½ birim mısırını kullanarak çalışıyor ve ½ birim net getiri elde ediyor. Daha sonra kalan zamanında bu kişi ellerinde 1 ½ birim tohumluk mısır bulunan ve bu mısırlarını işlemek için kendisini kiralayan üç kişiye işgücünü 1/3 birim mısır/işgünü ücret alarak satıyor ve bu çalışması ile 2 gün çalışarak 1 birim mısır kazanıyor. Emek satıcısı 1 ½ gün harcayarak 1 ½ birim mısır üretiyor, ancak ücret olarak yalnızca ½ birim mısır kazanıyor. Onun işgücünü kiralayanlar ise sermayelerine dayanarak %66 kâr elde ediyorlar. Yani: her bir emek kiralayıcısı,net kar olarak 1/3 birim elde ediyor. Bu modelde emek kiralayan sınıfta olan bireylerin tüketim ihtiyaçları bir birim mısır olduğu için mısır; diğer 2/3 birim mısır ihtiyaçlarını karşılamak için çiftçilikte iki gün çalışmak zorundadır. Bu modelde işgüçlerini kiralayan sınıftaki aktörler; yalnızca çiftçilikte çalışmakta işgüçlerini satan sınıf ise yalnızca fabrikada çalışmaktadır. *

* (John E Roemer; Kaybetmeye Özgür Olmak; Marksist Ekonomik Felsefeye Giriş S.4-5)

Roemer'e göre, mülkiyet ilişkileri ve nihai kazançlara bakıldığında, (başkaları için çalışmanın herhangi bir zararlı etkisinin olmadığını varsayarak) bu modelde herhangi bir ahlâki haksızlık ortaya çıkmadığını söylemektedir. Bu modelde toplumda herkes iki gün çalışıyor ve bir birim mısır tüketebiliyor. Ancak bu model, Marksist teori açısından bakıldığında sömürücü görülebiliyor; çünkü bir işgücü satıcısı, fabrikada bir gün çalışarak bir birim mısır üretiyor, ancak yalnızca bir birim mısırın 1/3'ini alıyor ve artı emeği işlediği tohumluk mısırın sahibi tarafından sömürülüyor. Roemer, bu geleneksel teorinin kabul edilmesi durumunda, yani Marx'ın tarafından tasvir edilen sömürünün matematiği Model D'de ahlaki olarak haksızlığı oratava koyamamaktadır, çünkü toplumdaki aktörler kesin olarak Model D'deki toplumsal işbölümüne pek fazla itiraz etmeyecekler ve kayıtsız kalacaklardır. Çünkü bu modelde herkes geçimini sağlamak için iki gün çalışmaktadır, ½ gün fabrikada 1½ gün çiftlikte çalışmaktadır. Kuşkusuz bu modeldeki toplumsal işbölümü, ahlâki olarak olumsuz olan hiç bir şey içermemktedir. Dolayısıyla bu düzenlemede ahlâki olarak mahkum edilmesi gereken bir sömürü söz konusu değildir. Bu örnek, Marksizmin artı-emek teorisinin perspektifinden bakıldığında sömürü görüldüğünü, fakat ahlâki perspektiften bakıldığında bir sömürü olmadığını kanıtlamaktadır.

MODEL E - Ahlaki Sömürü İçermeyen İkinci Model

Şimdi de (kısaca Model E diyeceğimiz) ikinci örneğe bakalım. Roemer, iki farklı kişi, Leyla ve Ali'yi, varsayıyor; fakat bu iki kişinin çalışma ve tüketim tercihleri farklı. Leyla, bir birim mısır tüketmek ve sadece bir gün çalışmak yerine; hiç çalışmadan 2/3 birim mısır tüketmeyi tercih ediyor. Öte yandan Ali ise üç birim mısır tüketmek ve 3 gün çalışmak için 3 1/3 birim mısır tüketmeyi ve 4 gün çalışmayı tercih ediyor. Bu iki tercih de akılcı. Tercihine bakılırsa Leyla, boş zamana daha fazla önem veriyor. Bütün zamanını çalışmaya ayırmamak için daha az mısır tüketmeyi tercih ediyor. Ali ise tüketime daha büyük önem veriyor. Daha fazla mısır tüketmek için üç günlük çalışmanın ardından bir gün daha fazla çalışmak istiyor. Şimdi bu modeldeki tekniklerin de tıpkı Model A'dakiler gibi olduklarını kabul edelim. Bunlar çiftçilik tekniği ve fabrika tekniğidir. Ayrıca ilk varlık dağılımının da eşit olmadığını kabul edelim: Ali üç birim mısıra sahip olurken Leyla bir birim mısıra sahiptir. Yukarıda verilen koşullarda olduğu gibi ikisi de ilk başlangıç mısır varlıklarını azaltmak istemiyorlar. Bu durumda ne olacaktır? İkisi de kendi kendine yetecek biçimde çalışabilir. Bir başka deyişle,Leyla, bir birim mısırı işleyerek, fabrikada çalışır ve bir gün çalışmayla bir birim net mısır üretir. Aynı biçimde Ali da 3 gün çalışarak 3 birim mısır elde eder. Ancak bu tür bir düzenlemenin her ikisi için de en uygun çözüm olmadığını belirtmemiz gerekiyor.

Şimdi Leyla'nın günlük 1/3 birim mısır ücretle Ali'yi kiralama yolunu tercih ettiğini kabul edelim. Bu öneri Ali'ye cazip gelir; çünkü onun için ikinci en iyi seçenek, 1/3 birim mısır ücretle çiftlikte çalışmaktır.

Bu durumda sonuç şu olacaktır: Leyla, kendi bir birim mısırını işlemesi için Ali'yi kiralar, ücret olarak ona 1/3 birim mısır öder ve kendi tüketimi için 2/3 birim kâr elde eder, böylece de çalışmaktan kurtulmuş olur; Ali, ilk olarak kendi mısırını kul-

lanarak ve 3 günlük emek harcayarak 3 birim net mısır üretir.Daha sonra ise bir gün de Leyla için 1/3 birim mısır ücretle bir gün çalışır.Sonunda, Ali 4 günlük çalışmayla 3 1/3 birim mısır elde eder.

Bu sonuç belirli bir denge sağlamış -ikisini birden tatmin etmiş- olsa da ortaya bir sömürü çıkar; çünkü Leyla çalışmadan ve Ali'nin emeğini sömürerek yaşamaya başlar. Ancak Ali zenginleşirken Leyla yoksul hale gelir. Bu ahlâki açıdan durumda kime sempati göstermek gerekir? Kuşkusuz Aliye'ye(zenginleşene) değil.

Roemer bu örnekle, teknik anlamda sömürünün, mutlaka ahlâki bir kavram olmadığını gösteriyor. Yalnızca sömürü haksızlığın ve üretim araçlarındaki eşitsiz dağılımın bir sonucu olur ise, bunun kötü bir şey olduğunu düşünebiliriz. Böylece Roemer teknik anlamdaki sömürünün yanlış anlamalara yol açtığını, insanların daha çok zenginliğin bölüşümündeki eşitsizliğe gözlerini diktiklerini ve bu konuda uyanık olduklarını öne sürmektedir.

Roemer, Marx'ın dikkat çekmeye çalıştığı eşitsizliğin ve onun sömürü olarak nitelediği şeyin üretim araçlarının mülkiyet farkları –bunlara sahip olanlar ve olmayanlar- sonucu ortaya çıkan eşitsizlik olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle Roemer'e göre Marx'ın emek değer teorisi temelinde hesapladığı teknik anlamdaki sömürü (Marx bunu kişinin harcadığı emek ile toplumsal bakımdan zorunlu emek zamanı arasındaki fark olarak hesaplamaktadır);yalnızca başlangıç bölüşümündeki eşitsizlikleri yansıttığı durumda yararlı bir hesaplama olabilir. Ayrıca yalnızca başlangıç zenginliğindeki bölüşümün ahlâki olmayan yollarla oluşmuş olduğu kanıtlanabilinir ise sömürünün ahlâkdışı olduğu kabul edilebilir.

Roemer, eşitsizliği hesaplamada kullanılan artı değer teorisinin, yani bu teori çerçevesinde sömürüyü inceleme yönteminin başarısız olduğunu sonucuna varmaktadır.

Yukarıdaki fikirlere dayanarak Roemer, sömürünün, dolambaçlı ve böylesi başarısız bir yolla artı değerle tanımlanmasına karşı çıkmaktadır. Ona göre, sömürü doğrudan mülkiyet ilişkileri üzerinden açıklanmalıdır; çünkü bu yolla insanların kapitalizme yönelik ahlâki eleştirileri doğrudan mülkiyet ilişkileri temelinde ortaya konulursa çok daha ikna edici olacaktır. Ayrıca Roemer'in bakış açısına göre, sömürüyü doğrudan mülkiyet ilişkisiyle açıklamak hiç de zor değildir. Emek değer teorisi yerine sömürü, başlangıç zenginliğindeki eşitsizlik ve haksızlık ortaya koyularak yeniden tanımlanmalıdır. Bunu göstermek için Roemer, (kısaca Model F diyeceğimiz) bir başka model öne sürüyor.

MODEL F - Başlangıçtaki Haksız Eşitsizlik Modeli

Öyle bir toplum düşünelim ki, buradaki aktörler (s) b olarak bir başlangıç servetine sahip olsunlar, ikinci varsayım olarak da birinci kişi pazarda gerçekleştirdiği faaliyetlerin sonucunda (g)1 getirisini elde etmiş olsun. Aynı zamanda alternatif olarak onun bu (g)1 getirisini bir alış veriş malları sepeti olarak da düşünebiliriz. (AS) 1 bu birinci kişinin başlangıç sermayesini (g)1 de bu kişinin pazarda elde ettiği nihai getiriyi temsil etmektedir. Kişleri başlangıçtaki servet dağılımında iyi bir durumda-eşit-- ise onu **sömürülen** olarak tanımlayacağız, eğer aksi bir durum söz konusu ise onu **sömüren** olarak tanımlayacağız.

Bu örneği matematik dışı bir dille açıklamak isteyen Roemer şöyle bir model kurmaktadır: İçinde belirli bir sayıda aktörün-kişinin- yaşadığı bir toplum tasarlamaktadır. Her bir kişinin belirli bir miktarda başlangıç serveti olsun (s)1. Her bir aktör pazarda giriştiği faaliyetler sonucunda (g)1 tutarında-bu başlangıç servetleri ile orantılı-- bir getiri elde etmiş olsunlar. Eğer her bir aktörün başlangıç serveti eşit ise, sonuçta bu kişilerin nihai getirileri ya düşecek ya da artacaktır. Getirileri artan kişiler sömürülmüş.olarak addedilecektir. Öte yandan getirileri düşenler sömürenler olarak görünecektir.

Roemer'e göre birinci kişi sonunda sahip olduğu getiri açısından --üretim araçlarının başlangıçta var olan bölüşümündeki durumu ile kıyaslandığında daha iyi bir duruma geliyorsa; sömürülmüş görülecektir.

Aksi bir durum ortaya çıkarsa bu kişi başkalarını sömürmüş olacaktır.

Kapitalist toplumdaki gerçek durumu örnek alırsak: eğer başlangıçta üretim araçlarının eşit bölüşümü söz konusu olduğunu varsayarsak, sonuçta işçilerin elde ettikleri getiri durumu daha iyi olacak; kapitalistlerin durumu ise daha kötü olacaktır, böylece kapitalist toplumda -gerçekte – işçiler sömürülmekte, kapitalistler sömürmektedir. Bu gerçek durum Romer'in yukardaki modeline uygun görünmektedir.

Roemer'in Servet/Mülkiyet ilişkileri temelinde sömürü açıklaması budur. Ona göre artı-değer teorisi temelinde sömürü ile servet/mülkiyet temelinde sömürünün açıklaması farklı olmalıdır. Roemer'e göre kendisinin getirdiği açıklama tarzı "emek değeri ile ilgili herhangi bir hesaplama içermemekte; temel olarak insanların gerçek hayatta soruna daha çok nasıl baktığından hareket etmektedir. Diğer deyişle: başlangıçtaki mülkiyetin-dönüştürülebilir varlıkların-eşitsiz bölüşüm nedeniyle ortaya çıkan nihai getirilerdeki farklara bakılır"

Buna ek olarak bu açıklama tarzı gerçeğe de uygundur, çünkü bir bölüşümde(getiri)ortaya çıkan sömürücü yapıyı, diğer olası bir bölüşüm(mülkiyet) ile karşılaştırmak yolu ile tanımlamaya çalışır. Dahası bu açıklama tarzı refah sorununu dikkate almaktadır. Diğer deyişle, eğer bir kişinin durumu gerçek yaşamdaki duruma ile uygun olarak daha iyi ise o kişi sömürülmektedir; aksi takdirde o başkalarını sömürmektedir.

Roemer, **servet/mülkiyet temelli** sömürü tanımının geçerli bir sağlamlığa sahip olduğuna inanmaktadır. Çünkü daha önce verdiği -ahlaki olmayan- bakış açısından iki sömürü örneği (D ve E Modelleri) dışındaki— verdiği tüm modellerde getirdiği açıklamalar, geleneksel artı-değer temelli Marksist açıklama ile de uyumludur. Dahası bu iki örnekte de (D ve E Modellerinde) gerçekte doğru açıklamayı getiren servet/mülkiyet temelli olan açıklama artı-değer temelli Marksist sömürü açıklamasıdır.

Roemer'in servet/mülkiyet temelli açıklamasına göre D Modelinde hiç kimse sömürülmemektedir. Model E de ise nihai refah açısından bakan Roemer için Ali sömüren, Leyla ise sömürülendir. Fakat kanımızca, eğer bu kişiler – ilerde meydana gelecek yeniden bir bölüşüm sonucunda- başlangıç sermayeleri değişir ve bu kez 1 değil de 2 birim mısır ile yola çıkarlarsa, roller değişecek Ali sıkıntı çekecek Leyla ise avantajlı olacaktır.

Roemer'in önerdiği sömürünün servet/mülkiyet temelli açıklamasının insanları özellikle belirli bir bakış açısına çekmek açısından önemli olduğuna işaret etmektedir: bu da şu olacaktır: sömürü bir insanın kaybıdır ve bu kaybın nedeni de mülkiyetin başlangıçtaki eşitsiz bölüşümüdür. Bu bakış açısına göre, bir şahıs - dönüşebilir- üretim araçları açısından eşit mülkiyete sahip değil ise, bu şahsın adil olmayan bir işlem gördüğü şeklinde bir değerlendirme yapılabilecektir. Ayrıca bir şahsın sömürülüp sömürülmediği iki şeyin karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkmaktadır: Mevcut sistemde elde ettiği getiri ile -aktarılabilir varlıklar açısından- başlangıçtaki eşit bölüşüm koşullarında elde ettiği getiri karşılaştırılmalıdır. Roemer bu bakışı ile kapitalist toplumdaki işsiz insanlara nasıl bakılması gerektiğini şöyle ele almaktadır: Roemer'e göre Marksist artık değer yaklaşımına göre işsizler sömürenler katogorisinde görülecektir; çünkü bunların harcadığı emek azdır, fakat elde ettikleri ürünlerin (sosyal devlet koşullarında) içerdiği emek tutarı ise daha fazladır. Fakat kendi servet/mülkiyet teorisine göre işsizler sömürülmektedirler, çünkü eğer servetler yeniden dağılıma tabi tutulur ve toplumdaki tüm bireyler (işsizler dahil) elle tutulur sermaye açısından, toplumsal servetten eşit pay alırsa işsizler şüphesiz daha iyi bir duruma gelmiş olacaklardor. İşsizlik sorununda, işsiz kişilerin sömürülen olarak görülmesi sonucuna varılmak isteniyor ise, servet/mülkiyet teorisi daha iyi bir çözüm getirmektedir.

3- Kapitalist Sömürü ve Kapitalist Özel Mülkiyet

Roemer'e göre, Marx'ın sömürü üzerine araştırmasının asıl amacı kapitalist özel mülkiyetin adaletsiz olduğunu açıklamak idi. Bu nedenle başlangıçta sahip olunan sermayenin ahlaki açıdan makul olmayışını açıklamaya yoğunlaşmak gerekmektedir. Çünkü sömürünün varlığının temelinde başlangıçtaki servetlerin eşitsiz dağılımı yatmaktadır ve belirleyici olan budur. Daha genel ifade edersek üretim araçlarının özel mülkiyeti asıl sorundur ve bu mülk eşitsizliği nesillerden nesillere aktarılarak ve birikerek büyük bir eşitsizliğe yol açar. İşgücü pazarı veya işgücünün sömürüsü –her ikisi de—Marx'ın dikkat çektiği eşitsizliğin ve adaletsizliğin kaynağı değildir.

Kapitalizmde, başlangıçtaki mülkiyet eşitsizliği, soygun, işgal veya hırsızlık yoluyla oluşmuştur. Marx bu konudaki görüşlerini Kapital, Cilt 1,İlkel Birikim bölümünde ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Roemer,bu çirkin yollarla edinilmiş bulunan eşitsiz sermaye sahipliğinin açıkça adil olmadığını belirtmektedir.Eğer,sermayenin ilk başlangıçtaki bölüşümü adil değil ise, o zaman bundan kaynaklanan,kapitalistlerin işçileri sömürmeleri de adil olmayacaktır.Ancak, çeşitli kapitalizm savunucuları, sermayenin eşitsiz dağılımının ahlâki olarak itiraz edilemeyecek bazı yollarla oluşabileceğini ileri sürmektedirler. Örneğin: boş zaman geçirme ve çalışma zamanı tercihlerindeki farklılıklar gibi, girişimcilikteki yetenek farklılıkları, risk alma isteğindeki farklılıklar veya beklenmedik şans faktörlerini ileri sürmektedirler.. Roemer bu tezleri ayrı ayrı ele alarak çürütmüştür.

Boş Zaman Geçirme Tercihi

Roemer, bazı insanların farklı boş zaman/çalışma zamanı tercihlerine değerlerine sahip olmaları halinde, sömürünün kısa bir zaman içinde ortaya çıkacağını kabul etmektedir. Yukarıdaki Ali ve Leyla örnekleri bunu kanıtlamaktadır. Fakat bizim bu örnekteki sömürüyü kötü bir şey olarak görüp görmememiz, boş zaman/çalışma zamanı tercihinin nasıl oluştuğuna bağlı olmalıdır. Neo klasik iktisatçılar, zaman tercihinin insanların kişisel niteliklerin bir parçası ve sonuçlarına katlanılması gereken bir şey olarak görme eğilimindedirler. Roemer bu görüşe karşı çıkar. Ona göre, boş zaman/çalışma zamanı tercih farklılıkları, insanların bağımsız tercihlerine bağlamak yanlıştır, çünkü tasarruf ve cimriliğin nedeni kültürdür ve kültür, bir bölgede yerleşik insanların karşılaştıkları nesnel koşullar içinde oluşmaktadır. Marksistler insanların boş zaman/çalışma zamanı tercihlerinin toplumsal çevre içinde belirlendiğini, böylelikle sömürü ve eşitsizliğin zaman kullanma tercihlerinin farklı olmasına bağlanamayacağını aksine bu farklılıkların dahi geçmişteki eşitsizlik koşullarından kaynaklandığına inanmaktadırlar. Roemer, Neo klasik iktisatçıların sömürü ve eşitsizliğin zaman kullanma tercihlerindeki farklılıktan kaynaklandığı tezlerine karşı üç karşı tez ortaya koymaktadır.

Roemer'in Üç Karşı Tezi

Birincisi, kapitalist toplumda mülkiyet farklılığının başlangıç koşullarının tümü hırsızlık yağma ve zor kullanarak oluşturulmuştur. İkincisi, insanların kapitalist toplumda gerçekten farklı zaman kullanma tercihlerine sahip oldukları doğrudur ve kapitalizmde bu farklılıklar hep var olmaktadır, fakat zaman kullanma tercihlerindeki farklılık, aslında eşitsizlik ve baskıya karşı bir tepki olarak oluşmaktadır. Eğer bu farklar tarihten gelen bu gibi nedenlere -adaletsizliklere-bağlı olduğu bir gerçek ise, o takdirde zaman kullanma tercihinin servet eşitsizliğinin asıl kökeni olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

Üçüncü olarak, Roemer'e göre zaman kullanma tercihlerinde kalıtsal veya doğuştan gelen bazı farklar olsa bile, niçin bundan bazı insanlar kazançlı çıkarken, bazıları sıkıntı çeksinler?

Girişimcilik yeteneği konusunda, kapitalizmin savunucuları genellikle, kârın, girişimcilik yeteneğinin bir ödülü olduğunu ileri sürerler. Bu yeteneğe sahip olanlar diğerlerinin keşfedemedikleri işgücü organizasyonu ve meta üretim yöntemlerini keşfetmişlerdir. Bu az bulunur yeteneklerin ödülü de kârdır. Buna karşı Roemer,şu iki soruyu ortaya atmaktadır : birincisi, girişimcilik yetenek, gerçekten az bulunur bir şey midir? Ona göre, bu az bulunurluğun nedeni, daha çok, kapitalist toplumda insanların çoğunluğunun girişimcilik yeteneklerini geliştirme fırsatına sahip olmamalarıdır. İkincisi, girişimcilik yeteneği az bulunur bir şey olsa bile, bunun sermaye birikimi ödülü ile bu denli yüksek bir biçimde ödüllendirilmesi doğru mudur ? Roemer'e göre,(üretim sürecinde üstelendikleri işlevler bakımından) girişimcilerin kâr etmelerine gerek yoktur veya kâr talep etmeye hakları yoktur. Kapitalist sistemde, gereklilik! anlamında girişimcilere böylesi büyük ödüller verilmese dahi, onlar bu yeteneklerini uygulamaya hâlâ devam edeceklerdir. Büyük Japon şirketlerindeki yöneticilerin gelirleri Amerika'dakilerden çok daha düşüktür. Dolayısıyla onlara verilecek ödül, tamı tamına girişimcilik rolünü oynamalarına yetecek kadar olmalıdır.

Girişimcilerin niçin kâr talep etmeye hakları yoktur? Bunun nedeni onların yetenekleri çevreye veya kalıtıma bağlı olduğu için, bundan bir çıkar elde etmelerinin haklı olmamasıdır. Aslında girişimcilik yeteneği çoğunlukla, ailelerine olduğu kadar içinde yetiştikleri toplumsal sınıfın deneyimleriyle bağlantılıdır. Proleterler bu kadar şanslı değilken, bir kişinin girişimcilik yeteneği, bu anlamda aile çevresinin yaşam pratiğiyle temas etmesinden ileri geliyorsa, o zaman bu avantaj, eşitsiz bir fırsatın ve toplumdan kaynaklanan bağışlanması mümkün olmayan fırsat eşitsizliğinin sonucu olarak düşünülmelidir. Bazıları girişimcilik yeteneğinin öğrenilen bir şey olmadığını, doğuştan olduğunu veya başka bir deyişle, bazı insanların girişimcilik yeteneği edinebilme imkan ve fırsatı ile doğduklarını, diğerlerinin ise böyle olmadıklarını söyleyebilmekte ve buradan hareketle girişimcilerin kâr elde etmeye hakları olduğunu savunmaktadırlar. Roemer bu görüşün aslında doğuştan bir varlık ve mülkiyete sahip olma hakkı ile dünyaya gelmeyi meşru gördüğünü söylemektedir. Diğer deyişle bazı insanlar doğuştan gelen özellikleri sayesinde edinebilecekleri gelirin hak sahibi olmalıdırlar.

Roemer'e göre bu yaklaşım çok kuşkuludur. Birincisi bu ailevi/kalıtsal özellik, bir fırsat eşitsizliği oluşturmaktadır. Bu eşitsizliği kabullenmeli miyiz? İkincisi, bu bakışı kabul etsek bile, bundan girişimcilik yeteneğine ödül olarak büyük kâr elde etme hakkı verilmesi gerektiği sonucuna varılamaz, çünkü bu kişiler bu yeteneklerinin karşılığını başka şekillerde de alabilirler; örneğin bu az bulunur yeteneklerinden dolayı, takdir edilmeleri halinde, pekala belirli bir derecede tatmin olabilirler.

Risk alma iştahı ve isteği konusunda bazı yazarlar yatırıma karar vermenin gerçekten risk taşıdığını, bu nedenle de ödüllendirilmesi gerektiğini iddia etmektedirler.Onlara göre,iki tip insan bulunmakta;bunlardan bazıları risk almayı kabul etmekte,diğerleri ise risk almayı istememektedir. Risk alanların yalnızca bazıları kapitalist olmakta, birçoğu ise iflas etmektedir. Proletarya ise, risk almak istemeyen veya riske girdikten sonra başarısız olanlardan oluşmuştur.

Bunların el koydukları artı-emek (kapitalistlerin kârı),proleterlerin, kapitalist sınıfa, proleterler adına da üstlenmiş oldukları risklere karşı aktarmaları gereken değerdir. Başka bir deyişle, kapitalistler tarafından üstlenilen bu risk, işçilerin düzenli ücret almalarını ve huzur içinde uyumalarını sağlar. Bu nedenle işçiler, kapitalistlere, kendileri (işçiler) adına kumar oynamaları için bu ödemeyi yapmalıdırlar. Roemer, bu görüşün olağanüstü dayanaksız olduğunu düşünmektedir. Ona göre,birçok işçi de,kapitalist olmayı ve risk üstlenmeyi hayal etmektedir; fakat onlar bunu yapamazlar; çünkü ya sermaye piyasasına girebilmek için gereken fırsattan yoksundurlar veya bazı açılardan (belki de aynı zamanda, gerekli geniş yararlı sosyal ilişkiler dahil olmak üzere) girişimcilik yeteneğine sahip değillerdir.Bunu yanı sıra,kesin konuşmak gerekirse,işçilerin yaşamlarındaki riskler, kapitalistlerinkinden daha az değildir,çünkü onlar kapitalistlerin ve şirket yöneticilerin karşılaşmadıkları mesleki hastalıklar,işsizlik ve emeklilik sonrası yoksulluk gibi birçok riskleri göğüslemektedirler.

Roemer, şans tezini de ele alıp eleştirir, bazı yazarlar şansın, mülkiyet edinmenin meşru bir yolu olduğunu, bu yüzden şansa bağlı olarak başlangıç sermayesindeki yüksek derecede eşitsiz bölüşümün adil ve haklı olduğunu iddia etmektedirler.

Roemer, en önemli şansın, miras olduğunu, çünkü insanların miras yoluyla değişik şekillerde maddi sermayeye sahip olduklarını söylemektedir. Veraset, mirası bırakan kişi ve miras alanın bakış açılarından ele alınabilir. Eğer mirası bırakan kişinin zenginliği çalışma, yetenek, zamanı kullanma tercihi, risk isteği ve tasarruf gibi yollarla meşru olarak edinilmiş ise, bunu kendi iradesiyle istediği şekilde kullanma hakkına sahiptir. Fakat bir sonraki kuşak, yani olası mirasçı açısından baktığımızda, belki de mirası alan kişinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ortam açık şekilde fırsat eşitsizliklerinin bulunduğu bir ortam olabilir. Roemer, fırsat eşitliği bakış açısının, şansın mülkiyet ediniminde meşru bir yol olduğu iddiasını çürütebilecek güçlü bir teori olduğuna inanmaktadır. Diğer bir deyişle, Roemer'e göre şans sonucu elde edilen mülk veya servet, yalnızca belirli bireylere değil, herkese ait olmalıdır; çünkü son çözümlemede, şans tarafından ödüllendirilmek için, insanın herhangi özel bir şey yapması gerekmemektedir.

Kısaca, kapitalist toplumda, sözde ahlaki olarak sorunsuz ve haklı gösterilmeye çalışılan yollardan elde edilen tüm sermaye, gerçekte ilk başlangıçtaki sermaye bölüşümün adil olmayışından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, kapitalist toplumdaki birçok eşitsizlik, kuşaklar öncesinde gerçekleşmiş olan talan, hırsızlık ve yağmaya bağlanabilir. Veraset, bunun sadece bir örneğidir. Başlangıçtaki sermayenin bölüşümü eşitsizdir ve adil değildir ve bu sömürünün gerçek nedenidir, bu yüzden de kapitalist sömürü adil değildir.

Halk Kapitalizminin Eleştirisi

Roemer'in yukarıda belirtilen düşünceleri, bir konuyu açıklığa kavuşturmayı hedeflemektedir: kapitalist sömürünün ortadan kaldırılması için, üretim araçlarında özel kapitalist mülkiyeti ortadan kaldırılmalıdır. Ancak buna karşı bazı düşünürler ise, kapitalist sömürünün üretim araçlarının özel mülkiyetinden ve üretim araçların eşitsiz bölüşümü sonucu olduğunu; bu nedenle de, kapitalist sömürünün ortadan kaldırılabilmesi için özel mülkiyetin eşit bir biçimde bölüştürülmesinin yeterli olabileceğini; çözüm için özel mülkiyetin ve pazarın ortadan kaldırılmasına gerek olmadığını ileri sürmekte; yani bir "halk kapitalizmi" sisteminin kurulması gerektiğini öne sürmektedirler.

Roemer bu fikre açıkça karşı çıkmış ve aşağıdaki şekillerde eleştirmiştir.

Birincisi, pazar sisteminde, düşük verimlilik şeklinde bir sorun vardır. Roemer "halk kapitalizminin" pazar sistemini muhafaza etmek istenmesinin temelinde neo-klasik iktisatçıların pazar sistemindeki,"görünmez el" mekanizmasının olası en etkin mekanizma olduğunu düşünmelerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Aksine, Marksizm, pazar sisteminde içkin olarak düşük verimlilik olgusu olduğuna inanır. Bunun en belirgin görünümü günümüzde, kapitalist toplumda-özellikle kriz ve durgunluk dönemlerinde- muazzam büyük miktarlarda kullanılmayan durumda atıl sermaye varlıklarının yatırıma sokulmadan beklemesi dolayısıyla ve zaman zaman kitlesel işsizlikle-emek israfı- karşılaşılmasıdır. Neo-klasik iktisatçıların varsayımları niçin boşa çıkmaktadır? Roemer'e göre "görünmez el"in istenen etkin rolü oynayabilmesi için birçok başka koşulun varlığı gerekmektedir, oysa pazar ekonomisi "pazarını başarısının" bu gerekli koşullarını bizzat kendisi mahvetmektedir.

Eğer "halk kapitalizmi" modeline inananlar pazarı muhafaza etmede ısrar ettiklerinde kaçınılmaz olarak pazarın ürettiği düşük etkinlik sorunuyla karşılaşacaklardır. Roemer, bu eleştirisinin tarihi materyalizmin, özel mülkiyete yönelttiği esaslı eleştiriden beslendiğini özelikle belirtmektedir," tarihsel materyalizm devredilebilen malların-sermayenin-özel mülkiyetine dayanan ekonomik yapının artık bundan böyle, üretici güçlerin özgürleşmesi ve daha da geliştirilmesi için artık en iyi seçenek olmadığını kanıtlamıştır".

İkinci olarak, üretim araçlarının eşit bir şekilde yeniden bölüştürülmesi, daha önceki dönemlerdeki eşitsiz bölüşümden kaynaklanan hata ve problemleri tamamıyla düzeltemez. Roemer, "halk kapitalizmi" toplumunda tüm ulusal varlıklardan herkese eşit miktarda bölüştürülerek- devredilebilen sermaye verilmesi- halinde dahi, daha sonraki nesiller muhtemelen tekrar eşitsizliklerin ortaya çıkması ile karşılaşacaklardır. Bu toplumda, herkes geçmişte sahip olduğu avantajlarını ve yeteneklerini koruyabilecekse, risk tercihlerini sürdürmeye devam edeceklerse ve günahını vermeme cimriliği tutumu sürecekse eşitsizliklerin yeniden ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü insanların bugünkü tercih ve yetenekleri büyük ölçüde, geçmişteki adaletsiz servet bölüşümünün etkisiyle belirlenmektedir; dolayısıyla sihirli değnek gibi bunu yeniden bölüşümle ortadan kaldırabilmek olanaksızdır. Dolayısıyla da "halk kapitalizminin" yapacağı eşit yeniden bölüşüm uygulaması, kapitalizmin geçmişteki hatalarını düzeltemeyecektir.

Üçüncüsü, özel mülkiyet ve pazar sistemi, insanların kendisini gerçekleştirmesine ve özgürleştirmelerine marjinal bir katkıda bulunmaktadır. Roemer insanların sahip olduğu tercih ve değerlerin tamamen ait oldukları sınıf konumu ve sahip oldukları zenginlikle belirlenmediğini ileri sürmekte; içinde yaşadıkları ekonomik yapının da önemli bir etken olduğunu savunmaktadır. Özel mülkiyet ve pazar sistemi, Marx'ın da tanımlamış olduğu gibi meta fetişizmine yol açmakta, yani bu sistemde hem insanlar ve de malların değeri aslında bir Pazar değeri haline gelmekte; böylesi bir düşünüş biçimi egemen hale gelmektedir; her bir bireyin bir piyasa değeri oluşmaktadır. " Halk kapitalizmi" özel mülkiyet ve pazar sistemini muhafaza ettiği sürece, bu tür bir düşünüş ve bilinç biçimi devam edecek, insanların kendisini gerçekleştirmesine ve gerçek anlamda özgürleşmelerine engel olacaktır.

Dördüncüsü, özel mülkiyetin eşit olarak yeniden bölüştürülmesi eşitsizliği ortadan kaldırmaz,çünkü bazı insanlar hâlâ başlangıçtan gelen ve var olan eşitsizliklerden dolayı büyük çıkarlar elde edebilirler.Farklı insanların kendilerine özgün meziyet ve yetenekleri vardır. Bunlar doğuştan veya şans eseri kazanılmış olabilir; fakat bundan çıkar sağlama düşüncesi ahlaki olarak doğru değildir, çünkü insanlar meziyetlerini kendi bireysel çıkarlarını gerçekleştirecek özel mülkleri gibi görmemeli onları çevreleri ve toplumla paylaşmaya hazır olmalıdırlar."Halk kapitalizmi" özel mülkiyeti eşit şekilde dağıtmayı öngörmesine karşın; bu model hala insanların sahip oldukları bu meziyet ve şanslarını kendi çıkarları için kullanmalarına olanak vermektedir.

Roemer, şöyle yazmaktadır " yukarıda belirtilen dört itirazımın hepsinin tümüyle ikna edici olmaları gerekmiyor, fakat bunlar içinden her hangi biri dahi "halk kapitalizminin" kapitalist sömürüyü düzeltme fikrini çürütmeye yeterli olabilir"

Özetle toparlarsak, Roemer, dışımızdaki nesneler dünyası üzerinde sahip olunan mülkiyet/sahiplik biçimlerinin neden olduğu eşitsizliği ortadan kaldırmanın yolunu bu mülklerin sahipliğini eşitlemek olmadığını düşünmekte; çözümün kamusal mülkiyet olduğunu söylemektedir. Bu, özel mülkiyet hakkının özgün bir biçiminin; yani üretim araçları üzerindeki kapitalist mülkiyetin ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir.

Yukarıda, belirtilenler Roemer'in emek-dışı değer teorisine dayalı sömürü teorisinin temel düşünceleridir. Roemer'in teorisinde kapitalist sistemin değerlerine net ve güçlü bir eleştiri getirildiği ve bu eleştirinin oldukça yenilikçi ve yoğun olduğu görülmektedir.Bu,eleştiriler bugün Marksizm'e bağlı kalmak ve onu geliştirmemiz açısından önemli bir referans hizmeti görmektedir.Ancak Roemer'in teorisinde de bazı açık görülebilir sorunlar da bulunmaktadır.Örneğin Marx'm emek – değer teorisi,birçok meydan okuma ile karşılaşmasına rağmen,günümüzde de kapitalist sömürünün çözümlenmesinde, hâlâ yeri doldurulamamış bilimsel bir teoridir. Roemer, yeterince ikna edici dayanaklar ortaya koymadan emek-değer teorisinin yanlış olduğunu iddia etmektedir ve vardığı sonuçların kabul edilebilmesi oldukça zordur. Öte yandan şunu da söylememiz gerekiyor, Marx'ın kapitalist sömürü üzerine teorisinin asıl değeri, kapitalist üretim tarzının işleyişini açığa çıkarmak ve bu üretim tarzının içinde yaşandığı kapitalist toplumun özgül hareketinin kanunlarını açıklamasıdır. Ancak, Roemer bu teorinin değerinin yalnızca kapitalist sömürünün eşitsizliğini göstermek olarak sınırlamaktadır; böylece, açıkçası, arabayı atın önüne koymaktadır. Bunun yanı araştırma yöntemi açısından baktığımızda Marx'ın sömürü konusundaki araştırması sınıflar arası ilişkilerden yola çıkan bütünsel bir ele alışa sahiptir; oysa Roemer, yalıtılmış bireylerden yola çıkan bireysel-rasyonelci bir yöntem uygulamaktadır ve bu yöntem de pek güvenilir bir yöntem sayılamaz. Dolayısıyla bütünsel bir değerlendirme yapıldığında Roemer'in kapitalist sömürü üzerine eleştirisi tamamen bilimsel olamamıştır.

Kaynaklar

1- John E. Roemer: Kaybetmede Özgür Olmak - - Marksist Ekonominin Felsefesine Bir Giriş :Prof Duan Zhongqiao ve Liu Lei tarafından Çinceye çevrilmiştir. Beijing: Economic Science Press, 2003

Bölüm VII

ABD ve BRİTANYALI MARKSİSTLERİN PAZAR SOSYALİZMİ TEORİLERİ

Pazar sosyalizmi teorisi, sosyalizmi üretim araçlarının kamu mülkiyeti ile pazar ekonomisini birleştirerek gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu bakış açısı ilk kez 1930'larda ortaya atılmış ve ilk olarak Polonyalı ekonomist Oskar Lange tarafından savunulmuştur. 1950-1980 yılları arasında Sovyetler Birliği ve Doğru Avrupa'daki sosyalist ülkeler ekonomik sistemde reform arayışlarına girmişlerdi; bu çabalar sırasında pazar sosyalizmi teorisi bu ülkelerdeki ekonomistler tarafından daha da geliştirilmiş ve pazar sosyalizmi bu ülkelerdeki ekonomik sistemde yapılan bazı ekonomik reformlar için önemli teorik temellerden birini oluşturmuştur. Bununla birlikte, 1980'lerin başlarında Batılı ülkelerdeki bazı sol kanat akademisyenler, gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyalizme ne şekilde ve hangi yollardan geçilebileceği üzerinde araştırmalara girişmişlerdir. Bu akademisyenler, o günlerde Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da devam eden Pazar yönelimli ekonomik reformlardan ve arayışlardan esinlenmişler ve teorik araştırmalarını Pazar sosyalizmine odaklandırmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda gelişmiş kapitalist ülkelerdeki gerçekliklere uygulanabilir olduğunu düşündükleri bazı farklı pazar sosyalizmi teorileri veya modelleri oluşturmuşlardır.

1980'lerin ortalarından itibaren, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkeler birbiri ardına çökmüştü, fakat buna rağmen Batılı ülkelerdeki sol kanat akademisyenler pazar sosyalizmi üzerine yaptıkları araştırmaları sürdürmüşlerdir. Özellikle Amerika ve İngiltere'deki bu akademisyenler, buradaki başarısızlıklara karşın, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalizmin başarısızlıkların nedenleri hakkında incelemeler yürütmüşler, yaptıkları değerlendirmeler sonucunda, pazar sosyalizminin, gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyalizme ilerleme ve geçiş için mümkün olan tek çözüm olduğu fikrini ortaya atmışlardır.1980'lerden itibaren bu yönde birçok ürünler ortaya çıkmış ve Pazar sosyalizmi ile ilgili çeşitli özgün teoriler ve modeller geliştirilmiştir. İngiliz David Miller'ın 'Kooperatif Pazar Sosyalizmi', Amerikalı John Roemer'in 'Kupon Sosyalizmi', Amerikalı David Schweickart'ın 'Ekonomik Demokrasi Modeli' ve Amerikalı Thomas Weiskopf'un 'Demokratik Özerklik' adlı çalışmasını bunlar arasında sayabilirim.

1- İki Tip Pazar Sosyalizmi Modeli

Bugün var olan pazar sosyalizmi teorileri ve modelleri kabaca iki tip içinde incelenebilir: **Birincisi**, sol kanat akademisyen olan Amerikalı John Roemer ve İngiliz David Miller'in temsil ettikleri pazar sosyalizmi teorisidir.

Birinci tipin başlıca karakteristikleri şu öğelere ve düşüncelere dayanmaktadır 1- Mevcut ana akım iktisat teorileri, Marksist teori ile bütünleştirilmekte teorik temel olarak alınmaktadır 2. Karmaşık ve gelişkin bir toplumsal yapıda etkinliğin sağlanabilmesi için pazar ekonomisinin bulunması gerekir ve Pazar, kalıcı bir olgu olmalıdır. 3. Sosyalizm kapitalizmden daha adil olan bir toplumdur. Pazar sosyalizmi etkinliği sağlayabilen ve adil bir sosyal sistemdir. 4. Pazar sosyalizmi bugünkü kapitalist toplumda tedricen, adım adım gerçekleştirilebilir.

İkinci tip ise Marksizmi benimseyen Amerikalı akademisyenlerden David Schweickart ve James Lawler'in temsil ettikleri pazar sosyalizmi teorisidir. Onları tezleri ise şu öncüllerden hareket etmektedir 1-Teorik temel olarak Marx ve Engels'in konuya ilişkin teorilerine dayanılmaktadır. 2-Pazarın üstesinden gelinemez bir dizi arazları olmasına karşın, kapitalizmden sosyalizme geçiş tarihsel döneminde ve komünizmin ilk aşaması olan sosyalizm tarihsel döneminde Pazar gerekli olacaktır. Pazarın nihai olarak ortadan kaldırılabilmesi ancak ve ancak komünizmin gerçekleşmesinden sonra olanaklı olabilecektir. 3. Sosyalizm, kooperatif tipte işletmelerin ekonomide hakim öge olacağı; işçilerin demokratik bir biçimde üretim sürecini yönettiği bir toplumdur. Sosyalizm, kamusal mülkiyeti temel alan bir toplumdur. 4. Pazar sosyalizminin uygulamaya geçirilebilmesi için ön koşul; proleteryanın demokratik yöntemlerle iktidarı ele almasıdır.

Pazar sosyalizmi teorileri solun bir bölümü tarafından oldukça olumlanmaktadır fakat Marksizme daha sadık olduklarını iddia eden bir bölüm de bu teorilere karşı çıkmaktadır. Amerikalı Bertell Ollman ve İngiliz Hillel Ticktin bu itirazın önde gelen temsilcileri olarak tanınmaktadır. Ollman ve Ticktin pazar sosyalizminin birinci tipini savunanlarının tezlerinin aslında burjuvazi akademisyenlerin önerilerinden pekfarkı olmadığını ve aslında diğerlerinin kapitalizmi savunan bu burjuva akademisyenlerinin şemalarından yararlandıklarını ileri sürmektedirler. Bu nedenle birinci tip Pazar ekonomisi teorisyenleri ile tartışmayı boş bir çaba olarak görmektedirler. Kanımızca ikinci tipin savunucularının - bir anlamda—Marksizmi savundukları bir gerçek olmakla birlikte, bunların tez ve şemalarında oldukça ütopik ve gerçekleştirilmesi olanaksız yönler bulunmaktadır; fakat bunlar tezlerini Marksizme dayandırma iddiası içinde oldukları için, onlarla tartışmak gerekmektedir.

Ollman, sorunları yerli yerine oturtmak ve tartışmaları netleştirmek amacıyla "Pazar Sosyalizmi: Sosyalistler arasındaki Tartışma" [1] başlıklı bir makaleler derlemesi kitabı yayımlamıştır. Kitap, kendilerini Marksist olarak niteleyen dört akademisyenin --Schweickart, Lawler, Ticktin ve Ollman' ın- Pazar sosyalizmi üzerine tartışan makalelerini içermektedir.

2- David Schweickart'ın Pazar Sosyalizmi

David Schweickart halen Amerikan Loyola Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür. 1980'lerin ortalarından itibaren gelişmiş ülkelerde sosyalizmin nasıl gerçekleştirilebileceği konusu üzerine çalışmaktadır ve bu ülkelerde sosyalizmin gerçekleşebilmesi için tek yolun pazar ekonomisi olduğunu düşünmektedir. 1993 yılında basılan **Kapitalizme Karşı** [2] adlı kitabında pazar sosyalizmini kapsamlı bir biçimde savunmuş ve **"ekonomik demokrasi ile pazar sosyalizmini"** birleştiren bir Pa-

[1] Kitap American Routledge tarafından 1998 de yayınlandı. Xinhua Publishing House,kitabın Çincesini 2000 de yayınlamıştı.

[2] Bu kitabın Çincesi China Renmin University Press tarafından 2002 yılında yayınlandı.

zar sosyalizmi modeli ortaya atmıştır. Şimdi de David Schweickart'ın, "Pazar Sosyalizmi: Sosyalistler arasındaki Tartışma"[3] adlı kitapta pazar sosyalizmini nasıl ele aldığını ve tezlerini inceleyeceğiz.

Pazar Sosyalizmi Kapitalizme Eşit Görülemez

Bu tezi açıklamak için Schweickart öncelikle Pazar sosyalizmini kapitalizmle karşılaştırır. Ona göre, kapitalist ekonomik sistem, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve ücretli emeğe dayanan karakterde bir pazar ekonomisidir.[4]

Daha somutta, toplumdaki üretim araçlarının ezici bir bölümü özel sektörün mülkiyeti altındadır; halkın büyük bir çoğunluğu ücretli çalışan ve ücrete bağımlı olarak geçim sürdüren işçilerdir ve toplumdaki ekonomik faaliyetlerin çok büyük bir çoğunluğu da pazarda yürütülmektedir.Bundan farklı olarak Pazar sosyalizminin ekonomisinde, ekonomik faaliyetleri düzenlemek amacıyla pazar mekanizmaları hala muhafaza edilmesine karşın ---bu faaliyetler üzerine kapitalizmde olduğundan daha fazla kontroller de getirilecektir-- kapitalist ekonomiden farklı olarak Pazar sosyalizminde üretim araçlarında kapitalist özel mülkiyetin yerine devlet mülkiyetinin bir türü ya da işçilerin kolektif –grup – mülkiyeti olacaktır.Böylece ülkenin başlıca varlıkları –örneğin bankalar ve holdingler- kolektif gruplara geçecek ve bu varlıklar onları kullanan işçilerin kontrolü altında olacaktır.Buna göre, işçilerin elde ettikleri gelirler artık ücret olmaktan çıkacaktır,çalışanlar kontrol ettikleri işletmenin net artı gelirin belirli bir bölümünü aralarında paylaştıracaklardır.Böylece işçilerin çalışması, artık ücretli emek karakterini kaybetmiş olmaktadır.Schweickart, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki farkın planlı ekonominin veya pazar ekonomisinin uygulanması olmadığını bu iki sistem arasındaki temel farkın kamusal mülkiyet ve özel mülkiyet ayrımı olduğunu vurgulamaktadır.Dolayısıyla da, pazar sosyalizmi kapitalizm olarak düşünülmemeli ve onunla eşitlenmemelidir.

Yukarıdaki bakış açılarından yola çıkan Schweickart kapitalizm ile Pazar ekonomisini özdeşleştiren ve eş gören iki grubu şöyle eleştirir. Birinci grupta, Friedman ve Hayek gibi pazarı savunma üzerinden kapitalizmi savunmayı amaçlayan sağcı akademisyenleri ele alır. Bunlar, kapitalizmi savunmak için çoklukla üretim araçlarının özel mülkiyeti ve ücretli emek konularını tartışmaktan kaçınırlar ve bu alanlardaki sorunların üzerini örtmek için Pazar ekonomisinin güçlü noktalarını abartıp ve merkezi planlamanın zayıflıklarına hücum ederler. Pazarın savunulması, ücretli işgücü sisteminin sorunlarını ve özel mülkiyetinin akılcılığını savunmaktan çok daha kolay olduğundan, bu onlar açısından oldukça etkili bir tartışma stratejisidir.

Schweickart'in eleştirdiği ikinci grup ise pazar sosyalizmine karşı olan sol kanat akademisyenlerdir. Schweickart'a göre Pazar sosyalizmini eleştiren bu ikinciler de sağ kanattakiler gibi –pazara- özellikle de pazarın arazlarına ve mantıksızlıklarına odaklanmaktadır. Schweickart soyut ve yalıtık olarak pazarı eleştirmenin,

[3] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Duan Zhongqiao p.6, Beijing, Xinhua Publishing House, 2000.

[4] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Duan Zhongqiao, p.8~9.

onu savunmak kadar kolay olduğunu, çünkü gerçekten de pazarın hem güçlü, hem de zayıf yanlarının bulunduğunu ileri sürmektedir. Kapitalizmin savunucuları pazarın güçlü yanlarını vurgulamakta ve ısrarla Pazar ekonomisinin karşıtının sadece ve sadece merkezi planlama olabileceği fikrine sarılmaktadırlar. Dolayısıyla da onlar Pazar ekonomisine yönelen her türlü eleştiriyi görmezden gelmektedirler. Pazar sosyalizmini eleştiren diğer ikinciler-sol kanat- ise pazarın arazları ve olumsuz yanlarına odaklanmakta, pazar sosyalizminin kapitalist modele benzerlik içinde olduğu fikrinde ısrar ederek, Pazar sosyalizmini tümden reddetmektedirler. Bunların tartışma stratejisi kendileri açısından makul sayılabilir, çünkü bunlar Pazar ekonomisinin kapitalizmden farklı bir mülkiyet ilişkisinin geçerli olduğu bir ekonomik yapıya adapte edildiğinde nasıl bir sonuç çıkabileceği konusunda bir araştırma yapma gereğini tümden reddetmektedirler. Schweickart'e göre bu yaklaşımın makul olduğu söylense dahi oldukça kof ve çıkışsız bir savunma tarzı olduğu açıktır.

Merkezi Plan Ekonomisinin Dört Zorlu Sorunu

Schweickart, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalizmin çökmesinin önemli bir nedeninin de, Pazar ekonomisini dışlayan bir merkezi plan ekonomisi uygulaması olduğuna inanmaktadır. Ona göre, merkezi plan ekonomisi, merkezdeki bir planlama biriminin, nelerin üretilmesi gerektiğine karar verdiği ve işletmelere bu merkezden belirli kalitede ve belirli bir miktarda mal üretilmesi talimatının verildiği bir ekonomidir. Bu ekonomi dört özgün sorunla karşılaşır: bunlar gerekli bilgi girdisi sorunu, teşvikler sorunu, otoriter eğilimler ve girişimci yetenek ile ilgili sorunlar.[5]

Planlamada gerek duyulan bilgi sorunu: Schweickart, birçok insanın modern sanayi ekonomisinin detaylı planlama yapabilmek açısından fazla karmaşık olduğunu düşündüğüne dikkat çeker. Bu görüşün, az ya da çok abartılı bir görüş olduğunu düşünür. Aslında ekonomik planlama uzmanları kapsamlı ve karmaşık bir ekonomiyi planlama yeteneğine sahiptirler. Eski Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa, Çin ve diğer sosyalist ülkelerde planlamacılar on yıllar boyunca bu konuda oldukça deneyim elde etmişlerdir. Belirli ürünlerin üretimini, işletmelerin küçük bir kısmına --genellikle büyük işletmelere- kaydırmışlardır, onlara bir dizi toplam üretim hedefleri vermişler hatta işletme yöneticilerine ve işletmelere bir dizi alanda karar verme inisiyatifi tanımışlar ve esnek uygulamalar geliştirmişlerdir. Plan ekonomisinde özellikle de güçlü talebi karşılamak için miktar yönelimli üretim yapıldığında başarılı sonuçlar alınmış, bu sonuçlar halka ekonomik büyüme açısından olumlu izlenimler vererek destek sağlamıştır.

Dolayısıyla merkezi plana dayalı sosyalizmin 'imkansız' olduğunu düşünmek oldukça temelsiz bir düşüncedir. Sovyetler Birliği'ni örnek olarak alırsak: merkezi plan ekonomisi burada, yoğun uluslararası kuşatma ve Alman işgali gibi zor koşullar altında işlev görebilmiş ve son çözümlemede yaklaşık 80 boyunca varlığını sürdürmüş, devasa bir yarı-feodal ülkede ve kırsal nüfusun ağırlık taşıdığı bir ülkede sanayileşmeyi gerçekleştirmeyi başarmıştır. Halkın giysi, yiyecek, barınma ve

[5] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Duan Zhongqiao, p10

eğitim gibi temel sorunlarını çözmüş ve dünya standartlarında gelişkin bilimsel enstitülerin kurulmasını sağlamıştır. Böylesine bir ekonomik sistem 'imkansız' olarak görülemez. Bununla birlikte, Schweickart 'imkansızın karşıtının 'ideal' olan olmadığını vurgular. Sovyet ekonomisi ve onu örnek olarak alan diğer ekonomiler her zaman verimlilik sorunları yaşamışlardır. Bu sorunlar, ekonomileri gelişkinleşip karmaşıklaştıkça giderek daha da artmıştır. Göreceli olarak daha az mal üretilirken ve miktar kaliteden daha önemli iken sorun olmayan **doğru planlama bilgisi girdisi** sorunları, daha çok sayıda ve daha kaliteli mallara ihtiyaç duyulduğunda sorun haline gelmiştir. Bu bilgi sorunundan dolayı belirli bir gelişkinlik seviyesine ulaşan her merkezi plan ekonomisinin pazar reformları başlatmaya zorlanması sebepsiz değildir.1960'lardan itibaren bu gereksinim duyulmaya başlamıştır.

Uygun Teşvikler Sorunu: Schweickart merkezi ekonominin kendi yapısına içkin olan birçok farklı tipte teşvik sorunlarına sahip olduğunu vurgular.[6] Bunlar dört önemli teorik perspektiften incelenebilir ve bunlar genellikle pratikte de karşı karşıya kalınmış sorunlardır. **Birincisi,** ürünlerin cinsi ve üretim kotaları merkezdeki planlama birimi tarafından kararlaştırıldığı takdirde, şirketler kaynaklardan tam kapasite yararlanmak ya da tüketicilerin gerçekten ihtiyaç duydukları şeyleri üretmek etmek için yeterli coşkuyu duymamaktadırlar. **İkincisi,** eğer üretim girdi ve çıktıları, her ikisi de merkezdeki planlama birimi tarafından kararlaştırılırsa, şirketler gerçek üretim kapasitelerini gizleme ve küçük gösterme eğiliminde olmakta, buna karşın merkezden alınacak girdi gereksinimlerini abartmakta ve merkezden kendilerine daha fazla kaynak girdisi sağlamaya çalışmaktadırlar. Böylece planlama merkezi tarafından verilen hedefleri daha kolay bir şekilde yerine getirmeyi hesap etmektedirler. Bunun yanı sıra, planlama merkezini kendilerine daha düşük üretim hedefleri vermesi ve daha fazla ve avantajlı fiyatlardan hammadde tahsis etmesi konusunda ikna etmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. **Üçüncüsü,** işçilerin işlerini garanti altında gördükleri ve iş kaybı olmaksızın çalışmaları halinde ve işçilerin ücretleri çalıştıkları şirketin performansından tamamen bağımsız olduğu takdirde işçiler çalışma coşkularını kaybetmektedirler. **Dördüncüsü,** merkezi planlama birimi ekonominin bütününden ve bütünsel başarıdan sorumlu tutulduğu için, bu birim verimli olmayan şirketleri kapatmak için pek fazla istek duymayacaktır. Çünkü en azından iflas eden bir işletme onlara, işlerini kaybeden işçiler için yeni işyerleri bulma sorununu getirecektir.

Otoriter Eğilimlerin Ortaya Çıkması Sorunu: Schweickart, planlama biriminin çok fazla, bölünmez ve neredeyse mutlak bir yetkiye sahip olduğunu be bu birimin içerden ve dışarıdan denetim ve gözetiminin oldukça zor olduğunu savunmaktadır. Öte yandan bu birimin verdiği kararların-üretim hedefleri, fiyatlar gibi- şirketlerin başarı ve başarısızlıkları üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla yolsuzluk olasılığı oldukça yüksek olacaktır; çünkü bir şirketin üretim kotasını azaltabilecek, ya da pazarladığı ürünün fiyatını yükseltmeyi sağlayabilecek, her türlü rüşvet riski vardır. Rüşvet gibi "kolay" bir yol varken, bir şirketin kalite geliştirmeye odaklanması, yeni bir üretim konusuna geçmesi veya teknoloji yenilemesi; ya da yeni ve daha iyi bir üretim metodu geliştirmesi beklenmemelidir.

---

[6] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Duan Zhongqiao, p16

Dahası, planlama merkezi tutumlu ve dürüst çalışsa dahi, ne kadar az sayıda alt birimle uğraşırlarsa işlerinin de o kadar kolay olacağından ötürü, çok aşırı büyük çaplı şirketlerde yapılan üretim düşük verimliliğe sahip olsa dahi, onlara yoğunlaşmayı tercih edecekler, yeni daha verimli ve daha küçük çaplı işletmelerin geliştirilmesini pek tercih etmeyeceklerdir. Ayrıca, geniş kapsamlı, gelişkin bir ekonomiyi planlama yöntemleri ile yönlendirmek olağanüstü derecede karmaşık bir görevdir, bu nedenle genellikle eleştiri ve itirazlarla karşılaşmakta ve planlarında sık sık düzeltmeler ve değişiklikler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Dış müdahalelerle karşılaşmaktadırlar.

Dolayısıyla plancılar her ne kadar ciddi bir şekilde katılımcılığı ve demokratik bir sistemi desteklediklerini öne sürseler de, aslında bunu pek istememektedirler.

Girişimcilik Yeteneği ile İlgili Sorunlar: Schweickart, merkezi plan ekonomisinin güçlü bir yenilenmeci ruhtan yoksun olduğunu düşünmektedir. Bu da kendisini, böyle bir ekonomide, az sayıda yeni ürünün ya da yeni bir üretim teknolojisinin ortaya çıkması ile kendini göstermektedir. Bu durumun yapısal sebeplerini bulmak, pek de zor değildir.

İflas etme riski olmadığından, işletmeler birbirleriyle rekabet etmek zorunda kalmazlar. Dolayısıyla, yeni teknolojilere yetişme, bilim ve teknolojide son gelişmeleri takip etmek veya pazarlarının rakipleri tarafından ellerinden alınması riski konusunda endişe etmelerine gerek yoktur. Bunlar, işletme içinde yenilenmeyi gereksiz kılmaktadır. Üstelik, bu problemlere karşı fazla sayıda etkili teşvik edici yöntemler de mevcut değildir. Planlama birimi yöneticileri, ya da işletme yöneticileri genellikle 'yeniliğe kapalı ve tutucu' olma eğilimindedirler; çünkü yenileme çabaları oldukça risklidir ve yapacakları yeniliklerde başarısızlık olasılığı yüksektir; bu durumda yöneticiler mevkilerini kaybetme riski görmektedirler.

"Ekonomik Demokrasiye Dayanan Pazar Sosyalizminin" Üstünlükleri

Schweickart, pazar sosyalizminin en azından bazı modellerinin başarılı olduğunu - kendisinin **'ekonomik demokrasiye dayanan pazar sosyalizmi'** modelinin de bunlardan biri olarak -kapitalist ekonomik sistemden çok daha üstün olduğunu düşünmektedir.

'Ekonomik demokrasiye dayalı pazar sosyalizmi' modeli nedir? Schweickart, bu modelin üç temel sütuna dayanan bir ekonomi olarak düşünülebileceğini söylemektedir: İşletmelerin işçiler tarafından yönetilmesi, yatırımların toplum tarafından kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi, mal ve hizmetler için bir pazarın olması. Somut bir ifadeyle: öncelikle, ülkenin temel varlıkları- fabrika, banka ve işletmeler--kolektif olarak tüm toplumun mülkiyetine geçecek ve bunlar ortaklaşa bir şekilde onları kullanan ve buralarda çalışan işçiler tarafından yönetilecektir. Bu da, her işletmenin demokratik bir biçimde yönetildiği ve çalışanların yasal bir hak olarak - her bir işçinin bir oy hakkına sahip olması şeklinde - işletme yöneticisini seçme hakkına sahip olduğu, bir sistemin kurulmasıdır. İşletme birimi, özel bir mülk veya kurum değil kamusal/politik bir topluluktur ve politika alanı değil sivil toplumun bir parçası olarak düşünülmelidir. İşletme, orada çalışan işçiler tarafından mülkiyetine sahip olunan bir varlık değil, sadece onların topluluğu tarafından yö-

netilen bir tür ortaklıktır. Bir işletmedeki nihai yetki, onun bütün işçilerine aittir. Küçük bir işletmede yöneticiler doğrudan seçilecektir. Büyük ya da orta büyüklükteki işletmelerde ise işçiler seçtikleri temsilciler aracılığı ile --işçi komitesi oluşturulur--işletme yöneticilerini seçecekler ve onu denetleyecektir.

İkinci olarak, yapılacak yatırımlarda toplumun kontrolü ve yönlendirmesi ilkesi olması benimsenecektir. Bu modelde yeni yatırımlar için kaynaklar işletmelerin ödediği vergilerden karşılanacaktır.Her işletme, sermaye varlıklarına orantılı olarak bir vergi ödemek durumundadır.[7]

Bu sermaye varlığı vergilerinin toplamı, tüm toplumun yatırım fonunu oluşturacaktır. Yatırımların kaynağı kişisel tasarruf veya birikimlerden sağlanmayacaktır, böylece işletmelerden vergi toplama yoluyla yatırımlara kaynak sağlama yolunun seçilmesi, yalnızca kapitalist eşitsizliğin ana sebebi olan 'bireylere faiz ödenmesi' durumunu ortadan kaldırmakla kalmayacak, aynı zamanda ekonomiyi mevduat sahiplerine ve para ticareti yapanlara ve yatırımcılara bağımlılıktan kurtaracaktır.

Sermaye varlığı vergisinden gelen gelir, sosyal yatırım fonunu oluşturmaktadır. Bu fonlar, ekonomiye yatırılacaktır. Schweickart, önerdiği bu yatırım mekanizmasının kapitalist sistemdeki yatırım mekanizmasından farklı olduğunu, çünkü bu yolla hangi sektöre yatırım yapılacağını pazarın belirleyemeyeceğini vurgular. Schweickart'ın modelinde yatırımların getirileri, topluluklara dağıtılacaktır. Dolayısıyla da bu toplulukların üyesi olan ve aralarında eşit ilişkiler olan bireylere geri dönecektir (çünkü bu topluluklar içindeki herkesin eşit hakkı vardır).Bu sayede, sermaye halka geri akmaktadır. Halk, sermayenin akışını ve sermayenin gereksinimlerini izlemeye ve buna uymak zorunda kalmamaktadır. Karar altına alınan yatırımlarla ilgili fonlar topluluğun kontrolüne verilecektir ve topluluklar da bu fonu kontrol altında tuttukları işletmeye bir "banka kredisi" gibi emanet edeceklerdir. Veya topluluk bu fonları, kendi topluluğu içindeki bazı bireylerin veya grupların, yeni işletmeler açmak istemeleri halinde onlara verecektir. Bu tarz 'kredilendirme' işlemleri kamusal bir banka sistemi aracılığı ile yürütülecek ve bu alanda iki ilke uygulanacaktır: Planlı ortak çıkarlar ilkesi ve insanlara istihdam sağlama ilkesi ve işsizliğin önlenmesi. Pazarın işlevi, yalnızca bu aşamada devreye girmektedir, ancak bu aşamada dahi pazar yegane prensip değildir, çünkü toplum farklı vergi oranlarında ayarlamalar yaparak bazı malların üretimini ve bazı sektörleri teşvik edebilir ya da bazı sektörleri engelleyebilir.

Üçüncü olarak, bu ekonomide yalnızca meta ve hizmet pazarları olacaktır, sermaye ve işgücü pazarı mevcut olmayacaktır. Ekonomik demokrasiye dayalı pazar sosyalizmi modelinde işletmeler elde ettikleri 'karları' yeniden yatırım sürecinde kullanamayacaktır; aksine'tüm kar' fonları her yıl işçilere geri döndürülmek ve paylaştırılmak durumundadır. "Sermaye" hala mevcut olmasına rağmen, işletmeler yaptıkları kar ile yeni yatırımlar yapamadıklarından ve - sermaye malları olan üretim araçları işletmedeki işçilerin kontrolü altında olduğu için -gerçek anlamda-- Marx'ın tanımladığı anlamda bir "sermaye" söz konusu olmayacaktır. Bu koşullarda, Marx'ın tanımladığı--- kendi kendini yeniden üretme eğilimi taşıyan soyut değer

[7] Age p.15

olarak- sermaye olgusu ortaya çıkamaz. Dolayısıyla herhangi bir sermaye pazarının varlığından da söz edilemez. Bu modelde, işçilerin elde ettikleri gelirler, işçi-işveren sözleşmesine dayalı ücret geliri olmadığı için; aksine işçilerin gelirleri işletmenin yaptığı karın paylaştırılması olduğundan, herhangi bir işgücü pazarından da söz edilemez. Tıpkı kapitalist sistemde olduğu gibi, burada da işletme karı, satış gelirleri ile üretim maliyetleri arasındaki farka tekabül etmektedir; fakat bu modelde işçilerin gelirleri bir maliyet öğesi değildir. Bu modelde işçilerin gelirleri, üretimde kullanılan hammadde ve malzemelerin bedeli, makinelerin amortisman yıpranma bedeli ve ödenecek vergiler çıkartıldıktan sonra arta kalan fazlaya eşittir. Diğer deyişle toplam satış bedelinden, bu üç gider kalemi düşüldükten sonra kalan artık işçilerin gelirini oluşturur. İşçilerin elde ettikleri gelirler, işletmenin yaptığı karın paylaştırılması olduğundan, işgücü pazarının varlığından söz etmek bir yana, işçilerin iş güçlerini işletmelere sattıklarını söylemek de yanlış olacaktır.

Schweickart, ekonomik demokrasi ile pazar sosyalizmi modelinin pratikte ekonomik olarak uygulanabilir olduğunu savunur. Mikro düzeyde işletme açısından bakarsak, buradaki işletmeler aslında kooperatif nitelikte kuruluşlardır. Bu kooperatif nitelik işletmenin çıkarını güvence altına alabilir, birçok deneyimin de gösterdiği gibi kooperatif işletmeler çoğu kez benzer kapitalist işletmeler kadar, hatta onlardan daha bile verimli olabilmektedir. Tüm makro-ekonomik sistem açısından bakarsak; tek tek işletmeler arasındaki ya da işletmeler ile tüketiciler arasındaki ilişkileri ele aldığımızda, ekonominin rekabete dayalı temel üzerinde oturması, merkezi planlamada sık sık karşı karşıya kalınan, doğru bilgi girdisi veya da teşvik yetersizlikleri sorunlarının oluşmamasını güvence altına alabilir. Ekonominin uzun vadeli yönelimi ve stratejik planlama açısından yaklaşıldığında; yatırım mekanizması yönlendirici bir planlama uygulanacaktır ve bu yönlendirici planlama, mevcut pazarın gerçeklerini ve pazarın gereksinimlerini de gözeten bir planlama olacaktır. Kuşkusuz, planlama sınırlanmamış ve serbest bırakılmış pazar mekanizmasına göre daha üstün olan bir şeydir. Şirketlerin yenilikçi işler yapmaları ve araştırma geliştirme sorunu da çözülebilecektir, çünkü rekabet dolayısıyla ortaya çıkan basınç, işletmeleri kendi sektörlerindeki teknolojiye ayak uydurmaları için onları zorlayacaktır. Ayrıca, işçilerin gelir artışlarının işletmenin başarısına bağlı olması, işçinin çalışma saatinin azaltılması olanakları ve işçilerin çalışma şartlarının geliştirilmesi olanakları, işletmelerde yenilikçi değişim çabaları için ilave etkili teşvikler sağlayacaktır.

Schweickart, ayrıca "ekonomik demokrasiye dayalı pazar sosyalizmi" modelinin yalnızca ekonomik açıdan uygulanabilir olmakla kalmayıp; birçok başka açıdan da kapitalizme üstün olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum şu noktalarda açıkça görülmektedir: daha eşit ve adildir; çünkü "sermaye" sahipliğinden gelen gelir ve kapitalist sınıf ortadan kalkmaktadır. Daha demokratiktir; çünkü demokrasiyi aşağıya doğru fabrikalara yayar ve yukarı doğru da katılımcı mekanizmalarla, makro-ekonomik gelişim planları ve genel ekonomik politikaların düzenlenmelerine kadar yayar. Ayrıca, çağdaş küresel kapitalizmin en tahrip edici özelliği olan aşırı sermaye akışkanlığını engeller ve uluslar arası sermaye hareketlerine olumlu bir biçimde katkıda bulunur.

Pazar Sosyalizminin Gerçekçiliği ve Üstünlükleri

Shcweickart'in "ekonomik demokrasiye dayanan pazar sosyalizmi" modeline karşı çeşitli itiraz ve eleştiriler getirilmiştir. Rekabet, adaletsizlik, reklam sektörü sorunu ve potansiyel işsizlik sorunu bu modelde hala çözümlenmemektedir. Bu gerçek sosyalizm olabilir mi? Bu kuşkulara ve eleştirilere karşılık, Schweickart kararlı bir biçimde yanıtlar vermektedir. Marx'ın bizzat kendisi farklılığı ortaya koymuş ve sosyalizmin, komünizmin gelişmiş bir aşaması veya biçimi olmadığım söylemiştir. Sosyalizm kapitalizmden doğar ve kapitalizmin izlerini ve kalıntılarını taşır; adım adım olgunlaşarak bu doğum izlerini giderir ve kendi özgün yapısını güçlendirebilir. Dolayısıyla sosyalizm mükemmel bir toplum değildir, fakat kapitalist olmayan bir sistemdir. Sosyalizm, kapitalizmin en olumlu başarılarını devralır, öte yandan da onun en olumsuz eksikliklerini aşmaya çalışır.[8] Schweickart'a göre, pazar sosyalizmi sosyalizmdir; çünkü kapitalizme kararlı bir biçimde karşı çıkmaktadır.

Shcweickart, Pazar sosyalizminin üzerine kurulu olduğu çağdaş somut değerlendirmeyi şöyle açıklamaktadır: günümüzün dünyasında, burjuvaların geçmişte kapitalist girişimciler olarak üstlendikleri olumlu işlevlerin önemi oldukça azalmıştır; dolayısıyla artık, sermaye yaratmak sermaye birikimi sağlamak, sanayiyi yönetmek, yeni ürünler ortaya çıkarmak ve yeni teknolojiler geliştirmek için kapitalistlere gerek kalmamıştır. Bugün, bu işlevi gerçekleştirmenin daha iyi yolları ortaya çıkmıştır. Pazar sosyalizmi, sadece kararlı bir şekilde kapitalizmi reddetmekle kalmaz, fakat aynı zamanda uzun bir geçmişe dayanan sosyalist geleneğin en fazla talep ettiği hedefleri ve değerleri gerçekleştirmeye çalışır. Örneğin, üreticilerin ekonomi sistem tarafından kontrol edilmesi yerine ekonominin bizzat üreticiler tarafından kontrol edilmesi idealini gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda, Schweickart, pazar sosyalizminin 'ütopik' bir sosyalist model olmadığını ve gerçekçi yönünü vurgulamaktadır; çünkü bu model bağlandığımız sosyalist değerlerin mevcut içinde bulunduğumuz gelişim aşamasında -en azından- mükemmel bir düzeyde gerçekleştirilemeyeceğini kabul eder. Bu modelde kapitalizme karşı bir denge sağlama arayışı, öte yandan karşıtını belli ölçüde kabul etme ve aynı zamanda zamanı geçmiş olanı reddetme gibi bakış açıları ve nosyonlar bulunmaktadır. Bu yaklaşım, daha basit ifade etmek gerekirse, Marksizmin "aklıselimi" göz önünde bulundurması anlamına gelmektedir. Bu modelle karşılaştırıldığında, pazarı dışlayan sosyalizm modellerinin ya ekonomik olarak başarı şansı olmayan ya da sosyalizmin değer ölçülerine uygun olmayan modellere dönüşme olasılığı bulunmaktadır.

3- James Lawler

James Lawler, halen Buffalo'da State University of New York'da, Felsefe Profesörü ve Amerika'daki Marksist Felsefe Araştırmaları Birliği'nin başkanıdır. Lawler, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalizmin çöküşünden sonra, giderek daha fazla sayıda sosyalistin merkezi-plan ekonomisi düşüncesini tamamıyla reddettiğini, sosyalizm ile pazar ilişkilerinin pekala birarada var olabileceğini ka-

[8] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev Duan Zhongqiao p.19.

bul etmeye başladıklarına işaret etmektedir. Lawler'e göre, benimsenen bu yeni yaklaşım, Marx ve Engels'in, kapitalizm-sonrası(post-kapitalist) -yeni doğmakta olan- toplumun yapısına ilişkin getirdikleri düşüncelere en yakın olan çözümdür.[9] Age James Lawler, bu düşüncesini açıklamak için, Marx ve Engels'in eserleri üzerinde geniş kapsamlı araştırmalar yapmış; ve onların, proletaryanın politik iktidarı ele almasından sonraki geçiş döneminde ve bunu izleyen sosyalizm döneminde – diğer deyişle, komünizmin birinci aşamasında-- pazar ekonomisinin varlığını sürdürmeye devam edeceğini savundukları sonucuna varmıştır. Hatta, Marx ve Engels'in – ikisinin de bir anlamda--pazar sosyalistleri, oldukları fikrini ortaya atmıştır.

Proletaryanın Politik İktidarı Ele Geçirmesinden Sonra Pazar Ekonomisi

Lawler, Marx ve Engels'in kaleme aldıkları, Komünist Manifesto'nun ikinci bölümündeki şu ifadeye dikkat çekmektedir : **"İşçi sınıfının devriminin ilk adımı -- demokrasi savaşım kazanabilmek için-- proletaryayı hakim sınıf konumuna getirmektir..... Proletarya sağladığı politik üst yetkesini - adım adım, burjuvaziden tüm sermayeyi almada, tüm üretim araçlarını devletin elinde merkezileştirmede -- diğer bir deyişle yönetici sınıf olarak örgütlenmiş olan proletaryanın elinde -- ve toplam üretici güçleri mümkün olan en hızlı şekilde arttırmada kullanacaktır."**[10]

Buradaki ifadeler, Marx ve Engels'in tüm üretim araçlarının proletarya devletinin elinde merkezileşmesini, yukarıdaki gibi **"adım adım"** gerçekleşebilecek bir süreç olarak olarak öngördüklerini göstermektedir. Bu metin "adım adım" gerçekleştirmeye vurgu yapmaktadır; çünkü burjuvaziye ait tüm sermayenin tek bir vuruşta proletarya devletinin elinde merkezileşmesi imkansız olacaktır, aynı zamanda, devrimin zaferinden sonraki dönemdeki toplum, **'karma bir toplum'** olacaktır.[11]

Bu geçiş toplumunda, sosyalist ekonomi süreç içinde adım adım hakim konuma gelecek, birlikte, sürecin başlarında hem sosyalist ekonominin hem de kapitalist ekonominin öğeleri bir arada bulunacaktır. Eğer proletaryanın politik iktidarı elde geçirdikten hemen sonra, burjuvazinin elindeki tüm sermayeyi alamayacağını kabul edersek, bu takdirde, şu soruyu sormalıyız; proletarya devleti, devrimin hemen ertesinde yapılan toplumsallaştırmalardan sonra-sadece toplam sermayenin bir bölümü toplumsallaştırılmıştır- hala burjuva bireylerin elinde kalmaya devam eden mülkiyeti hangi yollarla eline alabilecektir?

Lawler, Engels'in, Komünist Manifesto'nun yazım çalışmalarından birkaç ay önce yazdığı Komünizmin Prensipleri adlı broşürde, bu sorunun üzerinde durduğuna dikkat çekmektedir. Engels'in burada ifadesi şöyledir: **'Toprak sahiplerinin, sanayicilerin, dev demiryolları sahiplerinin ve gemi işletmecilerinin sermayelerine adım adım aşamalı bir biçimde el konulacaktır, bunlar kısmen devlet sanayisinin rekabet gücü devreye sokularak teslim olmaya zorlanacaklar, kısmen de, onlara doğrudan faizli bonolar şeklinde bir kamulaştırma bedeli -- belirli bir tazminat—verilecektir".** [12]

---

[9] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev Duan Zhongqiao p.24.
[10] Marx and Engels Selected Works, C. 1, p.293, Beijing, People's Publishing House, 1995
[11] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev. Duan Zhongqiao p.26.
[12] Marx and Engels Selected Works, C..1, p.240

Başka bir deyişle: doğrudan bonolar şeklinde toplumsallaştırma bedeli olarak tazminat ödemesinin yanı sıra, proletarya devleti kendi işletmelerinin kapitalist işletmelerle rekabetini devreye sokarak --bu yolla- devlet mülkiyetini genişletecektir. Engels tarafından,ikinci yöntemin öngörülmesi, sosyalist mülkiyetin kapitalist mülkiyetten daha etkin olduğuna ve adil bir pazar rekabeti ortamında kapitalistlere üstün gelebileceğine işaret etmektedir.Bu durumda, bu dönemdeki toplum sadece ve sadece bir tür pazar sosyalizmi olabilir.Bu toplumda,proletarya devletinin kontrolü altında bulunan işletmeler pazar ilkelerine göre işletilmeye devam edecek, kamudışı özel işletmelerle rekabet yoluyla, burjuvazinin elindeki mülkiyeti azaltma ve proletaryanın mülkiyetini artırma hedefini gerçekleştirmeye çalışacaklardır.Aynı zamanda, Marx ve Engels'in de, bu dönemde proleter mülkiyetin temel biçiminin devlet mülkiyeti olmasını öngörmelerinden dolayı, sosyalist devrim sonucunda ortaya çıkacak bu ekonomik sistem, **"devlet - pazar - sosyalizmi"** olarak da adlandırılabilir.

Lawler, proletarya devleti tarafından yaratılan bu pazarın aslen daha önceki orijinal anlamdaki kapitalist pazar olmaktan çıktığını vurgular. Bunun nedeni, bu yeni pazarın "proleter devletin bilinçli yönetim çabası ile, burjuvaziye karşı mücadele ve proletaryayı savunma işlevini üstlenmeye başlamış olmasıdır"[13]. Proletarya devletinin akılcı ya da bilinçli davranış öğesi olarak –planlı müdahale çabası –devreye sokularak, pazar artık kör ve kendiliğinden işleyen bir kuvvet olmaktan çıkarılmış olacaktır. Şüphesiz, bu dönemde, proletarya devletin pazara müdahalesi, şirketlerin davranışlarının makro düzeyde yönetimi olmayacaktır, devletin müdahalesi, Pazar için yeni işleyişi kurallarının formüle edilmesi bunların yasallaştırılması ve uygulanması şeklinde olacaktır. Bu kurallar özel mülk sahiplerinin değil, işçilerin çıkarını temsil etmektedir. Lawler, bu kuralların yürürlüğe koyulması ile birlikte, bir 'sosyalist' pazarın var edilmesinin başlamış olacağını ve bu pazarın hızla veya biraz daha geç olmak üzere işgücü pazarındaki koşulları da hızla değiştireceğini öne sürmektedir. Bu değişiklik gerçekleştirildikten sonra da artık işçiler "bir günlük dürüst çalışmanın karşılığında bir günlük dürüst karşılık elde etme" hedefine ilk kez ulaşılmış olacaklardır. (Emek katkısına göre bölüşüm gerçekleştirilmeye başlar)

Topluluk Denetiminin Uygulamaya Sokulması

Lawler'e göre, üretim süreci üzerindeki topluluk (komünal) denetimi proletarya devriminin hemen sonrasında uygulanamayacaktır. Yukarıdaki açıklamalardan sonra, akıllara şu soru gelebilir: proletarya devrimi sonrasında, devlet mülkiyeti, neden doğrudan her işletmenin işçileri tarafından denetlenmek yerine proletarya devletinin kontrolünde olmalıdır? Lawler, Engels'in bu konu üzerine şöyle bir inceleme yaptığını belirterek onun sözlerini aktarır: 'köylüler ve geride kalan 18. Yüzyılın manüfaktür işçileri büyük sanayinin içine çekildiklerinde tüm yaşam biçimlerini değiştirmiş ve oldukça farklı insanlar haline gelmişlerdir. Aynı şekilde gelecekte üretimin üzerinde tüm toplum tarafından yapılacak topluluk denetimi(ÇN.Komünist toplumu kastediyor), ayrıca bunun sonucunda ortaya çıkacak yeni gelişimler,tamamıyla farklı bir insan tipini gerektirecektir. İnsanlar artık bugün oldukla-

[13] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev Duan Zhongqiao p.33.

rı gibi üretimin tek bir dalına tabi olup, onunla sınırlandırılmış ve onun tarafından sömürülüyor olmayacak, insanlar kendi yeteneklerinin her hangi birini geliştirirken, bunu diğer insanların sırtından yapmak zorunda kalmayacaklardır. Artık insanlar, tüm üretimin yalnızca tek bir dalını ya da belli bir dalın bir bölümünü bilmekle sınırlı kalmayacaklardır. Sanayi bugünkü şekliyle dahi, bu tip kişileri giderek daha da yararsız bulmaktadır. Bütün bir toplum tarafından denetlenen ve bir plana göre işleyen sanayi, yetenekleri dengeli bir şekilde gelişmiş, üretim sistemini bütünlüğü ile görebilme yetisinde olan çok yönlü kişileri gerektirir. Birinin köylü, diğerinin ayakkabı tamircisi, bir diğerinin fabrika işçisi, ötekinin borsa işletmeni olduğu bir iş bölümü şekli, daha şimdiden makinelere dayalı sistem tarafından zaten yıkılmıştır ve ilerde tamamıyla yok olacaktır. Gelecekte, eğitim sistemi, genç nüfusun tüm üretim sistemi hakkında hızlı bir biçimde bilgi sahibi olmasına ve toplumun ihtiyaçlarına ya da kendi eğilimlerine ve tercihlerine göre üretimin bir dalından diğerine geçebilmelerine olanak tanıyacaktır. Bu sayede insanlar, bugünkü iş bölümünün bireyler üzerine empoze ettiği tek taraflı karakter yapısından özgürleşmiş olacaktır. Komünist toplum bu sayede üyelerine,çok yönlü ve bütünsel bir biçimde gelişmiş olan bu yeteneklerini tam olarak kullanıma sunma olanağını sağlayacaktır. ...."[14]

Bu uzun paragraf, Engels'in anlayışına göre, proletarya devriminden hemen sonra, çalışan işçilerin 'üretim üzerindeki topluluk kontrolünü' sağlayabilmelerinin imkansızlığının nedenlerini açıklamaktadır. Buradaki, sorun devrimden hemen sonra proletarya devleti de burjuvaziyi tüm mülkiyetten mahrum bırakma hakkına sahip olmaması veya buna yetecek politik güce sahip olmaması sorunu değildir, ayrıca sorun merkezi üretim planlarını yapabilecek kapasitede teknik kadroların olup olmaması da değildir. Burada asıl sorun, doğrudan çalışan üreticilerin, komünist toplumun gerektirdiği -ve henüz sahip olmadıkları --çok yönlü eğitim, kültür ve yetenekleri elde etmeleri sorunudur. Lawler, aynı zamanda Engels'in burada 'topluluk kontrolünden' söz ederken, devletin merkezi planlama örgütünde görevli olan teknik uzman-elitlerin kontrolünü kastetmediğini vurgular. Engels'in sözünü ettiği 'topluluk kontrolü' yalnızca ve yalnızca, kontrolün bütün toplum tarafından gerçekleştirileceği anlamına gelmekte, kesinlikle özel bir uzmanlar grubunun kontrolünü içermemektedir.

Sonuç olarak, Lawler, Engels'in değerlendirmelerinin beş sorunu netliğe kavuşturduğunu düşünmektedir: 1- Proletarya devrimi zafer kazanır kazanmaz üretim üzerinde 'topluluk kontrolünün' sağlanması imkansız olacaktır. Dolayısıyla, ekonomide mülkiyet ilişkileri, giderek yavaş yavaş değişim sürecine girmiş olmasına karşın, pazarın üretim sürecini yönlendirdiği bir üretimi örüntüsü var olmaya devam edecektir. 2- Toplumun, bu Pazar yönelimli üretim örüntüsü üzerindeki bilinçli denetimi ve üretimi düzenleme ve planlayabilme kapasitesi adım adım artacak ve bu sürecin gelişmesi çalışan insanların lehine olacaktır. 3-Sanayinin bir kez -plana göre - topluluk tarafından yönetilmeye başlanabileceği koşullar oluştuğunda, tüm sanayinin ve ekonominin kontrolü, toplumun tümüne, topluluk kontrolüne geçmeye başlamış olacak, uzman-elitlerden oluşan bir merkezi planlama örgütünün yürüt-

[14] Marx and Engels Selected Works; C.1, p.242~243

tüğü kontrol olmaktan çıkacaktır. 4- Günümüzdeki kapitalist üretimin kendisi de bu yönde gelişmektedir; çünkü otomatikleşen ve bilgisayarlarla yönetilen üretim tarzı, kapitalist şirketlerin yönetim yapılarındaki, hiyerarşik yapıları değişime uğratmış, örneğin katı iş bölümünün çağı geçmiştir. 5- Bütün bunlar, kapitalizm-sonrası (post-kapitalist) toplumun gelişme sürecinde iki aşamanın yaşanacağı anlamına gelir. İlk aşamada, pazar ilişkileri, kapitalist işletmeler de dahil olmak üzere varlıklarını sürdürmeye devam edecektir, fakat aynı süreç içinde, mülkiyet, ekonomik araçlarla yapılan müdahaleler ve sosyalist işletmelerin kapitalist işletmelerle başarılı rekabeti yoluyla adım adım proletarya devletin eline geçecektir. İkinci aşamada ise, ekonomi üzerindeki topluluk kontrolü çalışanların bizzat kendileri aracılığıyla adım adım gelişip güçlenecek ve topluluk kontrolü (komünal kontrol)bizzat çalışanlar tarafından gerçekleştirilecektir. Engels'in de ifade ettiği gibi; "para ve pazar ilişkileri önemli ekonomik roller oynaması ancak bu ikinci" aşamada son bulmaktadır.

Kooperatif İşletmeler: Sosyalist Pazar Ekonomisinin Kilit Oyuncuları

Lawler, Marx ve Engels'in eserleri üzerine yaptığı tarihsel incelemeler sonucunda şu görüşleri öne sürmüştür: 1848 ile 1864 arasındaki süreçte, Marx ve Engels proletarya devletinin izleyeceği ekonomik strateji ile ilgili düşüncelerini değiştirmişler ve 1864 'ten itibaren, artık devlet mülkiyetini eski toplumdan yeni topluma dönüşüm sürecinde başlıca bir mülkiyet biçimi olarak görmemeye başlamışlardır. Bunun yerine, kooperatif mülkiyet altındaki fabrikaların kuruluşunu sosyalist ekonomi sistemi açısından en gelecek vaat edici biçim ve yeni toplumun başlangıç noktası olarak yorumlamışlardır.

Lawler, Marx ve Engels'in eserlerindeki komünizmin aslında, zamanını doldurmanın eşiğindeki kapitalizmin reddi şeklinde anlaşılması gerektiğini savunur ve komünizmi kapitalizmin yerine geçecek tamamıyla farklı bir toplum olarak tasarladıklarını vurgular. Komünizm, kapitalizmin içinde de mevcut olan bir eğilimdir. Marx'ın deyimiyle: 'işçi sınıfının gerçekleştireceği sabit bir ideali olamaz, aksine o sadece, çökmekte olan eski burjuva toplumunun bizzat gebe olduğu yeni toplumun öğelerini özgürleştirmek için mücadele etmektedir.'[15] İşte, burada Marx'ın sözünü ettiği, özgürleştirilmesi gereken hazır öğeler işçilerin mülkiyetindeki kooperatif işletmeleridir. Bunun sorun ile ilgili olarak Marx Kapital'in üçüncü cildinde tezini şöyle açıklamaktadır: 'işçilerin bizzat kendi mülkiyetindeki kooperatif fabrikaları,eski yapı içindeki yeni yapının ilk başlangıç filizlerini temsil etmektedir; --her ne kadar bu işletmeler hali hazırdaki örgütsel yapılarının bütün alanlarında yürürlükteki sistemin (ç.n-kapitalizmin) bütün yetmezliklerini taşıyor olsalar da—bu yetmezlikleri doğal olarak yeniden üretmelerine ve bugünkü koşullarda üretmek zorunda olmalarına karşın --- bu böyledir. Fakat bu kooperatiflerde sermaye ve emek arasındaki anti-tez–yalnızca en azından başlangıç olarak - birleşmiş olan işçilerin kendi kendilerinin kapitalistleri haline dönüşmeleri yoluyla- aşılmış olmaktadır:.. diğer deyişle bu şekilde onlar üretim araçlarını kendi işgüçlerini istihdam edebilmek için

[15] Marx and Engels, Selected Works, (3 vols, Moscow: Progress Publishers, 1969)

kullanabilme olanağına sahip olmaktadırlar. Bu kooperatifler---maddi üretici güçlerin ve bunlara karşılık gelen sosyal üretim ilişkilerinin belirli bir aşamaya ulaşmış olduğu durumda--- eski bir üretim tarzının içinden yeni olanın -doğal olarak --nasıl çıktığını ve büyüdüğünü göstermektedir. Kapitalist üretim tarzının rahminde gelişen fabrika tipi üretim sistemi olmadan kooperatif mülkiyet altındaki fabrikalar da olamazdı. Aynı üretim tarzının yarattığı banka-kredi sistemi olmadan bu tip kooperatiflerin gelişmeleri de mümkün olamazdı.'[16]

Lawler'e göre, kuşkusuz Pazar sosyalizminde işçilerin bizzat kendi mülkiyetindeki kooperatif fabrikaları var olacaktır. Kooperatifler,"yeni toplumun ilk filizleri" olarak pazar için üretimde bulunacaklardır. Marx, bu işletmelerin sınırlılıklarını görmesine karşın, onları yine de, yeni toplumun başlangıç yapıları olarak ele almıştır. Marx, bu işletmelerin olumlu yönünü onların 'burjuva' yetmezliklerinden ötürü reddetme düşüncesinde değildi. Şüphesiz, Marx, işçilerin kooperatif fabrikalarını eskinin içinden büyüyen 'yeninin ilk tohumları' olarak görmesine karşın, ilk hayati adımın iktidarı ele almak ve proletarya devletini kurmak olduğu konusunda ısrarcı olmuştur. Aksi halde kapitalizm çerçevesi koşulları altında işçilerin kooperatifçi akımı kaçınılmaz olarak gerilemeler yaşayabilecektir. Fakat proletarya politik iktidarı ele geçirdiğinde, işçilerin kooperatif işletmeleri pazardaki rekabet süreci içinde kapitalist işletmelere karşı üstünlüklerini daha tam bir şekilde gösterebilirler.

Lawler, Marx ve Engels'in aslında pazar sosyalizmi düşüncesini savunduklarını bundan dolayı da kooperatif mülkiyetteki ekonomik sektöre daha fazla vurgu yaptıklarını düşünmektedir.Bu yaklaşım, Engels'in Fransa ve Almanya'daki Köylü Sorunu adlı eserinde de açıkça görülmektedir: "Partimiz, politik iktidarı eline alır almaz, sanayideki imalatçılar gibi büyük toprak sahiplerini de mülksüzleştirmelidir.... böylece topluluğa geri döndürülen büyük topraklar-araziler bizim tarafımızdan halihazırda onları işlemekte olan kırsal işçilere verilecek ve onlar kooperatifler halinde örgütlendirilecektir."[17]

Bu paragraf, Engels'in, iktidar ele alındıktan sonra, karma bir - devlet +kooperatif mülkiyeti---şeklini uygun gördüğünü göstermektedir, çünkü büyük araziler kırsal işçilere devredilecek; bu arazilerin mülkiyeti yasal olarak tüm toplumun elinde olmasına karşın, bir grup yerel kır işçisi onu kooperatif şeklinde işletecektir.

Post-kapitalist toplumun ilk aşamasında kontrol altındaki Pazar ekonomisi koşullarında çalışan kapitalist işletmelerin 'sosyal' işletmelere dönüştürülmesi adımı ile yetinilmeyecek ve daha ileri adımların atılması gerekecektir; aynı zamanda özel mülkiyet elinde olan işletmeler bu işletmelerde çalışan işçilerin grup mülkiyetine ve onların doğrudan denetimine geçirilecektir. Marx'ın Paris Komünü'nün deneylerini değerlendirdiği 'Fransa'da İç Savaş' adlı eserinde bu konuda daha kesin tezler yer almaktadır: "Eğer kooperatiflerdeki üretim çeşitli hileler ve dar görüşlü oyunlardan arınırsa, eğer kapitalist sistemi tarzı aşarsa; eğer aralarında birleşen bu kooperatifler ulusal çapta üretimi ortak bir plan çerçevesinde düzenlerse, böylece ulusal çapta üretimi kendi denetimleri altına alırlarsa, ve böylece ka-

[16] ...Capital, Vol.3, p.497-498 Beijing, People's Publishing House, 1975.
[17] Marx and Engels Selected Works, Ch4, p.363, Beijing, People's Publishing House, 1995

pitalist üretimin kaderi olan sürekli anarşi ve periyodik yıkımlara son verirlerse, -- öyleyse, baylar, bu komünizmden başka bir şey olabilir mi, bu 'mümkün olabilen' komünizm değil de nedir?" "İşçi sınıfı Paris Komününden mucizeler beklemiyordu. **Par décret du peuple'ı** başlatmak için hazır reçete şeklinde ütopyalar taşımıyorlardı. Komüncüler kendi özgürlükleri sorununu çözebilmek için ve onlar -bu özgürlüğün yan ısıra -mevcut toplumun (ç.n. kapitalizmin) kendisinin kaçınılmaz olarak üretmek eğilimine -girdiği --daha ileri düzeydeki -- ekonomik araçlara yaslanarak; uzun süreli mücadeleler vermeleri gerektiğini... Bir dizi tarihsel süreçten geçmek zorunda kalacaklarını -bu süreçler içinde koşulları ve insanları dönüştüreceklerini-bilmektedirler. Onların değişmez-sabit bir idealleri yok; aksine onlar sadece, çökmekte olan eski burjuva toplumunun bizzat gebe olduğu yeni toplumun öğelerini özgürleştirmek için mücadele etmektedir."[18]

Lawler'in yorumuna göre, Marx, burada Paris Komünü'nün --ilk proletarya devleti olarak—hedef ve görevlerinden bahsetmesine rağmen, aslında proletarya devriminin bir geçiş dönemini başlattığına dikkat çekmektedir. Bu geçiş döneminin başlangıç noktası, daha şimdiden kısmen eski toplumun rahminde gelişmiş olan-- kooperatif fabrikalardır—bunlar yeni toplumun ilk filizleridir. Kapitalist devletin zor aygıtını dağıttıktan sonra ve proletarya rejimi tarafından alınacak teşvik önlemleri ve destek ile, bu filizler-kooperatifler- daha da çabuk büyüyeceklerdir. Devrimden sonraki gelişimin yönü, eski toplumun içinden gelişen --- yeni toplumun filizleri olan- - işçilere ait kooperatif fabrikalarının teşvik edilmesidir. Yukarıdaki Marx'a ait ifadeler bir anlamda artık Marx ve Engels'in, Komünist Manifesto'da sözünü ettikleri devlet-pazar sosyalizmi görüşlerini artık savunmaktan vazgeçtikleri bunun yerine 'kooperatif-pazar sosyalizmini' savunmaya başladıkları şeklinde yorumlanabilir.

Lawler, Marx ve Engels'in bu dönemdeki yeni tezlerinden şu sonucun çıkarılabileceğini düşünür: 'kapitalizmin komünizme dönüşeceği' geçiş sürecii iki 'aşama'ya bölünebilir. İlk aşama "sosyalist- kapitalist karma bir toplum"dur. Bu aşamada kapitalist işletmeler hala varlığını korumaya devam etmektedirler. İkinci aşama "salt pazar sosyalizmidir". Bu aşamada, kooperatif fabrikalar egemen hale gelmektedir; fakat bu aşama da hala kapitalizmin belirli özelliklerini taşıyacaktır ve üretim büyük ölçüde pazarın yönlendirdiği bir üretim örüntüsü olarak sürecektir.

Sınırlandırılmış Bir Pazar Ekonomisi ve Komünizmin İlk Aşaması

Komünizmin sosyalist toplum olarak adlandırılan ilk aşamasında pazar ilişkileri hala varlığını korumakta mıdır? Marx, Gotha Programının Eleştirisi adlı çalışmasında bu konuda şöyle yazmıştır: "üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayanan kooperatif toplumda üreticiler ürünlerini değişim sürecine sokmazlar'. Lawler, açıkça, Marx'm komünizmin ilk aşamasında Pazar ilişkilerinin varlığını sürdüreceğini göremediğini savunmaktadır. Fakat Gotha Programının Eleştirisi'ndeki tezlerin daha dikkatli okunması halinde bu konuda farklı bir yorum getirilebileceğini de düşünmektedir. Lawler'e göre Marx burada komünist toplumun ilk aşaması olan sosyalist toplumda mevcut (ç.n.kapitalist) "farklı bir değişim sisteminin

[18] Marx and Engels Selected Works, C. 3, p.59~60

olacağını savunmuştur". Daha somut bir ifadeyle, komünizmin ilk aşamasında işçiler çalışmalarının karşılığında bir tür 'kupon' elde etmekte ve pazardan ihtiyaçları olan eşyaları satın almak için bu kuponları kullanmaktadırlar. Marx, "bu tür kuponların tiyatro biletleri ile aynı işlevi göreceğini ve para olarak görülmemesi konusunda ısrar etmesine karşın"[19], Lawler'e göre, tiyatro bileti yalnızca tiyatroda geçerli olabilir; ona göre "gene de bu kuponlar gerçek paranın işlevlerini yerine getirmektedirler".[20]

Bunun sebebi ise, üzerlerinde işçilerin çalıştıkları -eşdeğer- saatleri gösteren bu kuponlar bir tiyatro bileti gibi, sadece belirli bazı özel ticari malları satın almaya yarayan bir belge gibi olmayıp, daha çok kişinin emeği yoluyla kazandığı eşdeğer emek birim sayısını gösteren bir "hak ediş" belgesidir'. Bu kuponla işçi bir tiyatro biletinde olduğu gibi sadece tiyatro izlemeyecek ya da bu kuponu yalnızca belirli malların satın alımında kullanmayacaktır. Bunlar savaş döneminde belirli ürünleri alınması için kullanılan karnelere de benzetilemez. İşçi bu kupon ile ihtiyaç duyduğu her türlü malı satın alabilir, böylece Marx'ın sözünü ettiği bu kuponlar da paranın bazı işlevlerini yerine getirmektedir. Şüphesiz komünizmin ilk aşamasında diğer insanların emekleri üzerinden para biriktirmek yasal olmayacaktır. Dolayısıyla kişilerin kendi adlarına göre getirilecek kupon sistemi emek getirisini kişiselleştirilmektedir ya da diğer bir deyişle kişi ancak kendi emeği sayesinde kazandıklarını tüketebilmektedir. Dolayısıyla Lawler'e göre, bu aşamada hala gerçek bir para biriminin birtakım işlevlerini yerine getiren "kuponların" yanı sıra onu tamamlayan bir biçimde tam anlamıyla bir Pazar ekonomisi bulunmayacaktır. Fakat hala sınırlandırılmış ya da kısıtlanmış bir pazar mevcut olacaktır.[21]

Sonuç olarak Lawler, komünizmin bu ilk aşamasında, artık paranın da tam anlamıyla mevcut olmayacağını, aynı zamanda Marx'm yukarıdaki ifadelerine sıkı sıkıya bağlı kalan bir yaklaşım içersinde, meta değişimi sürecinin de ortadan kalkacağını düşünmektedir. Ancak işlevleri sınırlanmış bir para (kişiye özel kuponlar) ve işlevleri sınırlandırılmış bir pazar hala varlığını koruyacaktır. Ve bu araçlar, yeni doğmuş olan bu komünist toplumda aktif bir rol oynamaya devam edeceklerdir.[22] Pazar, ancak sonunda komünizmin tamamıyla olgunlaştığı aşamada ortadan kalkacaktır.

4- Hillel Ticltin

Hillel Ticktin, Glasgow Üniversitesi'nde Sovyetler ve Doğu Avrupa Çalışmaları Enstitüsü'nde araştırma profesörü, ayrıca Sosyalizm Teorileri ve Akımları Araştırma Merkezi'nin yöneticisidir. David Schweickart ve James Lawler'ın aksine, Ticktin, pazar sosyalizmine kesin bir şekilde karşı çıkmaktadır. Pazar sosyalizminin yeni bir teori olmadığını, daha 1930'lardan itibaren ortaya çıktığını, sürekli olarak Stalinciler ve sosyal demokratlardan destek aldığını savunmaktadır. Bugün, kapitalizmin

[19] Marx and Engels Selected Works,, C..3, p.303
[20] Capital, C.1, p.112, Beijing, People's Publishing House, 1975.
[21] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev Duan Zhongqiao p.53,.
[22] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev Duan Zhongqiao p.53.

görünüşteki zaferi ve Sovyet sosyalizmi modelinin başarısızlığı, birçok eski Marksist'in, pazarı her tip ekonomide sahip olması gereken bir özellik olarak düşünmelerine sebep olmaktadır. Dolayısıyla, pazar sosyalizmi fikri yeniden ortaya çıkmıştır. Ticktin gibi düşünen Marksistler pazar sosyalizminin yalnızca pratik uygulama bakımından imkansız olmakla kalmayıp, sosyalizm olarak da tanımlanamayacağını düşünmektedirler. Ticktin, pazar sosyalistleri ile olan ayrılığını aşağıda belirtilen 4 açıdan tanımlamaktadır.

Pazar Sosyalizmindeki Anlamsız Öğeler

Ticktin, öncelikle pazar sosyalistleri ve pazar Marksistlerinin pazar ve sosyalizm hakkında farklı görüşlere sahip olduklarını düşünmektedir.

Ticktin Marksist olmayan pazar yanlısı klasik burjuva ekonomistlerin pazarı, alıcı ve satıcıların birbirleriyle rekabet ettikleri bir ekonomik çevre olarak tanımladıklarını vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, bunlara göre, alıcı ve satıcılar olduğu sürece, pazar da var olmaya devam edecektir. Ticktin'e göre Marksist ekonomistler pazarı bu şekilde tanımlayamaz; Marksistler, pazarı, değer yasasının işlediği bir alan ya da değerin gerçekleştiği bir yer olarak tanımlamalıdırlar.[23]

Bu iki tanımın, çok açık ve belirgin farkı vardır. Marksistler için, değer olmadığı sürece, değişim işlemi kendi başına bir pazar davranışı değildir. Örneğin özel bazı malların alış verişini yapmak isteyen ve bunun için yalnızca kuponlar kullanmayı tercih edecek olan kişiler için, kuponlar kullanılması meselesinin pazarla hiçbir ilişkisi yoktur; pazar olmaksızın da bu işlemleri yapabilirler. Pazarın var olabilmesi için gerekli olan şartlar: para, değişim değeri ve değerdir. Bu anlamda takas işleminden bir örnek verirsek: kooperatif mülkiyet altındaki bir fabrikanın, ürettiği sanayi ürünlerini bir kolektif çiftliğin tarım ürünleriyle takas etmesi için de bir pazarın olması gerekmemektedir.

Ticktin, Marksist olmayan klasik ekonomistlerin sosyalizmi genellikle devletleştirme olarak tanımladıklarını vurgular. Marksistler ise, sosyalizmi toplumun planlı olma derecesine bağlı olarak tanımlamakta ve; [24] planlamayı, aralarında birleşen üreticilerin toplum üzerindeki bilinçli kontrolü olarak ele almaktadırlar. Diğer bir deyişle, sosyalistlere göre elde edilen artı ürünler demokratik süreçler içinde, halkın çoğunluğu tarafından denetlenmelidir. Bununla birlikte, Marksist olmayan klasik burjuva ekonomistlerine göre planlama mekanizması yalnızca, üreticilerin faaliyetlerini koordine etmek için kullanılabilecek olan teknik bir mekanizma veya ilişkidir; onlara göre planlama sosyal bir ilişki değildir. Ticktin'e göre kapitalizm ve sosyalizm arasındaki en belirleyici fark emeğin statüsü ile ilgilidir. Marksistler, geleceğin sosyalist toplumunda, emeğin bir yük olarak görülmeyeceğini, insanların çalışmayı istemle yapılan öncelikli bir gereksinim olarak göreceklerini savunmaktadırlar. İş gücünün satılması yürürlükten kalkacak ve emek kesinlikle yaratıcı bir etkinlik haline gelecektir. Geleceğin toplumunda, iş bölümü iki açıdan aşılmış olmaktadır: herkes birden fazla iş veya meslekle meşgul olmakta olacaktır ve

[23] Age, p.55
[24] Age p.65.

herkes bir bütün olarak toplumun yönetimine olduğu gibi, kendi öz kurumlarının yönetimine de, katılabilecektir.

Yukarıdaki ifadeler, Marksistler ve Marksist olmayanların, pazar sosyalizminin anlamını yorumlamakta önemli ölçüde farklılık gösterdiğine işaret etmektedir. Marksistlerin dışındakiler, pazar sosyalizminin üretimin büyük çapta devletleştirilmesi olduğunu ve bu devlet işletmeleri arasında pazar ilişkilerinin sürdürüldüğü bir ekonomik yapı olarak görmektedirler. Onlara göre, bu ekonomik yapı, kar ve zarar temelinde çalışacaktır. Marksistlere göre ise, sosyalizm iş gücünün alım satımını ortadan kaldıracak, dolayısıyla işçiler hem ekonomiyi hem de tek tek işletmeleri kontrol edecek hale gelecektir. Bu da artık pazarın emeği kontrol etmediği bir durum ortaya çıkaracak ve sosyalizmde artık sermaye piyasası, değer ve para, mevcut olmayacaktır. Bu nedenle, Marksistlerin pazar sosyalizmi kavramının anlamsız olduğunu düşünmeleri olağan bir şeydir.

Oysa, bazıları pazarın kapitalizmden önce de var olduğunu ve kapitalizmden sonra da var olmaya devam edeceğini savunmakta, dolayısıyla pazarı sermaye birikimi ve kar temelinde işleyen kapitalizmden soyutlayıp, ayırmaya çalışmaktadırlar.

Ticktin, Marksist bir yaklaşımla ele alınırsa, pazarın kapitalizmden önce de var olduğunu kabul edilmesi gerektiğini, fakat onun bu tarihsel çağlarda henüz olgunlaşmamış bir halde olduğunu ve pazarın aslen kapitalizmle birlikte olgunlaştığını savunarak bu yaklaşıma karşı çıkmaktadır. Kapitalizm öncesindeki pazar, son derece kısıtlıdır, dolayısıyla, yalnızca o dönemlerdeki ekonomik sistemlerin tabi ve ikincil bir öğesidir. Perakende ve toptan satış işlemlerinin olduğu çeşitli pazarlar kapitalizmden önce var olsalar da, bu çağlarda büyük çaplı meta üretimi henüz ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla, bu dönemlerde, değişim değeri mevcut olsa da genel ve evrensel olması anlamında ele alırsak, değer mevcut değildir. Bu durum, pazarın ortaya çıkışının sosyal ilişkilerden bağımsız düşünülemeyeceğini, yani, sermaye ve emek arasındaki ilişkilerin doğuşundan yalıtılamayacağını - kısaca pazarın kapitalizmden - ayrı ele alınamayacağını göstermektedir.[25]

Pazar Sosyalizmi Toplumu Sosyalizme Tamamıyla Karşıt Bir Toplumdur

Ticktin, Marksistler ve pazar sosyalistleri arasındaki farkın, esasen, aşağıda belirtilen iki temel noktada olduğunu düşünmektedir

Öncelikle, Marksistler, sosyalizmde, değeri-yaratan soyut emek olgusunun ve belirli bazı işçi kesimlerinin makinelere indirgenmeleri olgusunun, ya da işçilerin üretim sürecine tabi olmaları durumunun kesinlikle ortadan kaldırılacağına inanmaktadırlar. Marksistlere göre işçiler üretim sürecinin efendileri olmalıdır.[26]

Sosyalist toplumda, işçiler mevcut sosyal sisteme, işletmeler ve kendi öz kuruluşlarına karşı sorumluluk hissettikleri için, ayrıca emekleri daha bireyselleştiği ve daha yaratıcı hale geldiği için çalışacaklardır. Çalışmak, işçilerin bireyselliklerini gerçekleştirmelerinin bir aracı haline gelecektir. Bu sosyal sistemde insanlar gelirlerin nasıl bölüşüleceğine ve yönetime katılmak bakımından eşitliği yaşamakta ve sosyal ilişkiler de insanca olmaktadır.

---

[25] Age, p.65.
[26] Age p.67.

Bunun aksine, pazar sosyalizmi altında işçiler sermaye birikimine ve kara boyun eğmeye devam etmekte ve istedikleri işi elde etmek için ve daha yüksek bir yaşam düzeyine ulaşmak için ve işyerinde yükselmek için, arkadaşları ile rekabet etmek durumunda kalmaktadırlar. Pazar sosyalistleri için, işçiler her şeyden önce, pazar üzerinden daha yüksek bir yaşam düzeyine ulaşacak olan tüketiciler olarak görülmektedir. Verimliliği güvence altına almak için rekabet ve kar güdüsü gerekli görülmektedir. İşletme yöneticileri ya da işletme sahipleri başarılarının ödülü olarak yüksek gelirler elde etmektedirler. Pazar sosyalizminin işçileri rekabetin makineleri haline indirgediği göz önünde bulundurulursa, bu sistemin adaletsiz ve insanlık dışı olduğu görülür.

İkincisi ve daha temel bir farklılık, Marksistler sosyalist bir toplumda, ekonominin doğrudan halkın gereksinimlerinin karşılanması hedefine göre işlediğini düşünmektedirler.[27] 'Gereksinim' kavramı geniş anlamda ele alınmalıdır. Gereksinim, halkın boş zaman faaliyetlerinden, yaratıma kadar insanların tüm talep ve gereksinimlerini kapsamaktadır ve basit bir şekilde, tüketimin tatmini ile sınırlı bir kavram değildir. Pazar ekonomisinin olduğu bir toplumda kural olarak değişim değeri, değer ve para, amaç olmaya devam etmektedir, sermaye birikimi ya da para miktarının halkın refahı ile doğrudan bağlantılı olması gerekmez. Belirli bir ülke ekonomisi geri olduğu zaman, parasal teşvikin ve servet birikiminin, sanayi ve teknolojinin gelişmesi açılarından geniş çapta büyüme yaratabileceği doğrudur, fakat bu yalnızca o ülkede üretim araçlarını kontrol altında tutan kişilerin güçlerinin ve maddi çıkarlarının artması anlamına gelir. Yoksullar ise, ancak kararlı mücadeleler sonucunda kendi çıkarlarını elde edebilirler. Dolayısıyla, kar amacı için üretim insani değerleri aşırı ölçüde çarpıtmaktadır. Öncelikle, kapitalistlerin ya da yöneticilerin gözünden bakıldığında para kazanma amacı ile demokrasi ile temelden çelişmektedir. İkinci olarak ise, rekabetin bir şekilde tüketicinin daha fazla tatminini sağlayabileceği tezi şüphelidir. Pazar koşullarında, kâr amacı için üretim, yalnızca artı-ürünün ve fiyatların azami derecede arttırılması anlamına gelmektedir. Bunun da tek olası sonucu, üretici firmaların pazarlarda hakimiyet kurmaları ve yalnızca kendilerine kâr getirecek olan ürünleri üretmeleri ve satmalarıdır.

Üretecekleri ürünleri planlarken, zenginler için kalitesi yüksek ürünler, sıradan işçiler için ise kalitesi daha düşük ürünler üreteceklerdir. Dahası, pazar var olduğu sürece üretim planlı değildir ve para kazanmaya yönelik ekonomik yapı anarşik bir biçimde işleyecektir. Bilindiği gibi, Adam Smith, tüm toplumsal servetlerin artmasını sağlayan görünmez bir el öngörmüş, fakat bu görünmez elin aynı zamanda devasa askeri kurumlar ve büyük çapta işsizlik yaratacağını, bir yandan milyonlarca aç insan yiyecek beklerken ve aynı zamanda birçok üretim fazlası gıda maddelerinin imha edilmesi olgusuna sebep olacağını görmemiştir. Şüphesiz, para kazanma tutkusu ve bireysel kazanma hırsının otomatik olarak herkese fayda getireceğini beklemek çok anlamsızdır. Ticktin, kendi görüşü ve pazar sosyalistlerinin görüşü arasında tartışmaya değer bir şey olmadığını, çünkü özellikle de sosyalist toplumun özü ve sosyalizmin nihai amacı sorununda, diğerleri ile hiç bir ortak bir zemine sahip olmadığını düşünmektedir. Marksist bakış açısından bakıldığında, gü-

[27] Age p.67.

nümüz şartlarında, pazarın kapitalizm dışında var olması mümkün değildir. Pazar bir teknoloji ya da bir araç değil, emek ile sermaye arasındaki özel bir sosyal ilişki ile bağlantılıdır. Ticktin, ancak iki sistemin --sosyalizm ve kapitalizmin-- mümkün olabileceğini vurgular. Eğer pazar sosyalizmi gerçekleştirilebilirse, bu sistemin, buradaki işçileri kontrol etme şekli yalnızca sosyalizme tamamıyla karşıt bir toplum anlamına gelecektir.[28]

Ticktin, sadık bir sosyalistin sosyalizmin ayırt edici ve temel özelliklerini ortaya koyup savunması gerektiğini, bunlar arasında en temel yönlerden birisinin planlama olduğunu belirtmektedir.

Pazar, planlamanın karşıtıdır. İşçi sınıfının ekonomi üzerinde bilinçli denetim kurmasına ve ekonomiyi yönetmesine imkan tanımaz. Pazar, kendiliğinden, ani, spontane ve anarşik davranışlarla işler. Pazarda en büyük ve etkili rol oynayanlar; bu ani ve spontane davranışları gösterenler sermayeyi kontrol edenler olmaktadır.

Pazar Var Olmaya Devam Ettiği Sürece Sosyalizme Geçiş Olmayacaktır

Pazar sosyalizmini savunanlar, genellikle kapitalizm ve sosyalizm arasında bir geçiş dönemi olması gerektiğini savunurlar. Bu geçiş dönemi şüphesiz geçmişin ve geleceğin özelliklerini taşımalıdır. **Peki gerçekten de pazar sosyalizmi bundan ibaret midir?**

Ancak Marksistler ve pazar sosyalistleri arasındaki anlaşmazlığın kaynağı, pazarın geçiş döneminde-geçici olarak- var olup olmayacağı sorunu değildir. Ticktin'in buna cevabı ise: pazar var olmaya devam ettiği sürece, sosyalizme geçiş olmayacağıdır.

Birincisi, pazarın varlığı sermayenin genişleme ve büyümesini mutlaka arttıracaktır, çünkü sermaye uluslararası bir güçtür dünya çapında bir hakimiyete sahiptir ve bu gücüyle sosyalizme geçmekte olan devletleri kontrol altında tutmak isteyecek ve onları engelleyecektir.[29] Ve bu "sosyalist" ülkeler, ekonomik olarak uluslararası sermayeye bağımlı oldukları sürece, sosyalizme geçmeleri imkansız hale gelecektir.

İkinci olarak, pazarın varlığı, sosyalist ekonomideki kamu sektörünü yozlaştıracak, böylece de sosyalizme geçiş engellenecektir; çünkü pazar var oldukça, özel sektöre izin verilmesi gereksinimi ortaya çıkacak demektir ve bu da ekonomide kamu sektörü ve özel sektörün bir arada var olmaları ve birbirleriyle rekabet etmelerinin kabulüne yol açacaktır. Bu iki sektör de, kendilerine göre güçlü ve zayıf yanlara sahiptir. Rekabet ortamında, her iki sektör de bir diğerini alt etmek için kendi üretim ve satış ağlarını kurmak zorundadır. Bir ekonomide bu iki sektörün birlikte faaliyet göstermelerine izin verilmesi kamu sektörünü kaçınılmaz olarak yozlaştıracaktır. Bilindiği gibi kamu sektöründeki yozlaşma skandalları, 20.y.y.'da bir salgın hastalık haline gelmiştir. Bunun sebebi, özel sektörde karlar neredeyse hiç kısıtlanmazken, kamu sektöründe karlılığın sınırlandırılmış olmasıdır. Dolayısıyla, kamu sektöründe çalışan yöneticiler özel sektörden kaçınılmaz olarak

[28] Age, p.68
[29] Age, p.72.

rüşvet almaktadırlar. Sonuç olarak pazar sosyalizmi uygulaması kamu sektöründe mutlaka bir bürokratizme yol açacaktır. Ayrıca, sosyalizmin temel özelliği uygun bir demokrasinin ve doğrudan demokrasinin yaşanmasıdır. Ancak, sadece ve sadece, değer ve değer yasası ortadan kalktığında, toplumun ürettiği artı ürün üzerindeki verilecek kararlar, bilinçli olabilir, bilinçli düzenlemeler yapılabilir, böylece uygun bir demokrasinin ve doğrudan demokrasinin gelişme olanağı yaratılabilecektir. Dolayısıyla sosyalizme geçiş sürecinin özü, değerin adım adım giderek ortadan kaldırılması ve planlamanın geliştirilmesidir. Pazarın varlığı, artı ürünü yöneten bir sosyal grubun oluşması, ayrıca gücünü ve statüsünü pazarın yönetilmesi işinden sağlayan, işçi sınıfının denetiminden uzak ve bağımsız olan bir bürokrasi tabakasının oluşması anlamına gelir. Bu da şüphesiz sosyalizme geçişi engelleyecektir. Oysa Marksistlere göre, geçiş süreci bürokratizmin alt edildiği bir süreç olmalıdır. Daha kesin olarak konuşmak gerekirse, bürokrasi yeni toplumdan ziyade eski toplumu temsil etmektedir. [30]

Toplamda, Ticktin'e göre, pazar varlığını sürdürdükçe, sosyalizme geçiş olamayacak ve bunun tek sonucu, kapitalizmin sürekli olarak devam etmesi olacaktır.

Pazar Sosyalizmi Verimlilik Getiremez

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da sosyalizmin çöküşünden sonra, bazıları sosyalizmin kesinlikle verimsiz olduğunu, fakat insanlara yeterli oranda iş imkanları, sosyal hizmetler sağlayabildiğini, refahın geliştirilmesini, eğitim olanaklarının ve asgari ücretin garanti edildiğini savunmaktadırlar. Bu aynı kişiler, öte yandan da, yukarıdaki görüşlerinin tersine, pazarın, belirli bir dönem için halkın yaşam düzeyini geliştirebileceğinden ötürü verimliliği geliştireceğini düşünmektedir. Dolayısıyla, bu düşünürlere göre pazar ve " sosyalizm" olarak adlandırdıkları, iki şey birleştirilebilir ise, her ikisinin de iyi yanlarını alıp değerlendirmek mümkün olacaktır. Ticktin, tıpkı birçok evliliklerde görüldüğü gibi, bu evliliğin de bir dizi illüzyon ve yanılgı üzerine kurulu olacağını vurgulamaktadır. [31]

Öncelikle, bu düşünürlerin üzerinde tartıştığı sosyalizm "yalnızca Sovyet tipi" sosyalizmdir. Oysa, bunun, Marx'ın tanımladığı sosyalizmle hiçbir ilgisi yoktur. Daha kesin bir ifadeyle, bu Stalinist sosyalizm olarak adlandırılmalıdır. Marx'ın bakış açısına göre, sosyalist toplum doğrudan üreticiler tarafından yönetilmelidir. Oysa, eski Sovyetler Birliği'nde toplumun yarattığı artı-ürün azınlıkta olan bir elit tarafından kontrol edilmekteydi. Eski Sovyetler Birliği'nde bugünden bakıldığında olumlu gibi gözüken birçok şey dahi ciddi kusurlar taşıyordu.

Örneğin sağlık hizmetleri ve eğitimde sosyal gruplara göre farklılıklar söz konusuydu ve halkın büyük çoğunluğu düşük kalitede bir hizmet alıyordu. İşsizliğin olmayışı, sistemin verimsiz işleyişinin bir yansıması ve sonucuydu. Bunun yanı sıra, olumlu görünen bu kazanımların korunmasını güvence altına alan şey dahi sıradan halkın baskısı ve direnci idi. Bu olumluluklar, Stalinist sosyal sistemin içkin özellikleri veya amaçları değildi, bu sistemin mevcudiyetini ayakta tutmak için oluşturulmuş şeylerdi.

---

[30] Age p.73.
[31] Age, p.81

İkinci olarak, pazar sosyalizmi verimliliği getiremez. Pazar sosyalizmini savunanlara göre, eski Sovyetler Birliği'nde gerçek para'nın olmadığını söylemektedirler. Onlara göre, bundan dolayı ekonomik hesaplamalar ve planlama ya imkansız ya da çok zor olmuş, ekonomi ile ilgili tüm kararlar çok kısıtlı bilgilere dayanarak verilmişti. Dolayısıyla onlar buradan pazarı içermeyen bir sosyalizmin verimsiz olacağı sonucuna varmaktadırlar. Yine onlara göre, sosyalizmde, ancak, paranın bulunması ve arz-talep yasasının işletilmesi halinde ve pazar mekanizması koşullarında, akılcı hesaplama ve değerlendirme yapılabilir ve bunlara dayanarak etkili ekonomik kararların alındığı bir sistem kurulabilir. Bununla birlikte, Ticktin, pazar sosyalizminin verimliliği garanti edemeyeceğine inanmaktadır. Ticktin'e göre, yukarıda belirtilen sorunların dışında, pazar sosyalizmi, aynı zamanda pazardan kaynaklanan birtakım ilave sorunlarla da karşılaşacaktır. Pazar, kesin olarak, kapitalistler ve işçiler arasında çeşitli anlaşmazlıklar yaratacaktır. İnsanlara yeterli iş imkanı sağlandığında, özellikle de, yaratıcı olmayan ve hatta psikolojik ve fiziki açıdan zararlı işlerde çalışanlar için, çalışmanın maddi dürtüsünün önemi azalacaktır. Kar amacı, işletmeleri, tüketicilerin ihtiyaç duydukları yüksek kalitedeki ürünlerin üretiminden vazgeçmeye yönlendirecektir. Yüksek kârlılık düzeyini koruma ihtiyacı nedeniyle, gıda maddeleri üretiminde dahi ciddi sorunlar çıkacaktır. Britanya'da patlak veren Deli Dana Hastalığı bunun için çok iyi bir örnektir.

Bazı pazar sosyalistleri, pazarın hem üreticiler ve de tüketiciler için uygun sinyaller vererek kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesini garanti edebileceğini düşünmektedir. Ticktin ise, pazarın ancak parası olanlara sinyal verebileceğini, dolayısıyla da para sıkıntısı çeken yoksulların, kendi ihtiyaçları ya da talepleri konusunda pazara sinyal veremeyeceklerini söyleyerek bu görüşe karşı çıkmaktadır. Zengin kesim, parasını ihtiyaç duydukları şeyler için kullanma isteğindedir. Bu durumda, fiyatlar artış gösterecektir. Pazar her zaman için zenginlerin yararına işlemektedir, çünkü para kazanmanın ve kâr elde etmenin en iyi yolu budur. Yalnızca zenginlerin yararlanabildiği, Concorde marka yolcu uçakların üretimi bu örneklerden biridir. Bu örnek de aslında zenginlerin tüketiminin önemli kaynakların israf edilmesi anlamına geldiğini göstermektedir.

Ayrıca, diğer bir sorun pazarı daha verimli hale getirmek için, işsizliğin bir araç olarak kullanılmasıdır. Bu da şüphesiz işsiz kalan insanların yeteneklerinin israf edilmesine harcanmasına ve yeteneklerinin büyük zarar görmesine sebep olmaktadır. İşsizlik arttığında ve makineler çalışmadan atıl kaldığında, dönemsel krizler kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca rekabet, insan emeğinin ve kaynakların gereksiz kullanımının katlanarak artmasına sebep olmakta, böylelikle daha mantıklı bir işbölümünü engellemektedir. Bunun yanı sıra ülkeler arası rekabet de kaçınılmaz olarak büyük çapta askeri güçlerin beslenmesine ve dönemsel savaşlara yol açacaktır.

Dolayısıyla Ticktin planlama ve Pazar arasındaki evliliğin, birbirleriyle bağdaşmayacağını ve bu ikisini birleştirmenin arzu edilir bir gelecek yaratmayacağı sonucuna varmaktadır. Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'ndeki deneyim, bunu tamamıyla gözler önüne sermektedir.

5- Bertel Ollman

Bertell Ollman, NewYork Üniversitesin'de politika profesörü ve tanınmış bir Markist'tir. Ollman, kapitalizmin özünün pazar ilişkilerinde olduğunu ve sosyalizmi gerçekleştirebilmek için pazar ilişkilerinin ortadan kaldırılması gerektiğini söylemektedir. Buna göre, Ollman, pazar sosyalistlerinin önermelerine şiddetle karşı çıkmakta ve sosyalizmin kuruluşu sırasında pazarın sürdürülüp sürdürülemeyeceği konusuna odaklanarak, pazar sosyalizmini sistematik bir şekilde, temelden eleştirmektedir.

Pazar Sosyalizmi, Sosyalizme Erişimin Olamayacağı Bir Ütopyadır

Pazar sosyalizmi nedir? Ollman, pazar sosyalizminin farklı versiyonları olduğuna dikkat çekiyor. "Bu "sosyalizmleri", Pazar toplumları yapan şeyler, ne kadar sınırlanmış olursa olsun, mal ve işgücünün ve hatta bazı modellerde sermayenin alım satımının devam etmesidir. "Para ise, kapitalizmde olduğu gibi, satın almak istedikleri şeylerle insanlar arasında aracılık yapmaya devam edecek ve onların özlemlerini yansıtmaya devam edecektir. Bu toplumları sosyalist yapan şey ise, kapitalist sınıfın, toplumdaki hakim konumundan uzaklaştırılmış olmasıdır. Daha yaygın olan Pazar sosyalizmi modelinde, işçiler işletmelerin sahibi olup, işletmeleri denetimleri altında tutmakta ve kolektif olarak ya da seçtikleri yöneticiler aracılığı ile daha önce kapitalist işletme sahipleri ve yöneticiler tarafından verilen kararları vermektedirler. Bu modellerde, küçük ve orta çaplı özel sektörün korunduğu durumlarda ise, ayrı bir sınıf olarak kapitalistlerin güçleri pek ciddi bir sınırlama ile karşılaşmayacaklardır."[32]

Her şeye karşın,Olman, pazar sosyalizminin tüm modellerinin,sosyalizme ulaştırmayacak ve onunla bağdaşmayacak ütopyalar olduklarını düşünmektedir.

Ollman'a göre Pazar sosyalizminde, işletmeler işçilerin kolektif mülkiyetinde ve onların ortaklaşa kontrolleri altında olmasına rağmen, bu işletmelerin,kapitalist işletmelerden temel bir farkı yoktur. Nitekim, işletmenin ortak sahipleri olan işçiler her kapitalistin yaptığı gibi hammadde satın alacak, işçi kiralayacak ve üretilmiş olan malları satacaktır. Öte yandan ise işçiler, bu etkinlikler içersinde daha önce kapitalizm koşullarında edindikleri bazı davranışları sürdürecekler ve bazı eski düşünme alışkanlıkları devam edecektir. Daha da öteye, bir işsz işçi kendilerine iş için başvurduğunda; işyeri kolektifi tarafından kendisine dışarıdan birisi olarak davranılacak; geçmişte kapitalizm koşullarında yaşadığı aynı duyguları yaşayacaktır. Kolektif ise, ancakeğer kendi kârının artacağına inandığı koşullarda, yeni insanları işe alacaktır. Kooperatif mülkiyet altındaki bir işletmede, işçinin bir birey olarak çıkarları ile kolektifin çıkarları çakışmayabilir; bir bölüm işçi daha az ve daha yavaş bir tempoda çalışmak isteyebilecek, fakat kolektif ise, pazardaki rekabete ayak uydurabilmek için onu daha hızlı ve uzun çalışmaya zorlayabilir. Birey olarak bir işçinin çıkarı, kolektifin çıkarı ile karşılaştırıldığında - pazarın mantığı doğrultusunda işletme kârını maksimize etme şeklinde- fazla bir önem ve ağırlık

[32] Age p.82.

taşımayacaktır. Bu durumda, işçi işgücünü satın alan ve ona iş sağlayan kolektif işletmenin sahibi olmasına karşın – kapitalizme kıyasla- çalışma koşullarında ve pratik yaşamında hiçbir fark olmayacaktır.[33]

Ollman, pazar sosyalizminin tüm çeşitlerinde en az değişiklik yapılan olgunun meta pazarı olduğunu vurgulamıştır. Yeni mülkiyet ilişkileri, temel bir değişiklik getirmemektedir, mevcut kapitalist toplumda olduğu gibi, nelerin satın alınacağına karar verecek, fiyat tercihlerine göre malları karşılaştıracak ve en ucuz fiyata alabilmek için diğerleri ile rekabet edecek olanlar bireyler olmaya devam edecektir. Sürekli bir biçimde, daha çok satın alabilmek için daha fazla paraya, güce ve statüye sahip olmak isteyeceklerdir. Bugün olduğu gibi, kendilerine güç veren bir araç olan parayı yüceltmeye devam edeceklerdir. Daha fazla tüketmek, mal sahibi olmak ve para ile ilgili rekabette daha etkili olmak isteyecekler, rekabet ettikleri diğer kişilerin ihtiyaçlarına karşı bir tür duyarsızlık geliştireceklerdir. Tüm bunların sonucunda, başarı kriterleri değişmeyecek, maddi hırslar ve başkalarına karşı kayıtsızlık ve bütün bu sürmeye devam eden düşünce ve davranış alışkanlıkları insanların karakterini belirlemeye devam edecektir. Bu, işçilerin sınıf bilincinin yükselmesini, özellikle de sınıf içindeki dayanışmanın gelişmesini olağanüstü derecede zorlaştıracaktır.

Ollman, pazar sosyalizminde işçilerin kendi işletmelerinin ortakları olarak yaşamalarının onlar için yeni bir deneyim olduğunu kabul etmektedir. Diğer işçilerle işbirliği ve demokratik ilişkiler içerisinde oldukları sürece, bu deneyimler olumlu bir rolü olabilir ve onları güçlendirebilir. Bununla birlikte, bir işletmenin ortakları olarak, kendileri dışındakilerle -- iş için başvuranlara veya rekabet ettikleri diğer işletmelerde çalışanlara veya da ürünlerinin nihai tüketicilerine karşı olan ilişkilerini ele aldığımızda onların konumunun, kolektif kapitalistlere benzediğini söyleyebiliriz. Marx, kendi dönemine ait kooperatif fabrikaları değerlendirirken,"bu işletmelerde birleşen ve ortaklaşan işçilerin kendi kendilerinin kapitalistleri" haline dönüştüğünü söylemişti.[34] Bu görüş, işçilerin mülkiyetindeki pazar sosyalizmindeki kolektif işletmeler için de geçerlidir. Pazar sosyalizminde, 'işçiler de, kolektif kapitalistler gibi, işletme kârını azamiye çıkartmak amacıyla, muhtemelen bugünkü kapitalistlerin yaptığı şekilde hareket edeceklerdir."[35]

Bu da, hangi mal satılıyorsa onu üretmek, satın alacak parası olanlar için üretim yapmak ve parası olmayanların ihtiyaçlarını ise görmezden gelmek anlamına gelecektir. Bu pratiğe doğrudan ve hatta dolaylı olarak katılan işçiler,-az ya da çok-, muhtemelen bugün kapitalist sınıfa giden kârları paylaşıyor olacaklardır. Böylece, işçileri kolektif kapitalistler haline dönüştüren pazar sosyalizmi, işçilerin işçi olarak yaşadıkları yabancılaşmaya ilave olarak, kendilerini kapitalist olarak görecekleri ikinci bir yabancılaşmayı eklemiş olacak, işçi olarak birinci yabancılaşmalarında yalnızca küçük bir iyileşme sağlayabilecektir. Bu işletmelerde çalışan işçiler tüketicileri daha fazla tüketmeye ve böylece satışları azami olarak arttırmaya gayret edeceklerdir. Marx, kapitalistler arasındaki rekabeti çok yerinde bir şekilde "tamahkâr-

---

[33] Age p.113~114.
[34] Age, p.114~115
[35] Capital, C. 3, p.498.

lar arasındaki tamah ve savaş" olarak tanımlamıştı.[36] Aynı tanımlama pazar sosyalizmindeki kolektif kapitalist rolündeki işçiler arasındaki rekabet için de geçerli olacaktır.

Ollman, pazar sosyalizmi ve pazar kapitalizmi arasında önemli bazı farklılıkların olduğunu reddetmemektedir, çünkü pazar sosyalizminin uygulandığı bir toplumda,-- eğitim, sağlık hizmetleri ve hatta belki de yatırım için bir miktar sermaye gibi -bazı metaların kâr amacıyla değil, sosyal gereksinimleri karşılama temelinde bölüştürülmesi mümkün olabilecektir. Aynı şekilde, günümüzün toplumda ayrımcılığa maruz kalan bazı tabakalara 'daha adil' bir yaklaşım getirilebileceğini, pazardaki rekabette kaybeden toplumsal gruplar için de, daha büyük çaplı bir güvence olanağı doğabileceğini kabul etmektedir. Ancak, insanların iş güçlerini satmaları, meta pazarının varlığı koşullarında yaşamaları ve ilaveten kendi işletmelerinin ortakları ve sahipleri olarak girdikleri yeni ilişkiler deneyimler sonucunda, kapitalizmde var olanlara çok benzer duygu ve düşünce şekilleri içinde olabileceklerini savunmaktadır. Ayrıca, aynen bugünün kapitalist toplumunda olduğu gibi, bu düşünüş ve davranış tarzları, hayatın diğer alanlarına, aile yaşamına, politikaya, kültüre ve eğitime yayılacaktır. Bu yeni koşullarda, insanları sosyalist değerlerle eğitme girişimi, onlara farklı bir biçimde eğitecek olan Pazar ilişkileri ile kıyaslandığında pek başarılı olamaz. Bu durumda, insanlar, "ne sosyalizmi kurabilecek, ne de tutarlı bir şekilde sosyalizmin ilkelerine göre yaşayabilecektir".[37]

Ollman, şu soruyu yöneltir: Pazarın ürettiği düşünce sistemi, sosyalizmin düşünüşü, duyguları ve değerler sistemi ile uyumlu olacak mıdır? En basitinden, bir yandan insanları birbirlerine karşı birer rakip haline getiren kayıtsızlık ve kişisel çıkarlar peşinde koşma davranışı sürerken; öte yandan aralarında karşılıklı fedakarlık ve ilgi, etkin bir sosyalist dayanışma sürdürebilecekler mi? Aynı kişilik yapısı içinde, bu gibi çelişkili özellikleri bulmak muhtemelen her zaman mümkündür, fakat bu çelişkili karışım olağanüstü hassastır ve denge her zaman bozulabilir.'Pazarın ürettiği fikirler' çalışma günü boyunca yayılıyor olacaktır; bu fikirlerin yaydığı birçok problemli davranışlar --özellikle hırs, açgözlülük, korku ve endişe gibi-- bir düğmeye basıp aç-kapa yapılamaz ve iradi bir biçimde doktrin yayma ve propaganda çalışması ile tümüyle aşılamayacaktır. İnsanların kendi içinde çelişen inançlarını, değer ve duygularını birbirinden ayırmak, bunları ayrı bölmelerde yaşatmak mümkün değildir ve koşullar olumsuz değerlere yol verdiğinde kişiler de kendi iç dünyalarında dengeyi tutamayacaklar olumsuz yöne meyledecekler, bir yan ağır basacaktır. Maddi teşviklerin ve paranın rolünün artışıyla, insanlarda sosyalizmi mümkün kılan değerlere cevap verme olanağı zayıflayacaktır. Pazarla bağlantılı olarak oluşan düşünceler ve duygular insanların gündelik yaşam pratiği içinde günlük olarak yeniden üretildiği sürece, sosyalist değerlerin gelişimi, dolayısıyla da toplumun herhangi bir alanındaki sosyalist uygulama fazla ilerleyemeyecektir. Eğer pazar sosyalizmi, sosyalizme götüremeyecek ise, ancak bir ütopya olabilir.

[36] Age p.117.

[37] Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels, c.42, p.79, Source, People's Publishing House, 1979

Pazar Sosyalizminin, Komünizm, Sosyalizm ve Sosyalist Devrim Üzerine Hatalı Yaklaşımları

Ollman'a göre, pazar sosyalistlerinin böylesine aşırı derecede mütevazi hem de kullanışsız bir çözümü tercih etmelerinin ana nedeni; kapitalizm, komünizm, sosyalizm ve sosyalist devrim üzerine hatalı yaklaşımlardan kaynaklandığını savunmaktadır.

Örneğin kapitalizm ile ilgili olarak: için; pazar ilişkilerinin, kapitalizmin uygulamaları, onun duygu ve düşünce şekilleri, sorunları ile ne kadar güçlü bağlarla bağlı olduğu görülmemektedir. Dolayısıyla, sonuç olarak pazarı devam ettirmenin sosyalizmin kuruluşuna ne büyük oranda olumsuz etki edeceği anlaşılamamaktadır."Yaptıkları analizlerde temel hata sermayeyi, bugün içinde varlığını sürdürdüğü kapitalist sınıfla özdeş görmeleri, sermayeyi bir üretim ilişkisi olarak düşünmemeleridir; sermaye, bir üretim ilişkisi olarak (devlet kapitalizminde olduğu gibi) devlet mülkiyetinde veya hatta (pazar sosyalizminde olduğu gibi) işçilerin kooperatif mülkiyetinde de somutlaşıp, biçimlenebilir."[38].

Sermaye, içkin karakteri itibariyle, insani gereksinimleri karşılamak için değil, zenginlik yaratma amacını içeren ve kendi kendisini çoğaltan ve büyüten bir zenginlik kategorisidir. Onun ayırt edici karakteri budur, yani içerdiği içkin amacıdır ve sonul olarak onun ne yönde hizmet edeceğini belirleyecek olan onun kimin kontrolünde, hangi gücün mülkiyetinde olduğu değildir. Topluma büyük ölçüde kapitalist özelliğini ve renklerini veren ve sorunların büyük bir kısmını getiren, sermayenin bu içkin amaçları yönünde faaliyetini sürdürebilmesidir. Aslında, Pazar sosyalizminde, başlangıçta meta biçiminde görünen şeyler, Pazar üzerinden; sermaye şeklinde üretim araçlarının sahiplerine geri dönmektedir ve bu mekanizma; "kapitalizmin, özel mülkiyetle bağlarından daha önemli olan bir özelliğidir."[39] Dolayısıyla, sermayenin mülkiyeti (birçok ülkedeki devletleştirilen sanayilerde olduğu gibi) devlete, ya da işçilerin kooperatif mülkiyetine dönüştürülebilir, fakat eğer Pazar, esası itibarıyla değişmeden ve dokunulmadan kalırsa, kapitalizmden kaynaklanan birçok sorun da var olmaya devam edecektir.

Ollman, onların, komünizm üzerine bakış açısını şöyle eleştirmektedir; pazar sosyalizmi, eğer komünizmin koşullarını ve temellerini hazırlayacak ise "sosyalizm bir geçiş aşaması ve süreci olarak kapitalizmden radikal bir farklılık göstermelidir"[40] Pazar sosyalistlerinin çoğu ise, komünizmin hiçbir durumda mümkün olabileceğine inanmadıklarından, tartışmanın bu yönü onları fazla ilgilendirmemektedir. Ollman'a göre, komünizm ve sosyalizm arasındaki zorunlu bağların görülmek istenmemesi, pazar sosyalizmi adı altında sunulan ılımlı reformların önemli bir sebebi olarak kalmaya devam edecektir.

Pazar sosyalistlerinin sosyalizm anlayışlarını eleştiren Ollman,"pazar sosyalistlerinin, sosyalist olmayan diğer birçok düşünür gibi, genellikle sosyalist Pazar ekonomisinde yapılacak planlama ile Sovyet tarzı ekonomilerde var olan merkezi planlamayı karıştırdıklarını"[41] ileri sürmektedir.

---

[38] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev Duan Zhongqiao p.118.

[39] Age p.122.

[40] Age p.122

[41] Age p.123

Kapitalizmi diyalektik olarak aşacak olan ve daha üstün bir sistem olan sosyalizmin başarısı için gereken başlıca ön koşullardan biri olan sosyalist planlama, Marx tarafından şöyle öngörülmüştür: bu planlama, ileri seviyede bir sanayi ve örgütsel gelişmenin, ileri derecede yetenekli ve eğitimli bir işçi sınıfının, göreceli maddi toplumsal bolluğun olduğu bir ekonomik yapının ve kökleri güçlü bir sosyalist kültür ve geleneğin, sunduğu avantajlara sahip olmak ve bunları kullanmak durumundadır. Ne yazık ki, pazar sosyalistleri, tam da bu noktayı göz ardı ederek, sosyalizmin gerçekleştirilebilmesi için, gelişmiş kapitalist ülkelerin hali hazırda sahip oldukları olumsuz ön koşulları-özellikle sosyalist kültür ve gelenek açısından- önemsememektedirler.

Sosyalist devrime gelince, kimi pazar sosyalistleri, gelecekteki sosyalist toplumda, işçilerin, ekonomi planlayıcılarını seçmek ve planın önceliklerinin belirlenmesi de dahil olmak üzere, önemli politik kararların verilmesine aktif olarak katılabileceklerini hayal edememektedir, dolayısıyla, demokrasi temeli üzerine işletilebilecek bir planlı ekonominin gerçekleştirilebileceğini de düşünmemektedirler. Ollman, bu noktada, pazar sosyalistleri, "bugünkü toplumdaki günlük hayatlarından aşina oldukları aynı sosyal özelliklerin-insan davranışlarının-, geleceğin sosyalist toplumunda da yaşayacağını varsaymaktadırlar"[42] Başarılı bir sosyalist devrime katılan ve önderlik eden işçi sınıfının geçireceği/geçireceği bilinç değişiminin önemini anlayamamaktadırlar. Ollman'a göre, kapitalist sınıfın sahip olduğu sosyal ve düşünsel devasa güçler göz önünde bulundurulduğunda, sosyalist bir devrimin sonul zafere ulaşabilmesi için; işçilerin büyük bir kısmının sınıf bilincine sahip olmak zorunda oldukları açıktır. Bu da, diğer birçok şeyin yanında, ortak çıkarları bilince çıkarmayı, daha geniş ve güçlü bir biçimde karşılıklı dayanışma ve kolektif yaşam ilişkilerinin geliştirilmesini ve belirli bir derecede politik bilinci gerektirmektedir ve aynı zamanda, işçilerin eskiyi yıkarken, geleceğe yönelik daha güçlü bir kişisel sorumluluk anlayışına sahip olmaları da gereklidir.

Fakat bunlar "devrimden sonra, demokratik merkezi planlama da dahil olmak üzere, sosyalizmin kuruluşunu mümkünkılan özelliklerle aynıdır."[43] Ollman'a göre, pazar sosyalistlerinin, kapitalizm, komünizm, sosyalizm ve sosyalist devrim yaklaşımlarında, istisnasız olarak ortak olan nokta, bunları aşamalar veya dönemler olarak ele alırsak, bu kavramların içeriklerinin birbirlerinden sanal bir şekilde izole edilerek ele alınmasıdır. Ne var ki, bütün bu dönemler tarihsel evrim sürecinde içsel olarak birbirleriyle ilintilidir. Eğer, kapitalizm, sosyalizm ve komünizm tarihsel bir evrimin içsel olarak birbirleriyle bağlantılı olan süreçleri ise, sosyalizmin ya da onun herhangi bir önemli temel özelliğini çözümlemenin başlangıç noktası bugünkü kapitalizmin sorunları olmalıdır. Kapitalizmin sosyalizm için ortaya çıkardığı sorunlar ve bu sorunları aşmak için oluşturduğu maddi ön koşullara özel bir dikkat gösterilmelidir. Oysa Pazar sosyalistlerinin yaptığı gibi, Sosyalizmin tasarlanmasında-- kapitalizm koşullarında pazarın incelenmesi ile başlayan bir yaklaşımda- - ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır: Şöyle ki; pazarın, sermaye birikimi, sömürü, yabancılaşma ve sınıf mücadelesi ile olan organik ve yapısal bağları sorunu çözümsüz

[42] Age, p.123
[43] Age, p.124.

kalmaktadır. Doğru yaklaşımla ele alındığında, pazarın bugünkü taşıdığı yapısal özellikler ile, ekonomik kriz, işsizlik, zengin ve yoksul arasındaki uçurumlar gibi; ekolojik tahribat, olağanüstü açgözlülük, yolsuzluklar ve çürüme vb gibi toplumumuzun en zorlu birçok sorunlarına nasıl yol açtığı görülebilecektir. Kapitalist ilişkiler ve pazar ilişkileri arasındaki temel özdeşlik ve içiçelik tespit edildikten sonra, Pazarı, pazar sosyalizmi altında, sosyal politikaların yürütülmesinde kullanılabilecek tarafsız bir araç olarak düşünmek mümkün değildir.

Dolayısıyla, sosyalizmi araştırmaya kapitalizmden başlamak, ek bir avantajı getirecektir; çünkü bu yolla geleceğin toplumunun şekillendirilmesinde ondan yararlanmanın olanaksızlıkları daha net bir biçimde görülebilecek, fakat aynı zamanda onun elde ettiği ve sahip olduğu muazzam kazanımlar da gerçekçi bir biçimde görülebilecektir.Pazar alanında, kapitalizmin sahip olduğu kazanımların en önemlileri; ileri düzeydeki dağıtım ve iletişim ağlarına sahip olması ve bu ağların işleyişini ve işlevlerin entegre bir biçimde birleştirilebilmesini sağlayan teknolojilere sahip olmasıdır.Aynı zamanda, kaynakların çeşitli ekonomik sektörler arasında tahsisi konusunda gelişkin örüntülere sahip olduğu gibi; tek tek şirketlerin ve ilgili devlet birimleri içinde gelişkin kapsamlı planlama teknikleri uygulanmaktadır. Ayrıca, bu süreçlerde görevli yöneticilerin örgütsel ve yönetim becerileri oldukça gelişkindir; tabi ki en önemlisi, daha fazla üretebilmek için gereken potansiyel maddi-hammaddeler dahil- kaynaklar olduğu gibi, halihazırda da kullanılabilir ve kullanılan zengin kaynaklar mevcuttur.

Sosyalizmde ekonomik planlamanın mümkün olabilirliği-değerlendirilmek bir yana- kavranamamaktadır; aslında bugünden böylesi bir planlamanın ön koşulları kapitalizm tarafından hazırlanmıştır; bu sosyalist planlamanın çözmeyi hedefleyeceği sorunlar sosyalizm öncesi kapitalist toplumdan miras kalmaktadır. Diğer yandan, pazar sosyalistleri, nerede ise, istisnasız olarak, sosyalizmde pazar sorusuna Sovyet tipi rejimlerin başarısızlıkları noktasından yaklaşmaktadır ve eğer, burada ortaya çıkan sorunların kaynağında merkezi planlama yatıyorsa; çözüm de ancak bu planın yerine pazarı getirmek olabilecektir. Oysa, Sovyetler Birliği'nin ekonomik ve toplumsal şartlarına göre düşünülmüş reformların aynısını bugünün kapitalist toplumuna uygulamak için yeterli nedenimiz var mıdır? Pazar sosyalistleri; "başarısız olan bir sosyalizm modelinin sorunlarına çözüm olacağını düşündükleri" Pazar sosyalizmi çözümünün, bugünün kapitalist toplumuna uygulanabileceğini kanıtlamak adına, Sovyet tipi sistemin tarihsel bakımdan özgün olan yapısını ve koşullarını göz ardı etmektedirler ve aynı zamanda, açıkça gelişkin bir kapitalizm sonrası bir toplumda sosyalizmi kurmanın avantajlarını dikkate almamaktadırlar.

Ollman, pazara ve pazarın tüm hastalıklarına karşı var güçle yapılan doğrudan bir eleştirinin, sosyalist bilincin geliştirilmesi açısından kesinlikle vazgeçilemez bir araç olduğunu vurgulamakta ve "halkın sosyalizme kazanılmasının ancak tüm pazar ilişkilerinin reddedilmesiyle mümkün olabileceğini"ileri sürmektedir.[44]

[44] Age, p.124.

Marx'ın Pazar Konusundaki Görüşleri Anlaşılmamıştır

Ollman, aynı zamanda pazar sosyalizmine karşı görüşlerini Marx'm bu konudaki değerlendirmelerine dayandırmış ve Marx'ın bizzat kendisinin bir pazar sosyalisti olduğu iddialarını reddetmiştir. Ollman, pazar sosyalistlerinin görüşlerini, Marx'm yaptığı iki değerlendirmeye dayandırdıklarını ve bu konuda kafalarının karışık olduğunu savunmaktadır. Birincisi, Marx'ın kapitalizmdeki işçi kooperatifleri ile ilgili olumlayan görüşleri; ikincisi Marx'ın pazarın sosyalist devrimden sonra da, sınırlı bir biçimde kısa bir süre için daha işlemeye devam edeceğine dair olan fikri.

Ollman, da işçilerin kooperatif işletmelerinin işçilere, işyerindeki çalışma koşulları üzerinde daha fazla yetki ve kontrol vermesi ve aynı işletmede çalışan işçiler arasındaki dayanışma bağlarını güçlendirmesi açısından (ve bu sayede yabancılaşmalarını bir ölçüde azalttığı için) olumlu bir şey olduğunu kabul etmektedir. Kapitalizmde neyin üretileceğine, fiyatlara, işe kimin alınacağına, işçilerin ücretlerine vb. konulara dair karar veren işletmenin sahipleridir ve bu olgu, kim işletme sahibi olursa olsun geçerlidir. Görüldüğü gibi, bu örnekte pazar ön koşul olarak kabul edilmektedir. Eğer gerçek sosyalizm koşullarında bu yetkiler tek tek işletmedeki işçilere verilmeye devam edilirse, pazar işlemeye devam ediyor olacak ve geniş çaplı sosyalist ekonomik planlama için işleyiş alanı daraltılmış olacaktır. Marx'ın sosyalist toplum vizyonu bu muydu? Marx, gerçekten de, "çalışan kitleleri kurtarmak için, işçilerin kooperatiflerde birleşmesini ve kooperatif çalışmanın ulusal ölçekte yaygınlaştırılmasını ve ulusal olanaklarla teşvik edilmesi gerektiğini"[45] savunmuştur. Fakat Marx, aynı zamanda kooperatif işletmelerin "işçilere, kendi emeklerinin istihdamı için üretim araçlarını kullanmalarını sağlayarak, aralarında birleşmiş işçileri kendi kapitalistleri haline dönüştürmesi"[46] anlamına geldiğini öne sürmüştür. Aynı eserde, daha önceki bir paragrafta ise, işçi kooperatiflerinin örgütlenmelerinin "mevcut sistemin(ç.n. kapitalizmin) tüm yetersizliklerini.....yeniden ürettiğini ve yeniden üretmek zorunda olduğunu"[47] belirtmiştir.

Marx, geç dönem kapitalizminde geniş bir işçi kooperatifleri ağı oluşabileceği olasılığını öngörmekteydi. Bankaların kredi sisteminin genişlemesi ve işçi kooperatiflerinin ekonomik işletmeler olarak daha etkin oluşlarından hareketle, Marx böyle bir senaryo olasılığını mümkün görmüştü. Bu kooperatiflerin başarıları, aynı zamanda işçilerin kendi başlarına işletmeleri yönetme becerisine sahip olduklarını ve kapitalistlerin, mülk sahibi bir sınıf olarak üretim sürecinde, gerekli ve kaçınılamaz olmadıklarına ilişkin önemli bir kanıt sağlayabilirdi. Kooperatifler, sadece işçilerin kontrol ettikleri işletmeler ile ilgili kararlar verme sürecine daha çok katılmalarını sağlamanın ötesinde, onlara sosyalizmde işlerin nasıl olacağına dair ipuçları da vererek onları eğitebilecekti. Marx'a göre, buna ek karşın, işçi kooperatifleri üyeleri reformcu bir yola adapte olabilir ve köklü çözümler getirecek bir sosyalist bir devrime katılma heveslerini büyük ölçüde kaybedebilirlerdi. Bu yaklaşımdan hareket eden Marx, Alman sosyalisti Ferdinand Lasalle'nin, devletin işçi koopera-

---

[45] Agep.129.
[46] Marx and Engels Selected Works, C.2, p.606, Beijing, People's Publishing House, 1995
[47] Capital, C.3, p.498

tiflerini finanse etmesi talebini ortaya atmasını sertçe eleştirmiş, "bunun ekonomik bir önlem olarak hiçbir değeri olmadığı gibi çalışanlar üzerinde devletin vesayet sistemini genişleteceğini ve işçilerin bir kısmını yozlaştıracağını ve işçi hareketine büyük bir zarar vereceğini" öne sürmüştü. Marx'ın endişesi, işçi kooperatiflerindeki işçilerin sermaye ile kapitalistlerin girdiği tarzda bir ilişkiye girmesine sebep olmalarıydı. İşçi kooperatifleri, her ne kadar işçiler için olumlu bir deneyim sunsa ve onların çıkarlarını korusa dahi; onların kafasını karıştırarak, kapitalistlerin yaşadığı birçok deneyimle aradaki sınırları çizemeyebilir, dolayısıyla işçiler kapitalistlere benzer bir yabancılaşma yaşayarak, onlara benzer bazı davranışlar ve düşüncelerin etkisi altına girebilirdi. Bunun sonucu olarak ortaya çıkacak karışım onların devrimci coşkularını ve enerjilerini sulandırıp yatıştırıcı rol oynayabilirdi. Nitekim, son yüzyıl içerisindeki pratik deneyimler, işçi kooperatiflerindeki işçilerin politik katılımda gösterdiği zayıflık, genel olarak bakıldığında Marx'ın endişesinin haksız olmadığını gösteriyor. Marx, işçi kooperatiflerinde gördüğü tüm ilerici özelliklere ve bu ekonomik uygulamanın sosyalizmi savunmada sağlayacağı avantajlara karşın; bunun sosyalizm için bir model olduğuna veya kapitalizme karşı sınıf mücadelesinde izlenebilecek yararlı bir strateji sağlayabileceğine inanmıyordu.

Marx'ın kapitalizm koşullarında işçi kooperatiflerine dair yaptığı seçici övgünün yanlış anlaşılmasının yanı sıra, onun bir pazar sosyalisti olduğu iddiası da, Marx'ın sosyalizm koşullarında pazara olan yaklaşımının yanlış anlaşılmasına dayanmaktadır. Burada, Marx'tan kendi tezleri lehinde alıntı yapan pazar sosyalistlerinin üç ayrı soruya verilen yanıtları birbirleriyle karıştırdıkları görülmektedir:

1) İşçi hükümeti iktidara geldikten hemen sonra, pazar tamamıyla ortadan kaldırılacak mıdır?

2) Sosyalizmin ilk başlangıç aşamasında bir tür pazar varlığını devam ettirecek ise, bu Pazar ne şekilde ele alınmalı ve ne kadar süre boyunca işlemeye devam edecektir?

3) Pazar, bütün bir sosyalizm inşası süreci boyunca, kaynakların tahsisi ve mal değişiminin sosyalist biçimi olarak varlığını koruyacak mıdır?

Aslında, Marx'ın ilk iki soruya verdiği yanıtlar, hatalı bir şekilde, pazarın uzun vadeli olarak sosyalizmle uyumlu olup olmadığını irdeleyen üçüncü soruya verdiği yanıt olarak alınmaktadır.

İlk soruya dair; Marx'ın pazarın önemli bir bölümünün sosyalist devrimden hemen sonra da işlemeye devam etmesini öngördüğü oldukça açıktır. Örneğin, Komünist Manifesto'da yeni sosyalist hükümetin kamulaştırması gerektiği öğelerle ilgili olarak önerdikleri şaşırtıcı derecede mütevazidir: bankalar, ulaşım ve iletişim araçları ve kullanılmayan araziler.[48]

Bu da, en azından başlangıçta, ekonominin büyük bir kısmının özel sektörün eline bırakılması anlamına gelir. Ne var ki, mülk sahiplerinin her konuda verecekleri kararlar, -aynı dönemde uygulamaya sokulacak olan ekonomik planlama aracılığı ile – güçlü bir biçimde düzenlenecek, ulusallaştırılmış olan bankalar ve işçi ücretleri, işçilerin çalışma koşulları, çevre kirliliği, vb. konularla ilgili yeni kanunlar

[48] Capital, C. 3, p.498

devreye sokulup işletilecektir. Açıktır ki, bu dönemde, meta pazarı, iş gücü pazarı ve hatta yeni yasalarla düzenlenmiş olmak kaydıyla sermaye pazarı da işlemeye devam edecektir.

O halde can alıcı soru şudur: sosyalist hükümet bu özel sektöre nasıl davranacaktır? Yukarıda belirtildiği gibi, sosyalizmin ilk başlangıç aşamasında, bölüşüm ilişkilerinde, halkın belirli bölümüne, toplumsal üretimden, emek katkısına göre değil, sermaye ve mülkiyetlerinin-varlıklarının- getirisine göre pay alma izni verilebilecektir. Aynı zamanda toplum, kapitalistlere, çalışma olanakları sağlayarak, geçimlerini sürdürme olanağı verecektir. Bölüşüm ilişkilerindeki yukarıdaki önemli istisna-varlıklarına göre bölüşümden pay alabilmeleri- muhtemelen, bunlara ait varlıklar,--üretim sürecini olumsuz etkilemeyecek bir biçimde- kamu mülkiyetine dönüştürülene dek devam edecektir. Bu sonuca ulaşmak için, sosyalist hükümetin önderliğindeki kamu işletmeleri, özel sektörü -bugünkü kapitalizmde genellikle olduğu gibi desteklemek yerine- onlarla bir yandan rekabet edecek, öte yandan da, banka kredilerini ayarlayarak, yüksek vergiler ve koyacağı katı kurallar aracılığı ile özel şirketler üzerinde belirli derecede bir kısıtlama politikası uygulayacaktır.[49]

Bu uygulamalar, kısa bir süre içinde, muhtemelen kapitalistlerin birçoğunu iflasa sürükleyecek ya da çok kısa bir sürede şirketlerini bir devlete satmaya yönlendirecektir. Marx'ın devrimden hemen sonra gerçekleştirilmesi gerektiğine inandığı, büyük reformlardan biri de zenginlik üreten varlıklarda miras haklarının ortadan kaldırılmasıdır.[50]

Bu nedenle, mevcut özel mülk sahiplerinin oluşturduğu nesil ortadan kalktığında, bunlara ait şirketler de tamamen kamuya geri iade olmuş olacaktır. Bu ve benzeri diğer politikalar sonucunda, en fazla kırk-elli yıl içinde tüm ekonomik varlıklar bütünüyle toplumsal mülkiyete geçmiş olacaktır.

Bu özet taslaktan ortaya çıkan; azımsanmayacak oranda bir özel sektörün devrimden sonra kısa bir süre boyunca varlığını sürdüreceği ve bir çeşit pazarın ekonomideki kaynakların tahsisinde ve malların değişiminde rol almasının gerçekleşecek olduğudur. Tüm pazarlarda olduğu gibi, bu da pazara uygun bir düşünce tarzı yaratacak ve bu Pazar üzerinden sürdürülen ekonomik faaliyetler, yabancılaşmanın ana kaynağını oluşturacaktır. Buna karşın, öte yandan da halkın bu dönemde, yaşamın diğer alanlarında girdiği dayanışmacı ve sosyalist pratikler, bu yabancılaşmaya karşıt birçok fikir ve duygular üretecek ve aynı zamanda sürekli genişleyen kamu sektörü ile birlikte diğer sosyalist değerler de oluşup gelişmeye başlayacak ve bir dönem sonra egemen sosyal bilinç haline gelecektir. Bu yeni dönemde, sosyalist düşünce tarzının tam bir gelişme sürecine girmesini güvence altına alacak olan şey, her çeşit komünal ve işbirlikçi ve dayanışmacı pratiklerin artışı olacaktır.

Bölüşüm ilişkilerinde, sosyalizmin,"herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre " ilkesinin uygulanması, ancak toplumsal üretim araçlarının mülkiyetin tamamının işçi sınıfının hakimiyetine girmesinden sonra gerçekleşebilir. Sosyalizm, ancak bu bölüşüm ilişkisinin devreye girmesiyle gerçekten başlamaktadır. Eğer sos-

[49] Marx and Engels Selected Works, C.1, p.293~294
[50] Marx and Engels Selected Works, C.1, p.293~294

yalizm komünizme geçiş sürecinde bir aşama ise, sosyalist devrimden hemen sonraki birkaç on yıl, öncelikle sosyalizme geçiş süreci olarak anlaşılabilir. Bu dönem bir ara geçiş süreci olması nedeniyle, hem kapitalizmin hem de sosyalizmin özelliklerini taşıyacak, oldukça kısa olması-20-30 yıl gibi- ve bazı hızlı ve ani değişimler olabilme olasılığı nedeniyle, bu dönemin ayrı ve bağımsız bir aşama olarak değerlendirilmesi ve adlandırılması uygun olmayacaktır. Bu dönem, aynı zamanda sosyalizmin ilk başlangıç günlerinin kendine özgü, son ön hazırlık koşullarının yerine getirildiği bir dönem olarak düşünülebilir. Ya da, alternatif olarak, sosyalist devrimin bizzat devam ettiği bir dönem şeklinde, proletaryanın devlet iktidarını kullanarak kapitalist güçlerin ve ayrıcalıklarının son kalıntılarına karşı yürüttüğü bir mücadele dönemi niteliğinde, ayırt edici bir "moment" olarak görülebilir. Marx'm"sürekli devrim" olarak düşündüğü kavram, sınıf mücadelesinin, her bir ülkede ve tüm dünyada, sosyalizmin bu ilk döneminde uygulamaya sokulmasıdır-devrimden sonra sınıf mücadelesine son verilmeyecektir-.Marx'ın bütün bir sosyalizm tarihi dönemi boyunca pazarın çeşitli şekillerde varlığını koruması gerektiğine inanmadığı açıktır.

Ollman, sonuçta pazar sosyalistlerinin aslında pazarı, isteğe bağlı olarak, istendiği gibi kullanılabilecek ve dolayısıyla arzu edilen etkiyi yaratabilecek bir araç olarak gördüklerini açıklamaktadır. Onu sadece bir mekanizma ya da araç olarak görsek dahi, can alıcı soru, pazarın daha çok bir konserve açacağına mı; yoksa kıyma makinesine mi benzediği sorusudur. Birini elinize alıp onu kontrol edebilirsiniz; diğeri ise sizi hakimiyeti altında alır; ve sizi kendi kurallarına çeker veya durum daha kötü dahi olabilir. Pazar sosyalistleri, pazarı, hatalı olarak bir konserve açacağına benzetmektedirler; fakat aslında pazar daha çok bir kıyma makinesine benzetilebilir.[51]

6- Pazar Sosyalizmi Üzerine Genel Sonuçlar

Yukarıdaki değerlendirme, günümüzün Amerikalı ve Britanyalı Marksistlerinin, Pazar sosyalizmi üzerine yaptıkları tartışmalara kısa bir giriştir. Büyük bir teorik ve pratik anlama sahip olan bu tartışmalar, dünyadaki tüm Marksistleri ve sosyalistler ve aynı zamanda bugün sosyalizmi inşa etmeye çalışan az sayıda ülkenin Marksistleri için çok değerli fikirler ve dersler sunmaktadır. Farklı sosyalist ülkelerde veya kapitalist ülkelerde, sosyalizme geçiş süreci ve ardından gelen sosyalizm dönemi ve izlenecek modellerde farklılıklar gösterebilir. Bugün hala sosyalizme geçiş sürecini yaşayan ülkelerin özgünlüğü, birkaç başlıca faktör tarafından sınırlanmaktadır, Birincisi bu ülkelerdeki ekonomik yapısında tarımsal nüfus büyük bir ağırlık taşımakta ve üretimin toplumsallaşma düzeyi yeterince gelişkin değildir; ikincisi bu ülkelerdeki üretici güçlerin gelişme düzeyi ve toplumsal yatırım varlıkları nicel ve nitel açıdan gelişmiş kapitalist ülkelere kıyasla oldukça geridir ve kapitalist ülkelerle ekonomik ve teknolojik alış veriş içinde, onlardan çeşitli ekonomik ola-

[51] Editör Bertell Ollman : Pazar Sosyalizmi : Sosyalistler Arası Tartışma;Çev Duan Zhongqiao p.139

naklar ve teknoloji aktarımı yapmak gereksinimi doğmaktadır ve bu da bu ülkelerle alış verişi daha elverişli kılacak sistemlere kontrollü bir biçimde izin verilmesini gerekli kılmaktadır; diğer bir deyişle sadece iç gereksinimler ve koşullar nedeniyle değil, dış gereksinimler nedeniyle, ekonomik sistemde istenen hız ve derinlikte reformlar yapılamamaktadır. Ve bu nedenle de geçiş süreci uzamaktadır. Bu ülkelerin diğer bir genel özgünlüğü, daha önce benimsenen geçiş modeli doğrultusunda, kapitalist sınıfın, küçük ve orta çaplı kapitalist işletmelerin devrimden kısa bir süre mülksüzleştirilip bu sektörlerin ve mülk sahibi neslin tasfiye edilmiş olması nedeniyle; daha sonra 1980 e 1990'larda meydana gelen anlayış değişikliği dolayısıyla toplumdaki bazı tabakalardan, bir dizi girişimci tabakanın ve grubun hükümet inisiyatifi ile yaratılmasına girişilmiş olmasıdır.

Çin'deki Marksistler bir çok acılı ve zorlu girişimlerin ardından, ülkelerine özgün bir geçiş modelinde karar kılmışlardır; bilindiği gibi Çin'de önce izlenen model genellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki izlenen geçiş ve inşa modeli olmuş arkasından 1960'larda yeni bir modelin arayışına başlanmıştır.1980'lerde bugün izlenen modelin ana hatları ortaya çıkmaya başlamış ülkenin belirli özgün koşullarını dikkate alan bu model "Çine Özgü Sosyalizmi İnşa" terimi olarak kavramlaştırılmıştır. Yukarıdaki tartışmalar, Çin'deki Marksistlerin, pazar ve sosyalizm arasındaki ilişkiyi teorik olarak daha da net bir biçimde kavramasına ışık tutacak öğeler içermektedir. Bugün, Çin hala klasik planlı ekonomiden sosyalist pazar ekonomisine geçiş reformlarını sürdürmektedir. Bu dönüşümün düzgün bir şekilde tamamlanması için, pazar ile sosyalizm arasındaki ilişkinin teorik olarak daha da derinleştirilmesi sosyalizmin inşası açısından kilit önemde bir sorundur.

Bu konuda, dünya Marksistleri oldukça uzun bir süre boyunca, klasik Marksist kavramlara bağlı kalarak, pazar ekonomisini kapitalizm ile, planlı ekonomiyi ise sosyalizm ile eşitleyen bir bakış açısını benimsemişti. Deng Xiaoping, ilk kez 1992 yılında güney Çin'e yaptığı bir denetim gezisi esnasında yaptığı bir konuşmada, bu klasik yaklaşımı eleştiren bir bakış açısı getirerek yeni bir sürece girilmesine etkide bulunmuştu. Buna karşın Çinli Marksistlerin Deng Xiaoping'in bu konudaki fikirlerini derinleştirecek teorik açılımlara ve daha sistematik ve bilimsel açıklamalara gereksinim duydukları da bir gerçekliktir. Bu bakımdan, dünyanın tüm Marksistlerinin pazar ve sosyalizm ilişkisi üzerindeki görüşleri hakkında bilgi sahibi olmak şüphesiz sosyalist ülkelerdeki Marksistlerin düşünce ufuklarını genişletecek ve yeni bir bakış açışı sağlayacaktır.

İkinci olarak, kuşkusuz bugünün Batılı akademisyenleri tarafından sunulan pazar sosyalizmi modelleri, Çin'de geliştirilmekte ve belirli derecede uygulanmakta olan sosyalist pazar ekonomisi sisteminden birçok temel farklılıkları olan gelişmiş kapitalist ülkelerdeki mevcut olgulardan ve koşullardan hareket etmektedir. Bununla birlikte, bu farklılık onların görüşlerinin referans alabileceğimiz hiçbir değere sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Aksine, hem onlar hem de biz pazar ve sosyalizmin doğru bileşimini inceledikçe, onların araştırmalarında her zaman öğrenmeye değer bir dizi şeyler olduğunu görebiliriz.

Son olarak ise, yukarıdaki tartışma, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki radikal değişimlerden sonra, dünyadaki sosyalist harekette gerçekleşen yeni gelişmelere doğru bir şekilde kavramamıza yardımcı olmakta ve Marksistlerin sosya-

lizmin kapitalizm üzerindeki kesin zaferine olan güvenini arttırmaktadır. Gelişmiş Batılı ülkelerdeki pazar sosyalizmi tartışmaları, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalizmin çöküşünün, kapitalist sistemin en iyi sistem olduğunu kanıtlamasına yol açmadığını göstermektedir. Aksine sosyalizmin hâlâ, gelişmiş kapitalist ülkelerdekiler de dahil birçokları tarafından özlenen ideal bir toplumsal sistem olarak görüldüğünü göstermektedir. Şunu söyleyebilirim ki; pazar sosyalizmi düşüncelerinin yeniden ortaya çıkışı ve yükselişi bir şekilde, sosyalist akımın bir yeniden canlanma dönemine girdiğini ve sosyalizmin hala büyük bir canlılığa sahip olduğunu gösteren bir işarettir.

Kaynaklar

1- Marx ve Engels: Seçme Yapıtlar, Cilt 1-4, Pekin: People's Yayınevi, 1995

2- Kapital. Cilt 1. Pekin: People's Yayınevi, 1975

3- Kapital. Cilt 3. Pekin: People's Yayınevi, 1975

4- Editör: Bertell Ollman; Çeviren: Duan Zhongqiao. Pazar Sosyalizmi: Sosyalistler Arasındaki Tartışma Kitabı. Pekin: Xinhua Yayınevi, 2000

Bölüm VIII

YENİ EMPERYALİZM TEORİLERİ VE TARTIŞMALAR

Giriş

Bilindiği gibi "emperyalizm" terimi "imparatorluk" kavramından türeyen ve belirli güçlü devletlerin genişlemeci faaliyetlerini yansıtan bir terimdir; ve özellikle sömürgeci yayılmacılığı vurgulamaktadır. 1902'de aynı anda hem New York hem de Londra'da J.A.. Hobson'un hazırlamış olduğu Emperyalizm adlı kitap yayınlanmıştı.Bu kitapta, Hobson, emperyalizmin,serbest rekabetçi kapitalizmi geride bırakarak aştığını ve onun ardılı olduğunu yazmış ve ilk kez "yeni" ve "eski" emperyalizm kavramlarını ortaya atmıştı. Hobson, yaptığı karşılaştırmalı araştırmalar sonucunda eski ve yeni emperyalizm arasında temelde önemli değişiklikler göstermediği sonucuna varmış ve Roma İmparatorluğu'nun genişlemeci politikalarının devam ettiğini savunmuştu. Emperyalizm üzerine araştırmalar yapan Lenin de, Hobson'un tezlerini yorumlayarak oldukça değerli bulduğunu söylemişti. Bilindiği gibi "yeni emperyalizm" kavramı daha 20.yüzyılın başından itibaren kullanılmaya başlanmıştır; fakat o günlerde kavrama yüklenen anlam bugün kullanılandan belirli derecede farklılık göstermekteydi.

Yeni Emperyalizm kavramın o dönemdeki içeriği,19.yüzyıl sonları ve 20.yüzyıl başlarında kapitalizmin yeni oluşmaya başlayan evresine işaret etmekteydi ve başta Roma imparatorluğu olmak üzere eski imparatorlukların yayılmacı faaliyetleri de eski emperyalizm olarak değerlendirilmekteydi. İngiliz akademisyen ve politik aktivist Chris Harman, yaptığı değerlendirmede, Hobson'dan bu yana emperyalizmin iki önemli değişim geçirdiğini, bunun birincisinin "II. Dünya Savaşı emperyalizmi" diğerinin ise 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında ortaya çıkan değişim olduğunu saptamaktadır. Görüldüğü gibi, 20.yüzyıl başlarında "yeni emperyalizm" olarak nitelikler bugün ile karşılaştırıldığında, "eski emperyalizm" olmuş ve yeni karakteristikler kazanan emperyalizm ise "yeni emperyalizmi" belirlemiştir. Günümüzün "yeni emperyalizmi" temel olarak Britanya ve ABD hükümeti sözcülerinin üretmiş olduğu teorik kavramlar ve doktrinler olduğunu söyleyebilirim. Bu kavramlar ve doktrinler genellikle "yeni-muhafazakar" ideologların görüşleri doğrultusunda, bu ülkelerin askeri kapasitelerini arttırmayı ve bu yolla diğer ülkeleri ABD'li şirketlere avantaj sağlayacak "emperyalist politikalara" boyun eğdirmeyi hedeflemektedir."Yeni emperyalizm" 20.yüzyıl başlarındaki yeni emperyalizmden belirli farklılıklar içeren bir tür emperyalizmdir. Aşağıda bu konuda Marksist ve sol kanat akademisyenler tarafından yapılan zengin araştırma ve tartışmalar ele alınacaktır.

1. İngiliz ve Amerikan Teorileri

Yeni emperyalizm teorisinin; biri Amerikan diğeri İngiliz olmak üzere iki türü bulunmaktadır. İngiliz olan teori Britanya Başbakanı Tony Blair'in üst düzey uluslararası ilişkiler danışmanı olan Robert Cooper tarafından ortaya atılmıştır. Kendisi bu teoriyi Dünya Düzeninin Yeniden örgütlenmesi adlı makalesinde işlemiş ve ele almıştı. ABD ve Britanya terörizm tehdidini aşmak için 'yeni emperyalizmi' uygulamalı ve askeri yollarla dünyanın her hangi bir köşesine müdahale edebilme-

liydi. Onun vurguladığı fikre göre, teröristler ve suçlular faaliyetlerini esas olarak üs bölgesi olarak seçtikleri demokratik olmayan ülkelerde sürdürdüklerine göre; Batının önceden "önleyici silahlı ve askeri müdahale"de bulunması gerekmekteydi. Cooper aynı zamanda, dünya düzeninin iyileştirilmesi için liberal demokrasinin özel bir misyon yüklenmesi gerektiğini abartılı bir şekilde vurgulamaktadır. Geri ülkelerin yönetim biçimlerini ve medeniyetlerini yenilemek ve "reforma tabi tutmak" için yeni tipte bir sömürge politikası gerekmektedir. Ona göre, Avrupa Birliği; tıpkı eski Roma'nın yaptığı gibi -hakim olduğu etki alanlarına kurallar ve medeni-sivil haklar götürmeli ve -buna uygun tarzda bir eylem çizgisi geliştirmelidir.19.yüzyıl ile karşılaştırıldığında; emperyalizme duyulan gereksinim ve olanaklar ortadan kalkmamıştır.[1] Cooper'in önerileri açıkça; tam da ABD'nin son yıllarda uyguladığı genişlemeci politikayı tanımlamaktadır. Her iki devlet de 'yeni emperyalizmin kurtarıcılığı' fikrini yaymaktadır. Cooper, yazısında eski antik dünyada, imparatorluğun düzen ve medeniyet anlamına geldiğini ve imparatorluğun dışında ise barbarizm ve kaos bulunduğunu yazmaktadır; ancak imparatorluk sadece istikrarı koruyucu politikalar yürüttüğü takdirde başarısız kalacaktır. Dolayısıyla, bu politikanın yanı sıra, rekabete ve güçler dengesine vurgu yapan bir uluslararası düzen kurulmalıdır.[2]

Bugünkü dünya düzeninin sisteminin iç yapısı istikrarlı görünmemektedir. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güçler dengesi 1989'da çökünce eski düzen son bulmuş ve artık yeni biçime sahip olan bir imparatorluk ortaya çıkmaktadır....Bu yeni imparatorluk hem istikrarlıdır ve hem de değişime izin vermektedir; ve hala düzen ve medeniyeti temsil etmektedir.

Post-modern Emperyalizm

Cooper; aşağılayıcı bir söylemle, dünya ülkelerinin üç tipe ayırmıştır. Birincisi, çoğunluğunu, Somali ve Afganistan gibi eski sömürge ülkelerin oluşturduğu **'modern öncesi'** ülkeler; ikincisi Avrupa Kanada ve ABD gibi olağan/normal post-modern ülkeler; üçüncüsü Çin, Hindistan, Pakistan vb gibi modern ülkeler... Post-modern sistemdeki ülkeler, içsel açıdan bir güvenlik krizi riski taşımamaktadır; öte yandan bu ülkeler modern ve modern öncesi ülkelerin tehdidi altındadır. Cooper'e göre bu az gelişmiş bölgelerde kaos ve savaş, olağan ve standart bir norm ve yaşam biçimi haline gelmiştir. Bu bölgelerde belirli bir hükümet olmasına karşın, bizzat bu hükümetler örgütlü bir suç şirketi gibi çalışmaktadır. Dolayısıyla Post-Modern ülkeler için **'bir savunma emperyalizmi'** gerekli olmaktadır. Afganistan'daki gelişmelere Batının verdiği yanıtı, bu fikirler ışığında değerlendirmek mümkündür. Dahası herhangi bir ülkede bir kriz ortaya çıktığında; post-modern devletler, çifte standart uygulamaya giderek alışmaktadır.[3]

Cooper'in teorisine göre, günümüzün yeni emperyalizmi aynı zaman da 'post-modern emperyalizm' olarak adlandırılabilir. Post-modern emperyalizm iki biçimde kendisini göstermektedir; **birincisi** ekonomik alanda ortaya çıkan "gönüllü em-

[1] Fuyong: Crisis of the Empire, p.12, Beijing, Zhaohua Yayınevi, 2005
[2] AGEp.14
[3] Fuyong: Crisis of the Empire, p.15

peryalizmdir" ve bu IMF ve Dünya Bankası tarafından teşvik edilmektedir. İkincisi, ise "komşuların emperyalizmdir" ve bu da post-modern devletlerin bir tehdit ortaya çıktığında birleşik-kolektif olarak Birleşmiş Milletler örgütünün olanaklarını kullanarak harekete geçmelerini ifade etmektedir. Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'daki genişlemesi ise, bu post-modern emperyalizmin iki politikasını birleştiren **"iş birliğine dayalı emperyalizm"** olarak adlandırılabilir.

Yeni emperyalizm teorisinin Amerikan yorumu ise; Amerikan hükümetine bağlı bazı akademisyenler ve devlet görevlileri tarafından savunulmuştur. ABD'nin Politik Planlama ve Geliştirme bölümünde bu konuda kapsamlı incelemeler yapmış olan Richard Haass, 1994 de yazdığı " Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Askeri Güçlerinin Kullanımı: Müdahaleler" adlı kitabında müdahaleci eylemleri savunan fikirler geliştirmiştir. 11 Eylül olayından sonra Haass, açıkça **'devlet egemenliğin sınırlılığı'** kavramını ortaya atmış ve yeni emperyalist saldırgan eylem ve politikalar için bir teorik temel oluşturmaya çalışmıştır. Haass, ülkelerin egemenliğinin bir dizi sorumlulukla ve yükümlülükle birlikte düşünülmesi gerektiğini vurgulamakta ve ülkelerin kendi vatandaşlarına öldürmemeleri ve terörizmi desteklememeleri gerektiğini; savunarak bu düşüncesine dayanaklar oluşturmaya çalışmaktadır. Bu tür insani yükümlülükleri yerine getiremeyen ülkelerin egemenlikleri ve müdahale edilmeme hakları kısıtlanmalıdır. ABD ve diğer ülkelerin bu ülkelere müdahale hakkı olmalıdır.[4]

'Müdahele teorisi' bugünkü Amerikan dış politikasının önemli bir parçasıdır. Bu teoriye dayanak oluşturmak açısından Haass günümüz çağının dünya çapında sınırların gevşemesi çağı olduğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla, ABD, şu veya bu bölgede rolünü oynayabilmeli ve durumu istikrara kavuşturmak için harekete geçmelidir. ABD bu tür askeri eylemlerde diğer düşman büyük güçlerle çatışmaya yol açsa dahi; ABD bu tür çatışma risklerine karşı aşılanmıştır ve hazırlıklıdır, dolayısıyla, çekinmeden müdahale hakkını kullanmalıdır. Haass'a Amerika'nın gücünün sınırları sorulduğunda verdiği cevap şöyle olmuştu: " ABD her şeyi yapabilir fakat her şeyi yapmamalıdır".[5]

1997 de yazdığı **Çekingen Şerif** adlı kitabında ABD'nin 'bir irade koalisyonunu' temsil ettiğini savunarak, Şerifin veya Polisin uluslararası yasaları fazlaca abartmaması gerektiğini yazmıştır; öte yandan ABD hükümetleri Amerikan Güvenlik Koruma Konseyi'nin geliştirdiği politikaları uygulamaya dikkatle çaba sarf etmelidir. O; ABD'nin dünyada en üst konumda ve açık bir hegemonyacı konumda olduğunu, düşünmektedir. ABD, yeni küresel güçlerin ortaya çıkışını engelleyemeyecektir. Öyleyse, tek uzun vadeli çözüm stratejisi, dış işleri bakanı Madeleine Albright'in savunduğu 'zorlayıcı çok taraflılık' yaklaşımı gibi bir şey olabilir. Kasım 2000 'de Haass, 'emperyal Amerika' başlıklı bir makale yazdı. Makalede 'emperyal diplomasi' ile ABD'nin dünya üzerinde kontrolünü nasıl genişletebileceğini açıklıyordu. Uzun vadede hegemonyanın sürdürülmesine olanak olmayabilirdi; fakat ABD, bugünkü oluşan özel koşullarda, var olan fırsatlardan yararlanarak dünyayı yeniden şekillendirmeli ve küresel stratejik varlıklarını ve olanaklarını pekiştirmeliydi.

---

[4] 4-AGE p.12

[5] John Bellamy Foster: The New Age of Imperialism. Xinhua Digest Yayınevi, 2004(20)

Bunun anlamı, ABD dünya çapında her bölgeye askeri müdahaleye hazır olmalıydı. Haass, Amerikan hükümetinin Irak işgalini destekledi ve topraklarında terörizmi kontrol edemeyen Irak vb. hükümetlerin başarısız olduklarını ve normal egemenlik statülerini kaybettiğini ileri sürerek, bu tür hükümetlerin bu topraklarda hükmetmeye hakları olmadığını, Amerikan hükümeti dahil olmak üzere diğer hükümetlerin böylece müdahale hakkı elde edeceklerini savunmuştu. Terörizm söz konusu olduğunda, "önleyici" saldırıda bulunmak savunma hakkı olarak görülebilirdi.[6]

Yanı sıra, Washington Post gazetesi köşe yazarı Sebastian Mallaby, Başkan Bush ve Amerikan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld; kamuoyunda açıkça yeni emperyalizm teorisini savunmuş ve teşvik eden konuşmalar yapmışlardır. Bu teori 'başarısız devletler' kavramını geliştirmektedir ve bu türde devletlere yapılacak her türlü müdahale haklı ve rasyonel gösterilmektedir. Yeni emperyalizm stratejisi, aynı zamanda, küresel çapta yeni bir potansiyel rakip gücün ortaya çıkmasını önlemeye dönük yoğun bir çaba sarf edilmesini öngörmektedir.

ABD ve Britanya hükümetleri tamı tamına Cooper ve Haass'ın geliştirdiği teorilere göre hareket etmektedirler Amerikalı sol kanat akademisyenler ve aydınlar; 11 Eylül 2001 olayından sonra yurt dışında yoğun askeri müdahaleler yapılmasının ve Amerikan gücünün yayılmasını teşvik eden yaklaşımın bu gün bu ülkedeki hakim sınıf içinde genel bir kabul gördüğünü açıklamaktadırlar. 2002 Eylül'de Amerikan Kongresine sunulan hükümete ait Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi; şu ifadeleri kullanmıştır: **"ABD; her hangi tipte bir düşmanı ve onlardan gelecek her hangi bir girişimi alt etme yeteneğini korumalı ve koruyacaktır... Böylesi bir girişim, ABD ye onun müttefiklerine veya dostlarına karşı yapılabilir..... Güçlerimiz, bizi geçmek veya bize eşit konuma gelmek umuduyla askeri büyüme politikası izleyen potansiyel karşıtlarımızı yıldıracak ölçüde güçlü olacaktır"**[7]

Yeni emperyalizmin savları şu fikirleri ileri sürmektedir:

1-Yeni emperyalizm Amerikan emperyalizmidir ve günümüz dünyasında Amerika'nın "tek" ve "son ebedi" imparatorluk olduğunu ileri sürmektedir; muhafazakar Andrew Bacevich'in sözleri ile "beğenilsin veya beğenilmesin, bugün Amerika, Roma'dır"

2-Dünyanın düzenini tesis ve ihya etmek, liberal demokrasinin görevi olarak görülmelidir. Yeni emperyalizm,dünyanın her hangi bir köşesine askeri araçlara başvurarak müdahele etmelidir.

3-"Başarısız devletler" teorisi geliştirilmiş ve bu devletler müdahale edilmeme haklarından ve egemenlik haklarından alıkoyulmalıdır.

Yeni Emperyalizmin Nitelikleri

Amerikalı Sol kanat Akademisyen, John Bellamy Foster ve Hintli çalışma arkadaşı Arundhati Roy; günümüzün yeni emperyalizmini derinlemesine bir şekilde ta-

[6] John Bellamy Foster: The New Age of Imperialism. Xinhua Digest, 2004(20)
[7] John Bellamy Foster: The New Age of Imperialism. Xinhua Digest, 2004(20)

nımlamaktadırlar. Foster'e göre, 19. yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başındaki emperyalizmin iki temel karakteri öne çıkıyordu. Birincisi, Britanya'nın hegemonyasının dağılması ve ikincisi tekelci kapitalizmin büyümesi veya büyük şirketlere dayalı bir kapitalizmin ortaya çıkması....Bu dönemde, üretimde yoğunlaşma ve merkezileşme sonucu büyük şirketler ortaya çıkmıştı.

John Bellamy Foster'in " Emperyalizmin Yeni Dönemi" Adlı Kitabı

Foster'e göre, şüphesiz kapitalizm; "birikim itici gücü" ile hareket eden özgün bir sistemdir ve genişlemede hiç bir sınır tanımak istememektedir. Günümüzün kapitalizmi, bir yandan küreselleşme olarak tanımlanan bir süreç ile dünya ekonomisini genişletmekte öte yandan ise politik olarak belirli sayıda rekabet eden ulusal devletlere bölünmüş bulunmaktadır. Dahası sistem her düzeyde merkez ve çevre olarak kutuplaşmış bulunmaktadır. Daha başlangıç döneminde -16. ve 17.Yüzyıllarda – sistemin merkezindeki her bir ulus-devletteki sermaye güçleri çevre bölgelerdeki hammaddeler ve emek güçlerini kontrol etmek gibi bir itici gereksinim içinde bulunuyorlardı Kapitalizmin tekelci aşamasında bu güçlü ulus-devletler ve onların şirketleri dünyanın mümkün olduğu kadar geniş bölümünü kendi yatırımlarına açık tutmak istiyorlardı. Tabii ki rakiplerini de kısıtlamak istiyorlardı. Onların arasında, sermaye birikim sağlama kaynağı olan çevre bölgelerde etki alanlarını genişletmek için çeşitli tip mücadeleler ortaya çıkmıştır. En ünlü örnek, 19.Yüzyıl sonlarında dönemin bütün emperyalist güçlerinin- özellikle Avrupalı'ların-- Afrika'da karşı karşıya gelmeleridir.

Ancak emperyalizm bu klasik biçimini evrimci bir biçimde yenilemiştir; II.dünya savaşı ve onu izleyen dönemde sömürgelerin kurtuluşu önemli bir dönüm noktasını oluşturdu.1950 ve 60'larda emperyalizm yeni karakteristikler gösteren bir aşamaya evrildi.En önemli gelişme ABD' nin dünya ekonomisinde, Britanya'nın hegemonyasını devralması idi. ABD hegemonik konumunu Bretton Woods para anlaşmasını– Uluslararası Para Fonu; Dünya Bankası; Dünya Ticareti Genel Ticaret ve Gümrük Tarifeleri; (GATT) vb uluslar arası örgütleri ve anlaşmaları kullanarak; merkezdeki devletlerin önderliğini devralıyordu; böylece ABD ve diğer merkez ülkelerin,çevre ülkeler ve böylece tüm dünya pazarı üzerindeki sürdürdüğü; ekonomik kontrolü pekiştirilmiş oluyordu.[8]

Bu konuda, Arundhati Roy, şöyle yazmaktadır : "Tarihte ilk kez, tek bir imparatorluk gücü, dünyayı bir çırpıda savaşa atacak silah hacmine sahip bir güç haline gelmiştir; ve mutlak; tek kutuplu ekonomik ve askeri hegemonya sağlamıştı. ABD farklı pazarları kendine açmak için farklı silahlar kullanıyor. Dünyanın üzerinde ABD savaş füzelerinin veya İMF çek defterinin hedefi olmayan bir tek bölge bulunmuyor. Coğrafi-politik stratejik önemi olan yoksul ülkeler veya herhangi bir düzeyde Pazar olarak değeri olan ülkeler veya özelleştirilmesi mümkün her hangi bir altyapıya sahip olan ülkeler İmparatorluğun kendilerine emrettiklerini yapmalıdırlar. Aksi takdirde askeri hedef olmayı göze almalıdırlar, bunlar arasında, tanrı özellikle değerli yer altı kaynakları- petrol; altın; elmas; kobalt; kömür vb.-olan ülke-

[8] John Bellamy Foster: The New Age of Imperialism. Xinhua Digest, 2004(20)

leri korusun. En büyük tehdit altında olanlar en büyük doğal rezerv kaynaklarına sahip olanlar. Bu ülkeler gönüllü olarak şirket makinesine teslim olmazlarsa ya iç kargaşalık çıkarılır ya da dış savaş tehdidi altındadır.[9]

Roy ve Yeni Emperyalizm

Roy, yeni emperyalizmin niteliklerini şöyle tanımlamıştır; **birincisi;** ilgili şirketlerin üstdüzey yöneticileri devletin dış politika kararlarına etki etmektedir. Roy, makalesinde, Bush yönetiminin, Savunma Politikası Komitesinin 30 üyesinin en az 9 tanesinin 2002 ve 2003 yıllarında büyük askeri ihaleler alan şirketlerle bağlantılı olan kişilerden oluştuğunu yazmıştı George Shultz, hem eski Devlet Sekreteri pozisyonundaydı ve aynı zamanda Irak'ın Özgürleştirilmesi Komitesinin Başkanı idi. Aynı zamanda, ABD deki en büyük mühendislik ve inşaat firmasının –Bechtel'in şirket yönetim kurulu üyesi idi. "Irak'ın özgürleştirilmesi savaşı sona ermeden önce, bu firma Irak'ın yeniden inşası için, 680 Milyon dolarlık bir ihale almıştı. Benzer bir biçimde, Enron ve Halliburton firmaları Irak ile ilgiliydi ve burada hizmetler sektöründe ihaleler aldılar, bunun sonucunda yerli firmalar ve yerli işgücü iş olanaklarını kaybetmiştir. Irak'ın sözde demokratik seçilmiş yöneticileri bütün bu olanları seyretmişlerdir.

İkincisi, yeni emperyalizm, yeni tipte bir ırkçılık üretmektedir. Yeni emperyalist güç, eskisi gibi, zor doğa koşullarına sıtma ve benzeri tropikal hastalıklara sahip sömürgelerde gezinmek zorunda değildir. Eski emperyalizmin eski ırkçılığının modası geçmiştir. ABD'de geleneksel uygulanan " Hindi Affi " günü yeni ırkçılığı çok güzel açıklayan bir örnektir.[10]

Bunun yolu sömürge elitlerini kullanmak; ABD'de zenginleşmiş göçmenleri; yatırım bankacılarını, bazı ünlü aktörleri; bazı yazarları ve göçmen çocukları olan Colin Powell ve Condolezza Rice gibi politik aktörleri kullanarak hakimiyetini sağlamak. Bu yeni ırkçılık, yeni bir jenosit (soykırım) uygulamaktadır; yeni jenosit ekonomik ambargolarla kolaylaştırılır ve gerçekleştirilir. Bu yeni jenosit, kasap bıçakları kullanmaksızın daha fazla insanı öldürebilmektedir. Irak buna iyi bir örnektir. Buraya yapılan ambargo gıda ve ilaç kıtlığına yol açarak yarım milyon çocuğun ölümüne yol açmıştır.

Üçüncüsü; büyük medya yeni emperyalist projenin bir parçası haline gelmiştir. Irak dışında, Latin Amerika, Afrika ve Orta Asya'da milyonlarca insan emperyalist savaşların kurbanı olmaktadır. Ve İmparatorluğun yürüttüğü her savaş medyada "haklı " gösterilmektedir. Bu savaşlarda, büyük medya büyük bir rol aldı. Burada önemli olan bu medyanın sadece bu işe sadece destek olması değildir; bizzat bu medyanın kendisi, neo- liberal bir projedir.Örneğin eğer Hindistan, "haklı savaşın" hedefi olarak seçilmiş ise; bu medya hemen harekete geçer ve haber tahrifatı şöyle sürer: "1989 dan bu yana Keşmir Bölgesinde büyük çoğunluğu Müslüman olan 80 bin insan öldürüldü; bunu Hintli güvenlik kuvvetleri yapmıştır; Mart 2003'te sokaklarda 2000 Müslüman öldürülmüştür; kadınlar kaçırılmış ve tecavüze uğramış

---

[9] Arundhati Roy: Temel Characteristics of New Imperialism. Dergi Foreign Theoretical Trends, 2004(7)

[10] Révolution et Démocratie, p.95, French Cherry Season Press, 2003.

ve bebekler yakılmıştır.150 bin insan evlerinden ve köylerinden uzaklaştırılmıştır ve polis ve hükümet buna seyirci kalmıştır. Hatta hükümet ve polis yapılanlara destek olmuştur. Bu suçlar için kimse cezalandırılmadığı gibi buna göz yuman hükümet tekrar seçilmiştir. Bütün bunlar uluslararası medya için mükemmel haber başlıkları oluşturacak ve Hindistan'a karşı savaş davulları çalacaktır. Ardından ABD'nin nükleer füzeleri kentlerimize doğru yöneltilecek; köylerimiz dikenli tellerle çevrilecek ve ABD askerleri caddelerimizde devriye gezecektir.

Roy'un yeni emperyalizmin nitelikleri üzerine verdiği özet gerçekten çarpıcı.

Kanada'lı sol kanat akademisyen Ellen M. Wood da yeni emperyalizmin, ABD emperyalizmi olduğunu savunmaktadır. Bu emperyalizm, özünde birçok ülkeyi içeren bir küresel çapta ekonomik düzen ve yönetim sistemidir. Şu anda küresel sermayenin hakimiyeti hızlı-değişkenlikten dolayı ciddi bir risk tehdidi yaşıyor ise; emperyalist hegemonyacı güç bu çelişmeyi ve sorunu çözmelidir ve söz konusu çok uluslu düzeni-yapıyı ayakta tutabilmelidir. Bunda askeri güç büyük rol üstlenir; işte tam da bu emperyalist stratejinin ciddi problemlerle karşılaştığı alanı oluşturmaktadır.

Bir bütün olarak ele alındığında, sol kanat batılı akademisyenler, yeni emperyalizmin eski emperyalizmin bir çeşit devamı olduğunu düşünmektedirler. Günümüzün "yeni emperyalizmi" ile "eski emperyalizm " veya 20.Yüzyıl başlarındaki yeni emperyalizm özünde aynı emperyalizmdir. Sadece günümüzde bazı "yeni düzenlemeler " ortaya çıkmış, fakat emperyalizmin karakteri asla değişmemiştir.

2- "11 Eylül" Olayı: Yeni Emperyalizmin Dönüm Noktası

Bu olay, Amerika'daki yeni muhafazakar güçler için hem iyi hem de kötü bir şey olmuştur. Kötü olması terörizmin ABD'yi utandırması prestij kaybına uğratmasıdır. Tepeden tırnağa kadar silahlı olan bu devlet, bütün dünya karşısında rezil olmuştur. İyi olması, yeni muhafazakar güçlerin bu bahane ile askeri gücü genişletme imkanı yakalamalarıdır.

Askeri harcamaları arttırma ve savaşlar başlatmak için bir neden daha ortaya çıkmıştır. Örneğin, ABD 'li yeni muhafazakarlar, Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi adlı bir çalışma ile içerde politik; ekonomik ve askeri kuruluşları etki altına almaya çalışmaktadırlar.

Heritage Vakfı ve diğer düşünce üretim kuruluşları ve ünlü Haftalık Standart adlı gazete onların sözcülüğünü yapmaktadır. Onlar hükümetin bir dizi savaş politikasına destek ve etkide bulundular; Başkan Reagan tipi bir döneme geri dönülmesi; savunma harcamalarının yüksek düzeylerde arttırılması; füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi...

Çin, Yugoslavya Sırbistan, İran, Irak ve Kuzey Kore'nin "otoriter rejimler" olarak adlandırılması; veya "kötülükler ekseni" olarak tanımlanması ve bu ülkelere karşı "savunma kuşatması " politikalarının geliştirilmesi bunların katkıları ile oluşturulmuştur.

"9.11" olayının ardından, Amerikan hükümeti halkın terörizmden duyduğu korkuyu, güvensizlik endişesini kullanarak, Kongre'de kolayca ve pek fazla bir direnişle karşılaşmadan politikalarına onay alabildi. Amerika uzun bir süredir "Yıldız Savaşları " adlı bir proje üzerinde çalışıyordu ve 11 Eylül olayından önce de birçok haksız savaş- Kosova; Afganistan ve Körfez Savaşı gibi- yürütmüştü; fakat bu olaydan sonra, ABD çok açık bir biçimde, BM Kuruluş İlkelerini çiğneyerek üzerinden atladı ve elinde nihai bir kanıt ve belge olmadan ve dünya kamuoyunu hiçe sayarak, 2003'te Irak'ı işgal etti. Bu tarihten itibaren ABD'nin yürüttüğü savaşlar, nicel değişimden nitel bir değişime yeni emperyalist bir savaş karakterine dönüştü.

"9.11" olayı yeni emperyalizmin savaşının başlangıcının dönüm noktasını oluşturdu. Ünlü Fransız Marksisti, **George Lebica,** şuna işaret ediyordu: 11 Eylül'den sonra uluslararası toplum bugüne kadar görülmedik bir koro başlattı. Bu sıradan bir koro değil, bir düello çağrısı idi;bir tür "haçlı" seferi gibi...Bu gerçekte bir savaş iklimine işaret ediyordu ve bir uyarıydı. George W. Bush açıkça sesleniyordu: " 2002 bir savaş yılı olacaktır" diyordu. Bütün bu olanlar bir tesadüf olarak bir döneme denk gelmiş değildi. Gerçekte var olan reel sosyalizmi temsil eden Berlin Duvarı yıkılmıştı ve liberalizm; Pazarların egemenliği zafer kazanmıştı. Liberalizmi daha şirin ve kabil edilebilir göstermek için -onun kar hırsını ve vahşi rekabetçi yapısını gizlemek için - yeni bir örtü ile sunum yapılarak; Pazar, Demokrasi ve Hukuk'un eş anlamlı değerler olduğu vurgusu öne çıkarıldı. Bu yolla Pazar, demokrasinin renkleri ile pullandırıldı; pudralandı ve meşrulaştırıldı ve hukuk diline de sokuldu. "İnsan Hakları" raporları gelişmekte olan bir ülkenin borçlanabilmesi için ön koşul haline geldi. Batılı güçlerin giriştiği ve görünüşte çok ılımlı bir biçimde sunulan silahlı çatışmalar " insani yardım" görünümüne sokuldu, fakat bunlar gerçekte Haçlı savaşlarına benziyordu.[11]

Ve, bütün bu yapılanlar "doğaları gereği" demokrasinin geri getirilmesi veya kurulmasını sağlama amacına dönük olarak sunuldu. Yapılanlar, işgal değil de, hastalık sonrası iyileşme ve toparlanmayı kolaylaştırıcı bir tedavi gibi gösterilmeye çalışılıyordu. Fakat 11 Eylül ile birlikte bütün örtüler kaldırıldı her şey değişti ve açıkça yapılmaya ve savunulmaya başlandı. İhtiyatlı sözcükler ve ifadeler ve parlak gizleyici pelerinler çıkarıldı. Misilleme ve kana karşı kan isterim, ilkel yasasının arkasına gizlenerek en temel eşitlik ilkesi Afganistan işgal savaşı ile tahrip edildi; uluslararası yasalar ve devletlerin meşruiyetleri de ayaklar altına alındı.

Anti -terörizm etrafında oluşan koalisyon kendi üyelerine büyük cömertlik gösteriyordu. Güvenlik tedbirlerinin küreselleşmesi şaha kalkmıştı ve her somut tedbir yeni bir içerikle ele alınıyordu. Telefon dinleme; üst baş aramanın yasallaştırılması; terörist örgütlerin ve terörist devletlerin kara listelerinin çıkarılması iyice yaygınlaştı. Seçimlerde sağ ve sol kanatlar hep birlikte bu ortak düşman olan terörizme karşı birleştiler ve bu konu merkezi bir konu haline geldi. B.M'nin bildirgelerine karşın, ABD "tek yanlı-tek taraflı" savaş uygulamasını "meşru savunma" olarak kendi görevi olarak tanımladı. Afganistan'a kendi "demokratik " sistemini dayatıyordu; fakat bu aslında "örtülü ve görünmeyen bir savaştı".Amerikan askerleri gazetecilerin fotoğraf çekmelerine izin vermiyordu ve verilen kayıpların açıklanması ya-

[11] George Lebica: Révolution et Démocratie, p.95~101

saklanmıştı. 11 Eylül'den itibaren demokrasiyi çiğnemek ve yasaların üzerinden atlamak olağan ve yaygın bir olay haline geldi. Batı medeniyetinin değerlerini savunmak ile her şeyi bombalar ile tahrip etmek ve her şeyi dolarlarla satın almakla eş hale geldi. Artık küresel boyutta, enerji kaynaklarını kontrol altına almanın ve ekonominin askerileştirilmesinin zamanı gelmiştir. George W. Bush artık Zbigniew Brzenzinski'nin "Büyük Satranç Oyunu " kitabında önerdiği planı uygulamaya başlamıştı "Asya'yı fetheden dünyanın kaderine hükmedecekti".[12]

11 Eylül olayından sonra, ABD, "tek taraflı ve tek yanlı askeri eylem" stratejisine yöneldi. Amerikalı akademisyenlerden, Max Fraad Wolff ve Richard Wolff; "Askeri tekyanlılığın Yükselişi" adlı makalelerinde; 2000 yılından itibaren, ABD de borsanın ve makro-ekonomik sistemin dağılmasının, ülkeyi durgunluğa sürüklediğini ve işsizlik rakamlarının yukarıya doğru tırmandığını yazdılar. Bush yönetimi şimdi, sallantıda bir ekonomi, huzursuz, karamsar ve şaşkın bir işçi sınıfı ile karşı karşıyaydı. Ülke dışında on yıllar boyu sürdürülen hatalı neo-liberal diplomatik politikalar, birçok ülkeyi ABD ye karşıt bir konuma sokmuştu...

İşte bu koşullarda 11 Eylül olayı Bush yönetimi bütün bu sorunları çözmek için ve önemli bir politika değişikliği yapmak için altın bir fırsat yakalamıştı. Max Fraad Wolf ve Richard Wolff'a göre Amerika'daki milliyetçi, yurtsever dalganın yaratılmasının amacı, aslında içerdeki ekonomik huzursuzluğu yeni düşmanlara yönelmekti; bu 'yeni düşmanlar' farklı dinsel inançları olanlar, azınlık gruplar ve Amerikan tipi demokrasiyi sevmediği için hedef alınan ülkelerdir.

Kamu oyunda ortaya çıkan terörizme karşı nefretten güç alan Bush yönetimi, Afganistan ve Irak'a karşı askeri eylemleri başlattı ve uluslar arası alanda diplomatik saldırısını yoğunlaştırarak askeri tek yanlılığa geçiş yaptı. William Bloom, tanınmış bir Amerikalı politikacı olarak "11 Eylül olayından sonra, Amerika 2002 de, Afganistan, Pakistan, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Gürcistan, Yemen ve Cibutu' da askeri üstler kurarak büyük başarı kazandı; Irak'ta da büyük askeri güçler ve üsler kuruldu" diye yazmaktadır.

1990'ların başında, soğuk savaş dönemi sona erer ermez, Amerika Suudi Arabistan, Kuveyt Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap emirliğinde askeri üsler kurdu.1999'da Kosova, Arnavutluk Makedonya, Macaristan, Bosna ve Hırvatistan'da da askeri üsler elde edildi ve böylece dünyada rakipsiz bir askeri hegemonya kurmuş oldu.

İstediği takdirde, her yerde ve bir anda saldırabilecekti. Bloom, Amerikan hükümetinin davranışını soğuk savaşın bitmesi ve onun parlak meyvelerinin toplanması olarak değerlendirmektedir. Daha önceki savaşlarda olduğu gibi 'barış' ganimetlerinin bu kez paylaşılmadığını, her şeyin ABD'ye kaldığını yazmıştır.[13]

Amerikan hükümeti, geçmişte bütün bu savaşları ve muazzam askeri harcamaları ve başka ülkelerin hükümetlerini devirmesini, uluslararası komünizm komplolarıyla uğraşmak olarak tanımlıyordu. Fakat Sovyetler birliği çökmüş, Varşova askeri

---

[12] Huang Xiaowu: Summary of the 2004 Fourth International Marksist Conference. Foreign Theoretical Trends Dergisi, 2004(12)

[13] William Bloom: American Empire after the Cold War. Foreign Theoretical Trends, 2004(10)

paktı dağılmış, Doğu Avrupa'daki uydu devletler bağımsızlıklarını kazanmışlar; Komünist ülkeler kapitalistleşmişlerdi. Buna rağmen, Amerikan politikası, en ufak bir değişiklik göstermemişti. NATO'ya karşı olan Varşova paktı ortadan kalkmıştı; fakat NATO hala ayaktaydı ve dahası NATO'nun etki alanları ve askeri gücü önemli ölçüde büyütülmüştü. Dolayısıyla, Bloom, aslında bütün olan bitenin bir hile olduğunu söylüyordu. Washington aslında, komünizm adını verdiği, Sovyetler Birliği'ni hedef almıyordu. Komünist komplolar' dediği şey, asla saldırısının nedeni değildi; onun düşmanları, Amerikan imparatorluğunun genişlemesinin önünde engel olarak gördüğü hükümetler ve hatta şahsiyetlerdi. Bu düşmanların komünizm, haydut devletler uyuşturucu tacirleri veya teröristler olarak adlandırmaları hiç de önem taşımıyordu.[14]

Olaylar böyle yaşandı ve bu politikanın geleceği de böyle görülüyordu. Soğuk savaşın bitmesine karşın, Amerikan emperyalizmi büyük veya küçük hala savaşlar yürütmekte ve savaş hazırlıklarını sürdürmektedir.

Britanya'lı akademisyen Alex, bu durumu şöyle tanımlıyordu. 'aslında yeni Amerikan stratejisi", 11 Eylülden önce 2001'de oluşturulmuştu. Bu plan 20 yıl öncesine dayanıyordu. Bush yönetiminin bir üyesi olan O'Neall, hükümetin seçilmesinden hemen sonra ABD hükümetinin Irak hükümetini devirmeye karalı olduğunu açıklayarak baklayı ağzından kaçırmıştı.

11 Eylül olayının ortaya çıkışı, bu planın uygulana bilmesi için sadece büyük bir fırsat olmuştu. Dolayısıyla ikiz kulelerin tahrip olduğu aynı gün, Savunma Bakanı Rumsfeld, Irak'm bombalanması planını yaptı. Bu olguda Amerika'nın Sovyetler birliği ve komünizme karşı yürüttüğü soğuk savaşın ve bu gün terörizme karşı yürüttüğü sıcak savaşın bir aldatmaca olduğunu kanıtlamaktadır. Amerika'nın gerçek niyeti dünya çapında karşısındaki engelleri temizleyerek hakimiyet kurmaktır.

Fransız akademisyen, İgnacio Ramonet de, Amerika'nın, Irak savaşıyla hedeflediği amaçların kapsamlı bir analizini yapıyor ve üç hedefe dikkat çekiyordu. **Birincisi,** Amerikan hükümeti terörizm ile 'haydut devletler' arasındaki bağlantıları engellemeye zorlanmıştı. Bu amaçla Eylül 2002'de 'önleyici savaş' planını hazırladı. Bu plan teröristlerin gizli bir biçimde, her yerde ve her zaman saldırı avantajına sahip olduğunu hesap ediyordu. Bunlara karşı savunma ancak ve ancak saldırı öncesinde, onları nerede olursa olsun bulmak ve yok etmek olabilirdi. Bu eski CIA Başkanı, James Woolsey'in teorisiydi; Woolsey, teröre karşı asimetrik savaşın 'önleyici savaş' olduğunu savunuyordu.[15]

İkincisi; Körfez bölgesini ve bu bölgenin doğal kaynaklarını kontrol etmek; dünyanın bilinen rezervlerinin üçte ikisinden fazlası bu bölgede bulunmaktadır. Gelişmiş ülkeler için, özellikle büyük petrol açlığı duyan ABD için, bu bölge belirli bir yaşam tarzını sürdürmek ve ekonomik büyüme açısından hayati önemdedir. Körfez devletlerine yönelik her hangi bir saldırıyı, ABD kendi hayati çıkarlarına karşı acil bir tehdit olarak yorumlayacaktır. Eski Amerikan başkanı Jimmy

[14] Ignacio Ramonet: Three Questions about US-led Iraqi War. Foreign Theoretical Trends, 2003(4)
[15] Ignacio Ramonet: Three Questions about US-led Iraq War. Foreign Theoretical Trends Journal China, 2003(4)

Carter Körfez için Amerikan politikasını şöyle özetliyordu; "İran'ın Körfez bölgesinde kontrol kurmak isteyen her hangi bir dış girişimi, ABD'nin hayati çıkarlarına saldırı olarak değerlendirilecektir ve böyle bir saldırı askeri güç dahil, her türlü yolla önlenecektir". [16]

Üçüncüsü; bu savaşla ABD dünya üstünlüğünü sağlamış olacaktır. Yıllar boyu Bush'un danışmanları, ABD'nin küresel bir emperyalist güç olacağına dair varsayımlar geliştirdiler. Soğuk savaş sona erdiğinde, stratejistlerin büyük çoğunluğu, ABD'nin silahlı güçlerinin azalacağını; bunun yerine onun askeri düzeninin yeniden yapılandırılmasına öncelik verileceğini ve yeni dış politikanın aracı olarak yeni savaş stratejisinin yeni teknolojilere dayanılarak yürütülebileceğini tavsiye ettiler. Onlar, ABD'nin çoklu politik çerçevenin ve müttefiklerinin baskı ve zincirlerinden kurtulması gerektiğine inanıyorlardı. Dolayısıyla Bush yönetimini, Kyoto Protokolünü, Balistik Füzeler Antlaşmasını, Nükleer Güçlerin Yasaklanması Antlaşması ve diğer uluslar arası sözleşmeleri tanımamaya teşvik ettiler.

Bundan sonraki adımın B.M. Güvenlik Konseyi'nin otoritesinin hiçe sayılması olacağı açıktır.[17]

Alman kökenli Meksikalı sosyal eylemci ve sosyal politikacı, Heinz Dieterich de;11 Eylül olayının dünya güçlerinin aralarındaki statüyü değiştirdiğini ve Amerika'nın bir Üçüncü Dünya düzeni yaratmasına yol açtığını savunmaktadır. Üçüncü Dünya düzeni, şu özellikleri taşımaktadır:

(1)ABD, Orta Doğu bölgesinde kontrolünü güçlendirmiştir (2) Orta Asya, ABD'nin eli altmdadır.(3)Güney Asya, ilerde 'Amerikan Yüzyılının' diğer bir kurbanı haline gelebilir (4) Rusya, NATO 'ya katılmaya çabalayabilir ve gelecekte Avrupa Birliği'ne ve Dünya Ticaret Örgütüne katılabilir (5) ABD, Amerika kıtasında serbest ticaret örgütü FTA'yı teşvik edecektir ve Latin Amerika'yı jeopolitik etki alanı altında tutmak için; bu bölgede Kolombiya Programını destekleyecektir.(6) Amerikalı ve Avrupalı emperyalistler, dünyada demokratik politikaları oluşturulması ve güçlendirilmesi konusunda bir oydaşma çıkmasını engellemek için, devlet terörizmini ve baskı araçlarını kullanmaktadırlar.(7)Afganistan savaşı, Amerikan ve Avrupa burjuvazisini, Üçüncü Dünyaya karşı birlikte ortak mücadele yoluna sokmuştur.(8) Avrupa'nın bütünleşme süreci hızlandırılmıştır.(9) Şu anda, NATO silahları aslında, Birleşmiş Milletler uluslararası yasalarını çiğnemektedir(10)Çin, Japonya ve hatta bütün insanlık bu yeni oluşan gruplaşma tarafından dışlannaktadır.(11) ABD, hegemonyasını pekiştirmektedir.(12) Küresel köyde, diyaloglar artık küresel askerileşme çerçevesine bağlanmış ve tabi kılınmıştır.[18]

---

[16] Xu Shicheng: View of Heinz Dieterich on a Number of Contemporary Theories. Dergi Foreign Theoretical Trends, 2003(5)

[17] Samir Amin: Asymmetric Globalised Liberal System and American Hegemony. Foreign Theoretical Trends,

[18] 2003(11)

3- Samir Amin: Asimetrik Küresel Liberal Sistem

Mısırlı akademisyen ve ünlü Marksist, dünya sistemi bağımlılık teorisi okulu düşünürü, Samir Amin, ABD'nin sistematik olarak bir hegemonyacı program sürdürdüğüne inanmaktadır. Bu hegemonya **"Asimetrik Küresel Liberal Sistem"** biçiminde çifte standart üzerine kurulmuştur. Aşağıda onun bu konudaki görüşlerine değineceğiz:

Samir Amin, öncelikle ABD'nin hegemonyacı programını açıklamaktadır:1980'lerden itibaren ve Sovyet sisteminin çöküşünden sonra, ABD'deki hakim sınıf, Demokrat ve Cumhuriyetçi Partiler, hegemonyacı bir program şekillendirmeye başladılar. Askeri gücünün büyüsünde ve kendi fantezilerini engelleyecek bir rakip olmayışı düşüncesinin cazibesine kapılarak, ABD 'gezegen hakimiyetini' hedefleyen bir askeri strateji geliştirme yolunu seçti. Başlangıç açılımları olarak, ilk müdahaleler, Körfez ülkeleri, Yugoslavya, Orta Asya ve Irak'a yapıldı. **'Made in USA'** markalı, tek taraflı bir biçimde, Washington'da planlanan ve kararlaştırılan, bitmeyecek savaşlar dönemi başlamıştı.

Politik stratejiye gelince, Amin hegemonyacı programa hizmet eden politik stratejiyi şöyle tanımlıyordu: Birincisi, bu programın uygulanması için gerekçeler üretilmesi gerekiyordu. Bu gerekçeler; 'terörizme karşı savaş', 'uyuşturucu kaçakçılığına karşı savaş' veya 'kitle imha silahları üretme' suçlamasıydı. Yüzeyden bakıldığında, ABD'nin 'adalet' bayrağını yükselterek, terörizme ve uyuşturucu kaçakçılığını hedef aldığı veya gizli imha silahları üretimini bastırdığı sanılabilir, oysa aslında bu silahları üreten ve bulunduran kendisidir. Hiroshima ve Nagazaki'de atom bombası kullanarak Pearl Harbor baskınının intikamını vahşice alan, Vietnam'da kimyasal silahları kullanan ve gelecekteki anlaşmazlıklarda, nükleer silah kullanma tehdidini yapan odur.

İkincisi, ABD 'yıldırma savaşı' düşüncesini savunmaktadır. ABD, bu stratejiyi başka hiçbir kimsenin sahip olmaması gereken bir ayrıcalık olarak değerlendirmektedir. ABD, bunu sadece sözde bırakmamış uygulamaya da sokmuştur ve küstahça Birleşmiş Milletler Kuruluş Sözleşmesini ayaklar altına almıştır. Oysa, bu sözleşme meşru savunma dışında savaşa baş vurmayı yasaklamakta ve sadece çok özel ve katı koşullar çerçevesinde, ölçülü sınırlı ve geçici güç kullanma ve müdahale eylemlerine izin vermektedir. Ancak ABD'nin 1990'dan itibaren yürüttüğü savaşlarda, bu yasalar tamamen çürütülmüştür. Amin şu sonuca varmaktadır: "gerçekten de ABD, diğer ülkelerle iş birliği içinde, Faşist devletlerin eski Milletler Cemiyeti örgütünü hiçe saydığı gibi, bugünkü Birleşmiş Milletleri yok saymaktadır".[19]

Üçüncüsü, ABD, 'Hakim Irk' fikrini savunmakta ve kendisini 'gezegenin sahibi' olarak övmektedir. Washington'un gözünde, Birleşik Devletler ve İsrail halkı 'Hakim Irk' halklar iken, diğer hepsi, 'Kızılderililer'dir. Bu halkların var olma haklarına, ancak ve ancak ABD kökenli çok uluslu sermayenin genişlemesini rahatsız et-

[19] Samir Amin: Asymmetric Globalised Liberal System and American Hegemony. Article in the Journal of Foreign Theoretical Trends, 2004(11)

medikçe izin verilebilir. Aksi takdirde, Birleşik Devletler, herhangi bir direnişi her türlü yolu kullanarak bastıracaktır. Amerikan çok uluslu şirketleri için, ilave bir 15 milyon dolar kar söz konusu olduğunda, 300 milyon kurbanı harcamakta hiç tereddüt etmeyecektir. Amin'e göre 'en mükemmel haydut devlet, Birleşik Devletler'den başkası değildir'.[20]

Yanı sıra, Amin, asimetrik küresel liberal sistem, olarak tanımladığı Birleşik Devletler hegemonyacılığını şöyle açıklamaktadır. Clinton'un dönemindeki hızlı ekonomik büyüme 'liberalizmin' sonucuydu ve aslında büyük ölçüde bir balondu. Bu aldatıcı büyüme, birkaç şekilde elde edilmişti: Birincisi, işbirliği yapılan ülke ekonomilerinin durgunluğa girmeleri bahasına, bu ülkelerden ABD ekonomisine sermaye aktarılmıştı. Diğer deyişle, 'Amerikan Mucizesi ' özellikle sosyal eşitsizliklerden somurtulan ve dolayısıyla zenginlerin olağanüstü arttırılan tüketim harcamaları ile beslenen bir büyüme idi.

İkincisi, yağmaya dayanıyordu; Amin'e göre "ABD'nin kullandığı avantaj, yağmacının aslan payı " idi. ABD'nin bütçe açıkları yıl be yıl büyüyerek, 1989 da 100 milyar iken 2000 yılında 450 milyar dolara çıktı. ABD, bu açıkları, barışçı ve zora dayalı yollarla aldığı dış borçlarla kapattı. Bunun anlamı, Washington'un sorunlarını çeşitli türden yöntemlerle çözme girişimiydi. Bu amaçla, ABD, defalarca liberal ilkeleri tek yanlı bir biçimde çiğnedi; kendisine bağımlı müttefiklerine dayatmalar yaparak onlara silah ihraç etti ve petrol pazarından yüksek karlar arayışına girdi. Amerika'nın açıkları, Avrupa, Japonya ve Güney ülkelerinden gelen sermayelerle ve bunlara ilaveten dünya sisteminin çevre bölgelerdeki ülkelere verilen pahalı borçların geri ödemeleriyle kapatıldı.

Bu tür sermaye hareketleri, Amerikan ekonomisini ve toplumunun asalaklaşmasını beslediği gibi ve bu süper gücü günü birlik yaşar hale getirmiştir.

Üçüncüsü, ABD, "asimetrik" liberal oyunlar düzenlemektedir. Birleşik Devletler, Avrupa ve Japonya hep birlikte küreselleşmiş yeni-liberalizmi övmektedirler, fakat Birleşik Devletler önderliğinden dolayı müttefiklerinden daha fazla kar hakkettiğini düşünerek, adil paylaşıma yaklaşmamaktadır. Aksine o müttefiklerini bağımlı birer vasala dönüştürmek istiyor. Dolayısıyla, Amin, liberal pişpirik oyununun, bütün taraflarca "dürüst" oynanabileceğini veya oynanması gerektiğini düşünerek böylece işlerin düzeleceğine inanmanın bir hayal olduğunu söylemektedir.

Makalesinin sonunda, Amin, Amerikan hegemonyacılığına kesin karşıtlığını dile getirerek Birleşik Devletler'in bu militarist programının, bugün bütün halklara bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir. Bugün, bu programı durdurmak, bütün kesimlerin hedefi ve sorumluluğu haline gelmiştir. Bu mücadelede başarı, iki kapsama sahip olacaktır. Birincisi, bütün dünyada insanların liberal hayallerden kurtulmalarına yardımcı olmak gerekir. Dünya bankası, demokrasi, iyi yönetişim ve yoksulluğun azaltılması propagandası yaparak, aslında liberal küresel ekonomi hayallerini besleyerek Washington'a yardımcı olmaktadır. "Fakat bizim inancımıza göre, asla "gerçek" bir liberal küresel ekonomi olamaz. Bizler, Asya Afrika ve Latin Amerika boyunca, halkların birleşerek bir Güney cephesi oluşturarak birleşmelerini ve kendilerini asimetrik küreselleşmiş liberal sistem hayallerinden özgürleştirmele-

[20] John Bellamy Foster: Monopoly Capital and the new Globalization. Dergi Foreign Theoretical Trends, 2003(6)

rine yardımcı olmalıyız. Ancak böylece, Üçüncü Dünya ulusları "geriliklerini" aşabilirler.

İkincisi, ABD emperyalizmine ve. ABD'nin militarizmine karşı mücadele, bütün halkların ortaklaştığı bir mücadeledir ve onların asıl kurbanları, Asya Afrika ve Latin Amerika olmak üzere, Avrupa ve Japonya gibi bağımlı konuma sürüklenmiş ülkelerin halkları ve aynı zaman da, bizzat Kuzey Amerika halkının kendisi de bu kurbanlar arasına dahildir.

Üçüncü Dünyanın aydınlanmış bir sol kanat sosyalist akademisyeni olarak, Amin gelişmiş ülkelerin eşitsiz uygulamaları ve gelişmekte olan ülkeleri sömürmeleri üzerine, uzun yıllardan bu yana yorulmak bilmeden araştırma yapmaktadır. Amin, ünlü "bağımlılık" teorisini ortaya atarak önemli bir katkıda bulunmuştur. Amerikan hegemonyacılığı, diğer uluslar üzerine saldırganca yürüdüğünde, Amin tam da zamanında Birleşik Devletlerin hegemonyacı amaçlarını kapsamlı bir şekilde açığa çıkararak dünya aydınlarına ve halklarına önemli esin kaynakları sunmuştur.

4- J. Bellamy Foster ve Yeni İsyan Çağı

Ünlü Amerikalı akademisyen, John Bellamy Foster, Amerika'nın hegemonyasını korumak için gelişkin askeri gücüne ve ekonomik ve mali gücüne başvurduğuna işaret etmektedir; fakat bu onun hegemonyacılığının kalıcı ve istikrarlı olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine ABD yükselen, fakat "emperyalist ölümcül aşamada" bulunmaktadır ve bu gerçekler esas olarak kendisini şöyle göstermektedir:

(1)ABD, Avrupa ve Japonya arasındaki çatışmalar tırmanmaktadır.(2) Amerikan hükümeti Çin'den gelen olası tehdit konusunda, alarm düzeyinde endişe duymaktadır. (3)ABD, jeopolitik hegemonya alanını genişletmek için çeşitli riskler almaya hazırdır ve diğer ülkelerin devlet güçlerini yönlendirerek onları kendi hegemonyasına yararlı olacak konumlara yaklaştırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla,günümüzün dünyası, Amerikan hegemonyacı emperyalizminin önderliği ve küresel tekelci kapitalizminin hakimiyeti altındadır. Aslâ, bugün olduğu kadar açık bir yol ayrımı ile karşı karşıya bulunmadık: Ya yıkıcı barbarlık, ya da insancıl sosyalizm.[21] Birleşik Devletler, tüm dünya bölgelerinde gelişkin askeri gücünü kullanarak sarsmakta ve askeri güçlerini tüm ülkelere yayarak her türden çelişmenin keskinleşmesine yol açmaktadır. J. Bellamy Foster, bu temel çelişmeleri şöyle tanımlamaktadır: **Ya yıkıcı barbarlık, ya da insancıl sosyalizm.**

Birleşik Devletler, tüm dünya bölgelerinde gelişkin askeri gücünü kullanarak sarsmakta ve askeri güçlerini tüm ülkelere yayarak, her türden çelişmenin keskinleşmesine yol açmaktadır. J. Bellamy Foster, bu temel çelişmeleri şöyle tanımlamaktadır:

> (1) ABD ve diğer gelişkin kapitalist devletlerarasındaki çelişmeler derinleşmektedir. 11 Eylül olayından itibaren, ABD "terörizme karşı savaşa" büyük iştahla sarılmaktadır, Afganistan ve Irak'ı işgal etmiştir. Bunlar, bütün dünya halklarının tepkisinin yanı sıra Fransa ve Almanya'yı da karşıya almıştır; sonucunda ABD

[21] Fu Yong: Crisis of the Empire, p.50

ve ortaklaştığı uluslar arasında ticaret savaşları ortaya çıkarak bunlar arasındaki çelişmeleri büyütmüştür. İngiliz medya şirketi, BBC'nin yaptığı bir anket, Britanya'lı yurttaşların yüzde 55'i, ABD'nin "barış için bir tehdit "oluşturduğunu düşündüğünü ortaya çıkarmıştır. Aynı anket sonuçları, Endonezya için yüzde 60; Ürdün için, yüzde 71 olarak çıkmıştır. Kanadalıların, yüzde 25'i El-Kaide grubuna kıyasla, Birleşik Devletleri daha büyük tehdit olarak gördüklerini açıklamıştır (2) ABD ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki çelişmeler de derinleşmektedir. Sadece, İran Libya venezüella ve Küba değil; diğer ülkeler de özellikler Arap Dünyası ona karşı çıkmakta ve huzursuzluklarını açığa vurmaktadırlar. Washington'daki ünlü **Pew** Araştırma merkezinin yaptığı bir araştırmaya göre, dünyadaki insanların yüzde 53'ü "11 Eylül" olayının doğrudan Amerikan politikaları sonucu olarak ortaya çıktığına inanmaktadır. Doğu Avrupa, Rusya ve Latin Amerika'daki politik partiler ve sosyal örgütlerin önderleri, yüzde 60 ila 80 arasında bir oranda bu olayın, Amerika'nın kendi hatasının bir sonucu olduğunu düşünmektedirler. Hatta Amerikan halkının yüzde 18'i de aynı görüşü paylaşmaktadır. Tek süper gücün ülkesinde halkın hoşnutsuzluğu her geçen gün artmaktadır. Aslında "11 Eylül" olayından önce de, ABD dünyada oldukça tepki çekmekteydi. Ünlü Amerikalı yazar Gore Vidal, "Kalıcı Barış için Kalıcı Savaş" başlığıyla, 2001'de yazdığı hacimli kitabından sonra, İtalya'da Reuter muhabirine verdiği bir röportajda, ABD'nin diğer ülkelere yaptığı, yaklaşık 400 saldırı olayından söz ediyordu. Bütün bunlar ilan edilmemiş savaşlardı ve savaşların nedeni bu devletlerin komünistlere yakınlaşmasıydı.[22]

Vidal, ABD'nin süper güç statüsünü sürdürmek ve dünyanın kontrolünü elinde tutmak için on yıllar boyu sürekli etik olmayan uygulamalar yaptığını ve bugün de, bunun kendi halkına şiddet olarak geri döndüğünü söylüyordu. Bu durumda, ABD'nin "kendi ayağına kurşun sıkması" ve büyük sıkıntılar yaşaması beklenir bir gelişmeydi.

(3)Amerikan hakim sınıfı ile halkın geniş çoğunluğu arasındaki çelişme derinleşmektedir. "11 Eylül" olayı, Birleşik Devletler'e ağır bir darbe vurdu. Dünya finans güçlerini sembolize eden ikiz kuleler devrildiğinde, New York Menkul Kıymetler Borsası işlemlerini tamamen durdurdu, benzer şekilde Avrupa ve diğer bazı ülkelerdeki borsalar da aşağıya yuvarlandı. Müşterilerinin en az milyarlarca dolarlık yatırımlarını yöneten yüzden fazla finans kurumu çöktü; böylece Dünya Ticaret Merkezinde ve Wall Street'de çalışan yüzlerce analistler, iktisatçı ve aracılar yaşamlarını kaybetti. Bütün bunlar, Amerika'nın mali piyasalarına büyük bir sorun yarattı. Öncelikle, mali yatırım ve mali sermaye sektörüne darbe vurulmuştu, ikinci darbe, turizm ve havacılık sektörünü vuruldu. "11 Eylül olayından sonra yapılan bir anket, Amerikan halkının ekonominin kötüye gittiğini düşündüğünü ortaya koyuyordu; bunların yüzde 78'i iş bulmak için koşulların çok kötü olduğunu ve yüzde 51'i ülkenin genel gidişinden memnun olmadıklarını ortaya koyuyorlardı".[23]

Halk genel olarak ekonominin aşağıya doğru gidişinden ve savaş ve terörizm tehdidinden endişeliydi.

Aydınlanmış ilerici kişiler, ABD'nin eylemlerine yurt içinde ve yurt dışında önemli itirazlar yürüttüler. Ünlü Amerika'lı akademisyen Noam Chomsky, 2003 Kasımın

---

[22] AGE p.69

[23] Edward W. Said: America and Arab World. Foreign Theoretical Trends, 2003(6)

da yazdığı Hegemonya veya Yaşam: Amerika'nın Küresel Hakimiyet Kavgası, adlı kitabında sorunları analiz etti, Chomsky 'e göre, Amerika'nın tek yanlı tek taraflı yaklaşımı, uluslararası sözleşmeleri hiçe sayması, devlet terörizmi ve uzayı silahlandırması, küresel hakimiyet hırsı ile uyum göstermekteydi. Ona göre, insanların Birleşik Devletler'den nefret etmesinin nedeni Bush'un yorumundan farklıydı: Bush, dünyadaki çeşitli halkların, ilerlemeye ve özgürlüğe karşı olduklarını, kültüre ve seçmeciliğe direndiklerini, müziği ve eğlenmeyi sevmediklerini; kadınlara ve dindarlara karşı ayrımcılık yaptıklarını; hatta kendi doktrinlerini benimsemeyen Yahudiler ve Müslümanları aşağıladıklarını iddia ediyordu.

Chomsky, Bush'un bu sözlerine şu karşılığı verdi: Bay Bush, bütün bunların sorumlusu sen ve senin müttefiklerindir, aynı zamanda, bütün bu saydıkların aslında senin "meziyetlerindir". Chomsky, kitabında Amerikan diplomasisini ve dış politika yapıcılarını yerden yere vurdu; Bush yönetiminin, "terörizme karşı savaşının" apaçık, eski dış müdahale geleneğinin bir devamı olduğunu yazdı.

Ayrıca,ünlü Amerikalı sol kanat akademisyenlerden Edward W. Said, şu görüşleri ortaya atmıştı: Amerikalılar Bush'un tehlikeli ve felaketli dış politikasının; cahilce ve pragmatik bakış açısının arkasında kararlı bir şekilde duracak mı?.Amerika'nın bu kimliği ve imgesi hiç değişmeyecek mi? Amerika'nın askeri güç ve iktidarı ile bir arada yaşamak zorunda olan bir dünyada; ABD, diğer bölgelerdeki insanların korkuyla ve sessizce kendisini izlemeleri için onlara herhangi bir ideal sunmakta mıdır?.[24]

Said; ABD'ye başka bir açıdan bakmakta ısrar ederek, onu bir çatışmalar ve kargaşalıklar ülkesi olarak değerlendirmiştir. ABD'nin ulusça ciddi bir kimlik krizi içinde olduğunu düşünmenin, çok daha uygun bir fikir olduğunu ileri sürdü. Bu, dünyanın diğer bölgelerinde açık bir biçimde yaşanan krize benzeyen bir durumdu. ABD, belki de Soğuk Savaşı kazanmıştı; belki de sonuç hala belirsizdi, fakat çatışmalar bitmiş olmaktan hala uzaktı.

Bellamy Foster, ABD emperyalizminin bu yeni döneminin kendi çatışmalarını üreteceğini ve diğer önemli dünya güçlerinin kendi etkilerini sürdürmek için benzer girişimlerle, ABD'ye karşı koyacaklarını, bunun yanı sıra zayıf devletlerin ve devlet dışı aktörlerin de her türden karşı stratejiler üreterek bir "asimetrik savaş" yürüteceklerini ileri sürmektedir. Bu dönemin yeni bir "Amerikan Barışı" getirmekten daha çok; yeni bir küresel kırıma yol açma olasılığının daha yüksek olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla, bu olumsuz koşullarda, en büyük umut, ABD'de ve tüm dünyada aşağıdan yukarıya doğru gelecek bir ayaklanma olabilir. Kasım 1999'da Seattle kentinde yapılan gösterilerin ardından, küreselleşme karşıtı akım dünya arenasına egemen oldu. 2003 Şubatı'nda, insanlık tarihindeki en büyük küresel savaş karşıtı protesto dalgası yaşandı. Geçmişte asla, insanlar bu denli hızlı tepki vermemiş ve emperyalist savaşa karşı böylesi geniş bir sayısal katılım ortaya çıkmamıştı.

"Yeni Emperyalizm aynı zamanda bir "Yeni İsyan Çağı" olacaktır. "Amerikan hakim sınıfının Amerikan İmparatorluğunu genişletme stratejisinin uzun vadede başarılı olması olanaksızdır; dileğimiz: dünyanın değil- bizzat kendisinin dağılması gerçek olur".[25]

---

[24] John Bellamy Foster: The New Age of Imperialism. Xinhua Digest Dergisi, 2004(20)
[25] Wallerstein: New Revolts against the System. Foreign Theoretical Trends, 2003(4)

5- Wallerstein ve Yeni Sistem Karşıtı Güçler

Ünlü Amerikalı Marksist ve dünya sistem teorisi mimarlarından İmmanuel Wallerstein, dünya-siteminin günümüzdeki yapısal krizinin dört tip sistem karşıtı- küreselleşme karşıtı-akım üreteceğini savunmaktadır. Bu akımlar, Kasım 1999'da Seattle'de ortaya çıkan protestolar ve gösterilerden doğmaktadır. Burada, Eski Sol, sendikalar, yeni sosyal akımlar ve anarşist gruplar bulunuyordu. Seattle'den sonra, neo-liberal hükümetler arasında sürdürülen, üst düzey toplantılara karşı yürütülen dünya çapında bir dizi gösterilerden sonra, Dünya Sosyal Forumu oluşturuldu. Bu yeni tip sistem karşıtı akım, daha önce var olan akımları da birleştirdi. Eski Sol, yeni akımlar, insan hakları mücadelesi örgütleri ve bunlara ilaveten, bu kategorilere kolayca dahil edemeyeceğimiz, başka akımlar ve tamamen yerel, bölgesel, ulusal çapta ve ulus ötesi yapıda gruplar eyleme geçtiler. Bunların sloganı; "başka bir dünya mümkündür" idi. Wallerstein, içinden geçtiğimiz geçiş döneminde, sistem karşıtı hareketin stratejisinin iki belirleyici karakteri olduğunu ileri sürmektedir.

Birincisi, iktidarda olanların bundan böyle mevcut sistemi koruma çabasını sürdüremeyecekler ve daha çok bir reform politikasına yönelerek, bu dönüşüm sürecini tekrar üretecek yeni bir sistemin kuruluşuna doğru yönlendirmeye çalışacaklardır. Bu takdirde, mevcut eski sistemin en kötü yanları olan hiyerarşi, ayrıcalıklar ve eşitsizlikler koruncaktır. İkinci temel karakteristik ise, derin belirsizliklerin ortaya çıkacağı bir sistemsel geçiş ve dönüşüm döneminin ortaya çıkmasıdır. Bunun getireceği sonuçları tahmin etmek olanaksızdır, çünkü tarih peşinen hiç kimsenin tarafında değildir. Her birimiz geleceği etkileyebiliriz; fakat öte yandan, diğer insanların tarihi etkilemek için nasıl davranacaklarını bilemiyoruz ve bilemeyiz. Dolayısıyla, Wallerstein, stratejik görüşlerini dört noktada özetlemektedir:

Birincisi, sürekli ve açık bir biçimde, istediğimiz dönüşümü ve ortaya çıkmasını umut ettiğimiz dünya ile ilgili fikirlerimizi savunmalı ve tartışmalıyız. Bugünkü dönüm noktasında, aydınların rolü öne çıkmaktadır Dünya Sosyal Formunun yapısı ve bileşenleri bu tartışma açısından cesaret vericidir ve bu forum tartışmaları ve eleştirileri desteklemeli ve yaymalıdır.

İkincisi, sistem karşıtı akım, kısa vadeli savunma tipi eylemleri -parlamenter mücadeleyi-reddetmemelidir. Bu tip savunmacı eylem çizgisinin hedefi, başarısız bir sistemi güzellemek ve pekiştirmekten çok, kısa vadeyi gözeterek, sistemin olumsuz etkilerinin daha kötüye gidişini engellemek olmalıdır.

Üçüncüsü, doğru bir yön taşıyan, geçişsel, orta vadeli hedefler içeren bir program inşa edilmelidir; bu program aynı zamanda nihai hedefleri, politik ve psikolojik hedefleri içermelidir. Programda, seçici bir yaklaşımda giderek çapı genişleyen bir "metalaşma" karşıtı çizgiye yönelmek en yararlı girişimlerden biri olacaktır. Özellikle başarısız olanlar olmak üzere - sanayi sektörleri- yeniden yapılandırılmalı ve dönüştürülmelidir.

Dördüncüsü, stratejimizin uzun vadeli vurgularının temel anlamları geliştiilrmeli ve zenginleştirilmelidir, bunun yanı sıra nispeten demokratik ve nispeten eşitlik-

çi bir dünya için de çaba sarf etmeliyiz. Bu fikirlerimizi tartışmaya, toparlayıcı özetler çıkarmaya ve gerçekleştirebilmek için alternatif örgütsel yapılar deneyerek görmeye gerek bulunmaktadır.26

Yukarıdaki stratejik değerlendirmeler temelinde, Wallerstein asıl umudunu, Dünya Sosyal Forumuna bağlamakta ve onun dünyadaki bugünkü en önemli eylem alanı olduğunu ve yalnızca, Dünya Sosyal Forumu'nun temel bir rol oynama şansına sahip olduğuna inanmaktadır.

Sonuç olarak, günümüzün yeni emperyalizminin yaygın bir biçimde savunulduğu, ABD'de aynı zamanda isyan ve eleştiri dalgası açısından bir yoksunluk bulunmamaktadır. Bu radikal eleştirel dalganın hedefleri şöyle ortaya konulmaktadır. Birincisi Birleşik Devletler'in köklü emperyalist özlemleri açığa çıkarılmalıdır. Amerikalı akademisyen David Ray Griffin; yazdığı, "Amerika'nın Hakimiyetindeki Yardımsever Olmayan İmparatorluk" adlı kitabında, Amerikan İmparatorluğunun uzun bir geçmişten bu yana var olduğuna dair yeterli olgular ve kanıtlar vermektedir. ABD'nin kuruluş günlerinden itibaren emperyal özlemlere sahip bulunduğunu; on milyon civarında yerli Kızılderili'nin yok olmasına sebep vererek, işe başladığını söyleyerek açıklamaktadır. Chomsky de, Birleşik Devletler'in bugün değil, çok daha önceden, en azından 2. Dünya Savaşından itibaren, bir imparatorluk haline geldiğine inanmaktadır.

İkincisi; yeni Amerikan emperyalizminin niyet ve amaçları açığa çıkarılmalıdır. Bu noktada en kapsamlı ve derin eleştiriyi Chomsky getirmektedir. Chomsky, Amerikan emperyalizminin oluşumuna katkıda bulunan bir çok etkenin olduğunu, fakat bunlar içinde en önemlisinin dünya kaynakları kavgası olduğunu; çünkü sadece ve sadece kaynaklar üzerinde kontrol sağlandığında, diğer dünya güçlerinin teslim alınabilineceğini söylemektedir. 150 yıldan daha da öncesinde, ABD bugünkü Teksas bölgesini ve Meksika krallığının yaklaşık yarısını işgal etmişti; çünkü burada, Britanya'nın önemle gereksinim duyduğu, pamuk kaynaklarını ele geçirerek Britanya'yı köşeye sıkıştırmak istiyordu. Bugünkü Irak savaşı ise petrol kaynaklarını kontrol etmek içindir. Savunma Bakanı sekreteri, Paul D. Wolfowitz yaptığı bir açıklamada, Birleşik Devletler'in başka alternatifinin olmadığını; çünkü Irak'm bir petrol denizi üzerinde bulunduğunu söylemişti.

Dördüncüsü; emperyalizmi aşmak için bir yol ve çözüm bulunmalıdır. Amerikalı sol kanat akademisyenler, ABD halkı dahil dünya halkaları direnmez ise, pek büyük bir olasılıkla oluşacak olan Amerikan İmparatorluğunun bir küresel imparatorluk, hatta bir faşist imparatorluk haline gelebileceğine inanmaktadırlar. Peki imparatorluğun oluşumu, nasıl önlenecektir? Bir öneriye göre, örneğin Griffin'in görüşü; küresel çapta bir demokratik hükümetin kurulmasıdır. İkinci önerme "ekonomik düzenin demokratikleştirilmesi" ve tabanın karar verme gücünün geliştirilmesi-taban demokrasisi- ve ekonomik üstünlük mantığının aşılmasıdır. Diğer bir önerme de, emperyalizmin köklerinin aslında kapitalizmde olduğu ve dolayısıyla emperyalizmi tasfiye etmek için tek yolun, kapitalizmin tasfiyesi fikrini savunmaktadır.

---

[26] Wallerstein: New Revolts against the System. Foreign Theoretical Trends, 2003(4)

Beşincisi, Amerikan hükümetinin silahlanmayı büyütmesinin ve savaşa hazırlanmasının gerçek karakteri açığa çıkarılmalıdır. Ünlü West Point Askeri Koleji mezunu, Boston Üniversitesi Profösörü ve aynı zamanda Vietnam savaşı gazisi, A.J.Bacevich, 2005'de yazdığı "Yeni Amerikan Militarizmi: Amerikalılar Nasıl Savaşçı Oldular" adlı kitabında yeni Amerikan militarizminin kendisini dört biçimde gösterdiğini açıklıyordu:

(1) Askeri gücün sınırsız genişletilmesi: bugünkü Pentagon Genel Kurmay savunma bütçesi Soğuk Savaş dönemindeki ortalama yıllık harcamadan yüzde 12 daha fazladır. 2009 yılında harcamalar yine Soğuk Savaş ortalamasının yüzde 23 daha fazlası olacaktır; bunun anlamı 2010 yılında yıllık askeri harcamaların, Soğuk Savaş yıllarına göre iki katma çıkmasıdır.

(2)Askeri hakimiyet hırsı: yeni Amerikan militarizmi kendisini aynı zamanda, artan ölçüde güç kullanımına baş vurma biçiminde göstermektedir; bu da aslında savaşın "normal ve olağan bir şey haline getirilmesidir". Clinton döneminde uygulanan, Yeni Wilson'cu doktrinin geride kalmasından bu yana, ABD'nin güç kullanımını, kendi öz kontrolüyle sınırlama politikası bütünüyle terk edilmiştir.43 yıllık bütün bir Soğuk Savaş döneminde, (1945-88) ABD'nin bütün yurt dışı askeri eylemleri ancak 6 adet iken, 2003 yılına kadar son 15 yıl içinde 9 büyük askeri müdahale yaptığı görülmektedir. Bu yeni sayı, 2500 kişilik özel savaş birlikleri ile açık veya gizli yürütülen "konvansiyonel olmayan savaşları" içermemektedir. Bu özel birlikler yıllar boyu 40-50 ülkede savaşlar yürütmüştür.

(3) "Yeni bir savaş estetiği" kurmak: "Eski savaş estetiği" savaşı, barbarlık, vahşilik, çirkinlik ve kaba israf olarak gösteriyordu; fakat " yeni savaş estetiği" seyirlik bir eylem ve bir tür "seyirlik spor" görünümünde sunulmaktadır. İnformatik bilgi işlem teknolojisin kullanımı, savaş oyununun riskli olduğuna dair önermeyi tersine çevirmiştir. Diğer bir deyişle, savaşta yüksek teknolojinin uygulanması, insanlardaki savaş korkusunu bastırmakta, hatta onlara bir oyun oynandığı duygusunu vermektedir. Bu gelişme,savaşı büyük ölçüde teşvik etmiştir.

(4)Askerlerin ve askeri güçlerin itibarının yükseltilmesi: Öte yandan, bu yeni estetik, askeri kurumların ve bizzat askerlerin toplumdaki statülerini görünür bir biçimde yükseltmiştir. Örneğin, George W. Bush " savaşçı-başkan olarak" ünlenmiştir. Kamuoyunun askeri güçlere güveni hızla arttırılmıştır. Ünlü dergilerde ve diğer yayınlarda-kadın ve erkek dergileri ayrımı olmaksızın - Amerikan ordu görevlilerinin üniformalarıyla fotoğrafları yayınlanmaktadır. Bacevich'in bu parlak görüşleri, toplumda büyük bir yankı yaratmış ve halkın militarizmin nasıl yürütüldüğünü daha açık bir biçimde görmesine yardımcı olmuştur.

(6)Kitlesel bir kamuoyu muhalefeti yükselmektedir: 2005 Kasım'mda Birleşik Devletlerde geniş çaplı savaş karşıtı büyük bir gösteri yapıldı. Bu, ABD'de yeni bir savaş karşıtı hareketin yükseldiğini göstermektedir. Amerikan halkının büyük çoğunluğu barışseverdir; 60'lı ve 70'li yıllarda Amerikan hükümetinin Vietnam işgaline yürekli bir biçimde karşı çıkmışlar ve geniş çaplı bir savaş karşıtı hareketle bu savaşı boykot etmişlerdi. Bugün de Amerikan hükümetinin giderek savaş bataklığında ilerlediğini görecekler ve buna kesinlikle seyirci kalmayacaklardır.

Birleşik Devletler dışında da kapitalist küreselleşmeye ve emperyalizme karşı mücadele eden bir dalga oluşmuştur. Örneğin Yunanistan-Atina'da Haziran 2003'de

yapılan " Komünist ve İşçi Partileri Uluslararası Toplantısında" 59 partinin temsilcileri oy birliğiyle savaşa ve kapitalist küreselleşmeye karşı ortak çaba gösterme kararı aldılar. Toplantıda, Birleşik Devletler, Britanya ve bunların müttefiklerinin Irak'a ve diğer ülkelere askeri müdahaleleri oy birliğiyle mahkum edildi; ve emperyalizmin uluslararası yasa ve kuralları küstahça hiçe sayması eleştirildi. Toplantı, uluslararası ilişkilerde askerileşmenin ve askeri araçların yaygınlaşmasının giderek artan ölçüde tehlikeli hale geldiğini ve düşmanlıklar ve müdahaleci tavırların egemen hale gelmesiyle yeni askeri çatışmaların artığına vurgu yaptı. NATO'nun izlediği "gelişkin yanıltıcı ikna" doktrini ile genişlemesini sürdürdüğünü ve Amerikan emperyalist hegemonyacılığının yönlendirmesi altında "küresel polis" rolünü üstlendiği açıklandı. Bütün insanlığın günümüz emperyalizminin saldırı hedefi haline geldiğini ve onun gezegende birçok bölgede barışı, güvenliği ve istikrarı tehdit ettiği kabul edildi. Toplantıda aynı zamanda komünist ve işçi partileri ve-halk hareketleri dahil- arasında dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek için, daha aktif önlemlerin alınması gereğine vurgu yapıldı. Toplantıda yapılan bazı konuşmalarda, Birleşik Devletler ve Avrupa Birliği'nin Arap Dünyasının ekonomisini kontrol altında tutma planına karşı, ortaklaşa karşı çıkma ve koordineli eylemler yapma ve emperyalizmin Üçüncü Dünya'yı ekonomik kültürel ve politik açıdan sömürgeleştirme girişimlerine karşı bir kampanya yapılması önerildi.Atina toplantısı, tüm dünya çapında komünist ve işçi Partilerini daha derin bir işbirliği ve koordinasyona çağırmaktaydı ve buna ilaveten daha geniş bir cephede de demokratik hareketlerin anti-emperyalist hareketin, tekel karşıtı hareketin ve kapitalizm karşıtı küresel hareketin koordinasyon içinde ve birleşik eylem içinde olmaları çağrısını kararlaştırdı. Bütün bunlar dünyadaki tüm barışsever halkların uyanıklıklarını artırdıklarını, yeni emperyalizmin gerçek rengini görerek oldukça geniş bir direniş dalgası oluşturduklarını göstermektedir. Yeni emperyalizm döneminin başlaması aynı zamanda yeni bir isyan çağının arifesidir. Bu birçok ülkede ve bölgede insanların ortak düşüncesidir.

Kaynaklar

1- Fu Yong İmparatorluğun Krizi – Pekin Zhaoua Yayınevi 2005.

2- Fransa – Lebica.Devrim et Demokakrasi. French Cherry Season Press.2003.

3- Amerika John Bellamy Foster. Emperyalizmin Yeni Dönemi 2004

4- Güney Afrika; Foster; Tekelci Sermaye ve Yeni Emperyalizm.

5- Hindistan. Arundhati Roy: Yeni Emperyalizmin Temel karakterleri. Yurtdışında Teorik Eğilimler Dergisi 2003 Sayı 6

6- Amerika William Bloom. Soğuk Savaş Sonrası Amerikan İmparatorluğu. Yurtdışında Teorik Eğilimler Dergisi 2004 Sayı 11

7- Mısır. Samir Amin. Asimetrik Küresel Liberal Sistem ve ABD Hegemonyacılığı. Yurtdışında Teorik Eğilimler Dergisi 2003 Sayı 11

8- Amerika Edward W. Said Amerika ve Arap Dünyası. Yurtdışında Teorik Eğilimler Dergisi 2003 Sayı 6.

9- Amerikan İmmanuel Wallerstein. Sisteme Karşı Yeni İsyanlar. Yurtdışında Teorik Eğilimler Dergisi 2003 Sayı 4.

10- Wu Weifu Günümüzde ABD'de Anti Emperyalist Düşünce Akımlar. Yurtdışında Teorik Eğilimler Dergisi 2005 Sayı 4.

Bölüm IX

RENK DEVRİMLERİ VE YENİ EMPERYALİZM

21. Yüzyıla girilmesiyle beraber, birbiri ardından Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan gibi ülkelerde ve Orta Asya'da hatta Rusya ve Beyaz Rusya Cumhuriyetine (Belorusya) ve daha bir çok ülkeye yayılan, yeni bir eğilim ortaya çıktı. Bu tehdidin daha çok Rusya'nın önderliğindeki Birleşik Devletler Topluluğunu hedef aldığını söyleyebiliriz. [1]

ABD tarafından manipüle edilen bu rejim değişikliği tarzı ve Birleşik Devletlerin niyeti, dünya halklarının dikkatini çekmektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri bu durum karşısında alarm durumuna geçmiştir. "Renk Devrimlerinin" karakteri nedir? ABD'nin rolü nedir? Bunların sonuçları nedir ve nasıl önlenebilir ? Bütün bu sorular dikkatli bir incelemeyi gerektirmektedir.

1- "Renk Devrimlerinin" Ortaya Çıkışı

Bu kavram aslında Batılıların rejim değişikliğine verdikleri isimlendirmedir. Kanımca,buna aslında bir " devrim" demek doğru değildir. Çünkü burada asıl olan şey mevcut rejimi bir tür barışçı "sokak politikasıyla"; komplolar ile devirmektir, bazen şiddet kullanılmakla birlikte bu ana yöntem değildir. Göze çarpan bir biçimde bu tür darbeler, sıra ile 3 yıl içinde Gürcistan Ukrayna ve Kırgızistan'da ortaya çıktı.

Kasım 2003'de Gürcistan'da parlamento seçimleri yapıldı ve Eduard Shevardnadze'yi destekleyen güçler oyların çoğunluğunu aldı. ABD önderliğindeki Batılı ülkelerin desteğiyle muhalefet lideri ve eski Adalet Bakanı Saakashwilli seçim hilesi gerekçesiyle sonuçları kabul etmediğini söyleyerek, hassas bir durumun ortaya çıkmasına yol açtı. 22 Kasım öğleden sonra Shevardnadze, yeni seçilen parlamentonun açılış konuşmasını yaparken muhalefet önderliğindeki göstericiler meclisi bastılar ve başkan Shevardnadze'ye çekilmesi için baskı yaptılar. 28 saat içinde "muhalefet" Shevardnadze'yi zorla indirmeyi başardı ve Shevardnadze,başkanlıktan çekildi. Ardından yapılan 'yeni düzeltici ' genel seçimlerde Saakashwilli seçimleri kazanarak, Gürcistan Başkanı oldu ve tam bir Amerikan yanlısı politika izleyerek, Gürcistan ve Rusya arasındaki ilişkilerin hızla bozulmasına yol açtı. Muhalefet göstericileri barışı simgeleyen kırmızı güller salladığı için, "sokak politikasıyla" yapılan darbe sonucu ortaya çıkan bu olay "Gül Devrimi" olarak anılmıştı.

Ekim 2004'te Ukrayna'da başkanlık seçimleri yapıldı. ABD, canla başla muhalefetin adayı olan Yuschchenko'yu destekledi. Dikkati çeken bir biçimde, Amerikan hükümet dışı örgütleri NGO'lar seçimlerde, Yuschchenko'ya yardım edecek yüzlerce uzmanı seferber ettiler. ABD Kongresi, 4 Ekimde hükümete Ukrayna'ya "destek" ve etkide bulunmak için bütün kanalların kullanılmasını onaylayan bir karar çıkardı. Ancak seçimlerin ilk turunda iki aday da çoğunluk oyları alamayınca 21 Ekim'de

[1] Birleşik Devletler Topluluğu, 11 eski Sovyet Cumhuriyetinin ittifakı ile kurulmuş bir devletler bloğu; Rusya, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Kazakistan, Kyrgyzstan, Azerbeycan,Ermenistan, Moldova, Tacikistan, Özbekistan, Ukrayna ve Türkmenistan. Gürcistan daha sonra Kafkaslar'daki Güney Osetya etnik topluluğu ile ilgili çelişmesi nedeniyle bu bloktan ayrıldı.

ikinci tur seçim kararı alındı. Ekim 23'te sayımın ilk aşamasında çıkan oylar; iktidardaki Başbakanın oyların yüzde 49.53'nü ve muhalefet liderinin ise yüzde 46.66'sını aldığını ortaya koydu. Ekim 24'te Seçim Kurulu Başbakan Yanukovichr'in Başkan olarak seçildiğini resmen ilan etti. Bu sonuç Birleşik Devletler ve diğer Batılı ülkeleri huzursuz etti. Avrupa Komisyonu Başkanı, Barosso seçim sonuçlarını reddederek, bunun Ukrayna halkının iradesini yansıtmadığını açıkladı ve bu olayın Ukrayna ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri bozacağı tehdidini yaptı. ABD Devlet Bakanı, Colin Powell de 24 Ekim'de açıklanan seçim sonuçlarını kabul etmediğini ilan etti ve seçimlerin uluslararası standartlara uymadığını söyleyerek, çok geç olmadan Ukrayna halkının iradesine saygı duyan bir çözümün bulunabileceğini ve otoritelerin bu fırsatı değerlendirilmesini güçlü bir şekilde umut ettiklerini açıkladı.Ardından, ABD önderliğindeki Batı ülkelerin destek ve cesaretlendirilmesiyle, muhalefet lideri Yuschchenko seçim sonuçlarına rağmen, birden bire meydanlara çıktı ve seçim sonuçlarını görüşmek üzere toplanan özel parlamento toplantısında kendisinin asıl Başkan olduğunu ilan etti. Bundan sonra, meydanlara çıkarak kentin en önemli meydanından başlayarak arkasında destekçileriyle birlikte, Başkanlık sarayına yürüyerek burayı ele geçirdi. Polisle karşı karşıya geldiler. 24 Ekim'de seçim günü muhalefeti destekleyen bu göstericiler Kiev'deki Bağımsızlık Meydanında toplanarak, burada çadırlar kurdular ve bir protesto yürüyüşü yaptılar. Seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz yeniden seçim yapılmasını talep ettiler. Ukrayna bu koşullarda, ikinci seçime gitme kararı aldı ve Yuschchenko seçimleri kazandı. Muhalefet destekçileri başkent Kiev'i simgeleyen, portakal rengi çiçekler taktığı için bu rejim değişikliği de "Turuncu Devrim" olarak adlandırıldı.

2005 yılının Şubat'mda Kırgızistan'da parlamento seçimleri yapıldı. Seçilen 75 parlamenterin yaklaşık yüzde 30'u hükümet yanlısı kamptandı; seçilenlerin yaklaşık yüzde 8'i Batının desteklediği kampaydı. ABD'nin desteğini alan muhalefet güçleri, hükümeti seçimleri yönlendirmek ve hile yapmakla suçladı. Ancak hükümet bu iddiayı reddederek, hile olmadığını söyledi. Buna rağmen muhalefet sokaklara çıkarak günlerce süren kitlesel protestolar örgütledi. 10 Şubat'ta ülkenin güneyindeki Celalabat ve Osh kentlerinde göstericiler valilik ve hükümet binalarını işgal ettiler. Buna karşı polis göstericileri uzaklaştırmak istedi ve çatışmalar çıktı. Sonuçta onlarca insan ve 3 polis yaralandı ve 200'den fazla insan tutuklandı. 20 Şubat'ta muhalefet göstericileri, yeniden büyük çaplı bir gösteri yaparak polis ve hükümet binasını işgal ettiler. Kırgızistan'ın diğer bölgelerinde de çeşitli çapta sokak protestoları meydana geldi. Başkent Bişkek'te yaklaşık 1500 gösterici 19 Şubat'ta bir sokak gösterisi yaptı. Ayın 24'ünde ülkedeki durum aniden değişti ve yaklaşık 10 bin muhalefet destekçisi, Bişkek'te greve gittiler.

28 Şubat'ta göstericiler ana devlet binasını bastılar ve Başkan'ın çekilmesi talep ettiler. Başkan Askar Akayev sığınacı olarak Rusya'ya kaçtı. Muhalefet politik iktidarı ele geçirdiğini açıkladı. ve Kurmanbeg Bakiev, fiili olarak Başkan ve Başbakan ilan edildi. Bu darbe de, Bişkek kentinin sembolü olan bahar ayında açan çiçeğin adından dolayı; "Sarı Devrim" olarak adlandırıldı. Aslında, yukarıdaki ülkelerde ortaya çıkan Renk Devrimlerinden daha önce, 2000 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyetin'de de benzer olaylar ortaya çıkmıştı. Başkan Miloseviç, ABD önderliğindeki Batılı ülkelerin politikalarına genellikle karşı çıkmaktaydı ve Birleşik Devletler tarafından bir engel politik figür ve güç olarak görülmekteydi. Kosova Sava-

şından sonra, Birleşik Devletler, Yugoslavya'daki muhalefetin toptan "sokak politikasına" yürütmesini destekledi. Muhalefet sık sık sokağa çıkarak Miloseviç'in çekilmesini talep ediyordu, ancak Miloseviç oldukça sevilen bir insandı ve halk arasında iyi bir itibarı vardı. Muhalefet, onu devirmek için gerekçe bulmakta zorlanıyordu. 2000 yılında başkanlık seçimleri yapıldı. Bu, Miloseviç'i görevden almak için en iyi fırsattı. NATO'nun 78 gün süren bombardımanı ve Batılı ülkelerin ardı kesilmeyen ambargoları sonucunda ülkedeki ekonomik koşullar iyice kötüleşmişti ve birçok insanın şikayetleri artmıştı. ABD bu fırsatı değerlendirerek, Miloseviç'in çekilmesi halinde ekonomik yardımda bulunacağına, Batılı ülkelerin ambargo ve ekonomik kısıtlamaları kaldıracağına, söz verdi. Bunun arkasından Birleşik Devletler ve Avrupa Birliğinin önemli desteğini alan muhalefet güçlü bir saldırıya geçti.Sonunda muhalefet lideri Kostunica Başkan seçildi. 3 milyar Dolar para karşılığında Kostunica, Miloseviç'i Hollanda'daki Lahey Adalet Divanı Mahkemesine göndermeyi kabul etti. Bu da bir Renk Devrimi'ydi sadece bir renk adı taşımıyordu.

Bu ülkelerdeki renk devrimlerinden cesaret alan diğer Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve Moğolistan'da muhalifler harekete geçtiler.Bu tür muhaliflerin iktidarı ele geçirme çabaları Beyaz Rusya, Kazakistan, Özbekistan Azerbaycan Moğolistan ve Rusya'da ortaya çıktı. Böylece "renk devrimlerinin" güçlendiği bir eğilim oluştu. ABD önderliğindeki Batı ülkeler bu durumdan yararlanarak bu ülkelerin iç işlerine etkin bir şekilde müdahale ettiler ve gizlemek gereği duymaksızın muhaliflerin çalışmalarına destek verdiler. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri; Beyaz Rusya'daki Lukashenka rejimini "demokrasik sürece önemli bir engel" olarak değerlendirerek ona karşı etkili bir kampanya sürdürmeye devam etti. Dışişleri Bakanı Rice, kamuoyuna, Lukashenka hükümetinin "Orta Avrupa'daki son kanlı diktatörlük" olduğunu açıklayarak, artık bir değişiklik yapmanın zamanının geldiğini söyledi. 24 Kasım 2005'te Lukashenka, Batılı ülkelerin para teklif ederek ve kendisine kişisel koruma vaadiyle seçime gitmeğe "ikna" etme girişiminde bulunduklarını, basına açıkladı ve kendisinin bu teklifi kararlı olarak reddetmiş olduğunu açıkladı. Birleşik Devletlerden aldığı cesaretle ve Kırgızistan'daki "Sarı Devrimden" bir gün sonra, Beyaz Rusya'daki muhalefet protestolarla sokaklara çıktığı ve "Beyaz Devrimi" başlattı. Bu devrim kar devrimi olarak da adlandırıldı. Fakat Lukashenka önceden önlem aldığı için muhalefet güçleri başarılı olamadı. 2006 yılında Birleşik Devletler, Rusya'daki çeşitli partilerin ve NGO'ların gelişmesini desteklemek için 4 milyon Dolar para ayırdı. Buna ilaveten "Ekonomik Destek Fonu" adı altında özel olarak "insan hakları ve demokrasi" için onlarca milyon dolar tutarında bir bütçe onaylandı.

Eski Başbakan Mikahail Kasyanov, Birleşik Devletlerden yurda döndüğünde banka hesabı birden bire milyonlarca dolar artmıştı. Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da renk devrimlerinin başarısından sonra Beyaz Rusya(Belorusya), Rusya ve diğer ülkelerde muhalefet güçleri hızla çalışmalarını arttırdılar.[2]

---

[2] Örneğin Beyaz Rusya ulusal meclisi 25 Ocak 2005'te bir yasa çıkararak önlem aldı. Bu yasaya göre Beyaz Rusya hakkında açıkça yanlış bilgiler yayan ve üreten ve izinsiz yürüyüş ve toplantılar yapan bireyler için sert cezalar kararlaştırıldı. İzinsiz toplantıya katılan ve ya buna ekonomik destek veren kişiler için 3 yıla kadar hapis ve Radyo, TV veya diğer kanallarla yanıltıcı bilgi yayanlar için 5 yıla kadar hapis cezası getirildi. Aynı zaman da Lukashenka ulusal barış ve istikrar için ülke başkanının ordu üzerinde etkin kontrol sağlamasının önemli bir güvence ol

Tabii ki, bu gelişme bu ülkelerde alarm durumuna yol açtı ve olası renk devrimlerini önlemek için tedbirler de alınmaya başlandı. Bu günün uluslararası arenasında "renk devrimleri" ve "anti-renk devrimleri" arasında hala bir çatışma eğilimi sürmektedir.

Doğu Avrupa'daki Eski Kadife Devrimler

Yakın tarihe göz attığımızda, ABD önderliğindeki Batılı ülkelerin teşviki ve dış desteği ile "sokak politikalarıyla", muhalefetin "barışçı" bir biçimde darbeyle mevcut rejimi devirmeleri birçok kez ortaya çıkmıştır ve yeni değildir. Bu yönde tipik olaylar, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da 1980'lerin sonları ve1990'ların başlarında ortaya çıkmış ve sosyalist rejimler devrilmişti. Bu ülkelerdeki bütün muhalefet güçleri, politik iktidarı ABD önderliğindeki Batılı kapitalist ülkelerin destek ve teşvikiyle devirdiler. Buradaki iktidar partileri içindeki, "hümanist-demokratik sosyalist" öğelerin işbirliği, göz yumması ve ardından oluşturulan kitle toplantıları,gösteriler,yürüyüşler öğrenci gösterileri ve diğer etkinlikler sonucu hedeflenen amaçlara ulaşıldı.

Örneğin, Sovyetler Birliği'nde, sadece 1989 yılında Yeltsin önderliğindeki "demokratik blok" 5,300 kitle toplantısı ve gösterisi yapmış ve bu eylemlere 12.600.000 kişi katılmıştı. Çekoslavakya'da, 17 Kasım 1989'da anti-faşizm gününde, Çek hükümetine karşı muhalefet 34 bin kişilik gösteri yapmış ve Çek komünist liderlerinin çekilmesini talep etmişti. O günden sonra Prag'daki gösteriler hiç durmadı ve bu gösterilere yüz binlerce kişi katıldı. 23 Kasım'da Çek muhalefeti "Sivil Forum" bir günde 300 bin kişinin katıldığı bir gösteri düzenledi. Bu baskı altında, Çekoslavakya Komünist Partisi tamamen teslim olduğu güne kadar, adım adım geri çekildi.

Bulgaristan'daki muhalefet de aslında çok zayıftı; fakat Batı'nın desteğiyle ve Doğu Avrupa'daki diğer ülkelerdeki ani değişikliklerden sonra bu muhalefet hızla güçlendi. Başlangıçta, binlerle ifade edilecek kadar küçük gösteriler yaparken, 25 Şubat 1990'da "demokratik güçler birliği" adlı muhalefet örgütü,250 bin kişinin katıldığı bir anti-komünist yürüyüş yaptı ve Bulgaristan Komünist Partisi'ni kenara çekilmeye zorladı. Diğer ülkelerde de sık sık protesto eylemleri ortaya çıkı-

---

duğunu açıkladı. Rusya Başkanı Putin Amerika'nın muhalefeti destekleme çabalarını dikkatle takip etmeye başladı. Putin bazı ülkelerin Rusya'daki bazı sosyal örgütlerin politik çalışmalarını desteklemek için büyük paralar ayırdıklarını ve bu çalışmaların ülkenin hassas noktalarını hedeflediğini, Rus hükümetinin bu çalışmalara katkıda bulunanların gerçek niyetini çok iyi bildiğini söyledi. Rus hükümeti yabancı devletlerin Rusya içindeki politik çalışmalarına parasal destek verilmesine karşı katı yasaklar getirecekti. 2005 Aralık ta Rusya Duması NGO örgütleri için özel bir yasa çıkardı. Bu yasa bütün NGO ların ve kar amaçlı olmayan örgütlerin Rusya sınırları içinde kayıtlı olmaları maddesini benimsedi. Bu kuruluşlarla ilgili bakanlığa bağlı dairelerin NGO ların çalışmalarını ve mali yapılarını her an kontrol ederek, eğer kanunsuzluk bulunması halinde hızlı bir biçimde son vere bilmelerine olanak sağlandı. Bu örgütler var olan tüzüklerine ters düşen çalışmalar içinde olmaları halinde bunlar acilen kapatılacak ve bu örgütlerin 500 bin Dolar üzeri nakit para girişleri hükümet kontrolü altında olacaktı. Bu yasalar sayesinde Putin hükümeti bu örgütlerin yönelimlerini zamanında öğrenerek ABD ve Batılı güçlerin sızma ve etkileme çabalarını önleyebilecekti. Bu yasanın çıkışından hemen sonra Batılı ülkeler Putin hükümetini demokrasiye ihanet etmekle ve insan haklarını yok etmekle suçlamaya başladılar. Azerbaycan ve Kırgızistan da benzer bazı yasalar çıkarttılar. Bu ülkelerde son seçimler sürecinde muhalefet grupları kargaşa çıkartmak istemlerine karşın fazla etkili olamadılar.

yor ve büyüyordu. İşte tam da bu "sokak politikası" yöntemiyle, muhalefet kolayca politik iktidarı ele geçirdi. İşin bu kadar kolay olması muhaliflerin kendilerini dahi şaşırtmıştı. Bütün bu ülkelerde, etnik çelişmelere bağlı olarak, iç savaşın çıktığı Yugoslavya haricinde ve küçük kanlı çatışmaların ortaya çıktığı, Romanya dışında rejim değişiklikleri "barışçıl" bir biçimde gerçekleşmişti. Bunlara düzgün ve yumuşak bir biçimde kapitalist yöne kayma anlamında ' Kadife Devrim"[3] adı verilmişti. Biz bunu sosyalizmden kapitalizme "barışçıl evrim" olarak adlandırıyoruz.

Renk devrimi karakter itibariyle "kadife devrimden" temel bazı farklılıklar göstermektedir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde oluşan "kadife devrimler" sosyal sistemde temel değişikliğe yol açmıştı. Bu "devrimler" bu ülkelerdeki sosyalist rejimleri, burjuva diktatörlüklerine dönüştürdü ve aynı zamanda sosyalist sistemi, kapitalist sisteme geri döndürdü. 21. yüzyılda ortaya çıkan "renk devrimleri" ise, kapitalist ülkelerde ortaya çıktı ve sistemin karakterinde bir değişiklik yaratmadı. Bunlar kapitalist sistem alanı içerisinde farklı iktidar kliklerinin çatışması idi ve bu çatışmalarda Amerikan yanlısı bir klik, Amerikan karşıtı bir başka kliğin yerini aldı veya daha fazla ABD yanlısı bir kliğin,Amerika'yı çok fazla desteklemeyen bir kliğin yerine iktidara gelmesine yol açtı.

Dolayısıyla rejimin ve sosyal sistemin karakteri itibariyle hiç bir temel değişiklik ortaya çıkmadı. Bununla birlikte, bu her iki "devrimin " en fazla öne çıkan iki ortak yönü bulunmaktadır. Birincisi rejimin değiştirilme yöntemi aynıdır; hepsinde muhalif güçler "sokak politikalarına" başvurmuşlar, diğer değişle kitle gösterileri, grevler, işgaller, hatta yönetim organlarının basılması şeklinde yollarla, "barışçıl" bir biçimde mevcut rejim devrilerek, politik iktidar ele geçirmiştir. İkincisi ve daha önemlisi, her iki tip "devrim" de çoğunlukla ABD tarafından manipüle edilmiş ve bazen de Avrupa Birliği işin içine dahil olmuştur. Muhalifler asıl politik ateşlerini, ekonomik, manevi ve hatta davranış yönünden desteği ABD'den almışlar ve bunların iktidar faaliyetleri, Birleşik Devletlerin küresel stratejisi içinde belirli bir anlam kazanmıştır. Sonuçta, Amerika'nın niyetine ve çıkarlarına uygun gelişmelere yol açmıştır. Dolayısıyla, bunlar Amerika'nın küresel hegemonya amaçlı komplo faaliyetlerinin bir parçasıdır. Bu anlamda, 21. yüzyıldaki "renk devrimleri", 20. yüzyıldaki "kadife devrimlerin" devamından başka bir şey değildir. Bu nedenle bazı insanlar bunları topluca aynı terimle ele almaktadır. Kanımca, bunları birlikte ele alarak, Birleşik Devletler'in dünyadaki yeni koşullarda hegemonyacı pratiğinin önemli bir yanı olarak inceleyebiliriz.

---

[3] Batı'daki medya ve politikanın terimlendirmesiyle " Kadife Devrimler" 1968'deki "Prag Baharı" olarak anılan, Çek devrimine kadar gitmekteydi. O günlerde Alexander Dubcek, Çekoslavakya Komünist Partisi'nin Birinci Sekreteri olarak ülkede yapılacak reformun yönlendirici ideolojisi ve hedefi olarak "hümanist- demokratik sosyalizm" çağrısı yapıyordu. Bu, Çek reformunun orijinal sosyalist yoldan çıkması olasılığını doğurmuştu. Olası geleceği gören Batılı güçler, Çekoslavakya'nın kadife bir kumaş gibi yumuşak bir biçimde, büyük sarsıntı olmadan kapitalizmle buluşacağı umuduna kapılmışlardı. Daha sonra, eski Sovyetler Birliği bu ülkeye askeri birlikler yollayarak, Batının büyük umut beslediği, "Prag Baharını" bastırdı. Eski Sovyetler Birliği açısından bu çokta övülecek bir olay olmamakla birlikte, burada farklı bir sorun olduğu açıktır. Batı'nın terim sözlüğünde "Prag Baharı" gerçekten de sıkça kullanılan "kadife tipte bir devrim" idi, daha sonra "renk devrimleri" terimi kullanılmaya başladı. Şüphesiz tarihsel anlam bakımından "kadife devrim" ile " renk devrimi" oldukça değişiklikler geçirmiştir.

Bu ülkelerde "renk devrimlerinin" ortaya çıkmasına, birçok etken - iç ve dış etkenler - yol açmıştır. Diyalektik materyalizme göre iç etkenler temeli, dış etkenler ise koşulları oluşturur. Bu ülkelerdeki "renk devrimlerinin" en temel nedeni iç çelişmelerdir. Bir atasözüne göre; 'sinek yarasız yumurtayı ısırmaz'; her şeyden öteye dışsal etken, iç etkenler üzerinden etkili olmaktadır. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki alt üst oluşlarda da temel neden iç etkenlerdir. Bu ülkelerde sosyalist pratik sürecinde ortaya çıkan bazı önemli hatalar ve zayıflıklar,halkın hoşnutsuzluğuna yol açarak karşıt güçlere fırsatlar sağlamıştır.Daha da önemlisi, iktidar partilerindeki önemli konumları ele geçiren, yeni revizyonist öğeler- hümanist-demokratik sosyalist öğeler, Marksizmin temel ilkelerine sırt çevirmişler ve sosyalist yolu terk etmişlerdi.Bunlar, sosyalizm karşıtı güçlerle iş birliğine yönelik çeşitli önlemler aldılar ve onları destekleyerek durumun daha da kötüleşmesine yol açtılar, böylece sosyalizm karşıtları hızla iktidarı ele geçirdiler 20. yüzyılda "renk devrimlerinin" ortaya çıktığı ülkelerde ekonomiler çöktü, halkın sosyal güvenlik koşulları ve iş bulma ortamı kötüleşti; mevcut politik yapılar kargaşa içine boğuldu ve iç çelişmeler derinleşti. Bu durum, muhalefeti sokak politikaları için oldukça verimli bir zemin oluşturmuştu. Burada, bu "devrimlerin" iç nedenlerine daha fazla girmeyecek ve özellikle bunların ABD'nin küresel stratejisi içindeki rolünü inceleyeceğiz.Aynı zamanda, Çin için de bu tür devrimlere karşısında ne gibi riskler taşıdığını analiz edeceğiz.

2- "Renk Devrimleri" ve ABD

"Renk Devrimleri" farklı ülkelerde oluştu.Yüzeyde görünen buradaki halkların"demokrasi" ve rejim değişikliği için mücadelesi idi; fakat olayların arka planında,ortak bir etken olarak ABD bulunuyor ve bu "devrimler" Amerikan çıkarlarına ve onun stratejik gereksinimlerine cevap veriyordu.

"Renk Devriminin" manipülasyonu Amerikan emperyalizminin özü tarafından belirlenmektedir. Bu ülke tekelci burjuvazinin iktidarı altındaki emperyalist bir ülke olarak, temel çıkarı yayılmacılık ve hegemonyacılıktır. Marx, kapitalizmin gelişmesini inceleyerek burjuvazinin ülke ve ulus sınırlamalarını kırarak bütün dünyaya açılacağını ve kar dürtüsü doğasının, onu sürekli yeni dünya pazarlarına sürükleyerek, böylece bütün ulusları fethetme çabasına sevk edeceğini söylemişti. Dış genişleme ve yayılma, kapitalist üretim tarzının nesnel ve kaçınamadığı bir gereksinimdir.İkinci Dünya Savaşından sonra, ABD, ekonomik ve askeri gücünü büyük ölçüde büyüterek, dünyanın en güçlü gelişkin kapitalist ülkesi oldu. Bunun sonucunda, Birleşik Devletler bir dünya hegemonyası stratejisi uyguladı. ABD, her zaman kendi ideolojisini en doğru olduğuna ve gezegende en uygun sosyal sisteme sahip olduğunu düşünmektedir. Kendisine karşıt görünen, ideoloji ve sosyal sistemlerin varlığına hiç bir zaman hoşgörü göstermeyecektir. O; daima diğer ülkelerde kendi ideolojisini ve sosyal siteminin sevimli göstermek ve bütün dünyada bunları yerleştirmek istemektedir. Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra, ABD tek süper güç konumunu güvence altına aldı ve hiç bir ülke bu konuma meydan okuyamaz duruma gelince, o da açıkça hızla bir küresel hegemonya ve tek kutuplu dünya düzeni yarat-

mak için adımlar attı. Uluslararası politik güçler dengesinde ciddi bir avantaj kazanması, ABD'yi daha da atak, saldırgan, maceracı konuma soktu. Eski ABD başkanı Bill Clinton, "her şeyden öteye biz şimdi dünyadaki tek süper gücüz, dünyaya önderlik etmemiz gerekir diyordu"

11 Eylül olayından sonra, başkan Bush kamuoyuna yaptığı açıklamalarda, bugünkü yeni dünyada barış ve güvenliğe giden tek yolun askeri eylemlerden geçtiğini söylemekteydi. ABD'nin bu tek süper güç konumu daha büyük bir olasılıkla, kısa vadede büyük bir değişiklik göstermeyecek ve bu koşullarda küresel hegemonyacılık sürecektir. ABD, hegemonyacılıkta iki yöntem kullanmaktadır. Birincisi Irak'ta olduğu gibi askeri eylemlerle güç kullanımı; diğeri ise- barışçıl yöntemlerbazı ülkeleri düzenli bir biçimde kendi belirlediği hedeflere bir kadife kumaş üzerinde olduğu gibi kaydırmak ve adım adım ilerlemektir.

Pratik birinci yolu oldukça masraflı ve sevimsiz etkiler yaratığını kanıtlamıştır; barışçı yol ise, daha düşük maliyetli, daha etkili ve "uluslar arası topluluk" tarafından daha kolay kabul edilmektedir. Irak savaşından bu yana ABD 200 milyar Dolardan daha fazla harcama yapmış, 2 bin Amerikalı yaşamını yitirmiş ve birçok müttefik ülke gücendirilmiştir. Buna karşın hedeflerine hala ulaşamamış ve daha da önemlisi ABD için birçok istenmeyen olumsuz yan etkenler ortaya çıkmıştır.Tam tersine ABD, Ukrayna'da yaklaşık 200 milyon dolar harcayarak ve hiç can kaybı vermeden büyük bir etki yaratmayı başarmıştır. Ödül olarak da bütün müttefiklerinden oy birliği ile destek de sağlamıştır. Açıktır ki bu yöntem daha cazip görülüyor. Artı ve eksileri tartılmasıyla, mutlak başka bir gereklilik olmadıkça, ABD kesinlikle dünyaya önderlikte ve egemen olmada, anti- Amerikan rejimleri ve Amerika'yı fazla desteklemeyen rejimleri devirmeyi tercih edecek ve tam bir biçimde Amerikan yanlısı insanları devletin yönlendirici konumlarına gelmesine yardımcı olacaktır.[4]

Görüldüğü gibi, **"renk devrimleri"** Birleşik Devletler'in dünya hegemonyası gereksinimi tarafından yönlendirildiği için, bunların emperyalist karakteri hakkında, her hangi bir hayal beslemek yersizdir.

Bütün "renk devrimlerinde" ABD demokrasi kartını kullanmıştır. Bütün gerçekleşen " renk devrimlerinde" ortak bir yön bulunmaktadır. Birincisi değiştirmek istediği mevcut rejime "anti-demokratik", "otokratik" insanlık karşıtı veya "insan haklarını çiğneyen" etiketini yapıştırarak muhalefet demokrasi için ayağa kalkmaya ateşlenmektedir. Bu çok yanıltıcıdır, çünkü demokrasiyi kim istemez ki? Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde 80'lerin sonlarına doğru ve 1990'lı yılların başlarında ortaya çıkan alt üst oluşlarda da ABD bu hileyi kullanmıştı.Aynı yol, Yu-

[4] Yugoslavya'daki Miloseviç rejimi anti-Amerikan idi; dolayısıyla ABD'nin açıkça onu devirmeye planlaması anlaşılır bir şeydir. Ancak Gürcistan'daki Shevardnadze rejimi Amerika'ya karşı değildi; bu kişi Sovyetler Birliği'nin çöküşüne yardımcı olmuş ve kalbinde Amerikan sistemine karşı olumlu bir yer taşımaktaydı. Peki, ABD onu neden devirmek istedi ? Çünkü bu ülke iki tarafa da(ABD ve Rusya) sıcak yaklaşıyor; bu da ABD için tahammül edilmez oluyordu. ABD, bu kişinin yerine yüzde yüz Amerikan yanlısı bir kişi bulmaya kararlıydı. Shevardnadze,devrilmesinden sonra dahi yaptığı sitemkar şikayette; kendisinin Amerikan politikalarının en kararlı destekçisi olduğu halde neden kendisine böyle bir şey yapıldığını anlamamıştı. ABD, kendisine tam sadık olan insanlara gereksinim duyuyordu. Kırgızistan'daki Askar Akayev'ine durumu da; Shevardnadze'ye benzemektedir.

goslavya Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da da kullanıldı. Örneğin, Sovyetler Birliği'nde bir an önce Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin rejimini devirmek isteyen Yeltsin kendisini " demokrat" olarak ilan etti ve sosyalizme, totaliter ve despotik bir sistem olarak saldırarak, komünist partisinin devrilmesini ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü demokrasinin zaferi olarak değerlendirdi.Öte yandan ABD önderliğindeki Batılı devletler Rusya demokrasisini korumak ve savunmak adı altında Yeltsin'e sürekli bir destek vermişlerdir.[5]

7 Ekim 1989'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin Başkenti Berlin'deki göstericilerin Ulusal Gün Resepsiyonu ile ilgili toplantının yapıldığı binanın dışında haykırdıkları sloganlar "demokrasi" üzerine idi. 9 Ekim de Leipzig'de 70 bin kişin katıldığı bir demokrasi gösterisi yapıldı; bu göstericilerin da talebi demokrasinin gerçekleşmesiydi. Bütün bu ülkelerde demokrasi talep eden sokak gösterileri ortaya çıkmıştı. Bu gösterilerin ABD'nin aktif desteği ile yapıldığına dair birçok belge daha sonra yayınlandı.

21. yüzyılda da, ABD " demokrasi" veya "adil seçim" çağrısıyla anti-Amerikan Yugoslavya rejimini ve Amerikan yanlısı olan-fakat tam değil- Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da rejimlerini değiştirdi. Örneğin, Ukrayna'daki seçim fırtınası sırasında muhalefeti destekleyenlere neden Yushchenko'yu neden desteklediklerini sorulduğunda; onun demokrasi için mücadele ettiğini söylediler. Bu tür bu hileyi ABD, 2005 Mayıs'ında Çin'de de denedi, Dışişleri Bakanı Rice, Çin'e ziyaretinden 2 gün önce Japonya'ya gittiğinde, Çin'in demokratik süreç için bir zaman- planı yapması ve açıklaması gerektiğini açıkladı. Bu deneyler sosyalist ülkelerin sosyalist demokrasi konusunda toplumu ve parti üyelerini aydınlatması ve işçi sınıfı demokrasisi ile burjuva demokrasi arasındaki ayrım çizgisini teorik olarak netleştirmeleri gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Kanımca, burjuva demokrasisi doğru biçimde eleştirmeli ve Amerika'nın istelediği "demokrasinin" gerçek renklerini açığa çıkarırken sosyalist demokrasiyi daha da ileriye götürmek için pratik ve etkin önlemler alarak halkın ülkenin hakimi olarak statüsü yükseltmelidir.

ABD, "renk devrimleri" için asla paradan kaçınmamaktadır. İstisnasız bütün bu devrimlerde muhalefet, ABD'den mali destek sağlamıştır.Mevcut rejime karşı bütün çalışmalar- ideolojik mücadele dahil- sokak eylemleri ve seçim çalışmaları oldukça masraflıydı ve normal olarak muhaliflerin parası yoktu ve ABD'ye dayanmak zorundaydılar. Bu alanda ABD oldukça cömertti ve muazzam paralar harcamakta tereddüt etmiyordu.

Oriental Morning Post gazetesinde yayınlanan bir yazıda, ABD'nin daima, diğer ülkelerin kendi ülkesindeki muhalif politik çalışmalara mali destek vermelerine karşı çıkarken; ABD'nin kendisinin ise çeşitli adlar altında, "demokratik gelişmeyi" desteklemek için çok büyük fonlar ayırdığı belirtilmekteydi.

---

[5] Tam tersine, bizzat Yeltsin,1993'te, Başkanlık sarayını işgal etti, parlamentoyu dağıttı anayasayı kaldırdı ve ayrıca 150 kişinin ölümüne sebep oldu. Demokrasi şampiyonu olan ABD bunlara hiç bir itiraz getirmediği gibi; her zaman Yeltsin hükümetini bir demokrasi modeli olarak övdü.Görüldüğü gibi,ABD'nin "demokrasi" kriterleri, daima Amerikan çıkarları ile belirlenmektedir.ABD çıkarları ile uyumlu olduğu sürece her şey demokratik olabilir.Belki de bu bütün Batılı devletlerin demokrasi yaklaşımı olarak görülebilir.

Her yıl, Amerikan hükümeti, "demokrasinin geliştirmesi için" yaklaşık 1 milyar dolar harcamaktadır. 1996 yılında, senato Özgürlüğü Destekleme Yasasını çıkardı. Daha sonra, tek tek çeşitli programlar ve projelerle ABD, Sovyetler Birliği'ndeki muhalif hareketlere yönelik mali destek çalışmaları başlattı. 1993-94 yıllarında Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerindeki "demokratik reformlara yardım" amaçlı 9 milyar dolar para harcandı. Bu paranın yüzde 75'i özel sektör işletmelerine, kalanı ise, NGO'lar ve "bağımsız medya" kuruluşları için harcandı. 4 Kasım 2005'te senato " Yurt Dışı Eylemler ve Bunlarla İlgili İhracat Destekleme İşleri" için mali destek yasasını çıkardı.2006 yılında Bu yasa çerçevesinde, " NED" –Demokrasiyi Geliştirme Ulusal Programı-adı altında, Devlet Bakanlığına 9,5 milyar Dolar para ayırıyordu. Bu yasa özellikle, Rusya ve eski Sovyetler Birliği ülkelerini destek kapsamında gösteriyordu.

Ukrayna'da muhalefet güçlerinin kitle gösterileri için Başkent Kiev'de toplanmak amacıyla NGO lar üzerinden- mesela Soros Vakfı gibi- otobüs kiralamak ve herkese hizmet karşılığı günlük 10 Dolar gibi, o ülke için oldukça iyi paralar dağıtılarak bir gecede büyük meydanda yüzlerce gösterici çadırlarının kurulması sağlanmıştı.Gürcistan'daki Gül Devrimi sırasında, NGO lar yoluyla önceden her şey planlanmıştı.

Kırgızistan'da yeni parlamento seçimlerinden bir kaç yıl öncesinden, ABD muhalefete güçlü bir mali destek vermeye başlamıştı ve sadece 2004 yılında bu ülkeye 12 milyon Dolar böylesi bir para aktarıldı. Kırgızistan'daki kargaşalıklar sırasında, ABD büyük elçisi Stephen Young ABD kongresine bir rapor sunmuştu. Bu raporda muhalefet adayını desteklemek ve "demokrasiyi" teşvik etmek için 5 milyon dolar harcandığını ve ilave 25 milyon dolar gerektiğini ifade ederek bu parayı talep etmişti. ABD Devlet Bakanlığı, Enformasyon Merkezi, 24 Mart 2005'te Kırgızistan'da ekonomik ve demokratik reformlar için sürekli destek vereceğini ve o yıl içinde 33 milyon Dolar yardım sağlayacağını açıklamıştı. Doğrudan hükümetler arası yardımın dışında, ABD hükümetini desteği ile çalışan NGO'lar kanalıyla Kırgızistan'da bu tür 10 örgüte katkıda bulunuluyordu.

Bunların bazıları ülke çapında dernek binaları tutmuş ve işletiyordu.Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren, istatistiklere göre, ABD'nin bu ülkeye sağladığı parasal ve araç gereç desteği, toplam 700 milyon doları bulmuştu. Bu arada;Britanya, Hollanda ve Norveç gibi bazı Avrupa ülkeleri de Orta Asya"da "sivil toplumun inşası" ve "demokratikleşme" için ekonomik yardım adı altında parasal fonlar sağladılar.Bu gün itibariyle Kırgızistan bu yönde en fazla Batı yardımı almak durumundadır.

Belorusya-Beyaz Rusya'daki, Lukashenka rejimini devirmek için, ABD hükümeti 2004 yılında bağımsız medya, muhalif örgütler ve çeşitli iş adamı grupları için 89 milyon Dolar ayırmıştı ve Senato da yaptığı bir açıklamada, Beyaz Rusya'daki muhalefeti desteklemek için 5 milyon Dolar ayırdığını açıklamıştı.

Amerikan NGO'ları "renk devrimlerinde" çok önemli bir rol oynamıştı, "renk devrimlerinin" hazırlanmasında özellikle, ideolojik çalışma aşamasında bu örgütler büyük görev üstlenmektedir. İş birliği ve bilimsel araştırmalar sponsorluğu örtüsü altında çalışan vakıflar insanları etkilemeye çalışmakta ve gelecekte yararlı olacak adayları araştırmaktadırlar.Bu çalışmalar olabildiğince örtülü yürütüldüğü için etkileri ancak kritik günler geldiğinde görüle bilmektedir. Bazı dürüst insanlar dahi, küçük bazı yararlar gözeterek, bu kuruluşlardan yararlanmayı tasarlayabilmektedir.

Bu tür "renk devrimlerinde" rol alan şu vakıflar dikkat çekmektedir: Carnegie Vakfı, Barış Fonu, Demokrasiyi Geliştirme Ulusal Örgütü (NDE), merkezi Brüksel'de olan Kriz Yönetim Merkezi (CMC) ve Avrasya Vakfı. Ünlü para spekülatörü George Soros'un kurucusu olduğu Soros Vakfı bilinmektedir. Bu şahıs, 1979 yılında Açık Toplum Fonu adlı bir kuruluş kurarak bunu zaman içinde merkezi New York'ta olan Açık Toplum Enstitüsü' ne dönüştürdü. Bu vakfın her bir ülkedeki çalışmaları,yerel komite üyeleri tarafından ortaklaşa düzenlenmekte ve Avrupa, Asya, Afrika, Latin Amerika'da 60 ülkede şubeleri bulunmaktadır. Normal koşullarda Açık Toplum planlar sağlamakta yerel örgütler de bunları uygulamaktan sorumlu olmaktadır. Merkez örgütünün harcamaları 500 milyon dolar; şubelerin harcamaları da 2007 yılı itibariyle 400 milyon doları bulmuştur. Bazı kişilerin söylemlerine göre, "Açık Toplum" veya "yoksullukla" mücadele sadece bir süstür ve Soros'un gerçek niyeti " yeterince demokratik olmayan" ülkelerde Amerikan ideolojisini ve "demokrasi mücadelelerini" geliştirerek kendi para spekülasyonları için daha elverişli olabilecek hükümet değişikliklerinin yolunu açmaktır. Çünkü " kapalı" toplumda Soros, bu tür spekülasyonlara fırsat bulamayacaktır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Soros Vakfı Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde yoğunlaştı.1990 yılında Ukrayna'da Uluslar Arası Rönesans Vakfını kurdu. 2004 yılına gelindiğinde, Vakfın, 82 milyon dolar para girişi olmuş ve 24 bölgede şubeleri kurulmuştu. 1992 yılında bazı vakıflar Batılı değerleri teşvik etmek için, Moldova'ya girdiler. Soros, 1993 yılında Kırgızistan'ı "Orta Asya da" demokrasi adası olarak ilan ederek, bu ülkede esas olarak bağımsız medya kuruluşlarına ağırlık verdi ve hızla etkisini sağlık, kültür ve eğitim alanlarına yaydı. 1994 yılında Gürcistan, Vakfın, Kafkasya'daki ilk resmi kuruluş merkezi oldu. Şu anda, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te 4 önemli kuruluş çalışma yapmaktadır ve bunlar arasında 4 kentte şubeleri bulunan Uluslararası Soros Bilim Eğitim Programı adlı kuruluş bulunmaktadır.

1995 yılında Soros, Orta Asya'nın büyükve önemli ülkesi olan Kazakistan'a el attı ve burayı Orta Asya seferi için köprü başı olarak gördüğünü açıkladı. 1996 yılındaki hedef ise Özbekistan'dı ve ardından Azerbaycan ve Ermenistan 1997 yılında örgütlenme planına dahil oldu. Soros, Rusya'da başlangıçta vakfını kurmadı, bunun yerine destek çalışmalarını Uluslar Arası Kültür Teşvik Vakfı ve Uluslar Arası Bilim Vakfı üzerinden yürüttü. Daha sonra, 1995 yılında ise Rusya Soros Vakfı kuruldu. 2002 yılı sonunda Puşkin Kütüphane Vakfı, Kültürel Araştırmalar Vakfı, Likhachyov Vakfı, Sibirya Açık Yardımlaşma Vakfı dahil olmak üzere, yaklaşık on araştırma kuruluşu kurulmuş oldu.

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde, Soros'un yürüttüğü çalışmalar, değişik adlar altında yürütülmesine karşın, ABD'nin demokrasi ve liberal değerlerini temel almakta ve bu ülkelerde "demokrasinin inşasını" geliştirerek, Amerikan yanlısı rejimler kurmaya yardımcı olmaktadır. Shevardnadze, zorunlu istifasından sonra, kızgın ve kırgın bir şekilde yaptığı açıklamada; bir büyük elçinin kendisine karşı planlanan Gül Devrimi için Soros tarafından 3 milyon doların harcandığını medyaya açıkladı.Ukrayna'da 2004 sonunda Portakal Devrimi patlak verdiğinde, buradaki Temsilciler Meclisinin bir üyesi, Soros Vakfına bağlı Ukrayna Açık Toplum Enstitüsünün bu devrimde önemli bir rol oynadığını ve muhalefet lideri Yushchenko'nun

bu kuruluşun yönetim kurulu üyesi olduğu açıkladı. Aynı kişi, son 2 yıl içinde ABD'nin muhalefet güçlerine Ukrayna Açık Toplum ve diğer NGO lar üzerinden 65 milyon dolardan fazla destek sağladığını açıkladı. Mart 2005'te Kırgızistan'da beklenmedik Sarı Devrim ortaya çıktığında, burada da Kırgız Açık Toplum Enstitü'sü birçok yerde "seçim büroları" kurmuştu. Aynı zamanda, birçok bağımsız medya kuruluşu ve yayın evi ve ajanslar Akayev'in yolsuzlukları hakkında fısıltı yayan ve onun halk içinde itibarını sarsan kuruluşları desteklemişti.

Olaylarda, ABD destekli "bağımsız medya" renk devrimlerinde ateşe benzin dökmekteydi. İdeolojik etkileme açısından, ABD medya faaliyetlerine büyük önem vermektedir. Dahası hedef alınan ülkelerde, özellikle bağımsız medya kuruluşlarının oluşturulmasına mali destek sunulmaktadır. 3 Ağustos 2005'te, ABD devlet bakanlığı Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde, bağımsız medya kuruluşlarını teşvik etmek için bir program başlattı. Bu program Amerika Uluslar Arası İnsan Hakları ve Demokrasi Vakfı, tarafından destekleniyordu ve 10 milyon doların üzerinde bir kaynak ayrılmıştı; Amerikan elçilikleri bu programın yürütülmesinde sorumlu tutulmaktaydı. 2005 Temmuz'unda, Bişkek'te ABD, buradaki Amerikan Üniversitesinde ve iki semtte, 3 tane "demokratik bilgi merkezi" kurmuştu.

Bu merkezler, Kırgız seçmenlere seçmen hakları ve demokratik seçimler hakkında, uluslararası standartları öğretecekti. Daha sonra, ABD, 613bin dolarlık bir destekle, 5 yeni bilgilendirme merkezi daha açtı. Ayrıca ABD, Kazakistan'da da "haber merkezi" kurmak amacıyla, 557 bin dolar harcadı ve bu ülkedeki bağımsız medyanın haber paylaşımını güçlendirmek için internet çalışmalarına destek oldu. Özbekistan'da ise 80bin dolar harcayarak, suçlulara ücretsiz danışmanlık veren bir "sosyal danışma merkezi" kurdu. Tacikistan'da 887 bin dolar harcayarak, 5 bağımsız radyo yayın istasyonu kurdurarak, bunlara teknik destek sağladı.

"Renk Devrimlerinde" ABD'nin desteklediği bağımsız medya önemli bir rol oynamıştı. Gürcistan'daki Gül Devriminde, Batının desteklediği Rustavi- 2 TV Kanalı Saakaschwili'nin açık destekçisiydi. Soros Vakfı da, Tiflis'te bir kaç gazete ve TV'ye destek sağlamıştı. Ukrayna'daki portakal devriminde Batının desteklediği "Kanal 5" muhaliflerin baş destekçisiydi.

Kırgızistan'daki birçok bağımsız medya kuruluşu- güneydeki OSH TV Kanalı- tamamen muhalif adayları desteklemekteydi ve bu kuruluşların çoğu Batı'dan destek almaktaydı. Aynı zamanda, Kırgız dilinde yayın yapan ve Amerikan hükümetinin mali desteği ile çalışan Özgür Avrupa'nın Sesi Radyosu'na bağlı bir istasyon bulunuyordu.

Kırgızistan'daki seçimden önceki son günde, bu gazeteler başkan Akayev'in inşaat halindeki "sarayının" resimlerini yaymladılar. Bu resim, Akayev hükümetine karşı huzursuzluğu olağanüstü büyütmüştü ve muhalefet liderleri bütün ülke çapında, bu haber ve resmin yayınlandığı gazeteleri kamyonlarla, ücretsiz olarak halka dağıtıyorlardı. Şaşırtıcı bir biçimde bu yayın kuruluşu günde 200 bin gazete basıyordu; oysa bu ülkede sadece 5 milyon vatandaş bulunmaktaydı. Bu gazete oldukça abartılı bir yayınla, güneydeki kentlerde "büyük ayaklanmanın" başladığı haberinin yanı sıra halka, yapılacak gösteriler için toplanma yer ve saatlerini bildirerek çağrılar yapıyordu.

ABD, renk devrimlerini başarmak için politik yaşamda lider rol oynayacak şahsiyetler bulmak için özel bir çaba sarf etmektedir. Polonya'da Walessa; Yugoslavya'da Kostunica, Gürcistan'da Saakaschwilli,Ukrayna'da Yushchenko,ABD tarafından dikkatle seçilmişlerdi ve bazıları doğrudan Amerika'da "demokratik eğitim" almışlardı.

2003 yazında, ABD, Belgrat'ta bir seminer düzenleyerek Saakaschwilli'nin bu seminere katılmasını sağladı ve burada kendisine Sırbistan tipi " yumuşak devrim eğitimi" verildi. Bir kaç ay sonra, Saakaschwilli, başarılı bir gül devrimi yaparak oldukça yumuşak bir şekilde başkanlık koltuğuna oturdu. Liderlerin yanı sıra temel kadrolar da enerjik bir biçimde yetiştirilmektedir. Uzmanlar bu kişilere,grev örgütlemek, vücut diliyle konuşmak, korkuyu yenme ve "otokratik hükümetleri" sarsma ve benzeri konularda seminer ve kurslar vermektedir. Bunlar eğitimlerini tamamlayıp, Yugoslavya'ya geri döndüklerinde Miloseviç'e karşı "sokak politikalarına" katıldılar. 2004 sonbaharında, ABD, Ukrayna'nın 14 eyaletine, binden fazla eğitilmiş insan gönderdi. Bunlar tam da zamanında "turuncu devrim" için militanlar yetiştirdiler.

Kırgızistan'daki, sarı devrim öncesinde, ABD, bu tip politikacıların arayışına ve yetiştirilmesine başlamıştı. Amerika tarafından Amerikan üniversitesi adıyla bir okulun kuruluşuna destek verildi. Bu üniversite kamuoyuna yaptığı açıklamada, amacının sivil toplumu geliştirmek ve iki ülke arasındaki alış verişi güçlendirecek projeler için fonlar sağlamak olduğu duyurmuştu. Okul seçtiği liberal öğrencileri, NGO liderlerini eğiterek daha yüksek eğitimler için ABD'ye gönderiyordu. Muhalefet lideri, Bakiev'de bunlardan biriydi. Daha, Mart 2004'te Birleşik Devletler yetkilileri, Kırgız muhalifleri ve Batı yanlısı medya yetkilileriyle, birçok doğrudan görüşmeler yaparak, 2005 yılındaki parlamento ve başkanlık seçimlerini hazırlıklarını konuşmaya başlamıştı. Sonradan ortaya çıkan bilgilere göre, ABD Devlet Bakanlığı Bakiyev, Masaliev ve eski Dış İşleri Bakanı, İmanilevi ve diğer bazılarını gizlice, ABD'ye çağırarak Amerikan seçimlerinde "demokratik işleyişi yaşayıp görmeleri için davet etmişti. Avrasya Bölgesi İşleri yöneticisi Pasco onlarla yaptığı görüşmelerde, açıkça Kırgızistan'da 2005 yılında seçimler olduğunu ve kendisinin bu rejimin kesinlikle değişmesi gerektiğini düşündüğünü söylemişti.

2003 yılında Beyaz Rusya'dan yaklaşık 200, "demokratik aktivist" ABD'ye Eğitim almak için gittiler ve ayrıca 50 genç,Amerikan hükümetinin düzenlediği "geleceğin liderleri" programında eğitime tabi tutuldular. Oldukça çok sayıda veri, 80'li ve 90'lı yıllarda gerçekleşen bir dizi "renk devriminin" hepsinin Birleşik Devletler tarafından manipüle edildiğini ve hepsinin onun küresel hegemonya satranç tahtasında bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu "devrimlerin" içeriğinin, Birleşik Devletler'in niyetleri ve davranışlarından bağımsız anlaşılması çok zor olacaktır.

18 Ocak 2006'da renk devrimlerinin tecrübesini özetleyen Condolezza Rice, bu devrimleri daha da yaygınlaştırabilmek için "dönüşümcü diplomasi" kavramını öne sürmüştür. Rice, Amerikan diplomasisinin stratejik hedefini, tüm dünyada demokrasiyi desteklemek, tiranlığı durdurmak ve bütün ülkeleri Birleşik Devletler gibi "demokratik ülkelere dönüştürmek olarak tanımlamıştı. "Dönüşümcü diplomasisinin" teorik temelini, demokrasi ve insan haklarının ulusal egemenlikten daha üstünlüklü olduğu fikri oluşturmaktadır. Geçmişte uluslararası ilişkileri belirleyen normların - bir ülkenin iç işleri, sınırlarının dokunulmazlığı ve bu tür kavramların- zamanı geçmiştir.

Küreselleşme koşullarında, bir ülkede demokrasinin ihlali ve tiranlık, doğrudan Birleşik Devletlerin güvenliğine bir tehdit oluşturmakta; dolayısıyla ABD'nin müdahale hakkı doğmaktadır. Bununla birlikte bir ülkenin demokratik olup olmadığı tamamen Birleşik Devletlerin yargısına kalmaktadır. Bu teori geçerli ve hakim olduğunda, Birleşik Devletler istediği her şeyi yapabilir. Condolezza Rice, bu konuşmasında Amerikan diplomasisinin aynı zamanda, Çin gibi ülkelere de yoğunlaşması gerektiğini söyleyerek ve bu ülkeye "barışçıl evrimin" ana hedeflerinden biri olarak işaret etti. "Dönüşümcü diploması" belirli bazı çalışma yöntemleri benimsemiştir; elçilikler kamuoyu ile doğrudan temaslar kurmalı, elçilik binalarından dışarı çıkmalı ve sıradan halkla görüş alış verişi yapmalı ve yardımları artırmalıdırlar; ve böylece Birleşik Devletleri yeterince tatmin etmeyen ülkelerde "devrimler" teşvik edilmelidir.

3- "Renk Devrimlerinin" Yöntem ve Taktikleri

Renk devrimleri, farklı ülkelerde farklı nitelikler, göstermektedir fakat bunlar bazı ortak karakterler göstermektedirler. Özetlemek gerekirse bugüne kadar yaşanan "renk devrimlerinde" şu adımlar ve aşamaları izlemiştir :

Birinci Adım: Mevcut rejimi devirmek için kamuoyu oluşturmak: Lenin, bir rejimi devirmek için kamuoyunu oya gibi işlemek gerektiğine ve öncelikle ideolojik çalışmalar yapılmasına vurgu yapmıştı. Devrimci bir sınıf buna göre bir yol izler; aynı şekilde karşı devrimci sınıf da bu yolu izlemektedir; bu değişmez bir gerçektir.ABD tarafından örtülü bir biçimde desteklenen ve manipüle edilen "renk devrimleri" de bu stratejiyi uygulamıştır.Bu ideolojik çalışma, iki kategoride incelenebilir; birincisi mevcut rejimi tamamen karalamak– hükümetin çalışmalarında hatalarını ve yanlışları hakkında veriler toplayıp ve bunları abartılı bir biçimde işleyerek, insanların hoşnutsuzluğunu güçlendir; bazen tekrar takrar aynı tipik olayı – yanlışı- kışkırtıcı ajitasyon ile işleyerek insanların mevcut rejimin 'olumsuz davranışları' hakkındaki izlenimlerini değiştirmeye ve derinleştirmeye çalışmak..

Sovyetler Birliği'ndeki beklenmedik ani değişikliklerin ortaya çıktığı dönemde;düşman güçler Stalin döneminde yapılan Büyük Kıyım,[6] hakkında büyük bir gürültü kopartmışlardı ve bu olaylarda ölüme mahkum edilen insanların sayısını keyfi ve aşırı abartılı bir biçimde yükselttiler; ölüm olayları sürecini tek yanlı vahşi bir

[6] Bu abartma bazen normal aklın kabul edemiyeceği ölçülere kadar genişletiliyordu.1930 lardaki Büyük Kıyımda 50 milyon insanın öldüğünü söylüyorlardı fakat o günlerde tüm ülkenin nüfusu 160 milyon idi.Nikita Kruşçev için İçişleri Bakanlığının hazırlamış olduğu rapora göre 1921 ile 1954 arası dönemde karşı devrimcilik suçlaması ile yargılanan insanların sayısı 3.777.330 idi ve bunların 642.980 i ölüm cezasına çarptırılmışlardı; 2.369.220 kişi 25 yıl çalışma içinde düzelme ve hapis cezasına çarptırılmıştı. Daha sonra Mikhail Gorbacev bu rakamların doğruluğunu araştırmak için ikinci bir araştırma yaptırdı.Elde edilen sonuçlar esas olarak yukarıdaki rakamlara uygun çıktı.

biçimde anlattılar; detaylı anlatımlarla bir terör havası yaydılar ve insanların mevcut rejime olan güvenini sarstılar.[7]

Doğu Avrupa ülkelerinde, propaganda yolsuzluklar üzerine odaklanmıştı. Mesela muhalefet, Bulgaristan'daki parti lideri Todor Jikov'un yolsuzluklarını sayıp dökerek onun, politik iktidarı kişisel amaçlı olarak kötüye kullandığını yaydı; fakat sonunda yapılan incelemede bu iddiaların geçersiz ve hayali olduğu kanıtlandı.Ancak, sarsıntıların ve olayların yaşandığı dönemde, bu tür bilgiler muazzam ölçüde yayılmıştı ve kitleleri harekete geçirmede önemli rol oynadı. 21.Yüzyılda "renk devrimlerinin" yaşandığı ülkelerde, muhalefet güçleri dizginsiz bir biçimde ekonominin kötüye gidişini; toplumdaki sosyal kutuplaşmaları ve demokratik olmayan politikaları, insanların protesto duygularını ateşlemek için istediği şekilde gösterme yolunu izledi.İdeolojik mücadelede diğer ikinci yöntem ise, muhtemelen daha önemli olan; Amerikan değerlerini insanlara şırınga etmek ve Amerikan-tipi demokrasi ve özgürlüklere güzelleme şeklindeki ideolojik çalışmalardır.Bununla birlikte, Batılı ülkelerle eleman değişimi yoluyla geniş çoğunluğun adım adım Amerikan politik ve ekonomik sistemini tanımasını sağlamak ve bu sistemler sempati geliştirmeye çok önem verilmektedir. Bu ilerde kurulacak ABD-yanlısı bir rejim için ideolojik temeli yaratılmalıydı.Bütün bu devrimlerde uzun vadeli ideolojik strateji büyük önem taşımıştır.

ABD, çalışmada asıl vurguyu ideolojik propagandaya ve kitlesel medya araçları üzerinden sızmaya ve eleman değişimine vermektedir. Daha 1950'lerde Başkan Eisenhower. gizlemek gereği duymaksızın bir dolarlık propaganda harcamasının beş dolarlık savunma harcamasına denk bir getiri sağladığını açıklamıştı. Nixon, tarihte belirleyici rolü oynayanın 'silah ' değil ideoloji olduğunu savunmuş ve ABD'nin ideoloji alanında savaşı kaybetmesi halinde; bütün silahların; antlaşmaların;yardım programlarının ve kültürel değişim programlarının başarı şansının kalmayacağını söylemişti. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki alt üst oluş sırasında, ABD bu ülkelerdeki sosyalist pratiği suçlamak ve kötülemek için her türlü kitle iletişim aracını kullanarak insanların sosyalizme inançlarını sarsmaya çalıştı ve onları kapitalist sistem özlemi içine soktu ve kafalarını karıştırdı ve halkın içinde örgütlendiği örgütsel yapıları işemez hale getirmeye çalıştı. Bu anti-sosyalist güçlerin 'yumuşak ' bir biçimde iktidarı ele geçirmelerinde önemli bir koşulu oluşturdu.

Son yıllardaki "renk devrimlerinde" ABD, sadece kendi medyasını değil, aynı zamanda "bağımsız medya"nın rolünü öne çıkarmaktadır.Ve bu ülkelerde, "bağımsız medya"nın gelişimini teşvik etmektedir. Batılı bir gazeteci, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde, Batılı ülkelerin oldukça hırslı bir biçimde, "bağımsız medya"yı teşvik ettiklerini, bunun nedeninin sıradan insanları etkileyerek onların Amerikan demokrasisi ve değerlerini benimsemelerini amaçladığını belirtmektedir. Bu "bağımsız medya" kuruluşları, renk devrimlerinde on binlerce insanı muhalefet güçlerinin arkasında sokaklara dökmüş ve hükümet binalarının işgal edilmesini teşvik etmiştir.Bütün, "renk devrimlerinin" ortaya çıktığı ülkelerde önü açan ideolojik çalışma olmuş ve ortak bir yönü oluşturmuştur.

---

[7] Sovyetler Birliği'nde Mikail Gorbaçev "demokratikleşme" politikasını teşvik etmeye başladığında NGO'lar mantar gibi yayıldı. 1987 sonunda 30 bini aşkın NGO kurulmuştu. Şubat 1989'da bu sayı 60 bini aştı. Ağustos 1990'da bu örgütlerin sayısı 90 bini bulmuştu.

İkinci Adım Olarak Politik Örgütlenme: Kamuoyunu belirli bir yönde yönlendirme talebinde ve insanların kafasını karıştırmak çabalarından sonra muhalefet örgütleri kurulmaktadır. Örgütler yoluyla daha fazla insanı etkilemek mümkün olacaktır. Sosyalist ülkelerde, genellikle önce "gayri resmi örgütler" kurulur ve bunu "muhalefet partileri" izlemiştir. Bu "gayri resmi sivil toplum örgütlerine" izin verilmesi, aslında bu örgütlü ve açık anti – komünist ve anti-sosyalist faaliyetlere izin vermek ve muhalefet partilerine kapıyı açmak anlamına gelmektedir.[8]

Aslında, bu çok partili bir sisteme geçiş idi. Ve, bunun uygulamaya sokulması kaçınılmaz olarak, komünist partisinin önderlik konumunu tasfiye edilmesine gidecekti. Ve bu, burjuva politik partilerin politik iktidarı almasının koşullarını yaratmıştır. Kapitalist ülkelerde ise, uygulanan yöntem, Amerikan yanlısı örgütler kurarak bunların sivilleri politik eylemlere çekmesi ve iktidarı ele geçirmek için oluşacak fırsatları kollamaları söz konusu olmaktadır. Başarılı oldukları takdirde, bu Amerikan yanlısı örgütler, yeni kurulan hükümetin bir parçası olmaktadır. Örneğin, Ukrayna'da ABD, Yushchenko önderliğindeki "bizim Ukrayna" örgütünü desteklemiş ve bunun ardından hükümeti karşıya alacak kadar güçlü bir duruma gelebilmeleri için bütün muhalif güçlerin tek bir çatı altında birleşmesini sağlamıştı. Bu örgüt, "sokak politikalarının" liderlik çekirdeğini oluşturdu. Bunlar, hükümeti seçimi yenilemeye zorlayıp, bu ikinci seçimi kazandıktan sonra, hızla yeni bir hükümet kurmuşlardı.

Muhalefet Liderinin Hazırlanması: Bu şahsiyet mevcut rejimi etkisiz kılmak isteyen, her türden insanı bir araya getirecek ve koşullar oluştuğunda bu şahsiyet mevcut rejime saldırıya önderlik ederek yeni bir rejimi örgütleyecektir. Bu şahsiyet, açıkça Amerikan yanlısı bir eğilimde olmalı ve "güvenilir" kişiliğiyle ABD'de eğitim almış ve Amerikan kurumlarıyla yakın bağlantıları olmalıdır. Sovyetler Birliği'nde Yeltsin, Polonya'da Walessa, Çekoslovakya'da Havel, Gürcistan'da Saakaschwilli ve Ukrayna'daki Yushchenko; bütün bu liderler ABD tarafından yetiştirilmiş ve güçlü bir şekilde desteklenmiştir.

Fırsatçılık, Belirli Olaylardan ve Köklü Sorunlardan Yararlanma: Fırsatlardan yararlanarak, gösteriler, yürüyüşler, grevler,önemli meydanların işgal edilmesi, hükümet binalarının yağmalanması ve "demokrasi ve özgürlük" bayrağı altında "sokak politikaları" eylemleri örgütlemek; "renk devrimlerinde" ortak özelliklerdir.Bunlara ilaveten seçim fırsatının değerlendirilmesi yoluyla sokak politikaları güçlendirilir.

Böylece hükümet, teslimiyetçi bir tutum almaya zorlanır. "Sokak politikaları" makul ve rasyonel olan tek yönlü bir cadde gibi sunulmaktadır; diğer bir deyişle, muhalefetin her yaptığı demokratik, buna karşın ABD'nin beğenmediği mevcut hü-

---

[8] Sovyetler Birliği'nde 1990 Şubatında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi yaptığı genişletilmiş oturumunda çok partili geçişe karar verdi. Bunun sonucunda yirmisi ülke çapında örgütlü olmak üzere 200 politik parti kuruldu. Bütün bu partiler komünizme ve sosyalizme karşı olan muhalefet partileriydi. Doğu Avrupa ülkelerindeki alt üst oluş sürecinde de birçok muhalefet partileri kurulmuştu. Bunların en önemlileri: Polonya Dayanışma Sendikası, Macaristan Demokratik Forumu, Çek Sivil Forumu ve Bulgaristan Demokratik Güçler Birliği idi. Komünist partilerini iktidarı bırakmaya zorlayan gösterileri, toplantıları, grev ve diğer "sokak politikaları" eylemlerini örgütleyip yeni hükümetler kuranlar bu muhalefet partileriydi.

kümetin ise her yaptığı demokrasi karşıtı olarak gösterilir. Ve bu mantıkta yürütülen kamuoyu çalışması, mevcut hükümet iktidarı bırakana kadar sürdürülür. Muhalefet seçimlerde yetersiz oy aldığında veya azınlıkta kaldığında, seçimlerin hileli olduğunu söyleyecek ve mutlaka yeni bir seçim talep edecektir. Bu kabul edilmediği takdirde, seçimler anti-demokratik ilan edilecek ve bütün yasal olmayan eylemler meşru gösterilecektir. Parlamento binası, Cumhurbaşkanı ve Başbakanın bürolarının basılması demokratik olarak savunulacak, hükümet bunları durdurmaya kalktığında ise anti-demokratik olarak suçlanacaktır. Tek kelimeyle, ABD, beğenmediği veya istemediği hükümeti "demokrasi" söylemini kullanarak elini kolunu bağlamakta, buna karşın Amerikan yanlısı muhalefeti kısıtsız bir şekilde bütün istedikleri şeyleri yapmaya teşvik edecektir. Dikkati çeken bir olgu da, iktidardaki bazı liderlerin birçok ülkede "uluslararası topluluğun" koyduğu yaptırımlarından korkarak veya "ilerici modern" görünümlerini korumak için veya görevden ayrıldıktan sonra kendileri ve ailelerinin yargılanmalarından korktukları için, muhalefetin yasa dışı eylemlerini durdurmak için güçlü önlemler almak konusunda cesaretsiz davranmalarıdır. Nesnel olarak bu davranış muhalefeti cesaretlendirmektedir ve böylesi durumlara sık sık rastlanmıştır.Muhalefet "renk devrimlerinde" genellikle saldırgan davranmış, adım adım baskıları arttırmış ve mevcut hükümetin lideri iktidardan çekilene kadar politik taleplerinin listesini adım adım çoğaltmıştır. Buna karşılık mevcut rejimin sahipleri ise iktidarı teslim etme sürecinde, sürekli geri çekilen ve taviz veren bir tutum almıştır.

Özetle renk devrimlerinde; ideolojik çalışmalar temeli, etkili şahsiyetin bulunarak muhalefete önderlik yaratılması kilit sorunu, ani beklenmedik durumlar fırsatları ve Amerikan yanlısı bir rejim kurmak ise hedefi; oluşturmaktadır.

ABD, "renk devrimlerinin" bu yasalarını deneyerek çok iyi öğrenmiştir. Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki başarılardan sonra Beyaz Rusya'da sonuç almak için acele etmeye başlamıştır. 2005 yılı 21 Nisan'ında Condoleza Rice, Beyaz Rusya (Belorusya) muhalefet liderleriyle yaptığı görüşmede; bu ülkede değişiklik yapmanın zamanının geldiğini söylemiştir. Rice, muhalefete dört çalışma yönelimi tavsiye etmişti: "Bağımsız medya"yı desteklemek ve yeni bir kitlesel medya yaratmak, kitle hareketinin gelişmesini hızlandırmak, tüm muhaliflerin koalisyonunu örgütlemek, ortak bir başkan adayı belirleyerek 2006 başkanlık seçimlerinde mevcut başkan Lukashenko'yu etkisiz hale getirmek gerekmektedir".

ABD Devlet Bakanlığı görevlisinin bir ülkedeki muhalefete- şahsi bir biçimde- böylesine açık tavsiyeler vermesi, bu ülkede nadir yaşanmış olaylardan biri değildir. Bu, Amerika'nın renk devrimleri pratiğinin olgunlaştığını ve her yerde uygulanabileceğini göstermektedir.

2006 yılında Lukashenko başkanlık seçimlerinde büyük bir oy üstünlüğü sağlayarak, bu ülkedeki Amerikan komplosunu – 'renk devrimini' – engellemeyi başarmıştı.

4- Çin Halk Cumhuriyeti ve Renk Devrimi Riskleri Üzerine

Çin dünyadaki önemli bir sosyalist ülke olarak Amerika'nın renk devrimi teşvik etme politikalarını ve tekniklerini ciddi bir biçimde ele almaktadır. Birleşik Devletler bu ülkeyi ısrarla dönüştürmek istemektedir; çünkü sosyal sistemi jeopolitik çıkarların, ideolojik farklılığı ve diğer birçok açıdan ABD önderliğindeki Batılı ülkeler güçlü bir sosyalist ülkenin varlığını sürdürmesi için her hangi bir nedene sahip olmadıklarından dolayı Çin'e zarar vermek ve ona güçlükler çıkarmak için daima ellerinden gelen en fazlasını yapmak istemektedirler. Bu olgu onların sınıf karakterleri ve oldukça uzun tarihi kökleri bulunan anti-komünist düşünüş gelenekleri açısından da böyledir. Belki bu olgu içinde bulunduğumuz yeni yüzyıl sonuna kadar sürebilecektir. Deng Xiaoping'in bir keresinde belirttiği gibi "ABD önderliğindeki Batılı ülkeler barut dumanı olmaksızın bir 3. Dünya Savaşı yürütmektedirler; barut dumanının anlamı sosyalist ülkelerin barışçıl yollarla dönüştürülmesidir" silahlı müdahale yolunun başarılı olamayacaklarını inandıklarında o zaman "barışçıl dönüştürme" taktikleri devreye girecektir. Bu ülkeler Çin'deki sosyalist sistemi beğenmemektedirler.ABD Çin'de bir renk devrimi başlatmak için bu ülkeyi Batılılaştırmak ve kendi içinde kutuplaştırma stratejisi izlemektedir; öte yandan Çin deki burjuva liberal öğeler de sorunlar çıkarmaya hazırlanmaktadır. 2004'te bu liberal öğeler NGO yasasının yeniden düzenlenmesi aşamasında ve aynı zamanda 2005 yılında " kadife eylem komitesi" kurarak kendilerini gösterdiler dolayısıyla bu tür gelişmeler ve uzun vadeli olgular hükümetin daima göz önünde bulundurduğu risklerdir.

Bugünkü iç ve uluslar arası durumda gerçekçi bakıldığında Çin'de nesnel olarak bir renk devrimi riski bulunmaktadır. Bu riski önlemek için devletin diktatörlük aygıtını güçlendirmek ve her hangi bir politik kargaşa çıktığında sosyal ve politik istikrarı sağlamak için bunu uygulamak gerekebilecektir. Mao Zedung bu konuda uzak görüşlü bazı fikirler geliştirmişti: "Proletarya yükselen bir sınıf olarak politik iktidarı alır ve sosyalizmin kuruluşuna girişir fakat kesinlikle oldukça uzun bir dönem boyunca proletarya kapitalizmden daha zayıf olacaktır. Diktatörlük olmaksızın onun kapitalizmin saldırısına karşı direnmesi olanaksızdır. Sosyalizm yolunda ilerlemek için proletarya diktatörlüğüne bağlı kalınmalıdır.Biz buna halkın demokratik diktatörlüğü diyoruz. Halkın demokratik diktatörlüğünün gücünü kullanarak halkın rejimini pekiştirmek haklı bir şeydir; bunda haksız olan bir şey yoktur".

Marksist demokrasi teorisinde, demokrasi ve diktatörlük, diyalektik bir birlik oluşturmaktadır. Sadece ve sadece küçük bir azınlık grup üzerinde diktatörlük uygulayarak halkın ezici bir çoğunluğunun demokratik halklarını tam olarak güvence altına alınabilmektedir. Çin'in renk Devrimi çabalarına girişen az sayıdaki olan liberal öğelere diktatörlük uygulaması haklı ve uygundur; onlara kendilerine çeki düzen vermeleri için, kargaşa çıkarmalarını yasaklamak ve ceza yasasını çiğneyenleri cezalandırmak uygun olacaktır. Bu uygulamalar Çin'in itibarını yaralamaz ve bu konuda endişe duyulmamalıdır.

Ancak, politik istikrarı tehlikeye sokan- renk devrimi- gibi bir sorunla baş etmek için tek başına diktatörlük aygıtı yeterli değildir. Bu nedenle daha önceden ön-

leyici çalışmalara dikkat gösterilmeli ve sistematik önlemler geliştirilmelidir.Bu sorun aslında Marksist partinin iktidar konumunun korunması ve pekiştirilmesi sorunudur. Çin'de bu açıdan bugün genel paylaşılan görüş ve öneriler aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Birincisi, sosyalist sistemin ekonomik temeli güçlendirilmeli ve kamusal mülkiyet altındaki ekonomik sektörün egemen konumu pekiştirilmelidir. Sosyalist bir ekonomi kamu mülkiyeti temelinde yükselir ve içinde bulunulan sosyalizmin başlangıç aşamasında kamu mülkiyetinin hakimiyeti ilkesine bağlı kanılmalıdır. Bu bir ilke sorunudur ve Çinin sosyalist karakterini koruması açısından belirleyici önemi bulunmaktadır. Birçok tarihsel belgelerde yazılı olduğu gibi; ısrarla ekonomide kamusal sektör pekiştirilmeli ve iyileştirilmeli ve bu sektör modernleştirilmeli ve genişletilmelidir. Kamusal ekonomik sektör ile kamusal olmayan sektör arasındaki mücadele ve çelişkiler göz ardı edilmemelidir ve özel mülkiyet sektörünün kamusal sektörün yerini alarak, ülke ekonomisine hakim hale gelmesi önlenmelidir. Bir kez kamu sektörü hakim konumunu yitirir ve ortadan kalkarsa, sosyal sistem kesinlikle sosyalist karakterini yitirecek ve kesinlikle kapitalist sisteme doğru evrilecektir. O zaman ABD emperyalizminin "barışçıl evrimleştirme' stratejisi ekonomik anlamda gerçekleşmiş olacaktır. Amerikan tekelci burjuvazisini politikacıları ve ideologları, Çin'deki ekonomik alana büyük önem vermektedirler ve özel sektörün egemen hale gelmesi için azami çabalar sarf etmektedirler. Eski Amerikan Başkanı Nixon, Çin'in serbest pazar ekonomisine doğru yarı yola geldiğine belirtmiş ve ABD'nin Çin ekonomisini etkileyerek, özel sektöre destek olmak yoluyla adım adım kamu sektörünün belirleyici konumunu aşındırma olanağına sahip olacağını söylemişti. Yaygın kabul gören görüşe göre, bu gün Çin'de kamu ve özel sektör arasında ölüm kalım rekabeti sürmekte ve bu mücadele hala bitmiş olmaktan oldukça uzak görülmektedir. 2002 yılında Amerikan başkanı Clinton'da ABD'nin Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne(DTÖ) katılmasından doğan fırsatları değerlendirilerek bu ülkede Amerikan "değerlerinin" teşvik edilmesi, komu mülkiyeti altındaki büyük şirketlerin zayıflamasının hızlandırarak özel şirketlerin bunların yerini alması için fırsatlardan yararlanılmasını önermişti. Aynı zamanda Çin halkının hukuk ve insan hakları için verdiği mücadeleye "destek verilmeli" böylece Çin'in 'ABD'ye uygun "tercihleri" yapması sağlanmalıydı.

Çin'de de bazı insanlar kamu sektörünün hakim konumunu özel sektöre geçmesi için bastırmaktadır. Örneğin kamu sektörünün reformu ile ilgili bir stratejik düzenleme önerildiğinde veya tartışıldığında bazıları açıkça "kamu gitsin özel sektör gelsin" tavsiyelerini yapabilmektedir ve bunlar kamu sektörünün sadece özel sektörün gereksinimlerine göre çalışmasının uygun olacağını, kamu sektörünün özel sektörün başarısını güvence altına alacak ölçüde küçültülmesini, böylece özel sektörün ekonomide hakim bir rol oynamasına olanak sağlanmasını savunmaktadırlar. Kanımızca, bu sorunlara karşı mücadelede serinkanlı ve net bir bakışa sahip olunmalıdır. Ancak, soruna olası bir renk devrimini önlemek açısında bakılması gerekir; çünkü bu sorunda başarısızlık renk devriminin ekonomik temelini yaratacaktır.

İkincisi, ideolojik alanda Marksizm'in yönlendirici konumunu güçlendirmek ve bu alan da başarılar kazanmak gerektiği genel kabul görmektedir. Bu alandaki

mücadelenin önemi ve karmaşıklığı tam olarak dikkate alınmalıdır. Çin'de sosyalist reform ve dışa açılma dönemiyle birlikte Marksizm'in dogmalaştırılmış bir biçimde kavranması şeklindeki hatalı eğilime karşı mücadele edilerek bu yönde önemli başarılar kazanılmıştır. Bu hatalı eğilim ile mücadele ederken öte yanda ise Batılı burjuva ideolojisi ve teorilerini kopya eden bir eğilim de çıkmıştır. Dolayısıyla,ideolojik alanda Marksizm yönlendirici konumu meydan okumalarla karşılaşmış ve zayıflamıştır. Teorik çalışmalarda ve reform pratiği içinde neo -liberal düşünceler ortalığı kaplamış, ekonomik özelleştirmeyi savunan fikirler, Batılı politik alanda burjuva demokrasisini öven ve ideolojik alanda liberalleşmeyi talep eden böylece reform sürecine başlarken temel kriter olarak belirlenen ve üzerinde anlaşılan Dört Temel Marksist İlke'yi açıkça inkar eden düşünceler komu oyunda önemli bir ağırlık oluşturmuş ve bir çok insanı etkilemiştir. Eğer bu tür düşünceler kontrolden çıkar ve istenmeyen ölçüde yaygınlık kazanırsa, sosyalist sistem kendi ideolojik dayanaklarını yitirecek ve renk devrimi kendisi için gerekli ideolojik temeli sağlamış olacaktır. Bu abartılı bir değerlendirme değildir.

Bundan dolayı özellikle parti üyelerinin Marksist eserleri titizlikle incelemeleri ve Marksizm'in temel prensiplerini kavrayarak ve onlara bağlı kalarak Batılı burjuva İdeolojisinin teorik alandaki etkilerini eleştirerek ve temizleyerek Marksizm'in teorik ve ideolojik alanda yönlendirici konumu pekiştirmeleri büyük önem kazanmıştır.Bu amaçla 2005 yılında 15 yıl sürecek yeni bir araştırma ve geliştirme projesi başlatılması bu soruna önem verildiğini göstermektedir.

Üçüncüsü, bütün örgütsel kademelerde önderlik konumları güçlü bir biçimde sadık ve kafası net olan Marksistlerin kontrolü altında olmalıdır. Bu Marksist bir partinin iktidar konumunu pekiştirmesi ve Renk devrimini önleyebilmek açısından kritik önemde sorunlardan bir tanesidir. Parti ve devletin organlarının tüm kademelerinde çalışan görevliler Marksist partiye ve sosyalist ideallere bağlı kalmaları halinde ve halk için hiç bir fedakarlıktan kaçınmaksızın çalışır ve asla kişisel çıkarlar arayışında olmazlarsa; içerden veya dışarıdan karşıt güçler ne kadar büyük gürültü koparırlarsa koparsınlar sosyalist rejim güçlü yapısını koruyacaktır.

En büyük risk bu alanda bir sorun ortaya çıkmasıdır. Deng Xiaoping reform sürecine başlarken bu konuyu ele alarak şöyle değerlendirmişti ve bu genel kabul görmektedir:"Çin'de istikrarın ve 4 alanda modernleşmenin sağlanmasının; ancak doğru bir örgütsel çizgi ve gerçekten Marksizm-Leninizm ve Mao'nun düşüncelerine ve parti ruhuna bağlı kalan gelecek kuşaklar tarafından güvence altına alınabilir. Bir önder grup oluştururken Marksizm- Leninizm'i ve Mao'nun düşüncelerini titiz bir şekilde incelemiş olan ve mücadelenin sınavlarına dayanabilecek olan insanların seçilmesi gerekmektedir"

Bu nedenle kilit konumlarda görev alacakları seçerken daima devrimci karakter en önemli kriter olmaktadır. Bu dünya sosyalist akımının pratiğinde de kanıtlanmış olan Marksist bir kadro politikasıdır; parti ve devlet organlarında çalışan kadroların karşılaştıkları somut problemleri bir memur gibi politik yaklaşımdan ve politik tutarlılıktan uzak bir biçimde ele almaları söz konusu olmamalıdır.Her şeyden öteye bugünkü dünya koşulları altında Çin'deki sosyalizmi inşa çalışmaları, dünya kapitalizminin kuşatması altında gerçekleştirilmektedir ve kapitalizm hala dünyaya hakimdir. Bu koşullar altında kadrolar politik alana ilgi göstermezler ve sos-

yalizm ile kapitalizm arasındaki ayrım çizgisi konusunda net bir bakış açısına sahip olmazlarsa kapitalizme ve burjuva ideolojisine oyun eğmeleri kaçınılmaz olacaktır. Bu insan bilincinden bağımsız bir olgudur. Örneğin bu tür kadrolar eğitim için Birleşik Devletlerdeki güçlü ünlü üniversitelere gönderilir, bu Amerikan okulları parti veya hükümetin kadro yetiştirme merkezleri olarak görülür ise ve buralarda eğitimden geçmemiş kadrolar için yükselme olanakları kapatılır ise ve onların Birleşik Devletler tarafından beyinlerini yakınmasına izin verilirse, tam da ABD'nin dilediği veya umut ettiği durum gerçekleşmiş olacaktır. Böylece bir sorun ve kargaşalık işareti belirtisi ortaya çıktığında hangi kadronun renk devrimine direneceği ve mücadelede hangi safta yer alacağı kestirilemeyecektir.Eğer böyle bir koşul ortaya çıkarsa nesnel olarak "renk devrimine" örgütsel alanda temel yaratılmış olacaktır.

Dördüncüsü en önemli görev Marksist partinin sınıfsal temelini pekiştirmek ve güçlendirmektir. Aslında bir sosyalist ülkede "renk devrimi" sınıf mücadelesinin keskinleşmesinin bir ifadesidir. Ve bu mücadelenin nihai sonucu sınıf güçlerinin karşılaştırılmalı durumuna bağlı olacaktır. Marksistler, muhalefetten korkmamalıdır; çünkü sınıflı bir toplumda sınıf çıkarlarının etkisiyle daima sosyalist ideallere karşı çıkan bazı insanlar olacaktır. Arkasında güçlü bir destek olmadıkça, itiraz ve eleştirilerle karşı karşıya kalmak çok ürkütücü değildir. Diğer bir değişte en kötüsü iktidardaki Marksist partinin sağlam bir sınıf temeline ve kitle tabanına sahip olmaması ve bunlarla bağlarının bürokratik bir ilişki tarzına dönüşmesidir. Bu kriter iktidarı sürdürebilme ve yönetme yeteneği açısından belirleyicidir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki Marksist komünist partilerinin muhalefet güçlerinin hücuma geçtikleri dönemlerde mücadele açısından zayıf konumda olmalarının nedeni bu partilerin daha öncesinde burjuvazinin gereksinimlerine boyun eğen revizyonist bir rota izlemeleri ve kendilerini tamamen kitlelerden soyutlamaları ve işçi ve çiftçilerin desteğini kaybetmiş olmalarıdır.Dolayısıyla,bu partiler karşıt güçlerin hücumuna direnemediler ve hatta daha ciddi bir saldırı gerçekleşmeden yıkıldılar.

Kapitalist toplumlarda da benzer bir durum söz konusudur; Kırgızistan'daki muhalefet güçleri çokgüçlü olmamasına karşı çoğu insan tarafsız kalmış ve kenarda durmuştur. Sonuç olarak daha ilk çarpışmada hükümet çöktü. Buna karşın Venezüella'daki;Chavez rejiminin Amerika Birleşik Devletlerinden gelen ağrı baskıya ve ülke içinde muhalefetin sürekli bir biçimde engellemelerine karşı direnebilmesinin nedeni bu rejimin sosyal politikalarının işçi sınıfına dönük olması ve bu sınıfın yüzde 70'nin üzerinde bir çalışan ve çiftçi kesiminin desteğini almasıdır.Özetle, renk devrimlerinin tecrübesi sosyalist ve devrimci partilerin sınıf temelini pekiştirmeye önem vermeleri, işçilerin ve çiftçilerin sosyo-ekonomik statülerini geliştirmeyi güvence altına almaları ve bu sınıfların çakarlarının ihlal edilmesine karşı koruyucu politikalar geliştirmeleri, kitlelerin devrimci partilerin tarafından yer almalarını sağlamaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde devrimci sınıflar ve geniş halk kitleleri bu partileri destekleyecek ve sosyalist çalışmaların dayanağa haline geleceklerdir.Kanımızca ancak bu yolla Marksist ve ilerici partilerin iktidar ve yönetme yetenekleri güçlendirilebilir ve "renk devrimlerini önleyebilecek temel dayanak sağlanabilir.

Beşincisi, uluslararası diplomasi alanında ABD ile ilişkilerin doğru bir biçimde ele alınması üzerinde önemle durulmaktadır. Amerikan'm Çin'e karşı dış politikası ikili bir karakter taşımaktadır. Bir yandan Amerika'da iktidarda bulunan grup Çin'i Batılılaştırma ve iç sosyal yaşamında kutuplaştırmayı arttırma politikasında kararlıdır, Çin'in gelişme ve kalkınmasını ve "Tayvan ile" birlik sağlamasını engelleme girişimlerinde vazgeçmemektedir. Bu onun emperyalist karakterini belirleyen bir tutumdur. Bu tutumun biçimleri yöntemleri ve araçları duruma göre değişebilir, fakat Birleşik Devletler emperyalist olarak kaldıkça onun temel politikası ve Çin'e karşı planları değişmeyecektir. Çin'de bu politika "barışçıl evrim yoluyla dönüştürme" politikası olarak tanımlanmaktadır. Çin-Amerikan İlişkileri bu nokta görülmeksizin analiz edildiğinde temel duruş zemini kaybolacak ve ABD'ye karşı doğru politikalar geliştirilemeyecektir.

İkinci olarak, gerçekçi bir stratejik bakış açısından ve ekonomik çıkarlar açısından bakıldığında, aynı zamanda Amerikan tekelci burjuvazisi, Çin ile ilişki içinde olmak ve ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Kapitalistler kar dürtüsüyle hareket ederler. Çin büyük bir pazar olarak kuşkusuz bir biçimde onlara cazip görünmektedir. Diğer kapitalist ülkelerle rekabet eden Birleşik Devletler ve Amerikan kapitalistleri, Çin ile ekonomik ve ticari alanda karşılıklı bağlantılar geliştirmek zorundadır. Çin'in gücünün ve uluslararası statüsünün yükselişini izleyen ABD bir çok uluslararası sorunla baş etmek için Çin'in yardımına ve iş birliğine gereksinim duyacaktır. Dolayısıyla, Amerika'nın Çin'e karşı politikasının iki yönü bulunmaktadır, diyebiliriz. Bir yandan Çin'i aşağıya çökermek diğer yandan Çin ile ilişki kurmak istemektedir. Bu iki yön paralel gelişmemekte, birinci yön asıl ve stratejik hedefini oluşturmaktadır; ikinci hedef ise birincine bağımlıdır.

Görünüşe bakıldığında, Birleşik Devletler "tam kapsamlı ilişkiler" ve " ilişkileri geliştirmekten" söz etse dahi, onun öncelikli hedefi Çin'in iç ve dış politikaları üzerinde belirli etkiler sağlamak amacına dönüktür. Bu politikaların özü Batıllaşmayı ve Çin içinde toplumsal farklılaşma ve kutuplaşmayı teşvik etmek ve Sovyetler Birliği benzeri bir durum ortaya çıkarmaktır. Çin'deki bir Amerikan büyük elçisi Kongre'ye yazdığı bir raporda, Çin ve ABD arasındaki yakın ticari işbirliğinin sürdürülmesinin amacının Çinde her türden ideolojilerin özgürce yayılmasını teşvik etmek, daha geniş ölçüde Amerikan kültür ve değerlerini Çin'e yayarak bu ülkenin Batılı değerleri daha fazla benimsemesini sağlamak olduğunun yazmıştır. Onun bu fikirleri oldukça düşündürücü ve gerçekçidir ve ABD'nin ekonomik ve ticari işbirliği ve alış verişlerde gerçek niyeti böylece ifade edilmektedir.

ABD'nin Çin'e karşı ikili politikasını göz önünde bulundurarak; Çin de ona karşı dış politikasında ikili bir yaklaşım uygulamalıdır; ilkeli ve gerektiği zaman katı ve sert davranmalıdır. Kendisini devirmek isteyenlere karşı; her zaman uyanık bulunmalı ve tetikte olmalıdır Bağımsız düşünmeli ve kendi güçlerine dayanmalı ve hiç bir karşıt güce cesaret ve umut vermemelidir. İlke meselelerinde:örneğin; hegemonyacı davranışlara karşı direnme ve uluslar arası ilişkilerde kuvvet politikalarının uygulanması karşısında, Çin hiç bir şeyden korku duymamalıdır. Zayıflığını gösterdiği ölçüde; karşıtları daha saldırgan tutuma girecek ve Çin'e tepeden bakıp aşağılayacaklardır.İlke sorunlarında kararlı davrandığında; Çin'i boyun eğdirmek isteyen güçler geri çekilecektir. Bununla birlikte asla aceleci davranıp; tehditkar

açıklamalar ve davranışlar göstermemelidir. Mücadele biçimlerine ve strateji seçimine özen göstermeli ve çok ileri gitmemeye dikkat göstermelidir. Verilen mücadelelerde haklı zemine dayanmalı; avantajlar sağlamalı; ihtiyatlı hareket ederek ve kontrolünü kaybetmemeye özen göstermelidir. Taviz veya uzlaşma veya esneklik; teslimiyet olarak uygulanmamalı. bunlar bir sonraki kavgaya katkıda bulunacak şekilde düşünülmelidir.

Özetle, Çin'in ABD ile uzun vadeli bir mücadele sürdürmeye hazırlıklı olması gerektiği ve soluğunu iyi tutması gerektiği genel kabul görmektedir. Aynı zamanda onunla işler de yapmaya gereksinimi vardır; fakat ona karşı ikili politika yürütmek uzun vadeli ve değişmeyecek bir politika tarzıdır. Çünkü aradaki ilişkide mutlak olan mücadeledir; bunu da belirleyen iki sosyal sistem arasındaki çelişmedir.

Kaynaklar

1- Mao Zedung Seçme Eserleri.C 4 ve 5. Pekin, Halk Yayınevi 1994

2- Deng Xiaoping Seçme Eserleri C 3; Pekin Halk Yayınevi 1993

3- Tang Yong, Chang Zhe ve Wang Honggang'm 20.4.2005'te Global Times Dergisinde Yazdığı Uzun Makale; "Renk Devrimleri Üzerine" : Soros Vakfı Dünya'ya Sızıyor.

Bölüm X

BAUDRİLLARD'IN GÖSTERGELER EKONOMİ-POLİTİĞİNE ELEŞTİRİSİ ve SİMÜLARK DÜZENİ TEORİSİ

Jean Baudrillard (1929-2007), Fransa'nın en önemli ve tartışmalı çağdaş düşünürlerdendir. 1980'lerden bu yana Baudrillard ideolojik çevrelerde giderek merkezi bir figür haline gelmiş ve neredeyse tüm post-modern yayınların odak noktası haline gelmiştir.Kamuoyunda birçokları onu Deleuze ve Lyotard düzeyinde bir düşünür olarak değerlendirmişlerdir. Dahası, Baudrillard'ın etkisi hızla İngilizce konuşulan ülkelerden Almanca okuyabilen ülkelere ulaşmış ve "post-modernizmi" teşvik etmek isteyen birçok akademik kuruluş, teorik dergi ve düzenlenen sempozyumlarda Baudrillard'ın tezleri bir moda rüzgarı gibi esmiş ve Baudrillard gündemde tutulmuştur. Örneğin, İngiliz gazetesi Guardian, ayırdığı bir sayfada Baudrillard'ı "Baudrillard-kimdir" başlığı ile 21 Eylül 1988'de onu tam sayfa tanıtmış ve onu "bir sosyoloji profesörü, geleceği okuyan düşünür ve New York'taki edebiyat çevrelerinin en fazla benimsediği figür" olarak tanıtmıştır. Amerikan New York Times gazetesi ise onu "Post-Marksist solun keskin nişancı Yalnız Kovboy'u" olarak nitelemiştir. Avustralya'da akademik çevredeki bazı düşünürler, "Baudrillard Manzarası" konseptini öne sürmüşlerdir.[1] Hatta kimi düşünürler Baudrillard'ın yeni teorilerini "bir fırtınanın doğuşuna" benzetmişlerdir. (Nick Stevenson). Birçokları, Baudrillard'ın etrafında oluşan bu güçlü dalgayı onun günümüzün modern yaşam tarzına ve koşullarına karşı getirdiği güçlü sorgulamaya ve meydan okumaya ve böylece yeni bir araştırma alanı açmış olmasına bağlamaktadırlar. Biz kitabın bu bölümünde esas olarak, Baudrillard'm Marksist ekonomi-politiğe getirdiği eleştiri üzerinde duracağız.

1- Baudrillard'ın Göstergeler Ekonomi-politiğinin Bir Eleştirisi Kitabı

Baudrillard'a göre Marx'ın genel-bütünsel mantığına hakim olan şey üretimdir, fakat bu üretim mantığı yalnızca kapitalizmin başlangıç dönemlerini açıklayabilir.Batının gelişkin kapitalist toplumlarında 1960'larda yaşanan büyük dönüşüm sonrasında, tüketim toplumu özelliği hakim bir konuma yükselmiştir. Baudrillard, göstergelerin ve metaların, kapitalizmin daha en başından itibaren ortaya çıktığını ısrarla savunmuştur, "her şey, yalnızca bir gösterge değerine dönüştürüldüğü zaman bir varoluş temeline sahip olacaktır, bir şeye gösterge değeri kazandırılması günümüzün kapitalist toplumunun ideolojik inşasını-hakim ideoloji- daha da yoğunlaştırmaktadır. Bu nedenle, Baudrillard günümüzün kapitalist toplumunu geleneksel/klasik meta üretiminin egemen olduğu bir çağ olarak değil, kodların egemen olduğu bir çağ olarak değerlendirmektedir.

Metaların önemini belirleyen şey onların sunduğu kullanım/fayda niteliği değildir; bunun yerine öne çıkan şey bu metaların **"göstergeler sistemi"** içinde aldıkları statüdür; bir metanın gösterge değeri veya sembolik değeri diğer metaların gösterge değeri ile ilişkisi ve farklılığı içinde biçimlenmektedir. Örneğin bir "köpeğin" köpek anlamını kazanması onun "kedi" veya "ağaç" olmayışındandır. Böylece, Baudrillard, Marksizm ile göstergebilimi (semioloji) birleştirmeye çalışmış ve

[1] Baş Editör Bao Yaming: (Postmodernite ve Jeopolitik) Postmodernity and Geopolitics, s.43~44, Shanghai Education Yayınları, 2001

kendi kurduğu göstergeler ekonomi-politiği perspektifinden günümüz toplumunun ve özellikle tüketimciliğin roman tarzında yazılmış bir eleştirisini yapmıştır. Baudrillard, kendisinin "göstergeler ekonomi-politiğine"getirdiği eleştirinin, Marx'ın burjuva ekonomi-politiğe getirdiği eleştiriden daha radikal bir eleştiri getirdiğini savunmuştur.

Tüketim Toplumu: Gösterge Değerlerinde Farklılığın İşleyiş Mantığı

Baudrillard, günümüzde önemli bir değişim yaşandığını düşünmektedir: artık metaların ekonomi- politiğinden **göstergeler ekonomi politiği çağına** geçilmiş ve çevremizdeki metaların biçimi gösterge biçimine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Baudrillard, önce, kendi geliştirdiği "nesnelerin dört mantığı" şeması üzerine düşüncelerini açıklar ; Baudrillard, nesnelerle ilgili tüketim mantığını, diğer mantıklardan ayırmak gerektiğini savunmuştur; aşağıda nesnelerin bu dört mantığını veriyoruz:

(1) Kullanım değerinin **işlevsel mantığı:** örneğin: çekiç (araç-gereç);

(2) Ekonomik değişim **değerinin mantığı:** örneğin: değişim veya para karşılığında alınabilen şeyler (metalar);

(3) Gösterge değişim değerinin **mantığı diğer nesnelerin içerdiği göstergelerle farklılık içinde ortaya çıkar:** örneğin: sıradan bir yüzük (gösterge).

(4) Sembolik değişim değerinin **mantığı öznenin ona yüklediği anlamla belirlenir:** Örneğin: elmastan yapılmış bir evlilik yüzüğü hediye ettiğinizde (sembolik değişim değeri ortaya çıkar).

Baudrillard'a göre nesneler nasıl değer kazanır

Baudrillard, nesnelerin dört yoldan değer kazandıklarını yazmıştır. Bu dört yol şöyle bir süreçten geçmektedir:

1. Birincisi bir nesnenin işlevsel değer kazanmasıdır. Böylece nesne bir işleve sahip olur. Örneğin bir kalem yazma işlevine, bir buzdolabı da soğutma işlevine sahip olmaktadır.
2. İkincisi nesnenin bir değişim değeri kazanmasıdır; yani nesne ekonomik bir değer kazanır. Bir dolmakalem karşılığında üç kurşun kalem alabilirsiniz. Veya, bir işçi bir buzdolabını üç aylık ücret geliri karşılığında alacaktır. Bu buzdolabının değişim değeridir.
3. Üçüncüsü nesnenin sembolik değeridir. Kişiler veya özneler bir nesneye sembolik bir değer vermektedirler. Bunu o nesneyi bir başka nesne ile karşılaştırarak yaparlar. Örneğin elmas bir yüzük , resmi bir evliliğin sembolü olabilir. Bir dizüstü bilgisayarı bir öğrencinin mezuniyet hediyesi sembolü olabilir.
4. En sonuncusu bir nesnenin gösterge değeri kazanmasıdır. Bu değer bir nesneler sistemi içinde kazanılan değerdir. Örneğin bir tabanca bir başka tabanca ile karşılaştırıldığında hiçbir özel farklı işleve sahip olmamasına karşın, bir kişiye prestij göstergesi verebilir, oysa onun diğer tabancaya göre özel ilave bir üstünlüğü yoktur. Bir elmas yüzüğün hiçbir işlevi olmayabilir, fakat o kişiye bazı toplumsal değer-prestij veya statü verir, onun zenginler sınıfına ait olduğunu gösterebilir. Veya o kişinin güzel zevklere sahip bir kişi olduğunu gös-

terebilir. Her bir mantığın-yukarıdaki sıra izlenerek açıkladığımızda- kendi işleyiş ilkesi vardır: (kullanım faydası, eş-değerlilik, farklılık ve belirsizlik), yine her bir mantığın kendi hedefleri vardır (işlevsellik,ticari,yapısal, psişik-psikolojik), aynı zamanda her bir mantığın kendine özgü biçimleri bulunur (araç-gereç, meta, gösterge, sembol).

Baudrillard, yukarıdakilerden birincisinin, pratik işlemlerdeki mantığı içerdiğini yazmıştır, yukarıdakilerden ikincisi piyasadaki eş-değerlerin alış veriş mantığını içermekte, üçüncüsü, **farklılıklar** mantığını içermekte;dördüncüsü ise çifte-değer/belirsizlik (ambivalence) taşıyan mantığını içermektedir.Böylece çevremizdeki nesneleri şu şekilde tanımlayabilir ve sınıflandırabiliriz: işlevsel mantık, piyasa/ticari mantık, hediye mantığı ve statü mantığı. Yukarıdaki dört mantık ile tutarlı bir şekilde düşündüğümüzde, nesneleri sırasıyla, araçlar, metalar, semboller ve göstergeler olarak ele alabiliriz. [2]

Baudrillard erken dönem eserlerinde Marx'a getirdiği eleştirilerde şu temaları işlemiştir: Birincisi kapitalist toplumdaki temel itici güç üretim değil tüketimdir. Baudrillard, Marx'ın kullanım değeri kavramını eleştirmiştir. Marx'ın metaların ikili niteliğini analiz eden "kullanım değeri" ile "değişim değeri" karşıtlığı/ikiliği üzerine kurduğu kavramlar yetersizdir ve bu açıdan Marx ile Adam Smith yan yana gelmektedirler.Her ikisi de oldukça basit bir biçimde: "gerçek ihtiyaçların" gerçek faydalarla bağlantılı olduklarını ileri sürmüşlerdir. Marx'ta biraz farklılık olmasına karşın mantığı Adam Smith ile aynıdır. Baudrillard bu tezlerinde büyük ölçüde Georges Bataille'den esinlenmiştir: Baudrillard'a göre insanların ihtiyaçları daha çok dışarıdan-toplum içinden-belirlenmektedir, yapılandırılmaktadır, ihtiyaçlar içerden gelmez, diğer deyişle ihtiyaçlar içkin değildir.

Marx'm metaların ikili niteliğini analiz eden "kullanım değeri" ile "değişim değeri" karşıtlığı üzerine kurduğu kavramlar yetersiz olduğuna göre, Baudrillard, bunun yerine "semboller düzeni" ile "meta alışverişi" arasındaki karşıtlığı temel alan bir açıklama önerir.Baudrillard belirli bir mantık yürütme türünün belirli bir değer türüne karşılık geldiğini savunur ve sembolik değişim değerinin çift-değerlik veya çelişik duygular taşıma mantığı ile ilişkili olduğunu yazar.

Aslında sembolik değişim değeri (hediye) gerçek bir değer değildir, sembolik değişim bir "değer" yaratacak şekilde-daha önceki değer biçimlerinin aşılarak-ulaşılması gereken bir ekonomik düzeydir ve insanlar arasındaki olumlu bir değişim ilişkisidir. Burada Baudrillard eski ilkel toplumlardaki yaşam tarzına nostaljik bir dönüşü düşler ve bu özlemini dile getirmiş olur. Baudrillard, **sembolik değişim değerinin** günümüzün tüketim toplumunu aşmaya çalışan tüm gerçek devrimci yaklaşımların yeniden geri dönmesi gereken bir düzey olduğunu yazmıştır.Gerçek devrimciler o günlerdeki yaklaşıma geri dönmelidirler.

Baudrillard'ın özel iddiası şudur: bir nesnenin meta haline gelmesi sadece ve sadece bir değişim değeri içermesinden değildir- yani bir başka meta ile değişimde ölçülebilmesi değildir.(bir terlik iki kilo zeytine eşdeğerdir gibi), Aslında Baudrillard'a göre bir nesnenin özellikle bir meta olmasını belirleyen şey –aynı zamanda da- onun taşıdığı -göstergedir-gösterge değeridir.

---

[2] Bkz. Jean Baudrillard, For a Critique of the Political Economy of the Sign, Telos Press, 1981, s.66.

Burada aslında çok bilinen ve herkesin kabul ettiği bir şey söyleniyor gibi görünüyor. Şüphesiz burada bir metanın aynı zamanda hem gösterge taşıyıcısı hem de kendisine gösterge yüklenilen bir şey olduğu söylenmek isteniyor ve metaların şu özellikleri taşıdıkları savunuluyor: soyutluk özelliği, indirgenme özelliği, eş-değerlenebilme,özgünlük özelliği ve herkesçe alışverişe konu olabilme özelliği ; bunlar aslında Fransız düşünürü Saussure'un gösterge teorisinde de ele alınmış özelliklerdir.

Baudrillard'a göre metalar, "sadece gizlenmiş kökleri- orada olan -çalışma/emek sürecinin bir nesnesi veya kullanım amaçlı olan"- nesneler değildir. Metalar herhangi bir insan ona sahip olmadan ,onu tüketmeden önce veya onu bir başkasına vermeden önce, bir anlam edinmiş olan nesnelerdir. Onların bu anlamlarını edindikleri, anlamlarını belirleyen sistem, tamamen kendi-referanslarına sahip olan gösterge taşıyıcıları (belirteç-signifiers)sistemidir. Bu sistem insanların (öznelerin) nesnelere kendi bireysel öznelci tercihleri doğrultusunda verdikleri anlamlardan oluşan gösterge taşıyıcısı nesneler sistemidir. Meta nesneler sistemi içinde olan bir nesnedir, meta büyük bir sistemin parçasıdır; ve metalar ancak bu nesneler sistemine ait bir gösterge olarak tüketimin konusu olurlar.

Baudrillard, bu olguyu "gösterge-nesne" olarak terimlendirir ve Baudrillard, Marx'ın "meta biçimi" kategorisinin yerine kendi "nesne-biçimi" düşüncesini getirmeye çalışır; Baudrillard kendi önerdiği "nesne biçiminin"de Marx'taki gibi toplumsal bir biçim olduğunu fakat onun Marx'ın açıklamasına göre daha derin anlamlar içerdiğini savunur.

Bu gösterge taşıyıcıları sisteminde, bir kişi veya meta başka bir kişiyi veya başka bir meta ile ikame edilebilir. Başka bir biçimde ifade edersek metalar; kurallar, kodlar ve sosyal mantık tarafından bir **gösterge değeri** sistemi içinde şekillendirilirler.

Baulliard'ın Farklılık ve Hiyerarşi Mantığı

Baudrillard'a göre, yalnızca farklılık mantığına dayalı olan **gösterge değeri** gerçek bir tüketim mantığıdır, çünkü bir nesnenin bir tüketim nesnesi haline gelmesinin nedeni ruhun sembolü, işlevsel bir araç veya ticari bir ürün olması değil, farklılık mantığı ile uyumlu bir gösterge olmasıdır. Bu Baudrillard'm göstergeler tüketimi teorisidir. Biz bugün artık göstergeleri tüketiyoruz.

Baudrillard **Tüketim Toplumu** adlı eserinde şunu ileri sürer: gerçek bir tüketim teorisi talep teorisine değil kültürel algı teorisine dayandırılmalıdır, çünkü insanın temel talebi toplum tarafından tanımlanır ve bu talep doğal ve/veya biyolojik değildir, insan toplumunu iktisatçıların iddia ettiği gibi kıtlık belirlememektedir, artık insan toplumunu anlamlar belirlemektedir.

Baudrillard'a göre günümüz toplumunda tüketiciler basit masum kurbanlar olarak görülemez. Aksine tüketiciler tüketim ile ayakta tutulan ve duran bir toplumsal sistemin aktif aktörleridir, artık tüketimim ne amaçla yapıldığı önemini yitirmiştir; sonu ne olursa olsun tüketilmelidir, insanlardan tüketmeleri beklenmektedir. Tüketim ve onunla bağlantılı ve korelasyon içinde olan bugünkü toplumsal sistem, aynen bir dil gibi rol oynamaktadır, tüketiciler varlıklarını "bu dil" (tüketim toplumu üzerinden) üzerinden sürdürmeyi tercih etmektedirler ve bu sistemi ayakta tutarak kabcılaştırmaktadırlar.

Tüketim doğrudan -dolaysız bir biçimde - tamamen kolektif bir eylemdir. Tüketme eylemini, hiçbir zaman kendi başımıza yapmayız, kolektif olarak tüketiyoruz. Oysa burjuvazinin ve medyanın tüketim üzerine geliştirdiği ideolojik söylem ,bizlerin tek tek bağımsız kişiler olarak bağımsız bir biçimde tükettiğimizi propaganda eder, oysa bu dikkatlice tasarlanmış bir yalandan başka bir şey değildir.

Oysa günümüz toplumunda evrensel ve genel olarak geçerli bir alış-veriş (değişim) sistemi bulunmakta ve bu sistemde kodlanmış olan değerler üretilmektedir. Tüketiciler böyle bir sistem içinde birbirlerini karşılıklı olarak belirlerler, fakat hiçbir zaman kendileri olamazlar, kendi bağımsız kimlikleri yoktur.

Bu toplumda " tüketim" belirli tipte bir iletişimi güvence altına almaktadır; bizler tek tek tüketiciler olarak bu iletişime sığınmış olarak yaşamaktayız. Tüketim bir iletişim haline gelmiştir. Bu toplumda, bu iletişimi başaramadığımız takdirde diğer insanlar bizi anti-sosyal veya toplum karşıtı biri olarak göreceklerdir.

Bu toplumda bireylerin ihtiyaçları hastalık hastası olan bir insanın semptomlarına benzetilebilir. Dolayısıyla, ihtiyaçlar bir histeri haline gelmektedir. İhtiyaçlarımız ile nesneler arasında hiçbir mantıki bağ bulunmamaktadır. Aradaki bağlantı tamamen keyfidir. Veya diğer bir deyişle semptom/histeri ile vücudumuz/beynimiz arasında hiçbir mantıki bağlantı yoktur, bu bağlantı da keyfidir.

Bu toplumda "ihtiyaçlarımız" sadece bir farklılık arayışı ve arzudur, ve bu arzu hiçbir zaman tatmin bulamayacak bir arzudur. Bu arzunun mutluluk ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır, aksine belki de mutluluğun inkar edilmesi anlamına gelmektedir. Mutluluk rasyonel bir varış noktasıdır , fakat hiçbir şekilde tüketicinin hedefi değildir.Mutluluk bir zorlamadır, toplumsal bir zorunluluktur, bir tür sınırlanmışlıktır , "mutlu" olmadığımızda insanlar bizi toplum dışı anti-sosyal - korkak- yabancı- bir kişi olarak görmektedirler. Bu toplumda tüketim teorisi ihtiyaçlar üzerinden hareket ederek değil kültürel temelde inşa edilmelidir.Çünkü, bugünkü toplumdaki temel ihtiyaçlar toplum tarafından tanımlanmaktadır. İhtiyaçlar doğal veya biyolojik değildir, klasik iktisatçıların ileri sürdüğü gibi ekonominin ve toplumun temeli kıtlık değildir. Ekonomi ve toplumun temeli ihtiyaçlara yüklenen anlamlardır. Temel ihtiyaçlar konusundaki ölçümüz lüks olma ölçüsüdür. Diğer bir deyişle, tüketiciler ürünlerin işlevlerine-bu işleve olan ihtiyaçlarına değil- değil gösterge anlamına daha yüksek bir değer biçmektedirler. önem verirler. Bu nedenle, tüketiciler, tüketimi metayı ona yükledikleri anlam ile tanımlarlar, tüketiciler metayı bir nesne olarak görmezler. Burada okuyucuya tekrar Baudrillard'ın, Saussure'nın teorisini izlediğini ve geliştirmeye çalıştığını hatırlatalım.Bu nedenle Baudrillard, Saussure'e benzer şekilde gösterge değerinin arkasındaki mantığın farklı olma/farkedilme mantığı olduğuna inanır. Değişim değerini, eşit değerlerin alış verişe konu edilmesi olarak, kullanım değerini ihtiyaç veya fayda ile ilgili olduğunu düşünürsek ; o zaman gösterge değeri ne ile ilgili olabilir? Bu, farklılık ile ilgili olmalıdır.

Ancak, belirli bir nesnenin gösterge değeri, o nesnenin niteliği ile de ilgilidir, bu nesnenin gündelik yaşamda bir faydası ve kullanım değeri bulunmakta, aynı zamanda bu nesnenin kapitalist birikim sistemi içinde bir değişim değeri de bulunmaktadır.

Toplumdaki kültürel hegemonya, insanların kullandığı tüm nesneleri gösterge değerine çeviren bir süreç ortaya çıkartmaktadır. Ancak bu kültürel hegemonya ne kullanım değeri üzerine kurulu gündelik yaşam pratiğini ne de değişim değerine bağımlı sermaye birikimi sistemini ortadan kaldırır. Baudrillard'a göre tam

da bu nedenden dolayı, kapitalist toplumda gösterge değeri ve tüketimci bakış açısı veya Baudrillard tarafından adlandırıldığı şekliyle **nesne sistemi** kapitalist toplumda çok daha önemli hale gelmiştir. Gündelik yaşamın tamamen ticarileştirilmesi gibi, gösterge değerleri kültür alanında hakimiyet kurar.

Bu nedenle, Baudrillard'a göre tüketim nesnesinin anlamı, nesneden tamamen bağımsızdır ve bu anlam gösterge işlevi mantığı tarafından belirlenir. Bir nesnenin tüketim nesnesi olabilmesi için ön koşul şu prangalardan kurtulması gerekmektedir:sembol gibi manevi belirleyicilerden; bir alette olduğu gibi işlevsel belirleyicilerden ve bir meta-ürün gibi ekonomik belirleyicilerin prangalarından arınması gerekmektedir. Böylece tüketim nesnesi özgürleşir ve bir gösterge haline gelir ve toplumda ona yaygın olan formel mantık (farklılaşma mantığı) çerçevesinde bakılmaya başlanır. Bu nedenle, Baudrillard'a göre göstergenin anlamı dışsal somut hakikat değil göstergeler arasındaki farklılıklardır.

Toplumdaki hakikat göstergelerin ideolojisidir ve ideoloji göstergeler tarafından manipüle veya kontrol edilmektedir. Baudrillard'm göstergeler ekonomi politiğini eleştirmek istemesinin sebebi de işte tam da budur.

Geçmişteki ekonomik düzen sermaye birikimini ve artı değer sömürüsünü korumayı hedeflemiştir, oysa bugünkü göstergeler düzeni- gösterge değerleri üreten düzen- lüksü ve anlamların dolaşım sürecini korumayı ve kontrol altında tutmayı hedeflemektedir. Baudrillard, günümüzün kapitalist toplumunda artık ikincisinin belirleyici hale geldiğine inanmaktadır. Günümüzün kapitalizminde bir kodlama tekeli oluşmuştur, bu tekel aracılığı ile metalara bir gösterge değeri kodu verilmekte ve metaların ekonomik değişim değerleri, gösterge değerlerine dönüştürülmektedir.

Artık kapitalist toplumdaki meşruiyetin temeli değişmiştir:eskiden meşruiyetin temeli üretim araçlarının mülkiyetine -fabrikalara ve bankalara- sahip olmak iken, artık meşruiyetin temeli göstergelerin anlamlarına sahip olmak ve göstergelerin anlamlarını kontrol etmektir.

Bu göstergelerin anlamları, gerçek hayattaki farklılıkları ve toplumdaki hiyerarşileri yansıtmaktadır. Baudrillard'a göre, ekonomi politiğin o eski saf eleştirisi veya daha önceki iktisatçıların getirdiği maddi üretim teorisi sadece bir tür "meta fetişizmidir". Diğer yandan Baudrillard'a göre, semiyotik veya metin üretimi teorisi de bir tür "gösterge fetişizmidir".

Bu iki hatalı teori de (Marksist ekonomi politik ve klasik ekonomi politik) nesnelerin gösterge biçiminin analizi ile meta biçiminin analizi ile birleştirmemektedir. Yalnızca Baudrillard'ın "gösterge ekonomi politiğinin eleştirisi" gösterge biçiminin analizi ile meta biçiminin analizini esaslı olarak çözümlemekte ve birleştirmektedir.[3]

Erken dönem kapitalist toplumda, toplum üzerindeki hakimiyetin kapitalistlerin insanların artık emeği tarafından yaratılan artı değere el koyması üzerinden gerçekleştirildiğini söylersek, Baudrillard ise bize bugünkü çağdaş tüketim toplumunun gösterge değeri üzerinden toplum üzerinde daha etkili bir hakimiyet sağladığını söylemektedir. Günümüzün tüketim toplumundaki gösterge değerleri sistemi metaları yalnızca homojen, değiştirilebilir ve ikame edilebilir

[3] Baş Editör Bao Yaming: (Postmodernite ve Jeoploitik) Postmodernity and Geopolitics, s.66.

değerlere dönüştürmekle kalmamaktadır, aynı zamanda tüketim nesnelerini homojen ve rasyonelleşmiş bir talep sistemine dönüştürmektedir. Bugün, yalnızca farklı malların tüm tüketiciler için aynı değere sahip olması söz konusu değildir, aynı zamanda tüm tüketiciler aynı-özdeş ihtiyaçlara sahip insanlar haline gelmişlerdir. Böylesi bir toplumda, tüketiciler tamamen kapitalist sisteme köleleştirilmişlerdir ve artık bu toplumda sistemin dışında kalabilecek hiçbir devrimci özneye alan yoktur.

2. Baulliard'ın göstergeler ekonomi politiğini eleştirisinin özü

Gösterge ekonomi politiğinin eleştirisinin özü bir kültürel analiz ve eleştiri türüdür. Baudrillard'a göre, halen "Kutsal İncil" politikasının ağırlığı altındayız, ve egemen sınıf tarafından işgal edilmiş ve manipüle edilmekte olan bir kültürel ortam içindeyiz. Egemen sınıf kültüre büyük önem vermektedir, egemenler sadece "işgücü kaynaklarını" kullanımıyla yetinmemektedir, onlar "göstergeler kaynaklarını" ve göstergeler değer sistemini de kullanmaktadırlar. Onların amaçları sınıfsal uzlaşmazlıkların bulandırılması ve proletarya ideolojisinin mistik bir hale getirilmesinden başka bir şey değildir.

Peki bu göstergeler nerden kaynaklanmaktadır? Baudrillard bunu sorgular: ekonomi gerçekten belirleyici etkense, neden egemen sınıf halen kültüre ihtiyaç duymaktadır? [4]

Gösterge değeri bir tür toplumsal emekten oluşur – yani farklılıkların üretimi ve hiyerarşik bir düzende olan farklılıklar sisteminin üretimi.Bu üretim artı değer sömürüsü üretilen klasik kapitalist üretim ile karıştırılmamalıdır.Baudrillard'a göre farklılıkların üretimi artık değer üretiminden kaynaklanmamaktadır. Baudrillard'a göre, ekonomik değeri ve artı değeri gösterge değerine dönüştüren başka bir emek türü vardır: **lüksü hedefleyen işlem.** Lüks işlem ekonomik değeri tamamen farklı bir alış veriş mekanizması içinde yutar ve onu aşabilmektedir. Baudrillard şunu da söylemiştir: **lüks işlem** de bir anlamda bir artı değer yaratmaktadır, fakat lüks işlemle üretilen artı değeri eski ekonomik sistemdeki ekonomik ayrıcalık üretimi ve ekonomik kar ile karıştırmamalıyız. Lüks işlemle üretilen artı değerin kuralı çok farklıdır. Eski ekonomik sistemdeki ekonomik ayrıcalık üretimi ve ekonomik kar olgusu sadece – belirli bir derecede- politik egemenlik için bir sıçrama tahtasıdır. Fakat Baudrillard'a göre toplumdaki kapitalist hakimiyet esas gücünü göstergelerden alır, hakimiyetin temeli göstergelerdir.

Bu şekilde, toplum üzerindeki hakimiyet ekonomik güçle ilişkilidir, ancak toplum üzerindeki hakimiyet otomatik olarak ekonomik güç ve iktidardan kaynaklanmaz; tersine, ekonomik değeri dönüştürme üzerinden ekonomik iktidardan kaynaklanır.[5] Çünkü günümüz toplumunda ekonomik değerler gösterge değerlerine dönüşmektedir.

---

[4] Jean Baudrillard, (Gösterge Ekonomi-Politiğinin Eleştirisi) For a Critique of the Political Economy of the Sign, s.114

[5] age., s.115.

Ekonomik düzen ile göstergeler düzeni arasındaki fark

Baudrillard'a göre, eski ekonomik düzende, artı değere el koyma ve artı değer birikimini korumak esastır. Göstergeler (kültürel düzen) düzeninde ise tüketim ve harcamalar üzerindeki hakimiyet ve kontrolü korumak belirleyicidir.Bu yeni düzende ekonomik değişim değerini kodlar tekeli temelinde göstergeler değişim değerine dönüştürme sürecine hakim olmak çok çok önemlidir.

Daha insanlığın en başından itibaren egemen sınıflar (ilkel ve geleneksel toplumlar dahil) egemenliklerini ya her zaman gösterge/değerler üstüne oturtmuş ya da (kapitalist burjuva düzeninde olduğu gibi) sahip oldukları bu ekonomik ayrıcalığı göstergeler aracılığıyla sergileyerek onlara bir aşkınlık, bir kutsallık kazandırmaya çalışmışlardır. Egemenliğin en kusursuz aşaması bu sonuncusudur-göstergeler-düzeni- Çünkü sınıf mantığının yerini alan bu mantık, üretim araçlarının mülkiyetiyle değil, anlam üretiminin denetimiyle ilgili olup maddi üretimden çok farklı bir üretim biçiminin varlığını zorunlu kılmaktadır

Baudrillard, bu **gösterge ayrıcalığı** mantığının sanat müzayedelerinde açıkça görülebileceğini ve onun adım adım **hiyerarşiler mantığının** yerini aldığını düşünmektedir, Artık yeni düzende hakimiyet, üretim araçlarının(fabrikalarm ve bankaların) mülkiyeti üzerinden değil, **göstergeleştirme süreci** üzerindeki kontrol üzerinde yükselmektedir. Artık maddi üretim çağı geride kalmaktadır, ondan tamamen farklı olan bir göstergeler üretimi çağına girilmiştir.

Gösterge değeri, metaların hiyerarşik düzeni üzerinden oluşturulur. Baudrillard gösterge değerinin analizinin Marksistlerin çoğu tarafından gözardı edilen bir önemli bir bakış açısı sağladığına inanmaktadır. Örneğin, bazı insanlar gösterge değerleri üzerinden yüksek bir sınıfsal statüsü elde etmeye çalışmakta, bunun toplumda egemen olacak lüks değerlerini kendilerine göre belirlemektedirler. Gösterge değeri, ekonomi politiğin kodları tarafından düzenlenir. Gösterge değeri, farklılıkları ve değerler hiyerarşisini sembolize eder.

Baudrillard'a göre, gösterge değerinin ve gösterge fetişizminin analizi bugünkünden farklı yeni bir toplumsal düzenin oluşturulması açısından yeni bir bakış açısı getirmektedir. Bu olgu Marx tarafından gözardı edilmiş ve kapitalizmin bireyler üzerinde kurduğu kontrolün nasıl oluştuğunu anlaşılmasında kafalar karışmıştır.[6]

Hatta, göstergeler değeri teorisi tüketim toplumundaki tüketimin itici gücünün ne olduğu üzerine güçlü bir açıklama sağlamaktadır. Baudrillard'a göre tüketim, nesnelerin kullanımından ve faydasından çok gösterge değerine sahip olmak ve bunu sergilemek için yapılmaktadır. Çeşitli karşılaştırmalar yaparak, Baudrillard kapitalizmin hakimiyetini, zorlama yolu ile kurduğu göstergeler değeri sistemi üzerinden sağladığını savunur. Böylece bireyler bu tüketim toplumunun kölesi haline gelir ve tüketim etkinlikleri üzerinden onun egemenliğine teslim olurlar.

Baudrillard böylece gösterge ekonomi politiğinin eleştirisini yapmış ve metalarm satıldığı piyasayı bir tüketim göstergeleri sistemi olarak tanımlamıştır. Esasında, Baudrillard'ın yaptığı şey, ekonomi politiğin geleneksel ekonomik eleştiri-

[6] Bkz. Douglas Kellner, (Jean Baudrillard: Marksizmden Post-modernizme) Jean Baudrillard: From Marxism to Postmodernism and Beyond, Stanford University Press, 1989, s.24.

sinden, ekonomi politiğin kültürel eleştirisine geçmiş olmasıdır. Bu yeni eleştiri, insan ile nesne ve insan ile insan arasındaki ilişkileri aşar ve eleştiriyi tüm tarih ve kültür düzeylerine doğru genişletir.

Tüketim yeni bir aşamayı temsil etmektedir, bu yeni aşamada metalar artık tamamen göstergeler (kültür) haline gelir, öte yandan da göstergeler metalar haline gelmektedir.

Günümüzün toplumundaki üretim ve dolaşım sürecinde, hiçbir şey (nesne, hizmet, beden, seks, kültür, bilgi vb.) kendi başına-bağımsız olarak- gösterge değeri olarak görülmez.Veya kendi başına-bağımsız olarak- bir meta olarak görülemez. Aksine bugün genel ekonomik sistemde hakim rol oynayan şey, ne tek başına meta ne de kültürdür, hakim rol oynayan şey bu ikisinin ayrılmaz bileşimidir. Bu yeni sistemde nesnelerin kullanım değeri, değişim değeri ve gösterge değeri, bugünkü ekonomi politiğin en evrensel biçimini açıklayacak şekilde karmaşık bir sistem içinde birleşmiştir.[7]

Baudrillard'ın "gösterge ekonomi politiğine karşı" getirdiği eleştiri, nesnelerin gösterge biçiminin analizi ile meta biçiminin analizinin birleştirilmesinin sonucudur.Kanımca, bu yaklaşım kültürel analizi ekonomi politiğin analiz ve eleştirisi alanına sokmaktadır, böylece Baudrillard'm "göstergeler ekonomi politiğinin eleştirisi" gerçekte bir kültürel analizdir diyebilirim, veya bu bir kültür teorisi veya kültürel stratejidir.[8] Baudrillard metinlerini en iyi çözümleyen isimlerden biri olan Mike Gane de Baudrillard'm radikal bir kültür eleştirmeni olduğunu ifade eder.

Kültür devriminin gerekliliği

Baudrillard aslında bir bakıma Henri Lefebvre'nin Modern Dünyada Gündelik Hayat adlı eserindeki düşüncesini daha da geliştirmektedir. Şöyle ki günümüz toplumunda, göstergeler- eski çağlarda olduğu gibi- yine tekrar hakimiyetin temeli haline gelmişler ise, bunun anlamı ekonomik hakimiyetin yerini **göstergelerin kültürel hakimiyetinin** alması demektir. Bu doğru ise günümüz toplumunun eleştirisi ve bugünkü toplumun aşılması için daha önceki ekonomik temelli perspektif terk edilmeli bunun yerine kültürel eleştiri ve kültür devrimi perspektifine geçilmelidir. Diğer bir ifadeyle, Baudrillard'a göre insanların nesnelere karşı sembolik arzuları nesnelere karşı işlevsel taleplerinden daha büyüktür ve daha önemlidir, doʃayısıyla Marksistler üretim ve ekonomik yapı üzerine araştırmalar yerine, önceliği göstergelerin kültürel yönden araştırılmasına vermelidir.

Douglas Kellner, Baudrillard'm bu teorisini övgülü bir biçimde ele almış ve Baudrillard'm kültür ve göstergeler teorisinin, Marx'm ekonomi politik eleştirisini tamamlayan bir buluş olduğunu yazmıştır. Baudrillard böylece Marksist ekonomi politiğe yeni bir katkıda bulunmuş ve onu geliştirmiştir. Baudrillard böylece Marksizm'e kültür ve gösterge düzeylerini eklemiştir.

Charles Gunn ise Baudrillard'm "gösterge ekonomi politiğinin eleştirisine" karşı çıkmış ve onu eleştirmiştir. Gunn, toplumdaki saygınlık ve prestij mekanizmasının toplumsal pratik ile tarihsel kültürün gelişmesinin sonucu olduğunu ileri sü-

---

[7] Jean Baudrillard, For a Critique of the Political Economy of the Sign, s.148
[8] Baş Editör Bao Yaming: Postmodernity and Geopolitics, s.67

rerek; "İngiliz işçiler bira sever, Fransız işçiler üzüm şarabı sever ve şarap hem piyasa için, hem de evde zevk ve hobi olarak üretilir, bu ikisi birbirinden ayrılamaz" şeklinde bir değerlendirme getirir.

Bu olgu, şarabın hem gösterge değerine ve değişim değerine sahip olabileceğini ve ayrıca şarabın bir hediye olarak ve toplumsal saygınlık göstergesi de sayılabileceğini gösterir. Bu nedenle Baudrillard'm "nesnelerin" kullanım değerini bir gösterge sistemine bağlama görüşü, oldukça dar bir bakış açısı olarak görülür.

Mike Gane'ye göre ise, metaların kullanım değerlerinin analizi, gösterge sisteminin dışındaki diğer toplumsal pratikler ve kültürel süreçlerle bir arada ele alınarak yapılmalıdır.[9] Marx'm çağında, reklam, moda, medya ve diğer iletişim yolları bugün ile kıyasla çok daha az gelişkin idi. Bu nedenle de gösterge değeri ve onun işlevi ve akılcılaştırma ve sistematikleştirme süreci Marx'ın teorisinin inceleme odağında olmamıştır. Buna rağmen, Baudrillard'm kendi gösterge teorisini yüceltmek için Marx'a natüralist veya ekonomist bir yorum getirme çabası oldukça tek yanlıdır ve Marx'ın tarihsel materyalist teorisinde toplumsal kültürel pratiklere ve toplumsal-tarihsel incelemeye verilen önem tamamen küçümsenmektedir.[10]

Kanımca, Baudrillard'm eleştirileri öncelerde neo-Marksist eleştirel teorinin bakış açısını benimsemiş ve moderniteyi analiz etmek için yapısalcı göstergebilimi (işaret bilimi veya semioloji) kullanmıştır, fakat daha sonra onun düşüncelerinde bir tür kopuş şeklinde bir değişim ortaya çıkmıştır.

Baudrillard, ekonomi politiğin dayandığı ve oluşturduğu toplumsal sistemekapitalizme-çok uzun bir zaman öncesinden bu yana karşı çıkmakla birlikte onun eleştirisi hala tarih düzleminde kalmıştır ;o düşüncelerini daha çok nesne ile özne arasındaki diyalektik ilişkinin arka planı üzerinde ilerletmeye çalışmış, üretimden çok tüketim alanı üzerinde odaklanmıştır. Fakat, Baudrillard daha sonra düşüncelerinde bir kopuş yaşar ve ilginç bir biçimde yukarıda incelediğimiz göstergeler teorisini ortaya atmıştır.Baulliiard belirli bir dönemden sonra, daha önce benimsemiş olduğu neo-Marksist eleştirel teorinin de göstergeler düzenine verilen bir taviz veya bir tür uzlaşma mantığı içerdiğini "keşfetmiştir".

Baulliard'ın genel ekonomi politik teorisinin inşasına girişmesi

Baudrillard'a göre kültürü, tüketimi ve göstergeleri ideoloji olarak ele alıp eleştiriye tabi tutacak isek, bu eleştirinin başarısı için onları varsaymak gerekecektir, bunları yok sayarak bir yere varamayız. Aksine, bunları ekonomi politiğin yapısına entegre etmemiz gerekir.

Baudrillard'a göre geleneksel ekonomi politiğin - burjuva ekonomistleri ve Marksizm'in yaptıkları gibi - geleneksel sınırlarına takılmak doğru olmayacaktır.Onlar hala geleneksel ekonomi politiğin geleneksel sınırlarına "Kutsal İncil" gibi tapmaktadırlar. Baudrillard'a göre hem Marksist ekonomi politiği , hem de günümüzün göstergeler ekonomi politiğini eleştirmek için, yeni bir genel **ekonomi politik teorisi** inşa edilmelidir. Yalnızca bu genel ekonomi politik teori devrimci bir teori ve pratik üretebilecektir.

---

[9] Bkz. Mike Gane, Baudrillard: Critical and Fatal Theory, London and New York, 1991, s.84.
[10] Baş Editör Bao Yaming: Postmodernity and Geopolitics, s.68

Baudrillard'ın inşa ettiği genel ekonomi politiğinin üç aşaması

Baulliard tasarladığı alternatif genel ekonomi politiğin üç aşaması olduğunu yazmıştır.

1. aşama: Baudrillard, farklı değer mantıkları üzerine teorik bir açıklama getirmek istemediğini yazmıştır, yalnızca her bir değer alanın dönüşümünü ya da bir alandan diğerine dönüşümleri açıklamayı yeterli görmüştür. Diğer deyişle kullanım değeri (Kd), ekonomik değişim değeri (Ed), gösterge değişim değeri (Gd) ve sembolik değişim değeri (Sd) arasındaki dönüşümler incelenmelidir.

Baudrillard'ın 12 dönüşüm formülünün açıklamaları :

(1) Kd-Dd, (2) Kd-Gd, (3) Kd-Sd, (4) Ed-Kd, (5) Ed-Gd, (6) Ed-Sd, (7) Gd-Kd, (8) Gd-Ed, (9) Gd-Sd, (10) Sd-Kd, (11) Sd-Ed, (12) Sd-Gd.

Dönüşüm (1) Kullanım değerinden değişim değerine dönüşümü belirtir. Baudrillard, bunun değişim değerinin üretim süreci olduğunu ve eski ekonomi politiğin açıkladığı şekliyle meta biçimi olduğunu ve bunun üretken bir tüketim olarak görülebileceğini düşünmektedir.

Dönüşüm (2) Kullanım değerinden gösterge değerine dönüşümdür. Baudrillard, bunun yıkıcı bir tarzda kullanım tarafından tetiklenen gösterge üretimi alanı olduğunu ve üretken olmayan tüketime ait olduğunu düşünür. Meta biçiminden gösterge biçimine ve meta sisteminden gösterge sistemine dönüşüm olmaktadır.

Dönüşüm (3) Burada kullanım değerinden sembolik değişime doğru bir "aşma" olmaktadır. Baudrillard'a göre, bu **tahribat** alanıdır[11] –burada kullanım değeri tahrip edilip(Bkz dip 11) tüketilmektedir. "Ekonominin aşılması ile (o eski güzel günlerdeki) sembolik değişim yeniden canlandırılır. Hediyeler verme, bir şeyi kutlamak için ziyafet davetleri verme vb.de görüldüğü gibi ekonomik değişim aşılıp geride bırakılır.

Dönüşüm (4) Değişim değerinden kullanım değerine dönüşümdür. Pre-kapitalist geleneksel ekonomilerde görülen bir "tüketim" sürecidir ve kullanım değerleri elde edilmesini amaçlar.

Dönüşüm (5) Değişim değerinden gösterge değerine dönüşümü anlatır. Tüketim süreci burada, bugünkü çağdaş gösterge ekonomisine göre yeniden tanım-

---

[11] İngilizcede tüketim iki anlama sahiptir. Burada Baulliard'ın kullandığı tüketim Fransızca "consommation" un karşılığıdır. Anlamı tahrip ve tükenmedir. Fransızcada tüketimin anlamı "consommation" ile aynıdır. Baudrillard'ın Tüketim Toplumu adlı kitabının Fransızca adı La société de consommation'dur.

Gösterge kavramı: Bilişim ve bildirişim sistemlerinin anlam taşıyan en küçük temel birimleri olarak tanımlanan işaretlerin (göstergelerin) birer biçim ve anlam bileşkesi oldukları, böylece iki katmanlı bir yapıya sahip bulundukları kavramlaştılmaktadır. Bu yaklaşım, klasik mantıkçılardan günümüz işaret bilimcilerine (semiolojistlere) kadar geçerliğini korumuş köklü ve yararlı bir gelenek görünümündedir. Bu iki katmanın Türkçe'de **belirteç ve belirtilen** adlarıyla terimleştirilmesi tarafımızdan teklif edilmiştir. Belirteç, algılayanın duyularından en az birisi üzerinde hissediiebilir bir etkiyi; **belirtilen** ise, işaret işlevi çerçevesinde, bu uyarının taşıdığj kavramsal içeriği, yahut kimi kuramcılara gmektedir. Bu iki kavram için, Saussure'ün tercih ettiği terimler **significant**(belirteç) ve **signifié** (belirtilen)dir.

ıanmaktadır. Burada Baudrillard meta biçiminin gösterge biçimi düzeyine yükseldiğini, eski erken kapitalist ekonomik sistem gösterge sistemine dönüşür. Aynı zamanda ekonomik iktidar da toplumsal hiyerarşi ayrıcalıklarına dönüşmektedir.

Dönüşüm (6) Değişim değerinden sembolik değişim değerine geçiştir.

Dönüşümlerle ilgili ara yorumlar

Baulliard'a göre (1) ve (4) deki dönüşümler, klasik iktisat ve Marksist ekonomi politik çerçevesindeki olaylardır. Burada klasik burjuva iktisadı ve Marksist ekonomi politik göstergeler ekonomi politiğini dikkate almamış ve göz ardı etmiştir.Onların teorilerinegöre ayrıca değişim değerleri kullanım değerleri üzerinden kutsanmakta ve aynı zamanda meta biçimi nesne biçimine dönüşmektedir.

(2.madde) kullanım değerinden gösterge değerine ve nesne biçiminden gösterge biçimine (5.madde) değişim değerinden gösterge değerine dönüşümü açıklamaktadır ve meta biçiminden gösterge biçimine dönüşümü açıklamaktadır (3.madde) ve (6.maddede) de sembolik değişim yolu ile hem meta biçimi hem de nesne biçimi aşılmaktadır.

Dönüşüm (7) Gösterge değerinden kullanım değerine dönüşümdür. Baudrillard'a göre metalarda olduğu gibi, göstergelerde de ikili bir durum vardır, göstergelerin de hem kullanım hem de değişim değeri bulunmaktadır.

Dönüşüm (8) Gösterge değerinden değişim değerine dönüşümdür. Burada, kültürel ayrıcalık ve gösterge tekeli yeniden ekonomik ayrıcalığa dönüşmektedir.

Dönüşüm (9) Gösterge değerinden sembolik değişim değerine geçilmektedir. Baudrillard'a göre burada gösterge biçimi, yapı bozumuna tabi tutulmakta ve aşılmakta böylece sembolik değişime ulaşılmaktadır.

Dönüşüm (10), (11) ve (12) de sembolik değişim değerleri sırasıyla kullanım, değişim ve gösterge değerlerine dönüşmektedir.

Baudrillard, bu üçünün aynı süreci anlattığını düşünmektedir: diğer deyişle yukarıdaki (3), (6) ve (9)'daki aşma olayı burada tersine dönüşmektedir, böylece (10), (11) ve (12) de sembolik değişim değerleri yıkılıp yeniden inşa edilmekte ve Baulliard'ın genel ekonomi politiğin temeli oluşturulmaktadır.

(10), (11) ve (12) deki dönüşüm süreçleri bize beraberce sembolik değişimin "maliyetinin" analizini vermektedir. Sembolik değişim, çoklu bir biçimde soyut ve rasyonel değer kodları içermektedir (kullanım değeri, değişim değeri ve gösterge değişim değeri).

Baudrillard'a göre klasik burjuva iktisadı ve Marksist ekonomi politik yukarıdaki tüm değer kodlarından bahsetmiş olmakla birlikte bu kodlar basit bir form içinde yedirilmiş/birleştirilmiş ve dar bir açıklama getirilmiştir; ve burjuva iktisadı ve Marksist ekonomi politiğin açıklamalarının bütününe bakıldığında-bu basit form-sembolik değişime karşı çıkmaktadır. [12]

Baudrillard'a göre sembolik değişim kavramının kurulması için tüm diğer değer biçimlerinin reddedilmesi gerektiğini düşünmektedir -nesne biçimi, meta bi-

[12] Bkz. Jean Baudrillard, For a Critique of the Political Economy of the Sign, s.123-125

çimi ve gösterge biçimi reddedilmelidir-. Diğer deyişle Baudrillard'a göre (ekonomik)değerler alanından köklü bir kopuş gerekmektedir.

Baudrillard'ın genel ekonomi politiğinin ikinci aşaması

Bu aşamada Baudrillard, üretim, yeniden üretim, değiştirme, dönüşüm, aşma süreçlerini birlikte ve bütünsel olarak ele alarak bu süreçler içinde değerlerin geçirdiği değişimleri inceler ve bu değişimlerden çıkardığı sonuçları sıralar.Bu çıkarımlar Baudrillard'ın genel ekonomi politiğinin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. **Birinci çıkarım bir eşitlik denklemidir.**

1. Denklem şudur: Gösterge değ/Sembolik değişim=Ekonomik değer/Kullanım değ.

Baudrillard'a göre tıpkı metaların analizinde metaların içerdiği çoklu "somut" kullanım değerleri(faydaları) ve metaların soyut değişim değerleri incelenirken yapıldığı gibi, nesnelerin sembolik değişim ve gösterge değerleri analiz edilirken de bir dönüştürme, soyutlama ve akılcılaştırma süreci gerekmektedir.

Baudrillard, yukarıdaki denklemin doğru kabul edilmesi halinde, denklemin iki tarafında da aynı sürecin işlediği kabul edilmelidir. Bu süreç "ekonomi politiktir".

Bunun anlamı şudur, denklemin bir tarafındaki analiz gösterge ekonomi politiğinin bakış açısı ile yapılmıştır ve bu analiz denklemin diğer tarafına **maddi üretime dayalı ekonomi politiğin** analizine yansıtılmıştır. Ve bu denklemin ifade ettiği şey ideolojik sürece yansımaktadır.[13] (burada Baudrillard'ın yaptığı gösterge ekonomi politiği ve maddi üretime dayalı ekonomi politik ayrımını tekrar görüyoruz)

Baudrillard'a göre, göstergeler ekonomi politiği, kendisini genellikle kabaca teorik dilbilim biçiminde göstermektedir ve göstergeler ekonomi politiği çoklukla semiyotik biçimde var olmaktadır. Diğer deyişle Baudrillard kendisinin göstergeler ekonomi politiğine getirdiği eleştirinin Marx ile aynı teorik adımları izlediğini ileri sürmektedir. Bu eleştirinin koşulları bilinçsiz bir biçimde gösterge ve anlam alanlarını kapsamaktadır, bu koşullar Marx'ın eleştirisi öncesindeki klasik burjuva ekonomi politiğinde de aynen görülmektedir. Bu nedenle Baudrillard, göstergeler ekonomi politiğinin klasik ekonomi politik gibi eleştiriye karşı çok duyarlı-kırılgan bir sistem- olduğunu vurgular, çünkü ikisinin biçimleri de aynıdır--gösterge biçimi ve meta biçimi—fakat biçimleri ve içerikleri çok farklıdır .[14]

İkinci aşamada "değerlerin mekanik bir biçimde birleştirilmesi yaklaşımı terk edilir ve değerler arasındaki biçimsel ilişkilere ve bütünsel/genel benzeşmelerin analizine(homology) geçilir."Baudrillard bunun devasa bir süreç olduğunu ancak bunun belirleyici ve kesin olmadığını söylemiştir.Aslında,bu biçimsel ilişkiler tüm değer mantığı türlerini ifade etmektedir, fakat biçimler arasındaki benzeşmeleri tam tutarlı bir hale getirmek için, aralarındaki dikey ilişkileri güçlendiren yatay ilişkiler olmalıdır. Böylece Baulliard'a göre yukarıdaki denkleme ikinci bir denklem ilave edilmelidir. Şimdi iki denklemimiz var.

---

[13] age., p.126.
[14] age, p.126

Gösterge değ/Sembolik değişim =Ekonomik değer/Kullamm değeri ve..
Sembolik değer/Değişim değeri = Sembolik değişim/ Kullanım değeri

Şimdi, burada **Baulliard'ın genel ekonomi politiği** çerçevesinde, gösterge değeri ve değişim değeri (gösterge biçimi ve meta biçimi) arasında mantıksal bir biçim ilişkisi içinde bir bağlantı kurulduğu ileri sürülmesine karşın biz sembolik değişim değeri ile kullanım değerini birbirine bağlayan hiçbir analojik bağ göremiyoruz.

Burada, hemen Baulliard devreye giriyor ve şöyle bir açıklama getiriyor: "tersine, sembolik değişim değeri, kullanım değerinin aşılması olduğundan ve aynı zamanda kullanım değerinin sembolik değişim değerinin **yeniden canlandırılması** olduğunu düşündüğümüzde, bu durumda bu denklem tutarlı olmayacaktır, kesin bir biçimde ifade edersem, sembolik değişim değeri tüm değerlere temelden karşıt olduğunu söylemem gerekiyor".[15]

Baudrillard'ın genel ekonomi politiğinin üçüncü aşaması

Baudrillard'a göre bu tutarsızlıklar ve iç çelişmeler yukarıdaki denklemi eninde sonunda yıkar ve dolayısıyla genel bir yeniden inşa gerekli hale gelir.Baudrillard bu süreci şu şekilde özetlemiştir:

Birincisi, "gösterge değerinin yerini iki şey alır – daha önce gösterge değerinin çoklu değerler içeren bir bütün olduğunu söylemiştik- bu iki şey: ***signifi-cant***(belirteç) ve ***signifié(Fr.)*** (belirtilen)dir. Bu iki şey göstergeyi oluşturan iki öğedir ve bunları açımlamak çok önemlidir".

İkincisi, bu yolla, nesnelerin gösterge biçimleri ile meta biçimleri arasında kesin bir ilişki oluşturulur; bunun denklemi şudur:

Ekonomik değişim değ/ Kullanım değ = Belirteç/Belirtilen

Denklemin açılımı şudur: değişim değerinin kullanım değerine oranı,belirtecin, belirtilene oranına eşit olmaktadır. Baulliard'a göre bu temel üzerinden giderek, bu benzeşikliğin ekonomi politiğinin tüm alanını tanımlayabileceğini söyleyebiliriz.

Üçüncüsü, bu benzeşiklik durumu sembolik değişimi içerdiği için, değer alanı (veya genel ekonomi politik alan) ile çelişir ve çatışır. Baudrillard'a göre böylece aslında değerin en temel tanımı aşılmakta ve ikame edilmektedir.

Dördüncüsü, Baulliard " / " işaretini kullanır, bu işaret sembolik değerin yeniden ortaya çıktığı süreci anlatmaktadır. Bu işaret aynı zamanda kullanım değerini değişim değerinden ayıran rasyonel soyutlama sürecini ve belirteç ile belirtilen'i ayırmaktadır. " / " işareti ikame etmek anlamında kullanılmaktadır.Baudrillard bu noktada şu vurguyu yapar: "artık asıl dönüşüm kullanım değeri ile değişim değeri arasında bir dönüşüm olmaktan çıkmıştır,artık asıl dönüşüm sistemin bütünü ile sembolik değişim arasında dönüşüm şeklinde yaşanmaktadır.[16]

---

[15] Bkz. Jean Baudrillard, For a Critique of the Political Economy of the Sign, s.127.
[16] Bk age., s.127-128.

Baudrillard'a göre, " / " işareti formel mantık açısından bakıldığında, kullanım değerini değişim değerinden ve belirteç ile belirtilen'den ayıran bir ayrım çizgisidir;fakat aslında bu işaret temelde onları ayırmamaktadır; aksine bu işaret onlar arasında çeşitli yapısal ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Aslında, tüm bu ilişkiler ekonomi politiğin yapısı içinde bir sistem oluşturmaktadırlar."Tüm sistemin mantıksal yapısı, sembolik değişimi inkar eder, sembolik değişimi baskı altında tutar ve onu dönüştürür. Baudrillard'a göre, tüm diğerlerini sembolik değişimden ayıran "/" işareti yapısal anlamda bir ayrım çizgisi sunmamaktadır; "/" işareti temelden ortadan kaldırma anlamına gelmektedir. Böylece yeni bir denkleme ulaşırız, bu denklemde tüm değerler genel bir dağılıma tabi olmaktadır. Bakınız yeni denklem:

Ekonomik değişim değ /Kullanım değ = (Belirteç/ belirtilen) / Sembolik değişim

Böylece Baudrillard şu sonuca varmaktadır: "burada değerler alanının bütünü ile değer dışı alan arasındaki büyük antogonizma ortaya konulur.Değer dışı alan sembolik değişim alanıdır. Diğer deyişle genel ekonomi politik/sembolik değişim!"[17]

Değerler alanında, maddi üretim süreci (meta biçimi) ve göstergeler üretimi süreci (gösterge biçimi) aynı sistem mantığı ile açıklanmaktadır. Bu nedenle, Baudrillard şöyle yazar: "genel ekonomi politiği eleştiren eleştirel yaklaşım veya değerleri eleştiren eleştirel yaklaşım, sembolik değişim teorisinden başka bir şey değildir; çünkü sembolik değişim teorisi ekonomi politiği eleştirmektedir". Bu, Bauilliard'ın devrimci antropolojinin temelidir.

Genel ekonomi politiğin eleştirisi ve sembolik değişim

Gary Genosko, Baudrillard'ın **Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri** adlı eserinin Baudrillard'ın bugüne kadar olan çalışmaları arasında en sistematik çalışması olduğuna yazmaktadır: "Bu kitapta Baudrillard, kendi oluşturduğu genel ekonomi politik teorisini ortaya atmakta ve Marksist ekonomi politik ile semioloji (gösterge bilim) arasında var olan bir dizi dönüşümü açıklamaktadır. Bu dönüşüm süreci temel olarak üç bölümden oluşmaktadır: üretim, tüketim ve aşma. Bunlar arasında en önemlisi aşma olgusudur."

Marksist ekonomi politik ile semioloji (gösterge bilim) arasında dönüşümler

Birinci bölümde, Baudrillard klasik ekonomi politikte ve Marksist ekonomi politikte üretim ve tüketim süreçlerinin karşılıklı bağımlılığı sergiler, ikinci bölümde, maddi üretim ile göstergeler üretimini Baudrillard'ın meta ve gösterge denklemine dayanarak sistematikleştirir ve birleştirir. Diğer deyişle değişim değeri ile kullanım değeri arasındaki yapısal ilişki **belirteç ile belirtilen** arasındaki yapısal ilişkiye özdeş görülür. Üçüncü bölümde ise aşma olayı incelenir: ekonomik değer ve gösterge değeri alanlarından sembolik alana dönüşüm/aşma açıklanır, bu bir yeniden dönüşüm olarak tanımlanır, burada sembolik değişimin indirgemeci bir biçimde yeniden değerlendirilmesi yapılır. Bu sembolik değişimin meta veya gösterge

[17] age., s.128.

biçimine yeniden araçlaştırılması yoluyla gerçekleştirilir. Sembolik değişim diğer tüm diğer değer biçimlerini aşmasına karşın, Baudrillard kendi genel ekonomi politik teorisini açıklamak için diğer değer teorilerinde gördüğü sembolik değişimle de ilgilenir. Bu nedenle, Genosko sonunda Baudrillard'ın sembolik değişim teorisinin son derece semiyotik karşıtı bir çizgiye geldiğini söyler: "Baulliard sonunda devrimci ve tüketimci pratiği savunur -"gösterge tüketilip sonlandırılmalıdır"- ve Baulliard değer sistemine ciddi bir yıkıcı darbe vurmuş olur.[18] **Bkz tüketimin Fransızcası.**

Sözde ekonomi politik, meta biçimi ile gösterge biçimi arasındaki mantıksal korelasyonu açıklamaya çalışır ve tüm değer sistemini tanımlamaya girişir. Dahası,klasik ekonomi-politiğin teorisinde nesnenin gösterge biçimi daima kesin bir biçimde özel bir gösterge düzeni ve teorisi ile ilişkilendirilir.Baudrillard'a göre sembolik değere doğru aşma biçiminde gerçekleşen bu dönüşümler (Kullanım değerinden -Sembolik değere; Ekonomik değişim değerinden sembolik değere ve Gösterge değerinden Sembolik değere) değerler alanından sembolik alana dönüşümü göstermektedir, bu nedenle sembolik değişim aslında ekonomi politiğin diğer bir yüzüdür.

Günümüz toplumunda sembolik tüketim tarzı söz konusudur. Sembolik tüketim tarzının hakim hale gelmesi nedeniyle, kullanım değeri, değişim değeri ve gösterge değerinden diğer bir değere (örneğin kullanım değerinden değişim değerine dönüşme durumunda) dönüşümlerle değer tamamen ortadan kalkmaktadır. Böylece Baudrillard, günümüzün kapitalist toplumunun düzenini sembolik ilişkinin semiyotiği ile açıklar ve buna göre dönüştürür; ve Baudrillard'a göre bu düzendeki sembolik ilişkiler şeffaf, somut, uzlaşmaz ve zorunlu sözleşmeler temelinde kurulmaktadır. Bu düzende insanlar arasındaki ilişkiler mutlaklaşmış ve yekpare semboller tarafından belirlenmektedir (evlilik yüzüğü ve diğer hediyeler gibi). Semboller göstergeler biçiminde maddileştiğinde, sembolün değeri bu sistemden özgürleşecek ve sembolün iç çelişmesi yapının eşdeğeri haline gelecektir ve böylece toplumsal üretim ilişkileri ve toplumsal tüketim ilişkileri soyut ve opak bir hale getirecektir.[19]

Özetlersek Baudrillard "genel ekonomi politiğe getirdiği eleştiri (veya değerin eleştirisi) ile sembolik değişim teorisi entegre olan aynı şeydirler. Bu da devrimci antropolojinin temelidir.[20]

Baudrillard, Marx'm bu "devrimci antropolojinin" bazı öğelerini gördüğünü ve analiz ettiğini ileri sürer, fakat Marx bu gözlemlerini eleştiri düzeyine çıkaramamıştır.

Baulliard'ın giriştiği ekonomi politik eleştirisi aslında Marks'ın ekonomi politiği eleştirisini eleştirmek anlamında yapılmış bir çalışmadır ve aynı zamanda bu eleştiri göstergeler ekonomi politiğini de eleştirir.

---

[18] Bkz. Gary Genosko, Baudrillard and Signs, s.4. İngilizcede tüketim iki anlama sahiptir. Burada Baulliard'ın kullandığı tüketim Fransızca "consommation" un karşılığıdır. Anlamı tahrip,bitirme ve tükenmedir. Fransızcada tüketimin anlamı "consommation" ile aynıdır. Baudrillard'ın Tüketim Toplumu adlı kitabının Fransızca adı La société de consommation'dur.

[19] Bkz. Gary Genosko, Baudrillard and Signs, s.5.

[20] Jean Baudrillard, For a Critique of the Political Economy of the Sign, s.128

Baudrillard'ın eleştiri okları

Baudrillard'm hedefi birinci öncelikle, Marksist ekonomi politiği eleştirmektir. Fakat o bu eleştiriyi başarmak için idealist antropolojiyi yeniden canlandırmak zorunda kalmaktadır. Baudrillard bu doğrultuda şu ifadeyi kullanır:"ekonomi politiğin eleştirisini kullanım değerinin kökten eleştirisine doğru genişletmemiz gerekir. Kullanım değeri fetişizminin eleştirisi gerekmektedir - nesne biçimi ile meta biçimi arasındaki ilişkinin analizi gerekmektedir".

Baudrillard'ın ikinci önceliği, göstergeler ekonomi politiğini eleştirmektir. Bunu şöyle ifade eder: "Göstergelerin mantığının, özgür işleyişinin ve dolaşımının aynen değişim değeri sisteminin mantığı gibi olduğunu açığa çıkarmak için ekonomi politiğinin eleştirisini göstergelere ve gösterge sistemine doğru genişletmemiz gereklidir.Ve aynı zamanda stratejik olarak **belirtilenin** (signfier) mantığının belirteçteki (signfied) mantık olduğunu açıklayabilmek için - kullanım değerindeki mantığının değişim değerindeki mantık olmasında da aynı durum söz konusudur- ekonomi politiğinin eleştirisini göstergelere ve gösterge sistemine genişletmemiz gereklidir"

Baudrillard şu ifadeye kullanır:"en sonunda bir gösterge-fetişizmi eleştirisine de ihtiyacımız var - gösterge biçimi ile meta biçimi arasındaki ilişkiyi de analize tabi tutmalıyız".

Baudrillard Marx'ın yalnızca değişim değerini eleştirdiğini, bu nedenle kullanım değerini, belirteci ve belirtileni (signified) eleştiren eleştirel teorilerin geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu söyler.

Baudrillard'ın üçüncü hedefi bir sembolik değişim teorisi yaratmaktır.

Baudrillard, Marksist ekonomi politiğin ve göstergeler ekonomi politiğinin eleştirisi üzerinden, bir sembolik değişim teorisi oluşturmak için tüm değer biçimlerinin kökünü kazımaya, aşmaya ve onların ötesine geçmeye çalışır.[21] Yukarıdaki getirdiği değerlendirmeler üzerinden, Baudrillard eleştirisini göstergeler alanına doğru genişletir. Baudrillard'a göre göstergenin eleştirisi için **belirteç ve belirtilen'in eleştirisinden yola çıkılmalıdır, belirteç** gösterge değerine ve **belirtilen de** gösterge biçimine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, Baudrillard'm nihai amacı bir sembolik değişim teorisi oluşturmak ve tüm değer biçimlerini ortadan kaldırmaktır (ekonomik değer biçimlerini ve gösterge değeri biçimleri buna dahildir). Onun genel ekonomi politik teorisini yeniden-kurmaya girişmesinin esas nedeni budur.

Baudrillard'a göre, klasik ekonomi politik ilk aşamadır. Bu aşama klasik burjuva iktisadı ve Marx'ın damgasını taşımaktadır. Gösterge ekonomi politiği ikinci aşamadır. Bu aşamada, hiçbir nesne göstergeye dönüştürülmedikçe gerçek bir değere sahip olamaz.

Marx'ın ekonomi politiğinde merkezde "üretim tarzı" yer almaktadır. Marx'taki kullanım değeri, artı değer, değişim değeri, emek süreci, sömürü vb. kavramlar hep bu merkez etrafında dönmektedir.

---

[21] age., s.128-129.

Gösterge ekonomi politiğinde ise, "anlam üretim tarzı" merkezdedir ve gösterge değeri ve gösterge tüketiminin açıklanması tartışmanın kilit konularıdır.

Baudrillard'a göre, kapitalist toplumun gerçek anlamda aşılabilmesi yalnızca sembolik değişimin egemen olması ile olanaklı olabilir. Sembolik değişim bu üçünü aşamadaki genel ekonomi politiktir.Yalnızca bu aşamada tüm ekonomi politik biçimleri artık önemlerini yitirecek ve hepsi aşılacaktır. Baudrillard'a göre, ilk iki biçimin sembolik değişim biçimiyle hiç bir ilişkisi yoktur, tersine, o daha öncekilerden bir kopuştur ve onları aşar ve kendinden öncekileri yapı bozumuna tabi tutar. Baudrillard geçmişteki iki aşamadaki kavramların ikisinin eşbiçimli(izomorfik) bir ilişki içinde olduğunu ileri sürer. Bu nedenle, kullanım değeri kavramını, belirteç ve belirtilen teorilerini eleştirmek ve bir sembolik değişim teorisi inşa etmek gereklidir.

3- Baulliard'ın İkinci Sıçraması ve "Üretimin Aynası"

Baudrillard erken dönem çalışmalarında esasen tüketim üzerinde teoriler geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde o göstergebilim(semiyolojinin)perspektifinden yaklaşarak Marksist ekonomi politiğe katkı yapmaya ve geliştirmeye çalışmıştır ancak sonunda çözümün üretim alanına girmek olduğunu düşünmüştür.

Baudrillard 1973'te ***Üretimin Aynası*** adlı eserini yayınladıktan sonra, Baudrillard Marksizm'den tamamen soğumaya başlamış,üretimin Marx'ın düşüncesine hakim olan temel kavram olduğunu ve üretimin Marx'ın düşüncesindeki zorlu problem alanı olduğunu veya Marx'ın kör noktası olduğunu savunmaya başlamış ve kendi oluşturduğu sembolik değişim teorisini ortaya atmıştır. Marx ekonomi politiği aşamamış sadece onun ters yansımasını "ayna" görüntüsünü görebilmiştir.Bu, Baudrillard'ın Marksizm'den kapsamlı bir şekilde kopuşunu ve post-modern Marksizm ile buluştuğunu sembolize etmektedir.

Sembolik değişim ile meta değişimi arasındaki karşıtlık

Baudrillard daha önceki Gösterge Ekonomi Politiğinin Bir Eleştirisi adlı eserinde ekonomi politik ile sembolik değişim arasında temelden bir karşıtlık olduğunu ve ekonomi politiğin eleştirisinin sembolik değişim teorisinin kabulü ve tanınmasına eşit olduğunu ileri sürmüştür.

Baudrillard, bu nedenle kullanım değeri, belirteç ve belirtilen teorilerinin eleştirisinin kaçınılmaz olduğunu ve kapitalizmin geniş kapsamlı bir eleştirisi için bir temel oluşturulmasının gerekli olduğunu vurgular. Oluşturulacak bu temel sembolik değişim olmalıdır.Baudrillard, sembolik değişim düzeninin, geride kalanın israf edildiği ve aynı zamanda da bir anti-üretimci bir değişim tarzı olduğunu söyler, yalnızca sembolik değişim düzeninde, değer yasası, birikim ve sömürü yok olacaktır ve Protestan ahlakının yarattığı kapitalist mantık ortadan kalkacaktır.

Üretimin Aynası'nda, bu fikirlerini daha da ileriye götürür ve sembolik değişim ile meta değişimi arasındaki karşıtlık hakkında fikirlerini geliştirir ve yalnızca sembolik değişim düzeninin metaların değişimi temelinde işleyen kapitalist toplumun anti-tezi olduğunu savunur. Baudrillard'a göre, Marx'ın analizi eksiktir, çünkü değişim değerinin karşıtı kullanım değeri değil, sembolik değişim değeri olmalıdır.

Bu, sembolik değişim düzeninin göstergeler düzenine göre de daha üstün olduğunu gösterir. Baudrillard'a göre, modern zamanların başlangıcı (15-16 yy) "sembolik değişimin" tamamen ölümünü simgeler, kapitalizmin ortaya çıkması ve gelişimi ile ortaya çıkan modern meta değişim süreci soyut bir değişimdir. Burjuva iktisadı (klasik ekonomi-politik)kendi sistemini kurar ancak onun getirdiği teoride metanın değişim değeri halen kullanım değeri ile ilişkilendirilmeye devam edilmiştir, değişim değeri bu temelden özgür bir biçimde ele alınmaz.Aslında klasik ekonomi politiğin teorisinde metanın kullanım değeri kavramının ileri sürülmesi değişim değeri sistemini desteklemek için bir "kurnazlıktır". Oysa, Baulliard'a göre kapitalist toplum koşulları altında, metanın kullanım değeri denilen şey aslında doğal ve yabancılaşmamış bir işlev veya ihtiyaçtır. Kullanım değeri aynı zamanda toplumsal statü, prestij, iktidar gibi nesneler üzerinden sağlanan şeyleri de içerir.Baudrillard'a göre modern (kapitalist) toplumun ortaya çıkışından itibaren gördüğümüz şey aslında metaların değişimi değildir, burada olan şey aslında göstergelerin değişimidir veya dilsel değişimdir.Dolayısıyla Baudrillard'a göre geleneksel-klasik (metacı) ekonomi politiğinin yerini göstergeler ekonomi politiği almalıdır.

Baudrillard, "üretimin aynası" ifadesini Marx'm ekonomi politiğini özetle tanımlamak için kullanmıştır ve amacı Marksist ekonomi politiğin halen kapitalizmin ve kapitalist toplumun üretimci mantığına sahip olduğunu göstermek ve Marksizmin devrimci bir teorik misyon üstlenemeyeceğini kanıtlamaktır. Dikkatle baktığımızda Marksist ekonomi politik meta üretimini ve metaların değişim ve dolaşım sürecini araştırma nesneleri olarak almıştır;ve kapitalizmdeki üretim ve yeniden üretim süreçlerinin mantığını ifşa etmeye çalışır, kapitalist toplumdaki zaaf noktalarına işaret eder-emeğin yabancılaşmasını inceler-ve bu temelde bize ulaşılacak bir ideal sunar –yabancılaşmanın bütünsel bir biçimde ortadan kalktığı bir toplum.[22]

Baudrillard açısından, Marksizm'in kapitalist topluma ilişkin yanılgılı anlayışının nedeni olan üretimci mantık halen kapitalist toplumun içkin mantığı olmaya devam etmektedir.Marksizm teoride üretimin önceliğini savunmaktadır, fakat pratikte gerçekte üretimin önceliği tamamen kapitalizmin bir ürünüdür. Baudrillard bu eleştirisini "Marksizm'deki emeğin/çalışmanın antropolojisinin" eleştirisi başlığı altında yürütmüştür. Çünkü, Baudrillard Marksist ekonomi politiğin merkezindeki şeyin emeğin "antropolojisi" olduğunu savunmaktadır. Marksist ekonomi politik eşittir = emek süreci (maddi üretim süreci) insanın en temel etkinliğidir,Marx'a göre emek süreci üzerinden insanın ihtiyaçları tatmin edilir ve insanın potansiyeli açığa çıkar; yani emek insanın özüdür ve insan kendisini emek üzerinden sürekli olarak yeniden yaratmaktadır.

Baulliard'a göre Marx'm kapitalizm koşulları altında "emeğin yabancılaşması" olgusunu eleştirisi emeğin/çalışmanın öncelikli oluşunu ortadan kaldırmayı değil, emeği özgürleştirmeyi hedeflemektedir. Marx'taki emeğin yabancılaşmasının ortadan kaldırılması teorisi, emekçilerin üretim araçlarına ve emeklerinin ürünlerine sahip olması fikri hep tek bir amaca yönelir: **emeğin/çalışmanın yeterli düzeyde ve sınırsız bir şekilde gelişmesini gerçekleştirmek.** Baudrillard, "Mark-

[22] Yu Wujin et al: Dialogues of Modern Phenomenology and Western Marxism, s.261, Şangay, Press of Shanghai Academy of Social Sciences, 2002.

sizm'deki emek antropolojisinin"tipik bir kapitalist değer olduğu yorumunu yapar: Marksizm üretimin sınırsız ve kısıtlama olmaksızın geliştirilmesini vazetmektedir.[23] "Marksizm, tarihsel materyalizm teorileri, diyalektik, üretim tarzı ve işgücü kavramları üzerinden, daima soyut ve evrensel burjuva kavramlara (doğa ve ilerleme, insan ve akılcılık,formel mantık, emek ve değişim gibi) darbe vurmaya çalışmıştır.[24] Aynı zamanda, Baudrillard da Marx'ın üretim ve üretim tarzı kavramlarını radikalleştirerek değişim değeri toplumsal mitini yıktığını kabul etmektedir.Marx'ın kavramları tüm stratejik gücünü bu kopuştan alır.Kanımızca tam da bu kavram üzerinden, Marx (burjuva) ekonomi politiğin aldatıcı evrenselliğini yıkmıştır.

Oysa, Baudrillard gerçek kopuşun "soyut" emek ile "somut" emek arasındaki farkın ortaya koyularak değil, sembolik değişim ile emek/çalışma (üretim ile ekonomi) arasında olduğunda ısrar eder.[25] Soyut toplumsal emek/çalışma ve soyut değişim biçimi kavramları yalnızca kapitalist akılcılığın (rasyonalizm) kapitalist üretim modelinin- burjuva ekonomi politiğin kavramları olabilir. Baulliard'a göre bu model insanlık tarihinde çok eski günlerden bu yana var olan bir modeldir ve bu model daha sonra her türlü sembolik değişimden kopuş ile birlikte ortaya çıkmıştır. Üretim, birikim ve sahip olma sürecinde, tutkulu üretim arzusu tüm diğer anlamları bastırır ve sembolik nitelikli alış verişleri öldürür. Baudrillard, klasik ekonomi politiğin getirdiği kısıtlamaları ve ekonomik değerin şiddetini sorgulamak ve sembolik değeri yeniden canlandırmak için Marx tarafından ortaya atılan üretim ve emek süreci(çalışma) kavramlarının genel değer sistemine ilişkin ideolojik kavramlar olarak açıklanması ve analiz edilmesi gerektiğini söyler. Marx (klasik)ekonomi politiğin radikal bir eleştirisini yapar ancak onun seçtiği biçim halen (klasik)ekonomi politiğin tarzıdır. Diyalektiğin hileleri kullanılır fakat; diyalektik eleştirinin kaderinden kaçınamaz.[26] Baudrillard'a göre, diyalektik materyalizm içeriğini biçiminin yeniden üretimi sırasında tüketmiştir.

Marx'tan sonra, tamamen farklı bir seviyeye geçmemiz, onun eleştirisini aşmamız ve ekonomi politiği net şekilde açıklamamız gerekiyor. Bu seviye sembolik değişim ve onun teorisi olmalıdır. Baudrillard tıpkı Marks'm ekonomi politiğin eleştirisini kolaylaştırmak için fizyokratların iktisat teorilerinin eleştirisinin gerekli olduğunu söylemesi gibi bizim de bugün gösterenlerin ve kodların metafizik eleştirisine girişmemiz gerektiğini vurgular."Daha iyi bir sözcük olmadığı için, buna gösterge ekonomi politiğinin eleştirisi diyoruz".[27]

Baudrillard'a göre, "kıtlık", "gereksinim", üretim vb. kavramlar, (klasik) ekonomi politiği destekledikleri için yıkılmalıdır.Böylece Üretimin Aynası'nda Baudrillard Marksizm'den ayrılmaya başlar ve Marx'ın kullandığı kategorilerin kapitalist üretim tarzını yansıttığını, bu kategorilerin eleştirmeksizin burjuva ekonomi politiğine dayandığını ve kapitalizm dışındaki toplumları açıklamak için kullanılamayacağını savunur. Baudrillard bu nedenle, meta değişimi yerine sembolik değişimin kullanılmasını savunur. Sembolik değişim hediye verme, kutlama, tüke-

[23] Yu Yu Wujin et al: Dialogues of Modern Phenomenology and Western Marxist, s.261.
[24] Jean Baudrillard, The Mirror of Production,1973 s.47
[25] age., s.45.
[26] age., s.50.
[27] age. s.51

tim ve israf şeklinde kendini göstermektedir. Sembolik değişim zamanı geçmiş her türlü ekonomi politik kavram ile ve her türlü bilinen göstergebilim teorisi ile ilişkiyi sonlandırır ve heterojen bir etkinlik tarzını olanaklı kılacaktır.

Baudrillard'ın "Üretimin aynasını" püskürtme çabası

Baudrillard, ekonomi politiğin tam ve kapsamlı eleştirisi için sadece tüketim kavramının arkasındaki şeylerin ifşa edilmesinin yetmeyeceğini vurgular, -kullanım değerinin antropolojisini eleştirmek yeterli olmayacaktır. Üretim, üretim tarzı, üretici güçler ve üretim ilişkileri kavramlarının ardındaki tüm gerçekleri açığa çıkarmamız gerekir. Aynı zamanda, Marksist doktrinin tüm temel kavramlarını da sorgulamamız gereklidir. Bu sorgulama kapsamlı Marx eleştirisi ile başlamalıdır ve ekonomi politiğin aşılması gereklidir.[28] Baudrillard'a göre, Freud'un psikanalizinin arzunun aynası olduğunu kabul edersek, Marx'ın ekonomi politiği de üretimin aynasıdır. "Üretimin aynasını" temel olarak şu demektir: Marx'ın teorisinde, doğa ve insan arasındaki etkileşim/alışveriş olarak emek süreci (çalışma) veya üretim belirleyicidir – bu aynı zamanda değerin kaynağıdır. Çalışma insan toplumunun temeli ve tarihsel gelişmenin motorudur. İnsan işçi veya üretici olarak tanımlandığından, üretici güçlerin özgürleşmesi insanın özgürlüğü anlamına gelecektir; ancak insanın özgürleşmesi üretimin ortadan kalkmasına yol açmamaktadır -- halen üretim gerekecektir, çünkü Marx'a göre bu gereksinimler alanıdır. Baudrillard Marks'ın her şeyi üretimle açıkladığını düşünür – Marx üretimi bir ayna olarak hayal eder; toplum, tarih ve insan hepsi birden bu aynada yansımaktadır.

Klasik Marksizm, her şeyi üretim kavramı üzerine kurarak, toplumdaki kültürel ve anlama dönük davranışları ekonomik etkinliklere tabi kılar, tüm toplumsal ve ekonomik sistemi destekleyen şey ve onların gizemi "üretim tarzında" aranmalıdır ; o toplumda hangi ürünlerin, kim tarafından ve hangi yöntemle üretileceğine bakılmalıdır.

Marx ve klasik ekonomi politiğin pek farkı yoktur -- ikisi de emek değer teorisinden hareket ederler. Bu nedenle Baudrillard, dinin içeriğini dini biçimlerle eleştiren Feuerbach gibi, Marx'ın da ekonomi politiği ekonomi politik biçimde eleştirdiğini söyler. Marksist eleştiri belki de ekonomi politik sisteminin işleyişini ve onun yasalarını açıklayabilir, fakat aslında bu eleştiri aynı zamanda bu sistemi bir model olarak yeniden üretmektedir.[29]

Açık ki, Baudrillard'ın Marksist doktrin ile klasik ekonomi politik arasındaki önemli bir farkı göz ardı ettiği görülmektedir. Marx'ın emek değer teorisi ve artı değer teorisi, onun kapitalist özel mülkiyet analizinden ayrılamaz. Elbette, Baudrillard'ın ilgilendiği şey mülkiyet biçimi değildir. O, Marx'ın daha başlangıç noktasında gerçeklerden saptığını ilan etmektedir: insan üretici veya emekçidir ve üretim veya emek belirleyicidir.

"Marksizm sermayenin kurnazlığına yardımcı olur. İnsanları işgüçlerini satarak yabancılaştıklarına ikna etmeye çalışır, fakat böylelikle çok daha radikal bir eleş-

[28] Jean Baudrillard, The Mirror of Production, s.21.
[29] Jean Baudrillard, The Mirror of Production, s.66

tiri ve tez sansürlenmiştir: aslında işçiler çalışarak yabancılaşmaktadır.[30] Baudrillard Marx'ın döneminde, ekonomi politik sisteminin tüm çelişkilerinin yeterince olgunlaşmadığını düşünür. Bu nedenle Marx'ın köklü bir eleştiri geliştirmesi ve erken dönem kapitalizmden hareket ederek toplumu kavraması imkansızdır. Marx'ın kendisi, bu sistemin genel mantığım henüz kavrayamamıştır. Ancak bu sistemin olgun aşamasına gelmesi ile eleştiri bir temel kazanabilirdi. Baudrillard'a göre, özellikle ekonominin temel belirleyici olarak görülmesi, sembolik değişimden kopuşa ve toplumsal ilişkilerde köklü bir devrim düşüncesinden uzaklaşmaya götürmektedir. Ekonomi politik -yalnız ve yalnız- onun maddi üretim alanından başka toplumsal ve bireysel pratiğin tüm alanlarına girmesinden sonra kavranabilirdi. Baudrillard Marx'ı bu sorunlardan sorumlu tutmanın doğru olmadığını kabul eder. Evrensel gelişme sürecinin sadece bir aşamasının analizi sebebiyle, Marx'ın eleştirisi ancak bu adıma kadar erişebilmiştir.O aşamada diğer sorunlar üzerine yalnızca spekülasyonda bulunulabilirdi.

Üretimin Aynası kitabının başlığı bir metafordur. Baudrillard'a göre, Marx emeği/çalışmayı insanın temel talebi ve insanın kendi potansiyelini gerçekleştirdiği birincil etkinlik olarak değerlendirir, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki, bugüne dek insan toplumunun tüm tarihine egemen olmuş olan temel çelişkidir, toplumdaki diğer tüm olgular bu üretici güçler ve üretim ilişkilerine göre açıklanabilir ve Marx'taki bu "üretimci mantık", doğanın tarihini üretim perspektifinden "yeniden yazar" ve toplumsal tarihi, üretim ilişkileri perspektifinden "yeniden yazar".[31]

Baudrillard aslında, bu teoriler, üretimin hakim role sahip olduğu ve en üst ilke olduğu kapitalizmin aynadaki bir yansıması olduğunu vurgular: Baudrillard'a göre üretimci söylemi ve sembol söylemi, her ikisi de bir tür ayna yansımasıdırlar,bu söylemler üzerinden ekonomi politik sistemi imgelemde yansıtılır ve belirleyici bir faktör olarak yeniden oluşturulur.[32] Douglas Kellner Baudrillard'ın eleştirisinin sadece Marx'ın imgeleminin yerine başka bir imgelem kullandığını düşünmüş ve eleştirmiştir. Kellner böylesi bir dogmatik önermeyi benimseyemeyeceğini söyler. Kellner, toplumsal süreci ve toplumsal değişimleri doğru şekilde anlamak için, birçok teoriye ihtiyaç duyduğumuzu ve üretim teorisinin de gösterge teorisinin de önemli olduğunu öne sürer. Baudrillard'ın Marx'm kullanım değeri kavramını ve gereksinimler (ihtiyaçlar) teorisini eleştirisindeki tezler, Marx'a yapılmış bir haksızlıktır, çünkü Marx burjuva ekonomi politiğin eleştirisinde, Baudrillard tarafından ortaya konan birçok fikri savunmuştur. Marksizm, Baudrillard'ın iddia ettiği üzere ekonomist veya indirgemeci değildir. Lefebvre, De Poitiers ve Frankfurt Okulu'nun teorisyenleri gibi Marksistler de Baudrillard'ın birçok fikrini daha önce savunmuşlardır - onlar da bu fikirlerin aşırı bir biçimde Marksizm karşıtlığı taşımadığını kabul etmektedir.[33]

Baudrillard sembolik değişimi meta değişiminin antitezi olarak ortaya koymaktadır. Onun tezinin önem verdiği anlam : sembolik değişimin hem kapitalist topluma ve de hem de Ötekilere gerçekten heterojen olan bir şeyi temsil ettiğini düşünmesidir. Baudrillard modern toplumu göstergebilimsel açıdan eleştirirken, günümüz toplumunu

---

[30] age., s.31.
[31] Baş Editör Bao Yaming: Postmodernity and Geopolitics, s.70.
[32] Jean Baudrillard, The Mirror of Production, s.20
[33] Douglas Kellner, Jean Baudrillard: From Marxism to Postmodernism and Beyond, s.51-52.

bir sistem olarak görür ve hatta artık öznenin öldüğünü savunur ancak Baudrillard bir Öteki arayışına asla son vermez, aynı zamanda devrimci yoldan da vazgeçmez. Yalnızca bizlere kapitalist sistemde bir Öteki arayışının imkansız bir şey olduğuna, özellikle de kapitalist toplumu kapitalizmin üretim sürecine odaklanarak düzeltmenin imkansızlığını vurgulamak istemektedir. Kapitalist sistemin gerçekten dışına çıkmak için, yalnızca dikkatimizi sembolik değişimin anlamlarına ile özel davranışlara odaklamalıyız.[34] Baudrillard yalnızca sembolik değişim teorisi üzerinden modern toplum sistemini yıkabileceğimize ve ondan farklı bir Öteki olana gidebileceğimize inanır. Üretimin Aynası'nda, Baudrillard Marx'ın (metacı) ekonomi politiğine"köklü" bir eleştiri yapsa da, kendi "göstergeler ekonomi politiğinin" onun bir "diyalektik devamı" olduğunu düşünmektedir. Sonraki kitabı Symbolic Exchange and Death (Sembolik Değişim ve Ölüm) kitabında, Baudrillard, kendisini artık ekonomi politiğin eleştirilmesi çerçevesi ile sınırlamaz – kendi "göstergeler ekonomi politiğinin" de sadece bir ara geçiş olduğunu savunarak daha ileri gittiğini ve genel ekonomi politiğe son verilmesini savunmaya başlar.

4- Göstergeler ekonomi politiğinin eleştirisinden post-modernizme yolculuk

Baudrillard, Marksizm'in toplumsal üstyapıyı açıklamak için ekonomik temele başvurduğunu ve insan ile doğa ve insan ile insan arasındaki ilişkileri açıklamak için de emek/çalışma ve üretim kategorilerini kullandığını savunur. Böylece Marksist devrim kuramı yalnızca göstergeler düzenine bir uyumdan ibarettir ve göstergeler mantığının ötesine geçemez, böylece bu teoriler semiyotik kültürün bir bileşeni olmakla kalır. Bu geleneksel devrimci kavramların aksine, Baudrillard bir tamamen Öteki olanın bir şeye ulaşmak ona ulaştıracak bir söylem tarzını ve eleştirel bakış açısını aramaktadır. Sembolik değişim teorisi sadece bu yönde bir girişimdir.

Baudrillard'ın simulark düzeni teorisi

Daha sonra, Baudrillard günümüzün çağdaş semiyotik kültürünün kapsamlı incelemesine başlamıştır, göstergeler sisteminin yerine simülasyon sistemin geçirdi, sembolik değişim teorisini heyecan ve tutku ile gözden geçirmeye başladı ve başka bir ultra soyut dünyaya yöneldi. Simülasyon Kavramı ve sanallık, sahtelik, yeni model, gerçek, hiper-gerçeklik, simülasyon, simülark, ayartma gibi kavram ve teoriler geliştirmeye başladı. Ekonomi politiği bir simulakrlar düzeni olarak tanımladı. Dostu olan Foucault'ya karşı çıkarken (Baudrillard Forget Foucault -Foucault'yu Unutun- kitabını yayınladı) Baudrillard kendi erken dönem teorilerini de eleştirmeye başladı: tüketim toplumu eleştirisini çok yetersiz bulduğunu yazdı ve gösterge ekonomi politiğinin eleştirel teorisinden radikal post-modern teori alanına yol almaya başladı. Bu değişim esas olarak onun en etkili eserleri Symbolic Exchange and Death (Sembolik Değişim ve Ölüm) ile Simülark ve Simülasyon adlı eserlerinde yansımaktadır.

---

[34] Yu Wujin et al: Dialogues of Modern Phenomenology and Western Marxist, s.261~265.

Simülark kültürünün yükselişi (simulacrum)

Baudrillard'ın sembolik değişim teorisi, piyasadaki değişim sürecine bir anlamda rasyonel bir biçimde katılmayı savunmaktaydı – fakat insanlar burada ekonomik-olmayan beklentiler içinde olmalıydı , karşılıklı iyi duygular öne çıkmalıydı. Tabii ki burada ekonomi politiğin rasyonalizminden uzaklaşılmıştı ve bu ancak bir ütopya düzleminde gerçek olabilirdi ve gerçek sorunları çözememekteydi.

Bu yanılsamayı gerçekleştirmek imkansız olduğu için Baudrillard daha sonra post-modern defterlere girerek "simülark" ve "hiper-gerçeklik" vb. teorilerini ortaya atmıştır. Daha önceki tezleri üzerine konuşurken, Baudrillard 1960-70'lerde bir dizi kitap yayınladığını, bu kitaplarda, varlığını nesneler olarak sürdüren çeşitli kültürel ürünlerin eleştirisini yaptığını ve bu eleştirilerinin nesneler sistemindeki hertürlü açık veya örtülü göstergeye yöneltilmiş bir eleştiri olmasına rağmen, bu nesnelerin ve göstergelerin halen belirli bir öneme sahip olduklarını söylemiştir. 1980'lerden başlayarak, Baudrillard, modern toplumun kültürel yaşamında yaygın ve popüler olan anlamsız ve belirsiz göstergeleri inceler ve onların mantık dışı işleyiş süreçlerini ortaya koymaya girişir.[35] "Artık simülark kültürü ve simülark toplumu yükselişe geçmektedir".

Yeni kitaplarında Baudrillard, mevcut toplumunun gelişimini ve değişimini özetlemek için "üretim tarzından" "koda", "üretimden" "yeniden üretime", "ideolojiden "simülakruma", "göstergeden" "simülasyona" vb. bir dizi dönüşümün gerçekleşmeye başladığını açıklamaktadır. "Simülasyon" ve "simülark" artık iki temel kavramdır. Simülark kavramı Baudrillard'ın erken çalışmalarında da birçok kez geçmektedir. Tüketim Toplumu'nda, Baudrillard simülark kavramını modern öncesi toplum ile (16-17 yy) modern toplum arasındaki farkı açıklamak için kullanmıştır ve modern toplumda nesnelerin "simülark nesneler" ve "hayali nesneler" olduğunu savunmuştur. Örneğin, Baudrillard Avustralya'daki aborjinlerin tüketim toplumu karşısındaki tavırlarını anlatırken, insanlar tüketimde bulunurken ilahi/kutsal bir varoluşa ulaştıklarını düşünürler ve bir dizi simülark ve mutluluk verici özelliklere sahip semboller dizisi oluştururlar ve ardından mutluluğun gelmesini beklediklerinden bahseder.[36] Baudrillard, Göstergeler Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri'de ve Üretimin Aynası'nda, da benzer kavramlar kullanır. Yalnızca Symbolic Exchange and Death (Sembolik Değişim ve Ölüm) kitabından itibaren Baudrillard ekonomi politik ve onun eleştiren konu başlıklarından uzaklaşır ve iki kavramı merkeze koyarak- "simülark" ve "simülasyon"- görece tam bir teorik çerçeve oluşturmaya başlar.

Bu yeni kitapta, Baudrillard simülark araştırmasını gösterge kültürü araştırması ve modernite çağının araştırması ile birleştirir ve modernitenin feodal düzene galebe çalmasının simülark düzeni ile başladığını vurgular ve simülark düzeninin kurulması ayrıca toplumda göstergeler kültürünün hakim konuma gelmesi anlamına gelmektedir.

Baudrillard, artık simülasyon çağında olduğumuzu belirtir ve simülasyonun yaygınlık ve evrensellik kazanması ile birlikte, gerçeklik ile (hayal)imgelem arasındaki ve doğru ile yanlış arasındaki sınırlar kaybolmaktadır. Gerçeği ve orijinal olanı sah-

[35] Gao Xuanyang: Postmodern, s.226, Pekin, China Renmin University Press, 2005.
[36] Jean Baudrillard, The Consumer Society, Londra, 1998, s.31.

te olandan ayırmak giderek zorlaşmaktadır. Günümüzdeki her olay ve olgu, gerçeklik ile imgelemin bir karışımıdır. Aslında, Baudrillard'a göre, ne hakikat ne de gerçeklik vardır, bunlar bir kar çığının düşmesi/kayması gibi simülasyonların altında kalmaktadırlar , insanlar devasa bir simülark içinde yaşamaktadırlar, simulakrum insanların referans sisteminin sonsuz bir döngü içinde olmasıdır, simulakrum'un gerçeklikle –mutlak bir biçimde- hiçbir alış-verişi yoktur onun tüm alışverişi yalnızca ve yalnızca kendisi ile olmaktadır-– insanlar gerçek-dışılık içinde değil, simülark içinde yaşamaya başlamışlardır.[37] Sonuç olarak, belirli özel şeyler dışında, simülasyon kavramı anlamın varlığını mutlak bir biçimde ortadan kaldırmaktadır.Anlamlar yoklaşmaktadır.

Sanallık ve onun karmaşıklığı, Baudrillard'ın Simulations başlıklı çalışmasında, kendisini güçlü bir biçimde ifade eder. Ona göre, geç-kapitalizmin koşullarının oluşturduğu yeni dünyada, artık gerçeklik ve onun ilişkileri mümkün değildir. Gerçeklik yerini, sanala bırakmıştır ve sanallık, gizli-politik bir oyunun inceliklerini sergilemeye başlamıştır. Ancak sanal şeyler, güçlü ve ideolojik olanın yansıması değildir; tam tersine sanal olan, iktidar/güç ilişkilerini çağrıştıran, sosyal ve politik programları sayısız kez yeniden üretebilen ve hipergerçeklikle yönetilen ve yönlendirilen bir "şey"dir.

Baudrillard, daha önceki araştırmalarında çağdaş toplumdaki göstergeler kültürü üzerine çalışırken, esasen gerçek yaşamdaki değişimlere karşı güçlü duygular beslediğinden dolayı simülarkı sadece özel bir başlık olarak seçmişti. İlk çalışmalarında o bu yeni ortaya çıkan değişimleri göstergeler kültürünün hakim konumda olduğunu düşünerek incelemekteydi. Fakat şimdi ise Baulliard gösterge kültürünün yeni tarihsel biçimi, özellikle de 1980'ler sonrası ortaya çıkan yeni gösterge kültür biçimleri üzerine daha somut bir analiz yapmaya girişmiştir. Bu anlamda eski çalışmalarını yeni bir aşamaya yükselttiğini söyleyebiliriz.

Baudrillard insanlık tarihinin üç gelişim aşamasını kendi "simülark" teorisi bağlamında özet ve kısa bir biçimde yeniden tanımlar. Bu aşamalar birbirinden nasılhangi ilişkiler temelinde- ayrılır?: Her bir aşamada göstergeler ile dışsal referanslar arasındaki ilişkiler sonucu oluşan kodlar farklılaşmaktadır, simülark işleyişin meydana gelmesi, gelişmesi ve evrimi süreci olgunlaştıkça yeni aşamalar oluşmaktadır.

Baudrillard, simülarkın Rönesans çağından bu yana değer yasasındaki değişim aşamalarına denk gelen üç ardışık aşaması olduğunu savunur:

Birinci aşama "sahtekarlık-taklit" Rönesans'tan Sanayi Devrimi'ne (1840-70) dek süren "klasik" çağın hakim çerçevesidir;

İkinci aşama "üretimcilik" sanayi çağının hakim çerçevesidir. Üçüncü aşama olan "simülasyon" ise içinde bulunduğumuz "kodların" egemen olduğu çağın hakim çerçevesidir. İlk sıradaki simülark doğal değer yasasını uygular, ikinci aşamadaki simülark piyasa değeri yasasını uygular ve üçüncü aşamadaki simülark yapı(struktür) yasasını uygular.[38]

---

37 Jean Baudrillard, Simulations, Semiotext (e), 1983, s

38 Bkz. Jean Baudrillard, Symbolic Exchange and Death, Londra, 1993, s.50..11.

Baudrillard, günümüzün çağdaş toplumunda, anlamsız olan ancak insanların bir şey olduğuna vehmettikleri , suni gösterge sistemlerini analiz eder-burada her şey yapmacık ve sunidir. Baudrillard, bu suni/yapma gösterge sistemlerini "simülark" olarak adlandırır ve bu simülarkları ve bunların işleyişlerini çağdaş toplumun temel özelliği sayar.

Simülark burada nesnelerin veya olayların yeniden oluşumunu veya yeniden üretimini ifade etmektedir, dolayısıyla Baudrillard'ın farklı simülark düzenleri üzerindeki araştırması göstergeler ile gerçeklik arasındaki ilişkilerin incelenmesine odaklanır. Kısaca, ilk aşamadaki simülarklar açık bir şekilde gerçekliğin kopyalardır.İkinci aşamadaki simülarklar, o kadar canlıdırlar ki gerçeklik ile belirteç arasındaki sınırlar bulanır. Üçüncü aşamadaki simülarklar ise kendi gerçekliklerini yaratırlar ancak herhangi bir gerçek dünyaya ait değillerdir. Bu aşamadaki simülarklar, bilgisayarın kodlanmış dilinde oluşturulan bir dünyadır. Bu matematik bir modeldir, soyuttur ve bağımsız bir varlıktır. Bu üçüncü simülark aşaması Baudrillard tarafından hiper-gerçeklik çağı olarak adlandırılır. Üçüncü simülark düzeni kitlesel medya araçlarının yükselişinden ve piyasalardaki değişim (alış-veriş) işlemlerindeki devrimden kaynaklanmaktadır. Göstergeler gerçekliğin yoklaşmasını/yokluğunun üstünü örtmektedirler. Baudrillard'a göre ilk aşamadaki orijinal nesnelerin taklit olayları ve ikincisi aşamada seri sanayi üretimi modeline geçiş ile birlikte ortadan kaybolmuştur.Üçüncü aşamada da saf seri üretim kaybolmaktadır. Farklılıklara adapte olma ve düzeltme ilkesine göre, tüm biçimler modellerden türetilmektedir ve anlamlar yalnızca modele sadık kalınması ön koşuluyla üretilmektedir. Tüm işlevlerin hiçbir nihai hedefi yoktur ve işlevlerin başlangıç noktası da modellerdir. Yalnızca ve mutlak olarak modelden kaynaklanan bir belirteç (signifier) güvenilir/saygı duyulan bir sonuç sunar. Günümüz çağında simülasyonun kazanmış olduğu anlam ancak böyle açıklanabilir. Sanayileşme çağı yalnıza onun ilksel-başlangıç biçimidir. Günümüzün simülasyon düzenini belirleyen şey, tamamen "modelin" ve "modellerin" kendisidir. Bu düzen fayda ve kullanım dünyasından kaynaklanan tüm amaç ve işlevlerden bağımsızdır. Bu yapısal (strüktür) değer yasasının işlediği bir dünyadır. Bu anlamda, yeniden üretim egemen hakim ve yönlendirici bir konuma gelmiştir ve bu yeniden-üretim basit seri sanayi üretiminden farklıdır, simülasyon "gerçekliğin" yerine geçer ve refere edilen "referansın belirteci" haline gelir. Hiper-gerçeklik hakim simülasyon biçimidir ve Hiper-gerçekliğin kesin tanımı şöyle yapılır: hiper-gerçeklik kendisini hep yeniden-üretilmiş olan şeylerle bağlantı süreci içinde tanımlar. Simülark artık bir alanın simülasyonu değildir, Simülark refere edilen bir şey veya bir varoluş değildir, Simülark'ın orijinal nesneye veya varlığa ihtiyacı yoktur ve bunun yerine o gerçekliği modeller aracılığı ile üretir: ürettiği şey bir tür hiper gerçekliktir.

Baudrillard'ın Ekonomi politiğe "son vermesi"

Baudrillard, artık üçüncü aşama simülark düzeninde yaşadığımızı söyler. Bu çağda taklit ile gerçeklik arasındaki ilişki şöyledir: bu ilişkide simülasyon gerçekliği oluşturmaktadır , yani oluşturulan taklit gerçeklik olmaktadır, ve onu aşan hiçbir başka bir gerçek dünya yoktur.

Gösterge tarafından temsil edilen tüm "gerçek" içerik artık yoktur , günümüzün simülasyonu yapı yasasına ve rastgele eşleşme ilkelerine tamamen uyumludur. Simülasyon düzeninde hiçbir değer denklemi yoktur, yapısal-değer yasasını

sürdüren ikili bir karşıtlık vardır; üretim ve metacı ekonomi politik gösterge ve simülasyona ekonomi politiğine dönüşmelidir.

Dahası, Baudrillard göstergeler ekonomi politiğinin yalnızca geçici bir terimlendirme olduğunu söyler, çünkü: göstergeler ekonomi politiği hala değere ve değer yasasına önem vermeye devam etmektedir. Sadece bunlara verdiği önem öncekinden (klasik ekonomi politikten) farklıdır ve (klasik)ekonomi politiği güçlü bir şekilde sarsmıştır-- göstergeler ekonomi politiğinin taşıdığı içeriği değişmiş, hatta bu içerik ortadan kalkmıştır. Çünkü göstergeler ekonomi politiğin üstlendiği misyon değer tarafından yönlendirilen toplumsal ilişkileri imha etmektir.

Öte yandan simülark düzenindeki yapısal-değer yasası da belirteci etkilemektedir, fakat yapısal- değer yasası kendisini ortak bir gösterge biçiminde ifade etmez-sergilemez- yapısal değer kendisini kod'un bir örgütleme biçimi olarak gösterir, ve kodlar tüm göstergeleri örgütlemezler/düzenlemezler.

Meta değeri yasası maddi üretimin-belirli bir zaman dilimi içindeki-aşaması değildir. Oysa aksine yapısal- değer yasası herhangi bir göstergenin üstünlüğüne işaret etmez; burada bir göstergenin belirteci, belirtilenden tamamen kopmuştur/ayrıdır, dışsal gerçeklikle hiçbir bağı bulunmaz, burada belirteç özgürce yüzmekte/salınmakta, oynamakta, çoğalmakta ve salınırken yeniden üremektedir. [39]

Özetlersem, Baudrillard ekonomi-politiği, "üretim" mitini ve emeği/çalışmayı tümüyle sonlandırır ve bunları göstergenin üyeleri haline getirir ; çünkü işçilerin ve çalışanların aldığı ücret çalışmalarının karşılığı değildir, oysa bu ücretler sistem yapısındaki farklılaştırıcı ilişkiler tarafından belirlenmektedir. Böylece, bu yüzden "yeniden üretim" ve simülasyon çağı başlamıştır. "Simülarkm kökenleri" her yerdedir: moda alanında güzellik ve çirkinlik birbirinin yerine geçebilmektedir, kitlesel medyada hakikat ve yalan yer değiştirebilmektedir, nesnelerin faydalı veya faydasız oluşu birbirinin yerine geçebilmektedir. Doğa ve kültür tüm anlam düzeylerinde birbirinin yerini alabilmektedir.Tüm büyük hümanist değer ölçüleri ve uygarlığın tüm ahlaki, estetik ve pratik yargılama değerleri, imgelemimizde ve göstergeler sisteminde ortadan kaybolmuştur. Bütün bunlar, kodların her şeye ve tüm sorunlar üzerinde kurdukları hakimiyetin tipik bir sonucudur. Bu düzen, nötralizasyona ve hiçbir fayda olmaması ilkesi üzerinde kurulmuştur.

Bu düzende, "yapısal- değer yasası" her şeye egemen olur. Diğer deyişle, kod/model ile nesne arasındaki ilişkilerde, **kod/model** öncelik kazanır, kod/model nesnenin oluşumunu ve yapısını belirler ve gerçekliği şekillendirir.

Baudrillard'a göre, yapısal-değer yasasının anlamı, her bir alan ve onun özgün içeriği arasında belirsiz bir ilişki bulunduğunu anlatmaktadır ve sonuçta varılan durum şudur: göstergenin belirli olan dünyasından/alanından (çünkü göstergelerin belirli olan bir alanı bulunmaktaydı) kodların belirsizliğine geçilmiştir.

Bu yeni kodlar düzeninde ,üretim alanının ve gösterge alanının içerik değiştirdiğini söylemek yeterli değildir, bu yeni düzende üretim alanı ve gösterge alanı gerçekten de tümden kaybolurlar ve kendi özgünlüklerini ve belirleyiciliklerini kaybederler. Yeni düzende değerin içeriği değil biçimi avantaj kazanır. Bu, belirli ilişkiyi ve üretimi ortadan kaldıran şey daha fazla ortak bir organizasyon bi-

[39] Bkz. Jean Baudrillard, Symbolic Exchange and Death, s.7.

çimidir. Baudrillard şöyle yazar: "göstergeler ekonomi politiği kavramı, hala (klasik ekonomi politikteki) meta değeri yasasını ifade etmektedir ve bu yasayı (meta değeri yasası) alıp göstergeler düzeyine doğru genişletmiştir. Oysa değerin yapısal bileşimi (yapısal-değer) üretim sistemini, ekonomi politiği, belirteci, göstergeyi ve diğer rejimleri son derece basit bir şekilde ortadan kaldırmaktadır. Tüm bunlar kodla birlikte simülasyon dünyasına girerler.[40] Kesin söylemem gerekirse "klasik" ekonomi-politik ve göstergeler ekonomi politiği artık yoktur, sonlandırılmıştır: bunlar her ikisi de bağımlı bir varoluşa evrilmişlerdir ve her ikisi de hayali-yanıltıcı çağrılar haline gelmişlerdir.

İlk düzen ve ikinci düzende gerçeklik halen vardır. Simülasyon sistemini ölçme başarımız ise gerçekliğe ters düşecektir. Baudrillard'ın üçüncü simülark düzeni- üçüncü aşama- konusundaki kaygısı, bu modelin "hiper gerçeklik" üretmesidir -- gerçek kökene sahip olmayan bir dünya ortaya çıkmıştır. Hiper-gerçeklik dünyayı deneyimlemenin ve kavramanın ana yoludur.[41]

Bu üç düzen üzerine getirdiği açıklamalar ile Baudrillard simülarkın toplumsal yaşam üzerinde nasıl aşamalı olarak adım adım egemenlik kurduğunu ortaya koyar. Buna göre, simülark düzeni "tarihin tasviri" olarak görülmelidir. Burada tarihsel simülasyon sürecinde olgular açık bir biçimde tasvir edilmiştir. Baudrillard'a göre, yabancılaşmış manzara toplumu (ikinci simülark düzeni) ve çılgın değişim toplumu (üçüncü simülark düzeni) sonrasında, yeni bir aşamaya -dördüncü aşamaya- girmiş bulunuyoruz (dördüncü simülark düzeni).[42]

Birinci aşamada, değerin dayandığı referansı doğadır ve doğal kullanıma ve dünyanın gelişmesine dayalıdır. İkinci aşamada,"nesnelerin" değerleri eşdeğerlerin değişimi ilkesine göre belirlenir ve burada metanın mantığı işlemektedir . Üçüncü aşama ise göstergeler sisteminin hakimiyeti altındadır. Bu aşamada, nesnelerin değerleri bir gösterge modeline bağlı olarak gerçekleşir. Dördüncü aşamada – bu çılgın (veya bir virüs ya da radyasyon gibi yaılan) aşama – değerin dayandığı hiçbir dayanak noktası bulunmaz ve değer tüm yönlerde yayılır, tam olarak söylersek, bu aşamada hiçbir değer yasası yoktur, sadece bir tür değer salgını vardır, bir tür genel değer metastazı ve değerin gelişigüzel çoğalması ve yayılması söz konusudur. Aslında, artık "değerden" hiç söz etmemek gerekir. Çünkü böylesi bir sonsuz çoğalma ve zincirleme reaksiyon her türlü değer biçmeyi imkansız hale getirmiştir. Güzel ile çirkin, doğru ile yanlış veya iyi ile kötü arasında ayrım yapmak imkansızdır. Çünkü partikülün hızını ve konumunu hesaplamak eşzamanlıdır.[43] Baudrillard'ın Kötülüğün Şeffaflığı eserini onun erken dönem çalışmalarıyla karşılaştırdığımızda, dördüncü aşamadaki simülark düzeninin --çılgın değer aşaması-- geniş ölçüde üçüncü düzenin doğal bir devamı ve genişlemesi olduğunu kolaylıkla görebiliriz: bu iki düzende değer hiçbir dışsal referans ve dayanak kullanmaz -- ya yapısaldır (üçüncü simülark düzeninde olduğu gibi) ya da hiçbir yapısı yoktur (dördüncü simülark düzeninde) ve hiçbir kayda değer maddi içeriğe sahip değildir; bu nedenle, bu son iki düzendeki değerler, değerlerin karşılıklı taklidi içinde konumlanırlar ve bu dü-

[40] Jean Baudrillard, Symbolic Exchange and Death, s.8
[41] Bkz. Richard J.Lane, Jean Baudrillard, Londra ve New York: Routedge, 2000, s.86-87.
[42] Mike Gane(ed.), Jean Baudrillard, Cilt I, Sage, 2000, s.xv.
[43] Jean Baudrillard, The Transparency of Evil, Verso, 1993, s.5-6.

zenlerdeki değerler değerin nötral hale gelmesidir ; bu düzenlerdeki değerler göstergenin/modelin sonsuz yeniden üretimi olarak kendini gösterir – tamamen- safi- taklit içinde bulunurlar.

Hiper-gerçeklik bakış açısının benimsenmesiyle, ekonomi politik ("meta ekonomi politiği" ve "göstergeler ekonomi politiği" dahil, her ikisi de ölmüştür. Hiper-gerçeklik döneminde, alış-veriş gösterge ile gerçeklik arasında değil, hiper-gerçeklik döneminde alış-veriş gösterge ile gösterge arasında gerçekleşir, öte yandan hiper-gerçeklik döneminde değerler her türden göstergenin farklılaşması ve göreceli olması özelliği taşıyan yapı tarafından belirlenir. Bu şekilde, hiper-gerçeklik döneminde değerler – belirtilen meta ve metalaşmış gösterge değeri -- artık hiçbir dışsal referans/dayanak sistemine sahip değildir: dayanaklı değer iptal olmuştur ve yapısalcı kurallar üste çıkar ve hakim olur.

Sonuç olarak artık ihtiyaç, gereksinim, emek, değer, para ve ekonomi politiğin diğer kategorilerinin tümü göstergeler şeklinde gösterge yapısı içinde "gerçekliğin" hiçbir sınırlamasına tabi olmaksızın olmaksızın akmaya başlarlar. Böylece, Baudrillard'ın tarif ettiği şekilde emeğin sonlandırılması, üretimin sonlandırılması ve ekonomi politiğin sonlandırılması gerçekleşir.

Fakat, sonlandırma ortadan kaybolma anlamına gelmemektedir. Diğer deyişle, simülark düzeninde ekonomi-politik doğası gereği safi(pür) bir gösterge veya model haline gelir.[44] Baudrillard ekonomi- politiğin sonlandırılmasından söz ettiği günlerde, akademik kariyerinde de erken dönemden geç dönemine geçiş yapmıştır. Baudrillard için geride kalmış olan modern toplumun merkezinde meta üretimi ve tüketimi bulunmuştu, içinde yaşadığımız post-modern toplum ise simülasyonu, gösterge ve imajların kullanımı merkeze alınarak düzenlenir. Post-modern toplumda egemen olan kuralı simülasyondur. Bu post-modern simülasyon düzeninde, bireylerin kişisel kimlikleri göstergelerin kullanımı sırasında oluşur ve kişinin öz-bilincini ve kişiler arası ilişkileri kodlar ve modeller belirler. Ekonomi, politika, toplumsal yaşam ve kültür alanı simülasyon mantığı tarafından yönetilir. Metaların tüketimi, politik işleyiş sistemi, kültürel üretim ve gündelik yaşam işleyişi hepsi kodlar ve modellerle doludur.

Kaynakça:

1- Baş Editör Bao Yaming: Post-modernity and Geopolitics. Şangay: Shanghai Education Press, 2001

2- Xia Guang: Post-structuralist Thought and Theory of Postmodern Society. Pekin: Social Sciences Academic Press, 2003

3- Gao Xuanyang: Postmodernism. Pekin: China Renmin University Press, 2005

4- [4] Jean Baudrillard, Symbolic Exchange and Death, Londra, 1993

5- Jean Baudrillard, For a Critique of the Political Economy of the Sign, Telos Press, 1981

[44] Xia Guang: Poststructuralist Thought and Theory of Postmodern Society. s.293, Pekin: Social Sciences Academic Press, 2003.

Ek. 1
Makale

Laclau ve Moufee'nin "Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru" Adlı Eserlerinde, Post-Marksist Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim Teorisinin Sorunları

Yazar
Zeng Zhisheng

Giriş

"Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru"* adlı kitapta, Laclau ve Moufee günümüzün sanayi-sonrası kapitalist toplumunda; kapitalizmin kesin ve nihai bir değişime uğradığını düşünürler. Bu yeni kapitalist toplum sınıflı toplumundan çoğul-kitle toplumuna geçiş anlamına gelmektedir. Artık, temel kuvveti proletarya olan geleneksel sosyalist devrim stratejisinin zamanı geçmiştir. Yeni sosyalist hareketin bakışı proletaryanın yeni dönemdeki dezentegrasyonunu ve marjinalleşmesini yanısıtmalıdır. Laclau ve Mouffe'ye göre, içine girilen bu yeni post-modern süreçte bir post-Marksist sosyalist devrim stratejisi gereklidir: Bu bir radikal demokrasi mücadelesi/stratejisi olmalıdır. Radikal demokrasi içerikli sosyalist stratejinin öz fikri sudur: Demokrasi sosyalizm hedefinin bir parçası değildir, tam tersine, sosyalizm demokratik devrimin bir parçası olmalıdır. Dolayısıyla demokratik politikaların alanını genişletmek sosyalist hareketi ileri götürmek anlamına gelecektir. Post-Marksizmin bu sosyalist stratejisinin dayandığı teoriler tüm dünyada güçlü bir şekilde tartışılmıştır. Bu yazıda yazar, post-Marksizmin yeni sosyalizm düşüncesinin sorunlarını eleştirel bir biçimde ele almaktadır.

---

* Laclau ve Moufee'nin bu önemli eserleri, 2008 Ocak ayında İletişim Yayınları tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.

Bölüm I

Fukuyama, Sosyalizm ve Liberal Demokrasi

Sosyalizmin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın dağılmasından sonra hedefi ve yönü nedir? Acaba Fukuyama'nin kitabinda iddia ettigi gibi sosyalizm ile kapitalizm arasında rekabetin çoktan sona erdiği -"Tarihin Sonu" gelecek midir? Liberal demokrasinin ve Pazar ekonomisinin kapitalizmin çelişkilerini aşarak bütün dünyaya durmaksızın yayılan bir trend olabileceği doğru mudur?

Birçok Marksist araştırmacı,bu soruların cevaplarını değişen gerçeklikler ışığında ve teorik zorluklara karşın vermeye çalışıyorlar. Post-Marksist sosyalizm stratejisinin teorileri de bu arayışlardan biridir. Laclau ve Moufee, bugünkü sosyalist stratejinin; geride kalan devrim sonrası yeni süreçte yeni içeriginin ve yönünün radikal demokrasi olduğu görüşünü ortaya atmışlardır. Buna göre geleneksel sosyalizmin hataları ve krizleri sadece radikal demokrasi stratejisi ile aşılabilir; ve Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" teorisinin saldırısı ancak ve ancak bu bakış açısı ile püskürtülebilir. Moufee ve Laclau kitaplarında şu ifadeye yer vermişlerdir: "biz burada sosyalizmi yeniden tanımlayabilecek olan **'radikal ve çoğulcu demokrasi'** kavramından söz ettik. Bizim amacımız, sosyalizmin ve politik liberalizmin hedeflerini arasında organik bir bütünlük oluşturmaktır. Bizler, sosyalizm idealinin yerine tamamen farklı bir toplumsal sistem idealini getirmek istiyorsak ve bu toplumu gerçekleştirmek icin liberalizmin prensiplerini alt etmemiz gerekiyorsa da, bu demokratik mücadelenin derinleşmesi olarak tasarladığımız sosyalist hedeflerden de vazgeçmemiz anlamına gelmez. Bizler sosyalizmi - aynı zamanda radikal ve çoğulcu demokratik tarz ve yöntemlerin zorunlu bir parçası olacak şekilde- ekonominin demokratikleşmesi süreci olarak yorumluyoruz." (s.104)

Bu yüzden Laclau ve Moufee, bu radikal demokrasi teorisinin post- modern çağdaki sosyalizmin amaç ve hedeflerini düşünsel yeniden inşa etmek olduğunu vurgulamışlardır.

Soru şudur : post-Marksizmin yeni sosyalist stratejisi bu tezleri ile gerçekten Marksizmi geliştirmede ısrar etmiş midir? Yoksa, bu post-Marksizm; Marksizmi terk edip, onu yaralamış mıdır ? Makalede bu sorular analiz edilip, değerlendirilecektir

Radikal demokrasi: yeni bir sosyalist strateji midir?

Neden post- Marksizmin 'radikal demokrasisi' yeni bir sosyalist stratejidir? Bu yeni stratejinin temel öğelerini Marksizm'in 'eski' sosyalist stratejisiyle karşılaştırırsak farklar nelerdir? Birincisi, Laclau ve Moufee'nin yeni sosyalist stratejisinin üzerinde yükseldiği temel; bugünkü çağdaş kapitalist toplumun yeni yapısıdır. Onlar, bu yeni yapıyı toplumsal çeşitlilik ve farklılaşmaya ve çoğul açılımlara ve çoğulculuğa dayanan çoğul bir toplum olarak değerlendirmektedirler. Bu, yeni toplum kavramı toplumsal yapıda ekonomik temelin determinizmini ve tözcülüğü (essentializmi) reddeden ve karşı çıkan bir toplum kavramıdır. Laclau ve Moufee'ye göre "ekonominin merkez eksenini oluşturduğu tekdüze ve kapalı bir toplum inşa etmek mümkün değildir; oysa klasik Marksizmin sosyalizm politik teorisi böylesi bir ontolojik yaklaşıma sahip olmamıştır. Çoğulculuk baskı altındaydı ve görülmüyordu. Ve bu 'eski' devrim modeli Jakobenizm'den esinlenmekteydi, dolayısıyla da tipik bir model olarak"düşmanlarımız ve dostlarımız şeklinde bir politik modeli" ve mücadele modelini benimsemekteydi.

Bu "devrim" modelinin getirdiği sosyalist devrim tanımı proletarya ve kapitalist sınıf arasındaki çelişmelerin uzlaşmaz hale gelmesi ve aralarında mücadele etmeleri temeline oturmaktadır. Buna göre; çalışan sınıfın temel görevi kapitalist sınıfı alaşağı etmek ve şiddete dayalı bir devrimle devleti fethetmektir. Dolayısıyla Laclau ve Moufee getirdikleri yeni sosyalist

stratejilerinin önemli yönünün Jakobenci esinlenmeyi Marksizmin devrim stratejisinden çıkartmak olduğunu söylemişlerdir. "Bizim savunmak ve kanıtlamak istediğimiz şey: Marksizm ile Jakobenizm arasında halen devam eden politik esinlenme benzerliklerinin getirdiği sorunların radikal demokrasi kavramı ile sorgulanmasıdır" (s.152) Laclau ve Moufee geleneksel devrim kavramının yerini radikal demokrasinin kavramları ile doldurmanın çok zorlu ve önemli bir teorik görev olduğuna işaret etmiştir; "çünkü son iki yüzyıldaki devrimci politikalar bu tür bir jakoben fikri esinlenme ile yaratılmış ve sürekli bir biçimde yeniden üretilmiştir ".

İkincisi, bu yeni sosyalist strateji projesinin radikal yanı demokratik devrim (demokrasi) ile sosyalizm arasındaki ilişkiyi baş aşağı çevirmesidir. Oysa gerçekte Marksizm, daima demokratik devrimin hem sosyalizmin ve aynı zamanda da devrimin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmuştur. Marksizm'e göre, sosyalist devrim demokratik devrimi -halihazırda - başlangıçta içermektedir. Diğer bir deyişle, demokratik devrim; sosyalist devrimin içkin olan öğelerindendir. Fakat Laclau ve Moufee'nin post-Marksizmi'ne göre ise sosyalist devrim; demokrasi devrimini içermemeli, tam tersine, demokrasi devrimi; sosyalist devrimi içermelidir. Sosyalist devrim, demokrasi devriminin sadece bir parçası olmalıdır. Demokrasiye doğru ilerlemek sosyalizm idealine doğru ilerlemek anlamına gelecektir.

İşte bu düşünce; radikal demokrasinin "geleneksel sosyalizmin krizini" aşmak için getirdiği cesur ve radikal bir imaj veya tasavvurdur. Şüphesiz, radikal demokrasi, bu aşmayı ve yenilenmeyi gerçekleştirmek için, bir yandan demokrasinin sahip olduğu sınıfsal karakteri ve sınıfsal anlamlarını dışta tutmalı; öte yandan sosyalizm ile kapitalizm arasındaki farklılıkları reddetmelidir.

Laclau ve Moufee bu doğrultuda şunları söylemişlerdir: "çeşitli tipte anti-kapitalist mücadeleler demokrasi devriminin entegre parçalarıdır. Fakat bu, sosyalizmin bir ekonomik örgütlenme formu olarak -içsel karakteristiksel olarak- mutlaka demokratik olması sonucunu doğurmaz. Geleneksel sosyalizm çizgisi kapitalist üretim araçlarının özel mülkiyetini reddeden bir ekonomik örgütlenme biçimi olarak bürokratik sonuçlara ve dayatmalara sürüklenebilir, örneğin Doğu Avrupa ülkeleri gibi .... Bu yönüyle sosyalizm, demokratik devrimi tamamen dışlamış olacaktır"

Sonuçta, görüldüğü gibi radikal demokrasinin sosyalist stratejisi ile geleneksel sosyalizm stratejisi arasindaki fark; devrimci mücadelenin tarzı ve devrimin dayanacağı temel kuvvetler ile ilgilidir. Radikal demokrasinin sosyalist devrimci mücadele stratejisi sınıf mücadelesi değil, demokratik mücadeledir. Onun hedefi devleti fethetme - ve iktidarı ele geçirmek değil, toplumda otoriteyi (hegemonyayı) ve önderliği ele geçirmektir.

Devrimin temel gövdesi ve kuvvetleri geleneksel emekçi sınıflar değil, toplumun çoğul kitlesidir. Süratle kaybolmakta olan ve sosyalizmle doğrudan bağının olmaması nedeniyle; işçi sınıfı, post-Marksizmin bu yeni sosyalist stratejisinde çevreye itilmekte ve marjinelleştirilmektedir. İçine girdiğimiz yeni demokratik mücadeleler çağında, işçi sınıfı, eskisi gibi sosyalist devrimin temel-çekirdek kuvveti değil, çeşitli muhalif kuvvetlerden sadece biridir. Böylece sosyalist devrimin bu yeni modeli çoğulculuğa giden yolun başlangıcı olarak düşünülmektedir. Bu tasarıma göre, dönüşümün birinci ön koşulu, kapitalist ekonomik örgütlenme tarzının ve toplumsal hayatının sebep olduğu baskılardan ayrımcılıktan kurtulmaktır.

Laclau ve Moufee şöyle yazıyor :"bu tasarımda demokrasinin gerçekleşmesi kapitalist demokrasiyi tahrip etmek -yok etmek değil,liberal demokrasiyi gerçekleştirmek-tamamlamak ve ona yaşam buldurmaktır. Bu, kapitalizmi demokrasi-dışı çerçevesinden özgürleştirme mücadelesidir " Diğer bir deyişle, politik mücadeleler ve politik rekabetler ve yönetim işlerine katılım sadece kapitalizm icin geçerli değildir; bunların etkileri nötrdür ve bunlar sadece kapitalizme özgün özellikler değildir. Tüm bu faktörler sosyalizmin gerçekleşmesine de katkıda bulunabilir. Bu yeni kavrayış ve içinden geçtiğimiz tarihsel değişim sosyalizmin yeniden tasarlanmasını gerektirmektedir. "Olmazsa olmaz olan bu yeni değerleri ve olasılıkları sosyalizme dönüşümün ön koşulu olarak gören bu yeni politik düşünce tamamen farklı bir sosyalist strateji gerektirmektedir."

Yukarıdaki temel çizgilerine baktığımızda, post-Marksizmin radikal demokrasi stratejisinde demokrasinin, sosyalizm ile kapitalizm arasında köprüyü kuran kritik ve hayati bir kavram olarak düşünüldüğünü görebiliriz. Bu demokrasi yolunda ilerleyerek sosyalizmi gerçekleştirmek-ve ona ulaşmak için- kapitalizmi dışlamak veya onu alaşağı etmek gerekmeyecektir."Halk, sosyalizme doğru kapitalizmin politik kuralları ve onun ekonomik sistemi altında ilerleyebilir. "Solun bugünkü görevi, bu süreci liberal demokratik politik sistemle uyumlu bir şekilde gerçekleştirmeyi tasarlamaktır"

Laclau ve Mouffe'nin post-Marksist bakışının asıl düşüncesi budur, bu teorinin ana fikri ise sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamaktır. Kanadalı düşünür Ellen Meiskins Wood.**"Yeni" Bir 'Gerçek' Sosyalizm ve Sınıftan Kaçış"** adlı kitabında şöyle yazmıştır : "Laclau ve Mouffe'nin post- Marksizmi şu ilkede ısrar eder: "Kapitalist sınıfın demokrasisinin nispi bağımsızlığı,onun sosyalist demokrasiye doğru genişletilebilmesini prensipte mümkün kılabilecektir. Böylece sosyalizm burada sadece kapitalizmin tamamlanması ve başarılması olarak görülür " Sadece bu ön varsayım altında kapitalizmden sosyalizme dönüşümün sınıfsal çıkarlara dayanmadığı ve bu dönüşümde emekçi sınıfın temel kuvvet olarak alınmasına gerek olmadığı ileri sürülebilir. Toplumdaki kapitalist toplumsal ilişkilerin demokratikleşmesinin kendisi, bizzat sosyalizme giden yolun kendisi olur. Bu tasarımda demokrasi kavramı sosyalizm ve kapitalizmden bağımsız ve kendi başına "bağımsız" bir anlam kazanarak sosyalizm ile kapitalizm arasındaki karşıtlığı aşan kritik bir kavram oluvermiştir. Radikal çoğulcu demokrasi mücadelesinin sosyalizm stratejisinin özü budur.

Laclau ve Mouffe bu tasavvuru şöyle tarif etmektedirler: "sadece ve sadece boyunduruk düzenine karşı çeşitli farklı direniş biçimlerini yansıtan demokrasi söylemlerinin ortaya çıkmasından itibaren; farklı tipte eşitsizlik biçimlerine karşı mücadeleyi mümkün kılan koşullar ortaya çıkabilecektir. Böylece 1960'larm sonlarından itibaren dünyada görülmeye başlayan "yeni tipte toplumsal hareketler" farklı konumlardan ve kendi eleştiri açılarından; muhalif hareketler olarak; bağımlılıklar ve boyunduruk sistemine direnerek toplumdaki sınıf mücadelesinin dışında yeni bir direnme alanı ve ilişkisi oluşturmaktadırlar.

Laclau ve Moufee "yeni toplumsal hareketleri" şöyle tarif etmektedirler : "çeşitli belediye ve kent sorunlarına muhalefet eden yeni kentliler mücadelesi, çevreci hareketler, anti-otoritarizm (otorite karşıtlığı); anti-kurumculuk, feminizm, ırkçılık-karşıtlığı ve azınlık hakları ve cinsel-ayrımcılık karşıtlığı gibi çeşitli farklı renkteki direnişler birleşebilirler. Bütün bu yeni direniş başlıkları günümüzün demokratik devriminin radikalizmine yeni bir alan açmaktadırlar. "Günümüzün açık toplumunun, bu yeni yapısı, çok-tanımlı ve çok anlamlı yeni demokratik talepler ve yeni bir toplumsal özne üretmiştir: halk. Dolayısıyla radikal demokrasi teorisi bu çeşitli bağımlılıklar sistemlerine direnmek ve yeni demokratik haklar için mücadelelere yol göstermek için gerekli olan yeni bir teori talebine cevap vermektedir."

Yeni sosyalizm stratejisinin teorik çerçevesi

"Birincisi, bu stratejide toplumdaki çoğulculuk yansıtılmıştır. Bu toplumsal çoğulculuk politik ilişkilenme - ittifak-yakınlaşma olanaklarını daha apaçık ve olanaklı hale getirmektedir. Politik alandaki toplumsal çoğulculuk ve yine politik alanda ortaya çıkan açıklık ve şeffaflık demokratik devrimin bir gerçeklik olmaya doğru derinleşmesine olanak sağlıyor." "Geleneksel solun toplumdaki kültür alanını, toplumun maddi ekonomik altyapısına tabi görmesi feci sonuçlar vermiştir". Yeni sosyalist akımın çoğulcu bakışı geleneksel Marksizmin politik özneyi yekpare ve bütünsel gören yaklaşımına kavramına karşıdır".

Ancak ve ancak geleneksel Marksizm'in saydam-olmayan ve yekpare- birleşik politik özne kategorisinden vazgeçilirse, önümüze farklı konumlardan beslenen öznelere dayalı yeni bir kavrayış gelişebilir. Ve bu kavrayış çoğulculuk ve demokrasi kavramlarının derinleşmesine

ve çeşitlenmeye; özgünleşmeye yol açacaktır. Günümüzün çağdaş toplumunun farklılıklar içeren yeni sosyal yapısı, öznelerin; ve öznelerin pozisyonlarının çeşitlenmesinin temel nedenidir. Dolayısıyla, çeşitli özne pozisyonları "yapılandırabilmek için" **farklılıklar söylemine** önemli bir işlev yüklenmesi radikal demokrasi teorisinin önemli bir temel öğesidir. Böylece radikal demokrasi yeni bir üslup ve söylemle özneleri "inşa etmeyi ve biçimlendirmeyi" amaçlamalıdır.

Kitapta, bu sık sık vurgulanarak şöyle açıklanmaktadır : " Artık, özne kavramında eski geleneksel belirleyici önderlik ve birleşiklik ilkesine geri dönülmemelidir. Ancak ve ancak yeni bir özne kavramı kabul edilirse, çoğulculuk radikal bir kavram olarak anlaşılabilir. Bu varsayıma göre, çoğulculuğun radikalleşmesinin anlamı; yeni politika tarzının; halkın direniş hareketi içindeki çeşitliliğin her vechesinin ve her bir türünün, tüm hareketlerin kendi mücadele alanında kendi gerçekliğini ortaya koyabilmesinin kabul edilmesidir.

"Radikal çoğulculuğun demokratik olması için gereken tam da şudur; çoğulluğun her bir kolunun kendi-öz yapısını var etmesi ve eşitlikçi teorinin yeniden üretilmesi..

Sadece ve sadece bu anlamda ve bu tip demokratik bir çoğulculuk, radikal çoğulculuk olabilir. Laclau ve Mouffe büyük harflerle altını çizdikleri ve diğer yazarlar tarafından alıntılanan ünlü cümlelerinde bunu şöyle ifade ediyorlar "Dolayısıyla; solun görevi liberal demokratik ideolojiden vazgeçmek olamaz; aksine onu radikallik ve çoğulcu demokrasi yönünde derinleştirmek ve genişletmek olmalıdır."

İkincisi, yeni toplumsal hareketler, Marksist demokratik devrim kavramının dayandığı teorik engelleri aşmayı hedeflemelidirler. Söz konusu edilen bu **"teorik engel"** modernizmin tözcü (essentializm) bakış açısıdır. Bu klasik Marksist tözcü sabit fikrin esas temeli, Jakoben modeldeki "klasik devrim" kavramıdır. Bu klasik 'devrimci' kavramın amacı, otoritenin yoğunlaştığı ve merkezileştiği bir toplum kurmaktır. Böylece toplum, 'doğru ' ve 'düzenli' bir biçimde yeniden organize edilebilecektir. Bu geleneksel Marksist 'devrimci' bakış açısı, yeni radikal demokrasi stratejisinin talep ettigi ve hedeflediği çoğulcu ve açık demokratik devrimle çelişmektedir ve bu geçmiş sol-sosyalist hareketin krizine sebep olan temel teorik eksikliktir. Sosyalizmin bu klasik kavramı üretim araçlarında özel mülkiyetinin kaldırılmasının yegane çözüm olabileceğini ve bu çözümün her tür bağımlılık- itaat- egemenlik ilişkisini savuşturacağını varsayar.

Yeni tarihsel dönemde Laclau ve Mouffe, bugünün gerçeklerin bunun hiç de böyle olmadığını açıklıkla gösterdiğini iddia etmektedirler. Çoğulcu demokratik mücadeleler; kendi bağımsız - ayrı kollarda mücadelelerini sürdürürken birbirleriyle bazı ilişkilenmelere ve ittifaklara sahip olacaklardır. Bu her biri özerk olan demokratik mücadeleler, sadece kendilerine özgü birtakım sosyal alanlarda muhalif hareketler olarak ortaya çıkmakta ve otonom-özerk yapılar olarak kendi mücadele alanlarında kendi kaderlerini kendileri belirlemek istemekte, otoritenin yoğunlaşmasını-merkezileşmesini ve kendilerine "önderlik" yapılamasını istememektedirler. Bu hareketler kapalı toplumsal bağları değil, politik alanın çoğulculaşmasını talep etmektedirler. Dolayısıyla; Laclau ve Moufee, herhangi bir gerçek toplumsal demokratik dönüşümün ön koşulunun: politik alanı genişletmek, çoğulculaştırmak ve otoritenin yoğunlaşmasına direnmek ve önlemek olduğunu savunmuşlardır.

Üçüncüsü, Laclau ve Mouffe yeni toplumsal hareketlerin radikal demokratik devrim ile sosyalizm arasındaki bağın yolunu açtığını savunmaktadırlar. Kanımca, Laclau ve Mouffe'nin konumlarının iki yönü bulunmaktadır; onlar bir taraftan, yeni bir sosyalist strateji çerçevesindeki demokratik mücadelenin yeni 'devrimci' biçimi ile geleneksel sosyalist devrim stratejisindeki demokratik mücadeleler arasındaki farklılığa vurgu yapmaktadırlar. Böylece radikal demokrasinin bu yeni sosyalist stratejisi geleneksel sosyalizmi aşıp sosyalizmi yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır.

Diğer taraftan ise, Laclau ve Mouffe, sosyalizmi tamamen inkâr etmemekte ve yeni bir sosyalist strateji ve yeni bir yaratımla, demokrasi ile sosyalizm arasındaki ilişkiyi daha açık ve net bir hale getirmektedirler.

Bölüm II

Laclau ve Mouffe'nin "Sosyalizm Demokrasinin Sadece bir Parçasıdır" Düşüncesi

Kanımca, Laclau ve Mouffe'nin radikal demokrasiye dayanan sosyalist stratejisi, tamamen bir yeni bir teori getirmiş değildir. Veya bir anlamda bu yeni bir teori sayılmaz, sadece sosyalizmin bazı temel karekteristiklerine karşı çıkan bir sosyal düşüncedir. Onların felsefi çizgileri ile benzer bir düşünce okulu, aslında Marx hayattayken de ortaya çıkmıştı. Marx tarafından vurgulu biçimde elestirilen bu ahlâki sosyalizm kendisini '"gerçek sosyalizm"' okulu olarak adlandırmıştı.*

Marx, Komünist Manifesto'da bu **'gerçek sosyalizm'** akımını şöyle tanımlıyordu : "Bu tarzdaki sosyalizm sınıf mücadelesini kabul etmez ve proletaryanın çıkarını temsil etmemektedir; bu okul sadece "gerçeğin" gereklerini ve taleplerini;hiç bir sınıfa bağımlı olmayan "halkın" çıkarlarını temsil etmektedir. Kanadalı politik bilimci E.Meiskins Wood: "1980'lerde ortaya çıkan bu post-Marksist teorinin Marx'ın eleştirdiği **"gerçek"** sosyalist akımın bir benzerini tekrar canlandırdığını ve bunların tezlerinin sosyalizmin sınıf mücadelesiyle bir alakası olmadığını; ve bu akımın ekonomi ile politika arasında **temelsel bir bağlantı** olmadığını" ileri sürdüğünü yazmıştır.

Laclau ve Mouffe'nin post-Marksizm'i sınıf temelli politikanın önceliğini dışlayan ve yeni tipte sosyal mücadele akımlarının demokratik mücadelelerin temel itici gücü hale gelmesi beklentisinde olan bir **ethos** veya etik bir düşüncedir. Halen Berry Handien, Paul Hess, C.S. Jones ve Laclau ve Mouffe bu yeni teori üzerinde "Bugünün Marksizmi" adlı dergi çevresin-

---

* Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'da eleştirdikleri "gerçek sosyalizm" okulu üzerine bazı tarihsel bilgileri aktarmak istiyorum. Marx'ın eleştirdiği "gerçek sosyalizm" okulunun politik felsefesi neydi? Marx'a göre, Alman düşünürleri Fransızların sosyalist ve komünist literatürünü Almanya'ya aktardılar -tabii ki bu literatür Fransa'da burjuvazinin gerçek somut iktidar koşulları ve baskısı altında oluşmuştu ve bu burjuva iktidara karşı mücadelenin gereksinimlerini yansıtıyordu-. Fakat bu düşünürler Almanya'ya özgün bir düşünce geliştirmediler: aynı günlerde Almanya'da ise iktidardaki feodal güç ile burjuvazi çarpışıyordu. Almanya'daki elit okumuş tabaka bu yeni Fransız fikirlerini kendi klasik felsefi mirasının bilinci ile işliyor; çevirdikleri metinlerin altına kendi saçma felsefi düşüncelerini ilave ediyordu. Örneğin, Fransızların paranın ekonomik işlevini eleştirdiği yazıdan esinlenerek kaleme aldıkları bir yazıya "insanlığın yabancılaşması" gibi bir başlık atıyorlardı. Fransızların burjuva devleti eleştirdiği yazıdan yola çıktıklarında ise " genellik kategorisinin alaşağı edilmesinden" söz ediyorlardı.

Fransa'daki komünist akım tarihsel somut eleştiri üzerine dayandırdığı felsefi kavramlar üretmesine karşın; Alman aydınları "eylem felsefesi "; "gerçek sosyalizm"; "Alman sosyalizm bilimi "; "sosyalizmin felsefi temeli " gibi düşünce okulları ve kavramlar oluşturuyorlardı. Böylece Fransa'dan aktarmaya çalıştıkları şeyler tamamen eleştiri gücünü yitirmiş oluyordu. Bu entellektüel çaba Almanların elinde bir sınıfın diğerine karşı mücadelesini yansıtma özelliğini kaybettikçe; Marx'ın deyişi ile "Alman dar kafalılar" "Fransızların tek yanlılıklarını" aştıklarını düşünüyorlardı. Bu Alman "gerçek sosyalistleri" "Fransız tek yanlılığından" gerçek pratiğin gereksinimlerini değil de "hakikatin" gereksinimlerine cevap vermesini, proletaryanın çıkarlarını değil de, "insan doğasının çıkarlarını" savunmasını istiyorlardı. "Gerçek sosyalistlerin" kafasındaki düşünce : herhangi bir sınıfa mensup olmayan; hiç bir gerçekliği olmayan;sadece felsefi fantezilerin sisli alanında varoluşunu sürdüren genel bir insan ve onun çıkarı fikriydi. "Böylece bu "gerçek sosyalizm" feodal hükümetler tarafından Alman Burjuvazisine karşı kullanılan bir silah haline geliyordu, Alman filisten aydınlarının çıkarlarını yansıtıyordu.

de çalışmaya devam etmektedirler. Kanımca, "Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru kitabındaki post-Marksist teorilerin sosyalizmin temel ilkeleri ile ciddi olarak karşılaştırılması gerekmektedir.

Birincisi, gerçekten de, Laclau ve Mouffe'nin teorisi, politik alan ve ekonomik alanı birbirlerinden ayırmakta ve 'politik olanın ekonomikleşmesi' denilen düşünceyi savunmaktadır. Laclau ve Mouffe, ekonomik alanın toplumsal yapının temeli olmadığını, politikanın ekonomi tarafından belirlenmediğini, fakat politikanın temel olarak **söylem** üzerinde yapılandığını ve dolayısıyla politika ve ekonomi arasında temelsel bir bağlantı olmadığını öne sürüyorlar. Politika sınıflar ve sınıf ilişkileri tarafından belirlenmemekte, politik hareketler sınıfsal karakteristikler taşımamaktadırlar. "Politika çatışma ve çelişmelerle uğraşır, fakat aslında bütün politik çatışmalar ve antagonizmalar **demokratik söylemin** konusudur. Demokrasinin tanımı çokluk ve çoğulculuktur, demokrasi sınıfsal kavramlar tarafından belirlenmemekte, kapitalist demokrasi ile sosyalist demokrasi arasında bir fark bulunmamaktadır. Demokratik söylem hegemonya mücadelesi tarafından belirlenmelidir. Onların bu varsayımlardan ulaştıkları sonuç ise: sosyalizmin yeni stratejisinin demokrasi mücadelesi olmasıdır.

İkincisi, Laclau ve Mouffe, Marksizmin sosyalizm teorisini bir bakıma sınıfsız bir forma sokmaktadırlar. Çalışan sınıf ve tabakaların sosyalist devrimin temel kuvvetleri olduğuna karşı çıkmakta ve sosyalist devrimin bir sınıfsal devrim olmadığını iddia etmektedirler.

Laclau ve Mouffe eserlerinde "işçi sınıfı" yerine 'halk' kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler. Onlara göre sosyalizmin hedefi, "halkın" çoğulcu-birliğinin talebi olan radikal demokrasi olmalıdır. Laclau ve Mouffe'de "halkın bu çoğulcu birliği" ne sınıf ilişkileri, ne de herhangi bir belirleyici toplumsal ilişki tarafından belirlenmektedir; halkın birliğini oluşturacak temel; demokratik **söylemdir**. Günümüzün toplumunda söylem ideolojinin yerini almıştır ve söylem bütün toplumu kapsar hale gelmiştir.

Bu politik strateji, sınıflardan bağımsız olarak kendiliğinden bir varoluşa sahiptir ve sınıflara bağlanamaz ve sonuç olarak "ekonominin politikayı belirlediği" görüşüne itiraz etmektedir. Laclau ve Mouffe'nin Marksizmi hatalı yorumlamaları onları bu yeni politik teoriye götürmüştür.

Üçüncüsü, Laclau ve Mouffe, iş gücünü bir meta olarak görmenin Marx'm öne sürdüğü bir teorik varsayım olduğunu ve Marx'ın ekonomiye bakışının, ekonomiyi doğa kanunları gibi ele aldığını ve Marx'ın ekonomi politiğinde insanın ve öznelci boyutun ihmal edildiğini savunmaktadırlar. Bunun, Marksizm'in büyük bir hatası olduğunu ve aynı zamanda insanın işgücüne meta denilerek lekelendiğini- ve aşağılandığını düşünmektedirler. Laclau ve Mouffe şöyle yazmaktadır: "Marx'ın, kaderci ve nesnelci ekonomik yasalarına dayanak oluşturmak için, işgücünü meta olarak ele alan bir hipotez öne sürmesi gerekiyordu... Marx, iş gücünü meta olarak gören bu kafa karışıklığı nedeniyle, kapitalist üretim ilişkilerinin sınıf çatışmaları ve uzlaşmazlıkları tarafından değil, tarafsız-nötür üretici güçler tarafından belirlendiğini düşünmüştü".

Kanımızca, Marx'ın iş gücünü meta olarak ele alan görüşlerin bu türden bir eleştirisi tam bir kafa karışıklığıdır. Marx'in keşfettiği bu teori, iş gücünün bir meta olması, kapitalist sömürü gerçeğini ve ücret karşılığı çalıştırılan emeğin temel karakteristiğini ortaya çıkartmaktaydı ve Marx böylece kapitalizmin temel çelişkisinin uzlaşmaz karakterini ve bu çelişmenin içkin karakterini açıklamaya çalışıyordu.

Fakat Laclau ve Mouffe, Marx'm ücretli emek ile kapitalist arasında gördüğü uzlaşmaz çelişmenin sadece bir kurgu olduğunda ısrar etmektedirler. Marx'ı böyle anlamak onu herhalde iyi incelememekten kaynaklanıyor veya bir karışıklık var.

Dördüncüsü, Laclau ve Mouffe, işçi sınıfının sosyalist devrimde herhangi bir önceliğe sahip olmadığını, işçi sınıfının ekonomik ve diğer çıkarları ile sosyalizm arasında kurulan bağlantının bir kesinlik taşımadığını ve Marx'ın bunları birbirleri ile ilişkilendirerek hata yap-

tığını ileri sürmektedirler; ve bu yaklaşım onları Marksizmin bütün teorik sistemini ve Marksizm'in etkisi ile ortaya çıkan sosyalist pratikleri reddetmeye götürüyor. Marksizmin günümüzdeki krizinin nedeni işçi sınıfı merkezli teorisi ve devrim modeli ve ikinci neden ise yeni bir toplumsal sistemin başka bir toplumsal sistemin yerine geçmesi gerektiği şeklindeki tarihsel materyalist teorisidir.

Kısaca özetlersem, Laclau ve Mouffe'nin teorilerinde gerçek maddi çıkarlar yer almıyor; varolan tek gerçek şey ise maddi çıkar üzerine oluşturulacak olan gelişigüzel düşünce ve söylemlerdir. Bu söylemler de keyfi ve tesadüfi bir biçimde şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, maddi çıkar ile sömürü arasında nesnel bir ilişki mevcut değildir, sömürü ve maddi çıkar ile ilgili insanların zihninde oluşan kavramlar özneldir ve farklı zihinlerde ve çeşitli farklı öznelliklerle oluşurlar. Sermaye ile emek arasındaki ilişki, toplumun bütünü düzeyindeki sosyo-politik güçlerin ilişkilerinde ve aralarındaki dengelerde önemli bir rol oynamamaktadır ve sermaye ile emek arasındaki maddi çıkar çatışması sadece ve sadece Marx'ın kişisel görüşünden ibarettir ve gerçek dünya ile alakası yoktur.

Laclau ve Mouffe, sömürünün işçi sınıfının gerçek hayatını yansıtmadığını, yalnızca bir teorik hipotez olduğunu söylüyorlar. Marx'ın getirdiği tezler emeğin sömürüsü ve sınıfın maddi çıkarı üzerine sadece bir kanaattir, "işçi sınıfında anti-kapitalizm gereksinimi olması gerekmemektedir" Bkz. Kitap s. 222.

Bölüm III

"Radikal demokrasinin sosyalist devrimin yerini alması" teorisinin sorunları

Laclau ve Mouffe, bugünkü sosyalist hareketin karakterinin tamamen değişmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. İşçi sınıfını temel güç olarak gören sosyalist mücadeleden, çoğulculuğun ana gövdesi olan radikal demokratik mücadeleye geçiş şeklinde nitel bir değişim ortaya çıkmıştır. Böylelikle artık sosyalizm, yalnızca "demokratik devrimin içkin bir parçasıdır" ve demokratik mücadeleler sınıf mücadelelerinin yerini almıştır ve **demokratik söylem de** bugünkü kitle toplumunun çoğulcu ana gövdesini birleştirecek olan temel yeni unsurdur.

Toplumu ileriye götüren, geliştiren itici güç, bugünkü çağın tarihsel itici güçleri, elle tutulur maddi çıkarlar ve sınıf mücadelesi degil, tam tersine çeşitli demokratik inisiyatifler ve çoğulcu demokratik mücadelelerdir. Fakat Laclau ve Mouffe'nin önermeleri bu fikirleri kanıtlayamamaktadır.

Teorideki problem alanları:

Birincisi, Laclau ve Mouffe'nin kullandığı "demokrasi" kavramı oldukça sorunludur; çünkü demokrasiyi sınıf karşıtlıklarından bağımsızlaştırmakta ve ayırmaktadırlar; böylece tanımladıkları demokrasi mücadelesinin karakteristikleri oldukca belirsiz hale gelmektedir. Oysa, Marx'ın demokrasi kavramına baktığımızda, demokrasinin anlamının sürekli bir değişim içinde olduğunu görebiliriz. Marx'taki demokrasinin anlamını ve teorik açıklama tarzını iki karşıt bakış açısı olarak özetleyebiliriz; bu değişkenlik ve farklı bakışlar sınıf mücadelesi ve sınıfsal karşıtlıklar ile bağlantılıdır.

Ezilen ve hükmedilen sınıfın konumundan bakarsak, demokrasi halkın yönetimidir; hakim sınıfın konumdan bakıldığında ise demokrasi temsili-demokrasidir. Diğer bir deyişle, kapitalist demokrasi halkı vatandaşlar formu içinde yönetmektir.

Laclau ve Mouffe, bu iki farklı demokrasi kavrayışı arasındaki çatışmayı örtbas etmek icin demokrasi ile sömürü arasındaki ilişkiyi ve demokrasi ile sınıf hakimiyeti arasındaki bağlantıyı bir kenara itmektedirler. Kanadalı politik bilimci E.Meiskins Wood bunu şöyle açıklamaktadır: "Bu iki karşıt demokrasi kavramını uyumlulaştırmak mümkün degildir, çünkü bu iki farklı demokratik söylem "iki karşıt sınıf çıkarı arasındaki çelişmeyi" yansıtmaktadır. Bunların sadece 'farklı' değil, 'karşıt' olması, onların uyumunu engeller ve uzlaştırılamaz kılar'.

İkincisi, Marksist sınıfsal analizi metodu uygulandığında, iki demokrasi kavramı arasındaki fark açıkça görülebilecektir. Şöyle ki, kapitalist demokrasi "halkın gücünün işlev alanlarını kapitalist sınıf çıkarlarına hizmet etme sınırı içinde tanımlamaktadır" ve ancak bu koşullarda "halkın gücü ve iradesi" kapitalist sınıfın çıkarlarına uygun olabilecektir. Marx'ın bakışıyla yaklaştığımızda ise sosyalizminin bir biçimi olan demokrasi kavramı halkın otoritesini-yetkilerini yeniden tanımlayarak işçi sınıfı ile sermayenin çıkarları arasındaki çelişkiyi açığa çıkararak işçi sınıfının önünü açmayı hedeflemektedir.

Bu farklılık temelinde Laclau ve Mouffe'nin "sosyalist devrim demokrasi devriminin içsel parçasıdır" şeklindeki temel perspektifin sınırlılığını açıkça görebilmek olanaklıdır.

Laclau ve Mouffe'nin perspektifi, özgürlükçü sosyalist eylemin işçi sınıfının çıkarları temelinde üretilmedigini, tam tersine, özgürlükçü sosyalist eylemin özgürlükçü demokratik söylem içinde üretildigini ileri sürmektedir. Bu perspektife göre işçi sınıfına kapitalist bağımlılığın baskıcı karakterini **demokratik söylem** gösterecektir.

Diğer bir deyişle, Laclau ve Mouffe'nin post- Marksizmi'ne göre kapitalist toplumdaki baskıcı ilişkiler içsel bir olgu olarak bulunmamaktadır, var olan baskıcı ilişkiler liberal demokrasi tarafından oluşturulmaktadır.

Öyle ise, liberal demokrasiyi aşacak bir söylem inşa edilmelidir. Onların bu ilkede ısrar etmelerinin sebebi, Marx'ın tarihsel materyalizminin "ekonomik determinist" düşüncesinin "tuzağına düşmemek" ve Marx'ın tarihsel materyalist teorisinin "tözcülüğünü" aşmak içindir. Bu şekilde onlar politik alanın bağımsızlığı şeklinde bir arayışa girmişlerdir.

Üçüncüsü, Laclau ve Moufee, sosyalizmi demokratik devrimin bir parçası olarak gören bu görüşlerini, sosyalist devrim için yeni hedefler öneren ve tanımlayan bir arayış içinde ortaya koymamaktadırlar. Onlar bunun yerine, görüşlerini, sömürünün ve sınıf baskısının ortadan kalkmasını hedefleyen sosyalist görevlerin ve Marx'ın proletaryanın özgürleşmesine ilişkin düşüncesinin tarihi değerini yitirdiğini kanıtlamayı hedefleyen bir şekilde savunuyorlar. Marksizme göre sosyalizmin görevi ve hedefi- tabii ki- kaçınılmaz olarak demokratik görevleri içermektedir. Fakat sosyalizmin hedefi, kapitalist liberal demokrasi degil, sosyalist demokratik politikadır.

Dördüncüsü, Laclau ve Moufee yeni sosyalist stratejiyi günümüzün kapitalizmi koşullarında, kapitalizmi inkâr etmeye ve kapitalizmi yıkmaya yönelik olarak değil, liberal çok partili çoğulcu demokrasiyi derinleştirmeye ve genişletmeye yönelik olarak tasarlamışlardır. Onların teorisine göre politika, sınıf çıkarları ve sınıfsal yapılarla belirlenmemektedir. Bu teoriye göre, günümüzün kapitalist toplumunda aralarındaki sınırları belirli olmayan ve dönüştürülebileceği düşünülen iki cepheli bir toplum yapısı bulunuyor, cephenin bir tarafında "otorite grubu" diğer tarafında ise "halk" bulunmaktadır. Yeni sosyalist stratejinin hedefi, demokratik söylemi mevcut topluma yaymak ve demokratik söylemle, bugünün muhtemel ve potansiyel muhalif güçlerinden- onların sınıfsal karakteristiklerini göz önüne almadan- bir "halk" yapılandırmak olmalıdır.

Bu muhalif güçlerin sınıfsal karakteristikleri şimdiden ortadan kalkmış olduğu için "halk" olarak onların duruşları ve pozisyonları çok çeşitlilik ve çoğul karakter taşımaktadır. Bu nedenle onları ancak ve ancak demokratik söylem ile birleştirebilir ve "yeniden inşa " edebilir ve onların "otorite grubunu " temsil eden güce karşı mücadele etmelerine yardımcı olabiliriz. Bu yolla mevcut demokrasiyi liberal demokrasinin sınırlarının ötesine doğru genişletebiliriz.

Aslında kanımca, Laclau ve Moufee'nin bu yeni sosyalist stratejisi mevcut statükoyu korumak anlamına gelmekte ve bu politik modelin yeni bir sosyalist strateji olması pek kuşkuludur. Çünkü onların perspektifi yeni sosyalist akım ve yeni toplumsal mücadeleler ile sınıf temelli politikayı karşı karşıya koymaya çalışmakta ve böylece günümüzün kapitalizminde ortaya çıkan yeni değişimler hatalı bir şekilde yorumlanmaktadır.

Laclau ve Moufee'nin yeni sosyalist stratejisinde aşağıdaki diğer sorunlar da dikkati çekmektedir.

Birincisi, bu görüş demokrasiyi bir hile, bir strateji olarak görüyor; fakat sosyalist geleceğin inşası açısından demokrasi bir oyun veya strateji degil, ulaşılması gereken somut bir hedeftir.

İkincisi, bu yeni sosyalist strateji güncel-gerçekliğin sorunlarını daha da soyut ve elle tuulmaz hale getiriyor. Bu post-Marksizm güncel-gerçeklik alanındaki problemlerin somut neden ve çözümlerine yoğunlaşmak yerine; demokratik devrimci söylem ve üslup "problemlerine" çözüm bulmaya yoğunlaşan bir arayışa girmektedirler.

Üçüncüsü, Laclau ve Moufee eserlerinde birçok kez kapitalist sınıf ile işçi sınıfı arasında aşılmaz bir engel olmadığını, sosyalizmin liberal demokrasinin tamamlanması olduğunu vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla, sosyalist toplumu kurmak için mücadele etmek ve kapitalist politik sistemi yıkmak gereksiz hale gelmektedir.

Dördüncüsü, Laclau ve Moufee'nin yeni sosyalist stratejisi, kapitalizmden sosyalizme geçiş problemini, çatışmasız, sistem içi bir düzeltme ve iyileştirme sürecine dönüştürmektedir. Bu açıdan bu yeni strateji, Marx'ın sağlığında eleştirdiği eski ütopik elitizme bir dönüştür

Laclau ve Moufee, Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya adlı eserlerinde Marksizmi yeniden yorumlama çabalarını şöyle açıklamışlardır : "Biz Marksist söylemin zengin çeşitliliğinin ve zenginliğinin bazı yönlerini canlandırmak ve iyileştirme çabasına yöneldik".Onlar, bunun yolunun Marksizm'in "bütünselci" yapısını ve "determinizmini" aşmak ve post-Marksizmin çoğulculuğuna ve belirsiz olasılıklar dünyasına (contingency) doğru yelken açmaktan geçtiğini iddia etmişlerdir. Ancak, olgular Laclau ve Mouffe'nin post-Marksizmi'nin radikal demokrasi stratejisinin, ne yeni bir sosyalist strateji, ne de Marksizmin zenginleştirilmesi ya da geliştirilmesi olmadığını; aksine Marksist sosyalist düşünceden uzaklaşma çabası olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar:

ABD de yayımlanan; Chantal Moufee: Politik Olanın Dönüşü, Jiangsu People Press. 2001

Laclau ve Mouffe Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Politikaya Doğru verso Yay., Londra.

Stuart Sim, Post-Marksizm: Bir Okuyucu. Edinburgh Üniversitesi yayınları.1998.

Ernesto Laclau; Zamanımızın Devrimi Hakkında Yeni Düşünceler. Verso yayınları Londra ve N, York Baskısı.

Ellen Meiksins Wood: "Yeni bir "gerçek sosyalizm", Jiangsu People Press. 2002.

K. Best: "Post-Modern Teori: Eleştirel Sorgulama, Central Translation

and Compilation Press. 1999.

Butler, Laclau, Zizek: "Fortuity, Hegemony and Universality", Nanjing University

Press. 2004. Belirsiz olasılıklar, Hegemonya, Evrensellik: Sol üzerine güncel diyaloglar Judith P. Butler, Ernesto Laclau, Slavoj Zizek.

Stuart Sim; Post-marksizm: Bir entellektüel tarih; Londra Routledge yayınları 2003 yılı.

Neil Curry " Eleştirel gerçekçilik: Marksizm ve post-Marksizm Bölünmesinin Arka Planı. Andrew Brown, Steve Fleetwood ve John M. Toberts in derlediği "Eleştirel Gerçekçilik ve Marksizm " adlı kitap Routledge 2002 yılı yayını.

Anna Smith, "Laclau ve Mouffe: Radikal Demokratik Düşlem" Routledge 1998 yayını.

Dünya Solu - Marksist Felsefe Dizisi

Mao'nun İdeolojisi
Mao ve Düşünceleri Üzerine Batılı ve Çin'li Düşünürlerin Araştırmaları (1940-2007)
Yang Fengcheng

Küreselleşme Sürecinde Kapitalizm ve Sosyalizm
Dünya Solu ve Çin'in Konumu
Pu Guoliang - Xiong Guangqing

Marksist Pratik Materyalizm
Post-öznelci Felsefenin Ufku
Wang Nanshi - Xie Yongkang

Marksist Parti Teorisi- Çin'de yeni Teorik ve Pratik Arayışlar
İdeoloji-Politika-Örgütlenme-Tarz
Wu Meihua

Kapitalist Gelişmenin Tarihi
Marksist Açıdan Sermeyenin Dönüşümlerinin Analizi
Tongyu Zhang - Ding Weimin - Chen Ying

Derin Bir Çapalama- Adorno'dan Zizek'e
Post-Marksist Metinlerin Analizi
Adorno-Baudrillard-Debord-Derrida-Zizek
Zhang Yibing

ISBN 978-605-4511-23-5